

Culegere de articole selective

**CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ
INTERNĂȚIONALĂ
„Competitivitatea și inovarea
în economia cunoașterii”**

(28 – 29 septembrie 2018)

Volumul II

Chișinău, 2018

CZU: 082:378.633(478-25)=135.1=111=161.1

C 63

Culegere de articole selective

**Conferința Științifică Internațională „Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii”
(28-29 septembrie, 2018)**

**Volumul II/2018
Copyright 2018**

Editori:

Academia de Studii Economice a Moldovei, Republica Moldova. Adresa: Republica Moldova, mun. Chișinău, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni, 61, MD-2005, Telefon: + 37322224128, Fax: +37322221968, www.ase.md

Editura ASEM, Centrul Editorial-Poligrafic al ASEM. Adresa: Republica Moldova, mun. Chișinău, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni, 59, ASEM, bloc B, b. 502, MD-2005, Telefon: + 37322402936, www.ase.md

Toate drepturile sunt rezervate

Editorii nu sunt responsabili pentru conținutul lucrărilor științifice publicate și nici de opiniile autorilor prezentate în acest Volum.

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor-șef: Prof. univ., dr. hab., academician Grigore BELOSTECINIC

Membri:

Dr. Corneliu GUȚU, Academia de Studii Economice a Moldovei

Dr. Liliana LAZARI, Academia de Studii Economice a Moldovei

Dr. Tatiana BUCOS, Academia de Studii Economice a Moldovei

Dr. Oxana BARBĂNEAGRĂ, Academia de Studii Economice a Moldovei

Dr. Eduard HÎRBU, Academia de Studii Economice a Moldovei

Dr. Angela SECRIERU, Academia de Studii Economice a Moldovei

Dr. Rodica CRUDU, Academia de Studii Economice a Moldovei

Dr. Dorin VACULOVSCHI, Academia de Studii Economice a Moldovei

Dr. Sergiu SERDUNI, Academia de Studii Economice a Moldovei

Dr. Larisa DODU-GUGEĂ, Academia de Studii Economice a Moldovei

Diana BRAGOI, Academia de Studii Economice a Moldovei

Liliana CONDRĂȚCHI, Institutul de Cercetări Economice și Studii Europene, Academia de Studii Economice a Moldovei

Nina ROȘCOVAN, Institutul de Cercetări Economice și Studii Europene, Academia de Studii Economice a Moldovei

Descrierea Camerei Naționale a Cărții

"Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii", conferință științifică internațională (2018 ; Chișinău). Conferința științifică internațională "Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii" : Culegere de articole selective (28-29 septembrie 2018) : [în vol.] / com. șt.: Grigore Belostecinic [et al.] (președinte). – Chișinău : ASEM, 2018 – . – ISBN 978-9975-75-931-1.

1 disc optic electronic (CD-ROM ; 700 Mb ; 52x) : sd., col.; în container, 15 x 15 cm. – Titlu preluat de pe eticheta discului. – Cerințe de sistem: Windows OS, HDD 64 Mb, PDF Reader. – Disponibil: www.ase.md

Vol. 2. – 2018. – 373p. : fig., tab. – Antetit.: Acad. de Științe a Moldovei, Acad. Română, Inst. Naț. de Cercet. Econ. "Costin C. Kirițescu". – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. engl. – Bibliogr. la sfârșitul art. – Referințe bibliogr. în subsol. – În red. aut. – E-ISBN 978-9975-75-933-5.

082:378.633(478-25)=135.1=111=161.1

C 63

Această culegere de articole reprezintă una din finalitățile Proiectului JEAN MONNET Chair in EU Policies towards Innovation, Creativity and Entrepreneurship / EU2INNO, (nr. ref. 2016/2332-574680-EPP-1-2016-1MD-EPPJMO-CHAIR).

"Suportul Comisiei Europene pentru producerea acestei publicații nu constituie o aprobare a conținutului care reflectă numai punctul de vedere al autorilor, iar Comisia nu poate fi responsabilă pentru orice utilizare a informațiilor conținute în acesta."

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Președinte: Dr. hab., academician, **Grigore BELOSTECINIC**, Academia de Studii Economice a Moldovei, Republica Moldova

Membri:

ISTUDOR Nicolae, dr., prof. univ., rector, Academia de Studii Economice din București, România – **copreședinte**
CHIVU Luminița, dr., prof. univ., director, Institutul Național de Cercetări Economice al Academiei Române, România – **copreședinte**
FRANC Valeriu-Ioan, dr., prof. univ., vicedirector, Institutul Național de Cercetări Economice al Academiei Române, România – **vicepreședinte**
GUȚU Corneliu, dr., prorector pentru cercetare și parteneriate, director, Institutul de Cercetări Economice și Studii Europene al ASEM – **vicepreședinte**
MAZARACHI Anatolie, dr., prof. univ., academician, rector, Universitatea Națională de Economie și Comerț din Kiev, Ucraina
BULA Piotr, dr., prof. univ., Academia de Studii Economice din Cracovia, Polonia
BRAN Florina, dr., prof. univ., Academia de Studii Economice din București, România
RĂDULESCU Carmen Valentina, dr., conf.univ., Academia de Studii Economice din București, România
KOZIELSKI Robert, dr., prof. univ., Universitatea din Lodz, Polonia
FESTEU Dorin, dr., Buckinghamshire New University, Marea Britanie
TRUNK SIRKA Nada, dr., prof. univ., Universitatea din Celje, Slovenia
CATALDI Giuseppe, dr., prof. univ., Universitatea din Napoli, Italia
IVANOV Eduard, dr., prof. univ., Școala Superioară de Economie, Universitatea Națională de Cercetare, Federația Rusă
GRIGOROI Lilia, dr., director Centrul de studii în domeniul raportării financiar-manageriale și auditului, Institutul de Cercetări Economice și Studii Europene ASEM
ZGUREANU Aurel, dr., conf. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei
SECRIERU Angela, dr. hab., prof. univ., director Centrul de studii financiare și monetare, Institutul de Cercetări Economice și Studii Europene ASEM
BAIEȘU Marina, dr., conf. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei
SERDUNI Serghei, dr., director, Centrul de economie aplicată și management, Institutul de Cercetări Economice și Studii Europene ASEM
MELNIC Igor, dr., director, Centrul de marketing și sociologie aplicată, Institutul de Cercetări Economice și Studii Europene ASEM
CHISTRUGA Boris, dr. hab., prof. univ., director, Centrul de integrare economică și studii europene, Institutul de Cercetări Economice și Studii Europene ASEM
SOLCAN Angela, dr., conf. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei
VACULOVSCHI Dorin, dr., conf. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei
MOLDOVANU Gheorghe, dr. hab., prof. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei
LOBANOV Natalia, dr. hab., prof. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei

Acest Volum include lucrările științifice prezentate la Conferința Științifică Internațională „**Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii**”, 28-29 septembrie 2018, care s-a desfășurat în cadrul Academiei de Studii Economice a Moldovei (ASEM), Chișinău, Republica Moldova.

Conferința a cuprins următoarele secțiuni:

1. *Contabilitate, audit și analiză economică;*
2. *Economie fundamentală și aplicată;*
3. *Informatică, cibernetică și statistică economică;*
4. *Dimensiuni financiare ale economiei cunoașterii;*
5. *Jean Monnet: CD, Inovații și antreprenoriat: generator de valoare socială și creștere economică;*
6. *Carpe Scientiam: evoluția științelor sociale și umanitare în economia cunoașterii;*
7. *Abordări inovative și noi tendințe în domeniul business și administrare;*
8. *Relații economice internaționale și intergrare europeană.*

CUPRINS

SECȚIUNEA V:

JEAN MONNET: CD, INOVAȚII ȘI ANTREPRENORIAL: GENERATOR DE VALOARE SOCIALĂ ȘI CREȘTERE ECONOMICĂ

1. INOVAȚIILE ÎN SISTEMELE DE PLATĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA	8
<i>¹Drd., Cristina PANFIL</i>	
2. COMPETITIVE ADVANTAGES IN THE NEW ECONOMY: THE CASE OF MOLDOVA	14
<i>¹Prof., Dr. Hab., PhD, Tatiana PÎȘCHINA</i>	
3. СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ ЗНАНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ	21
<i>Ольга ПУГАЧЕВА</i>	
4. IMPACTUL INOVAȚILOR LA DEZVOLTAREA ANTREPRENORIALULUI	31
<i>Dr., conf. univ., Liudmila ROȘCA-SADURSCHI</i>	
5. INDUSTRIA PRELUCRĂTOARE ȘI ROLUL SĂU ÎN DEZVOLTAREA ECONOMICĂ A ROMÂNIEI	38
<i>¹ PhD, prof., Cecilia Irina RABONTU</i>	
<i>²Prof. Luminita Georgeta POPESCU</i>	
6. FORMAREA COMPETENȚEI DE COMUNICARE ASERVITĂ CA O COMPONENTĂ A COMPETITIVITĂȚII	47
<i>¹ Dr., conf. univ., Liliana VICOL</i>	
<i>²Dr., conf. univ., Maria MANCAȘ</i>	
7. PROBLEMA SĂRĂCIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA: CAUZE FUNDAMENTALE ȘI SOLUȚII PENTRU EDIFICAREA BUNĂSTĂRII	57
<i>¹Dr., conf. univ., cercet. șt. sup., Aurelian LAVRIC</i>	
8. THE ROLE OF INNOVATION IN MAKING THE PROSPECTIVE EDUCATIONAL SYSTEM MORE EFFICIENT	62
<i>PhD., Viorelia LUNGU</i>	
9. GREEN DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES OF UKRAINE: THE EU EXPERIENCE	69
<i>PhD, Associate Professor, Tetyana PIMONENKO</i>	
<i>PhD, Associate Professor, Oleksii LYULYOV</i>	
<i>Master Student, Yana US</i>	
10. ANTREPRENORIAL INOVATIV – TENDINȚE ȘI PERSPECTIVE	79
<i>¹Dr., conf. univ., Rodica CRUDU</i>	
<i>²Ecaterina BRAD</i>	

SECȚIUNEA VI:

CARPE SCIENTIAM: EVOLUȚIA ȘTIINȚELOR SOCIALE ȘI UMANITARE ÎN ECONOMIA CUNOAȘTERII

1. UNELE ASPECTE ALE CRIMINALITAȚII FEMININE DIN PERSPECTIVA STUDIULUI DE CAZ	85
<i>Lect. univ., Djulietta VASILOI</i>	
2. ROLUL LIDERULUI ÎN ECONOMIA CUNOAȘTERII	90
<i>¹Dr., Maria MANCAȘ</i>	
3. ECONOMIA, MORALA ȘI COMPLETAREA CU RESURSE UMANE A SECTORULUI DE APĂRARE	97
<i>Dr. hab., prof. univ., Ion SÎRBU</i>	
4. SUMMARIZING AS AN IMPORTANT SKILL FOR BUSINESS ENGLISH STUDENTS	102
<i>¹Lect. univ. Svetlana BACINSCHII</i>	
5. DIMENSIUNILE ECOLOGICE ALE MANAGEMENTULUI URBAN ÎN ORAȘELE DIN MOLDOVA	108
<i>¹Dr., conf. univ., Elena VACULOVSKI</i>	

6. USING ICTS IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING AND LEARNING	
<i>¹Drd., Serghei VASILACHI</i>	114
7. CONSIDERAȚII PRIVIND CONCEPTUL DE ÎNVĂȚARE AUTONOMĂ ÎN DIDACTICA LIMBILOR MODERNE	119
<i>¹Dr. hab., Gheorghe MOLDOVANU</i>	
8. FENOMENUL DE CORUPȚIE VIZÂND ACHIZIȚIILE PUBLICE ȘI MODURI DE EVITARE A ACESTEIA	125
<i>¹Drd., lect. univ., Alina CODREANU</i>	
9. FOSTERING STUDENT ENGAGEMENT AND MOTIVATION DURING BUSINESS ENGLISH CLASSES	134
<i>¹Lect. univ., Natalia BOLGARI</i>	
10. METACOGNIȚIA ÎN INSTRUIREA ACADEMICĂ	139
<i>¹Dr., Djulieta RUSU</i>	
11. PREDAREA LIMBII FRANCEZE PRIN ACTIVITĂȚI COMUNICATIV-AȚIONALE	151
<i>¹Lect. sup. univ., Irina CORDUNEANU</i>	
12. CASE STUDIES IN TEACHING BUSINESS ENGLISH	159
<i>¹Lect. univ., Angela CHIOSEA</i>	
13. ROLUL LIMBII ENGLEZE ÎN CONTEXTUL COMUNICĂRII INTERCULTURALE	165
<i>¹Lect. univ., Lidia PANAINTE</i>	
14. CASE STUDY AS AN INTERACTIVE METHOD OF TEACHING BUSINESS ENGLISH	171
<i>¹Drd., lect. sup. univ., Stella HÎRBU</i>	
15. PARTICULARITĂȚI ÎN EVOLUȚIA PRESIUNII DEMOGRAFICE ÎN REGIUNEA DE DEZVOLTARE CENTRU ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII REGIONALE	177
<i>¹Dr., Mihai HACHI</i>	
16. IMPACTUL MIGRAȚIEI DE MUNCĂ ASUPRA NIVELULUI OCUPĂRII DIN REPUBLICA MOLDOVA	183
<i>¹Dr., con. univ., Dorin VACULOVSCI</i>	
17. UNELE REFLECȚII PRIVIND PRACTICA JUDICIARĂ ALE CURȚII EUROPENE ÎN DOMENIUL FISCAL	186
<i>Dr., conf. univ., Alexandru ARMEANIC</i>	
18. IMPACTUL SATISFAȚIEI PROFESIONALE ASUPRA PERFORMANȚEI ORGANIZAȚIONALE	191
<i>¹Dr. hab., prof. univ., Alic BÎRCĂ</i>	
19. DISCONTINUITĂȚI TERITORIALE ALE EVOLUȚIEI TRANZIȚIEI DEMOGRAFICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA	198
<i>¹Dr., conf. univ., Adrian GROZAV</i>	
20. THE ISSUE OF JURISDICTION AND ACCOUNTABILITY IN CRIMEA AND DONBAS THROUGH THE LENSES OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS	203
<i>¹Senior Specialist in Police Cooperation within INTERPOL, Adelina BÎRSAN</i>	
21. DEVELOPING A COURSE IN ACADEMIC WRITING FOR BUSINESS STUDENTS: CONTENT AND REASONS	213
<i>¹Lect. univ., Alla MĂMĂLIGĂ</i>	

**SECȚIUNEA VII:
ABORDĂRI INOVATIVE ȘI NOI TENDINȚE ÎN DOMENIUL BUSINESS
ȘI ADMINISTRARE**

1. IMPACTUL PROIECTULUI GLOBE ÎN CERCETAREA DIMENSIUNILOR CULTURALE ÎN MANAGEMENT	218
<i>¹Drd., Angela PÎRLOG</i>	
2. INOVAȚIA – MIJLOC DE SPORIRE A COMPETITIVITĂȚII ÎNTREPRINDERILOR DIN INDUSTRIA OSPITALITĂȚII	223
<i>Dr., Olga TABUNȘCIC</i>	
<i>Dr., conf. univ., Carolina GROSU</i>	

3. IMPACTUL TURISMULUI ASUPRA COMUNITĂȚILOR LOCALE	231
¹ <i>Dr., conf. univ., Roman LIVANDOVSKI</i>	
² <i>Dr., conf. univ., Igor MELNIC</i>	
³ <i>Lect. univ., Ivan FAINA</i>	
⁴ <i>Drd., lect. univ., Ana TURCOV</i>	
4. TENDINȚE ÎN EVALUAREA PLANURILOR DE AMENAJARE TURISTICĂ TERITORIALĂ	236
¹ <i>Dr., hab., prof. univ., Elena TURCOV</i>	
² <i>Drd., Ana TURCOV</i>	
5. ASPECTE PRIVIND VALORIFICAREA PROPRIETĂȚII INTELLECTUALE	241
¹ <i>Dr., conf. univ., Mariana ȘENDREA</i>	
² <i>Dr., conf. univ., Irina DOROGAIA</i>	
6. LEADERSHIP AND TEAMS RELEVANCE UNDER ORGANIZATIONAL CHANGES	247
¹ <i>PhD., conf., Liudmila BILAȘ</i>	
7. NOI TEHNICI DE DEZVOLTARE A RELAȚIILOR CU CLIEȚII	253
¹ <i>Dr., Oxana SAVCIUC</i>	
8. ВНЕДРЕНИЕ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ ИННОВАЦИЙ – СПОСОБ ДОСТИЖЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ	259
¹ <i>Dr., conf. univ., Irina DOROGAIA</i>	
² <i>Dr., conf. univ., Mariana ȘENDREA</i>	
9. PROMOVAREA INDUSTRIILOR CREATIVE CA FACTOR CHEIE ÎN CREȘTEREA ECONOMICĂ ȘI CREAREA LOCURILOR DE MUNCĂ	265
¹ <i>Dr., conf. univ. Angela SOLCAN</i>	
² <i>Drd., lect. univ., Mariana DAMASCHIN</i>	
10. STUDIUL MERCEOLOGIC COMPARATIV AL PRODUSELOR DE COFETĂRIE COMERCIALIZATE PE PIAȚA DE CONSUM A MUN. CHIȘINĂU	271
<i>Dr., conf. univ., Svetlana FEDORCIUCOVA</i>	
11. DEZVOLTAREA CLUSTERELOR – INSTRUMENT DE SUPT A SECTORULUI ÎNTRERINDERILOR MICI ȘI MIJLOCII DIN REPUBLICA MOLDOVA	27
¹ <i>Drd., Ana CÎRLAN</i>	
12. SPECIFICUL GESTIUNII RESURSELOR UMANE ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ	287
¹ <i>Dr., conf. univ., Angela BOGUȘ</i>	
13. BUSINESS – COACHING. DELIMITARI, BENEFICII ȘI APLICARE	283
¹ <i>Dr., conf. univ., Cezara ABRAMIHIN</i>	
² <i>Drd., Diana CIOBANU</i>	
14. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В СИСТЕМЕ ТУРИЗМА	293
<i>Доцент, Эльмира Магомед ГОДЖАЕВА</i>	
<i>Дрд., Илаха Шахин АЛИЕВА</i>	
15. INDUSTRIA PETROLULUI ÎN FEDERAȚIA RUSĂ ȘI ROMÂNIA: TRADIȚIE ȘI OPORTUNITATE STRATEGICĂ	298
<i>Dr., conf. univ., Florina MOHANU</i>	
<i>Masterand Livia CEBOTARI</i>	
16. CONCEPTUL DE CALITATE TOTALĂ ÎN MANAGEMENTUL ECOLOGIC ȘI ECO-EFICIENȚA	306
¹ <i>Dr., conf. univ., Mihaela DIANA OANCEA NEGESCU</i>	
² <i>Dr., lect. univ., Ștefan-Gabriel BURCEA</i>	
³ <i>Drd., Raluca GEORGESCU</i>	
⁴ <i>Drd., Constantin CONSTANTINESCU</i>	
17. PROCESUL DE GLOBALIZARE ȘI POLITICILE ECOLOGICE	312
¹ <i>Dr., prof. univ., Cristina ALPOPI</i>	
² <i>Dr., lect. univ., Sorin BURLACU</i>	
³ <i>Dr., prof. univ., Mariana IOVIȚU</i>	
18. ANALIZA INDUSTRIEI DE CAZARE A ZONELOR RURALE MOLDOVENEȘTI CU POTENȚIAL TOURISTIC	319
¹ <i>Dr., prof. univ., Mariana IOVIȚU</i>	
² <i>Drd., Ovidiu BUZOIANU</i>	
³ <i>Drd., Petronela EVELINA BĂLU</i>	
⁴ <i>Dr., lect. univ., Amelia DIACONU</i>	

19. PROTECȚIA MEDIULUI ȘI DEȘEURILE	
¹ <i>Dr., Petrică Sorin ANGHELUȚĂ</i>	
² <i>Drd., Marcela MITRIȚĂ</i>	
³ <i>Drd., Carmen Georgiana BADEA</i>	
⁴ <i>Dr., lect. univ., Ștefan-Gabriel BURCEA</i>	330
20. RESURSELE REGENERABILE ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII URBANE DURABILE	335
¹ <i>Dr., conf. univ., Corneliu GUȚU</i>	
² <i>Drd., Petrică Sorin ANGHELUȚĂ</i>	
³ <i>Dr., Carmen Georgiana BADEA</i>	
21. NEXUSUL GLOBALIZĂRII = OUTPUTUL COOPERĂRII ECONOMICE ȘI COMERCIALE LA NIVEL GLOBAL	342
¹ <i>Dr., prof. univ., Florina BRAN</i>	
² <i>Dr., conf. cercet., Corneliu GUȚU</i>	
³ <i>Dr., conf. univ., Dumitru Alexandru BODISLAV</i>	
⁴ <i>Dr., conf. univ., Carmen Valentina RĂDULESCU</i>	
22. CONSERVAREA TURISMULUI ÎN CULOARUL RUCĂR-BRAN	346
¹ <i>Drd., Ovidiu BUZOIANU,</i>	
² <i>Drd., Constantin CONSTANTINESCU</i>	
³ <i>Drd., Marcela MITRIȚĂ</i>	
⁴ <i>Dr., lect. univ., Amelia DIACONU</i>	
23. THE TOURISM POTENTIAL OF THE ROMANIAN SEASIDE	351
¹ <i>Drd., Alexandru Gabriel POSTOLACHE</i>	
² <i>Drd., Victor ADRIAN TROACĂ</i>	
³ <i>Drd., Iulian GOLE</i>	
⁴ <i>Drd., Ciprian ROTARU</i>	
23. MANAGEMENTUL TIMPULUI PROIECTULUI PRIN PRISMA PMBOK	357
¹ <i>Dr., conf. univ., Ghenadie ȘAVGA</i>	
24. ANALIZA CONCEPTULUI DEZVOLTĂRII DURABILE ÎN CONDIȚII DE INSTABILITATE ECONOMICĂ	363
¹ <i>Dr., prof. univ., Elvira NICA</i>	
² <i>Conf. cercetător, Corneliu GUȚU</i>	
³ <i>Dr., prof. univ., Alina Georgiana PROFIROIU</i>	
⁴ <i>Dr., prof. univ., Roxana SĂRBU</i>	

SECȚIUNEA VIII:

RELAȚII ECONOMICE INTERNAȚIONALE ȘI INTERGRARE EUROPEANĂ

1. GREEN ENTREPRENEURSHIP MANAGEMENT IN PORTUGAL: THE CASE OF AZORES ISLANDS	368
¹ <i>PhD candidate, Marina KAIM*</i>	

SECȚIUNEA V:

JEAN MONNET: CD, INOVAȚII ȘI ANTREPRENORIAT: GENERATOR DE VALOARE SOCIALĂ ȘI CREȘTERE ECONOMICĂ

INOVAȚIILE ÎN SISTEMELE DE PLATĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

CRISTINA PANFIL¹

Abstract

Innovation in payment system can have a significant impact on the economy as it targets major economic sectors. Payments are made and received from individuals and legal entities, financial resources being transferred between different companies, banks and countries. Thus, payment methods become an effective tool for promoting banking services, financial inclusion and the modernization of the national payment system. Innovation of payment systems can contribute to higher levels of efficiency, safety and transparency of banks. The aim of the research is to highlight the characteristics and trends of the development of the payment system in the Republic of Moldova. In this respect, the following research methods were used: analysis and synthesis, comparison, induction and deduction.

Key words: *payment system, bank innovations, technology, payment instruments, customer experience.*

JEL CLASSIFICATION: G20, O32.

În mod tradițional, băncile oferă trei tipuri de servicii: acceptarea depozitelor, acordarea împrumuturilor și transferul banilor. Sistemele de plăți, care cândva erau un domeniu în care se concentra mai puțină atenție, nu era foarte reglementat și competitiv, acum sunt un obiect al inovațiilor și reglementării în întreaga lume. La moment, băncile și furnizorii de servicii de plăți se află în centrul unui mediu care mută cantități mari de tranzacții și valoare monetară atât pe plan intern, cât și pe plan internațional și foarte des- în timp real [6].

Evoluția în timp a instrumentelor de plată este ilustrată în figura 1. Observăm, că în ultimii 50 de ani au avut loc multe schimbări în modul în care consumatorii pot face o achiziție. În "perioada generației precedente", consumatorii au avut puține opțiuni și, prin urmare, așteptări mici, când trebuiau să aleagă metodele de plată. Unica condiție era ca clientul să dețină bani în portofel. În prezent tradițiile economice nu s-au schimbat, la fel și nevoia de a face și primi plăți. Dar tehnologia a schimbat ceea ce a fost posibil. Trecerea de la fizic la omni-canal digital este deja în desfășurare, începând de la numerar pînă la verificarea plăților cu carduri, Chip și PIN. Consumatorii au posibilitatea să utilizeze carduri și, mai recent, să cumpere online sau să facă cumpărături cu telefonul mobil. Acest lucru a oferit clienților o gamă largă de opțiuni și experiențe diferite și le-a transformat așteptările. În loc să fie un beneficiar pasiv al unei noi tehnologii, consumatorul solicită experiențe îmbunătățite, chiar dacă nevoile subiacente rămân aceleași. Noua tehnologie ajută prestatorii de servicii de plată și băncile să răspundă acestor așteptări, astfel încât să poată oferi o experiență omni-canal benefică și care să consolideze relațiile cu clienții actuali și potențiali pe termen lung, care sunt avizați, prudenți și totodată mai flexibili și mai receptivi la inovații.

Pe măsură ce tehnologia s-a dezvoltat, modul de satisfacere a acestei nevoi a devenit și mai rapid și uniform. Introducerea plăților contactless, de exemplu, care rezervă șapte secunde pentru o tranzacție în comparație cu chipul și PIN-ul, a jucat un rol cheie în scurtarea timpului de așteptare în magazin. Acest lucru a contribuit ca timpul de așteptare a consumatorilor evoluționiști (în ceea ce privește plățile) să fie mult mai scurte.

¹ Doctorandă, anul II la Institutul Național de Cercetări Economice(str. Ion Creangă 45), cristina.panfil@yahoo.com

O altă tendință emergentă în sistemul de plăți este **experiența de plată "invizibilă"**. Pe măsură ce brandurile se luptă cu crearea unei viziuni comune a segmentelor de clienți, a apărut o altă tendință: plățile invizibile. Acest lucru este din nou determinat de necesitatea consumatorilor de a plăti mai rapid și ușor într-un mediu foarte accelerat și cu lipsă de timp. De exemplu, tehnologia Grab + Go transformă un telefon inteligent într-un "portofel", permițând utilizatorilor să scaneze pur și simplu elementele pe care doresc să le cumpere în timp ce le aleg, să finalizeze achiziția cu un singur clic și să iasă dintr-un magazin. Astfel de evoluții înseamnă că procesul de plată nu intră deloc în experiența clientului. În schimb, instituțiile financiare se pot concentra pe servicii pentru clienți și pe livrarea unui produs excepțional[6]. În plus, clienții băncilor se așteaptă acum la capacitatea de a iniția tranzacții de plată dintr-o gamă de dispozitive de la sistemele ERP (Enterprise Resource Planning) și TMS (Treasury Management System) ale marilor corporații la dispozitivele mobile.

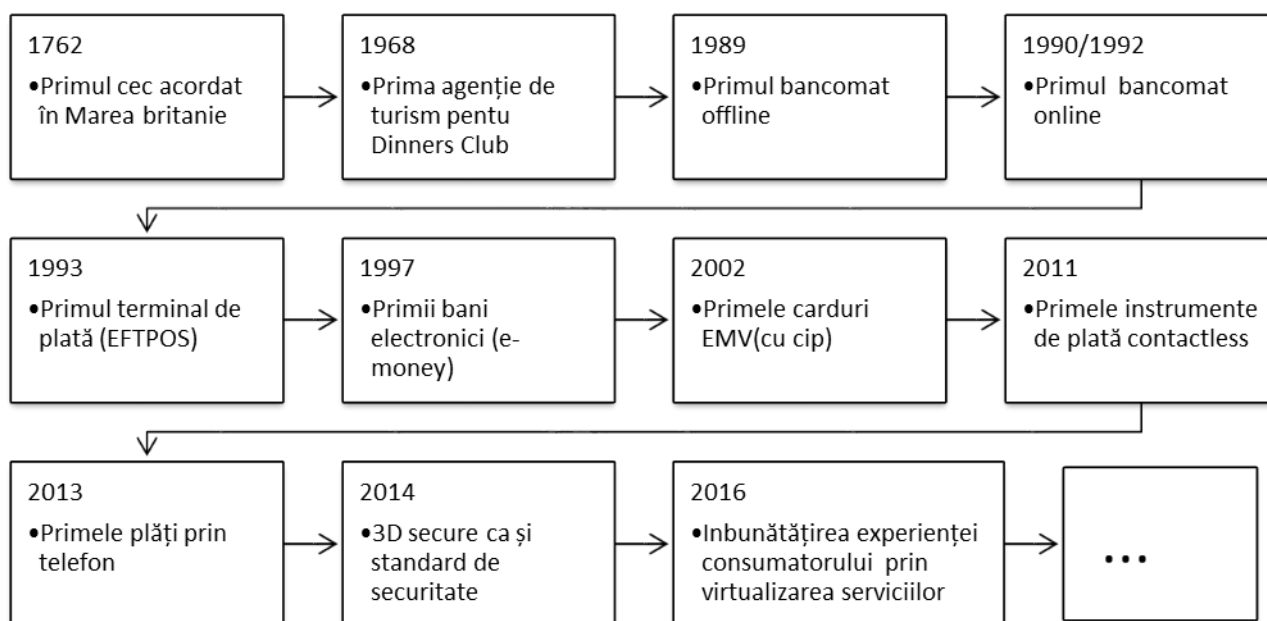

Figura 1. Evoluția instrumentelor de plată

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor preluate de broșurile Czech National Bank

În prezent singura caracteristică constantă a infrastructurii de plăți a băncilor de astăzi este schimbarea sau inovarea, iar valoarea inovațiilor este la un nivel istoric fără precedent. Totodată, este important să se asigure securitatea tranzacțiilor. De aceea toate plățile trebuie să fie verificate pentru a se asigura autenticitatea și finanțarea acestora și împotriva diferitelor liste de alertă pentru combaterea spălării banilor, finanțării terorismului, ș.a. Cu riscurile enorme – de natură financiară, de reglementare și de reputație – pentru băncile care au eșuat în infrastructura de plăți, importanța testelor în acest domeniu nu a fost niciodată mai mare.

În Republica Moldova prestatorii de servicii de plată – pentru activitatea de prestare a serviciilor de plată, precum și emitenții de monedă electronică – pentru activitatea de emisie a monedei electronice, sunt obligați să se conformeze Legii cu privire la serviciile de plată și moneda electronică Nr. 114 din 18.05.2012, lege ce se conformează sau transpune Directiva 2007/64/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 noiembrie 2007 privind serviciile de plată în cadrul pieței interne. Odată cu necesitatea de a introduce servicii și produse bancare noi pe piață, Banca Națională a Moldovei este obligată să transpună cerințele internaționale și să elaboreze cadrul normativ în domeniul plăților. Adoptarea actelor normative reprezintă un sprijin esențial pentru sporirea numărului serviciilor de plată moderne, sigure, creșterea nivelului de concurență pe piața serviciilor bancare. Astfel, recent s-a modificat Legea cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului, care impactează activitatea băncilor și modul de desfășurare a operațiunilor, întrucât conform legii intrate în vigoare pe 26 iulie 2007, cu ultimele modificări din

23.02.18, prestatorii de servicii de plată sunt entități raportoare. Prin urmare, băncile licențiate ce prestează servicii de plată sunt impuse să respecte un șir de cerințe ce asigură o abordare uniformă și competitivă de acces la activitatea de prestare a serviciilor de plată și desfășurarea acestora pe teritoriul Republicii Moldova.

Practica internațională arată că inovațiile în sistemul de plăți favorizează eficiența, o calitate mai bună, reducerea costurilor serviciilor, precum și stimularea plăților fără numerar. În același timp, este evident că, inovațiile necesită investiții. Prin urmare băncile, având în vedere oportunitățile mediului inovational pe piața produselor și serviciilor bancare, inclusiv cererea consumatorului, trebuie să depună efort întru dezvoltarea produselor/ serviciilor, astfel, încât să fie justificate și investițiile efectuate pentru respectarea noii legislații și implementarea noilor tehnologii.

Analiza activității băncilor în perioada anilor 2015-2017 arată că băncile nu au fost dispuse să investească prea mult în inovații. Totuși pe piața bancară se promovează insistent plățile cu cardul, deși multe entități comerciale nu au încă disponibilitățile tehnologice moderne necesare. În general, inovațiile realizate au permis ca metodele de plată să fie din ce în ce mai rapide și mai populare.

Instrumentele de plată utilizate în Republica Moldova la etapa actuală sunt: transferul de credit (intra și interbancar), cardurile de plată și debitarea directă (utilizată cel mai des pentru servicii comunale și care necesită contract sau mandat). Caracteristicile acestora sunt prezentate în continuare.

Cardul de plată este un mijloc standardizat și, în caz de necesitate, personalizat, cu care deținătorul are acces la contul de plăți de la distanță, iar banii sunt debitați/transferăți din cont imediat ce tranzacția a fost efectuată. Tranzacția de plată este finalizată prin autentificarea deținătorului de card cu numărul personal de identificare (PIN) și/sau alte coduri, în dependență de tipul cardului de plată sau a modului de utilizare.[4]

Cardul de plată este un dispozitiv adițional contului bancar. Acest lucru, însă, este uneori confundat și deseori băncile refuză să ofere bani de pe card la ghișeu, dacă cardul este valabil.

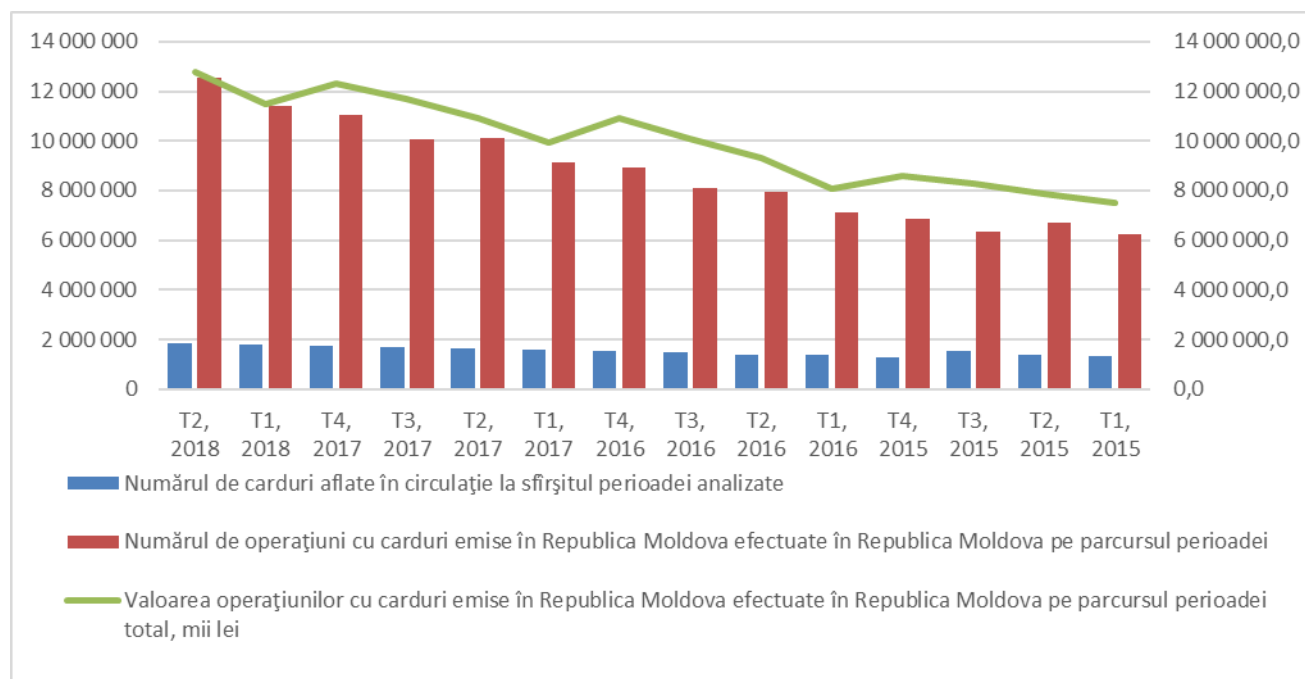

Figura 2. Evoluția plăților cu cardul

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor preluate de pe bnm.md

Există carduri de debit și de credit. Cardul de credit sau cardul de cumpărături, cum mai este cunoscut, este alimentat de către bancă, punând la dispoziția posesorului de card o limită de credit. Cardul de debit este un card care este card tip punct - de - vanzare și operează într-un mod similar cardului de credit, diferența constând în următoarele: în cazul cardului de debit plata este luată din contul de economii al deținătorului. Ambele carduri pot fi utilizate în calitate de instrumente de

plată pentru achitarea mărfurilor și serviciilor și pentru alte operațiuni cum ar fi: achitarea facturilor, depunerea mijloacelor bănești sub formă de depozite, reîncărcarea conturilor telefoanelor mobile, obținerea informației despre soldul în contul bancare, obținerea informației despre starea contului de card etc. La moment, o îmbunătățire necesară în băncile comerciale autohtone ar fi sincronizarea evidenței plăților cu cardul cu evidența contabilă, deoarece deseori clienții se confruntă cu imposibilitatea de a scoate bani din cont (sau se solicită anumite comisioane), dacă cardul este blocat în bancomat, este expirat, este pierdut sau pur și simplu nu este cu sine. Această sincronizare ar fi posibilă, dacă băncile ar investi în infrastructură.

Avantajele inovative ale cardurilor percepute de clienți s-au răsfrâns asupra evoluției acestora. Analiza numărului de carduri aflate în circulație (figura 2) arată o creștere continuă a acestuia în perioada 2015-trimestrul II 2018. De asemenea s-a înregistrat sporirea numărului de operațiuni cu carduri emise în Republica Moldova și efectuate în Republica Moldova pe parcursul perioadei analizate aproape de două ori, valoarea acestora dublându-se și depășind 12 milioane lei.

Transferul de credit, conform BNM, reprezintă o serie de operațiuni care încep prin inițierea de către plătitor a unui ordin de plată și transmiterea acestuia prestatorului de servicii de plată în scopul punerii la dispoziția unui beneficiar a unei anumite sume de bani. Transferul de credit poate fi inițiat atât în numele clientului prestatorului de servicii de plată, cât și nemijlocit de către prestatorul de servicii de plată în nume și pe cont propriu. pot fi interbancare și intrabancare. Acestea se pot petrece prin conturi SWIFT, prin conturi de card și ca și remiteri de bani [4].

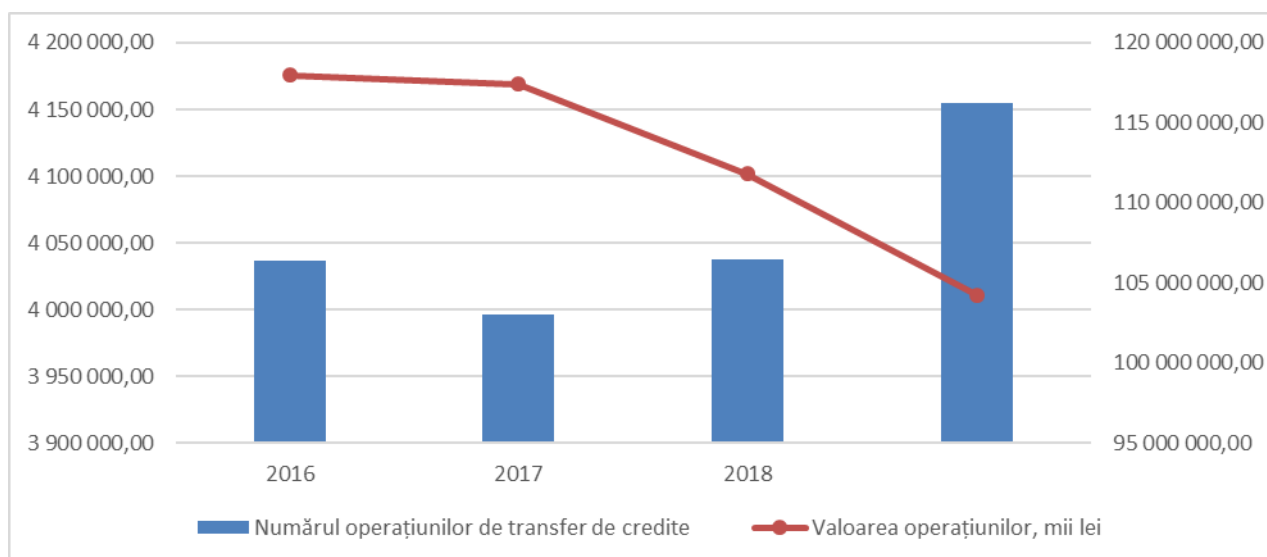

Figura 3. Evoluția transferului de credit

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor preluate de pe bnm.md

Debitarea directă conform BNM reprezintă un serviciu de plată (instrument de plată) pentru debitarea contului de plăți al plătitorului în cazul în care o operațiune de plată este inițiată de beneficiarul plății pe baza consimțământului acordat de către plătitor beneficiarului plății, prestatorului de servicii de plată al beneficiarului sau prestatorului de servicii de plată al plătitorului. Pentru moment această modalitate de plată încă nu este foarte răspândită pentru consumatori, deoarece nu este suficientă încredere în furnizorii de servicii. De exemplu, se consideră că, în cazul unor erori se poate debita o sumă mai mare și consumatorii riscă să nu le observe în timp util și să rămână temporar fără bani suficienți. Aceștia preferă să-și gestioneze banii de sine stătător pentru fiecare operațiune. Lipsa încrederii clienților în beneficiarii plăților este confirmată de creșterea lentă a valorii operațiunilor.

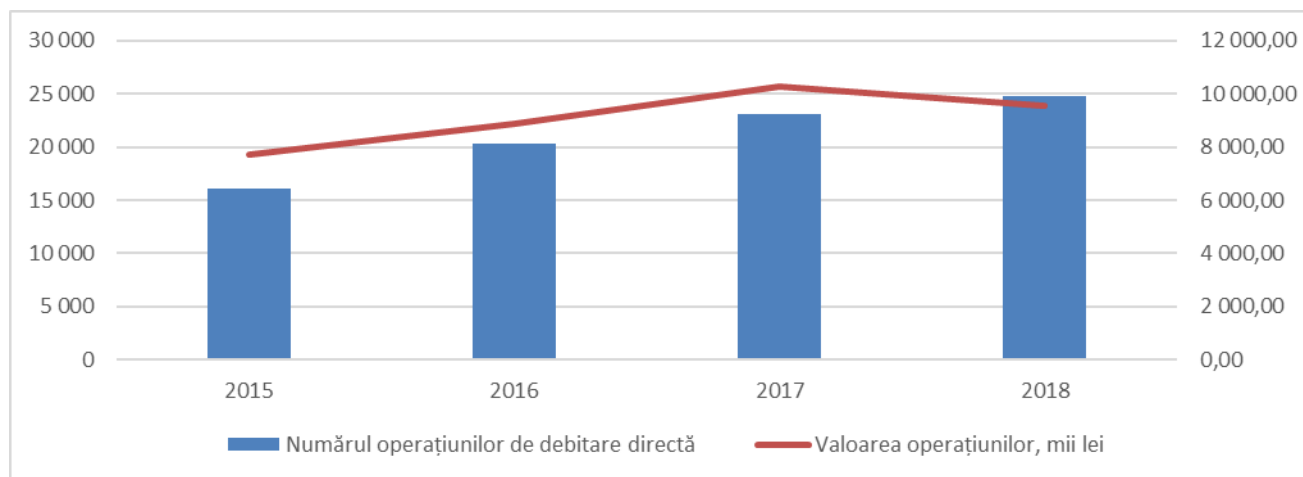

Figura 3. Evoluția debitării directe

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor preluate de pe bnm.md

Instrumentele inovative de plată pe piața Republicii Moldova sunt reprezentate de Sistemele automatizate de deservire la distanță (SADD) - soluții informatice și/sau echipamente care, după caz, facilitează accesarea la distanță de către utilizator a contului de plăți, obținerea de informații despre starea contului de plăți și operațiunile realizate, efectuarea operațiunilor de plată atât prin utilizarea electronică a instrumentelor de plată fără numerar, cât și prin primirea automată a numerarului (în cazul terminalelor de plată multifuncționale), precum și schimbul de mesaje autentificate între utilizatorul sistemului și prestatorul său.

Sistemele automatizate de deservire la distanță (SADD) sunt clasificate în:

- PC-payments;
- Internet- payments;
- Mobile- payments;
- Telephone- payments;
- Terminal- payments.

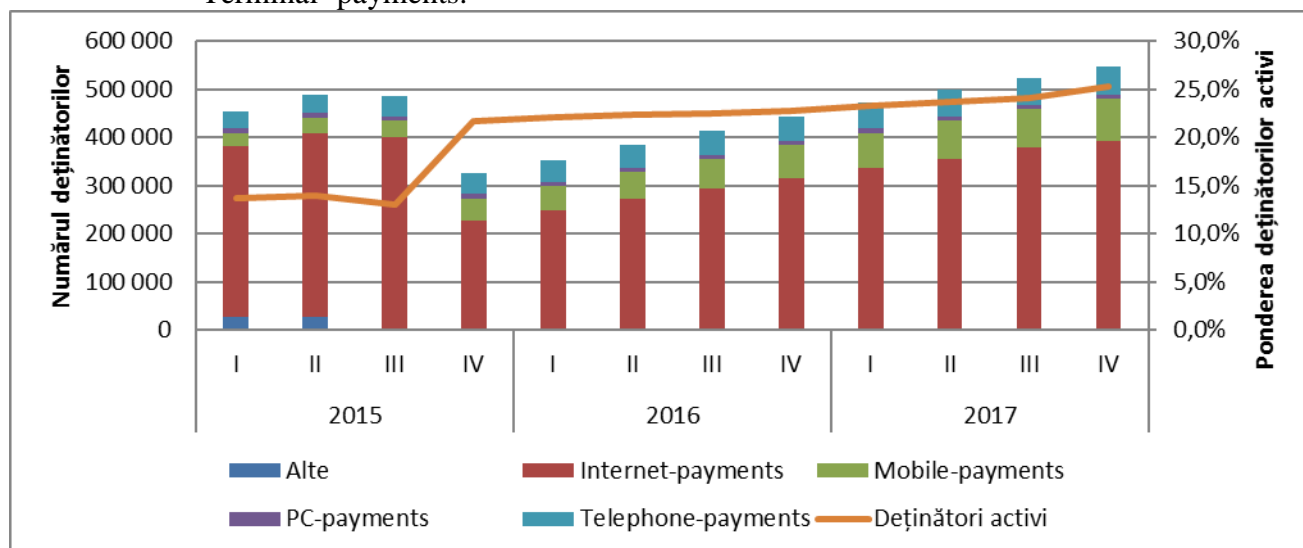

Figura 5. Distribuția deținătorilor SADD, structurată după tipul sistemelor, 2015-2017

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor preluate de pe bnm.md

Instrumentele de plată fără numerar, SADD, în Republica Moldova au evoluat după cum se prezintă și în figura 5. Deținătorii SADD în anul 2017 545879 persoane sau mai mult cu 22,9 % față de anul 2015, din care: 90,1 % persoane juridice și 9,2% persoane fizice. Potrivit datelor BNM,

doar aproximativ a patra parte dintre ei sunt utilizatori activi (138 068 persoane sau cu 36,4 % mai mult ca în anul 2016).

Pe plan internațional, în ultimii ani, se promovează intensiv moneda virtuală. Moneda virtuală este o reprezentare digitală a valorii, nu este emisă sau garantată de către o bancă centrală sau o autoritate publică și nu este atașată unei monede naționale. De asemenea, monedele virtuale și metodele de schimb aferente nu sunt supuse reglementării pe teritoriul Republica Moldova. Respectiv, fondurile utilizatorilor nu sunt protejate.

Monedele virtuale pot fi de tip centralizat și decentralizat. Cele de tip centralizat sunt de tipul Perfect Money sau e-gold.com care au caracteristici asemănătoare monedei electronice, dar sunt emise într-o țară care nu are legislație în acest domeniu sau este țară offshore. Exemple de moneda decentralizată sau moneda criptată este Bitcoin, Litecoin, Darkcoin, Anoncoin etc. care sunt la număr mai multe de 653 de tipuri de monede criptate. Moneda de tipul dat poate fi ușor creată de orice persoană, din care motiv numărul acestora se schimbă continuu. Însă *Bancile Naționale Centrale nu recunosc valoarea acesteia*. Practica internațională arată că unele bănci comerciale (nu este valabil pentru Republica Moldova), schimbă moneda virtuală în bani. Experții interpretează activitatea entităților care suplinesc/retrag în/din conturile nerezidente monedă virtuală (bitcoin, webmoney etc.) ca “Virtual currencies exchangers” – schimburi valutare de monedă virtuală. Entitățile menționate suplinesc contul de monedă digitală a cărui valută poate fi una reglementată (USD, EUR, RUB etc.) sau nereglementată (Bitcoin etc.) contra numerar și viceversa.

Tehnologia **blockchain** poate fi utilizată în mai multe scopuri: încheierea contractelor electronice; efectuarea plăților și decontărilor mai ieftin și sigur; păstrarea anonimatului tranzacțiilor. Tehnologia **Blockchain** sau DLT este o tehnologie ce permite ca fiecare operațiune (tranzacție, contract sau orice altă acțiune) să fie efectuată doar prin aprobarea acesteia de către toți alți participanți ai sistemului, unde toate operațiunile sunt cunoscute, iar părțile participante sunt anonime[2].

Este știut faptul că sistemul de plăți trebuie supravegheat. Scopul supravegherii este promovarea eficienței și stabilității sistemului de plăți din țară. Sub aspectul siguranței plăților fără numerar a fost prezentată abordarea europeană, care se bazează pe o cooperare la acest subiect cu alte țări. Astfel, la nivelul Uniunii Europene a fost creat Forumul European privind Securitatea Plăților de Mică Valoare (European Forum on the Security of Retail Payments –SecuRe Pay) din care fac parte reprezentanții băncilor centrale naționale[1]. În Republica Moldova pentru gestiunea plăților este responsabilă BNM. În domeniul supravegherii sistemelor de plăți și de decontări, supravegherii sunt supuse: Sistemele de plăți și decontări (SAPI, ulterior și DCU) și Sistemele și serviciile de remitere de bani. Zilnic se procesează prin SAPI (în 2017) 50.7 mii de plăți cu o aloare de 4.8 mld. Lei.

CONCLUZII

Inovațiile în sistemul de plăți sunt un instrument de adaptare la necesitățile pieței bancare și au loc în concordanță cu tendințele evoluției mediului național și internațional. Este important ca reglementările juridice să fie actualizate conform practicilor internaționale în domeniul bancar. Considerăm că băncile din Republica Moldova trebuie să investească mai mult în domeniul inovării sistemului de plăți și să conlucreze în acest mai activ cu agenții economice ca participanți la tranzații. BNM îi revine rolul supravegherii securității și eficienței sistemului de plăți în țară. Considerăm necesară examinarea posibilității aplicării asupra schimburilor valutare de monedă virtuală a reglementărilor valutare a BNM și legislației în domeniu prevenirii spălării banilor și finanțării terorismului astfel cum tratează Autoritatea Băncilor Europene și conform practicii Republicii Cehe.

BIBLIOGRAFIE:

1. European Commission, Payment services , [online] <http://ec.europa.eu/finance/payments/>
2. EBA, „EBA Opinion on virtual currencies”, 2014, , [online] <https://www.eba.europa.eu/>
3. EBA, „Warning to consumers on virtual currencies”,2013 [online] <https://www.eba.europa.eu/>
4. Banca Națională a Moldovei, www.bnm.md
5. Czech National Bank, https://www.cnb.cz/en/payment_systems/
6. Nick Kerigan, “The virtuous circle of payments innovation”, 2018, [online] www.finextra.com

COMPETITIVE ADVANTAGES IN THE NEW ECONOMY: THE CASE OF MOLDOVA

TATIANA PÎȘCHINA¹, Prof., Dr. Hab., PhD

Abstract

This article puts in perspective competitive advantages as key prerequisite to qualitative economic growth. It explains competitive advantages as a complex interconnection of various socio-economic and geo-political factors, complementing and enhancing each other, capitalizing on opportunities especially in periods of upward economic cycles, but also supporting long-term sustainable economic development overtime. This topic is prominent as ever for the developing nations in the world of booming, yet unpredictable, economy dominated by the opportunities of the technological revolution. The purpose of the study is exploration of the case of the Republic of Moldova and outlining the importance of competitive advantage in formulating national priorities for growth. Moldova is as a ‘new economy’ with a few challenges but also opportunities for qualitative, innovation-driven growth. Moldova is a case study that provides many interesting insights to economies with similar conditions, which contributes to the actuality of the study in current economic conditions. The study is using a qualitative approach to exploration of Moldova’s key competitive advantages and highlights the country’s geo-political situation, it’s openness to trade and international environments, as well as its human capital, which obviously plays a crucial role in creating growth from within. It concludes on a few suggestions of direction to policies with regards to national priorities towards 2030. Moldova is an economy of many facets, and current priorities defined to support economic growth in Moldova must be addresses through the prism of own competitive factors, essential for natural and organic growth.

Key words: developing countries, new economy, competitive advantages, economic growth.

JEL CLASSIFICATION: 011, 012, 038.

1. INTRODUCTION

The discourse on international competitiveness is broad, and the ways and means to ignite economic growth, from both micro – firm, and macro – total economy – perspective has been duly explored by modern economists. The ability to create and sustain economic competitiveness is especially important in today’s globalized and technology-driven world that presents multiple challenges, as well as opportunities, and evolves with higher speeds than ever before.

Thus, competitive advantages, which is not a new concept in economic field, re-gain acute prominence. This study suggests that exploiting local advantages, such as geo-political and socio-economic factors, should be key in forming national priorities for growth. Competitive advantages, in simple words, make it easier on an economy to form priorities and strategies that should exploit its own local strength. In this way, the path to qualitative growth will be much quicker and more effective.

For smaller economies like Moldova, which are dependent on many international influences, the realization of competitive advantages is key prerequisite to taking the right path towards economic prosperity. This study outlines some of the national advantages that should help increase Moldova’s chances to success.

2. COMPETITIVE ADVANTAGE AS A FACTOR OF ECONOMIC GROWTH

What factors constitute competitive advantage of a nation? From Porter (1990) to Wright (1992) to Norton and Kaplan (2008), various theories and analogies outline several micro-firm or national economic factors and interdependences of resources that should defines if a nation is more or less competitive. Practical lessons could be drawn from recent history. For instance, in the 1960s and 1970s, the economies with prevailing machinery within their industry grew by 3,5%, followed by those with larger shares of natural and mineral resources that grew by about 2%. Finally, agrarian, or agricultural economies, proved to have least growth of about 1,5%.

As much as the facts are self-explanatory, if the formula is as simple as it is well-known, why do some economies experience dramatic positive development, while others do not? All too many economies in the world today neither grow nor decrease, as Krugman describes, unable to capitalize on the opportunities of today’s global economy. It is a known fact that opportunities create inequality, and

¹ Prof., Dr. Hab, PhD, Professor at Academy of Economic Studies of Moldova, Chisinau. E-mail: tatiana.pyshkina@googlemail.com, www.ase.md

today’s economic gap is wide, despite the fact that the world in general is probably wealthier than ever in history. More than half of the global GNP (gross national product) per capita is still generated by the high-income economies, which indicates that there is further need to address possibilities for the developing economies (Birdsall, 006; Stiglitz, 2012; Lenzner, 2011; World Bank, 2014). With all the possibilities of globalization, regionalization and technological innovations, why is it so hard for some nations to ‘leap-frog’ (see discussion in Goldemberg, 1998; Murphy, 2001; Schwab, 2015) skipping a few stairs on the way up the development staircase, and catch up with the rest of the welfare nation?

The answer is, perhaps, that even though there are a few industries that can be identified more competitive than others in terms of labour-intensity and economic output, one size does not really fit all in terms of, specifically, the path to development of these industries. A society should promote economy designed to bring out qualitative factors from within and vice versa, leading up to the so-called ‘qualitative economic growth’. Thus, in order to reach economic growth, various nations need to overcome the hurdles and to excel upwards in the structural ladder of the economy, while utilizing own resources and capabilities, national interests and context (Pischina, 2007, 2007a).

In addition, capitalizing on own strengths, in combination with increasing the share of technology in socio-economic activity, may help the developing nations in the formation of competitive and innovative economy based on perfecting technology already tested through international practice (as described in Pischina, 2007). If not producing own innovations, then finding the right economic niche and importing of innovations from the developed nations and then evolving them, is an effective tool to grow economy with quality at an accelerated speed by means of adaptation of existing progressive technologies, while hopping over various inferior or more costly and less efficient technologies.

In this way, competitive advantage should best be perceived as a complex interrelationship – a combination of various socio-economic factors specific for a particular society and economy that must complement and empower each other in order to create self-sustaining and self-igniting growth with quality. This type of competitive advantage through complementarity has been described in academic endeavours targeted at understanding economic and industrial competitiveness in the era of Industrial Revolutions, including the latest ongoing wave of information and technology revolution. Economy evolves in cycles, and each cycle represents an opportunity for economies to exploit in terms of creating economic growth. Whereas the periods of slowdown of economic activities, when most economies start taking measures, are not the most fruitful times for working with structural potential of an economy, as Keynes once suggested.

3. MOLDOVA: THE OPPORTUNISTIC ‘NEW ECONOMY’

In this context, Republic of Moldova is an interesting case to regard for several reasons. Moldova is a small economy on a global scale, with GDP landing at approximately 0,01% of the world’s share, in per capita terms about 18 times lower than European Union average, as shown below. Various international sources define Moldova as a developing economy with comparatively weak key economic indicators (UNDP, 2016; Heritage Foundation 2015, 2016; WEF 2014, 2015; WIPO 2015, 2016; World Bank 2017).

World Bank classifies Moldova somewhere between factor-driven and efficiency-driven economy, out of three stages of economic development, third being innovation-driven economy (Pyshkina, 2002; Pischina, 2007, 2007a; Schwab, 2015). The country has a lot of socio-economic hurdles to overcome, however there are also opportunities that do outweigh the challenges, if analysed properly and used wisely.

Table 1. The Share of Moldovan GDP in the world economy, in the European economy, in the Eastern European economy, %

	1990	2015
Global economy	0,02	0,01
European economy	0,05	0,04
Eastern European economy	0,44	0,22

Source: National Bureau of Statistics of Moldova (2015)

Table 2 below considers the structure of Moldova’s GDP is search for indicators of gaps and opportunities. There are a few obvious drawbacks in Moldova’s GDP structure caused by various factors in the past few decades, from decrease of labour, capital, technologies to the dissolution of medium and larger industrial companies and decline in production volume (GPRSP, 2004). In addition, Moldova has a clear challenge to grow its human capital, labour productivity and competitiveness within a structural environment where scientific and technological activity accounts for less than 0,35% of GDP, in comparison to EU average of 2 to 3%. In addition, the country is hugely exposed to trade and imports into the European Union, where the interest in Moldova’s produce is rather low, and very much exposed to trade and economic conditions of its Eastern European neighbours, such as Ukraine, and Russia.

However, even though the share of innovation in Moldova’s economy is low, the value added of such sectors as services, usually associated with developed economies, is rather high, at almost 60%, with global average comparison of 64%. Even though the fact remains that wage increase pertains to limited amount of individuals engaged in various businesses, and not in the economy as a whole. In addition, the share of agriculture is decreasing overtime.

Table 2. Sector Break-Down in Moldova’s GDP Structure, %

	2000	2001	2002	2003	2004	2014
Gross value added	87,5	88,0	87,3	85,6	85,0	84,3
Agriculture	25,4	22,4	21,0	19,3	17,1	12,8
Industry	16,3	18,7	17,3	17,8	18,2	14,1
Services	48,2	49,2	51,0	50,8	52,2	59,4
Fin. intermediation services	-2,4	-2,3	-2,1	-2,3	-2,5	-2,0
Taxes (excl. subsidies)	12,5	12,0	12,7	14,4	15,0	15,7

Source: Based on National Bureau of Statistics of Moldova (2016)

Despite challenges, Moldova is advantageous in several respects. The country, being a dynamic, multinational and multilingual, incorporates the best qualities from both Eastern and Western cultures, is associated with macro-economic stability and relative geo-political peace. Moldova’s climate and geographical context are favorable to the development of ecological agricultural economy (black soil and pleasant climate for agriculture) and attractive to entrepreneurs, both domestic and foreign, interested in the dynamic of Eastern and Western European markets. Volume of external trade (export and import) equals the volume of GDP, meaning that Moldova’s economy is associated with high degree of external trade openness.

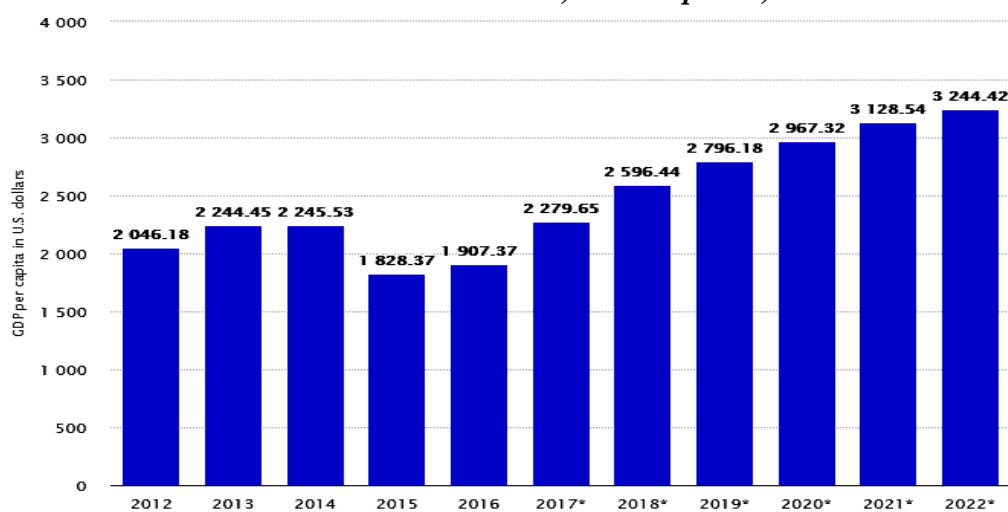
The country is rich in both human and social capital, meaning both strong societal ties, relating population in a mutually-supportive manner, and highly skilled population. Though the years of local and international partnerships, Moldova accumulated a lot of knowledge in such areas as healthcare and education, physics and microelectronics. For example products, of Moldova’s IT companies are highly competitive not only due to lower labour force costs, but also due to quality on par with global standards.

The country does have a relatively large foreign investment portfolio of over €3bn, which is more than half of its GDP (with capital rate at 15-16%). For instance, EBRD (European Bank for Reconstruction and Development) portfolio in Moldova is half a billion euros, €8,5 million received in 2016, supporting twelve projects, eight of which in the private sector, e.g. German automotive parts producer Draexlmaier. Thus, Moldova shows all prospects as a ‘new economy’, economy with strong potential for successful evolution of both private companies and non-profit sectors, with potential for revival of the economy and inclusion of high-technology into the share of its most competitive industries, as well as the possibility to progress along several steps in its development process, few steps at the same time.

If Moldova manages to continue growth that picked up in 2017 after the period of downturn in 2015, given known macro-economic factors, there is a possibility that GDP will increase rather

substantially towards the second decade of the 21st century, as presented in one of existing statistical estimations.

Table 3. Estimation of Moldova’s GDP per capita 2012 to 2022 Under Known Circumstances, current prices, USD

Source: Based on Statista (2018)

Albeit small, Moldova is an interesting economy in Eastern Europe and has a potential role to play in the geo-political structure of European Union. It also is an economy which could set an example for many other economies with similar economic situation and prerequisite. It is a case in point for many economies that find themselves in similar circumstances due to various political, economic and social events.

4. NEW ECONOMY’S APPROACH TO ECONOMIC GROWTH

Moldova is part of various global initiatives, one prominent is the World Bank Partnership with several focus areas and priorities identified for the country with long-term horizon until 2030. They range across economic, service and skill dimensions, with various activities targeted at enhancing economic and political institutions, trade and investment landscape, infrastructure, as well as social and business climate to attract growth.

Table 4. Estimation of Moldova’s GDP per capita 2012 to 2022 Under Known Circumstances, current prices, USD

Three Main Focus Areas:	National Priorities Across Focus Areas:
1.Economic Governance - rule of law and accountability in economic institutions;	(g) enhancing the <i>efficiency and quality of justice, including combatting corruption</i> ; and (h) fostering the <i>competitiveness of agro-food products and sustainable rural development</i> .
2.Service Governance - improving inclusive access to and the efficiency and quality of public services;	(d) improving the <i>business climate</i> ; (e) raising energy efficiency, including the use of renewables; (f) ensuring fiscal sustainability of the pension system;
3.Skills Development - enhancing the quality and relevance of education and training for job-relevant skills.	(a) aligning <i>education with labor markets</i> ; (b) increasing <i>public investment</i> in roads; (c) promoting <i>financial sector competition</i> ;

Source: World Bank Group Country Partnership Framework

Strategic priorities and focus areas outlined above are crucial to address through internal and natural to Moldova competitive advantages. Based on Moldova’s socio-economic conditions and structure of the economy and human capital, we outline four core competitive advantages

summarized below that should contribute across all focus areas and priorities while creating qualitative economic growth in Moldova’s ‘new economy’:

1. Build on own natural resources and invest into technologies to support the agricultural sector, including bio-products
2. Focus on shifting production structure towards the industry, which has more value added than agriculture, including Information Technology, and create and attract large enterprises
3. Promote job creation and labour market internationally by creating better conditions for small businesses, e.g. franchise and leasing etc.
4. Focus on creating relevant and innovative basis for human capital – strengthen University education and training, in order to make it more relevant, practical and adequate for participation in Moldova’s labour market

As Moldova’s agricultural sector is one of the core elements of the country’s GDP, Moldova cannot avoid using the opportunities associated with that particular sector. It is, however, necessary to focus on products with highest value, and develop process efficiency and quality, thus increase competitiveness in Moldova’s exports. Importantly, investments in technologies associated with production processes should be made. Secondly, of course, it is important to offset the high share of agriculture with industry, most importantly Information Technology. Notably, Moldova has very strong prerequisites in the form of human capital to the development of IT, which could help the country to leap through a few stages in economic development at a time. Naturally, it is important to create long-term focus on retaining that capital and stopping outflow of young professionals for Moldova. For this purpose, labour market and job creation need a new twist – for instance, through promotion to alternative streams to value creation through ownership, such as leasing and franchise, which are less risky and less investment-heavy.

Finally, education is the core building block for growth due to the fact that higher education reaches one of Moldova’s core competitive advantages, already existing in the economy today and associated with Moldova’s high potential labour force and population.

Statistically, human capital and scientific potential of a firm, or of an economy, has a substantial impact on competitiveness and economic growth. Scientific, and technological, activity builds on education, which increases production of knowledge through diversification of sources of information, circulation of new information and exchange of technologies, media and services, development of new industries and new business ideas. Education is an important channel into labor market, and into innovation-creation. Innovation, leads to entrepreneurship, which in turn leads to job creation and makes the economy more competitive and prone to qualitative economic growth. Creation of knowledge base through education gives the possibility to jump though a few stages of technological ladder at once.

Thus, as it is necessary for Moldova to build some core elements of innovation-driven growth into the structural ladder towards the innovative stage of economic development. Several priorities associated with developing higher education and high-quality skills through learning should be explored, such as Promoting inclusive education, Open, diversified and innovative education, support for teachers and higher education institutions, transparency of skills and qualification, sustainable investment, especially in quality, efficiency and innovation.

5. CONCLUSIONS

To conclude, the intention of this article is to stress the importance of competitive advantages in formulation of national strategies towards economic growth, particularly relevant for the developing economies in present micro-and-macro economic conditions. Competitive advantage is one of the most important factors and the engine of sustainable economic growth for any economy, and especially for the Republic of Moldova. Globalization, which increases the opportunities of also regionalization and localization, as the new term ‘glo-calization’ suggests, challenges the abilities of any economy to use their specific competitive advantages in order to reach qualitative economic growth. Therefore, economic and social priorities and the choice of economic policy should be closely aligned to national competitive advantages.

Moldova is as a ‘new economy’ with a few challenges but also opportunities for qualitative, innovation-driven growth. Moldova is a case study that provides many interesting insights to economies with similar conditions, which contributes to the actuality of the study in current economic circumstances. This study, by exploration some of Moldova’s key competitive advantages, highlights the country’s geo-political situation, it’s openness to trade and international environments, as well as its human capital, which obviously plays a crucial role in creating growth from within. It concludes on four priorities that should be carried out in Moldova’s strategic agenda that build on the country’s competitive advantages. Those include building on own natural resources and investing into technologies to support the agricultural sector, including bio-products; focus on shifting production structure towards the industry, which has more value added than agriculture, including Information Technology, and create and attract large enterprises; promote job creation and labour market internationally by creating better conditions for small businesses, e.g. franchise and leasing etc.; focus on creating relevant and innovative basis for human capital – strengthen University education and training, in order to make it more relevant, practical and adequate for participation in Moldova’s labour market

Moldova is an economy of many facets, and current priorities defined to support economic growth in Moldova must be addresses through the prism of own competitive factors, essential for natural and organic growth. Importantly, this article outlines merely a few crucial components for qualitative economic growth associated with competitive advantages, and various priorities in this respect must be addressed and explored. Nevertheless, Moldova’s economy, as an example for other developing economies in similar conditions, will hopefully serve as benchmark in certain activities in the long-run.

BIBLIOGRAPHY:

1. Birdsall, N. Rising inequality in the new global economy, *International Journal of Development Issues*, Vol. 5 Iss: 1, 2006, pp.1 – 9.
2. EGPRSP, *Quality of Growth – Changing Priorities*, Ministry of Economy/ TACIS Seminar “EG-PRSP and Donor Coordination”, EGPRSP and the Centre for Strategic Research and Reform of Republic of Moldova, Sept. 28-29, 2004
3. Goldemberg, J. Leapfrog Energy Technologies. *Energy Policy* Vol. 26 Iss. 10, pp. 729–741. ISSN: 0301-4215, 1998
4. Heritage Foundation. Moldova: Economic Freedom Score. 2016. Available online: <http://www.heritage.org/index/pdf/2016/countries/moldova.pdf> (Retrieved in January 2017)
5. Heritage Foundation. Moldova: Economic Freedom Score. 2015. Available online: <http://www.heritage.org/index/pdf/2015/countries/moldova.pdf> (Retrieved in November 2016)
6. Kaplan, R., Norton, D. P., *The Execution Premium: Linking Strategy to Operations for Competitive Advantage*, Harvard Business School Publishing Corporation, 2008
7. Krugman, P. *End this Depression Now!*, W. W. Norton & Company, Melrose Road Partners, 288 pp. ISBN 978-3-593-39729-0, 2012
8. Lenzner, R. The Top 0.1 % of the Nation Earn Half of All Capital Gains, *Forbes*, 2001
9. Murphy, J. Making the energy transition in rural East Africa: is leapfrogging an alternative? *Technological Forecasting and Social Change* nr. 68 (2), 2001, pp. 173–193. ISSN: 0040-1625 NBSRM, National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova. Available online: <http://www.statistica.md/index.php?l=en> (Retrieved in September 2018)

10. Porter, M. E. *Competitive Advantage of Nations: Creating and Sustaining Superior Performance*, First Free Press Edition, United States, 1990
11. Pischina, T. *Structural Economic Priorities in Time of Globalization: Methodologies, Principles, Experience* (Teza de Dr. Habilitat în Economie cu titlu de manuscript C.Z.U.: 339.9(043.2)), Chisinau, 2007, 260 p.
12. Pischina, T.. *Problems and Mechanisms For Improving The Structure Of Foreign Trade In Context Of Strengthening Global Integration Processes. Dezvoltarea Durabilă a României și Republicii Moldova în contextul European și Mondial: conf. șt. intern. 22-23 Sept. 2006, Chișinău, ASEM, 2007 - Vol. 1. - pp. 266-271. ISBN 978-9975-75-117-9, 2007(a)*
13. Pyshkina (Pischina, Pișchina), T. *Economic consequences of the migration of labor from the Republic of Moldova*, UNU-Wider International Conference on Poverty 27-28, Sept. 2002, Helsinki, Finland, 2002, p. 9.
14. Schwab, K., *WEF. The Global Competitiveness Report 2015–2016*, 2015 Available online: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf (Retrieved in July 2017)
15. Stiglitz, J. E. *The Price of Inequality*, W. W. Norton & Company, 448 pp. ISBN 978-0-393-08869-4, 2012
16. Statista, 2018, Available online: <https://www.statista.com/statistics/513335/gross-domestic-product-gdp-per-capita-in-moldova/>
17. UNDP. *The Index of Human Development*, 2016. Available online: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi> (Retrieved in January 2018)
18. WEF. *The Global Competitiveness Report 2015-2016: insight report*. Geneva, 2015. Available online: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf (Retrieved in October 2018)
19. WEF. *The Global Enabling Trade Report 2014: insight report*. Geneva, 2014. Available online: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalEnablingTrade_Report_2014.pdf (Retrieved in August 2018)
20. WIPO. *The Global Innovation Index 2016: Winning with Global Innovation*. Cornell University. Geneva, 2016. Available online: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2016.pdf (Retrieved in September 2018)
21. WIPO. *The Global Innovation Index 2015: Effective Innovation Policies for Development*. Cornell University. Geneva, 2015. Available online: <https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/GII-2015-v5.pdf> (Retrieved in July 2018)
22. World Bank. *Ease of Doing Business in Moldova*. 2017. Available online: <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/moldova> (Retrieved in September 2018)
23. World Bank, IBRD. *The Logistics Performance Index. The International Bank for Reconstruction and Development*, 2014. Available online: <https://lpi.worldbank.org/> (Retrieved in September 2018)
24. World Bank. *World Development Indicators database*. Available online: <http://data.worldbank.org/products/wdi> (Retrieved in October 2018)
25. World Bank Group Country Partnership Framework, Report No. 115716-MD, 2017
26. Wright, P. Lado, A.A. Boyd, N. G., *A Competency-Based Model of Sustainable Competitive Advantage: Toward a Conceptual Integration*, 1992

СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ ЗНАНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

ОЛЬГА ПУГАЧЕВА

Abstract

Approaches to assessing the development of science and innovation in the country based on various indicators, including on the basis of the Global Innovation Index, as well as an assessment of the development of university science using scientometric indicators are considered. On this basis, an assessment of the factors hindering innovation is given, and promising models for the commercialization of the results of scientific and technical activities are proposed.

Key words: *innovations, innovation activity, competitiveness, commercialization, scientific and educational sphere, results of scientific and technical activity, knowledge economy,*

JEL CLASSIFICATION: 001.89:005.591.6.

ВВЕДЕНИЕ

Одна из основных целей, поставленных в Национальной стратегии устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2030 года, состоит в переходе страны к экономике, основанной на знаниях [1]. Формирование экономики знаний, четвертая промышленная революция и процессы новой индустриализации – все это требует от науки соответствующего обеспечения и сопровождения.

Как отметил Президент Беларуси Александр Лукашенко, «... именно те страны, которые генерируют новые знания, имеют преимущество в коммерческом использовании этих идей, в экспорте высокотехнологичной продукции, приносящей миллиардные прибыли... более того, те, кто первым распространяет технологию, занимают лидирующие позиции в мире».

Сегодня достижения белорусских ученых в различных областях фундаментальной и прикладной науки признаны мировым сообществом. Ежегодно в стране создаются 3-5 инноваций мирового уровня. Более трети проектов, включенных в Государственную программу инновационного развития, основано на технологиях V-VI технологических укладов. Такую же долю составляют проекты, реализуемые на отечественных технологиях. Беларусь ведет активную работу по созданию цифрового общества, развитию современной энергетики, нано- и био- технологий.

Стратегической целью развития Республики Беларусь является построение национальной инновационной экономики. В научном сообществе осознается необходимость прорывных идей и соответствующих им новых технологий, поскольку важнейшим фактором развития государства в настоящее время выступает способность создавать наукоемкий продукт, имеющий большую добавленную стоимость. Научно-образовательная сфера становится важным ресурсом современной экономики, существенный рост которой обеспечивается путем создания и использования новейших научно-технических разработок.

Актуальной проблемой оценки научной и инновационной деятельности организаций, предприятий и страны в целом является исследование подходов к ее анализу через систему различных показателей в тесной взаимосвязи с образованием и бизнесом.

1. ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ РАЗВИТИЯ НАУКИ И ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СТРАНЕ НА ОСНОВЕ РАЗЛИЧНЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ

На II Съезде ученых Беларуси, проходившем 12-13 декабря 2017 года в Минске, широко обсуждалась стратегия «Наука и технологии: 2018-2020», в которой рассматривались перспективы развития отечественной науки и экономики. Отмечалось, что Республика Беларусь смогла сохранить и обеспечить требуемое развитие научного потенциала как базу укрепления наукоемкости страны и ее интеллектуализацию на инновационной основе [2]. Имеются в виду наличие научно-исследовательских структур и подразделений по различным направлениям творческого поиска, ученых со степенями и званиями, занятость в научной

сфере, процент молодежи в науке, количество разрабатываемых программ фундаментальных и прикладных исследований.

В современной мировой практике существует множество показателей для определения уровня развития инновационной деятельности, оценивающих как человеческий капитал, знания, научно-технологическое развитие, так и некоторые данные фондового рынка. В систему таких индикаторов могут входить характеристика ресурсов и результаты инновационной деятельности. Анализ масштабов, состава и динамики инновационного потенциала обеспечивается совокупностью следующих групп показателей:

- собственно инновации (источники информации о них, численность и состав персонала предприятия или организации, объем и структура используемых в инновационной деятельности основных производственных средств, затраты на инновации, результаты инновационной деятельности, анализ инновационной активности предприятия или организации) [3];
- влияние инноваций на экономику и общество (технологическая структура экономики, экспорт и импорт технологий, рост производительности труда и занятость, вклад научно-технического прогресса, в прирост валового внутреннего продукта) [4].

Некоторые из этих показателей анализируются в регулярных Обзорах инновационного развития страны, подготовленных ЕЭК ООН, дающих на этой основе рекомендации по стимулированию инновационной деятельности в республике Беларусь, повышению научного и технологического потенциала и эффективности национальной инновационной системы.

Важно учитывать наличие научно обоснованной систематизированной статистической базы (статистика науки и инновационной деятельности появилась относительно недавно), а также оценивать данные по регионам (ресурсы, кадры, инфраструктура, особенности инновационной среды) [5,6].

Белорусская статистика ежегодно фиксирует показатели, отражающие уровень технологического развития страны, основные из которых приводятся в таблице 1.

Таблица 1. Показатели оценки уровня технологического развития экономики Республики Беларусь в 2013-2017 гг.

Показатели	2013	2014	2015	2016	2017
Научоемкость ВВП, процентов	0,65	0,51	0,50	0,50	0,59
1	2	3	4	5	6
Доля высокотехнологичных (включая среднетехнологичные (высокого уровня)) и наукоемких отраслей экономики в ВВП, процентов	31,5	32,6	35,9	35,7	36,6
Доля высокотехнологичных и наукоемких отраслей экономики в ВВП, процентов	22,9	24,2	27,3	28,9	28,1
Доля высокотехнологичных производств в добавленной стоимости обрабатывающей промышленности, процентов	4,1	3,4	4,7	5,6	5,5
Количество исследователей на 1 млн. жителей, человек	1 939	1 834	1 786	1 776	1 799
Объем отгруженной инновационной продукции (работ, услуг) организациями промышленности, трлн. рублей, с 2016 г. – млрд. рублей	82,9	70,1	75,6	10,5	13,0
Удельный вес отгруженной инновационной продукции в общем объеме отгруженной продукции организаций промышленности, процентов	17,8	13,9	13,1	16,3	17,4
Удельный вес организаций промышленности, осуществлявших затраты на технологические, организационные, маркетинговые инновации, в общем числе обследованных организаций промышленности, процентов	24,4	22,8	21,1	21,7	22,5
Удельный вес инновационно- активных организаций в общем числе обследованных организаций промышленности, процентов	21,7	20,9	19,6	20,4	21,0
Доля экспорта наукоемкой и высокотехнологической продукции в общем объеме экспорта, процентов	28,3	27,7	30,9	33,2	31,9
Удельный вес экспорта высокотехнологичных товаров в общем объеме экспорта товаров и услуг, процентов	1,9	1,9	2,0	2,2	2,1

1	2	3	4	5	6
Удельный вес экспорта среднетехнологичных товаров высокого уровня в общем объеме экспорта товаров и услуг, процентов	21,8	20,5	22,2	23,0	21,9
Удельный вес экспорта наукоемких высокотехнологичных услуг в общем объеме экспорта товаров и услуг, процентов	2,0	2,4	3,5	4,4	4,5
Удельный вес экспорта наукоемких рыночных услуг в общем объеме экспорта товаров и услуг, процентов	2,5	2,8	3,1	3,5	3,3

Источник: [7]

Анализ данных таблицы 1 свидетельствует об отсутствии значительной положительной динамики в развитии большинства оцениваемых показателей. Несмотря на имеющиеся достижения, состояние инновационной деятельности в стране не отвечает требованиям, позволяющим получать стране конкурентные преимущества в глобальной экономике. За последние пять лет уровень наукоемкости ВВП был ниже порогового значения данного индикатора с позиции экономической безопасности – менее 1% ВВП. Когда государство решает проблемы модернизации действующих предприятий путем импорта технологического оборудования, то это усиливает отставание от развития экономики передовых стран. Поэтому вопрос стратегического развития не может быть решен только путем заимствования производственных активов иностранных государств, даже если они являются новыми для страны. Актуальным остается вопрос о создании и использовании собственных нововведений.

Доведение результатов научно-технических разработок до практического использования является одной из ключевых задач инновационной деятельности.

Выделяются следующие основные барьеры на пути инноваций в стране:

- отсутствие законодательно закрепленных новых источников и инструментов финансирования инновационной деятельности;
- постоянный акцент практической инновационной политики на технологические инновации и отсутствие внимания к другим типам инноваций;
- неопределенность юридического статуса прав интеллектуальной собственности, возникающих в результате проведения научных исследований, финансируемых из государственного бюджета;
- слабые связи и недостаточные возможности для взаимодействия между участниками инновационной деятельности, отсутствие спонтанного, идущего снизу вверх, сотрудничества между ними;
- сильное давление в сторону коммерциализации и отсутствие смягчающих риск финансовых механизмов в случае государственного финансирования научно-технических проектов, выражающееся в обязанности консорциумов возратить грант, если результаты исследований не удалось ввести в гражданский оборот;
- незначительная роль частного сектора в финансировании ранней стадии инноваций;
- малая доля инновационных малых и средних хозяйствующих субъектов.

Использование результатов научно-технической деятельности (НТД), новые источники финансирования и методы стимулирования коммерциализации позволяют в значительной степени устранить препятствующие активизации инновационной деятельности барьеры. Актуальность решения поставленных задач обусловлена тем, что Республика Беларусь обладает значительным научно-техническим потенциалом для технологического обновления и модернизации производственной сферы. Однако он задействован не в полной мере: система коммерциализации результатов НТД не является эффективной, субъекты хозяйствования не имеют достаточного опыта в преобразовании научно-технического потенциала в коммерческий успех.

Совершенствование инновационной деятельности в стране основано на значительном усилении регулирующей, координирующей и стимулирующей функций Государственной программы инновационного развития Республики Беларусь.

Государственная программа инновационного развития Республики Беларусь на 2016–2020 годы утверждена Указом Президента от 31.01.2017 № 31, который распространяет свое действие на отношения, возникшие с 1 января 2016 г.

Цель программы – обеспечить качественный рост и конкурентоспособность национальной экономики с концентрацией ресурсов на формировании ее высокотехнологичных секторов. Стратегия инновационного развития республики, предусмотренная программой, заключается в синтезе внедрения технологий, относящихся к V и VI технологическим укладам, и индустриально-инновационного развития традиционных секторов экономики. При этом в одних секторах предстоит реализация стратегии лидерства на основе собственных разработок и инноваций, а в других – «догоняющее» развитие при активном заимствовании передовых зарубежных технологий и институтов.

В результате реализации программы ожидается формирование и ускоренное развитие высокотехнологичных секторов национальной экономики, закрепление позиций республики на рынках наукоемкой продукции, обеспечение конкурентоспособности традиционных секторов экономики на основе их инновационного развития и внедрения передовых технологий. Развитие и повышение эффективности функционирования национальной инновационной системы должно происходить на основе формирования рынка научно-технической продукции и благоприятной среды для осуществления инновационной деятельности. В программе возлагаются особые надежды на государственно-частное партнерство, активизацию венчурного финансирования и поддержку стартапов.

В рамках программы планируется реализовать 75 проектов по созданию новых производств, имеющих определяющее значение для инновационного развития Беларуси, в сферах машиностроения, электроники, строительства, нефтехимии, медицины и фармации, энергетики, транспорта, сельского хозяйства. Планируется, что к 2020 году будет создано более 70 высокодоходных экспортно ориентированных производств и 8968 новых рабочих мест. В результате реализации программы удельный вес инновационно-активных организаций в общем числе промышленных организаций должен вырасти с нынешних 21,0 до 26% в 2020 г., доля инновационной продукции – с 17,4 до 21,5%, а экспорта наукоемкой и высокотехнологичной продукции – с 31,9 до 33% в общем объеме белорусского экспорта. [8]

Существуют подходы к оценке научной и инновационной деятельности, основанные на учете изобретательской и патентно-лицензионной деятельности научных организаций [9].

Динамика поступления патентных заявок и выдачи патентов представлена в таблице 2.

Таблица 2. Динамика поступления патентных заявок и выдачи патентов в Республике Беларусь в 2012-2016 гг.

Показатели	2012	2013	2014	2015	2016
Подано заявок на патентование					
изобретений - всего	1871	1634	757	691	521
в том числе заявителями:					
национальными	1681	1489	652	543	455
иностранцами	190	145	105	148	66
Выдано патентов на изобретения	1291	1117	980	902	941
в том числе на имя заявителей					
национальных	1186	1027	887	803	892
иностранцев	105	90	93	99	49
Действует патентов	4694	4478	3913	2858	2735

Источник: [7]

Анализ данных таблицы 2 не позволяет сделать выводы о том, что изобретательская и патентно-лицензионная деятельность в организациях страны динамично развивается.

В настоящее время наряду с классическими научными организациями, осуществляющими свою деятельность в форме государственных учреждений, большая часть которых

сосредоточена в НАН Беларуси и Министерстве образования, на базе прежних отраслевых конструкторских бюро и научно-исследовательских институтов, создавших собственную производственную базу для выпуска товарной продукции, сформировалась большая группа научных организаций преимущественно в форме унитарных предприятий и акционерных обществ. Таких организаций много в структуре НАН Беларуси, министерств и концернов, а анализ их изобретательской и патентно-лицензионной деятельности позволяет заключить, что они занимают лидирующие позиции в стране в сфере создания и коммерциализации изобретений, полезных моделей, сортов растений и секретов производства (ноу-хау) [9].

2. ГЛОБАЛЬНЫЙ ИННОВАЦИОННЫЙ ИНДЕКС (GLOBAL INNOVATION INDEX)

И все же обобщающим показателем признается Глобальный инновационный индекс, который составляют Корнельский университет (США), школа бизнеса INSEAD и Всемирная организация интеллектуальной собственности. Рейтинг публикуется с 2007 г. и составляется на основе 81 критерия, объединенного в 7 основных групп: институты, человеческий капитал и исследования, инфраструктура, уровень развития рынка, уровень развития бизнеса, результаты в области знаний и технологий, а также творческой деятельности [10].

В десятку наиболее инновационных стран в 2017 году вошли: Швейцария (67,69 балла), Швеция, Нидерланды, США, Великобритания, Дания, Сингапур, Финляндия, ФРГ и Ирландия. Чехия заняла 24 место, Польша – 38. На последних местах – Того, Гвинея и Йемен.

Авторы доклада «Глобальный инновационный индекс – 2017 (ГИ-2017)» отмечают сохраняющийся разрыв в инновационных возможностях развитых и развивающихся стран и вялые темпы прогресса в сфере исследований и разработок. «В глобальной экономике, фундаментом которой все чаще становятся знания, инновации стали локомотивом экономического роста, однако при этом необходимы дополнительные вложения, которые помогут стимулировать реализацию творческих возможностей человека и способствовать росту производства», – заявил генеральный директор ВОИС Фрэнсис Гарри в связи с выпуском доклада. Он добавил, что инновации могут стать инструментом, который поможет трансформировать экономический подъем в долговременный рост [10].

Поэтому в рейтинге 24 из первых 25 мест занимают страны с высоким доходом, причем 15 из них – европейские. Они опережают большинство других регионов по половине показателей, особенно тех, которые касаются человеческого капитала, научных исследований, инфраструктуры и уровня развития бизнеса, в том числе по доле высококвалифицированных специалистов, сотрудничеству университетских и отраслевых исследовательских структур, числу патентных заявок, научно-технических статей и по качеству научных публикаций. Исключением стал Китай, занимающий 22 место. Это первая страна со средним уровнем дохода, вошедшая в 25 ведущих стран ГИ. В очередном докладе отмечены успехи Индии в качестве формирующегося инновационного центра в Азии. Эта страна занимает пока только 60-е место в рейтинге, но опережает все остальные страны Центральной и Южной Азии и 7-й год подряд лидирует по соотношению инновационной деятельности с уровнем ВВП на душу населения.

Беларусь заняла 88-е место из 130 в Глобальном инновационном индексе – 2017, потеряв 9 позиций по сравнению с прошлым годом. Республика Беларусь уже третий год подряд теряет позиции в рейтинге. Так, в ГИ-2013 она занимала 77 место, в 2014-м – 58-е, в 2015-м – 53-е, но в 2016 г. опустилась на 79-е, а теперь – на 88-е место в мире (между Индонезией и Ботсваной) и 38 – в Европе, набрав в совокупности 29,98 балла. Например, по качеству человеческого капитала наша страна занимает в мире 36 место (41,9 балла), инфраструктуры – 67 (46,1 балла). Но по состоянию институтов – только 81 (54,1 балла), сложности открытия бизнеса – 65 (32,2 балла), сложности рынка – 90 (41,9 балла). Уровень знаний и технологий удостоились всего 61 места (21,7 балла). Хуже всего обстоят дела с творческими результатами. Здесь Республика Беларусь занимает лишь 123 место (11,7 балла). Такое положение объясняется как институциональными причинами, в том числе,

отсутствием верховенства права и низким качеством регулирования (107 и 120 места), слабостью инновационных связей, так и недостаточной эффективностью логистики (112 место) и НИОКР, проблемами кредитования (126 место по соотношению кредитов частному сектору к ВВП), минимальным количеством венчурных сделок и т.п. Всего 124 место страна занимает по наличию нематериальных активов, 113-е – креативных товаров и услуг [10].

Эти проблемы перевесили такие преимущества страны, как простота открытия бизнеса, образование (12 место в мире), удельный вес квалифицированных работников и компаний, предлагающих обучение сотрудникам, количество патентов и сертификатов.

В итоге Республику Беларусь по совокупности показателей обошли в рейтинге ГИ-2017 почти все страны бывшего СССР. Так, Эстония занимает 25-е место, Латвия – 33, Литва – 40, Россия – 45, Украина – 50, Молдова – 54, Армения – 59, Грузия – 68, Казахстан – 78, Азербайджан – 82. На 94-м месте – Таджикистан, на 95-м – Кыргызстан.

Такие результаты ГИ-2017 заставляют задуматься над путями реализации планов инновационного развития страны и широкого внедрения «цифровой экономики». Судя по оценкам авторов исследования, наличие образованных работников и налоговые льготы не дадут ожидаемых результатов при доминировании административно-командных методов, отсутствии верховенства права и недостаточности финансирования [11].

3. ОЦЕНКА РАЗВИТИЯ УНИВЕРСИТЕТСКОЙ НАУКИ

Развитие университетской науки в контексте европейского (и мирового) пространства можно рассматривать с различных позиций. Остановимся только на двух из них, которые характеризуют реформу высшего образования в Республике Беларусь и наукометрические показатели (индексы публикационной активности авторов или организаций, значимости публикаций в зависимости от научного веса журнала и т.д., используемые для оценки состояния и перспективности научно-исследовательской деятельности авторов и организаций, их сравнения и ранжирования в различных рейтингах).

Три года прошло после присоединения Беларуси к Болонскому процессу. В обмен на условное вступление в Европейское пространство высшего образования (ЕПВО) в 2015 г. страна взяла на себя обязательства модернизировать высшую школу в соответствии с целями, ценностями и основными направлениями политики ЕПВО.

За время, которое было дано Беларуси на выполнение требований Дорожной карты реформ высшего образования, страна почти не продвинулась в выполнении принятых на себя обязательств по выполнению определенного перечня общепринятых норм и стандартов. По мнению экспертов, никакого прогресса со стороны Беларуси в части выполнения данных требований нет, и, по сути, ни одно из них не выполнено [12]. В Беларуси до сих пор нет механизма взаимодействия образования с рынком труда, который работает во всей Европе. Беларусь обязывалась диверсифицировать систему распределения выпускников вуза и использовать те наработки, которые существуют в Европе по повышению уровня трудоустраиваемости. Но и в этом вопросе ничего не поменялось. В стране не изменилась в лучшую сторону ситуация с академическими свободами и университетской автономией. В Общественном Болонском комитете надеялись на то, что Беларусь осуществит переход к трем ступеням высшего образования «бакалавр – магистр – доктор» и выдачу бесплатного европейского приложения к диплому, которое дает работодателю возможность понять, что студент делал в университете, что изучал, какими знаниями владеет. Но и этого не произошло.

Существует мнение, что как только Беларусь станет на путь Болонского процесса, студенты, получив образец международного диплома, массово начнут уезжать из страны. Однако, согласно статистике, и без Болонского процесса, количество белорусских студентов, обучающихся за рубежом, год от года растет. Сейчас за рубежом обучается более 35 тыс. белорусских студентов. В то время как в России, где населения в 15 раз больше, данный показатель – 40 тыс.

Попытки помочь в выполнении требований Дорожной карты международной группы экспертов, которая была специально создана, чтобы проводить мониторинг ее выполнения и оказывать Беларуси помощь в ее реализации, встречают почти всегда полное непонимание с белорусской стороны, полагающей, что высшее образование в стране одно из лучших.

Так ли это на самом деле, позволяют определить некоторые международные рейтинги. Например, в рейтинг лучших университетов мира по версии авторитетного Times Higher Education вошел только единственный вуз из Беларуси – Белорусский государственный университет, но и там он находится ниже 800-й строчки. При этом из соседних стран в список попали 11 польских, 5 украинских, а также по 2 литовских, латвийских и эстонских вуза.

Место белорусской науки в мире в 2015 году на основе InCitis (в базе данных Essential Science Indicators (ESI), являющейся агрегирующей надстройкой над библиометрической системой Web of Science), среди 226 стран определилось следующими показателями: 66 позиция по числу публикаций в Web of Science Core Collection, 73 позиция в мире по числу цитирований в Web of Science Core Collection, 122 позиция в мире по средней цитируемости статей, 102 – по количеству высокоцитируемых белорусских публикаций [13,14]. В таблице 3 приводятся данные о некоторых университетах Республики Беларусь (по данным Белстата в 2017-2018 учебном году в стране существует 51 высшее учебное заведение), в том числе и о Гомельском государственном университете имени Ф. Скорины, по ряду наукометрических показателей в 2016 году.

Таблица 3. Наукометрические показатели белорусских университетов в 2016 году

Университет	В InCitis	
	По количеству публикаций	По нормализованному цитированию
Белорусский государственный университет	3,383	0,55
Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники	1,571	0,37
Белорусский национальный технический университет	852	0,52
Гомельский государственный университет имени Ф. Скорины	616	0,47
Белорусский государственный технологический университет	589	0,20
Белорусский государственный медицинский университет	382	0,53

Источник: [14]

Университеты регулярно стремятся подтвердить статус крупных образовательных и научных центров страны и региона, демонстрируя высокий уровень вузовской науки и новую ступень рейтинга в мировом образовательном пространстве. Это требует большого напряжения интеллектуальных и финансовых ресурсов.

Главной задачей управления инновационной деятельностью университетов является адаптация к вызовам новой экономики знаний в целях эффективного использования их интеллектуального потенциала.

4. ОЦЕНКА ФАКТОРОВ, ПРЕПЯТСТВУЮЩИХ ИННОВАЦИЯМ, И ПЕРСПЕКТИВНЫЕ МОДЕЛИ КОММЕРЦИАЛИЗАЦИИ РЕЗУЛЬТАТОВ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Наиболее интересным выглядит исследование оценки факторов, препятствующих инновациям организаций промышленности (таблица 4).

Таблица 4. Факторы, препятствующие инновациям организаций промышленности Республики Беларусь в 2017 году (единиц)

Факторы	Число организаций, основным видом экономической деятельности которых является производство промышленной продукции, оценивших отдельные факторы, препятствующие инновациям, как		
	основные или решающие	значительные	незначительные
Экономические:			
- недостаток собственных средств	687	534	339
- недостаток финансовой поддержки со стороны государства	244	551	659
- низкий платежеспособный спрос на новые продукты	247	564	639
- высокая стоимость нововведений	506	676	322
- высокий экономический риск	369	726	389
- длительные сроки окупаемости	333	751	404
Производственные			
- низкий инновационный потенциал организации	258	464	768
-недостаток квалифицированного персонала	160	453	892
- недостаток информации о новых технологиях	99	365	1026
- недостаток информации о рынках сбыта	121	399	962
- невосприимчивость организации к нововведениям	87	254	1098
- недостаток возможностей для кооперирования с другими организациями	106	320	984
Другие			
- низкий спрос на инновационную продукцию	166	505	746
- несовершенство законодательства по вопросам регулирования и стимулирования инновационной деятельности	109	352	883
- неопределенность сроков инновационного процесса	132	460	781
- неразвитость инновационной инфраструктуры	110	459	824
- неразвитость рынка технологий	143	457	735

Источник: [7]

Результаты исследования показывают, что у респондентов не нашлось объяснений, свидетельствующих о непреодолимых препятствиях для инновационной активности. Однако все они в комплексе свидетельствуют о существовании значительных проблем, о которых предупреждает исследование INSEAD. Например, слабость малого бизнеса и доминирование госсобственности порождают невосприимчивость к нововведениям и трудности с кооперированием, на которые жалуются респонденты. Дороговизна нововведений, высокий экономический риск и длительные сроки окупаемости нововведений, которые названы главными препятствиями, являются следствием низких темпов роста экономики и высокой инфляции. Макроэкономические факторы сами по себе снижают спрос на инновации и увеличивают риски, а отсутствие ликвидного и транспарентного фондового рынка делает практически невозможным развитие венчурного финансирования, что не компенсируется мерами господдержки. Но все эти проблемы являются лишь следствием основной причины — отсутствия условий для развития частной инициативы и гарантий права собственности.

Не случайно низкое качество институциональной среды и условий развития бизнеса в исследовании INSEAD названы главными «тормозами», не позволяющими Республике Беларусь войти в число мировых лидеров по инновациям.

Инновационная деятельность, которая выступает связующим звеном между наукой, новыми технологиями и экономикой создает условия успеха в сложной конкурентной борьбе, поэтому ведущие страны мира ориентированы на наиболее эффективные новые модели коммерциализации результатов НТД. К ним относятся такие инструменты как:

- слияние и поглощение (M&A), в процессе которого компания увеличивается в размере, повышается ее конкурентоспособность и устойчивость, появляются новые пути выхода на рынок. При этом происходит реинжиниринг традиционных бизнес-процессов, переход к новым моделям развития, что дает возможность достичь нового уровня эффективности, создавать добавленную стоимость за счет использования патентов, брендов, знаний, новых конкурентных преимуществ;
- инновационные ваучеры, которые дают возможность финансировать работы для развития инновационной деятельности малых и средних предприятий на основе поданных ими заявок, которые выполняются организациями высокого научного, технологического и экономического уровня;
- краудфандинг, новые направления которого позволяют реализовывать инновационные, высокотехнологичные проекты за счет сбора денежных средств в обмен на долю в будущем предприятии или на обещание возврата инвестиций;
- краудсорсинг, ориентированный на сбор ресурсов для инновационных целей на основе высоких компетенций привлекаемых специалистов в области информационно-коммуникационных технологий. С помощью этого инструмента решаются следующие задачи: использование потребителей для определения новых конкурентных преимуществ, которые они хотели бы видеть в покупаемой ими продукции (таким образом практически проводятся маркетинговые исследования); и участие самих пользователей в процессе усовершенствования изделия (например, в создании нового дизайна и проч.).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Разработка механизмов вовлечения результатов научно-технической деятельности в экономику является важнейшей задачей инновационной политики Республики Беларусь.

Преодоление барьеров на пути инновационного развития возможно посредством использования новых форм и моделей коммерциализации, финансирования и стимулирования научных разработок.

Среди элементов зарубежного опыта, для которых имеются возможности адаптации Республике Беларусь, можно выделить такие, как переход к модели открытых инноваций посредством активизации рынка объектов интеллектуальной собственности, создания институциональных условий и механизмов для венчурной деятельности, расширение форм государственно частного партнерства в сфере коммерциализации результатов НТД, финансовая поддержка государством инновационных проектов на начальных стадиях, разработка комплекса мероприятий по усилению интеграции науки и реального сектора экономики, стимулирование малого инновационного предпринимательства, передача прав собственности на созданные с использованием бюджетных средств объектов интеллектуальной собственности исследовательским организациям, формирование инновационно-промышленных кластеров, широкое применение инновационных ваучеров, развитие стартап-движения, вовлечение в инновационный процесс краудфандинга и краудсорсинга.

В долгосрочной перспективе следует повысить уровень совокупных расходов на научно-исследовательские разработки со стороны как промышленного, так и государственного секторов экономики.

Формируемая новая специализация Беларуси в глобальной мирохозяйственной системе позволит обеспечить конкурентные преимущества, устойчивый приток инвестиций, спрос на белорусские наукоемкие товары и услуги, стабильность экономики и общества.

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. Национальная стратегия устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2030 года // Экономический бюллетень Научно-исследовательского экономического института Министерства экономики Республики Беларусь.- № 4 (2014).- 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://scienceportal.org.by/upload/2015/August/National_Strategy_of_Social_and_Economic_Development_2030.pdf - Дата доступа: 29.09.18
2. II Съезд учёных Республики Беларусь. Сайт Национальной академии наук Беларуси [Электронный ресурс]. – Режим доступа: – nasb.gov.by/congress2/program.php- Дата доступа: 20.09.18
3. Мясникович, М.В. Научные основы инновационной деятельности.- Мн.: ИООО «Право и экономика», 2003.- 280 с.
4. Теория и практика экономики и управления инновациями: учебно-методическое пособие / Л. Н. Нехорошева [и др.]; под ред. Л. Н. Нехорошевой.- Мн., 2013.- 378 с.
5. Богдан, Н.И. Региональная инновационная политика. – Новополоцк: Полоцкий гос. ун-т, 2000.- 358 с.
6. Пугачева, О.В. Маркетинг инноваций: региональный аспект: монография / О.В. Пугачева; М-во образ. РБ, Гом. гос. ун-т им. Ф. Скорины.- Гомель: М-во образ. РБ, Гом. гос. ун-т им. Ф. Скорины. 2005.- 238 с.
7. Наука и инновационная деятельность в Республике Беларусь.- сайт Нац. стат. комитета Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/publications/izdania/public_compilation/index_10791/ - Дата доступа: 28.09.18.
8. Государственная программа инновационного развития Республики Беларусь на 2016-2020 годы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gknt.gov.by/opencms/opencms/ru/innovation/inn2/> - Дата доступа: 5.09.18
9. Нечипуренко, Ю. В. Изобретательская и патентно-лицензионная деятельность в научных организациях Беларуси.- Интеллектуальная собственность в Беларуси, № 4, 2017.
10. Глобальный индекс инноваций. Энциклопедия общественного развития [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий. — 2011.06.15 (последняя редакция: 2014.07.18). Режим доступа: <http://gtmarket.ru/ratings/global-innovation-index/info> .- Дата доступа: 24.09.2018.
11. Образование без институтов: что тянет вниз Беларусь в глобальном рейтинге инноваций [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://neg.by/novosti/otkrytj/obrazovanie-bez-institutov---chto-tyanet-vniz-belarus-v-globalnom-rejtinge-innovacij>.- Дата доступа: 24.09.2018.
12. Беларусь полностью провалила подготовительный этап вхождения в Болонский процесс. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://news.mail.ru/society/32757610/?frommail=1>.- Дата доступа: 24.09.2018.
13. Основные показатели образования. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/socialnaya-sfera/obrazovanie/godovye-dannye_5/osnovnye-pokazateli-obrazovaniya/.- Дата доступа: 24.09.2018.
14. Использование платформы Web of Science для планирования, представления и анализа научных исследований. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://content.nlb.by/content/dav/nlb/portal/content//File/Portal/Novosti/2017/March/15.03.2017/workshop/seminar2017.pdf>.- Дата доступа: 24.09.2018.

IMPACTUL INOVAȚILOR LA DEZVOLTAREA ANTREPRENORIALULUI

LIUDMILA ROȘCA-SADURSCHI,

*dr., conf. univ., Universitatea de Stat „B.P.Hasdeu” din Cahul,
str. Piața Independenței1, Republica Moldova, Cahul,
Tel.: +(373-299) 2-24-81,
web site: www.usch.md*

Abstract

The development of civilization in general and the economy in particular depend largely on technical and scientific progress, followed by the emergence and implementation of innovations. Innovations underpin the development of national economies. Entrepreneurship and innovation become interdependent elements of economic development. Innovations enable the creation and development of entrepreneurship, and entrepreneurship creates innovation. This article includes theoretical and practical aspects of the importance of innovation in the development of entrepreneurship.

Key words: antreprenoriat, inovații, inovații în antreprenoriat.

JEL CLASSIFICATION: O1, O3, O11.

Dezvoltarea civilizației în general, cât și a economiei în particular depend în mare parte de progresul tehnico-științific, urmat de apariția și implementarea inovațiilor. Inovațiile stau la baza dezvoltării economiilor naționale. Antreprenoriatul și inovațiile devin elemente interdependente ale dezvoltării economiei. Inovațiile permit crearea și dezvoltarea antreprenoriatului, iar antreprenoriatul crează inovația.

Termenul de „inovație” și „management inovațional” sunt relativ noi. Într-o economie centralizată, au fost frecvente conceptele precum managementul progresului tehnico-științific, introducerea științei și a tehnologiei în producție, deci ceea ce este tipic sistemului de management administrativ-comandant. În condițiile economiei de piață, inovațiile care determină progresul științei, tehnologiilor și, în cele din urmă, dezvoltarea economiei, sunt strâns legate de activitatea antreprenorială.

INTERDEPENDENȚA CONCEPTELOR DE INOVAȚIE ȘI ANTREPRENORIAL

În literatura economică, legătura inovațiilor cu activitatea antreprenorială poate fi urmărită de la începutul secolului trecut. Încă din 1800 Economistul francez J.-B. Say a remarcat că „un antreprenor transferă resurse economice dintr-o regiune cu potențial și productivitate mai mică într-o regiune cu productivitate mai mare și o mai mare eficiență”. Dezvoltarea ulterioară a înțelegerii rolului inovațiilor în activitatea de antreprenoriat sa datorat lucrărilor omului de știință austriac J. Schumpeter, care în 1911 a scris: „Prin conceptul de „întreprindere” înțelegem un complex de combinații noi, precum și ceea ce se întruchipează aceste combinații. Antreprenorii sunt acele persoane, care realizează aceste combinații noi și care acționează ca elemente active.

Conceptul de „inovație”, a fost introdus mai târziu de către I. Schumpeter, în anii '30, interpretându-l drept o schimbare pentru a introduce și utiliza noile tipuri de bunuri de consum, noi producții, piețe noi și noi forme de organizare în industrie. Conținutul inovării ca implementare a noilor combinații care afectează dinamica dezvoltării economice, I. Schumpeter a fost definit sub următoarele aspecte:

1. Producția de produse care nu sunt încă cunoscute de consumatori sau crearea unei noi calități a unui anumit produs.
2. Folosirea unei noi metode de producție, adică procese tehnologice noi care nu sunt încă cunoscute în industrie, care nu se bazează pe invenție sau descoperire și care pot consta, de asemenea, în îmbunătățirea proceselor comerciale (tehnologie de vânzare și cumpărare) a produsului.
3. Obținerea sau utilizarea de noi surse de materii prime, produse semifabricate, indiferent dacă această materie primă există în prealabil, dar nu a fost utilizată din nici un motiv sau trebuie să fie re-creată.

4. Efectuarea de modificări sistemice în structura producției sau reorganizarea structurilor manageriale.
5. Promovarea mărfurilor pe noi piețe în care aceste mărfuri nu au fost încă reprezentate.

Ideile lui I. Schumpeter asupra rolului antreprenoriatului în implementarea inovațiilor au fost dezvoltate în lucrările multor cercetători străini și internaționali moderni. Astfel, în definiția antreprenoriatului dat de specialistul în management american P. Drucker, se remarcă: "Inovația este un instrument special pentru antreprenori, un mijloc prin care acestea utilizează schimbarea ca șansă pentru tot felul de afaceri sau servicii". [Чулук А., 2000]

J. Schumpeter indică inovațiile tehnico-științifice în calitate de forță motrice a dezvoltării economice. El spunea, că la implementarea unei inovații în economie are loc așa numitul „vârtej al distrugerii creatoare”, care creează un dezechilibru în sistemul economic existent, după care urmează schimbarea tehnologiilor, structurilor organizaționale, moral învechite, apariția noilor ramuri economice, noilor posibilități instituționale. Toate acestea provoacă o dinamică nemai-pomenită a dezvoltării economice. Inovațiile din ce în ce mai mult devin o „locomotivă” a dezvoltării economice, determinând eficiența acestora și o creștere a productivității muncii.

La nivel de întreprindere, **inovațiile** sunt considerate **mijlocul de creștere a veniturilor și acapararea noilor segmente de piață**. La nivel de țară, **inovațiile** devin **motorul creșterii economice** și „arma” principală în lupta concurențială la nivel mondial.

Inovațiile creează prețul și valoarea materială, ca urmare a schimbării (de ordin tehnologic, material, preț, servicii, demografie și altele), creând astfel o nouă cerere, sau noi metode de combinare a resurselor, sau pătrunderea pe o piață bine dezvoltată.

Inovațiile permit mișcarea liberă a resurselor și contribuie la deplasarea acestora în domeniile mai productive și mai profitabile.

Inovația și procesul de inovare au o importanță vitală atât pentru întreprindere, deoarece inovația stă la baza competitivității firmei, cât și la nivel de economie. Importanța inovațiilor la nivel de economie se explică prin două direcții:

- Inovațiile răspund nevoilor și cerințelor umane, astfel creînd noi posibilități și noi surse de valorificare a pieților;
- Inovațiile produc mereu mijloace eficiente de a oferi oamenilor ceea ce ei doresc sau de ce au nevoie. [Roșca-Sadurschi Liudmila, 2017, p.28]

Astfel, o întreprindere competitivă, cât și o economie dezvoltată trebuie să aibă la baza oricărei strategii – inovarea. Practic inovația determină modul de gestiune al afaceri la fiecare nivel. Respectiv „inovația” și „antreprenoriatul” au devenit două concepte indispensabile și interdependente, deoarece antreprenoriatul în sine poartă un caracter inovativ și dezvoltarea antreprenoriatului nu este posibilă fără de inovații.

Kiriacov A.G., în cartea sa „Bazele antreprenoriatului inovațional”, distinge noțiunile de: *antreprenoriat inovațional și afacere antreprenorială*. Respectiv trebuie să deosebim antreprenoriatul inovațional de antreprenoriatul general. Kiriacov subînțelege prin „antreprenoriat inovațional” procesul de creare a produselor și tehnologiilor noi prin aplicarea practică a ideilor și invențiilor, iar, la mod general, „antreprenoriatul” poate fi definit ca proces economic, care duce la crearea produselor și tehnologiilor, cu proprietăți noi (îmbunătățite), prin utilizarea practică a invențiilor [Кирьяков, А.Г., Максимов, В.А., 2002, p. 28].

În rezultatul analizei definițiilor antreprenoriatului, prezentate atât de autorii străini, cât și autohtoni, a legislațiilor în vigoare, putem defini antreprenoriatul ca un proces inovativ de realizare a unui șir de activități interdependente în vederea inițierii, funcționării și dezvoltării unei afaceri cu asumarea tuturor riscurilor aferente.

Deoarece antreprenoriatul are un caracter multidimensional și poate fi analizat sub diferite nivele, prin legăturile intermediare, care sunt date de inovații și competitivitate, dezvoltarea acestuia poate duce la creștere economică.

Astfel, antreprenoriatul caută să creeze noi oportunități și să obțină profit, iar aceste oportunități pot apărea prin inovare. [Roșca-Sadurschi Liudmila, 2017, p.25]

Unul din primii economiști care a asociat antreprenoriatul cu activitatea inovațională a fost Schumpeter, fiind preocupat de studierea factorilor, care contribuie la dezvoltarea economică.

La rândul său, conform factorilor de influență a creării antreprenoriatul inovațional se distinge în trei tipuri:

- introducerea inovațiilor productive reprezintă procesul de înnoire a potențialului de realizare a întreprinderii, care duce la creșterea profitului, creșterea prestigiului, mărirea numărului de locuri de muncă etc.
- inovațiile tehnologice – procesul de îmbunătățire a potențialului de producție, direcționat spre creșterea productivității muncii și economisirea resurselor, având ca rezultat creșterea volumului de profit, perfecționarea tehnicii de securitate, utilizarea eficientă a resurselor informaționale interne.
- inovațiile sociale – procesul planificat de îmbunătățire a sferei sociale [Кирьяков, А.Г., Максимов, В.А., 2002, p.30].

Progresul tehnico-științific, îndeosebi progresul inovațional, evoluează neuniform în timp. Paradigmele inovaționale permit prognozarea perioadelor de creștere și declin atât ale ciclurilor inovaționale, cât și ale ciclurilor de dezvoltare economică [Акаев А.А., p.319].

Conform analizei ciclurilor inovaționale oferite de J. Schumpeter și ciclurile economice descrise de savantul rus N.Kondratyev, putem stabili o interdependență dintre acestea (fig. 1, 2).

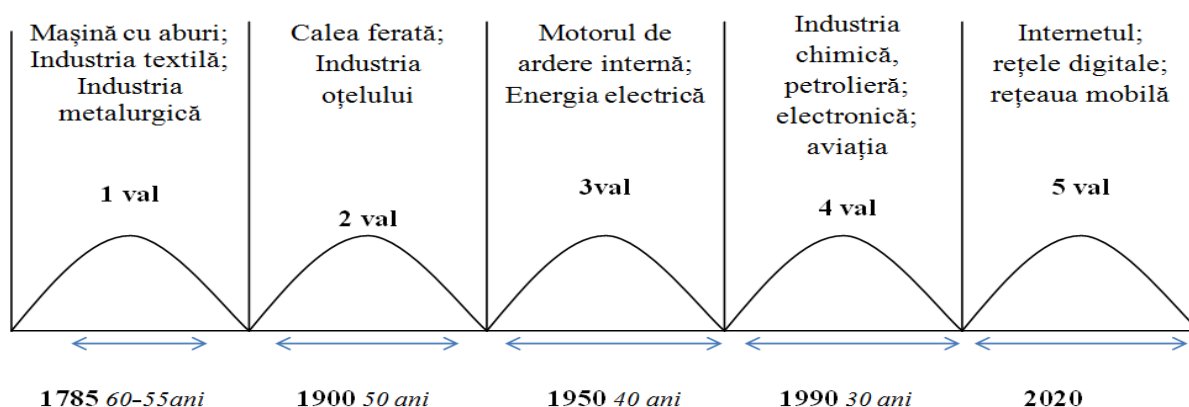

Fig. 1. Ciclurile inovaționale după Schumpeter

Sursa: Adaptată de autor după [Туккель И., 2013, p. 17].

Dacă calculăm durata medie a fiecărui val al ciclurilor inovaționale după Schumpeter, observăm că durata acestora se reduce considerabil. Dacă primul val (1785-1845) avea o durată de 60 de ani, al 2-lea val – 55 de ani, deja al 5-lea val (1990-2020), estimativ, va avea o durată de 30 de ani, respectiv, putem spune, că odată cu creșterea vitezei de dezvoltare a tehnologiilor se va reduce și ciclul de viață al produselor.

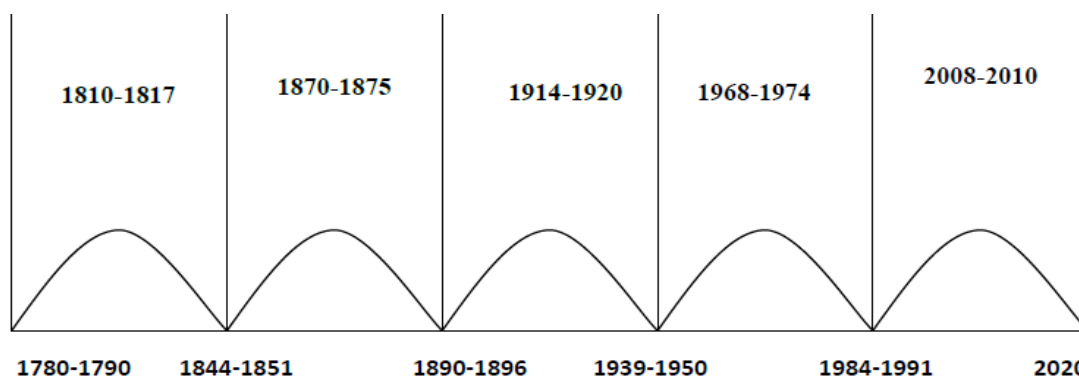

Fig. 2. Ciclurile inovaționale după Kondratyev

Sursa: Adaptată de autor după [Korotayev A.V., Tsire S.V., 2010].

Astfel, observăm că ciclurile economice și inovaționale au loc în aceeași perioadă, respectiv, la baza dezvoltării economiei stă progresul tehnico-științific. În urma analizei duratei ciclurilor lungi, s-a estimat că următorul progres al evoluției tehnico-științifice se va finisa spre anii 2020-2030.

Odată cu reducerea ciclului de viață al produsului și creșterea progresului tehnico-științific, întreprinderile, care vor să fie competitive, sunt impuse să inoveze în continuu.

CONTRIBUȚIA INOVAȚIILOR LA DEZVOLTAREA ANTREPRENORIATULUI PE PLAN INTERNAȚIONAL

Experiența internațională sugerează că poziția dominantă a întreprinderilor mari în procesele de inovare nu duce la dispariția întreprinderilor medii și a celor mici și nu implică nici măcar reducerea importanței acestora.

În țările dezvoltate ale lumii, durata procesului de inovare este de 5-6 ani, în timp ce în țările moderat dezvoltate și în curs de dezvoltare este de 15-25 ani.

Un loc special în țările dezvoltate este ocupat de procesul de C & D, care este reprezentat de patru sectoare instituționale principale: publice, private, „non-comerciale” (instituții de cercetare și organizații care practic nu au profit și, prin urmare, sunt scutite de plata impozitelor) și universitățile.

Eficiența costurilor cercetării și dezvoltării în întreprinderile mici inovatoare din Statele Unite este de 4 ori mai mare decât în cazul marilor corporații. În plus, o mică afacere inovatoare creează inovații pentru 1 angajat de 2,5 ori mai mult decât firmele mari și le introduce cu un an mai rapid decât o afacere mare, în timp ce cheltuiesc cu 75% mai puțini bani. În Germania, firmele mici inovatoare cheltuiesc aproximativ 6,1% din cifra lor de afaceri pe cercetare și dezvoltare. În Japonia, la mijlocul anilor '90. Secolul al XX-lea. Ponderea întreprinderilor mici și mijlocii care desfășoară activități de cercetare și dezvoltare a fost de 22% (față de 10% în anii 1980), potrivit experților, această cifră ar putea ajunge la 38% în următorii ani.

În general întreprinderile mici de inovare au beneficiat de o dezvoltare specială în cadrul infrastructurii de inovare (parcuri tehnologice, tehnologii, centre de inovare, fonduri de risc etc.), create special de stat pentru intensificarea procesului de inovare.

În Franța în anul 2009, a fost planificată deschiderea a 31 de incubatoare, dintre care 10 deja erau în funcțiune. Încadrul acestora, firmele mici primesc pentru utilizare gratuită încăperile, echipamentul pentru 2-3 ani, în timpul cărora trebuie să se finalizeze proiectul.

În Belgia, procesul de inovare este stimulat de "politica clusterului" (unitatea instituțiilor și a întreprinderilor). În același timp, atât oamenii de știință, cât și studenții sunt implicați în procesul de transfer de tehnologie. [Счастливая Н.В., 2009]

Drept rezultat al politicilor de susținere și promovare a inovațiilor la nivel de stat sau conturat, pe arena mondială, mai multe țări cu economie de piață dezvoltată. La baza acestor economii este antreprenoriatul dezvoltat. Acesta, din urmă, a avut istoria sa de dezvoltare și factorii care au influențat, specifice pentru fiecare stat.

Astfel la baza dezvoltării antreprenoriatului *englez* au fost inovațiile. *Aceste inovații pot fi grupate în trei clase:* înlocuirea metodelor de producție manuale cu cele mecanice; descoperirea noilor procese și aplicarea noilor forme de energie în procesul de producție. Faptul că Marea Britanie, cronologic, este lider în procesul de industrializare derivă direct din aceste schimbări tehnologice. Inovațiile tehnologice facilitau inovațiile în procesul de organizare a producerii, ceea ce a fost la fel de important.

Înlocuirea uzinelor mici cu un sistem de fabrici a fost prima schimbare organizațională. Mecanizarea procesului de producție a făcut posibilă dezvoltarea lui într-un volum mai mare. Inovațiile au implicat câteva componente: *folosirea energiei mecanice, concentrarea procesului de producție sub un acoperiș, folosirea mașinilor mecanizate, organizarea și conducerea forței de muncă de un management specializat.* A doua inovație organizațională a fost dezvoltarea echipei de manageri.

Astfel, inovațiile tehnologice introduse de antreprenorii englezi au avut o contribuție semnificativă. Dar ei au introdus și alte inovații: organizațională, materială, de producție și piața. Inovațiile financiare și a forței de muncă au fost mai puțin importante. [Chișlari E., 2005, p. 38-40]

Antreprenorii *americani (SUA)* au obținut rezultate serioase în sporirea productivității, ca urmare a introducerii inovațiilor tehnologice, dar ele nu s-au văzut imediat.

Trecerea la integrarea verticală în industria grea a avut consecințe pozitive. Între anii 1880-1900, rata creșterii anuale în sectorul produselor de larg consum în SUA și Germania a fost 5,1% și 5,4%, în comparație cu 2,0% în Marea Britanie. [Chișlari E., 2005, p. 46]

Franța a moștenit tradițiile antreprenoriatului public, ca și intervenția statului în economie. Franța este o țară care a obținut progresul industrial în baza inovațiilor descoperite de către englezi.

Aceasta nu înseamnă că Franța nu a avut inovații proprii. Francezii sunt lideri în elaborarea tehnologiilor de vopsire, înălbire, dezvoltarea metodelor mecanice de curățare a lânii. Mari succese au avut francezii în industria chimică, ei au fost autorii inovațiilor în apariția motoarelor pneumatice, fibrelor sintetice, producerea automobilelor.

Astfel, antreprenoriatul francez avea câteva caracteristici distinctive ale inovațiilor. Prima, adoptarea metodelor de producere în cantități mari se aplica foarte încet. A doua, cel puțin în industria de textile, în primul rând, au fost mecanizate segmente ale industriei care producea produse de calitate superioară. O caracteristică a fost și faptul că inovațiile, de exemplu, în domeniul chimiei, dezvoltate de Franța au fost aplicate în alte țări.

O altă inovație importantă, după cele tehnologice, în Franța, a fost inovația financiară. Franța a introdus o formă nouă organizațională – societatea de comandit. [Chișlari E., 2005, p. 52]

Antreprenorii *germani* au contribuit la majoritatea inovațiilor tehnologice, materiale, organizaționale și de producție, ce le-a permis să-i depășească pe predecesorii lor în producția industrială. Ei au avut succese și în industria electrică. Descoperirea dinamului cu abilitatea de a transmite energia electrică la distanțe mari a fost o descoperire revoluționară în lumea industrială. A apărut o formă nouă de energie superioară a energiei de aburi. Astfel, Germania a stimulat industrializarea în țara sa. [Chișlari E., 2005, p. 58]

Antreprenorii *japonezi*, ca și antreprenorii germani, au folosit inovațiile tehnologice disponibile în Vest. Dacă nemții au folosit inovațiile elaborate de englezi și francezi, atunci japonezii le-au folosit de la toate cele trei țări europene. Japonezii, practic, n-au importat idei străine în inovații organizaționale, în acest domeniu ei au făcut contribuții esențiale proprii. Antreprenorii japonezi au dezvoltat un sistem de management al forței de muncă bazat pe unitatea tradițională de familie, care a fost numită *paternalism familial*. În sistemul nou, întreprinderea a devenit o „familie”, un parteneriat armonios și cooperativ între angajați și antreprenor.

Antreprenorii japonezi au făcut și inovații de piață și multe inovații în domeniul materiei prime, limitând folosirea cocsului, înlocuirea lemnului cu alte materiale. Introducerea acestor inovații a produs cele mai mari schimbări în societatea japoneză. Creșterea productivității muncii a fost cauzată de introducerea inovațiilor. [Chișlari E., 2005, p. 64-66]

ROLUL INOVAȚIILOR ÎN ANTREPRENORIATUL NATIONAL

Moldova până în 1940, nu era dezvoltată industrial. Până în anul 1940, ea făcea parte integrantă din România, iar după cel de-al II-lea război mondial până în anul 1991 a fost o republică sovietică în cadrul fostei Uniuni Sovietice.

În 2002, ponderea industriei Moldovei în PIB a constituit 18,6%, iar a agriculturii – 21,0%. Moldova, în 2002, era o țară agrară. Perioada de tranziție la economia de piață și reformele economice au agravat situația economică în țară. Între anii 1991-1998, se observă o scădere esențială a producerii, îndeosebi, în industrie. Industria Moldovei suferă din cauza unor factori nefavorabili. Producția Moldovei în fosta Uniune Sovietică a fost integrată în sistemul unional de producție. Până în prezent, ea depinde de fostele piețe unionale de desfacere. [Chișlari E., 2005, p. 80]

În Republica Moldova, pe parcursul ultimilor zece ani, a fost depășită perioada de declin economic continuu și a fost obținută o creștere a nivelului economiei și o îmbunătățire a standardelor de viață.

Tabelul 1. Indicatorii principali ai întreprinderilor din Republica Moldova în anii 2009-2015

Indicatori	Anii							Abatere +/-
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Numărul de întreprinderi	44633	46704	48541	50681	52246	53738	51216	-2522
Numărul mediu de salariați, persoane	539195	526182	510191	519882	525198	519429	510268	-9164
Venituri din vânzări, milioane lei	146447	177503,2	207676,8	211759,3	232935,7	263281,35	282253.4	+18972.05
Numărul de întreprinderi, care au primit profit	17838	20229	21651	19307	20867	21974	21985	+11
Numărul de întreprinderi, care au suferit pierderi	22462	22011	22462	26547	26299	26587	26183	-395

Fără datele întreprinderilor din partea stângă a Nistrului și municipiul Bender.

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor statistice BNS, <http://statbank.statistica.md/> (vizitat la 20.01.2017).

Conform datelor prezentate, numărul întreprinderilor în anul 2015 a crescut față de anul 2009 cu 6583 sau 14%, iar față de anul 2014 a scăzut – cu 2522 de unități. Acest indicator manifestă o creștere stabilă în perioada anilor 2009-2014. Referitor la numărul mediu de salariați nu putem marca o stabilitate, ci o oscilație continuă cu o înclinație spre scădere. Una dintre cauzele acestor oscilații ar putea fi creșterea gradului de tehnologizare a întreprinderilor autohtone. Respectiva creștere a contribuit și la creșterea veniturilor din vânzări, cu excepția oscilațiilor în perioada de criză economică mondială. O creștere asemănătoare se manifestă și la numărul întreprinderilor care au înregistrat profit, dar, cu părere de rău, progresează și numărul întreprinderilor care au înregistrat pierderi. [Roșca-Sadurschi L., 2017, p.89]

Antreprenoriatul este reprezentat, preponderent, prin societăți cu răspundere limitată: 74% din numărul total, 81% din cifra de afaceri și 61% din numărul angajaților în acest sector. Societățile pe acțiuni dețin circa 10% din numărul întreprinderilor mici, 13% din suma vânzărilor nete și 19% din efectivul de salariați.

În structura cifrei de afaceri pe forme de proprietate, partea cea mai importantă, 90%, a revenit proprietății private, după care urmează proprietatea întreprinderilor mixte (proprietatea Republicii Moldova, plus proprietatea străină) cu 4%. [Chișlari E., 2005, p. 78]

Dezvoltarea științelor și tehnologiilor, capabile să furnizeze avantaje competitive țării noastre la nivel mondial, ar trebui să devină „idee inovatoare” la nivel național. În acest context, la nivel macro- ar fi necesară crearea unei politici de inovare cu un sistem bine determinat și clar în toate ministerele. Realizarea acestei politici trebuie să fie produsă concomitent în toate domeniile principale: financiar (bunăstarea generală a statului și a societății); antreprenorial (crearea rețelelor de comunicare și cooperare dintre diferite departamente și subdiviziuni statale și particulare/private); consumatori (diferite categorii și păaturi sociale); învățământ (la toate nivelele). În vederea atingerii acestor scopuri, este necesar de prevăzut indicatori pentru fiecare domeniu în parte și fiecare etapă de realizare a acestei politici. Urmărirea și motivarea realizării în așa mod a unei politici de inovare ar da rezultate bune și într-un timp foarte scurt. [Roșca-Sadurschi L., 2017, p.30]

Trebuie de menționat că introducerea de inovații poate ajuta antreprenorii la:

- îmbunătățirea productivității;
- reduce costurilor;
- creșterea competitivității;
- creșterea valorii mărcii/ brand-ului;
- stabilirea de noi parteneriate și relații;
- creșterea cifrei de afaceri și îmbunătățirea rentabilității.

Dar întreprinderile care nu reușesc să inoveze riscă să:

- piardă cota de piață față de concurenți;

- scadă productivitatea și eficiența;
- piardă personalul de bază;
- se confruntă cu reducerea constantă a marjelor și a profitului;
- falimenteze.

CONCLUZII

Exploatarea cu succes a ideilor noi este esențială pentru ca o afacere să poată îmbunătăți procesele sale, să aducă pe piață produse și servicii noi și îmbunătățite, să-și sporească eficiența și, cel mai important, să-și îmbunătățească rentabilitatea.

Piețele locale, regionale, naționale sau globale devin extrem de competitive. Concurența a crescut ca urmare a accesului mai larg la noile tehnologii și a oportunităților sporite de comercializare și de schimb de cunoștințele oferite.

În vederea dezvoltării continue a antreprenoriatului prin inovații trebuie:

- periodic de studiat piața, astfel se va înțelege modul în care inovația poate aduce valoare clienților dvs.;
- de identificat oportunitățile de inovare;
- de identificat oportunități de inovare prin adaptarea produsului sau serviciului la modul în care se schimbă piața, la noile cerințe ale pieții.

Altfel spus, inovațiile sunt forța motrică a antreprenoriatului, respectiv sunt sursa vitală a unei afaceri competitive, ceea ce necesită o atenție sporită la schimbări, la factori de influență a antreprenoriatului, la potențialul și resursele de inovare.

BIBLIOGRAFIE:

1. Chișlari Elena, Antreprenoriatul: diversitatea modelelor și mecanismelor de realizare, ASEM, Chișinău, Ed.- Poligr. al ASEM, 2005. – 217 p.
2. Korotayev A.V., Tsire S.V., Spectral Analysis of World GDP Dynamics: Kondratieff Waves, Kuznets Swings, Juglar and Kitchin Cycles in Global Economic Development, and the 2008-2009 Economic Crisis, Structure and Dynamics, 4(1), 2010 www.escholarship.org (accesat 2.10.2017)
3. Roșca-Sadurschi Liudmila, Inovația factor important în dezvoltarea antreprenoriatului, teza de doctor, ASEM, Chișinău, 2017
4. Акаев А.А., Гринберг Р.С., Гринин Л.Е., и др., Кондратьевские волны: аспекты и перспективы, Изд.: Учитель, Волгоград, 2012, 384с.
5. Кирьяков, А.Г., Максимов, В.А. *Основы инновационного предпринимательства*. Ростов на Дону: Феникс, 2002. 160 p.
6. Счастливая Н.В., Малый инновационный бизнес в экономике высокоразвитых стран, Вестник ОГУ №2/ФЕВРАЛЬ`2009 <https://cyberleninka.ru/article/v/malyy-innovatsionnyy-biznes-v-ekonomike-vysokorazvityhstran> (accesat 26.09.2018)
7. Туккель И., Методы и инструменты управления инновационным развитием промышленных предприятийю СПб: БХВ- Петербург, 2013, 208стр..
8. Чулок А.И. Предпринимательство и инновации: основные понятия и классификация // Российское предпринимательство. – 2000. – Том 1. – № 1. – С. 46-52. <https://creativeconomy.ru/lib/309>

INDUSTRIA PRELUCRĂTOARE ȘI ROLUL SĂU ÎN DEZVOLTAREA ECONOMICĂ A ROMÂNIEI

CECILIA IRINA RABONTU, *Prof. PhD¹*
LUMINITA GEORGETA POPESCU, *Prof. PhD²*

Abstract

The manufacturing industry, the largest activity in the Romanian economy considering the components, contributes sustainably to the development of the economy, an aspect that we want to argue in this paper. The current phenomena that influence various failures of the national economy also mark the manufacturing industry. Using statistical indicators such as the number of units that deal with one or other of the manufacturing industries, their turnover, the number of employees, the investments in the field as well as other indicators will support us in order to establish their role in the economic development of Romania, along with other studies on the subject.

According to the latest data published by the National Institute of Statistics of Romania, the manufacturing industry is the main engine of economic development in certain segments of activity. Thus, the manufacturing industry as a whole, during 1.01-31.08. 2018 compared to the same period in 2017, recorded an adjusted series increase of 7.9%. We also want to highlight which are the main downstream processing industries that contribute to placing this industry at the forefront of the national economy.

Key words: economic development, the manufacturing industry, Romania

JEL CLASSIFICATION: L60, E20

1. INTRODUCERE

Industria prelucrătoare conține în structura sa, conform Anuarului Statistic al României, următoarele segmente: Industria alimentară, Fabricarea băuturilor, Fabricarea produselor din tutun, Fabricarea produselor textile, Fabricarea articolelor de îmbrăcăminte, Tăbăcirea și finisarea pieilor; fabricarea articolelor de voiaj și marochinărie, harnașamentelor și încălțămintei; prepararea și vopsirea blănurilor, Prelucrarea lemnului, fabricarea produselor din lemn și plută, cu excepția mobilei; fabricarea articolelor din paie și din alte materiale vegetale împletite, Fabricarea hârtiei și a produselor din hârtie, Tipărire și reproducerea pe suporturi a înregistrărilor, Fabricarea produselor de cocserie și a produselor obținute din prelucrarea țiteiului, Fabricarea substanțelor și a produselor chimice, Fabricarea produselor farmaceutice de bază și a preparatelor farmaceutice, Fabricarea produselor din cauciuc și mase plastice, Fabricarea altor produse din minerale nemetalice, Industria metalurgică, Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal, exclusiv mașini, utilaje și instalații, Fabricarea calculatoarelor și a produselor electronice și optice, Fabricarea echipamentelor electrice, Fabricarea de mașini, utilaje și echipamente n.c.a., Fabricarea autovehiculelor de transport rutier, a remorcilor și semiremorcilor, Fabricarea altor mijloace de transport, Fabricarea de mobila, Alte activități industriale n.c.a., Repararea, întreținerea și instalarea mașinilor și echipamentelor, Industria bunurilor intermediare, Industria bunurilor de capital, Industria bunurilor de consum, Industria bunurilor de folosință îndelungată, Industria bunurilor de uz curent, Industria energetică, Industria extractivă și prelucrătoare exclusiv industria energetică, Industria bunurilor de consum exclusiv industria alimentară, băuturile și tutunul. Având în vedere numărul foarte mare de segmente de activitate ce compun industria prelucrătoare putem aprecia ca este un domeniu foarte important pentru economia românească.

Industria prelucrătoare a fost atent analizată de către Mihai Sabin Muscalu (2007) într-o lucrare amplă în care se prezintă situația acestui segment de activitate în perioada 1990-2004. Acest autor aprecia că industria prelucrătoare, în perioada analizată, este compusă din sectoare cu o

¹ Prof. PhD - „Constantin Brancusi” University of Targu Jiu, Romania, Republicii street, no 1, Targu Jiu, Gorj, Romania, email: cecilia.rabontu@gmail.com

² Prof. PhD - „Constantin Brancusi” University of Targu Jiu, Romania, Republicii street, no 1, Targu Jiu, Gorj, Romania, email: luminita.popescu69@gmail.com

evoluție sigură care prezintă stabilitate în gradul de concentrare aspect ce sugerează că acest domeniu este caracterizat printr-un grad de inerție mare și că nu există sectoare care să fi înregistrat o modificare spectaculoasă în detrimentul altor sectoare. Cea mai mare pondere în industria prelucrătoare a României, conform aceluiași autor, între 1990 și 2004 o aveau „7 sectoare-cheie din industria prelucrătoare: alimentară și băuturi; produse textile; articole de îmbrăcăminte; prelucrarea țiclei, cocsificarea cărbunelui și tratarea combustibililor nucleari; substanțe și produse chimice; metalurgie; mașini și echipamente (exclusiv echipamente electrice și optice)”. Mihai Sabin Muscalu (2007) aduce însă în atenție dezvoltarea acestui sector cu plusuri și minusuri afirmând că „industria prelucrătoare are, pe lângă efectele economico-sociale benefice - cum sunt: producerea de bunuri necesare economiei și populației, crearea a numeroase locuri de muncă, în general, bine retribuite sau impulsivitatea dezvoltării tehnologice - și o influență considerabilă, uneori pozitivă, dar de cele mai multe ori negativă, asupra mediului înconjurător, asupra biosferei planetei”.

Evoluția industriei prelucrătoare este strâns legată de apariția și evoluția noilor tehnologii pentru a căror implementare s-au impus și se impun în continuare investiții masive în cercetare-dezvoltare pentru a fi depășită bariera fezabilității tehnice. În încercarea de a evidenția rolul și efectele investițiilor străine directe asupra modernizării economiei românești autoarea Camelia Moraru (2013) consideră că „investițiile atrase trebuie dirijate către acele sectoare economice care contribuie la o creștere economică sustenabilă – agricultură, turism, industria prelucrătoare – și nu spre sectoarele speculative, precum sectorul imobiliar sau de retail”.

Criza din 2008 a fost caracterizată de către Malgarini, M (2011) ca fiind cea care a condus nu numai la o recesiune ciclică adâncă, dar și la o deteriorare a perspectivei pe termen mediu și lung a sectorului industriei prelucrătoare, conform percepției firmelor.

În 2013 George Georgescu aprecia că „în privința evoluției exporturilor și importurilor întreprinderilor ISD (date agregate după activitatea de bază) se observă că industria prelucrătoare reprezintă principala ramură de export (peste 80% din total)”.

C. Anghelache (2014) aprecia că „Indicii producției industriale în 2010-2014 reflectă o ușoară creștere față de perioadele similare din anul precedent, fiind influențați de restructurarea sectorului extractiv, precum și de scăderea producției în lohn care a determinat înregistrarea unui ritm mai lent în industria prelucrătoare. În anul 2014, producția industrială a crescut față de anul 2013 cu 6,1% (serie brută), datorită creșterii industriei prelucrătoare (+7,5%) și industriei extractive (+1,0%)”.

Conform ultimelor date publicate de Institutul National de Statistica al României „cifra de afaceri din industrie, în luna august 2018, față de luna august 2017, a crescut pe ansamblu cu 8,4%, datorită creșterilor din industria prelucrătoare (+8,5%) și industria extractivă (+5,6%). Pe marile grupe industriale creșteri au înregistrat: industria energetică (+15,0%), industria bunurilor intermediare (+9,1%), industria bunurilor de uz curent (+8,0%), industria bunurilor de capital (+6,6%) și industria bunurilor de folosință îndelungată (+4,9%)”¹.

2. STADIUL ACTUAL AL INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE ÎN ROMÂNIA

Pentru a identifica stadiul actual al industriei prelucrătoare în România prezentăm indicatorii statistici relevanți și anume: întreprinderi active, cifra de afaceri obținută de firmele din industria prelucrătoare, numărul de angajați, investițiile nete și alți indicatori care ne vor ajuta să stabilim situația industriei prelucrătoare în ultimii ani în România.

Un indicator absolut necesar pentru determinarea rolului industriei prelucrătoare în economia românească este numărul întreprinderilor din acest domeniu dar și ponderea lor în numărul total de întreprinderi din economie.

¹ http://www.insse.ro/cms/sites/default/files/com_presa/com_pdf/ica08r18.pdf

Tabelul 1. Întreprinderi active per total economie și în industria prelucrătoare pe clase de mărime după numărul de salariați

CAEN Rev.2 (activități ale economiei naționale - sectiuni)	Clase de marime	Ani				
		2012	2013	2014	2015	2016
		UM: Numar				
Total	Total	472187	485082	507440	513850	527792
	0-9 persoane	413783	426775	449502	455547	468897
	10-49 persoane	48215	48287	47890	48005	48373
	50-249 persoane	8549	8414	8374	8583	8791
	250 persoane și peste	1640	1606	1674	1715	1731
Industria prelucrătoare	Total	46004	46761	48090	48404	48347
	0-9 persoane	32110	33031	34588	34974	35181
	10-49 persoane	9998	9870	9618	9527	9277
	50-249 persoane	3143	3115	3103	3132	3122
	250 persoane și peste	753	745	781	771	767

Sursa: <http://statistici.insse.ro/shop/>

Din datele prezentate în Tabelul nr. 1 se constata ca numărul întreprinderilor prezintă un trend crescător atât per total economie cât și în industria analizată de noi în cadrul acestei lucrări, excepție făcând doar anul 2016 când înregistrăm o ușoară scădere în industria prelucrătoare. Cel mai mare număr îl regăsim în cadrul întreprinderilor mici cu un număr de angajați cuprins între 0 și 9. Constatăm că ponderea deținută de industria prelucrătoare în numărul total de întreprinderi active este cuprinsă între 9,74% în anul 2012 și 9,16% în ultimul an al analizei noastre. Important de precizat este faptul că o pondere covârșitoare în industria prelucrătoare o au întreprinderile mari în total întreprinderi și anume: 45,91% în anul 2012, 44,95% în 2015 și 44,3% în anul 2016. Așadar, în continuare, se menține o pondere ridicată a întreprinderilor mari în total întreprinderi fapt care ne permite să concluzionăm peste 44% din activitatea din industria prelucrătoare este susținută de întreprinderile.

Tabelul 2. Cifra de afaceri din unitățile locale active din industria prelucrătoare pe clase de mărime după numărul de persoane ocupate, mil lei

CAEN Rev.2 (activități ale economiei naționale)	Clase de marime	2012	2013	2014	2015	2016
C INDUSTRIA PRELUCRATOARE	Total	284411	296429	311614	326279	338740
	0-9 persoane	12917	11774	13024	14000	13011
	10-49 persoane	40233	34298	35514	38291	37231
	50-249 persoane	70372	77991	78981	81422	82667
	250 persoane și peste	160889	172365	184094	192565	205830

Sursa: <http://statistici.insse.ro/shop/>

Cifra de afaceri este, de asemenea, un indicator relevant în stabilirea contribuției industriei prelucrătoare la dezvoltarea economică a României, indicator cu o evoluție pozitivă în perioada 2012-2016. În anul 2016 cifra de afaceri per total industrie prelucrătoare se ridica la 338,7 mild. lei cu 54,3 mild lei mai mult decât în 2012. Constatăm că cea mai mare pondere în indicatorul **cifra de**

afaceri este deținută de întreprinderile mari și anume 205,8 mild. lei în 2016 reprezentând 60,7% din totalul cifrei de afaceri din industria prelucrătoare, cu o creștere susținută față de anul 2012 când acest indicator reprezenta doar 56,5%. Interesant de analizat este și repartitia cifrei de afaceri în plan regional, drept pentru care prezentăm cifra de afaceri pe regiunile României.

Tabelul 3. Cifra de afaceri din unitățile locale active din industria prelucrătoare la nivel regional, clase de mărime, preturi curente

Milioane lei RON

CAEN Rev.2 (activități ale economiei naționale)	Macroregiuni, regiuni de dezvoltare	Ani		
		2014	2015	2016
INDUSTRIA PRELUCRATOARE-	TOTAL	311614	326279	338976
	Regiunea NORD-VEST	37880	40221	43086
	Regiunea CENTRU	46289	50928	56227
	Regiunea NORD-EST	22760	24180	24123
	Regiunea SUD-EST	34004	34861	30742
	Regiunea SUD-MUNTENIA	69796	69001	72255
	Regiunea BUCURESTI – ILFOV	37114	38086	38914
	Regiunea SUD-VEST OLTENIA	20255	20842	20358
	Regiunea VEST	43514	48160	53270

Sursa: <http://statistici.insse.ro/shop/>

Se poate constata din tabelul anterior că piața industriei prelucrătoare a înregistrat creștere în intervalul 2014-2016 data fiind cifra de afaceri asociată acesteia care a înregistrat o creștere de 1,08%, respectiv de la 311614 mil lei în 2014 la 338976 mil lei în 2016.

În plan regional pe primul loc se situează regiunea Sud Muntenia în ceea ce privește cifra de afaceri în industria prelucrătoare, urmata de regiunea Centru cu ponderi cuprinse de 16,58% și respectiv 21,31%, în total în 2016. Cea mai mică pondere o are Regiunea Sud Vest Oltenia de doar 6% în total în 2016, aspect care aduce relevă necesitatea dezvoltării acestui segment de activitate în regiune la fel ca și în Regiunea Sud Est unde se înregistrează scăderi.

Pe piața internă și externă, indicii cifrei de afaceri din unitățile industriale au înregistrat mici regresii de-a lungul perioadei analizate, însă începând cu luna februarie 2018 se înregistrează creșteri spectaculoase și anume: 16,2% per total economie, 17,3% în industria prelucrătoare.

De interes sunt și datele privind indicii cifrei de afaceri din unitățile industriale pe piața externă în secțiunea Industria prelucrătoare în anul 2017 și prima lună a anului 2018

Tabelul 4. Indicii valorici ai cifrei de afaceri din unitățile industriale pe piața extern – an de baza 2015

%

Diviziuni ale industriei	Luni													
	01 2017	02 2017	03. 2017	04. 2017	05. 2017	06. 2017	07. 2017	08. 2017	09. 2017	10. 2017	11. 2017	12. 2017	01. 2018	02. 2018
	UM: Procente													
TOTAL	107,5	118,6	133,7	111,1	129	122,7	116	108	126,4	132,9	134	112,8	132,4	131,8
INDUSTRIA PRELUCRATOARE	107,5	118,6	133,8	111,2	129	122,7	116	108	126,4	132,9	134,1	112,9	132,5	131,8

Sursa: <http://statistici.insse.ro/shop/>

Se constată că pe piața externă cifra de afaceri, din unitățile industriale aflate ce își desfășoară activitatea în industria prelucrătoare, a înregistrat creșteri lunare continue cuprinse între 0,8% în august 2017 și 32% în luna octombrie 2017 și februarie 2018. Aceasta tendință de creștere se menține și în anul 2018, pentru aceste sector înregistrându-se o creștere de peste 30% față de anul 2015.

Investițiile nete reprezintă cheltuielile efectuate pentru lucrări de construcții, de instalații și de montaj, pentru achiziționarea de utilaje, mijloace de transport, alte cheltuieli destinate creării de noi mijloace fixe, pentru dezvoltarea, modernizarea, reconstrucția celor existente, precum și valoarea serviciilor legate de transferul de proprietate al mijloacelor fixe existente și al terenurilor (taxe notariale, comisioane, cheltuieli de transport, de încărcare-descărcare etc.). După cum se poate observa în Tabelul nr. 5, investițiile nete au fost într-o continua creștere, ca măsură a nevoii de re tehnologizare a societăților care activează în industria prelucrătoare.

Tabelul 5. Investiții nete în unitățile locale active în industria prelucrătoare pe clase de mărime
Mil lei

CAEN Rev.2 (activități ale economiei naționale)	Clase de marime	Ani				
		2012	2013	2014	2015	2016
		milioane lei RON				
INDUSTRIA PRELUCRĂTOARE	Total	17837	14395	15463	17068	16392
	0-9 persoane	1259	1074	983	1118	862
	10-49 persoane	2019	1679	1987	2104	1820
	50-249 persoane	4045	3156	4002	3792	3969
	250 persoane și peste	10514	8486	8491	10053	9741

Sursa: <http://statistici.insse.ro/shop/>

Investițiile nete realizate în industria prelucrătoare sunt prezentate în cifre absolute în Tabelul nr. 4 observându-se că acestea au oscilat de la un an la altul în funcție de atât de necesități, dar mai ales de existența resurselor financiare, cele mai mari sume fiind înregistrate în întreprinderile mari cu peste 250 de angajați. Ponderea investițiilor din întreprinderile mari este de 58,94% în anul 2012 și de 59% în 2016 chiar dacă în valori absolute cifrele sunt în scădere.

În industria prelucrătoare în anul 2016 au fost înființate 5827 întreprinderi noi cu un număr mediu de salariați de 17366 reprezentând 5,09% ca număr de întreprinderi și 9,76 ca număr de angajați, în totalul de la nivelul economiei naționale.

Prezentăm mai jos date referitoare la efectivul de salariați, la castigul salarial, productivitatea muncii din industria prelucrătoare (Tabelul nr. 6).

Tabelul 6. Numarul mediu al salariatilor pe categorii de salariați, forme de proprietate, activități (sectiuni și diviziuni) ale economiei naționale CAEN Rev.2

Forme de proprietate	CAEN Rev.2 (activități ale economiei naționale)	Ani			
		2013	2014	2015	2016
		UM: Numar persoane			
Total	TOTAL	4443554	4507729	4611395	4759419
	INDUSTRIA PRELUCRATOARE	1062632	1084769	1122321	1145001
Proprietate publica	TOTAL	1250342	1240961	1224493	1227391
	INDUSTRIA PRELUCRATOARE	23842	20225	20172	18883
Proprietate privata	TOTAL	3193212	3266768	3386902	3532028
	INDUSTRIA PRELUCRATOARE	1038790	1064544	1102149	1126118

Sursa: <http://statistici.insse.ro/shop/>

Numărul mediu de salariați atât în total economie cât și în industria prelucrătoare a înregistrat creșteri în perioada 2013-2016, cel mai mare număr fiind în mediul privat. Același trend se regăsește și în industria prelucrătoare unde activează 24,82% din totalul angajaților din economie. Acest fapt denota că mediul privat absoarbe un număr important de angajat, în industria prelucrătoare ponderea fiind de 98,35%.

În ceea ce privește efectivul de salariați, în anul 2016, în plan regional, cel mai bine sunt plasate regiunile Nord-Est și Centru unde se aflau 21,4% respectiv 21,3% iar cel mai slab este plasată regiunea Sud Vest Oltenia.

Tabelul 7. Câștigul salarial nominal mediu net lunar în total economie națională și în industria prelucrătoare

	Anul 2013	Anul 2014	Anul 2015	Anul 2016
	UM: Lei RON			
TOTAL	1579	1697	1859	2046
INDUSTRIA PRELUCRATOARE	1466	1578	1704	1883

Sursa: <http://statistici.insse.ro/shop/>

Referitor la salariul nominal mediu din segmentul de activitate analizat se poate spune ca este în creștere și este însă sub cel în total economie. Astfel, observăm că în 2016 salariul net lunar mediu este de 2046 lei în total economie și 1883 lei în industria prelucrătoare.

De interes este și evoluția productivității muncii care așa cum reiese din Tabelul nr. 8, înregistrează o ușoară scădere a valorilor comparativ cu anul anterior în total economie.

Tabelul 8. Indicii productivității muncii pe un salariat și pe activități

	Anul 2014	Anul 2015	Anul 2016
	Lei RON		
TOTAL	119,1	119,9	119,6
INDUSTRIA PRELUCRATOARE	119,2	119,4	120,1

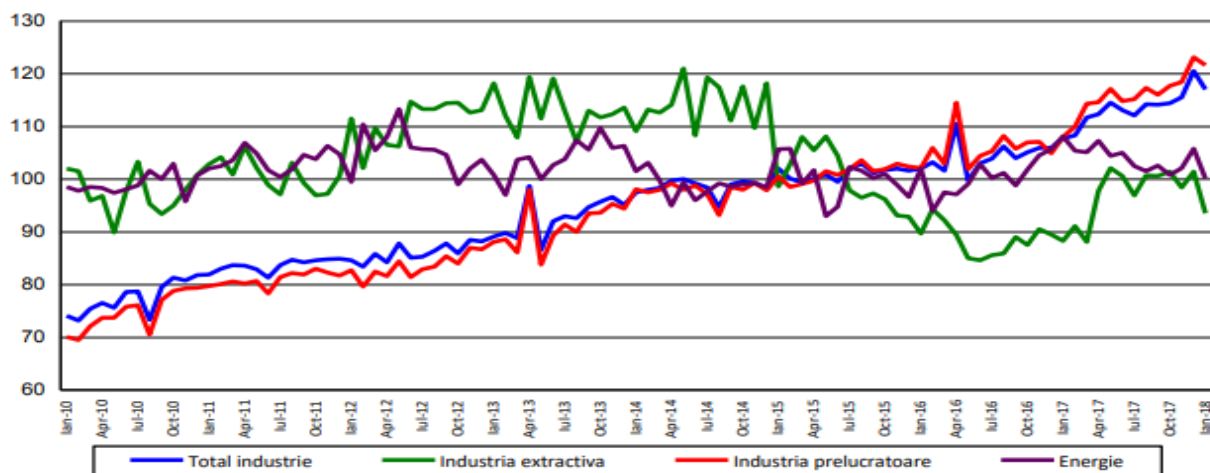
Sursa: Anuarul statistic al României, 2017

În industria prelucrătoare pe ansamblu se înregistrează creșteri, în anul 2014, creșterea productivității muncii a fost de 19,2% față de anul de baza 2010. În 2016 creșterea față de 2010 a fost de doar 20,1% dar observăm că este mai mare decât pe ansamblul industriei prelucrătoare și a industriei per ansamblu. Aceste valori exprimă o nevoie crescândă de forță de muncă în acest domeniu, ceea ce înseamnă ca participarea pe piață a firmelor de profil este binevenită.

Conform datelor oferite de INS România în luna ianuarie 2018, producția industrială (serie brută) a crescut față de luna precedentă cu 1,8%, susținută de creșterea industriei prelucrătoare (+4,1%). Industria extractivă și producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat au scăzut cu 14,7%, respectiv cu 2,4%.

Producția industrială, serie ajustată în funcție de numărul de zile lucrătoare și de sezonabilitate, a fost mai mică față de luna precedentă cu 2,8%, din cauza scăderilor înregistrate în toate cele trei sectoare industriale: industria extractivă (-7,8%), producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat (-5,4%) și industria prelucrătoare (-1,2%).

Evoluția lunară a producției industriale
- ianuarie 2010 –ianuarie 2018 -
- serie ajustată în funcție de numărul de zile lucrătoare și de sezonaliitate –
2015=100

Sursa: INSSE.ro/comunicat de presa 14.03.2018

<http://www.insse.ro/cms/ro/content/indicele-produc%C8%9Biei-industriale-ipi-32>

Față de luna corespunzătoare din anul precedent, producția industrială (serie brută) a crescut cu 8,5%, datorită creșterilor din industria prelucrătoare (+12,7%) și industria extractivă (+5,9%). Producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat a scăzut cu 7,4%. Producția industrială, serie ajustată în funcție de numărul de zile lucrătoare și de sezonaliitate, a crescut cu 8,7%, ca efect al creșterilor înregistrate în industria prelucrătoare (+12,7%) și industria extractivă (+5,9%). Producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat a scăzut cu 7,4%. [INS, 2018]

3. CONTRIBUȚIA SECTOARELOR INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE LA DEZOLTAREA ECONOMICĂ

Așa cum am arătat la începutul acestei lucrări industria prelucrătoare are în componența sa o multitudine de diviziuni care contribuie într-o măsură mai mare sau mai mică la dezvoltarea industriei dar și a economiei românești în ansamblul său. Prezentăm mai jos indicii producției industriale în total economie, în industria prelucrătoare și în domeniile subsecvente industriei prelucrătoare.

Raportat la anul 2010 – an de baza – este remarcată o creștere semnificativă a *indicii producției industriale (IPI)*, care măsoară evoluția rezultatelor activităților cu caracter industrial de la o perioadă la alta, demonstrând încă o dată nevoia pe piață de produse din industria prelucrătoare, așa cum reiese din tabelul de mai jos.

Tabelul 9. Indicii producției industriale, pe activități ale industriei prelucrătoare
–anul 2010=100

Activitatea (diviziuni CAEN Rev.2)	2014	2015	2016
Total	125,9	129,4	131,6
Industrie prelucrătoare	129,5	134,1	137,6
Fabricarea hârtiei și a produselor din hârtie	164,3	178,4	193,2
Fabricarea echipamentelor electrice	157,0	169,6	192,8
Fabricarea produselor din tutun	155,7	187,2	187,4
Fabricarea altor produse din minerale nemetalice	135,0	167,6	182,0
Fabricarea autovehiculelor de transport rutier, a remorcilor și semiremorcilor	136,7	150,7	164,8
Fabricarea calculatoarelor și a produselor electronice și optice	154,8	160,3	156,4

Fabricarea altor mijloace de transport	160,5	158,3	148,2
Fabricarea produselor din cauciuc și mase plastice	133,6	144,6	140,4
Fabricarea de mobilă	116,8	126,0	133,9
Prelucrarea lemnului, fabricarea produselor din lemn și plută, cu excepția mobilei; fabricarea articolelor din paie și din alte materiale vegetale împletite	132,8	130,1	128,6
Fabricarea de mașini, utilaje și echipamente n.c.a.	150,8	132,2	127,7
Industria alimentară	116,9	123,0	126,3
Fabricarea produselor farmaceutice de bază și a preparatelor farmaceutice	133,8	131,7	124,5
Fabricarea produselor de cocserie și a produselor obținute din prelucrarea țițeiului	112,8	112,9	122,0
Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal, exclusiv mașini, utilaje și instalații	109,1	118,6	119,4
Alte activități industriale n.c.a.	146,1	128,8	118,6
Fabricarea produselor textile	127,3	115,6	117,5
Repararea, întreținerea și instalarea mașinilor și echipamentelor	147,6	138,8	115,6
Fabricarea substanțelor și a produselor chimice	113,7	107,7	103,9
Fabricarea băuturilor	91,1	100,3	102,7
Industria metalurgică	96,4	99,7	97,8
Tăbăcirea și finisarea pieilor; fabricarea articolelor de voiaj și marochinărie harnașamentelor și încălțăminte; prepararea și vopsirea blănurilor	106,3	100,6	94,5
Fabricarea articolelor de îmbrăcăminte	107,6	99,7	93,8
Tipărirea și reproducerea pe suporturi a înregistrărilor	90,6	88,2	92,6

Sursa: Anuarul statistic al României, 2017, p. 570

Constatăm din tabelul de mai sus că producția din industria prelucrătoare a înregistrat o creștere continuă, în 2016 aceasta fiind de 37,6%. La aceasta creștere a contribuit fiecare sector subsecvent cu mici excepții care înregistrează scăderi. În anul 2016, în topul susținerii creșterii producției se afla *Fabricarea hârtiei și a produselor din hârtie* cu o creștere de 93,2%, urmată foarte aproape de *Fabricarea echipamentelor electrice* cu o creștere de 92,8%, *Fabricarea produselor din tutun* -87,4%, *Fabricarea altor produse din minerale nemetalice* – 82%, *Fabricarea autovehiculelor de transport rutier, a remorcilor și semiremorcilor* 64,8%. Tot peste creșterea de ansamblu a industriei prelucrătoare se afla și *Fabricarea calculatoarelor și a produselor electronice și optice*, *Fabricarea altor mijloace de transport* și *Fabricarea produselor din cauciuc și mase plastice*. În anul 2016 se înregistrează scăderi în următoarele domenii de activitate: *Industria metalurgică* cu 2,2%, *Tăbăcirea și finisarea pieilor; fabricarea articolelor de voiaj și marochinărie harnașamentelor și încălțăminte; prepararea și vopsirea blănurilor* cu -5,5%, *Fabricarea articolelor de îmbrăcăminte* – cu 6,2% și *Tipărirea și reproducerea pe suporturi a înregistrărilor* cu 7.4%

CONCLUZII

Din cele expuse anterior concluzionăm că industria prelucrătoare a României reprezintă unul dintre cele mai dinamice domenii de activitate alături de domeniul serviciilor, în care funcționează un număr impresionant de agenți economici preponderent în sectorul privat, care oferă locuri de muncă numeroase și corespunzător plătite și care contribuie într-un mod susținut la realizarea produsului intern brut, la atragerea de investiții, la crearea de plus valoare.

Industria prelucrătoare contribuie în mod decisiv la realizarea de bunuri necesare economiei și populației, crearea a numeroase locuri de muncă, în general, bine retribuite sau impulsivitatea dezvoltării tehnologice, însă trebuie să acorde o atenție deosebită conformării cu legislația și

politicile de protecție a mediului, fapt care generează dificultăți în realizarea producției dar și costuri de producție suplimentare generate de investițiile obligatorii în implementarea măsurilor de conformare față de reglementările de mediu..

BIBLIOGRAFIE:

1. ANGHELACHE C, MANOLE A, ANGHEL MG, SACALĂ C- Evoluții macroeconomice în România la sfârșitul anului 2014 http://www.revistadestatistica.ro/supliment/wp-content/uploads/2015/05/rss_02_2015_A2_ro1.pdf
2. DACHIN, A. Industria–sursă vulnerabilă de relansare economică în România. *Economie teoretică și aplicată*, 43-53, 2012
3. Georgescu, G. Romania in post-crisis period: foreign direct investments and effects on external financial balance. https://mpa.ub.uni-muenchen.de/46531/1/MPRA_paper_46531.pdf; 2013
4. Malgarini, M., „Industrial production and confidence after the crisis: what’s going on?”, Centre for International Research on Economic Tendency Surveys (CIRET) Workshop, Moscow, September 2011, <http://ciret.dev.ethz.ch/workshops/moscow/program>
5. MORARU C - Investițiile străine directe și creșterea economică în România, *Economie teoretică și aplicată* Volumul XX (2013), No. 5(582), pp. 123-133, http://store.ectap.ro/articole/866_ro.pdf
6. MUSCALU M. S - coordonator - Interdependențe dintre dezvoltarea durabilă a industriei prelucrătoare, energeticii și transportului din România și țările Uniunii Europene, editura Expert; Romania, 2007 <http://www.ince.ro/Publicatii/Tezaur/CEIS-2007-site.pdf>
7. Russu C., Politica industrială a României. Perspective de evoluție a sectoarelor industriei prelucrătoare, *Revista de economie industrială* nr.4/2005 și nr.1/2006, INCE, CIDE, 2005/2006.
8. Russu, C. Sectoral Competitiveness in the EU and Romania's Manufacturing Industry. *Economic Insights-Trends & Challenges*, 64(4).2012
9. www.insse.ro
10. Anuarul statistic al Romaniei 2017
11. <http://www.insse.ro/cms/ro/content/indicele-produc%C8%9Biei-industriale-ipi-32>

FORMAREA COMPETENȚEI DE COMUNICARE ASERTIVĂ CA O COMPONENTĂ A COMPETITIVITĂȚII

VICOL LILIANA¹
MANCAȘ MARIA²

Abstract

The intensification of the external pressures that we are subjected to at work and in life, of internal pressures resulted from intrapersonal communication, on one side the capacity to generate complex thoughts and then communicate them in a clear way, ensuring a better balance between diverse contradictory requests, represent the defining principles of paper's actuality

The purpose of the article is to harness in the communication process the relationship between specific beliefs that sustain a positive mental approach and the formation of an assertive communication skills. In this paper were used research methods as: the observation, the experiment, the comparison method, the sampling, data analysis, data presentation, testing hypotheses.

The concept of the paper is founded on linguistic and educational speeches.

The experimental application of the forming concept of assertive communication skill demonstrates the practical value of the paper.

Key words: *assertivitate, agresivitate, asertive needs, asertive beliefs, asertive competences, asertive communication, Confirmation of opinion, questioning, empathy, gap, Exploration obstacles, Influencing the interlocutor, non-assertivitate, Penalty.*

JEL CLASSIFICATION: A 2.

Există numeroase definiții ale termenului de ”asertivitate”, care se rezumă la învățărea impunerii a punctului de vedere sau pentru a fi mai convingători.

Potrivit autorului Smith, M. [7, p.64], asertivitatea este cea mai eficientă modalitate de soluționare a problemelor interpersonale.

Comunicarea asertivă reprezintă capacitatea de a comunica în mod direct sentimentele, emoțiile, gândurile fără a leza integritatea și drepturile celorlalți. [2, p.19]

Cercetătorul Nuță A. [5, p.56], prin comunicarea asertivă presupune exprimarea clară și directă a intențiilor personale, ținând cont și de opinia celui alt.

După autorul Kohlrieser G. [3, p.92], comunicarea asertivă este cel mai eficient tip de comunicare în situațiile în care dorim să ne exprimăm sentimentele, să ne cerem drepturile, să spunem ”Nu” lucrurilor sau solicitărilor pe care nu le dorim.

Comunicarea asertivă este o activitate complexă care implică dexteritatea ”artei conversației” [8, p.12], capacitatea de a negocia și de a convinge, de a-și susține propriile afirmații în vederea obținerii de rezultate bune pentru a fi competitiv pe piața muncii.

Considerăm că asertivitatea este o conduită, care are ca scop implementarea competențelor de comunicare asertivă pentru a obține un avantaj reciproc în procesul de comunicare interpersonală.

Pentru a forma competențe de comunicare asertivă, este necesar să recunoaștem tipurile de comportament și tiparele lor de limbaj.

Cercetătorii CONRAD și SUZANNE POTTS au stabilit **trei tipuri de comportament și tiparele lor de limbaj:** [6, pp.23-27]

¹ VICOL LILIANA – doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Academia de Studii Economice din Moldova, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni, nr. 61, mun. Chișinău, Republica Moldova; (+373) 402 709; vicollilianaasem@yahoo.com

² MANCAȘ MARIA – doctor în economie, conferențiar universitar, academia de Studii Economice din Moldova, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni, nr. 61, mun. Chișinău, Republica Moldova; (+373) 402 738; mmancas@mail.ru

Tabelul 1. Tipuri de comportamente în comunicare

Agresiv	Nonasertiv	Asertivitatea
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Negocierea</i>: ”Eu câștig, tu pierzi”. • <i>Ofensiv</i>: ”Numai tu poți proceda astfel”. • <i>Focalizarea exclusivă asupra nevoilor proprii și desconsiderarea celorlalți</i>: ”Am nevoie chiar acum de acest raport, de aceea imediat efectuați-l!” • <i>Învinovățirea celorlalți</i>: ”Din cauza Dvs. a eșuat proiectul”. • <i>Amenințarea</i>: ”În cazul în care nu acceptați, veți fi concediat”. • <i>Folosirea excesivă a cuvântului ”trebuie”</i>: ”Trebuie să respectați termenul-limită”. • <i>Exagerarea</i>: ”Toată lumea este de acord că nu avem fonduri de majorare a salariului”. • <i>Denigrarea</i>: ”Din cauza incompetenței Dvs., nu am obținut rezultatul scontat”. • <i>Manipularea</i>: ”Dacă v-ar păsa de proiect, ați rămâne peste orele de program”. 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Acceptarea reticentă</i>: ”Aș putea încerca”. • <i>Incertitudine</i>: ”Nu sunt sigur de aprobarea celorlalți”. • <i>Frica de exprimare a preferințelor</i>: ”Nu știu cum să procedez. Ce părere ai?” • <i>Lamentare</i>: ”De ce tocmai eu?” • <i>Cerșirea aprobării</i>: ”Ar trebui să mă lansez sau să rămân la locul meu”. • <i>Autodevalorizare</i>: ”Nu sunt capabil, te descurci mai bine”. • <i>Propoziții incoerente</i>: ”Ei bine, știi cum e ... Am încercat să explic ... Ar trebui să insist, dar ar trebui să știe”. 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Stăpân pe propriile idei și emoții</i>: ”Așa cred eu”. • <i>Afirmarea propriilor necesități</i>: ”Mi-ar fi necesar”. • <i>Claritatea</i>: ”În cazul acesta sunt de acord”. • <i>Adresarea întrebărilor deschise</i>: ”Ce, De ce, Când, Unde, Care”. • <i>Concentrarea asupra lucrurilor realizabile</i>: ”Putem să ținem cont de factorii existenți să întocmim un plan”.

Pornind de la identificarea acestor **trei tipuri de comportamente** și **tiparele lor de limbaj**, ne-am propus să elaborăm 9 situații, pentru fiecare dintre ele fiind date trei răspunsuri, care, credem, sunt tipice pentru o comunicare agresivă, asertivă sau nonasertivă:

Situația nr.1:

Imaginați-vă că sunteți într-un maxi-taxi și niște persoane din spate folosesc un limbaj licențios și îți strică buna dispoziție, ca și pe a celorlalți prezenți în vehicul.

- Vă puteți întoarce și spune: „Tăceți! Nu vedeți că îi deranjați pe alții?”*
- Puteți să-i spuneți cu voce tare vecinului Dvs., astfel încât cei din spate să vă audă: „Aș vrea ca persoanele din spate să vorbească mai cizelat, astfel încât să ne putem bucura de călătorie”.*
- Ați putea spune: „Scuzați-mă, sunteți amabil să nu mai vorbiți cu imprecății, deoarece sunt și minori printre noi”.*

Situația nr.2:

În ultima clipă, șeful vă cere să finalizați un raport important, ceea ce înseamnă că va trebui să lucrați în week-end, cu toate că ați plănuțit o manifestare în familie.

Ați putea spune:

- „Cu adevărat aș vrea să ajut și în mod normal trebuie s-o fac și, totuși, în acest week-end nu voi avea posibilitate. I-ați întreat și pe ceilalți? Ei ce au spus?”*
- „Înțeleg că acest lucru e important. În mod normal, aș fi dispus să ajut. În acest week-end am aranjat o manifestare în familie și nu voi putea lucra la acest raport. Pot să vă ajut altfel?”*
- „În nici un caz nu-mi voi schimba planurile pentru week-end. Apelați la altcineva”*

Situația nr.3:

Plănuțiți o vacanță doar cu familia și așteptați cu nerăbdare această clipă, când primiți un apel de la niște prieteni, care vor să meargă și ei împreună cu Dvs.

Ați putea spune:

- a) *„Apreciem că doriți să mergem împreună și, totuși, am plănuit această vacanță doar cu familia. Altă dată, dar nu acum”.*
- b) *„Avem alte planuri, așa că nu puteți veni”.*
- c) *„Nu sunt sigur, dar cred că avem alte planuri. Pot să revin cu un telefon mai târziu”.*

Situația nr.4:

Unul dintre colegii de serviciu vă roagă în mod repetat să-l înlocuiți la serviciu. Acest lucru nu vă convine.

Ați putea spune:

- a) *„Aș face acest lucru dacă aș putea, însă astăzi nu am posibilitate. Poate dacă ai ruga pe altcineva. Îmi pare atât de rău. Sper să nu te superi”.*
- b) *„De fiecare dată te înlocuiesc. Ajunge.”*
- c) *„Când am putut, te-am ajutat. Cu altă ocazie mi-ar face plăcere, însă nu astăzi”.*

Situația nr.5:

Un coleg de serviciu v-a inclus la elaborarea unui proiect fără să vă întrebe în prealabil. Sunteți foarte enervat.

Ați putea spune:

- a) *„Presupun că va trebui să mă conformez și de data aceasta, pentru că ai promis și toată lumea se va supăra pe mine, în cazul în care nu accept”.*
- b) *„Te rog, pe viitor nu te mai oferi în locul meu, fără să mă întrebi. Nu-mi place deloc, când cineva decide în locul meu”.*
- c) *„Este ultima dată când faci acest lucru fără să mă întrebi. Ajunge!”*

Situația nr.6:

Șeful îți dă o nouă sarcină de lucru. Ești deja suprasolicitat.

Ați putea spune:

- a) *„Nu este posibil să le fac pe toate !”*
- b) *„Nu pot îndeplini sarcina în termenul fixat. Trebuie să mai discutăm.”*
- c) *„Lăsați aici dosarul. Mă voi uita peste el”.*

Situația nr.7:

Ați venit de departe pentru un interviu cu un potențial angajator, care, în prealabil, v-a programat în audiență. După o jumătate de oră de așteptare în birou, în timp ce ”angajatorul” juca o partidă de șah la computer, vă anunță că nu are locuri vacante pentru Dvs..

Ați putea spune:

- a) *„Era și timpul să-mi acordați și mie un pic de atenție”.*
- b) *„Îmi cer scuze că v-am răpit din timpul Dvs. prețios”.*
- c) *„Am crezut că am stabilit un program pentru interviul de selecție, iar Dvs. din start mă anunțați că nu aveți locuri vacante. Acest lucru puteați să mi-l spuneți și la telefon. De ce nu ați făcut-o?”*

Situația nr.8:

Sunteți o persoană competentă, însă adevărul este că nu știți cum să abordați inițial o sarcină foarte importantă. Șeful vă observă ezitarea și vă întreabă dacă veți reuși.

Ați putea spune:

- a) *„Cred că pot realiza această sarcină, dar am nevoie de ajutorul Dvs. pentru a-l demara”.*
- b) *„Cred că sunt mai multe moduri de abordare și trebuie să-mi dau seama care e mai potrivit”.*
- c) *„Nu este nicio problemă. M-am descurcat în situații și mai dificile.”*

Situația nr.9:

Vă aflați într-o ședință de serviciu și nu sunteți de acord cu privire la decizia luată de echipă, când un alt coleg vă spune: ”Habar nu ai despre ce vorbești”.

Ați putea spune:

- a) „Nimic, taci și zâmbești.
- b) „De ce ești atât de sigur că nu știu?”
- c) „Ba da, chiar știu mai multe decât tine.”

Am invitat să răspundă la acest test 61 de studenți ai ASEM din cadrul modulului ”Arta comunicării și Etica profesională”. În urma analizei rezultatelor am constatat că 18 studenți, sau 29%, pledează pentru o comunicare agresivă, 36 de studenți, sau 59%, comunică nonasertiv și doar 7 studenți, sau 12%, au competențe de comunicare asertivă (figura 1).

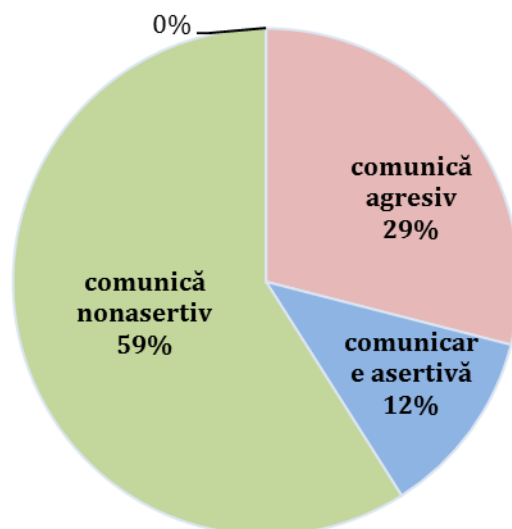

Figura 1. Rezultatele experimentului de constatare a tipului de comunicare

În baza rezultatelor constatate de către studenți, se poate afirma că, în anumite situații, fiecare dintre noi se comportă în toate cele trei moduri, iar în alte situații de comunicare acționăm de obicei agresiv sau nonasertiv, iar pentru a forma competențe de comunicare asertivă, este necesar de stabilit repere în derularea ulterioară a acestui proces, în cadrul căruia va putea fi observată și dinamica nivelului de formare a acestor competențe.

Primul reper îl poate constitui *conștientizarea necesității unei convingeri asertive* [6, p.39]. Convingerile pot fi de tipul următor:

- *Nevoile mele sunt importante, la fel și necesitățile interlocutorului.*
- *Nu trebuie să pierd pentru ca alții să câștige.*
- *Există întotdeauna posibilitatea unui rezultat reciproc avantajos.*

Al doilea reper constă în *precizarea propriilor necesități* [9, p.54].

În cadrul acestui reper este esențial să ne punem cinci întrebări din *Testul de Negociere Litmus*:

1. „Ce aș dori în mod ideal?”;
2. „Cu ce m-aș mulțumi?”;
3. „Ce m-ar satisface îndeajuns?”;
4. „Nu, asta nu este îndeajuns, am nevoie de...”;
5. „Aceasta este acum o situație în defavoarea mea: trebuie să spun ”nu” sau mă retrag”.

Al treilea reper îl constituie *stabilirea necesităților celorlalți*.

Întrebările deschise sunt mai utile decât cele închise, în raport cu stabilirea necesităților reale. [6, p.40] Prin întrebările deschise, se pot gestiona mai bine unele obiecții sau conflicte. Astfel, unele dintre cele mai avantajoase întrebări deschise încep cu:

1. „Ce anume ...?”;
2. „Cum...?”;

3. „De ce ...?”;

4. „Când...?”.

Întrebările închise sunt utile în obținerea unor clarificări și a acordului.

Al patrulea reper va viza **acordul în ceea ce privește necesitățile ambelor părți** [6, p.41].

În cazul în care ne-am identificat necesitățile reale, este posibil să descoperim că nu există foarte puține decalaje între necesitățile noastre și cele ale interlocutorului, respectiv, vom ajunge facil la un numitor. Pentru aceasta este necesar să verificăm, dacă am înțeles corect necesitățile celuilalt și să le recunoaștem, și să ne asigurăm că interlocutorul admite și ia în considerare necesitățile noastre. Acest reper este supranumit și „înțelegerea verbală”.

Al cincilea reper presupune **găsirea de soluții** [6, p.42].

Acest reper poate fi realizat, de asemenea, cu ajutorul întrebărilor deschise:

1. „Trebuie să existe o soluție...”;

2. „Ce ziceți de această idee ...?”;

3. „Cum credeți că ar funcționa...?”;

4. „Ce altă opțiune mai există...?”;

5. „Ce idei aveți referitor la ...?”.

Toate aceste repere se bazează pe valorile și convingerile pe care le avem despre eul nostru și despre semenii. În cazul în care dezvoltăm convingeri asertive, vom pleda, respectiv, pentru o comunicare și comportament asertive.

Convingerile constituie *acceptarea unor realități care sunt adevărate și, care, la rândul lor, nu au suport convingător*. Astfel, *convingerile* ne obligă să percepem lumea din perspectiva noastră: vedem, auzim și simțim ceea ce dorim să vedem, să auzim și să simțim. De asemenea, *convingerile* pot contribui atât la comportamente restrictive, cât și motivaționale.

Convingerile restrictive cauzează constrângerea noastră comportamentală și cea de comunicare. Astfel de convingeri își au originea în respectul de sine scăzut al cărui piloni sunt șubrezi. Este vorba de pilonul eficacității și pilonul considerației de sine. Cel al eficacității are menirea de a ne oferi capacitatea de a realiza diferite obiective pe care ni le-am propus, inclusiv, capacitatea de soluționare a problemelor, pe care le avem. Pilonul considerației de sine presupune dreptul nostru de a fi fericiți.

Respectiv, dacă acești piloni sunt fragili, atunci dezvoltăm convingeri restrictive, care se vor transforma în comportamente, ulterior, în comunicări nonasortive sau agresive, demonstrându-ne, nouă înșine, că nu avem capacitatea de a realiza obiective propuse sau, mai grav de atât, că nu avem dreptul de a fi fericiți.

În cazul existenței unor convingeri motivaționale, putem afirma că interlocutorul are un respect de sine ridicat, la temelia căruia pilonii eficacității sinelui și a considerației de sine sunt bine fortificați. Convingerile motivaționale întotdeauna vor contribui la o comunicare asertivă.

Convingerile restrictive apar încă din copilărie și sunt cauzate, inclusiv, de educația care, cu părere de rău, deseori se reduce de a evidenția erorile comise ale copilului și nu succesele obținute.

Aduceți-vă aminte de testele controlate cu pixurile cu mină roșie, care sunt ca niște fulgere amenințătoare la formarea unor convingeri pozitive ale copiilor. Convingerile au fost afectate și din cauza **efectelor Halo și Pigmalion** comise pe parcursul actului educațional. [4, p.146]

Variabila socială și culturală, la fel, își pune amprenta la cauzarea unor convingeri restrictive.

Acest lucru este evident pe rețelele de socializare, atunci când utilizatorii își etalează titlurile și onorurile sale sau răspunsurile studenților la întrebarea: „Cine sunteți?”.

Răspunsul, de obicei, este:

- „Student, membru, asociat...”.

Aceste tipuri de răspunsuri demască o mentalitate de tip colectivist, care consfințesc superioritatea absolută a celui mai în vârstă, doar pentru că are ani în plus.

În urma evenimentelor dramatice, putem cauza convingeri restrictive, iar teama de a suferi înfrângeri ne aruncă în brațele unui cerc vicios al nereușitelor [3, p.102].

Convingerile restrictive sunt deseori determinate de frică. Conform teoriei behavioriste, teama de a nu fi criticați, ridiculizați sau neacceptați de semenii, ne determină să încercăm să-i evităm sau să-i îmbunăm.

Pentru a identifica tipurile de convingeri la eșantionul de 61 de studenți, participanți la modulul „Arta comunicării și Etică Profesională”, am propus studenților să bifeze convingerile pe care le au și, care, sunt tipice pentru convingerile agresive, nonasertive și asertive.

Tabelul 2. Test: Tipurile de convingeri

Convingeri	Agresive	Nonagresive	Asertive
1) Dețin un potențial intelectual mai mare decât ceilalți	v		
2) Dacă nu atac, sunt atacat	v		
3) Acționez fără a cere permisiune			v
4) Ceilalți reușesc mai multe decât mine		v	
5) Mă respect și îi respect pe ceilalți			v
6) Nimeni nu e consecvent în angajamente	v		
7) Nu spun „da” atunci când nu este oportun			v
8) Trebuie să mă acceptați așa cum sunt	v	v	
9) Scopul scuze mijloacele	v		
10) Niciodată nu voi cere ajutorul nimănui	v	v	
11) Trebuie să-mi impun autoritatea	v		
12) Nu voi fi victima emoțiilor celorlalți			v
13) Întotdeauna trebuie să-mi ascund emoțiile		v	

În urma analizei rezultatelor, am remarcat că 25 de studenți, sau 40%, susțin convingerea agresivă, 23 de studenți, sau 39% au convingeri nonasertive și 13 studenți, sau 21%, dezvoltă convingeri asertive.

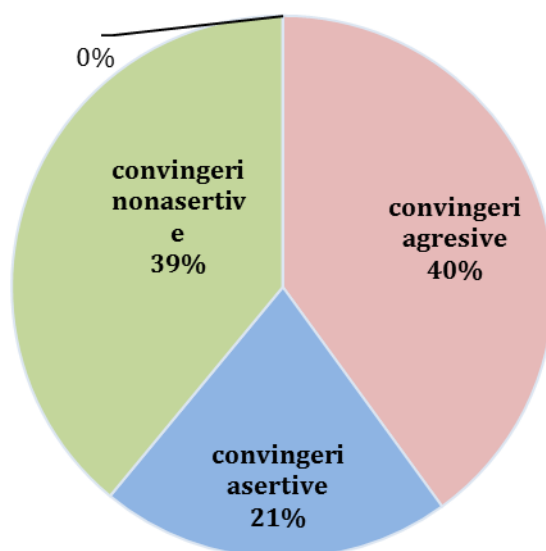

Figura 2. Rezultatele testului de identificare a tipului de convingere

Pentru a modifica convingerile agresive și nonasertive în asertive, astfel contribuind la formarea competențelor de comunicare asertivă, am utilizat *sistemul necesităților asertive*, modificat după modelul cercetătorilor POTTS [6, p.119].

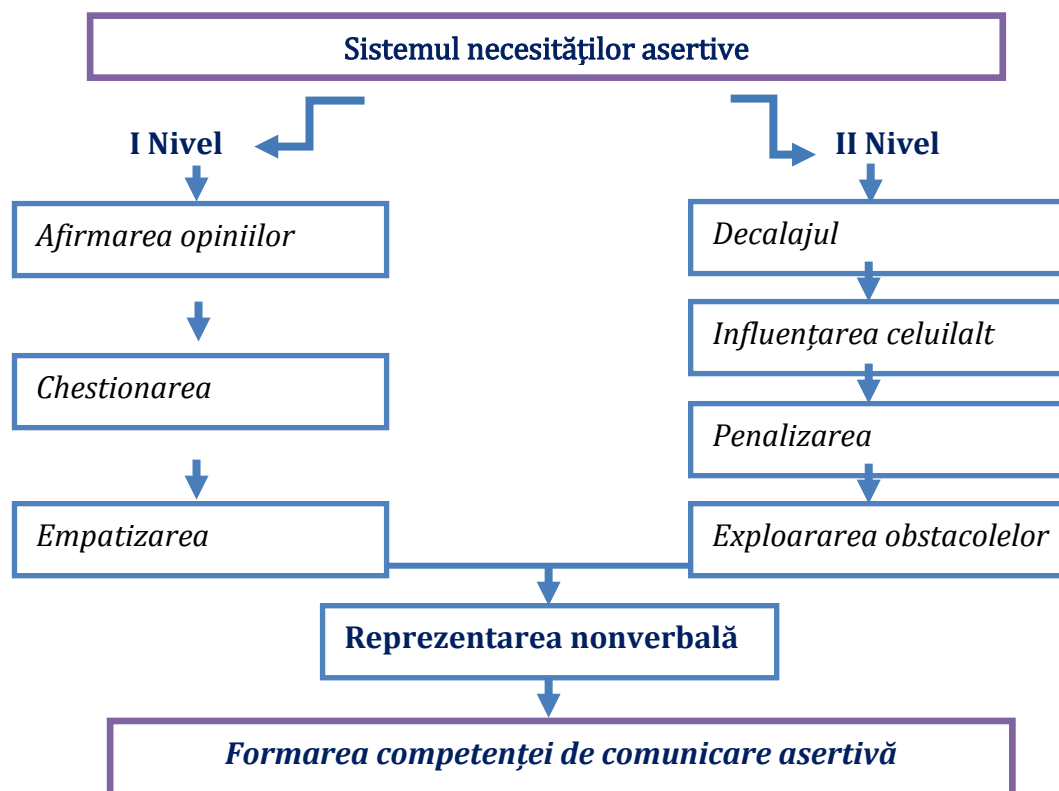

Figura 3. Sistemul necesităților asertive

Primul nivel al necesităților asertive reprezintă **tipuri de comportament cotidian**.

Al doilea nivel este binevenit în **gestionarea cu succes a comunicării asertive**.

Nivelul I al Sistemului necesităților asertive o constituie – **afirmarea opiniilor**. Această componentă include pronumele „eu”.

De exemplu:

- ✓ „Eu cred că în cazul acesta...”
- ✓ „Din punctul meu de vedere...”
- ✓ „Eu văd altfel lucrurile...”
- ✓ „Aș prefera...”

Componenta DE CHESTIONARE presupune punerea de întrebări pentru a încerca să înțelegem situația celeilalte persoane.

De exemplu:

- ✓ „Cum vezi acest lucru?”
- ✓ „Ce idei ai referitor la...?”
- ✓ „Cum am putea rezolva ...?”
- ✓ „Ai putea să-mi spui părerea ta?”

Componenta DE EMPATIZARE semnifică armonizarea poziției celuiilalt cu declararea propriilor nevoi sau opinii. Intenția de empatie se formează cu ajutorul conjuncției „Și”, care le poate înlocui pe „dar”, „însă”, astfel stabilind impactul empatiei dovedite. Un alt mod de a empatiza este de a utiliza o pauză între manifestarea înțelegerii și ceea ce trebuie să spui în continuare: „Știu că sunteți preocupat de alte probleme. Am nevoie să îmi acordați puțin timp”.

Nivelul II al Sistemului necesităților asertive se utilizează atunci când **interlocutorii ignoră nevoile și opiniile noastre în mod constant, trebuie să ni le susținem cu mai multă fermitate, respectându-le în același timp pe ale lor**.

Componenta DE DECALAJ evidențiază diferența dintre ceea ce s-a convenit în prealabil și ceea ce se întâmplă: „Din câte îmi aduc aminte, am convenit să mă ajutați. Acum îmi spuneți că nu sunteți disponibil. Doresc să rămânem la înțelegerea inițială”.

Componenta INFLUENȚAREA CELUILALT este o imixtiune care atrage atenția asupra efectelor negative pe care comunicarea celuilalt le are asupra Dvs. Ca reper în cazul influențării celuilalt poate fi util următorul model:

- ✓ „Când ai...” (descrieți comportamentul celuilalt)
- ✓ „Efectele sunt ...” (cum te afectează comportamentul lui)
- ✓ „Sunt...” (cum te simți în legătură cu asta)
- ✓ „Mi-ar plăcea...” (ce ai dori să fie făcut în mod diferit).

Componenta DE PENALIZARE înseamnă să-i informezi pe ceilalți despre consecințele pe care le vor avea de suportat dacă nu își schimbă comportamentul.

Componenta DE EXPLOARARE A OBSTACOLELOR indică faptul că în unele situații de comunicare niciuna din componentele de asertivitate poate să nu funcționeze.

Atunci poate fi vorba de un ”obstacol”, care trebuie abordat:

- ✓ „Putem vorbi despre asta și apoi să revenim la problema noastră?”

În urma asimilării conținutului din **Sistemul necesităților asertive**, am propus studenților un **training de exersare**:

„Gândiți-vă la o situație personală și întocmiți în scris un plan bazat pe componentele necesităților asertive, răspunzând la întrebări și exersați, citindu-le colegilor săi.

- Afirmarea opiniei.
 - Ce credeți despre situația dată?
- Chestionarea.
 - Care este problema reală a acestei situații?
- Empatizarea.
 - Puteți conta pe sprijinul celuilalt la soluționarea problemei?
- Decalajul.
 - Poate fi respectată consecutivitatea angajamentului asumat?
- Influențarea celuilalt.
 - Descrieți comportamentul celuilalt.
 - Cum vă afectează comportamentul interlocutorului?
 - Care sunt emoțiile în legătură cu situația creată?
 - Ce acțiuni așteptați de la interlocutor?
- Penalizarea.
 - Cum veți informa interlocutorul despre consecințele pe care le va avea de suportat în cazul în care nu-și schimbă comportamentul?
- Exploararea obstacolelor.
 - Care sunt motivele reale ale neînțelegerii?
 - Există posibilitatea unei discuții sincere între interlocutori?
 - Este posibilă revenirea la soluționarea problemei în cauză?

După aplicarea repetată a acestor tipuri de traininguri de exersare, le-am propus studenților să-și evalueze stilul actual de comunicare asertivă în baza următorului exercițiu:

- 1) Scrieți cât mai multe determinative pentru a completa enunțul: „Când sunt asertiv, sunt...”.
- 2) Gândiți-vă la o situație personală în care v-ați simțit în modul în care v-ați descris în enunțul de mai sus. Apoi aduceți-vă aminte la ce v-ați dorit atunci și la ce ați reușit să realizați.
- 3) Imaginați-vă că sunteți în acest moment în situația pe care ați avut-o și notați în scris răspunsurile la următoarele întrebări:

• Ce expresii folosiți?
• Cum vă simțiți?
• Care este paralimbajul Dvs.?

• <i>Care este volumul vocii?</i>
• <i>Ce tonalitate are vocea?</i>
• <i>Care este viteza cuvintelor emise?</i>
• <i>Pe ce expresii puneți accentul?</i>
• <i>Cum folosiți pauzele în situația de comunicare?</i>
• <i>Ce postură corporală aveți?</i>
• <i>Cum folosiți mâinile?</i>
• <i>Ce gesturi faceți?</i>
• <i>Cât de relaxată este expresia facială?</i>
• <i>Cât de constant este contactul vizual?</i>
• <i>Care este reacția interlocutorului?</i>
• <i>Cum gestionați această reacție?</i>

Acest exercițiu de evaluare a stilului de comunicare asertivă a fost efectuat de eșantionul de 61 de studenți. În urma analizei lucrărilor, a fost constatat că 49 de studenți, sau 80%, au reușit să construiască un discurs nonverbal al comunicării asertive. Iar utilizarea repetată a exercițiilor ce țin de construcția necesităților asertive, inclusiv, elaborarea discursului nonverbal, vor contribui la formarea competențelor de comunicare asertivă. Comunicarea asertivă, pentru a fi aplicată, necesită timp de a fi acceptată și de a fi asimilată de către persoanele care au învățat și practică un alt stil de comunicare.

Beneficiile comunicării asertive:

- ✓ Comunicarea asertivă contribuie la *regândirea mentalității despre sinele său și realitatea care ne înconjoară.*
- ✓ Contribuie la *îmbunătățirea calității de comunicare cu interlocutorii.*
- ✓ Are un *impact pozitiv* atât pe termen scurt, cât și pe termen lung.
- ✓ *Sub aspect personal*, promovează o *modalitate eficientă de exprimare a necesităților, dorințelor și a fobiilor, optimizează dezvoltarea respectului de sine.* Modificarea respectului de sine are loc la capitolul competenței de a trăi în mod conștient, ceea ce înseamnă să avem o minte activă și nu una pasivă. Aceasta ne dă posibilitatea să înfruntăm problemele, dar să nu le abandonăm.
- ✓ Prin comunicarea asertivă dezvoltăm o altă competență, *cea a împăcării cu sinele nostru.* Acest lucru presupune voința de a accepta și a vorbi despre orice emoție și comportament. Evoluează competența responsabilității față de sine, care vizează rezolvarea problemelor doar de noi înșine și nu de acceptarea tacită că cineva e în stare să o facă în locul nostru.
- ✓ Comunicarea asertivă *dezvoltă competența de autoafirmare a sinelui*, ceea ce ne ajută să promovăm necesitățile și dorințele noastre și nu pe ale altora.
- ✓ O altă competență formată prin intermediul comunicării asertive ține de *a trăi urmând un scop.* Ca activitățile noastre personale și profesionale să fie eficiente și competitive, permanent trebuie să realizăm obiective pe care ni le propunem. Modificarea respectului de sine cu ajutorul comunicării asertive are loc, inclusiv, la competența de integritate personală, ceea ce include coerența dintre cuvinte și fapte.
- ✓ *Sub aspect social*, comunicarea asertivă *dezvoltă competențe de negociere a conflictelor, promovează relații profesionale deschise și productive.*

CONCLUZIE

Generată de necesitatea obiectivă de a asigura rezultativitatea funcțională a procesului de educație a studenților, inclusiv, în baza dexterităților de comunicare, aflată sub impactul competitivității, desemnarea competențelor de comunicare asertivă are scopul de a justifica valoarea lor educațională în economia cunoașterii.

În condițiile organizării pragmatice a activităților educaționale în învățământul universitar, fiecare dintre trăsăturile diferențiale ale activității de comunicare indică aspecte pentru practica formării competențelor, inclusiv, în baza comunicării asertive.

Examinarea conținutului teoretic a condus la stabilirea elementelor componente ale Sistemului necesităților asertive în formarea competenței de comunicare asertivă: afirmarea opiniilor, chestionarea, empatizarea, decalajul, influențarea celuilalt, penalizarea, exploatarea obstacolelor, reprezentarea nonverbală.

Valorificarea Sistemului necesităților asertive în formarea competenței de comunicare asertivă are drept scop și efect comunicarea în condiții de competitivitate.

A acțiunile formative de valorificare a necesităților asertive, prin operarea strategiei pragmatice, și-au atins obiectivul proiectat de formare a competenței de comunicare asertivă a studenților, indicatorul principal fiind creșterea procentajului studenților care au demonstrat pe parcurs un nivel bun. Asamblarea elementelor de influență formativă a Sistemului necesităților asertive poate fi considerată pertinentă în formarea competenței de comunicare asertivă ca o componentă a competitivității.

BIBLIOGRAFIE:

1. Abric, I.-C. *Psihologia comunicării. Teorii și metode*. Iași: Editura Polirom, 2005, 264p.
2. Haddou, M. *Cum să spui "Nu"*. București: Editura Trei, 2003, 236 p.
3. Kohlrieser, G. *Soluționarea conflictelor în bază de negociere*. Iași: Editura Polirom, 2007, 392 p.
4. Neacșu, N. *Introducere în psihologia educației și a dezvoltării*. Iași: Editura Polirom, 2010, 357 p.
5. Nuță, A. *Abilități de comunicare*. București: Editura Sper, 2004, 127 p.
6. Potts, C. *Asertivitatea*. București: Editura Trei, 2017, 219 p.
7. Smith, M. *Când spun "Nu", mă simt vinovat*. București: Editura Trei, 2018, 392 p.
8. Tușnadi, A. ș.a. *Comunicarea în administrarea publică*. București: Editura ASE, 2013, 220 p.
9. Vasiliu, C.A. *Tehnici de negociere și comunicare în afaceri. Teste și studii de caz*. Disponibil: http://www.biblioteca_digitala.ase.ro

PROBLEMA SĂRĂCIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA: CAUZE FUNDAMENTALE ȘI SOLUȚII PENTRU EDIFICAREA BUNĂSTĂRII

AURELIAN LAVRIC¹

Abstract

The issue of poverty in the Republic of Moldova is one of the most important because it concerns the majority of the citizens of the state, therefore it should be a priority for the governors from Chisinau. It is about securing decent living conditions that are indissolubly linked to human dignity and fundamental human rights. Several causes, of different nature, which generate the poverty of the majority of the Republic of Moldova population, have been identified in the article. Several factors have to be taken into account: cultural (including axiological - morality): corruption and embezzlement from state budgets, endogenous/systemic: inefficiency, precarious business environment, poor legislation, etc. Historical, sociological, comparative methods and others were used. In the paper were proposed solutions to the problem of poverty, which are closely related to the eradication of the causes that generate poverty.

Keywords (max. 10): Cultural Economics, Economic Anthropology, Economic Sociology, Innovations, Development, Political Economy, Poverty, Republic of Moldova, Welfare.

JEL CLASSIFICATION: Z Other Special Topics:

Z0 General: Z100 Cultural Economics; Economic Sociology; Economic Anthropology: General

Z1 Cultural Economics; Economic Sociology; Economic Anthropology: Z12 Religion,

Z120 Cultural Economics: Religion,

Z13 Economic Sociology; Economic Anthropology; Language; Social and Economic Stratification:

Z130 Economic Sociology; Economic Anthropology; Language; Social and Economic Stratification.

INTRODUCERE

Din cele 195 de țări care există în lume la etapa actuală, 25 sunt extrem de bogate, un cetățean având în medie un venit anual de 100.000\$. Dar cele mai multe țări sărace (cele mai sărace dintre ele se află în Africa). În 20 de țări, venitul anual al unui cetățean este sub 1000\$ (Kumbaya.ro). Nivelul creșterii în materie de bogăție este net superior în cazul statelor bogate, în raport cu cele sărace.

Așadar, de ce unele țări prosperă, iar altele stagnează sau chiar sărăcesc? Cercetători din mai multe părți ale lumii își pun întrebarea de ce există inegalități între nivelele de dezvoltare economică a statelor lumii. De-a lungul timpului au fost date diferite răspunsuri. Există mai mulți factori care trebuie analizați în acest context. Sintetizând idei exprimate în acest sens, se poate afirma că un răspuns la această întrebare poate viza următorii factori: cultura, instituțiile, geografia ș.a.

Impactul fiecăruia dintre acești factori este diferit de la caz la caz – de la stat la stat. Dar se poate constata că bogăția unei națiuni se datorează culturii, instituțiilor, gestionării eficiente a resurselor ș.a.

1. *Cultura* vizează mentalitățile unui popor, diferitele sale atitudini, (de exemplu, față de muncă), credințele și visele. Este credința religioasă un impediment pentru prosperitate? Max Weber a demonstrat că nu. Mai mult, el a arătat că anume credința, în spațiul protestat, care a generat o anumită etică, a determinat prosperitatea capitalistă (Weber M., 1993).

Populația din țările dezvoltate, unde există un anumit tip de cultură, are o mare încredere în propria capacitate de a-și modifica destinul prin efort și talent (după pilda evanghelică a stăpânului care la plecare a lăsat talanți slujitorilor săi și le-a poruncit să-i sporească). SUA este un bun exemplu care arată că religia nu încetinește creșterea economică, dimpotrivă. Mai mult, fără respectarea elementară a poruncii „Nu fura!”, fără respectul față de aproapele, față de averea sa, nu poate exista o edificare a bunăstării generale. Numai un popor cu o conștiință de sine națională bine dezvoltată, care conviețuiește în baza unor principii ale unității, solidarității naționale poate genera

¹ Doctor în Istorie, conferențiar universitar, cercetător științific superior, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate al Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, Chișinău, str. Haltei, nr. 23, Republica Moldova, <http://www.academy.army.md/amfa/>.

bunăstare comună (poporul evreu este un exemplu bun în acest sens). O țară prosperă este o țară cu un popor. O țară săracă este una cu o populație.

Societățile din Europa de Est, care au trăit colectiv experiența regimului comunist – ateu, sunt un exemplu al degradării economice într-un stat în care nu sunt respectate principiile religioase, dar unde a mai fost anulată proprietatea privată, ceea ce are consecințe adânci în conștiința unui popor [Lavric A., 2003, p. 6].

Problema sărăciei este strâns legată de corupție și delapidări. Cele mai bogate țări sunt și cele mai puțin corupte. Corupția este legată de factorul cultural (moralitate). Atunci când țările sunt corupte, ele nu vor putea colecta suficiente taxe.

2. *Instituțiile* sunt extrem de importante. Este vorba de instituții consolidate și eficiente, care activează în interesul poporului, nu în cel al unei grupări care a acces la putere. Normalitatea din statele prospere este reversul fenomenului denumit de Banca Mondială *stat captiv* din statele sărace, care sunt și eșuate (sărăcia este un indicator al faptului că un stat este eșuat). În statele prospere, instituțiile publice sunt transparente (este vorba de *transparența conducerii*, strâns legată de *integritate*: funcțiile de conducere sunt ocupate de cetățeni pe baza criteriului meritocrației, nu pe baza apartenenței la partidul de guvernământ, respectiv pe baza servilismului față de superiori; cei care ocupă funcții de conducere servesc binele comun, sunt preocupați de a nu-și păta reputația și de a nu-și compromite cariera politică prin corupție și delapidări).

Țările bogate au instituții bune, iar cele sărace instituții foarte proaste (ineficiente). Pentru a obține instituțiile bune este nevoie de voință politică, respectiv de o legislație eficientă. De exemplu, fără o bază de impozitare adecvată, țările sărace nu pot investi în educație, sănătate transport sau siguranță. O mare parte din bogăția celor mai sărace țări se află în conturi din offshore-uri.

Corupția și delapidările sunt strâns legate de gândirea de clan și de sistemul oligarhic: atunci când gruparea de la putere folosește instituțiile statului pentru îmbogățire personală (într-un asemenea caz nu poate fi vorba de eficiență instituțională – în interesul majorității societății). În țările bogate se presupune că angajarea se face pe merit, sunt intervievați o mulțime de candidați și apoi cel mai bun candidat (indiferent de orice relație personală, de orice apartenență a sa politică) este ales pentru locul de muncă. În țările corupte, sub influența gândirii de clan, abordarea este alta: este ales cineva din cercul tău – o rudă sau o persoană servilă, care va executa întocmai instrucțiunile, indiferent dacă (sau tocmai pentru că) sunt în contradicție cu interesele societății. Astfel, țările corupte nu au acces la inteligența și capacitățile tuturor cetățenilor, ci mai degrabă la o mână de oameni, care cel mai probabil sunt ineficienți. În plus, datorită condițiilor create, cei mai funcționali cetățeni pleacă peste hotare, în căutarea unui loc de muncă.

3. *Geografia* este și ea un factor destul de important. Condițiile climatice, calitățile solului (fertil sau arid, zăcăminte de materii prime subterane, de ex. de petrol și gaze) influențează starea generală a unei societăți. Este interesant că țări extrem de sărace sunt localizate în regiunile tropicale. Pe de o parte, în țările cu climă temperată mai ușor se obțin roade în agricultură, atunci când nu se înregistrează secete sau calamități. Charles de Secondat, baron de Montesquieu, Dimitrie Cantemir și alți autori au scris despre acest aspect. În țările nordice viața este pur și simplu mai dură. Pe de altă parte, o gamă foarte largă de boli și accesul redus la apă potabilă, îngreuiază viața în țările cu climă „favorabilă”.

Este importantă chestiunea resurselor naturale (petrol și metale prețioase). În mod paradoxal, țările sărace au resurse din plin. Economisții denumesc resursele naturale „intensificatoare” și asta pentru ele vor ajuta țările cu instituții bune să devină mai bogate, iar țările cu instituții proaste vor ajunge și mai sărace, cauzând ceea ce se numește „capcana resurselor”.

Mai trebuie luați în calcul următorii factori:

4. *Tradiția independenței politice* versus servitute – supunerea față de stăpâni străini, respectiv munca pentru achitarea tributurilor și birurilor străinilor (ceea ce creează o atitudine față de muncă – atunci când lucrătorul nu dispune de roadele muncii sale).

3. *Raportul rural – urban* (impactul burgheziei asupra economiei unei țării). O țară cu preponderența urbanului este una prosperă. Acest raport este strâns legat de ponderea diferitelor

sectoare în structura economică a unei țări. În statele bogate ponderea agriculturii este mai mică în raport cu ponderea mai mare a sectoarelor industrie, servicii;

4. Societate tradițională, bazată pe economia naturală (autosuficiență) versus societate de consum (Economia naturală reprezintă acel sistem economic în care bunurile produse au ca destinație consumul propriu al producătorilor, iar nevoile oamenilor sunt satisfăcute în mod direct prin autoconsum);

9. Proprietatea privată garantată și intangibilă. David S. Landes a arătat foarte elocvent că acesta este un criteriu fundamental care a stat la baza edificării statelor prospere [Landes D.S., 2013];

10. Accesul egal la activitatea economică, condiții egale pentru fiecare, respectiv cei capabili și talentați își împlinesc proiectele economice, în propriul beneficiu și în beneficiul consumatorilor;

11. Justiție veritabilă (care garantează proprietatea privată, exclude succesul unor atacuri raider asupra afacerilor profitabile).

12. Nivelul de dezvoltare tehnologică scăzut, nivelul scăzut al cercetărilor științifice aplicative. La momentul actual, practic este vorba de satisfacerea cerințelor față de implementarea principiilor societății cunoașterii: economie digitală, genetică, IT (inteligentă artificială), energetică (energii regenerabile), robotică ș.a..

1. DE CE REPUBLICA MOLDOVA ESTE UN STAT SĂRAC

Problema sărăciei majorității cetățenilor statului Republica Moldova ar trebui să fie una prioritară pentru guvernării de la Chișinău. Fericirea umană este rezultatul securității: a siguranței, a bunăstării, la care aș adăuga sentimentul religios: credința – respirația veșniciei, care dă sens vieții umane, aici și dincolo de viața lumească limitată în timp (comuniunea cu Dumnezeu). Acești trei factori pot determina trăirea fericirii pe pământ de către ființa umană. După cum vedem, bunăstarea este un element al fericirii omului. Este vorba de asigurarea unor condiții decente de viață, care sunt indisolubil legate de demnitatea umană, de drepturile fundamentale ale omului. Cu regret, statul moldovenesc a arătat că de la renașterea sa – la 27 august 1991 – nu a fost capabil să le asigure, indiferent de forțele politice care au controlat frâiele puterii în stat.

Există mai multe **cauze**, de diferită natură, care generează starea de sărăcie a majorității populației statului Republica Moldova, care duce la degradarea statului. Trebuie luați în calcul mai mulți *factori*:

I. Cei mai importanți sunt *factorii* culturali:

1. Degradarea *moralității* poporului unei țări conduce la degradarea economică, respectiv la sărăcie generalizată. O societate de hoți, care se regăsesc atât la nivelul conducerii (cu referire la miliardul furat din rezervele valutare ale BNM), cât și la nivelul cetățenilor de rând (cu referire la furturile din case, apartamente, mașini și chiar din buzunare, în mijloacele de transport în comun), nu poate fi una prosperă. În acest sens, trebuie remarcate în mod special: 1. corupția autorităților publice și delapidările din banii publici: este o axiomă expresia conform căreia *țările cele mai sărace din lume sunt cele mai corupte* [Greytak S.A.], 2. atacurile raider în vederea preluării afacerilor care aduc profit.

Așadar, o comunitate care nu se conduce de valori morale (valoarea universal-umană este: Ce ție nu-ți place, altuia nu face; Creștinismul a desăvârșit această valoarea, prin expresia: Ceea ce vreți ca oamenii să vă facă vouă, asemenea și voi faceți-le). O țară săracă este una eșuată, aflată în proces de degradare și în cazul acesteia întrebarea care se pune este: de ce (cum se face că) o țară ajunge în proces de disoluție? Din cauza degradării morale a oamenilor care îl constituie, statul Republica Moldova este cel mai sărac din Europa (este în proces de disoluție).

2. Regimul sovietic a generat în mentalitatea moldovenilor *paternalismul*, care înseamnă că cetățenii așteaptă ca statul să le rezolve problemele sociale, ca în sistemul socialist din fosta URSS, în care statul sovietic anihila orice inițiativă economică privată, cetățenii fiind impuși să lucreze exclusiv la stat, în condiții egale, dar, de regulă, pentru majoritate, mizere.

3. Gradul redus al *gândirii critice* este un impediment pentru redresarea economico-socială. Oameni cu o lipsă cu ușurință devin victime ale manipulării celor rău intenționați, mai ales în campaniile electorale. Un stat în care majoritatea populației este constituită din indivizi inconștienți, fără capacitate de a raționa critic, lesne va fi manipulată de grupări rău intenționate.

4. Gradul scăzut de *educație* privind inițierea și desfășurarea afacerilor. Scriitorul american Robert Kiyosaki a arătat importanța educației antreprenoriale pentru succesul economic.

II. Mai trebuie abordați și **factori sistemici endogeni** (cu referire la sistemele create de oameni: sistem politic, sistem economic, sistem social):

1. Un mediu de afaceri defectuos (legislație echivocă),

2. Mimarea luptei cu corupția (sunt trași la răspundere cei care nu fac parte din partidul de guvernământ sau cei care nu sunt afiliați acestuia – nu cotizează),

3. Un sistem de justiție care nu garantează proprietatea privată (afacerile),

4. Asistența financiară precară pentru agenții economici (accesul dificil la creditare utilă din partea instituțiilor financiare moldovenești),

5. Gradul scăzut de elaborare, producere și aplicare a tehnologiilor inovaționale în procesul de producție sau de prestare a serviciilor – incapacitatea de implementare a standardelor *societății cunoașterii*, ce nu se poate înrădăcina în RM ca în statele avansate: nu există centre de cercetări în tehnologii de vârf (energie regenerabilă, economie digitală, nano-tehnologii, High Tech, inteligență artificială, robotică ș.a.). Academia de Științe a Moldovei se află într-o criză continuă, fără să poată ține pasul cu dezvoltările din domeniul științei avansate.

Problema statelor eșuate – a organismelor statale în descompunere, incapabile de a genera prosperitate, este asumată și de statele viabile din jur, dornice să dispună de stabilitate și securitate. De aceea, acestea încearcă să le susțină prin donații, dar din cauza corupției și ineficienței, aceste ajutoare nu generează schimbările scontate.

2. FACTORI AI EDIFICĂRII PROSPERITĂȚII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Soluțiile pentru creșterea economică și îmbunătățirea nivelului de viață a majorității populației Republicii Moldova trebuie să vizeze reforme în toate domeniile menționate:

1. În domeniul educațional – încurajarea antreprenoriatului, dar și stimularea abordării inovaționale a afacerilor – în cadrul *societății cunoașterii*;

2. Crearea condițiilor optime pentru cercetări în tehnologii de vârf, atât în institute ale Academiei de Științe, cât și în universitățile din țară;

3. Lupta cu corupția și cu delapidările din sistemul bancar și din bugetele de stat,

4. Crearea unui mediu de afaceri atractiv, care nu numai să-i determine pe cetățenii RM să nu migreze în căutarea locurilor de muncă peste hotare, dar și să creeze condiții favorabile pentru atragerea de investiții și tehnologii de vârf în statul moldovenesc, pentru revenirea migranților moldoveni plecați peste hotare;

5. Un sistem de justiție care să garanteze proprietatea privată și să facă imposibile atacurile raider în vederea preluării de către grupări ale crimei organizate a afacerilor profitabile, prin deposedarea celor care le-au lansat și consolidat,

6. În funcțiile de conducere în stat trebuie să ajungă persoane selectate după criteriul meritocrației, profesionalismului, eficienței în activitate, nu după criteriul servilismului față de organele partidului de guvernământ;

7. Sunt necesare abordări ale politicii fiscale care să încurajeze afacerile, care să elimine economia tenebră.

Este necesară o abordare inteligentă la nivelul autorităților publice centrale: elaborarea unor strategii de dezvoltare economică (rezultând dintr-o viziune) ce ar identifica niște nișe în care RM poate fi competitivă pe piețele regionale, încurajându-se exporturile în toate direcțiile posibile. Republica Moldova trebuie să dezvolte capacități de producție și de prestare a serviciilor, care să depășească domeniul agriculturii, în care totuși, nu trebuie să cedeze cotele de piață deținute în prezent, ci chiar să și le mărească.

Schimbând mentalitățile, economia moldovenească poate fi îndreptată într-o direcție favorabilă de dezvoltare, care să producă bunăstare majorității societății moldovenești. Soluțiile pentru creșterea economică trebuie căutate și găsite de profesioniști în economie. Eradicând pe de o parte, fenomenul neplății impozitelor, pe de alta, acțiunile organelor de stat (de control al activității agenților economici) de înăbușire a afacerilor incipiente și deja consolidate, prin impozitare exagerată, acordarea de amenzi usturătoare, economia RM poate fi revigorată.

CONCLUZII

Există mai multe cauze ale sărăciei în Republica Moldova. Degradarea economică este consecința *degradării morale* și a *lipsei unei gândiri critice* (se poate constata și *degradarea fizică*: numărul tot mai mare de persoane cu grupă de invaliditate, numărul mare de pensionari, în condițiile plecării peste hotare a populației aptă de muncă – cea care generează cele mai multe vărsăminte în bugete de stat). Un popor în cadrul căruia unii fură pe alții, deci care se fură pe ei înșiși, nu poate fi prosper. Dacă îți furi frații (conașionalii), dacă îți furi țara – îți taie crasa de sub picioare: se pare că unii nu sunt capabili să înțeleagă acest adevăr.

Prosperitatea poate fi edificată în Republica Moldova. Dar o problemă poate fi rezolvată numai prin conștientizarea cauzelor apariției sale. De fapt, eliminarea cauzelor înseamnă rezolvarea problemei. Statul Republica Moldova va scăpa de sărăcie atunci când majoritatea cetățenilor săi, atât cei de la guvernare, cât și votanții, vor trece printr-un proces de renaștere morală și intelectuală. Nu este posibilă redresarea situației cu persoane degradate moral, guvernând țara. Atâta timp cât aceștia sunt cei care se impun, statul va sărăci (în timp ce ei se vor îmbogăți). Deci, soluția ține de schimbarea mentalității poporului Statului Moldovenesc: printr-o renaștere duhovnicească și intelectuală este posibilă renașterea țării. Cum poate avea loc această dublă renaștere? Întrucât este ceva ce ține de mentalitate, ea trebuie să aibă loc în mintea fiecărui cetățean, prin conștientizare, înțelegere și prin asumare și acțiune în consecință. Statele prospere sunt un exemplu al faptului că se poate, prin muncă conștiincioasă.

BIBLIOGRAFIE:

1. Landes, David S. *Avuția și sărăcia națiunilor. De ce unele țări sunt atât de bogate, iar altele atât de sărace*, Ed. Polirom, Iași, 2013.
2. Lavric A., *Identitate etnică și confesiune în istoria gândirii politice. Abordări din anii '30 ai sec. XX*, CE USM, Chișinău, 2003, p. 6.
3. Weber, Max, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, Editura Humanitas, București, 1993.
4. Scott A. Greytak: „Țările cele mai sărace din lume sunt cele mai corupte”, <https://www.zdg.md/editia-print/exclusiv/tarile-cele-mai-sarace-din-lume-sunt-cele-mai-corupte>, accesat: 18.09.2018.
5. Smith Adam, *Avuția națiunilor*, Editura Publica, București, 2011.
6. *De Ce Unele Țări Sunt Dezvoltate Și Altele Extrem De Sărace?*, <https://kumbaya.ro/cultura/de-ce-unele-tari-sunt-dezvoltate-si-altele-extrem-de-sarace/>, accesat: 18.09.2018.

THE ROLE OF INNOVATION IN MAKING THE PROSPECTIVE EDUCATIONAL SYSTEM MORE EFFICIENT

VIORELIA LUNGU, *Ph.D., Tiraspol State University*

Summary

The innovations in different fields will be the main source of the most radical changes in education for the next twenty-years. Innovation in education can be realized in three dimensions: curricular, pedagogical and organizational having the purpose to prepare young prospective generation ready to be integrated to digital society of the 21st century.

Key words: *blended education, internet technologies, innovation, teaching-learning process, learning to innovate, learning content, education.*

The impact of “global innovation” is seen in all areas: culture, economy, technology, and social and personal life in the 21st century. Global innovation processes are followed by fast development in all aspects of social life, as a prerequisite for economic growth and improvement of quality of life in any country is an innovative activity. This depends on the state's economic and technical-scientific potential, innovation policy and resources, the spiritual state of society. In the market economy, competitiveness requires on going creativity and innovation. Innovative activities do not happen in the form of campaigns, and no manager has a consistent support in order to plan clear deadlines for conceiving innovation as it cannot anticipate or expect immediate recovery of energy, money and investment efforts time for experimenting and launching new products and services.

Only change always gives the opportunity for something new and special. That is why innovation supposes an organized search and a well-defined purpose of change and a systematic analysis of the opportunities that they could offer to economic or social innovation.

Usually innovative activity is characterized by uncertainty and high risk, difficult prognosis of results, making Republic of Moldova as a "learning to innovate" country - an early stage in this field. In this context, the interaction of the innovation policy with those that would facilitate the orientation of the innovation activity towards the efficient capitalization of the resources becomes very important, otherwise the contradiction between the development of the society and the personality becomes deeper [8, p. 23].

So the education development directions are influenced by the cultural mutations and the scientific progress, by the economic changes, by the management of the natural resources and by the valorization of the ecological environment (the problem of the contemporary world), by the socio-political changes that highlight the future society trends, and to focus on the facts of the future [7, p.83].

According to our point of view, the education changes, being reported to the new dynamic of the social phenomenon, needs a future and global approach in which industrialization, the technical-scientific revolution has provoked extensive research, including the future. In this context, the education should be seen in a prospective way as a complex phenomenon, whereby education has to assimilate the change, but also guarantee the formation of change management skills for formal education, regardless of the professional field.

Because of both chaotic and planned fast changes brought about by innovations, we are challenged by a rethinking of education systems and economic and social structures, and efforts are being made to adapt society to future aspirations - prospective vision.

In order to make the prospective education system more efficient, the Social Research Council and the Work on Technological and Social Innovation in Canada are proposing, with a view to establishing a more effective definition of innovation in education, three dimensions:

- curriculum dimension - innovation at level of school curriculum;

- pedagogical dimension - innovation in the educational process;
- organizational dimension – innovation at the level of structure, roles and functions performed by people involved in education [10].

Beginning from these dimensions, the innovation from education is defined as a "deliberate process of transformation of practices by introducing a curricular, pedagogical or organizational novelty that is disseminated and aimed at the sustainable improvement of the educational achievement of pupils and students" [10] .

• *Innovation at the level of educational structure and organization.* The analysis of the process of innovation in education is directly related to its structure and organization: centralized education or decentralized education. Decentralization of education generally means the total or partial transfer of responsibilities (funding, recruitment, staff remuneration, curriculum, etc.) from central to local level, or even at the level of educational institution [9, p.114] .

To be able to innovate, it demands a large number of actors, because the innovation process involves the achievement of new knowledge, new views, different perspectives on the same issue, negotiation, conciliation, etc.

• *Innovation at the level of content* follows the level of system structure and organization, because even if we are only referring to the extension of the compulsory schooling period, we find that this requires a new ordering, succession of knowledge, skills, abilities, how they are transmitted and formed to learners. Innovation at the level of content is necessary because: on the one side, the totality of knowledge and information accumulated at the level of society is impossible to convey and convey through the content of education, however extended the schooling period, and on the other side they have become not only very numerous, but even unnecessary in some cases, so that between the moment of the beginning of the schooling and its completion, what the individual has learned may no longer correspond to the requirements of the society and the current economy.

That is why, lifelong learning has been developed to avoid professional exclusion from the labor market. Decentralization of the education system allowed the introduction of optional subjects, the curriculum at the school's decision, the educational offer being adapted not only to the needs of the individual but also to the community. Concerns about content innovation have emerged since the 1970s, with the accelerated development of science and technology and the introduction of Information and Communication Technology (ICT) in education [9, p.116].

Today, the education system has to face a challenge: the use of digital technologies in schools. The ICT field is an important innovation factor, although education has had the biggest role in developing society during centuries.

Today, the influence of the Internet on the content of education is an important problem that specialists are discussing. ICT can be used to educate the population: organizing courses / hours via television, the Internet, using it as a didactic tool. Innovation can also act as a way of solving problems that young people are facing today: the development of science and technology have considerable advantages but also major risks such as isolation of individuals, the development of artificial communication relationships. The introduction of ICT into the learning process can partially smooth these problems.

The way in which education can open up to the technological progress in the field of ICT, in turn, increases the access to learning and teaching, and in this way transforms our education system. As a result, education transformation cannot be done without innovation!

Learning is a process of research and collaboration and it is based on critical, innovative thinking that allows for changes in teaching methods, the role of teachers (the teacher acting as a mediator in promoting learning) and the role of students/students.

Modern technologies have not an expensive price for end users and can be quickly included in the educational process. Since the creation and transmission of modern technologies by their nature are the trans-border process, they set new requirements for the architecture of the education system, which in the future should also be defined globally.

Education has an important role in the society, being accompanied by a cultural start-best investment practices now become "start-ups" acceleration, at the heart of which is the educational process (project-based learning, mentoring, business learning skills).

Another element of innovation is the type of skills to be formed to people where borders no longer exist. In a knowledge-based society, education systems have an obligation to protect their citizens by providing them with the necessary school and professional training. If in the past the education was based on an individual process that was between the teacher and the learner, now takes place a change of how the educational ways are done “mass education”. However, the decrease of pupils/students number, focusing on skills development allows the transition to lifelong learning, in small groups or individually. And with the appearance of innovations in different fields, the professional sphere becomes the place where new competencies are received, where education develops references for career, continuous training that determines the possibility of self-actualization.

In this way, the profile of personal competences will be restructured and changed throughout life in several ways. Skills diplomas - the next step in developing education and labor market infrastructure, the emergence of competence models, will make training much more controlled by the student and the labor market than the education system.

Now, the new curricular vision no longer focuses on educational content (as is the case in traditional training, content being considered as the main vector of instruction), but on the formation of complex educational skills.

The European Commission has launched a document on the European training profile, structured on eight areas of competence [10]: communication in the mother tongue, communication in modern languages, mathematical skills, science and technology, digital competences, metacognitive skills (learning to learn), interpersonal, intercultural, social and civic competences, entrepreneurial skills, awareness and cultural expression. Another institution concerned with the issue of innovation in the content of education is UNESCO, where the International Bureau of Education (BIE) operates.

The latter proposed redesign and renewal of the content of education from the perspective of four "pillars" [10]: learning to know, to learn to do, to learn to be, to learn to live together.

The finality of this approach is to enhance the functional character of the knowledge and acquisitions that will be applied in new situational contexts in problematic situations. In the current educational context, "knowing" is no longer the main aim but a mechanism that provides the premises for "knowing how to do", "knowing to be", "knowing to live together" and "knowing how to become ". It is obvious that between these dimensions of personality there are many interactions, they form a whole [4, p. 43].

The appearance of innovations in different fields changes the structure of employment in the economy-in particular, by virtue of not only manual but also routine intellectual work, it is inevitable that a large number of "useless" people have not been sufficiently adaptive and have not found a place in the new sectors. The transition of people to new changes can be made easier if the education is seen as main. Educational institutions require preventive preparation for this transformation-besides, the space prepared in the prospective vision can become virtual worlds (including specialized ones), which act as spaces for "overexposure" and re-qualification of the "too high quantity" of people.

To have a change at the level of content, structure and organization of education and lead to sustainable results, is important to have teachers` support. An important aspect in education is that what is to be borne in mind is the mentality of the teaching staff, argues G.Neagu [9, p.116]. In the digital era, the teacher needs to feel free to respond critically but at the same time creatively to new technologies or requirements.

The educational system needs to be modified both from the perspective of teacher education and from the innovations of the educational process. We suppose that in any educational institution there is at least an innovative teacher, but in the absence of an organizational school culture, that

provides support for him so his ideas to become innovations, his ideas will not be transposed into facts.

Pedagogical innovation is needed from several perspectives:

- Promoting and building knowledge: In the educational process, the school must prepare the student / student to develop creative thinking and creativity to become a person able of solving any situation in the best way today and prospectively.
- Student / Student's Future: The world in the digital age has undergone many changes and also in the education system in order to prepare the young generation for the future and the integration into the digital society of the 21st century.
- Promoting learning, teaching and evaluation: learning, learning innovation is meaningful for learner-centered learning environments:
- A learning environment that has become a joyful mix with the computer.
- The digital teaching process allows the teacher to apply different methods of work, changes patterns of interaction between pupils / students and devotes more attention to differences between them.

The main characteristics of an innovative teacher, mentioned by researchers [apud 9, p.117] are cooperation, collaboration, trust in others, desire and will to innovate. This proves that the innovation in education has nothing to do with the age of the teaching staff or the teaching subject, the level of education teachers teach etc.

The blended learning becomes an opportunity for new society requirements. This type of learning is an opportunity to create experiences that can provide the right kind of teaching and learning at a certain time, place and for a certain student / student not only at school / university, but also at home. This type of learning becomes global, transcends the formal boundaries of countries and brings together groups of pupils / students from different cultures and places. In this context, generalizing the use of ICT in school/university could become one of the important achievements of our century.

Changes in education need to be achieved because we live in a world based on competition and efficiency, whose strength lies in knowledge.

Knowledge is seen as a kind of processing, which will reach higher levels as the student's mind will be programmed with the help of as many meta-cognitive strategies. Metacognition is a desideratum of new postmodernist orientations promoted by constructivism advancing active learning, building knowledge through research, research, and thus contributing to the development of cognitive capacities. *Metacognition* assesses the level of cognitive development that allows the student to self-assess and self-regulate their own learning. In this sense, metacognition takes the form of an "internal dialogue" of the student that induces a reflection on what he does, how he does and what he does. Metacognition is important in knowledge / learning because it places more emphasis on construction processes and on their manufacturing conditions than on products. Referring to the student, J.S. Brown believes that four factors intervene in this kind of cognitive self-knowledge: the student knows how much he knows, knows what he knows, knows what he needs to know and knows how to use the intervention strategies [apud. 2, 3, 5, 12]. And this is, says D. Sălăvăștru "a key factor of the control the individual can exercise over his thinking" [6; 12, p.65].

In a completely different way, in the socio-cultural tradition, knowledge is understood in terms of learning to use cultural instruments. As a consequence of the fact that they are always specific to certain socio-historical contexts, it is difficult to draw out learning models that are generally valid, except for some cultural instruments that go beyond at least a few different contexts. In the digital age in which we live, the knowledge paradigm must be one of dialogue, education must go beyond the specific cultural instruments, but without being abstracted.

The development of education towards dialogue can only be the result of a teaching-learning-assessment activity at a higher conceptualization level than in the past. Because the dialogue

involves opening, widening, this learning is both an individual direction for the pupil / student and a social one for the school as a whole. Developing towards free creative thinking can be promoted by removing constraining factors and encouraging the exchange of perspectives among pupils / students.

In the socio-cultural tradition, ICT is seen a tool of mediation, and from a dialogical perspective it is seen as a means of opening, deepening and widening the aspirations of dialogue. We must not forget that learning involves not only accumulation of knowledge but growth, enrichment, evolution. Modern technologies are not something out of the ordinary. Papyrus and paper, chalk and printed books, projectors, toys and educational programs, all were seen as innovations at the beginning. The PC, the Internet, the CD and the latest mobile or wireless complementary technologies are just the latest proofs of human creativity that we can see around us. Like the other innovations mentioned, they *can be assimilated into pedagogical practice without affecting the fundamentals of learning*.

The use of ICT in the educational process is part of the natural evolution of learning and suggests an elegant solution to the modern challenges to learning and the needs of students / students. The integration of ICT in the traditional teaching-learning-evaluation process is an opportunity to integrate the latest technological breakthroughs with the interaction and involvement of the traditional way of knowing.

However, we have the spread of new technologies in child and family education that offer not only advantages but disadvantages, too. Often, the issue of "plaid children" is being discussed - the new "Mowgli, Computer-Learned". Current problems and existing interfaces with "threat of plans" are not systemic; the rapid development of technology in the future years will allow to build a better environment around the child (whether it's his own room, playing in the kindergarten or entertainment center in a big store) into a model of the world in which reality, virtualization and augmented reality of staff complement each other.

However, in the future, we can expect more underestimated but more serious problems in the formation of mental complexes, in particular: "New Dyslexia", when complex cognitive actions (correct spelling) words, abilities of complex search of information, configuration of devices, etc.) are supported by automatic services and consultancy services, and the ability to engage them gradually becomes atrophied.

The "floating" morality and the image of the world, when the main development environment for the child are the virtual worlds with arbitrary design of laws and physical and ethical regulations, but the basic motivation system consists of new stage achievements of games, the design of the world of games will lead to a representation of the world - and a highly unstable generation and system of values distorted (from the point of view of the present) of the system of values that begin to contradict the tasks of individual and society development.

These threats show a basic difficulty of new education. New technologies take into account the residual principle of the goal of human personality development and human society. The consequences of the new technologies for the brain of the new generation have not yet come. But the responsibility for their failure lies precisely with the producers of new software solutions and virtual worlds. Programmers need support so to develop good content for forming children's conscience. This means creating some rules for interfaces intended for use for different ages. To the limit – the need to adopt a developmental paradigm in the software architecture as a key.

One of the most important and extremely uncertain factors in new education is the spread of internet. Governments in many countries are trying to control and limit the spread of global content over networks. Because educational content from a number of traditional countries is one of the possible threats to their intellectual and spiritual security, censorship can be directly addressed to the regulation of educational content provided through the Internet.

The appearance of individual training demands from the employer and investors will stimulate the development of a self-management education system and the appropriate educational marketing infrastructure. In part, there are expectations of emerging standards indicators from the

perspective of describing competency-oriented programs. Increasing the demand for authenticity-looking for opportunities to develop a unique pathway in life, focusing on deep interests and trying to find maximum potential discoveries.

We consider very important for *education* to migrate more and more into that form, linked to the development of authenticity, returning the teacher's initial meaning and content. A part of the methods that are today accepted as personal qualities development, to the extent of changing the paradigms of "lifelong learning", will be integrated into the unique development system of the individual. The process of self-development in life – according to the sense, accompanying life itself - will become that axis that will impose prospective educational forms. The prospective term, argues G.Berger [1. p.11) initially meant an attitude, characterized by the need to make informed decisions, taking into account not only the consequences of the past situation or the exigencies of the present situation, but also the implications of these decisions in time and in the future.

In our opinion, prospective education is a forward-looking activity, being oriented, through its finality, towards the future. Therefore, the assimilation of change in the education system implies the assumption of the direction of change, as well as the adequacy of the curricular content to the content and the rhythms of the changes in the field, which can only be achieved by applying the invention, the initiative and the innovation by the teachers. At the same time, the unique key to the new economy is not a single person but a team capable of performing functional tasks or projects related to skills training, working to change and sustainability.

Innovation has the aim to identify solutions, opportunities, strategies, through which the educational ideal will be reached. Problems arising with the reform of education may sometimes lead to inequalities in the face of education - individuals belonging to national minorities may have difficulty in understanding the content of textbooks, those with different forms of disability need technical or intellectual support, individuals who have left the school may decide at some point to return to the system to continue schooling, etc.

In these cases, innovation can identify solutions at the level of content, organization, financing, etc. Also, the difference between reform and innovation in education is also given by the fact that, while the first is imposed from the central level - from the top down - and has a high degree of generality from the beginning, the second, *innovation* can go from the level of an educational institution, from the level of a teaching staff, researchers, a group of partners in the field of education - from the bottom up - and it is only when it proves its efficiency that it is taken over at a wider level.

In conclusion, we affirm that both innovations and awareness of the need for correct and sustainable development have given weight to education and its finality. Developed countries have been working on improving education systems so that they are in line with socio-human and technical-scientific development trends.

In order to make the prospective education system more effective, it is necessary to understand that:

- the future depends on the efforts made, it can be created;
- the future is variable, it does not come from the past, but depends on the decisions of the participants and the stakeholders;
- there are areas in relation to which the future anticipation can be made, but in general the future cannot be reliably predicted, it is possible to prepare in advance or to prepare the future in the way that we want it to be.

Current education is characterized by incipient forms of innovation but which, through a sustained intervention both inside and outside the system, has all chances to become a system constant. At the same time, the social phenomena of the 21st century require the need to develop educational concepts and policies, so that human resources contribute to the intensification of the process of change at the national level, but also to meet the challenges of globalization, to contribute to sustainable development.

In the literature, sustainable development is defined as "development that meets the needs of the present, without compromising the ability of future generations to meet their own needs" [11, p. 14]. Consequently, the way in which the world is developing, the innovations, is largely related to how education can meet the requirements of this development.

The main features of innovation in education are:

- Innovation proposes a measurable improvement (increasing the level of education of the population, school attendance rates, results, educational achievements obtained by pupils at different exams, national and/or international tests etc.); innovation must be sustainable (decentralization of education);
- Innovation must be a deliberate action that contributes to the school success of as many people as possible (extending the compulsory schooling period, which manages to maintain in the system the school population at risk of school drop-out, educational inclusion programs in the system education of people with disabilities, socio-economically and socially disadvantaged people, adults, etc.) [9, p.112-113].

As prerequisites for performance in education, creativity and innovation capacity have an important role, and the goals that contemporary education institutions should take into account may be the following:

- encouraging the use of ICT as a means of creative expression of one's own personality;
- raising awareness of the need to perceive innovation as a way to promote sustainable development;
- to be innovative, it is important to develop prospective skills, focusing education policy on the needs of present and future;
- including the innovative dimension in the initial and continuing training curriculum of specialists in various fields, as they aim at change and sustainable development respectively;
- innovative thinking starts from creative ideas.

Cultivating innovative thinking has become an important task for contemporary schools. Stimulating creativity can be achieved through sustained and elevated theoretical and practical training; boosting initiative and independent work, scientific critical spirit; to stimulate independent documentation and experimentation; receptivity to us; passion for science in accordance with each one's abilities.

BIBLIOGRAPHY:

1. G.Berger. *Omul modern și educația sa. Psihologie și educație*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1973.
2. Bocoș M. *Instruirea interactivă. Repere pentru reflecție și rațiune*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2002.
3. Botgros I., Franțuzan L. *Competența școlară – un construct educațional în dezvoltare*. Chișinău: Print-Caro SRL, 2010.
4. Dave R.H, *Fundamentele educației permanente*, Paris: Institutul Internațional pentru Planificarea Educației, traducere de Pavel Mureșan și Sergiu Ștefănescu-Prodanovici, București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1991.
5. Ionescu M. (coord) *Abordări conceptual și praxiologice în științele educației*. Cluj Napoca: Eikon, 2007.
6. Larouss. *Marele dicționar al psihologiei*. București: Editura Trei, 2006.
7. Lungu V., *Educația prospectivă – dimensiune a evoluției și progresului*. În *Studia Universitatis. Revista științifică*. Seria: Științe ale educației, nr.5 (15) CEP USM Chișinău. 2008. p. 83-85.
8. Lungu V., *Conceptualizarea educației prospective în cadrul universitar*. Teza de doctor în pedagogie. Chișinău 2012.
9. Neagu G. *Inovația în învățământ*. În: *Revista Calitatea vieții* 2009/12 p.110-121.
10. OECD. *The Definition and Selection of Key Competencies*, 2005
11. Popa V. *Viziunea strategic asupra dezvoltării performante a învățării*. În: *Managementul performanței. Note de curs (sinteze)*. Târgoviște: Universitatea Valahia, iunie 2008. p. 1-24;
12. Sălăvăstru D. *Psihologia educației*. Iași: Polirom, 2004.

GREEN DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES OF UKRAINE: THE EU EXPERIENCE

TETYANA PIMONENKO,

*PhD, Associate Professor,
Economics, Entrepreneurship and Business Administration Department
Sumy State University*

tetyana_pimonenko@econ.sumdu.edu.ua; tetyana.pimonenko@gmail.com

OLEKSII LYULYOV,

*PhD., Associate Professor,
Economics, Entrepreneurship and Business Administration Department,
Sumy State University, Sumy, Ukraine*

alex_lyulev@econ.sumdu.edu.ua; alexlyulev@gmail.com

YANA US,

*Master Student
Economics, Entrepreneurship and Business Administration Department
Sumy State University*

yanochkaus@gmail.com

Abstract

The paper deals with the analysis of the EU and Ukraine experiences to support the small and medium enterprises' green development. The authors analyzed the main preconditions to transform the Ukrainian small and medium enterprises from the traditional type of development to green. The ongoing trend of green activities among small and medium enterprises in Ukraine was analyzed and summarized by the authors. The results of the analysis showed, that in spite of the fact that the impact of the small and medium enterprises on economic development could be inconspicuous, pieced together they are the significant majority of Ukrainian enterprises, thus, their cumulative impacts on the environment are quite significant. Moreover, as shown by the international experience, the reduction of the negative influence of small and medium enterprises on the environment in the process of good and services produced is the main success factor in the field of the country's green development. In the article, the authors allocated the contemporary deterrents which restrict the country's green development. The authors analyzed and summarized the main economic instruments to support the small and medium enterprises green development. On the base of the EU experience the incentives instruments of green development for Ukrainian small and medium enterprises were proposed by the authors.

Keywords: *damage, index, ecology, environment, health, policy, pollution, social, sustainable development.*

JEL Classifications: L2, Q0, Q5.

INTRODUCTION

The current dynamic development of the economy is provided with scaling-up of the number negative ecologically consequences for environmental: increasing of CO₂ emission; global warming, exhausting of natural resources and etc. From the other side the snowballing effect of science and technic development provide the satisfaction to human's need through solving the economic, ecological and social problems. Thus, the authors in the paper (Pimonenko et al., 2018) investigated the relationship between Environmental performance index and economic welfare of the country. They made a conclusion, that country with a high position on Environmental performance index had the better level of economic development.

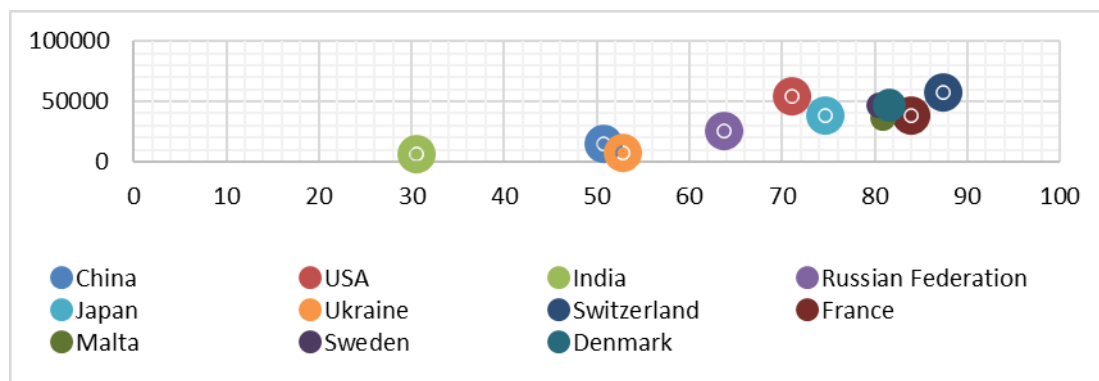

Figure 1 Comparison analysis of GDP per capita and EPI score by countries*
Recourses: Pimonenko et al., 2018

Environmental performance index was developed by the team of researchers and policy experts at the Yale Centre for Environmental Law and Policy (Yale University) and Columbia University’s Centre for International Earth Science Information Network (CIESIN) in collaboration with the World Economic Forum (Esty et al., 2006). From 2006 the methodology of the index has been improving according to the new trends and Sustainable Development Goals. According to the official methodology of Environmental Performance Index (Environmental, 2018), it estimates two main parts: environmental health, which rises with economic growth and prosperity; ecosystem vitality, which comes under strain from industrialization and urbanization. It should be underlined that experts of this index supposed that good governance emerges as the critical factor required to balance these distinct dimensions of sustainability (Environmental, 2018; Pimonenko et al., 2018).

Thus, according to the databases the following countries such as China, the USA, India, Russian Federation and Japan occupied the first five places in CO₂ emissions in the world (table 1). In such direction, Ukraine occupied the 26th place of CO₂ emission in the world.

Table 1. CO₂ emissions and share of the world GDP by the country*

Countries	GDP, bln \$	% GDP in the world	CO ₂ , kton (Gg) per year	% CO ₂ in the world	CO ₂ per 1\$ of GDP
China	11007.72	14.84%	10641788.99	29.51%	1034.39
USA	18036.65	24.32%	5172337.73	14.34%	3487.14
India	2095.40	2.83%	2454968.12	6.81%	853.53
Russian Federation	1331.21	1.80%	1760895.31	4.88%	755.98
Japan	4383.08	5.91%	1252889.87	3.47%	3498.37
Germany	3363.45	4.54%	777905.50	2.16%	4323.72
Iran	-	-	633749.58	1.76%	-
Republic of Korea	1377.87	1.86%	617284.88	1.71%	2232.15
Canada	1550.54	2.09%	555400.90	1.54%	2791.74
United Kingdom	2858.00	3.85%	398524.37	1.11%	7171.46
Turkey	717.88	0.97%	357157.41	0.99%	2009.98
Italy	1821.50	2.46%	352885.93	0.98%	5161.72
France	2418.84	3.26%	327787.26	0.91%	7379.28
Poland	477.07	0.64%	294879.37	0.82%	1617.84
Ukraine	90.62	0.12%	228688.17	0.63%	396.24
Lithuania	41.17	0.06%	12478.11	0.03%	3299.44
World	74152.48		36061709.91		2056.27

*Created by the authors on the basis (World Development, 2017; CO₂ time, 2017; Pimonenko et al., 2018)

Thus, China generates only 14.84% of the world GDP, but it produces 29.51% of CO2 emission in the world. The same situation in India and the Russian Federation. Their CO2 emission in percentage is twice higher than their share of GDP in the world. Unfortunately, the same situation we can see in Ukraine. Although, the situation in Lithuania is vice versa. Their CO2 emissions are twice less than share in the world GDP. It is necessary to underline that in the USA and in the most EU countries the share of world GDP is higher than the share of the world CO2 emission.

According to the official data of EPI (2018) Switzerland, France, Denmark, Malta and Sweden round out the top five countries (Environmental, 2018). The leader in the world was Switzerland with a score of EPI (2018) 87.42 in overall environmental performance. From the other side, Switzerland has the weak side on Sustainable nitrogen management, Terrestrial biome protection – national and global weights. Accordingly, France – 83.95, Denmark – 81.60, Malta – 80.9 and Sweden – 80.51 (Environmental, 2018). Noticed, that first places were occupied by the EU countries. Ukraine occupied the 109th place with score of 52.87. The dynamic of EPI for China, USA, India, Russian Federation, Japan and Ukraine is presented in table 2.

Table 2. The dynamic of EPI*

Countries	EPI 2018		EPI 2016		EPI 2014	
	Rank	Score	Rank	Score	Rank	Score
China	120	50,74	109	65,1	118	43
USA	27	71,19	26	84,72	33	67,52
India	177	30,57	141	53,58	155	31,23
Russian Federation	52	63,79	32	83,52	73	53,45
Japan	20	74,69	39	80,59	26	72,35
Ukraine	109	52,87	44	79,69	95	49,01

*Created by the authors on the basis (Environmental, 2018; Global, 2016; EPI, 2014; Pimonenko et al., 2015)

In the previous research (Pimonenko et al., 2018) authors showed that EPI results close to the SDG Index calculation. Moreover, Ukraine has a better position on EPI than the countries–world CO2 polluters (table 3).

Table 3. Comparison analysis of EPI, SDG index and GDP per capita*

	Countries	EPI score	GDP per capita, \$/person	SDG Index score
Top CO2 emissions	China	50,74	14399,0	67,1
	USA	71,19	53341,8	72,4
	India	30,57	6092,65	58,1
	Russia	63,79	24811,1	69,9
	Japan	74,69	38252,3	80,2
	Ukraine	52,87	7270,69	72,7
Top five leader on EPI	Switzerland	87,42	57430,0	81,2
	France	83,95	38058,90	80,3
	Malta	80,90	35743,4	77,0
	Sweden	80,51	46662,1	85,6
	Denmark	81,60	45966,2	84,2

*Created by the authors on the basis (Environmental, 2018; SDG, 2018; Pimonenko et al., 2018)

Besides, a huge number of scientist research the issue of indicating the balance between economic development and negative ecological consequences. One of the ways to solve abovementioned problems is to develop and implement the concept of green development at all levels (from national to local) and in all economic sectors.

Results

It should be underlined, that EU countries have already started to support the transformation from traditional to green development. Thus, green and sustainable development has already accepted at the national level as the basic goals for future development. Besides, green development is the most important part of international cooperation. However, transformation to the green development contributes to solving gaps between economic growth, degradation of environmental, exhausting of natural resources and without the increase of the social issues. Noticed, that green development contributes the additional financial resources which allow decreasing the negative impact on environment through improving green technology, green goods and services and as a consequence lead to the economic growth, increasing the social welfare and creation benefits to all stakeholders (Eap, 2017).

The results of the analysis showed that the main indicator of Ukrainian economic development showed that small and medium enterprises (SME) made the significant impact on economic growth. Thus, the share on SMEs in the GPD has been increased from year to year. Moreover, the SMEs has already become the powerful forces of the national economy as in the EU countries (figure 2). It should be noticed, that in Ukraine the same classification of enterprises as in EU. The comparison of the main economics classification parameters of SMEs in Ukraine and EU are presented at table 4.

Table 4. The main factors of SMEs

Company category	Staff headcount	Turnover
Medium-sized	< 250	≤ € 50 m
Small	< 50	≤ € 10 m
Micro	< 10	≤ € 2 m

Source: Compiled by the authors on the basis of the literature sources (Commission, 2013)

The sales volume of products and services also has been increasing since the 2012 year. Thus, in 2015 it increases by 45% compared to the 2014 year. If we compare 2013 and 2014 we notice that increasing is only by 1.7%. It can be explained, that Ukrainian business sector has started to adopt for new conditions after EU integration process has been implemented.

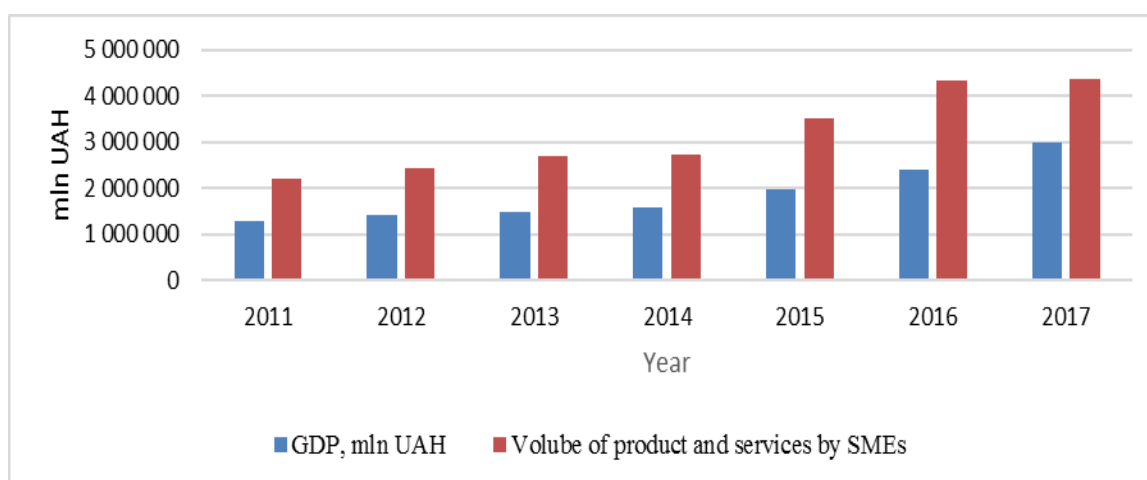

Figure 2. The share of SME in GDP in Ukraine (2011-2017)

In the Ukraine business sector employed approximately 2,3 million persons or 27.9% (State, 2016).. Unfortunately, it is less in two times compare with EU. Besides, the sales volume of products and services is 397.5 million UAH. The main indicators of SME are presented in table 5.

Table 5. The main indicators of SME in Ukraine

Parameters	Total	Medium	Small	Micro
Quantity of enterprises	1630878	307	3982	1626589
Persons employed, thousands	2290,3	28,0	75,1	2187,2
Sales volume of products and services, million, UAH	397473,3	15612,0	23585,5	358275,8

Source: Compiled by the authors on the basis of the literature sources (State, 2016)

It should be stressed, that as in EU in Ukraine micro enterprises is the basis of SME. Thus, micro enterprises employ more the 2 million persons and sale more than 90% in total volume of products and services of SME. Moreover, if we analyse the dynamics of SME development we can see that all main indicators the main indicators are increasing from year to year. For an example, in 2015 the quantity of enterprises is increasing by 2% compared with the 2014 year (figure 3).

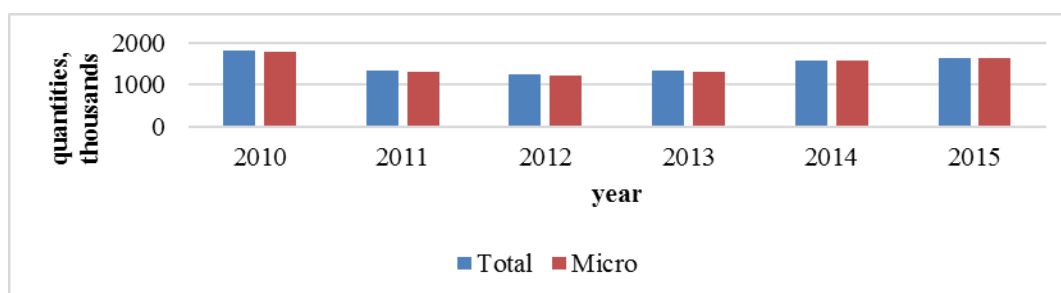

Figure 3 Dynamic of enterprises' quantity 2010-2015

Source: Compiled by the authors on the basis of the literature sources (State, 2016)

Unfortunately, in Ukraine the statistics of green business hasn't been collected at the national level yet. Firstly, Ukraine doesn't have the official system for collecting such information. Secondly, the classification system of business activity is not perfect and make some issues for that. From the other side, Ukraine has the huge potential to develop the green business among SMEs as a key element of the national economy with the purpose to achieve green growth.

Ukraine has started the European Union integration process. Thus, according to Action Plan Ukraine should make some improvements in the energy sectors, green technologies with the purpose to synchronize with the green model of EU development. According to the Strategy of Sustainable development "Ukraine – 2030" the range of tasks should be solved at the national level, as follows:

- 1) gradual adaptation of the Ukrainian legislation with the EU directives in accordance with the Agreement on the EU Association (Chapter 6 "Environment");
- 2) implementation of the procedures for assessing the impact of plans and programs on the environment in accordance with the Directives 2011/92 / EU and 2001/42 / EC;
- 3) implementation of five-levels waste hierarchy in accordance with Directive 2008/98 / EC on waste and preparation of waste management plans;
- 4) an increase in the share of solid household waste utilization, their maximum re-introduction into circulation as secondary resources;
- 5) implementation of the "polluter pays" principle and increased producer responsibility, particularly in the field of packaging;
- 6) reform of the pricing system and tariff formation for energy and fuel, revision of the mechanism for forming the energy resources balance, rejection of cross-subsidization;
- 7) developing of a state mechanism to support the energy efficiency measures in the households and the budget sphere.

Green developing of SMEs and implementing of abovementioned goals lead to:

- creation of less resource-intensive sectors of the economy, new markets and jobs;
- introduction of modern energy-efficient technologies, innovative activity among SMEs;

- increasing productivity and SMEs competitiveness through efficient use of energy, resources and minimizing waste volumes.

It should be highlighted that EU has already developed the supporting strategy for SME with the purpose to enhance the green business activity. EU strategy “Europe–2020: the strategy of smart, sustainable and inclusive growth” indicated the goal – to achieve smart, sustainable and inclusive economy. Under this strategy EU developed and implemented the Green Action Plan for SMEs with the purpose to support them in the transformation process to the green business model (table 6).

Table 6. Supporting activities for SMEs green development from the EU

Goal	Specific actions include:
Focused on increasing the efficiency of the use of SME resources.	<ul style="list-style-type: none"> • providing information among SMEs on how to increase the efficiency of resource use (materials and energy); • promoting the transfer of green technologies between SMEs; • facilitating the access of SMEs to financing.
Supports green business	<ul style="list-style-type: none"> • developing eco-innovation for SMEs; • promoting the establishment of partnerships between business representatives, developing skills and knowledge on green business; • the using business clusters in support of eco-innovative SMEs.
Uses opportunities for a greener value chain	<ul style="list-style-type: none"> • the creation of business models of SME services and the recycling; • cross-sectoral co-operation for the purpose of developing a circular economy.
Facilitates access to the market for green SMEs.	<ul style="list-style-type: none"> • supporting the green European internal market by incorporating the specific objectives of the circular economy into the technical standards of the EU; • promoting access to international markets for green enterprises; • promoting the introduction of effective resource use technologies in partner countries through cooperation with European SMEs.

Compiled by the authors on the basis (Marushevskiy and Kucherenko, 2017)

The results of analyzing showed that the process of implementing the sustainable business practices and the use of green opportunities, SMEs often face a number of difficulties (Table 7) that impede the implementation of green development of SMEs, including: the diversity and complexity of SMEs; high initial costs; shortage of skilled personnel and professional knowledge; low level of awareness about the existing financially attractive opportunities for improving the environmental performance of SMEs and on environmental regulatory acts; the limited resource potential of SMEs, which contributes to the choice of development strategy with minimal risk and less investment in new technologies; mistrust of environmental regulators.

Table 7. The internal barriers of SMEs’ green development

RESOURCES					
Lots of time to study environmental issues, finding support and the toolkit		Insufficient amount of resources allocated to solve environmental problems		Lack of investment in staff training due to high costs for SMEs	Lack of qualified staff who would deal with environmental issues
ATTITUDE AND CORPORATE RESPONSIBILITY					
The stereotype that SMEs have little impact on the environment and do not cause environmental problems	The gap in the thoughts and actions: a positive attitude to the environment does not lead to the introduction of environmental measures	The stereotype that the environment is not relevant to green business: is not considered as one of the business areas	Scepticism about the potential reduction of costs and market benefits	Predominantly short-term planning of activities	The stereotype that environmental protection costs are rising rapidly, and the benefits from them are slow
LEVEL OF INFORMATION					
Low awareness of environmental legislation		Low awareness of the organizations that provide		Support and sources of information.	

Compiled by authors on the bases (Allowances, 2017)

In Ukraine, environmental authorities do not have complete data on the number of SMEs subject to environmental regulation and do not collect such information. At the same time, SMEs are a separate regulated community in view of the difficulties that it presents to environmental regulators. The regulatory regime in force in Ukraine does not require the issuance of complex permits covering all environmental constituents: separate permits are issued to companies for emissions into the air, wastewater discharges and the placement of solid waste. There is no proper differentiation between large pollutants and low-risk production.

The environmental authorities at the regional level have broad discretion in defining the regulated community. Therefore, for SMEs in a particular area, multiple requirements for obtaining permits may apply in one area, and in other areas, such requirements may simply not exist. SMEs often express dissatisfaction with being aware of the environmental requirements, especially – to understand what requirements apply directly to them – very difficult. It is difficult to find methodological guidelines and get advice that would explain to them what to do to comply with certain norms.

Information on environmental regulation is not sufficiently spread among the SMEs by the Government of Ukraine. The website of the Ministry of Ecology and Natural Resources is the main official source of information on environmental norms, but it is unsuccessfully organized and not widely used by all SMEs. The ministry occasionally holds press conferences and publishes press releases on a specific environmental issue, but not in order to promote compliance with environmental requirements and the implementation of best practices.

As the EU experience shows, the state's compliance with the requirements reduces the costs of enterprises to comply with them, enabling them to comply with such requirements as much as possible and to continue to adhere to them. This can reduce the costs of regulators to monitor compliance by improving the effectiveness and efficiency of this control and enforcement. Promoting compliance is particularly effective when targeted at SMEs, which are primarily due to ignorance and lack of capacity, as well as to SMEs, among which the most widely used culture of resistance to law enforcement.

Thus, state support for SMEs in Ukraine is very heterogeneous. Mostly, the government plays a passive role in advancing the principle of environmental sustainability and examples of best practice. In addition, as a rule, state involvement is reduced to the fact that it acts as the host of projects funded by international donors.

Consequently, due to lack of incentives from the government, in most cases, SMEs are taking environmental measures or are planning to do so in the future in order to save energy, water or raw materials. SMEs feel and expect a further increase in resource prices. So, the smaller the business, the more it feels a change in resource prices. The ecological consciousness, which makes resource efficiency a priority for the company, is also a significant factor, especially among SMEs.

The results of the analysis of the best practices to support green development among SMEs showed that the most effective in Ukraine would be:

1. Regulatory instruments: simplification of regulatory requirements for SMEs through the introduction of standardized permits or mandatory general rules, as well as other regulatory practices; establishment of normative incentives for the implementation of environmental management systems; advancement towards sectoral compliance strategies;
2. Information methods: direct counselling for companies or widespread use of methodological guides on compliance and best practices in printed and, to a greater extent, electronic form; the introduction of sectoral certificates, environmental labelling and various awards for the achievements in the field of environmental protection;
3. Economic incentives: grants, concessional loans and tax incentives for SMEs willing to invest in environmental technologies; encouraging large companies to put pressure on SMEs throughout the supply chain and implementing this approach through the introduction of environmental requirements for the public procurement process.

Table 8. The barriers and economic instruments to overcome them

Barriers	Economics instruments
The complexity of regulatory requirements for SMEs and the lack of regulatory incentives to go beyond the simple requirements of compliance and the full adoption of environmentally-oriented principles of business	<ul style="list-style-type: none"> – General mandatory rules (instead of individual permits) for objects with low environmental risk. – Regulatory incentives for certification of environmental management systems (including in a simplified manner): reduction of frequency inspections, reduction of monetary penalties, etc. – A sectoral approach to ensuring compliance with requirements (development of sectoral strategies, inspection campaigns, partnerships with trade associations).
Lack of recommendations and guidance on the SMEs' green development	<ul style="list-style-type: none"> – Establishment of a "Regulatory Guard" service. – Distributing recommendations for compliance and best practices through the Internet. – Direct Capacity Building (Audit, etc.).
Lack of recognition of the value of green development by SMEs and the lack of demand for green products and services	<ul style="list-style-type: none"> – Simplified environmental management systems. – Sectoral environmental certification. – Ecological labelling of products. – Environmental awards. – "Green" government procurement.
Lack of funds to implement "green" SME investments	<ul style="list-style-type: none"> – Tax privileges (accelerated depreciation, reduced tax rate (property or corporate). – Loans on preferential terms. – Subsidies (grants) for advisory services.

Compiled by the authors on the basis (Textbook, 2017)

Thus, it is necessary to develop and implement the supportive mechanism for SMEs of transformation to the green development model. The results of analysis allow summarizing the barriers and economic instruments to overcome them (table 8): tax privileges; preferential crediting; grants and consultancy services; management of supply chains and 'green' government procurement.

Therefore, For SMEs, additional tools should be developed to promote compliance with environmental legislation, the introduction of sustainable production and consumption patterns and green practices of business, including the implementation of environmental management systems in accordance with the international standard ISO 14001, environmental certification (for production processes) and environmental labeling (for goods and services), including information tools (providing advice and guidance to SMEs on the implementation of sustainable production models and coming to life and etc.

CONCLUSION

In general, green business is created to meet the needs of the community in products and services that have less impact on the environment and improve its status. The ideas of green business development are based on community awareness of the importance of environmental issues, which, on its part, creates a demand for environmentally friendly products and services.

Considering that the level of awareness of the importance of environmental issues has been increasing with time, the demand for environmentally friendly products and services also grows along with opportunities for entrepreneurship development. Thus, two important conclusions can be made regarding the development of green business:

1. The demand for completely new - environmentally friendly products and services that will replace old, less environmentally friendly products and services will increase. Examples include, in particular, the use of renewable sources for replacing the energy produced by thermal power plants, as well as the demand for recycling systems to replace waste utilization.

2. Business owners will increasingly understand that they have to show consumers the focus on green safe activities if they want to maintain and expand their customer base. Currently, companies mostly prefer to position themselves as "environmentally friendly" organizations.

These factors mean that opportunities and growth in the green business sector will be higher than the growth rates of the economy as a whole. It should be noted that the potential for the development of green business in Ukraine is, first of all, in the sectors of renewable energy, energy efficiency and organic agriculture.

Acknowledgement:

This research was funded by the grant from the Ministry of Education and Science of Ukraine (№ g/r 0117U003932) and Jean Monnet module “EU trade opportunities and challenges for Ukraine” (EUTOU) 573581-EPP-1-2016-1-UAEPJMO-MODULE (2016–2019).

REFERENCES:

1. Allowances for environmental policy tools to environmental small and medium enterprises (2017) Access : <https://www.oecd.org/environment/outreach/Greening-SMEs-policy-manual-rus.pdf>
2. Commission Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises (Text with EEA relevance) (notified under document number C (2003) 1422) – Access: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32003H0361>
3. Countries and regions. <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/ukraine/>
4. Eap Green. (2017) From the words to act. Retried from: http://www.green-economies-eap.org/ru/resources/EaPGREEN_BR_UPDATE_2017_RUS_FINAL_WEB.pdf
5. Eastern partnership Small and Medium Sized Enterprises. Flagship Initiative. http://ec.europa.eu/enlargement/neighbourhood/pdf/riga/20150518_flagship_sme.pdf
6. Economic Challenges of Ukraine and Moldova on the Way to EU Managing. (2015). Political Instability, Enabling the Role of Civil Society and Applying Lessons from the Central Eastern European Experience. – Access : http://www.eesc.lt/uploads/news/id899/Economic%20Challenges%20of%20Ukraine%20and%20Moldova%20n%20the%20Way%20to%20EU_November2015.pdf
7. Economic Challenges of Ukraine and Moldova on the Way to EU Managing. (2015). Political Instability, Enabling the Role of Civil Society and Applying Lessons from the Central Eastern European Experience. – Access : http://www.eesc.lt/uploads/news/id899/Economic%20Challenges%20of%20Ukraine%20and%20Moldova%20n%20the%20Way%20to%20EU_November2015.pdf
8. EU support to SMEs in the Eastern Partnership countries 2014-2020. The way forward for the SME Flagship Initiative. <http://ec.europa.eu>
9. EU Support to the Private Sector in the context of Association Agreements/DCFTAs. Summary Report – Ukraine. Project No. 2014/345014 - Version 1. [http://www.east-invest.eu/uploads/Modules/Documents/summary-report-\(ukraine\).pdf](http://www.east-invest.eu/uploads/Modules/Documents/summary-report-(ukraine).pdf)
10. European Union delegation to Ukraine (2015). Trade and economic section. Kyiv, 4 June 2015. Ukraine – analysis of 2015 q1 trade. Access. http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/images/content/_publications/trade_q12015_en.pdf
11. European Union delegation to Ukraine (2015). Trade and economic section. Kyiv, 4 June 2015. Ukraine – analysis of 2015 q1 trade. Access. http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/images/content/publications/trade_q12015_en.pdf
12. EU-Ukraine Association Agreement: Guideline for Reforms. – Access : http://www.kas.de/wf/doc/kas_32048-1522-1-30.pdf?120912140435
13. EU-Ukraine. Deep Deep and Comprehensive Free Trade Area. (2014). – Access : http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/april/tradoc_150981.pdf
14. Kubatko O., Pimonenko T. Deep and Comprehensive Free Trade Area implementation in condition of macroeconomic fluctuations in Ukraine. Mechanism of Economic Regulation, 2015, No 4.
15. Kubatko O., Pimonenko T. Problems of EU Integration Policy in Ukraine: some Experience from Poland. Monography: Society and Economy in the 21st Century. Poznań-Środa Wielkopolska 2014/2015.
16. Marushevskiy H., Kucherenko O. (2017) Textbook “Green” business for small and medium enterprises. Access : <http://pledgdg.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/SME-Guide-web.pdf>
17. Oleg Ustenko, Julia Segura, Valentyn Povroznyuk Edilberto L. Segura.(2015) Ukraine macroeconomic situation. http://www.usubc.org/files/Ukr_Monthly_Ec_Report_October_2015%20Final.pdf

18. Pimonenko Tetyana, Lyulyov Oleksii, Chygryn Olena and Palienko Maksim (2018). Environmental Performance Index: relation between social and economic welfare of the countries. *Environmental Economics*, 9(3), 7-16. doi: [10.21511/ee.09\(3\).2018.01](https://doi.org/10.21511/ee.09(3).2018.01)
19. State Government Statistic. Quantity of SME. Retried from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
20. Task Force report of the project: V4 Supporting the Economic Integration of Georgia and Moldova with the EU. (2014) Lessons Learned for Georgia:the Experience of Visegrad Countries in Economic Approximation with the EU. – Access : http://www.ceid.hu/wp-content/uploads/2014/11/Report-Georgia_-ENG.pdf
21. The perspectives of green development in Ukraine (2018). Access : <http://www.green-economies-eap.org/ru/resources/Ukraine%20Energy%20UKR%2027%20Jun.pdf>
22. The trade part of the EU-Ukraine Association Agreement becomes operational on 1 January 2016. http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2016/2016_01_08_en.htm
23. The World Bank Group. (2015). GDP at market prices (current US\$). – Access : <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/countries/PL?page=2&display=default>
24. Web-portal of Ukrainian Government. (2015). Establishment of a free trade zone between Ukraine and the EU. – Access : http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/en/publish/article?art_id=248400458&cat_id=248392480
25. What is an SME? – Access: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/april/tradoc_150981.pdfhttp://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/sme-definition/

ANTREPRENORIAT INOVATIV – TENDINȚE ȘI PERSPECTIVE

RODICA CRUDU¹
ECATERINA BRAD²

Abstract

Innovation and entrepreneurship are considered the main engine of economic development. The innovation process is a key factor for the economic growth. To think innovatively means to come on market with something absolutely new, different from competitors and to obtain success in a very short time. Through this research the authors have proposed to present the notion of „innovative entrepreneurship” and „innovation”. Also the authors identified countries that have implemented clear policies and strategies to promote entrepreneurship through innovation using holistic and linear approach and brought examples of product innovation, process innovation and organizational innovation studying some companies. A special focus on the paper was to analyze how did the innovative entrepreneurial phenomenon could be developed in Republic of Moldova implementing the foreign experience.

Key words: innovation, innovative entrepreneurship, organizational innovation, process innovation, product innovation, holistic approach, linear approach

JEL CLASSIFICATION: O30.

INTRODUCERE

Actualmente, într-o lume în care prevalează tehnologiile informaționale, firmele tind să-și diversifice gama de servicii, pentru a se impune pe piață. Așadar, un rol important îi revine antreprenoriatului, care are un impact considerabil asupra creșterii și dezvoltării economice a unei țări. Statele lumii fac pași concreți, pentru elaborarea politicilor de dezvoltare a antreprenoriatului și asigurarea accesului la inovațiile existente, precum și dezvoltarea unor noi.

Cercetarea respectivă are drept obiective:

- cercetarea noțiunilor de „inovație” și „antreprenoriat inovativ”, consultând literatura de specialitate;
- analiza comparativă a tendințelor în materie de politici pe care le promovează statele lumii în dezvoltarea antreprenoriatului inovativ;
- studierea fenomenului antreprenoriatului inovativ în Republica Moldova prin prisma experienței străine.

ANALIZA NOȚIUNILOR DE INOVAȚIE ȘI ANTREPRENORIAT INOVATIV

În literatura de specialitate se întâlnesc o serie de noțiuni ale inovației și antreprenoriatului inovativ. Kao analizează inovarea drept capacitatea indivizilor, a companiilor și a întregii națiuni de a crea în permanență viitorul dorit, prin aplicarea strategiilor de inovaționale, a creativității, transformării și a leadership – ului [Kao J, 2007, p.43]. Corsi identifică inovația ca un proces de influență ce conduce la o schimbare socială și al cărei efect este respingerea normelor sociale existente și adoptarea unor norme noi [Corsi, 2006, p.13].

Antreprenoriatul inovativ este un tip de antreprenoriat care reformează sau revoluționează modelul de producție prin realizarea unei invenții sau, în general, produce o nouă marfă, identifică o nouă sursă de materie primă, pătrunde pe o nouă piață de desfacere [Schumpeter, 2003].

Antreprenoriatul inovativ reprezintă un termen folosit pentru a descrie inovațiile tehnice și tehnologice noi dezvoltate [Krutilina, 2013].

ABORDAREA HOLISTICĂ ȘI LINEARĂ A STATELOR ÎN DEZVOLTAREA ANTREPRENORIALULUI INOVATIV

Pentru a face o analiză comparativă a diferitor țări vizavi de politicile care se implementează pentru a promova și dezvolta antreprenorialul inovativ, se proiectează state concrete și nivelul de

¹ Rodica CRUDU, dr. conf. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei, E-mail: crudu.rodica@ase.md

² Ecaterina BRAD, Academia de Studii Economice a Moldovei. Tel. +37378181587, E-mail: ecaterina.brad.96@inbox.ru

inovații pe care acestea le aplică. Unele au o abordare holistică, altele lineară. Abordarea holistică a inovării reprezintă o inovație totală și colaborativă, condusă de o viziune strategică, care urmărește să constituie un avantaj sustenabil și competitiv. Ea pornește de la faptul că statele lumii implementează politici naționale care, implicit reflectă măsurile care vor fi întreprinse în vederea sporirii inovațiilor, care vor duce la o creștere economică durabilă antreprenorialului. Abordarea liniară a inovației este un model timpuriu conceput pentru a înțelege relația dintre știință și tehnologie [Godin, 2006], adică politicile care se elaborează țin de tehnologii, cercetare, comparativ cu abordarea holistică, care ține de strategii.

În tabelul 1 sunt exemplificate politici naționale ale statelor privind antreprenorialul, care au utilizat abordarea holistică.

Tabelul 1. Exemple de politici naționale ale statelor privind antreprenorialul, 2014

Regiunea	Țara	Politica
Africa	- Ghana, UNCTAD, Cadrul politic al antreprenorialului - Gambia, UNCTAD, Cadrul politic al antreprenorialului	Declarația de politică națională privind antreprenorialul
Europa	- Irlanda, Declarația de politică națională privind antreprenorialul	Strategia națională de antreprenorial
Orientul Mijlociu	- Iordania	Antreprenorialul național și strategia de creștere a IMM, 2014 - 2018
America Latină	- Chile - Republica Dominicană - Columbia - Costa Rica - El Salvador - Honduras - Ecuador, UNCTAD, Cadrul politic al antreprenorialului	Strategia națională de antreprenorial

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor preluate din UNCTAD. Disponibil online la: https://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/ciid29_en.pdf [accesat pe 10.10.2018]

Modelul liniar este încă prezent în Franța, în ceea ce privește sprijinul la cercetarea inovării, dar este în mod progresiv completat de o abordare mai holistică. În Norvegia, de asemenea a existat o abordare lineară, care a fost criticată și substituită cu „sistemul național de inovare” ca o perspectivă mai holistică [Edquist, 2014]. În Norvegia cele mai multe beneficii sunt înregistrate în domeniul inovației ecologice (green innovation). Această țară este una foarte curată și se pronunță pentru ocrotirea sănătății oamenilor și protejarea mediului. Agricultură este un sector important pentru inovare, sectorul agricol este adaptat pentru a asigura aprovizionarea cu alimente și pentru dezvoltarea activității economice bazate pe resurse agricole.

Fiecare din strategiile, politicile implementate își propun în mare măsură să-și aducă aportul substanțial la dezvoltarea antreprenorialului, la crearea unui ecosistem forte pe care să se fundamenteze și să contribuie la dezvoltarea inovațiilor, căci acestea înglobează în sine câteva elemente interdependente, precum: creativitatea, cunoștințele, politicile strategice de dezvoltare, invențiile, cercetarea, aptitudinile, productivitatea, etc..

Strategia la nivel european în domeniul inovațiilor Europa 2020 reprezintă o parte componentă a strategiilor de dezvoltare a Uniunii Europene. Într-o lume aflată în permanentă schimbare, Uniunea Europeană tinde să devină o economie inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii. Aceste trei priorități se sprijină reciproc și sunt în măsură să ajute Uniunii Europene și statele membre să obțină un nivel cât mai ridicat de ocupare a forței de muncă, de productivitate și de asemenea, de coeziune socială.

În tabelul 2 sunt proiectate prioritățile – cheie, obiectivele principale și inițiativele emblematice pe care le-a stabilit Uniunea Europeană și care urmează să fie implementate până în 2020.

Tabelul 2. Strategia Europa 2020: priorități cheie, obiective principale și inițiative emblematice

	Obiective	Inițiative emblematice
Creștere inteligentă	– 3 % din PIB-ul UE să fie investit în cercetare și dezvoltare; – cota abandonului școlar timpuriu să se reducă sub 10 % și cel puțin 40 % din populația între 30 și 34 de ani trebuie să absolvească ciclul de învățământ terțiar sau studii echivalente;	✓ Uniunea inovării ✓ Tineretul în mișcare ✓ Agenda digitală a UE
Creștere durabilă	– să se reducă cu 20% emisiile de gaz cu efect de seră, în comparație cu nivelul anilor 1990; – să fie majorată cu 20% cota energiei regenerabile în consumul total de energie; – să fie sporită cu 20% eficiența energetică;	✓ <i>O Europă eficientă</i> din punctul de vedere al utilizării resurselor ✓ <i>O politică industrială integrată pentru era globalizării</i>
Creștere incluzivă	– populația între 20 și 64 de ani trebuie să fie angajată în proporție de 75 %; – să fie scoase cel puțin 20 de milioane de persoane din sărăcie și excluziune.	✓ Agenda pentru noi competențe și locuri de muncă ✓ Platforma europeană de combatere a sărăciei și a excluziunii sociale

Sursa: European Commission, Europe 2020 – A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, COM(2010) 2020 final, Brussels, 2010. Available online at: [http://ase.md/files/proiecte/eu2inno/Suport de%20curs Politici Inovationale UE.pdf](http://ase.md/files/proiecte/eu2inno/Suport_de%20curs_Politici_Inovationale_UE.pdf) [accessed on 11.10.2018]

Inovarea este factorul cheie în atingerea tuturor obiectivelor stabilite în strategia Europa 2020 și se regăsește drept mijloc și instrument de realizare a inițiativelor emblematice lansate de Uniunea Europeană.

INSTRUMENTE CARE MĂSOARĂ PERFORMANȚA INOVAȚIONALĂ A UNIUNII EUROPENE

Actualmente există o serie de instrumente eficace pentru măsurarea performanței inovaționale. Drept urmare, se poate face referire la câteva dintre acestea. Așadar, Tabloul de Bord european grupează pe baza a câțiva indicatori folosiți în analiză, statele Uniunii Europene în patru mari categorii, care se prezintă în figura 1.

Conform figurei 1, liderii inovaționali și inovatorii puternici sunt state dezvoltate ca: Danemarca, Finlanda, Germania, Suedia. Inovatorii puternici, și respectiv, Austria, Belgia, Cipru, Franța, Regatul Unit, etc.. În calitate de inovatori moderați, care încearcă să folosească inovații în toate domeniile se remarcă: Croația, Cehia, Grecia, Ungaria, Spania, etc.. România și Bulgaria încheie acest clasament, fiind din categoria inovatorilor modești.

Luând în considerare țările europene din afara Uniunii Europene, Elveția își consolidează poziția sa de lider absolut în materie de inovare, depășind toate statele membre ale Uniunii Europene.

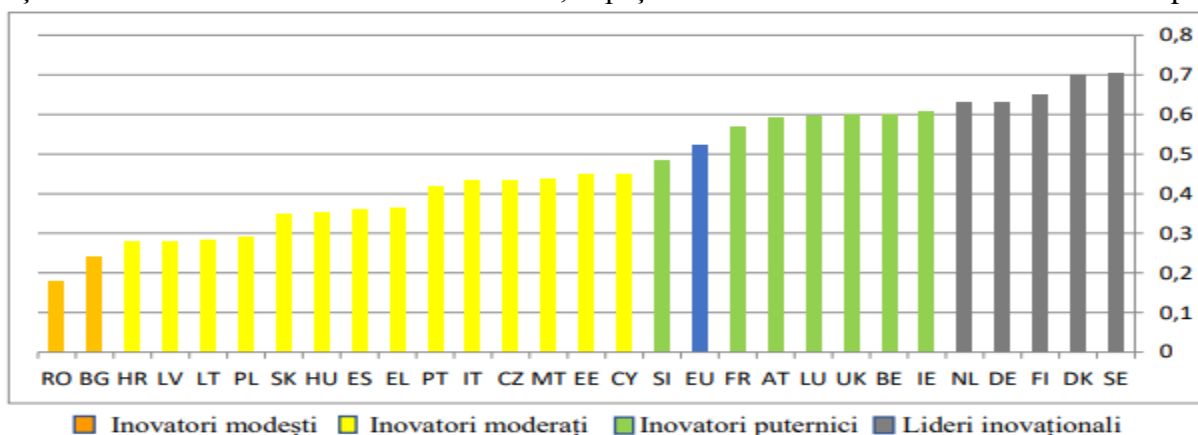

Figura 1. Performanțele statelor Uniunii Europene în materie de inovare

Sursa: European Innovation Scoreboard 2016. Available online at: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6e1bc53d-de12-11e6-ad7c-01aa75ed71a1> [accessed on 15.10.2018]

Principalii lideri ai inovării SUA, Japonia și Coreea de Sud domină Uniunea Europeană, înregistrând cu fiecare an o tendință de creștere colosală a inovațiilor, în mod special în ceea ce priveșc indicatorii care evaluează activitatea întreprinderilor (mai ales a ÎMM – catalizatorul inovațiilor), în cheltuieli ale întreprinderilor în domeniul cercetării – dezvoltării, dar și în remarcabilele rezultate educaționale cuantificate prin „procentajul din populație care a absolvit învățământul terțiar”.

Comparativ cu alți parteneri – cheie la nivel internațional, Uniunea Europeană continuă să domine în materie de performanță, Australia și Canada, care înregistrează 62% și, respectiv, 79% din nivelul Uniunii Europene.

Un alt instrument, care măsoară performanțele inovaționale este **Monitorul antreprenoriatului digital**, care are drept obiectiv să prezinte performanța factorilor de activare și gradul de digitalizare a întreprinderilor din Uniunea Europeană. Astfel, în tabelul 3 se evidențiază procentajul companiilor din Uniunea Europeană, care au adoptat tehnologia digitală [Cenderello, 2014].

Tabelul 3. Performanța factorilor de activare și gradul de digitalizare a întreprinderilor din Uniunea Europeană

	Social	Cloud	Big Data Technologies	Mobile solutions
Regatul Unit	34,4 %	31,0 %	14,3 %	37,9 %
Franța	35,2 %	29,4 %	9,5 %	33,4 %
Germania	29,4 %	26,7 %	6,1 %	34,4 %
Italia	31,3 %	16,7 %	4,7 %	17,9 %
Spania	36,4 %	29,4 %	4,3 %	27,1 %

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor din sondajul IDC disponibile online: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/8208/> [accesat pe 12.10.2018]

Companiile din cele 5 țări (ancheta IDC) au început călătoria digitalizării. Companiile pe deplin digitale (prin adoptarea celor patru tehnologii digitale) reprezintă o mică parte din piața totală. Ratele adopției digitale variază foarte mult în funcție de dimensiunea companiei. Majoritatea companiilor (cele mai mult din Franța, Spania și Regatul Unit) adoptă medii sociale separate sau tehnologia cloud [Cenderello, 2014].

Inovații europene

Multe dintre companiile arhicunoscute aplică inovații, care de fapt le și garantează succesul și profitul. Câteva dintre ele reflectate în figura 2 au clienți de pe întreg Globul pământesc și oferă servicii la cele mai înalte standarde și calitate, reușind să treacă prin provocările și schimbările care survin pe piață, atât competitivității cât și a altor factori.

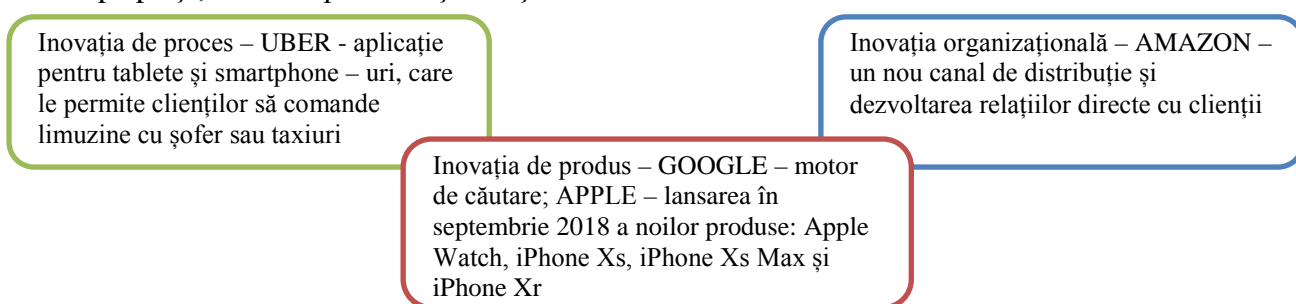

Figura 2. Tipuri de inovații și companii care le aplică

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor preluate de pe Emiral Media disponibile online la <https://www.emiral.ro/blog/de-la-afacere-la-branding-cum-creezi-un-brand/> [accesat pe 12.10.2018]

În urma celor analizate se observă că Uniunea Europeană este un mediu concurențial propice prin implementarea inovațiilor și noilor tehnologii. Companiile au o gândire novatoare, ceea ce le face produsele și serviciile atractive (exemplul Apple sau Uber). De asemenea este de menționat că comparativ cu principalii săi concurenți precum SUA și Japonia investește mai puțin în bazele sale de cunoștințe, cu un decalaj major în domeniul cercetării și dezvoltării. Sectorul Automobile și piese, reprezintă 53 % din C&D [Crușu, 2017].

IMPLEMENTAREA INOVAȚIILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Analizând tendințele în materie de inovație ale Uniunii Europene și anume cum s-au dezvoltat vertiginos companiile utilizând un șir de inovații diferite, se cere de a privi și spre Republica Moldova. Aceasta la capitolul inovații și antreprenoriat inovativ, trebuie să facă pași concreți pentru a se dezvolta. În figura 3 se delimitează câteva sectoare de prioritate inovațională, care se cer valorificate. Biroul Național de Statistică a realizat un studiu amplu vizavi de activitatea de inovare în Republica Moldova pentru perioada anilor 2015 – 2016.

Conform figurei 3, cele mai multe întreprinderi care au aplicat inovațiile sunt localizate în municipiul Chișinău (58 %), în regiunea de Nord (16 %) și în regiunea de Centru (15 %), iar printre regiunile cu cele mai puține inovații se enumeră regiunea de Sud (7 %) și UTA Găgăuzia (3 %).

Strategia inovațională a Republicii Moldova pentru perioada 2013 – 2020 „Inovații pentru competitivitate” vizează urmărește ca obiective dezvoltarea tehnologică a întreprinderilor mici și mijlocii (ÎMM), dezvoltarea infrastructurii de suport pentru activitatea inovațională, asigurarea condițiilor de edificare a unei economii bazate pe cunoaștere. Politicile inovaționale definite în prezenta Strategie vor contribui la implementarea noii paradigme de dezvoltare economică, definite în Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2020”. Această paradigmă se bazează pe atragerea investițiilor, dezvoltarea industriilor exportatoare, edificarea unei societăți bazate pe cunoaștere, inclusiv prin fortificarea activităților de cercetare și dezvoltare, de inovare și transfer tehnologic orientate spre eficiență și competitivitate.

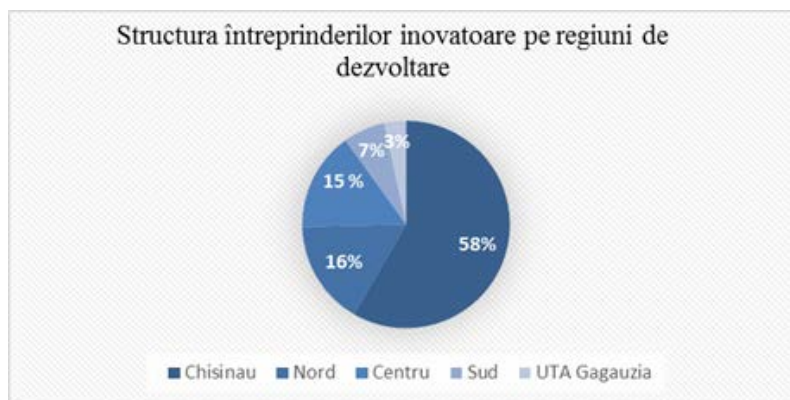

Figura 3. Structura întreprinderilor inovatoare din Republica Moldova pe regiuni de dezvoltare, 2015-2016

Sursa: Biroul Național de Statistică: <http://www.statistica.md/print.php?l=ro&idc=168&id=5882>
[accesat la 12.10.2018]

Se poate de spus că în Republica Moldova s-a încercat implementarea inovațiilor, inspirate mai mult din țările europene. Politicile inovaționale descrise în Strategia inovațională vin să fortifice spiritul antreprenorial și să stimuleze agenții economici sau persoanele fizice să facă ceva nou la ei acasă, fiind posibil doar în măsura în care se studiază piața și nevoile potențialilor consumatori. Așadar, o afacere din Moldova în ceea ce privește antreprenoriatul inovativ este ferma de sturioni din Tiraspol. Un om de afaceri a creat o adevărată comoară – una dintre cele mai mari crescătorii de sturioni din Europa. Caviarul obținut se vinde cu o mie de euro kilogramul și ajunge pe piețe aflate la zeci de mii de kilometri distanță de Moldova. Peștii sunt crescuți la o fermă dotată cu cele mai noi tehnologii și ating mărimea unui om. Afacerea se întinde pe 7 hectare de teren, are 7 hale pentru recircularea apei, creșterea și reproducerea peștelui, bazine cu o capacitate de 30 de tone și laboratoare cu tehnologii de ultimă generație.

O altă afacere este cea din satul Olișcani, raionul Șoldănești. Doi soți au construit o seră de model grecesc, ce le permite să aibă legume proaspete tot anul împrejur. Este o inovație, deoarece au montat un sistem performant de încălzire, ce le permite folosirea serelor pe tot parcursul anului. În plus, proprietarul a ales să plaseze furtunul prin care trece apa fierbinte la suprafața solului. Acest lucru sporește randamentul utilizării energiei termice.

Un aspect important pe care îl iau în considerare statele lumii în desfășurarea activității de antreprenoriat este **riscul inovațional**. Astfel, orice produs/ serviciu nou implică un număr mare de riscuri. Însă, în cazul când evaluările au fost făcute corect, rezultatele obținute pot cu mult depăși cele planificate. Implementarea eficientă a funcției inovaționale se realizează prin intermediul aplicării metodelor de stimulare a creativității, așa ca: Brainstorming, Phillips 66, matricea descoperirilor etc. (Stihi, 2010).

CONCLUZIE

Actualmente tot mai mult se pune accent pe desfășurarea antreprenoriatului inovativ. Țările din întreaga lume au făcut deja pași concreți la capitolul inovare, creativitate, idei originale, prin aplicarea diferitor politici, strategii și programe inovative. Se delimitează lideri inovativi, adepți ai inovării, lideri modrați și modești printre care și Republica Moldova. În țara noastră fenomenul antreprenoriatului inovativ este slab răspândit, în special din lipsă de finanțe. Este posibilă lansarea în acest domeniu, dacă s-ar dori foarte mult și s-ar motiva tinerii, în special absolvenții să se aventureze în inovații, căci inovația înseamnă a aplica tot ce ai creativ în practică. Și Republica Moldova s-ar putea alinia treptat țărilor europene, promovând idei originale și valorificând la maxim potențialul creativ, căci într-un oarecare mod se cultivă cumva spiritul antreprenorial undeva în conștiința fiecăruia.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Annual Report, Innovation Norway, 2014. Available online at: <https://www.innovasjon Norge.no/contentassets/091d851cce3945b393e8eb01a7e1bc53/innovation-norway-annual-report--2014-in-english.pdf> (accessed on 12.10.2018)
2. Cenderello, A., Digital Entrepreneurship Monitor, Brussels, 5 December, 2014, 14 p.. Available online at: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/8208/> (accessed on 12.10.2018)
3. Corsi, P., Innovation Engineering. The power of intangible networks, ISTE Ltd 2006- London. Available online at: <http://www.seap.usv.ro/annals/ojs/index.php/annals/article/viewFile/332/342> (accessed on 10.10.2018)
4. Crudu, R., Politici inovaționale ale Uniunii Europene. Suport de curs. Ch: ASEM, 2017, 9,60 c.a., ISBN 978-9975-75-865-9, 103 p. Disponibil online la: <http://ase.md/files/proiecte/eu2inno/Suport de%20curs Politici Inovationale UE.pdf> (accesat la 11.10.2018)
5. Emiral Media. Available online at: <https://www.emiral.ro/blog/de-la-afacere-la-branding-cum-creezi-un-brand/> (accessed on 12.10.2018)
6. European Commission, Europe 2020 — A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, COM(2010) 2020 final, Brussels, 2010. Available online at: <http://ase.md/files/proiecte/eu2inno/Suport de%20curs Politici Inovationale UE.pdf> (accessed on 11.10.2018)
7. European Innovation Scoreboard 2016. Available online at: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6e1bc53d-de12-11e6-ad7c-01aa75ed71a1> (accessed on 15.10.2018)
8. Edquist, Ch. , Striving Towards a Holistic Innovation Policy in European Countries – But Linearity Still Prevails. Available online at: https://charlesedquist.files.wordpress.com/2014/11/step-2014-v5-no2_01.pdf (accesat la 11.10.2018)
9. Godin B., "The Linear Model of Innovation: The Historical Construction of an Analytical Framework". Science, Technology, & Human Values, 2006, (6): 639–667. Available online at: https://en.wikipedia.org/wiki/Linear_model_of_innovation (accessed on 10.10.2018)
10. Kao, J., Innovation Nation: How America is losing its innovation edge, why it matters, and what we can do to get it back, New York NY10020, 2007, ISBN – 13: 978 – 1 – 4165 – 3268 – 2, 297 p.. Available online at: <https://www.amazon.com/Innovation-Nation-America-Losing-Matters/dp/1416532684> (accessed on 11.10.2018)
11. Schumpeter, J.A., Capitalism, Socialism & Democracy, London and New York, 2003, ISBN 0 -203 – 20205-8, 433 p.. Available online at: https://www.researchgate.net/publication/256060978_Schumpeter's_View_on_Innovation_and_Entrepreneurship (accessed on 11.10.2018)
12. Sondajul IDC. Disponibil online: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/8208/> (accesat pe 12.10.2018)
13. Stih, L., Managementul riscurilor în afaceri, Editura ASEM, ISBN 978 – 9975 – 75 – 539 – 9, 222 p.. Disponibil online la: <https://ru.scribd.com/doc/121682004/Managementul-riscurilor-in-afaceri> (accesat la 10.10.2018)
14. Strategia inovațională a Republicii Moldova pentru perioada 2013 – 2020 „Inovații pentru competitivitate” aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 952 din 27 noiembrie 2013 (accesat la 12.10.2018)
15. Structura întreprinderilor inovatoare din Republica Moldova pe regiuni de dezvoltare, 2015 – 2016 <http://www.statistica.md/print.php?l=ro&id=168&id=5882> (accesat la 12.10.2018)
16. UNCTAD. Disponibil online: https://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/ciid29_en.pdf (accesat pe 10.10.2018)
17. Крутилина, С.Ф. Инновационное предпринимательство // Современные научные исследования и инновации. 2013. № 5. доступно в Интернете по адресу <http://web.snauka.ru/issues/2013/05/> (accesat la 10.10.2018)

SECȚIUNEA VI: CARPE SCIENTIAM: EVOLUȚIA ȘTIINȚELOR SOCIALE ȘI UMANITARE ÎN ECONOMIA CUNOAȘTERII

UNELE ASPECTE ALE CRIMINALITĂȚII FEMININE DIN PERSPECTIVA STUDIULUI DE CAZ

DJULIETA VASILOI,
lector universitar,
Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată,
R. Moldova, Chișinău,
0Str. Voluntarilor 8/3
Tel:022 47 04 18; e-mail: criminology_md@mail.ru

REZUMAT

Actualitatea și importanța problemei abordate rezidă din necesitatea redresării stării de lucruri existente în acesta perioadă complicată de transformări sociale de anvergură, de care au profitat elementele criminale. Studiul criminologiei a determinat apariția curiozității despre femeile infractoare, deoarece prezența acestora este din ce în ce mai des semnalată în domenii care anterior aparțineau doar bărbaților: participarea la activitatea unor grupuri criminale organizate, atacuri armate, trafic de ființe umane și de droguri etc.

Scopul lucrării constă în efectuarea unor cercetări științifice ample juridice, criminologice și istorice ale criminalității feminine în vederea găsirii unor răspunsuri la următoarele întrebări: Sunt femeile și bărbații la fel de predispuși să comită infracțiuni? Sunt infracțiunile comise de femei diferite? Își asumă femeile mai degrabă rolul de instigator decât pe cel de autor în comiterea infracțiunilor? Este sistemul justiției penale mai îngăduitor cu femeile, sunt autoritățile mai puțin dispuse să le aresteze, să le sancționeze și să le priveze de libertate? Este delincvența în rândul femeilor o problemă a societății de astăzi? Care sunt formele de manifestare ale criminalității feminine? Care sunt metodele de prevenire ale acestui fenomen?

Metode. Caracterul complex și interdisciplinar al studiului determină diversitatea metodelor, procedeele și tehnicilor utilizate: 1) metode științifice generale (sistematică, istorică, modelare, metoda matematică etc.); 2) metode ale științelor concrete (metoda sociologică, statistică, psihologică, juridică etc.); 3) tehnici de colectarea a datelor (chestionarul, interviul, tehnici de colectare a datelor din documente etc.); 4) tehnici de prelucrare a datelor (calculul statistic, legăturilor corelative, comparațiilor, întocmirea graficelor, diagramelor etc.).

Rezultate obținute. Demersul nostru a constat în analiza criminologică a datelor cuprinse în dosarele femeilor condamnate definitiv de către instanțele de judecată cu scopul de a identifica formele de manifestare ale criminalității feminine rezultate din activitatea instanțelor judecătorești și a caracteristicilor femeilor condamnate, în vederea elaborării unei strategii de prevenire și control a criminalității feminine. Rezultatele obținute pot fi aplicate la precizarea și concretizarea unor concepte tratate insuficient în jurisprudență, psihologie și criminologie cu privire la crimele comise de femei, la modificarea legislației ce vizează acest subiect.

Cuvinte – cheie: infracțiune, criminalitate feminină, răspundere penală, violență, penitenciar.

RESUME

The actuality and importance of the problem addressed lies in the need to restore the state of affairs in this period, complicated by far-reaching social transformations that have benefited from the criminal elements. The study of criminology has led to the emergence of curiosity about criminal women, as their presence is more and more often reported in areas previously belonging to men: participation in the activity of organized criminal groups, armed attacks, trafficking in human beings and drugs etc.

The purpose of the paper is to carry out extensive legal, criminological and historical scientific research into female crime in order to find answers to the following questions: Are women and men equally likely to commit crimes? Are the offenses committed by different women? Does women rather assume the role of instigator than the author of committing crimes? Is the criminal justice system more tolerant with women, are the authorities less willing to arrest, sanction and

deprive them of freedom? Is delinquency among women a problem of today's society? What are the forms of manifestation of feminine crime? What are the methods of preventing this phenomenon?

Methods. *The complex and interdisciplinary character of the study determines the diversity of methods, procedures and techniques used: 1) general scientific methods (systematic, historical, modeling, mathematical method, etc.); 2) methods of concrete sciences (sociological, statistical, psychological, legal, etc.); 3) data collection techniques (questionnaire, interview, data collection techniques in documents, etc.); 4) data processing techniques (statistical calculations, correlative links, comparisons, graphs, charts, etc.).*

Obtained results. *Our approach consisted in the criminological analysis of the data contained in the files of women finally convicted by the courts in order to identify the forms of manifestation of female crime resulting from the activity of the courts and the characteristics of the convicted women in order to develop a prevention strategy and control of female crime. The results obtained can be applied to the specification and implementation of some concepts insufficiently dealt with in jurisprudence, psychology and criminology regarding the crimes committed by women, in the modification of the legislation on this subject.*

Key words: crime, female crime, criminal liability, violence, penitentiary.

JEL CLASIFICATION: K 14.

Criminalitatea feminină, a fost considerată până în prezent un fenomen fără prea mare importanță pentru a atrage atenția specialiștilor, din motiv că o perioadă îndelungată femeile au fost considerate incapabile de a săvârși crime. Infracțiunile în rândul femeilor nu au fost considerate o problemă socială serioasă (cu excepția celor ce practicau prostituția) și nu au pus problema de violență în penitenciare, de aceea criminalitatea feminină a fost rar studiată

Studiul dat vizează femeile aflate în detenție la Penitenciarul nr. 7 de la Rusca și face o încercare de a stabili, conexiunea între fenomenul violenței asupra femeilor și infracțiunile săvârșite de către acestea, precum și impactul violenței în familie și a detenției asupra percepțiilor femeilor privind trecutul, prezentul și viitorul lor. Studiul analizează modul în care violența exercitată asupra femeilor a condiționat săvârșirea de către acestea a infracțiunilor cu caracter violent, cum sunt omorul, violența în familie, vătămări corporale grave și altele.

O analiză a crimei femeilor este o tendință importantă în studiul determinismului criminal. Pe de o parte, acest studiu face posibilă înțelegerea modului în care predispozițiile biologice (în special, sexul unei persoane) afectează tendința spre comportamentul criminal. Pe de altă parte, nu ar trebui să uităm că femeile sunt principalul subiect al educației tinerei generații, indiferent dacă este sau nu de bună voie. Încriminarea jumătății feminine a omenirii va afecta în mod inevitabil toate procesele sociale. În consecință, prevenirea criminalității în rândul femeilor are nu numai o importanță umanitară mare (protecția sexului mai slab de înfrângerea de către crime), ci și semnificația universală.

Având în vedere complexitatea subiectului, au fost aplicate metoda interviului și metoda anchetei. Culegerea datelor pe teren a fost realizată în luna iunie a anului 2017. Prin intermediul metodei anchetei, din numărul total de 377 deținute, 221 femei sau 59% și-au exprimat acordul de a completa chestionarul. Refuzul celorlalte deținute de a participa la cercetare prin completarea chestionarului a fost argumentat, în general, prin lipsa încrederii în schimbare pe care această cercetare ar putea să o producă.

Analiza situației statistice a femeilor din penitenciar la data de 30 iunie 2017 arată că, 56% din femeile condamnate au săvârșit infracțiuni deosebit de grave, 21% - infracțiuni grave, 19% - infracțiuni excepțional de grave, 4% - infracțiuni mai puțin grave și mai puțin de 1% - infracțiuni ușoare. Cele mai frecvente infracțiuni comise de femei (38% din total) sunt cele contra vieții și sănătății persoanei, (21% din total) contra patrimoniului, (15% din total) contra familiei și minorilor, (6% din total) infracțiunile prevăzute de art. 217-219 și (4% din total) proxenetismul.

Interesant este faptul că, din vane motive nici o persoană nu era condamnată pentru infracțiunea prevăzută de art. 147 Cod Penal al R.M., pruncuciderea, care de fapt nu este o infracțiune rară în țara noastră și în majoritatea statelor lumii este considerată un pericol social sporit, pentru că se referă la viața persoanei fizice ca valoare socială supremă. Este important să înțelegem ce stă la baza acestui fenomen. Sărăcia, tulburările psihice, inumanitatea, degradarea?

Totuși, la origine stă – lipsa de educație, inclusiv lipsa educației pentru sănătate și a celei sexuale. Lipsa acestora în curricula școlară, lipsa comunicării în familie pe subiecte de pubertate, parentalitate, poate genera cazuri de pruncucidere sau, abandonul nou-născuților.

Conform chestionarelor, vârsta medie la care femeile au săvârșit infracțiuni este de 38 ani, tot aici putem menționa că 64% din femeile condamnate sunt infractoare primare, 12% sunt condamnate a doua oară iar 24% sunt condamnate a treia oară sau mai mult. Rezultă că, în general femeile se hotărăsc greu să comită infracțiuni, dar atunci când o fac, își duc intenția până la capăt, cum sunt cazurile de violență în familie soldate cu deces.

Deși tipul recidivist predomină printre bărbați, se întâlnesc femei cu comportament recidivist, studiile demonstrând și tendințe de creștere a infracțiunilor comise de acestea [9, p. 161].

Astfel, femeile care au avut probleme cu justiția, asemeni bărbaților, au provenit din medii sociale cu probleme de ordin economic, educațional, moral. De asemenea asupra indicilor crimelor comise atât de femei, cât și de bărbați, influențează aceiași factori sociali, astfel încât nivelul criminalității feminine crește și se micșorează o dată cu cel al criminalității masculine, singura diferență constând în unele cauze de ordin psihologic și fizic.

Din interviuri desprindem că actele de violență devin sistematice și sunt precedate de cele mai dese ori de consumul de alcool de către agresor, 37% din femeile chestionate au recunoscut că au consumat alcool anterior comiterii infracțiunii. La întrebarea din chestionar despre motivul săvârșirii infracțiunii, 98 dintre femeile chestionate, sau 44% afirmă că au fost victime ale violenței până a ajunge în penitenciar.

Când femeile sunt agresate, la ele intervine stresul post-traumatic, descris în literatura de specialitate ca retrăirea permanentă a fricii intense, manifestarea hiper-vigilenței, respingerea suportului venit din exterior și săvârșirea infracțiunilor.

Abuzul și expunerea la mediul incontrolabil de stres reprezintă precursori ai problemelor de comportament al femeilor infractoare. Orice disfuncție în mecanismele de depășire a stresului pot accentua ulterior efectele negative ale traumelor suferite în copilărie și ale victimizării. Cu alte cuvinte, femeile care au săvârșit infracțiuni nu doar au trecut prin experiența victimizării, ci și au capacități mai limitate de a face față factorilor de stres, sporind, astfel, considerabil efectele acestora [9, p. 161].

Conform datelor din chestionare, victima a provocat săvârșire infracțiunii în 112 cazuri și în 82 cazuri sexul victimei a fost masculin. Așadar, criminologia studiază vinovăția victimei, ca una din verigile sistemului cauzal al infracțiunii, care se manifestă atât prin comportamentul ei provocator - circumstanță ce influențează asupra inovației și răspunderii subiectului infracțiunii, cât și prin comportamentul ușuratic, neatent, riscant sau neprevăzător al persoanei vătămate. Cercetarea victimologică a vinovăției reprezintă cheia soluționării cauzalității criminalității și clarificării mecanismului, comportamentului infracțional [7, p. 29].

Violența fizică este descrisă ca pălmuire, împingere, bruscare, tragere de păr, lovire cu pumnul, lovirea cu piciorul, amenințarea cu obiecte periculoase (cuțit, topor), fracturarea de oase. Violența psihologică este relatată ca fiind exprimată prin insultare, subapreciere, umilire în prezența altor persoane, intimidare intenționată, amenințare verbală. Violența economică comisă de soț/concubin presupune survenirea a cel puțin uneia din următoarele situații: ia banii pe care i-a câștigat femeia; refuză să dea bani suficienți pentru cheltuielile curente ale gospodăriei, profită de faptul că femeia nu are unde pleca. Izolarea socială din partea soțului/concubinului se manifestă prin interzicerea, limitarea întâlnirilor cu prietenii, limitarea vizitelor în familie, insistă mereu să știe unde se află femeia, devine furios dacă femeia vorbește cu un alt bărbat.

Să nu uităm despre faptul că femeile consumatoare de alcool tind să devină dependente de acesta mult mai rapid decât bărbații, de aceea, la femeie constituie un episod aparte dramă alcoolismului, acesta având un caracter secret și este controlat de pudoare și de sentimentul culpabilității, ceea ce îl face să fie un tip de alcoolism solitar. Alcoolismul femeii se grefează pe organizarea nevrotică a personalității. Este vorba de o nevroză situațională a eșecului afectiv sau profesional, singurătății, situației de abandon, situații maritale.

Există două forme de alcoolism la femei și anume:

- forma impulsivă în care pulsunile persoanei caută o satisfacție imediată fiind considerată o conduită alcoolică perversă;
- forma compulsivă care este caracterizată prin anxietate, prin lupta interioară, prin apariția sentimentului de culpabilitate.

Evoluția alcoolismului femeii prezintă și ea anumite caracteristici, fiind vorba de decăderea morală și socială a femeii, întrucât i se neagă statutul său moral și biologic matern, urmată de modificări ale personalității și comportamentelor. Femeia alcoolică este supusă oprobriului social, așa că are două alternative: stoparea impregnării, deci renunțarea la alcool sau eșuarea moral-socială, cu toate consecințele sale dramatice. Formele patologice ale alcoolismului atât la femeie cât și la bărbat sunt psihozele alcoolice. Alcoolul are efecte și asupra sistemului nervos, el fiind cel mai frecvent factor de declanșare a comportamentelor agresive.

Impactul detenției asupra familiei femeii condamnate

Impactul detenției este resimțit dureros de copiii deținuților. Analiza datelor cantitative a relevat faptul că pe cele 221 de deținute care au completat chestionarul, 136 copii cu vârsta de până la 16 ani, le așteaptă acasă. Femeile vorbesc despre situațiile în care copiii lor au suferit în școală, în comunitate, din cauza statutului de deținută a mamei, dar și despre acele griji care și le fac privind prezentul și viitorul copiilor lor. Menționez că, conform chestionarelor, aproximativ 90% din femeile chestionate au un loc de trai stabil.

Copiii sunt discriminați din cauza detenției mamei și cresc fără dragoste maternă. Fiind separați de mamă, ei adoptă un comportament negativ. Recomandarea psihologilor în acest sens este de a menține legătura părinților aflați în detenție cu copiii lor. Femeile deținute sunt îngrijorate de faptul că nu sunt aproape de copiii lor atunci când aceștia au nevoie. Intervievatele sunt conștiente de importanța îngrijirii, educației materne, importanța comunicării care contribuie la dezvoltarea armonioasă a copilului. În penitenciar se permite aflarea copiilor până la 3 ani cu mamele lor, iar la momentul studiului în cauză, aceștia erau 8 și li se acorda totul necesar inclusiv asistență medicală.

Studiile demonstrează că copiii femeilor condamnate (sau a părinților condamnați) sunt supuși unui risc de detenție în viitor, deoarece aceștia, în cele mai multe cazuri, sunt crescuți în orfelinate sau de către bunici. Atunci când vorbesc despre familia lor, majoritatea deținuților vorbesc despre copiii și părinții lor. În aprecierile pe care le regăsim, noțiunea de familie începe a fi explicată prin cuvântul *tot*. *Tot* – adică un întreg univers de care la moment sunt parțial lipsite, *tot* fiind format din părți *ea* și cei *dragi*. Din interviurile realizate reiese că dacă nu ai pe cineva drag care să fie după zidurile penitenciarului, este foarte greu să supraviețuiești în penitenciar. Gândul că cineva este acolo, că se gândește la ea, că o așteaptă, cu care comunică și pentru care simte că este importantă, o face pe femeie să treacă mai ușor prin momentele negative. O lecție învățată este înțelegerea valorii familiei.

Deținutele care nu au susținere din partea părinților, fraților, copiilor percep negativ familia. Deținutele vorbesc direct despre faptul că familiile s-au dezis de ele și că ele nu mențin relațiile cu nimeni dintre membrii familiei. La întrebarea despre felul în care își percep familia nu urmează răspunsuri desfășurate. Deseori, deținutele se rezumă la un simplu „Nu știu”.

Cu toate acestea, câteva dintre femeile intervievate și-au exprimat siguranța că în viitor vor avea susținere de la cei dragi, că se vor descurca, deoarece au conștientizat că au greșit. Unele femei condamnate relatează despre cursurile la care au mers în penitenciar și speră că cunoștințele obținute le vor fi de ajutor. Altele leagă viitorul de ceea ce își propun să realizeze pe viitor, cum ar fi studiile, familia, serviciul, prieteni noi etc.

La întrebarea din chestionar dacă au regrete față de fapta comisă, 196 dintre femeile chestionate, sau 89%, au răspuns afirmativ, iar răspunsurile negative presupun nerecunoașterea săvârșirii infracțiunii.

Conform chestionarelor, 30 de femei nu au studii, 58 au studii primare, 47 au studii gimnaziale, 16 au studii liceale, 44 au studii profesionale și 26 au studii superioare.

Conform datelor din chestionare, 139 de femei au săvârșit infracțiunile singure iar 103 nu. Analizând Anexa nr. 14 cu privire la posibilitatea de a munci, rezultă că, 97% din femeile condamnate sunt apte de muncă, doar 43% sunt muncitoare, 49% sunt țărănci, 6% sunt șomere, 1% sunt funcționare și 1% sunt pensionare.

Majoritatea femeilor chestionate spun că nu se respectă drepturile omului în cadrul procesului penal. Considerăm necesară abordarea subiectului percepției procesului penal de către femeile condamnate, dat fiind faptul că acestea au participat la toate etapele acestuia: urmărirea penală, judecarea cauzei, executarea sentinței de condamnare.

Procesul penal a fost o parte decisivă și o etapă importantă a vieții lor. În cadrul interviurilor individuale desfășurate, referindu-se la procesul penal, în general, și activitatea instituțiilor care asigură desfășurarea acestuia, în special, femeile deținute intervievate au enunțat o serie de neajunsuri. Unele dintre acestea se referă la lipsa obiectivității și corupție în sectorul justiției.

Aspectele negative, care reies din interviuri se referă la cazurile când față de agresor nu se întreprinde nici o măsură, când el revine în familie și continuă comportamentul violent, cât și la cazuri când colaboratorul poliției este persoana care manifestă violență față de femeie în cadrul urmăririi penale. Femeile intervievate au menționat faptul că în cadrul procesului penal procurorii au manifestat sentiment de milă, iar comunicarea a fost bună datorită faptului că intervievata s-a prezentat la timp la ședințele de judecată.

Potrivit femeilor condamnate, calificarea incorectă a infracțiunilor este, în mare parte, cauzată de timp limitat și luarea în grabă a unor hotărâri judecătorești care le lipsesc pe femei de tot de ce s-ar putea bucura aflându-se la libertate – le fură viața. În cazul femeilor care sunt condamnate pentru violență domestică sau omor, întrebările formulate de către deținute au fost: De ce nu se ia în calcul legitima apărare? De ce judecătorul nu a luat în calcul violența manifestată față de femeie de-a lungul anilor de către victimă? Cum de procurorul, judecătorul, anchetatorul nu a observat că aceste femei sunt mutilate, deformate în urma violenței manifestate asupra ei de către victimă? Reflecțiile femeilor condamnate despre percepția lor privind activitatea apărătorilor, colaboratorilor poliției, procurorilor și judecătorilor nu fac altceva decât să confirme faptul că, per general, reprezentanții profesiilor enumerate mai sus se ghidează în activitatea lor de valori precum sunt integritatea și profesionalismul.

CONCLUZIE

În cadrul interviurilor deținutele fac referință atât la aspectele pozitive, cât și la cele negative vizând relațiile lor cu colaboratorii penitenciarului. S-a constatat că intervievatele care au un loc de muncă în penitenciar apreciază pozitiv relațiile lor cu angajații, indicând absența conflictelor cu aceștia. Relațiile sunt descrise pozitiv și de către mamele aflate în detenție și care au în grija lor pe teritoriul penitenciarului copii până la vârsta de 3 ani, care au menționat că sunt susținute la necesitate.

BIBLIOGRAFIE:

1. Bejan O., Bujor V., Interes și crimă, Chișinău: [s. n.], 2004, 192p.
2. Bejan O., Explicație criminologică a comportamentului criminal, Chișinău: Ericon , 2009, 136p.
3. Broidy L., Agnew R., Gender and Crime: A General Strain Theory Perspective, Journal of Research in Crime and Delinquency 1997, p. 278-281
4. Bujor V., Miron I., Violența: abordare socio-criminologică a problemei. Revista de criminologie, drept penal și criminalistică. nr. 3-4, Chișinău, 2004, 55 p.
5. Butnaru Gh., Bujor V., Bejan O., Caracterizare criminologică și juridico-penală a traficului de ființe umane, Chișinău: Ericon, 2008, 160p.
6. Caraman N., Caracteristici tipologice ale personalității femeii criminale, Articol publicat în Revista Națională de Drept Nr. 2, 2016, p. 57-60
7. Gladchi Gh., Determinantele victimologice și mecanismul infracțiunilor de mare violență, Chișinău, 2000, p. 29.
8. Pop T., Curs de criminologie, Cluj: Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1928, 716p.
9. Zaporojan Igor, Criminalitatea are chip de femeie, Chișinău: Ed. Elan Poligraf, 2000, 161p.

ROLUL LIDERULUI ÎN ECONOMIA CUNOAȘTERII

MARIA MANCAȘ¹

Abstract

Knowledge is human. Knowledge means power if you know how to handle it. Knowledge - the main driving force - becomes the most relevant resource for contemporary economic and social development, for creating a conducive environment and culture to positive exchanges of ideas and practices. The mission of a modern leader- an university professor, researcher, manager, consultant etc.- consists in understanding what must be done for an educational integration, professional competitive in human, organizational, technological, managerial terms. The role of a modern leader consists in forming and developing „knowledge specialists”. The modern leader- in knowledge economy- is the transactional leader, that teaches the student and the employee to provide a job based on analytical thinking and problem solving, is the leader that motivates at action, appreciates cognitive and emotional capacities, achieves the expected results along and together with those who guides. In knowledge economy, the modern leader is not the one that suggests the „ optimization” (reduction) of the number of teachers and / or educational institutions, and is not the one that suggests the „ optimization” of number of employees, and is not the one that suggests, with any purpose, to increase the number of diplomas! In knowledge economy, the modern leader is the transactional leader, that creates jobs for different categories of workers, where every specialist could manifest the 7 types of intelligence according to Howard GARDNER (the linguistic intelligence, the logic-mathematical intelligence, spatial intelligence, musical intelligence, kinestezic intelligence, intrapersonal intelligence, interpersonal intelligence). And so, the workforce (including the intelectual one) will be implied in creating a happy society. Or, knowledge is people’s advantage that wish a prosper life in a prosper society!

Actual

The human capital - including the institutional leader, the organizational leader - is the driving force that generates competitiveness. „The new leader” in knowledge economy- whether he is the leader of an educational institution, or is the leader of a company- has a responsible mission: on the one hand, to properly motivate individuals in the qualified choosing of profession and, on the other hand, to form and / or employ „knowledge professionals”, „knowledge workers”, that would be capable to adapt fast to changes, to plan projects, to demonstrate informational competences, operational, of interpersonal communication, group, public and mass ones.

Purpose

It is important that each individual – from student to employee- to realize the role of knowledge and their impact on individual and collective forming and developing, on the society as a whole. That is why, through knowledge economy we must understand, the effective information in action, result-oriented information”. In other words, knowledge economy must lead to the economic exploration of the understanding of information resources, must lead to understanding the facts, to capitalize on the experiences- especially in a digital society.

Methods of research

Through the bibliographic research and specialized literature synthesis we proposed to define the concept of „knowledge economy” and to underline the role of the modern leader in a society based on knowledge.

Results

In terms of knowledge economy, the human capital - knowledge holder and practitioner- is the decisive factor in creating economic, social welfare.

Key words: *the human capital, knowledge economy, leader in knowledge economy, transactional leader, human knowledge management, new intellectual elite, knowledge professional, information power.*

JEL CLASIFICATION: M12.

Informația (cunoașterea) înseamnă putere. Dar numai cei care știu să manipuleze această informație (cunoaștințe) dețin cu adevărat puterea informațională, puterea cunoașterii.

Astăzi, cunoașterea - principala forță motrice - devine cea mai relevantă resursă pentru dezvoltarea economică și socială contemporană. Cei care vor reuși să cultive cunoașterea vor descoperi că ea devine, din ce în ce mai mult, cel mai important diferențiator din business. Privind în perspectivă pentru următorii cinci ani, 94% dintre lideri consideră cunoașterea unul din principalele lor obiective, iar 51% dintre ei o consideră drept principala lor prioritate. Pe măsură ce

¹ MANCAȘ MARIA – doctor în economie, Academia de Studii Economice din Moldova, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni, nr. 61, mun. Chișinău, Republica Moldova; (+373) 402 738; mmancas@mail.ru

vectorii tradiționali de creștere se erodează, câștigătorii de mâine vor fi cei care vor ști să-și fructifice avantajul pe care îl conferă cunoașterea. [1]

Actualul lider în economia cunoașterii poate fi caracterizat ca fiind:

- „noua elită intelectuală” care este formată din profesori universitari, cercetători, manageri, consultanți etc.;
- „noua elită tehnologică”, în cadrul căreia se remarcă inventatorii de nouă tehnologie, creatorii „tehnologiilor de străpungere”, tehnologiile informației și ale comunicării, microtehnologiile, biotehnologiile, tehnologiile sociale etc.;
- „noii investitori” interesați în trecerea spre industriile automatizate-robotizate, precum și spre cele personalizate, ale economiilor bazate pe cunoaștere¹;
- „noii utilizatori ai „tehnologiei inteligente”, formați din muncitori superior calificați²;
- „noua elită sindicală” formată din oameni ce părăsesc modelul conflictual al relației salariat-patron și îmbrățișează modelele responsabilității sociale cooperatiste, ale stakeholderilor (deținătorilor de interese) și ale parteneriatului;
- „noile elite ale guvernării” care înlocuiesc practicile tradiționale ale așa-zisei „conurențe libere” și a statului „arbitru” și trec spre politicile și practicile statului „garant al intereselor publice” și promotor al tranziției spre noua economie și dezvoltare durabilă;
- „noii consumatori” care își elaborează cerințele pe criteriile stilului de viață. [6]

Cu referire la lideri, Peter DRUCKER susținea într-un interviu: „Întâi de toate, ar trebui să ne întrebăm care sunt valorile liderilor și dacă putem avea încredere în ei, nu dacă au carismă. Am avut parte de prea multă carismă în ultima sută de ani.” [7]

Liderul modern – din perspectivă educațională, profesională - este cel care caută răspuns la următoarea întrebare:

Ce întreprindem pentru o integrare educațională, profesională competitivă sub aspect uman, organizațional, tehnologic, managerial?

Managementul cunoașterii umane

„Cunoașterea este umană. Mai mult de 90% din serviciile profesionale ale organizațiilor reprezintă relațiile umane, de aceea calitatea angajaților este crucială pentru orice organizație. Mulți angajați consideră că sunt apreciați numai datorită cunoștințelor lor, ceea ce îi face să se „despartă cu mare greutate” de cunoștințele generate, fapt care creează o importantă problemă de cultură organizațională și de comportament, în care este nevoie de jocuri interactive, schimbare de rol etc. O fațetă importantă a managementului cunoașterii ține de crearea unui mediu și culturi favorabile schimbărilor de idei și practici pozitive. Înțelegerea clară a motivelor care îi mobilizează pe oameni spre dezvoltarea profesională, răsplătindu-i pentru efortul depus, reprezintă cea mai importantă investiție în dezvoltarea organizațiilor.” [9]

Sursa: Cariere. Jurnal de leadership.

Sub aspect uman, considerăm că un lider instituțional, un lider organizațional trebuie să conștientizeze, mai întâi, rolul și impactul *educației moral-spirituale*³, care, à-propos, este preconizată chiar la etapa primară de învățământ. Or, este justă afirmația lui Dalai LAMA cu privire la aspectul uman, și anume: „Când educăm mințile tinerilor noștri, nu trebuie să uităm să le educăm prima oară inimile” [5]

¹ Acești noi investitori pot intra în conflict deschis cu reprezentanții vechii industriei mecanice sau a celei profilate încă pe producția și consumul masificat. [<http://www.revistadesociologie.ro/pdf-uri/nr.5-6-2005/OSCAR%20HOFFMAN,%20ION%20GLODEANU-1.pdf>]

² Aceștia intră, adesea, în conflict cu muncitorii semicalificați (sau, chiar, necalificați) ai industriilor mecanice și serviciilor aferente. [<http://www.revistadesociologie.ro/pdf-uri/nr.5-6-2005/OSCAR%20HOFFMAN,%20ION%20GLODEANU-1.pdf>]

³ *Educația moral-spirituală* înseamnă a fi conștient motivat și activ pentru promovarea valorilor general-umane: adevăr, bine, bunătațe, pace, patriotism, credință, înțelepciune, toleranță, dreptate, spirit de cooperare, încredere în virtuți.

Astăzi tineri, mâine adulți! Astăzi studenți, mâine angajați, specialiști, profesioniști!

Pentru ca educația vocațională să devină realitate – azi studenți, mâine angajați, specialiști, profesioniști – un lider trebuie să valorifice *Eul studentului*, *Eul angajatului* prin prisma unor beneficii relevante curriculumului universitar/ postului de lucru.

Beneficiu relevant la angajare

Astfel, conform Jurnalului de leadership „Carriere”, „flexibilitatea programului de lucru și posibilitatea de a lucra de acasă au urcat rapid în topul beneficiilor solicitate de angajați în 2018, mai ales a celor din generația Millennials”. Potrivit sondajului, peste 22% dintre respondenți au trecut flexibilitatea programului de lucru în topul celor mai importante beneficii la angajare.

Potrivit unui alt studiu realizat de platforma BenefitOnline.ro* în baza datelor de anul trecut (o platformă ce permite angajaților să-și aleagă, dintr-o gamă largă, beneficiile extrasalariale), cele mai accesate beneficii au fost din categoria celor deductibile: tichetele de masă reprezentând 52% din bugete. [2]

Sursa: Cariere. Jurnal de leadership.

Liz RYAN, specialist ce dezvoltă cursuri de dezvoltare profesională și oferă consultanță pentru organizații, Human Workplace, atrage atenția că „ar fi mai ieftin pentru proprietarii unei firme ca cel puțin o parte dintre angajații săi să muncească de la distanță.” Și totuși, DE CE NU SE ÎNTÂMPLĂ ACEST LUCRU? Motivul este, mai curând, unul de ordin psihologic decât economic: „Majorității managerilor și liderilor de business le este teamă să iasă din zona de confort și să aibă încredere în angajați.”

Ana Nicoleta ZAFIU, consilier în carieră, psiholog organizațional, CareerInvest, punctează:

Teama de schimbare

„Cauza principală pentru această reticență este nevoia de control a managerilor, iar nevoia de control survine din lipsa de încredere în angajați. Se pleacă de la ideea că un angajat are nevoie să fie supravegheat pentru a-și face treaba. În realitate, un angajat ineficient nu va avea rezultate mai bune doar pentru că lucrează de la sediul firmei. Totodată, managerii tind să nu aibă încredere în angajații lor pentru că nu-i cunosc suficient de bine. Un manager care-și cunoaște echipa, cu plusurile și minusurile aferente, va realiza că acestea nu depind de locul în care își desfășoară activitatea. Să presupunem că o persoană care beneficiază de posibilitatea de a lucra de acasă nu își dedică timpul realizării task-urilor. Oare nu este acesta un test foarte bun în urma căruia reiese că acel angajat nu este unul pe care compania se poate baza? „Cu siguranță este. Pe de altă parte, am observat de-a lungul timpului că angajații cărora li se acordă încredere se simt „obligați” să nu dezamăgească, ceea ce conduce la un nivel mai ridicat de responsabilizare.” [3]

Sursa: Cariere. Jurnal de leadership.

Care este situația în învățământului superior?

Frecvența obligatorie a orelor universitare își mai are astăzi justificarea? Indiscutabil, dialogul și interacțiunea continuă sunt indispensabile pentru formarea și/sau perfecționarea beneficiarilor direcți sau indirecti, însă tot atât de important este să conștientizăm necesitatea adaptării active a educației universitare la cerințele pieței muncii. Cu alte cuvinte, studenților de azi trebuie să li se ofere posibilitatea de a se implica mai mult în dialogul cu societatea pe care o slujește și o va sluji, ceea ce înseamnă frecventarea acelor discipline care îi motivează la maximum; studenților de azi trebuie să li se ofere posibilitatea de a aborda activ contextul extra-universitar, acolo unde majoritatea „produselor” educației, creației și cercetării universitare își găsește valorificarea, ceea ce înseamnă șansa de a beneficia de frecvența liberă la ore, dar și responsabilitatea de a-și gestiona această libertate corect și eficient.

Vladimir Vasiliev, rectorul Universității Naționale de Cercetare, Tehnologii Informaționale, Mecanică și Optică din Sanct Petersburg, afirmă: „*Economia cunoașterii poate fi evaluată în*

moduri diferite și fiecare evaluare va fi corectă în felul său. Astfel, „nevoile tinerilor care se află acum pe banca studentescă constau în faptul că ei vor să-și realizeze potențialul intelectual și spiritual; nevoile statului și ale angajatorului continuă să funcționeze în paradigma societății industriale sau a consumatorului. Adică, există un decalaj foarte clar între dorințele tânărului și cerințele statului și ale angajatorului. Și acum tot mai mulți tineri nu sunt interesați de creșterea carierei, ci sunt interesați de ceva complet diferit. De exemplu, atunci când studenților noștri programatori le sunt oferite posturi cu salarii de 150-170 de mii de dolari pe an, ei nu doresc să meargă acolo, ci doresc să câștige 40.000 de ruble pe lună și să-și pună în aplicare proiectele lor, să se angajeze în dezvoltarea sa. Viitoarea economie, din mai multe puncte de vedere, depinde de tineretul actual, deoarece anume absolvenții universităților de astăzi vor construi în viitor noi companii. În același timp, experții cred că tinerii au nevoie de sprijin. Un astfel de sprijin există acum sub forma mișcării „îngerilor de afaceri”. [11]

Iar Alexandru Kashirin, șef al Departamentului de Inovare și Dezvoltare Strategică al Corporației de Stat „Rostekhnologii” subliniază: „Economia cunoașterii înseamnă transformarea cunoașterii în bani.” [11]

În opinia autoarei Carmen Năstase, conferențiar universitar, doctor, Universitatea „Ștefan Cel Mare”, Suceava, factorul uman necesită investiții importante. Astfel, autoarea menționează că „spre deosebire de capitalul fizic, capitalul uman nu poate deveni proprietatea unui alt individ decât însuși subiectul ce deține calificarea, educația sau cunoașterea respectivă. Spre deosebire de pământ și resursele naturale, care sunt un dat natural, capitalul uman se creează cu aceleași fonduri de investiții ca și capitalul fizic, dar investițiile în capitalul uman necesită un orizont de timp mult mai mare înainte de a deveni productive. Dacă alte categorii de resurse pe măsură ce se consumă determină diminuarea profiturilor, capitalul uman funcționează conform altui principiu: de obicei, valoarea activității oamenilor crește pe măsură ce ei capătă experiență. Cei care au avut șansa unei pregătiri foarte bune, urmată de o perioadă de experiență la locul de muncă, având o activitate complexă, pot să devină tot mai valoroși cu timpul, fiind greu de depășit de alții. De fapt, avantajele lor se pot prelungi peste generații, atunci când câștigurile lor suplimentare sunt investite în studiile copiilor lor. Din aceste motive, investiția în capitalul uman devine strategică pentru orice țară ce urmărește să-și creeze o economie a cunoașterii, având în vedere tendința generală de creștere a cererii de forță de muncă mai instruită în toate ramurile industriale și de personal foarte înalt calificat în sectorul serviciilor de specialitate bazate pe infrastructura informației.” [10]

Sub aspect organizațional, tehnologic și chiar managerial, este elocventă poziția directorului general al Mondelez România, Bulgaria și piețele din estul Adriaticii Iyaylo Naydenov:

Distribuirea puterii către angajați

„Pilonii principali pe care se bazează o cultură organizațională și care favorizează dezvoltarea angajaților pe plan profesional constau în valori precum: *a inspira încredere, a acționa ca și cum acest business ar fi al nostru, a păstra simplitatea, a fi deschis și a valorifica diversitatea, a spune lucrurilor pe nume, a asculta de rațiune și de inimă, discutând, luând decizii și având rezultate.* [...] În Mondelez promovăm două concepte de leadership: servant leadership și authentic leadership (lideri serviabili și autentici).

Un lider trebuie să se gândească la nevoile membrilor echipei sale, la modul în care îi împuternicește, le valorifică potențialul, asigurându-se că se dezvoltă profesional. Un lider nu controlează, ci este un coach, ascultă, are o viziune pe care o împărtășește cu echipa și îi face pe oameni să simtă că merg în aceeași direcție, este persuasiv și construiește comunități. Un lider nu acumulează putere, ci distribuie puterea către oameni, pune nevoile echipei în fața nevoilor sale și îi ajută pe oameni să se dezvolte și să performeze la adevărata lor valoare. Robert Greenleaf, cel care a introdus conceptul de „servant leadership”, consideră că organizațiile care au astfel de lideri pot schimba lumea.” [4]

Sursa: Cariere. Jurnal de leadership.

Aceiași viziune poate fi adaptată și în mediul educațional, în învățământul superior. Un cadru didactic modern – ca lider formal și informal – este abilitat să inspire încredere studenților săi, să fie deschis în exprimarea cunoștințelor, în exprimarea experiențelor, să încurajeze, la rândul său, studenții de a crea, individual sau în echipă, un produs intelectual. Astfel, se va distribui *puterea informațională* către studenți, angajați care își vor demonstra cunoștințele și abilitățile dobândite pe parcursul formării și/sau perfecționării sale. În acest sens, John Galbraith, economist canadian-american, reprezentant al Școlii keynesiene, scria:

Cunoștințele – puterea claselor

„În societatea informației, combustibilul, puterea, sunt *cunoștințele*. Din acest moment, vedem apărând o nouă structură a claselor, împărțite între cei care posedă informația și cei care trebuie să lucreze pornind de la neștiință. Aceasta nouă clasă își datorează puterea nu banilor, ci cunoștințelor”. [8]

Sursa: Conferința Națională de Învățământ Virtual, ediția a VI-a, 2008.

Iar George GRISHAM, un romancier american, fost politician, avocat pensionat, autor cunoscut pentru lucrările sale în domeniul dramei legale moderne, este de părere că, în ziua de azi, „cheia puterii este la îndemâna tuturor”, că „informația este accesibilă oricui”, însă este importantă maniera de a o folosi”. Or, „cunoștințele nu sunt decât o putere potențială, până în momentul în care cad în mâinile celui care știe cum să procedeze astfel încât să ia măsuri eficiente”. [8]

Astfel, este extrem de important cum știe să gestioneze un lider informația pe care o deține, resursele de care dispune. În această ordine de idei, Peter DRUCKER afirma: „Nu vad sensul super-managerilor. În ceea ce privește salariile (sumele exorbitante pe care acești oameni le primesc pentru munca lor), cred ca este scandalos. J.P. Morgan a spus, în 1960, că orice organizație în care conducerea de la vârf primește de douăzeci de ori mai mult decât lucrătorul mediu este o organizație prost condusă. Refuză să investească în astfel de companii. Directorii generali pe care i-am cunoscut – și am cunoscut destul de mulți – nu se credeau supraoameni. Au construit echipe și erau lideri de echipe.” [7]

„Profesionistul cunoașterii”, „lucrătorul cunoașterii”, în opinia lui Peter Drucker, trebuie să fie *productiv*. Iată cum argumentează autorul acest punct de vedere: „Cunoștințele au, prin definiție, un înalt grad de specializare. Nimeni nu este foarte bun în foarte multe domenii. Așadar, acești oameni a căror materie primă sunt cunoștințele nu pot fi productivi decât dacă sunt integrați într-o rețea de oameni asemenea lor. În al doilea rând, acești profesioniști nu sunt oameni de echipă. Ca să fie eficienți, trebuie protejați, trebuie să fii ochii și urechile lor. De asemenea, nu vor să devină șefi, ceea ce este complicat, pentru că banii și laurii ajung la manageri. Trebuie să dezvolti o cu totul altă filozofie de carieră pentru acești oameni.” [7] Prin urmare, rolul liderului în economia cunoașterii constă nu numai în faptul de „a inspira încredere, a păstra simplitatea, a fi deschis și a valorifica diversitatea” etc., ci și a înțelege „care sunt principalele competențe proprii și principalele competențe ale angajaților și care este legătura dintre ele și rezultate”.

Odată ce *cunoașterea* - principala forță motrice - devine *cea mai relevantă resursă pentru dezvoltarea economică și socială contemporană*, „profesionistul cunoașterii”, „lucrătorul cunoașterii” trebuie să-și asume rolul de *lider tranzacțional* mai curând decât cel de *lider vizionar* sau *lider erou*, *lider supra-om*. Mai ales într-o organizație, instituție a căror sarcini se bazează atât pe raționalizare, cât și pe inovație, creativitate.

Un lider tranzacțional va obține rezultate scontate prin comunicare, va conduce prin motivație, prin crearea unui climat psihologic pozitiv, prin recunoașterea meritelor, a recompenselor, prin crearea oportunităților de dezvoltare profesională. Deci, și feedbackul din partea angajaților va fi unul de loialitate, încredere, credibilitate.

În perspectivă, *dezvoltarea educației în economia cunoașterii pune în evidență câteva direcții:*

Direcții de dezvoltare a educației în economia cunoașterii

1. Piața forței de muncă va avea o cerere crescândă pentru specialiștii intelectuali.

- *Posibile consecințe/dileme:*
- Ce se va întâmpla cu alte categorii de lucrători?
- Pot intra aceste categorii de lucrători în categoria celor solicitate și a celor intelectuale prin intermediul programelor de instruire și a recalificării?

2. Tot mai solicitată pentru lucrătorii intelectuali va fi capacitatea de a analiza informațiile decât cunoașterea faptelor și a informațiilor ca atare.

- *Posibile consecințe/dileme:*
- Ce fel de abilități universale vor avea nevoie lucrătorii intelectuali?
- Cum să le dezvoltăm?
- Ce combinație de abilități generale și specifice este necesară?

3. Personalitatea este (și va fi) plasată în centrul economiei cunoașterii.

- *Posibile consecințe/dileme:*
- Care sunt (și vor fi) implicațiile/efectele pentru planificarea și finanțarea educației.

4. Crește (și va crește) nevoia de personalizare și a instruirii. Totodată, munca intelectuală va fi o muncă creativă în condiții de incertitudine.

- *Posibile consecințe/dileme:*
- Ce modele organizaționale poate oferi acest lucru?

Sursa: Роль человека в экономике знаний. Интеллектуальный капитал.

CONCLUZIE:

Liderul modern – în economia cunoașterii – NU ESTE liderul supranaturalului, ci „*profesionalistul cunoașterii*”, care să fie util echipei din care face parte și societății, să maximizeze atât „utilitatea individuală”, cât și „utilitatea colectivității”!

Liderul modern – în economia cunoașterii – NU ESTE cel care propune „optimizarea” (reducerea) numărului de cadre didactice și/sau instituții de învățământ!

Liderul modern – în economia cunoașterii – NU ESTE cel care propune „optimizarea” numărului de angajați!

Liderul modern – în economia cunoașterii – NU ESTE cel care își propune, cu orice scop, să mărească numărul de diplome!

Liderul modern – în economia cunoașterii – ESTE LIDERUL care învață studentul și angajatul să presteze o muncă bazată pe gândire analitică și rezolvare de probleme!

Societatea NU ARE NEVOIE de roboți!

Societatea ARE NEVOIE de specialiști cu capacități cognitive, emoționale.

Societatea ARE NEVOIE de specialiști care dispun de *cele 7 tipuri de inteligență după Howard GARDNER*, și anume:

- ✓ *inteligența lingvistică,*
- ✓ *inteligența logico-matematică,*
- ✓ *inteligența spațială,*
- ✓ *inteligența muzicală,*
- ✓ *inteligența kinestezică,*
- ✓ *inteligența intrapersonală,*
- ✓ *inteligenta interpersonală.*

În acest context, Peter DRUCKER puncta: „În noua economie a cunoașterii, dacă nu ai învățat cum să înveți, te vei descurca cu greu.”

Sociologul englez Anthony GIDDENS afirma: „O economie a cunoașterii este una în care majoritatea forței de muncă nu mai este implicată esențial în producerea fizică sau distribuirea de bunuri materiale, ci în proiectarea lor, dezvoltarea tehnologică, marketing, vânzare și asigurare serviciilor.”

Liderul modern - în economia cunoașterii - ajută la creșterea calității vieții altor oameni sau îmbunătățește sistemul educațional și profesional în care învață, activează!

BIBLIOGRAFIE:

1. *Cariere. Jurnal de leadership* [online]. Disponibil: <https://www.cariereonline.ro/actual/avantajul-cunoasterii#sthash.phj4etdD.dpuf>
2. *Cariere. Jurnal de leadership* [online]. Disponibil: <https://www.cariereonline.ro/actual/companii/programul-de-lucru-flexibil-ar-putea-deveni-un-beneficiu-relevant-la-angajare>
3. *Cariere. Jurnal de leadership* [online]. Disponibil: https://www.cariereonline.ro/leadership/management/adevaratul-motiv-pentru-care-angajatorul-nu-isi-lasa-angajatii-sa-lucreze-de?utm_source=newsletter&utm_medium=li3796_mi209606&utm_content=articol&utm_campaign=NI+continut++07.08.2018&utm_term=1
4. *Cariere. Jurnal de leadership* [online]. Disponibil: https://www.cariereonline.ro/leadership/directorul-general-al-mondelez-romania-un-lider-nu-acumuleaza-putere-ci-distribuie?utm_source=newsletter&utm_medium=li3796_mi209838&utm_content=articol&utm_campaign=NI+continut++09.08.2018&utm_term=1
5. Ghid Migrația și integrarea în educația de tip „A doua șansă” [online]. Disponibil: http://tdh-europe.org/upload/document/7268/robin_handbook_ro.pdf
6. Hoffman O., Glodeanu I. *Societatea/economia bazată pe cunoaștere* [online]. Disponibil: <http://www.revistadesociologie.ro/pdf-uri/nr.5-6-2005/OSCAR%20HOFFMAN,%20ION%20GLODEANU-1.pdf>
7. Magazin online „Capital”. Peter Drucker: *Eu nu cred în lideri* [online]. Disponibil: <https://www.capital.ro/peter-drucker-8220eu-nu-cred-in-lideri8221-21198.html>
8. Muntean D. *Puterea informației într-o societate liberă*, p. 334 [online]. Disponibil: http://www.cniv.ro/2008/disc/cniv/documente/pdf/sectiuneaD/sectiuneaD_lucrarea07.pdf
9. Munteanu I., Ioniță V. *Managementul cunoștințelor*. Disponibil <http://www.viitorul.org/files/Management.pdf>
10. Năstase C. *Economia cunoașterii note de curs*, pp.7-8 [online]. Disponibil: http://www.seap.usv.ro/~carmenn/cursuri/Ec%20cunoasterii_Master%202010.doc
11. *Когда знания превращаются в деньги*. [online]. Disponibil: http://www.info.e-c-m.ru/magazine/79/eau_79_232.htm
12. *Роль человека в экономике знаний. Интеллектуальный капитал* [online]. Disponibil: http://www.humandevlopment.uz/ru/courses/detail.php?COURSE_ID=5&LESSON_ID=69

ECONOMIA, MORALA ȘI COMPLETAREA CU RESURSE UMANE A SECTORULUI DE APĂRARE

ION SÎRBU,

dr. hab., prof. univ. Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”

Abstract

This article addresses several groups of important issues for humans, society and security. The specification of the general content and the correlation between the concepts of economy, economics, economy of science, morals and morality - is one of these groups. The other one concerns the problems of the defense sector in general and of the Republic of Moldova in particular.

The economy of science is called upon to draw and substantiate the evolutionary paths of military science and education, the necessary reforms in the field of defense and security, including the human resources complementary to the defense sector. All this is impossible outside the morals and high morality of the decision factors and participants, of the whole human society.

Key words: *economy, morals, economics, economy of science, defense sector, human resources, decision factors, security.*

PRELIMINARII

Oricare stat poate fi considerat puternic dacă are armată națională și alte instituții de forță bine dotate, instruite, susținute de populație, numeric suficiente pentru îndeplinirea funcțiilor cerute de la acesta. Aceasta, însă, este o putere temporară și epuizabilă, dacă nu are în spate o economie dezvoltată. Astfel, un stat, sau altul este cu adevărat puternic când are și o economie puternică, capabilă să asigure o viață normală, relativ îndestulată a populației pe timp de pace și de crize de tot felul, inclusiv, război și alte situații critice.

Cum ar putea fi definite la general conceptele de economie, morală, moralitate, științe economice, economia cercetării sau economia științei și care sunt corelațiile, cum interacționează domeniile realității relectate de aceste noțiuni sau concepte? Ce au în comun economia, morala și moralitatea cu completarea sectorului de apărare cu resurse umane? Răspunsurile la aceste interogații și la altele similare, se vor găsi în expunerea ce urmează.

Realitatea R. Moldova, situația de incertitudine în care astăzi se află lumea, inclusiv și contextul regional în care ne aflăm, de rând cu literatură științifică pe problemele abordate, ne-au servit drept material pentru analiză, concluzii și propuneri.

Metodologia pe care ne-am bazat constă din metoda dialectică, istorică, extrapolării și cea comparativă.

PRECIZAREA TERMENILOR UTILIZAȚI

Aristotel, vorbind despre economie o diviza în două – una morală și alta amorală. Economia, care e destinată pentru întreținerea oamenilor și funcționarea normală a polisului e una morală. Cea îndreptată numai spre profit, spre beneficii mari, neținând cont de nimic, el o considera economie amorală.

Morala e o formă a culturii sau a conștiinței sociale, care reglementează comportamentul uman prin anumite norme, principii, prescripții și imperative. Morala, ca un element al culturii, există obiectiv, independent de voința oricărui individ și e creația a mai multor generații dintr-o comunitate istorică de oameni. Primitivă e această comunitate, primitivă e și morala. Într-o anumită măsură ea se aseamănă cu creația populară orală, numaică e mai dependentă de viața economică a societății în care apare și funcționează.

La o etapă cu mult mai târzie, la etapa civilizației, apare și teoria moralei. Aristotel a introdus termenul de etică și a fundamentat știința cu acest nume. Deci, Etica este știința despre morală, este teoria moralei.

Filosofii fundamentează normele, principiile, imperativele morale care sunt prezente respingând pe cele învechite, necorespunzătoare timpului și noilor condiții. Tot ei înaintează și

fundamentează altele noi. Rolul principal, însă, aparține societății. Anume aceasta le aprobă sau le respinge. Deci, societatea e creatorul adevărat al moralei și nu eticienii sau filosofii. Societatea e creatorul normelor morale, dar în instanță, ea crează în dependență de economie, de cerințele economice. Normele morale reglementează comportamentul oamenilor, care se află în relații economice și sunt ghidați deci, de morală pentru a menține și a dezvolta economia, ca bază sau fundament al societății umane.

Economia, viața economică, la rândul lor, influențează morala. Spre exemplu, canibalismul e ceva oribil, absolut anormal și amoral pentru omul contemporan civilizată. Cândva, însă, acesta era un lucru normal, fiindcă asigura într-o anumită măsură supraviețuirea oamenilor care îl practicau. Economia, viața economică de atunci fiind nedezvoltate nu-i puteau asigura pe deplin omului hrana necesară și din această cauză consumarea prizonierilor de război, a străinilor în calitate de hrană era considerată ca ceva normal deci, moral.

Alt exemplu. Unii oameni din societatea moldavă de astăzi nu mai condamnă atât de drastic hoția, carierismul, amoralismul. A atins cineva „înălțimile bogăției” pe cale necinstită este considerat de către aceștea ca „om abil”, „bine că a putut” etc. Omul de afaceri din Moldova I. Șor, chiar a fost condamnat pentru delapidările din sfera bancară și nu numai. Aceasta însă nu la împedit de a deveni primar al Orheiului, de ași crea un partid politic or, orheeni și nu numai, îl susțin. Chiar sunt gata de - al alege în parlament ca deputat. Da, el a furat, afirmă părtașii lui, dar el ne dă ceva și nouă. Cică el face multe pentru orașul Orhei. Aceasta e o influență a vieții economice asupra morale? Cred că nu asupra moralei, ci asupra moralității.

Moralitatea e o reflectare subiectivă de către oameni a moralei. Ultima e obiectivă, iar moralitatea e subiectivă. Lipsa de succes în sfera economică poate duce la amoralitate, la nerecunoașterea moralei și a normelor ei. Bineînțeles că morala și moralitatea nu depend în totul de economie. Ele își au și propriile lor căi de dezvoltare și evoluție, sunt autonome și nu în dependență absolută de economie.

Științele economice studiază economia și viața economică practică. Știința economică și economia reală se află în interacțiune. Poate că nu permanent, dar interacționează, îmbogățindu-se și dezvoltându-se reciproc. Științele economice ca și știința în general, ca și economia cercetării sau economia științei, trebuie să se dezvolte pe baze morale, iar savanții trebuie să fie de o înaltă moralitate, onestitate și demnitate.

Economia științei e chemată de a trasa căile evoluției și dezvoltării științei și învățământului, inclusiv și a celui militar. Ea trebuie să fundamenteze reformele necesare în domeniul apărării și securității, inclusiv și ale completării cu resurse umane. Toate acestea presupun înalta moralitate a factorilor decizionali, a participanților, a întregii societăți.

Înalta moralitate e moralitatea care consideră omul ca valoare supremă. Ea ține de dezvoltare și progres și e îndreptată nu numai spre om, dar și spre societate și natură, în afara cărora omul nu poate exista.

SECTORUL DE APĂRARE: OPORTUNITĂȚILE ȘI NECESITĂȚILE LUI

Sectorul de apărare include în sine Forțele Armate, Poliția, Carabinerii și alte instituții și entități de forță. În dependență de cum e el completat cu resurse umane, cum e dotat cu armament, transport, infrastructură și toate celelalte attribute necesare, e apreciat ca slab sau puternic. De la bun început se poate afirma că sectorul de apărare a R. Moldova mai are multe de făcut pentru a fi considerat normal, nemaivorbind de puternic. Aici sunt necesare eforturile întregii societăți, ale diplomaților și conducătorilor, a clasei politice în întregime și a partenerilor de dezvoltare pentru a edifica un sector puternic de apărare al statului moldav. Stat, care se află geografic la hotarele estice ale UE și în regiunea Mării Negre, regiune de confruntare a Rusiei cu NATO.

Care sunt problemele sectorului de apărare și care ar fi măsurile necesare pentru a fortifica acest sistem în viziunea autorului?

Unele probleme ale sectorului de apărare:

- Deficiența completării cu resurse umane;

- Insuficiența resurselor materiale și financiare,
- Problema Forțelor Militare de rezervă;
- Neutralitatea R.Moldova;
- Problema relațiilor nestatutare ale soldaților în termen.

Unele măsuri necesare fortificării sectorului de apărare:

- Serviciul militar obligatoriu de doi ani paralel cu cel pe bază de voluntariat;
- Serviciul militar feminin pe bază de voluntariat și obligatoriu;
- Educația morală, patriotică și militară în școala generală și în armată.

Cauzele deficienței de completare cu resurse umane a sectorului de apărare a R.Moldova au fost precăutate de autor în articolul publicat la UTM [Sîrbu I., 2018, p. 18-28]. Acestea, la general, pot fi reduse la situația precară a sănătății tinerilor din R. Moldova; la refuzul unora dintre tineri de a-și îndeplini datoria patriotică ce ține de serviciul militar; situația demografică precară grație sărăciei și exodului masiv al populației în diferite țări; temerile tinerilor și a părinților lor de conflicte militare; plecarea tinerilor la studii peste hotare; frica tinerilor și a părinților de relațiile nestatutare și violente prezente între soldații în termen; educația moral-patriotică a tinerilor neefectivă în școala generală și în armată.

Deficiența completării cu resurse umane ar putea fi soluționată pe mai multe căi, cum ar fi reînțoarcerea la serviciul militar obligatoriu de doi ani. Această idee e nepopulară și costisitoare. Reieșind, însă, din situația tensionată internațională și regională, grație terorismului mondial, inclusiv și a celui așa zisului Stat Islamic, a agresivității Federației Ruse, ca o nouă problemă globală, acest lucru se impune, cred eu.

Necesitatea serviciului obligatoriu de doi ani se impune și din îngrijorarea Parlamentului European. Acesta încă în 2015 era „profund preocupat de situația extrem de gravă din estul Ucrainei, unde războiul conduce la distabilizarea Ucrainei, dar și a întregii regiuni, inclusiv de amenințarea posibilă de crearea unui cordon terestru care să lege teritoriul Rusiei cu Crimeea prin teritoriul controlat de separatiști de-a lungul țărmului de vest al Marii Azov (Mariupol), în urma căruia Ucraina ar putea să nu mai aibă ieșire la mare, îndeamnă Ucraina și R. Moldova să ea măsuri pentru a preveni furnizarea de armament și echipamente militare în regiunea Transnistria, atât pe uscat, cât și pe calea aerului” [Pașcu I.M., 2015, p. 90].

Ucraina a luat anumite măsuri pentru cele indicate și pentru ași întări securitatea. A interzis Rusiei de ai traversa teritoriul ei pe calea ferată și aeriană. R. Moldova n-a făcut acest lucru nici până acum. Aeroportul din Chișinău este o cale de comunicare a Rusiei cu separatiștii din Transnistria.

Reieșind din situația creată, R. Moldova în strânsă colaborare cu Ucraina, ar putea soluționa problema transnistreană pe calea izolării acesteia de Rusia și de ce nu, de contactele cu UE și alte țări. De ce Rusia își poate permite numeroase embargouri pentru mărfurile moldovenești, iar Moldova nu? Nu se vrea cu adevărat or, Transnistria este o gaură neagră pentru Moldova unde abil își fac afacerile oligarhii natali și nu numai.

Pe de o parte, conducerea din R. Moldova de la tribuna ONU, cere expulzarea de pe teritoriul ei a trupelor rusești, iar pe de alta, face ceia ce face. Oare nu e vorba de o ipocrizie a guvernanților, care nu vor rezolvarea problemei? Nu cred că ei sunt atât de nepricepuți și nu văd adevăratele interese ale propriului stat. Se adeverește zicala populară „interesul joacă fesul”.

O altă măsură în vederea înlăturării deficienței de completare cu resurse umane a sectorului de apărare autorul o vede în introducerea serviciului militar obligatoriu de doi ani și pentru tinerile noastre. Adică serviciul militar obligatoriu și pentru femei, nu numai pentru bărbați. Suedia a aprobat deja serviciul military obligatoriu. Se discută acest lucru și în Germania, care are probleme de deficiență, cu toate că ea e în stare să plătească solde la un număr mai mare de soldați pe contract sau pe bază de voluntariat. Președintele Franței ridică problema educației militare a tinerilor și tinerelor începând de pe băncile școlii și până în armată.

Femeile de mulți ani își îndeplinesc serviciul military obligatoriu în Israel. De ce nu ar fi acesta un exemplu pentru noi. Mai ales că, R. Moldova e un stat sărac, chiar cel mai sărac din Europa.

Serviciul militar obligatoriu al femeilor, ar fi îndreptățit și reieșind din principiile egalității de gen. Afirmarea egalității femeilor cu bărbații, declară M. Radu, - a generat autonomia feminista și a condus, cum era și firesc, la înlăturarea dependenței acestora față de bărbați. În societatea actuală, realizarea unui echilibru între carieră și familie este un drept de care se bucură în egală măsură ambele sexe. Egalitatea, fiind un concept comparativ, are în vedere ambele sexe. Egalitatea femeilor se realizează nu doar în beneficiul lor ci și al bărbaților [Radu M., 2015, p. 113]. Prin urmare serviciul militar feminin se va înfăptui și în interesele bărbaților or, sectorul de apărare, prin atragerea femeilor, va deveni mai fortificat, întâlnind mai puține probleme în completarea sa cu resurse umane.

Ridicarea nivelului de trai și al deservirii medicale calitative a întregii populații, ar rezolva și problema deficitului de sănătate la recruți. Din ce surse s-ar putea lua bani pentru a face acest lucru? Reducerea corupției în toate domeniile, reântoarcerea miliardelor furate, cheltuielile rationale ale finanțelor, provenite din spiginul acordat de către partenerii de dezvoltare, a banilor trimiși de către oamenii care lucrează peste hotare. Aceste măsuri ar putea relansa economia în criză a țării noastre. La acestea ar putea contribui și reformele justiției, a sistemului bancar, a învățământului, a sistemului de ocrotire a sănătății, etc. cerute de partenerii de dezvoltare. Aceasta ar situa Moldova pe făgașul dezvoltării economice normale, care ar putea îmbunătăți și situația demografică precară și posibilitatea de a trece la serviciul militar pe bază de voluntariat, despre care se spune că va fi peste doi ani. În situația de azi nu e real acest lucru or, armata pe bază de contract costă scump și are nevoie de voluntari. Ultimii nu vor veni în măsura în care statul moldav are nevoieor, salariile lor la moment nu pot fi atractive. Din aceeași cauză nu vor veni voluntari nici din exterior. Consider că eforturile pentru ridicarea nivelului de apărare și securitate a statului moldav nu numai că trebuie să fie intensificate, dar și aprofundate. Or, situația actuală din regiunea Mării Negre, după cum afirmă N. Bekiarova, este extrem de complexă din cauza crizei profunde din Ucraina, incendiilor continue din Donbas, rolului Rusiei în „conflictele înghețate”, intensificării militarizării Crimeii și a întregii regiuni. După anexarea Crimeii de către Rusia și creșterea militarizării peninsulei, importanța strategică a regiunii s-a amplificat semnificativ.

Această imagine este completată și de incertitudinea strategică privind viitorul UE după BREXIT și în special după victoria lui Donald Trump în cursa prezidențială din SUA. În politica NATO au loc schimbări și se anticipează o anumită incertitudine cu privire la viitorul relațiilor transatlantice [Bekiarova N., 2017, p.44].

Trecerea la serviciul militar pe bază de contract are nevoie nu numai de mijloace materiale și financiare, dar și de timp. De la început, pe parcursul a 2-3 ani, s-ar putea de trecut la contract una sau 2 unități militare de reacție rapidă, păstrând și serviciul militar obligatoriu pentru bărbați și femei. Treptat s-ar putea trece la acestea și alte unități militare. Reformarea întregii armate pe aceste baze, poate fi efectuată mai rapid numai cu susținerea nemijlocită a partenerilor de dezvoltare – NATO, SUA, UE.

Mai este o cale, care ar putea fi „luată”, „împrumutată” de la teroriști. Este vorba despre luarea la înarmare a utilizării în următoarele presupuse lupte a „echipamentelor simple”. După cum afirmă J. Besenyo „în domeniul prevenirii o armă cu cât e mai simplă, cu atât e mai greu de detectat” [Besenyo J., 2017, p. 84]. Ofițerii, soldații, poliștii, carabinieri, reprezentanții tuturor instituțiilor de forță, agenții civili ai instituțiilor sociale trebuie să fie instruiți a lupta nu numai cu metode, armament, muniții tradiționale, dar și cu cele netradiționale. În industria de apărare, afirmă în continuare J. Besenyo, nu putem să ne axăm doar pe modul nostrum conventional bine stabilit de a rezolva crizele; adaptarea continuă la provocările actuale și la mediul de securitate reprezintă o necesitate [Besenyo J., 2017, p.98].

Cunoașterea metodelor și a procedeelelor de luptă, a armamentului simplu și mai complex, pe care le folosesc teroriștii, ne-ar ajuta să avem succese în lupta cu ei, să le prevenim și să le neutralizăm în caz de necesitate. Ne-ar ajuta să le folosim împotriva lor, dar și împotriva potențialilor inamici, care ar folosi metode de agresiune atipice, hibride, asimetrice, etc. Datoria întregului sistem de apărare, a fiecărui membru și unitate al acestuia, e de a preveni și a contracara orice atentat la securitatea țării noastre și a oricărui cetățean al ei. „în acest sens, afirmă I. Besenyo, trebuie să

subliniem importanța instruirilor pregătitoare (de exemplu, instrucție pentru luptă de aproape sau aplicarea unor sisteme de alarmă) și pentru civili, cum ar fi agenții de Securitate din instituțiile sociale, infrastructura critică sau principalele puncte sociale de întâlnire” [Besenyo J., 2017, p.98].

Amenințarea teroristă este actuală pentru noi ca și pentru oricare altă regiune a lumii. „Entitățile teroriste, afirmă T. Zecheru, sunt implicate direct în traficul de personae și de droguri prin rețele extrem de bine organizate pornind din America de Sud până în Africa de Nord, Europa și Asia Centrală, finanțându-și astfel atacurile armate” [Zecheru T., 2015, p. 40].

În R. Moldova, conform datelor comunicate de organele competente și mass-media sunt cazuri de trafic de personae și droguri. Deci, suntem implicați și amenințați de terorism. După cum menționează T. Zecheru, amenințarea teroristă există și se menține în ciuda oricărui eforturi de prevenire și se poate constitui în orice moment într-o amenințare militară directă [Zecheru T., 2015 p. 41].

Educația morală, patriotică și militară trebuie să înceapă în școală și să continue în armată. Ea trebuie să se bazeze pe umanismul tradițional, dar și pe umanismul ecologic și cel etnic [Sîrbu I., 2018].

CONCLUZII

Există o strânsă legătură între economie, morală, moralitate, economia cercetării, inclusiv a celei militare și a fortificării sectorului de apărare.

Economia cercetării sau a științei e chemată de a indica căile evoluției și dezvoltării științei și învățământului, inclusiv și a sectorului military.

Fundamentarea reformelor necesare sectorului de apărare e o sarcină, ce stă în fața științelor economice și a economiei științei.

Soluționarea deficienței completării cu resurse umane a sectorului de apărare impune introducerea serviciului militar obligatoriu și pentru femei; reîntoarcerea la serviciul militar obligatoriu de doi ani; educarea morală, patriotică și militară începută în școală și terminate în armată.

Trecerea treptată la serviciul militar pe bază de voluntariat și refuzul la neutralitate.

Fortificarea sectorului de apărare a R. Moldova poate fi efectuată numai cu susținerea partenerilor de dezvoltare: NATO, SUA, UE.

Moralitatea înaltă e o componentă necesară a tuturor reformelor sectorului de apărare. Înalta moralitate e necesară tuturor factorilor decizionali ai statului și ai sectorului de apărare.

BIBLIOGRAFIE:

1. Sîrbu Ion. Interogațiile deficienței de completare a sectorului de apărare cu resurse umane (Aspecte sociofilosofice și antropologice). Materialele Conf. „Științele socioumanistice și progresul tehnico-științific”, ed. Tehnica-UTM, Cnișinău, 2018, p. 18-28.
2. Pașcu I.M. Raport referitor la situația militară strategică din bazinul Mării Negre în urma anexării ilegale a Crimeii de către Rusia (2015/2036(INI) Comisia pentru afaceri externe. Monitor strategic. București, Nr. 1-2/2015, p. 87-94.
3. Radu Mihaela. Egalitatea de gen: o condiție pentru realizarea securității umane. Impact strategic, nr 2(55), București, ed. Univ. Naționale de Apărare Carol I, 2015, p. 107-114.
4. Bekiarova N. Creșterea activității militare în regiunea Mării Negre ca amenințare la adresa securității. Impact strategic, nr 1(62), București, ed. Univ. Naționale de Apărare Carol I, 2017, p. 44-53.
5. Besenyo J. Atacuri puțin costisitoare, comploturi imperceptibile? Prezentare generală privind caracterul economic al terorismului actual. Impact strategic, nr 1(62), București, ed. Univ. Naționale de Apărare Carol I, 2017, p. 84-101.
6. Zecheru T. Provocările NATO în contextual evoluției amenințărilor hibride. Impact strategic, nr 2(55), București, ed. Univ. Naționale de Apărare Carol I, 2015, p. 38-45.
7. Sîrbu Ion. Unirea și securitatea națiunii române în viziunea umanismului etnic și ecologic. Unitatea limbii și culturii române. Lucrările prezentate la Congresul Internațional al Culturii Române, Ediția I, Timișoara, 2018, p. 339-352.

SUMMARIZING AS AN IMPORTANT SKILL FOR BUSINESS ENGLISH STUDENTS

SVETLANA BACINSCHII¹

Abstract

The teaching of academic writing skills strives for developing students' skills for continuous use of academic English to effectively operate in various areas of language use. Writing remains one of the most important ways to be assessed in University, so it is a key skill to master. As a competence, writing is a difficult task in itself, but it is made even more challenging in University due to the specialised nature of academic discourse. Academic writing differs from other types of writing such as journalistic or creative writing. In most forms of academic writing, a detached and objective approach is required. Summarising is an important skill in academic writing. A good summary can verify that students are understanding each other, can make communications more efficient, and can ensure that the most important elements of communication are depicted and exploited.

Key words: *academic writing, difficulties, plagiarism, skills, summarising*

JEL CLASIFICATION: A20, A23, A29.

1. INTRODUCTION

The article aims to focus on the importance of summarising skills for business English students. Such skills are invaluable as they help students learn more effectively. Writing skill is one of the four basic skills in English that plays an important role in operating with the language. Reading is also the most important of the four skills in English as foreign language. Writing offers the learners the opportunity to experiment with the language and try different constructions. Being able to write a good summary also demonstrates that scholars have fully understood the text they are reading and they can complete the different stages of their academic writing task. This study thus provides advice, strategies, factors that cause the difficulties and the solutions to deal with difficulties in writing a summary.

Summarising is an important skill in academic writing. It allows students to extract the most important points from an academic text and rewrite them in their own words, in a brief form. Such skills are helpful when they are note taking and researching for an essay. Being able to write a good summary also demonstrates that they have fully understood the text they are reading.

The process of summarising involves important reading, thinking and writing skills that are essential in academic writing.

Summarising a text in academic writing is important because it:

- gives a general idea of the key points of a text
- provides proof for the students' academic arguments, conclusions and evaluations
- shows the students' understanding of a text
- demonstrates the learners' awareness of the wider context of a topic or issue

The reason lectures use summarizing is to help students “focus on the heart of the matter” [Jones R., 2007]. Lecturers want their students to capture the most important idea or message. However using this strategy will help students be responsible for evoking what the text was about and sharing what they consider it was about.

Research done by Block and Parris, states what comprehension strategies should be taught, how, and why. It states that every year students need to learn, recap, and use 45 different strategies for reading and reading comprehension. One of those is summarizing, because teachers need to use strategies that permit students to understand the content and encourage their thinking. Although summarizing is usually written, it can also be used verbally and visually.

A good summary should be brief, complete, logical, and independent.

¹ *Magistru, Lector Universitar, MD-2005, Republica Moldova, mun. Chișinău, str. Mitropolit Gavriil Banulescu-Bodoni, 61. Academia de Studii Economice a Moldovei, Tel:(+373 22) 2241. E-mail svetlana.butuc@yahoo.com, web site: www.ase.md.*

- Unlike paraphrasing, summarising condenses information. A brief summary should remove repetitions, although the author restates the same ideas. The summary should be much shorter than the source.
- A complete summary should present all the important points from the original passage. Students must note them down in a list and then review all the ideas, and include them in their summary.
- A logical summary should make sense as a piece of writing in its own right; it should not sound like an incoherent compilation of ideas.
- An independent summary implies that it should not imitate the author of the text. On the contrary, a personal voice should be maintained throughout the summary. Students should not simply quote the author but use their own words to state their understanding of what they have read, as the summary is based on their interpretation of the writer's ideas. However, they should avoid misrepresentation by using comments or criticisms of their own. Thus, summaries should only contain the original author's viewpoint, not the students' opinion.

2. RULES TO WRITE A SUMMARY

Firstly, students must read through the original text to understand its overall meaning. They should get a general idea of the subject as well as the author's attitude. Students may identify the main idea of an article by using the following methods:

1. Gather information from the title.
2. Identify the place it was published, as this can help determine the intended audience.
3. Determine the date of publication.
4. Determine the type of essay (expository, argumentative, literary, scholarly etc.)
5. Take note of the tone of the piece.
6. Identify certain notions or arguments that seem to be repeated throughout.

Secondly, they have to capture the main ideas of the passage by stressing them and ignoring any pointless facts, descriptions, opinions or examples that do not affect the core message. All statistics, dates and names, quotations, details and comparisons, examples, opinions, and decorating expressions have to be excluded unless they are vital for the understanding of the text.

Thirdly, the summary is usually written in the present tense, but past events may be reported in the past, future events may be reported in the future. Statements or questions, which were made in the past, may be reported in the past tense or the past perfect. Statements and questions that were made in the past but concern the future may be reported in the conditional.

Next, students have to read a second time to identify the main points. They can either do this paragraph by paragraph, or heading by heading / sub-heading. They should be able to identify the topic sentences. These are usually the first sentences of each paragraph and they give the main idea for the paragraph (with the following sentences supporting this main idea). In addition, they should look for the concluding sentence in the paragraph, as this often summarises the paragraph.

Ready to write – at this point, the student's first draft is virtually prepared. They can use the thesis statement as the introductory sentence of your summary, and your other sentences can make up the body. They have to make sure that they are in order. Moreover, they should add some transition words (*then, however, also, moreover*) that help with the overall structure and flow of the summary.

Then, students must reread their summary and make certain that they have accurately represented the author's ideas and main points. Furthermore, it is important to make sure that the information directly cited from the original source is cited correctly. Also students should check to make sure that their text does not contain their own commentary on the piece.

Lastly, once they are certain that the summary is accurate, they should revise it for style, grammar, and punctuation.

3. SUMMARY VS. PARAPHRASE

Many students are confused on how to do a paraphrase and summary in their paper, simply because they do not know the difference between them. The difference between the two is what their objectives are. As mentioned above a **summary** is a brief summing up of the main points of a

statement or narrative, while a **paraphrase** is the rewording of something written or spoken, especially with the aim of making the sense clearer. A paraphrase may be longer, shorter, or of the same length as the original passage.

Thus, paraphrasing and summarizing are essential techniques for an effective and efficient essay. These are an utter must when dealing with scientific concepts. Both paraphrasing and summarizing are allowed and accepted till the original source is stated, and only till the work is not copied and is free from any kind of plagiarism. The examples below illustrate the difference between summarising and paraphrasing.

The original passage:

Students frequently overuse direct quotation in taking notes, and as a result they overuse quotations in the final [research] paper. Probably only about 10% of your final manuscript should appear as directly quoted matter. Therefore, you should strive to limit the amount of exact transcribing of source materials while taking notes.

Lester, James D. Writing Research Papers. 2nd ed. (1976): 46-47.

A legitimate paraphrase:

In research papers students often quote excessively, failing to keep quoted material down to a desirable level. Since the problem usually originates during note taking, it is essential to minimize the material recorded verbatim (Lester 46-47).

An acceptable summary:

Students should take just a few notes in direct quotation from sources to help minimize the amount of quoted material in a research paper (Lester 46-47).

To sum up:

1. Paraphrasing is writing any particular text in your own words while summarizing is mentioning only the main points of any work in your own words.
2. Paraphrasing is almost equal to or somewhat less than the original text while summarizing is substantially shorter than the original.
3. Paraphrasing may be done for the purpose of simplifying the original work while summarizing is done to mention only the major points without any kind of explanation about the matter.

Some common errors committed by students when summarising are:

- They write down everything, not separating out the important points
- They write down almost nothing, not knowing how to identify the important points
- They may copy word for word, instead of using their own words

Moreover many students have difficulties on writing a summary of an English text due to the language aspect or because of the problem in vocabulary and grammar. The problem in vocabulary and grammar makes them difficult to understand the content of the source text. [Grabe W., Stoller F.L., 1997] stated that students are faced with an unfamiliar text in the foreign language; the first challenge seems to be it vocabulary.

Another barrier in producing a summary is the lack of knowledge about the steps in writing a summary. They do not understand the steps or instructions on writing a summary while the steps in summary writing are very important. According to [Tomitch L. M. B., 2000], procedural knowledge is knowing “how to” or being able to extract the main ideas in the text and write a coherent summary.

Time for summarizing the text is also an issue that causes the difficulties for students. In other words, the student needs much time to finish a summary. This happens because they have difficulties in summarizing due to the problems in comprehending the text. Most of the students spent more time in comprehending the source the text.

In conclusion, the students face different problems in writing a summary of an English text and the major barriers are language, procedure, and time.

4. SUMMARIZE WITHOUT PLAGIARIZING

When students finally have a topic, on which they are going to write their paper, the first thing they should do is to decide what exactly to write down. Although a topic itself reflects the main idea of the content, it does not always disclose the subject completely. That is why students should make up a clue and plan the line of thinking. It will settle on what the order of events in their paper will be.

The easiest way to find out what to write is to use someone else's experience as a reference. After reviewing works of other authors, you will find ideas, which satisfy your own point of view. Finally, they will have a good example consult while writing their own account. The only question is how to summarize without plagiarizing.

Plagiarism is when you borrow the author's language, sentence structure, or ideas without properly citing the work in your essay. You cannot use the results of another's research or material, specific arrangement of the material, list of steps and conclusions in an experiment, artistic concept without acknowledging the original creator and source without proper citation.

One of the main requirements to any paper is its originality. Below are **stated some ways to avoid plagiarism in academic writing**.

Step 1

Students should read the reference very attentively and make sure that they comprehend what it is all about. Understanding of the information is a precondition for being able to acknowledge it and put in their own words.

Step 2

Now students should write an introductory part of their paper. They should decide whether they are going to share the opinion as their own or make it clear that they used a reference material. When using the exact word or words of an author, no matter whether they are taken from a book, song, magazine, website, or other written source, they **must** place those words within quotation marks and credit the source of those words.

Step 3

Write down the plot without looking into a reference material at all. Only this way they will be able to avoid plagiarism in their text. In case they cannot remember something significant, they must read the entire reference again, than put it aside and try to write their variant one more time. Students should avoid paraphrasing a sentence by sentence.

Step 4

If they mentioned a reference in the paper, it is mandatory to place a citation right after the last sentence and they have to point the source and the author's name to avoid plagiarism.

Below is a passage taken from Raymond S. Nickerson's "How We Know-and Sometimes Misjudge-What Others Know: Imputing One's Own Knowledge to Others." *Psychological Bulletin* 125.6 (1999): p737.

Original source:

In order to communicate effectively with other people, one must have a reasonably accurate idea of what they do and do not know that is pertinent to the communication. Treating people as though they have knowledge that they do not have can result in miscommunication and perhaps embarrassment. On the other hand, a fundamental rule of conversation, at least according to a Gricean view, is that one generally does not convey to others information that one can assume they already have.

Plagiarised version:

For effective communication, it is necessary to have a fairly accurate idea of what our listeners know or do not know that is pertinent to the communication. If we assume that people know something they do not, then miscommunication and perhaps embarrassment may result (Nickerson, 1999).

This is an example of an attempt to summarise that uses many of the exact words and phrases. Direct quotes need quotation marks. The writer has used too many of Nickerson's original words

and phrases such as "effective communication", "accurate idea", "know or do not know", "pertinent", "miscommunication", and "embarrassment". Note that the passage doesn't have an opening tag to indicate where use of the Nickerson's material begins. A citation at the end of a paragraph is not sufficient to indicate what is being credited to Nickerson.

Proper Summary:

Nickerson (1999) argues that clear communication hinges upon what an audience does and does not know. It is crucial to assume the audience has neither too much nor too little knowledge of the subject or the communication may be inhibited by either confusion or offence (p. 737).

Notice that the writer both paraphrases Nickerson's ideas about effective communication and compresses them into two sentences.

How can students avoid plagiarism? In many cases, students who find themselves accused of plagiarising often have done so unintentionally. Poor organisation and time management, as well as a failure to understand good academic practice, are often a reason. It might therefore be helpful to note the following points:

- Students should manage their time and plan their work – students should make sure that they have enough time to prepare, read and write
- When paraphrasing an author's text, students have to use their own words and a sentence structure sufficiently different from the original text
- In their notes, it is important to highlight any direct quotations they want to use in the assignment - this will help to ensure they use quotation marks with an appropriate reference when writing up the work
- They should allot enough time to check the final draft for possible referencing errors or omissions: for example, check that all their in-text citations have a corresponding entry in their reference list, and vice versa

5. THE IMPORTANCE OF SUMMARIZING

Why is summarizing important? The skill of summarizing is an indispensable yet often ignored step in the communication process. Whether students understand it or not, summarizing can add an innovative dimension to verbal and written communication both in a business and personal situation.

Summarizing helps students to comprehend knowledge, transferring it to long-term memory significantly because it leads students to

- a) reading to understand
- b) to distinguish important ideas
- c) to express the information by using their own words.

Summarising is an important skill, which is often used when researching, gathering, or presenting information. Many assignments produced by students at college will draw upon important ideas, writings and research of experts in their study area. No doubt, the work of various writers will be included in your their assignments to support claims or provide evidence of their own writing though, usage of such sources must be done accurately in order to avoid plagiarism.

Excellent summaries are valuable because they keep busy readers informed without demanding more time than necessary to get the information they need. Today we generate and exchange information at a volume and speed that never diminish. Administrators may deal with reports, proposals, documents and briefing notes that together easily reach hundreds of pages. The only way busy administrators can manage the flood of information is to rely on effective summaries that can efficiently present the most important information.

A good summary tells readers enough about a topic that they can decide whether they need to read more.

Thus, summarizing is an important skill for students to learn because:

- It gives them practice in expressing key ideas and finding main ideas
- It is a way for them to monitor their own understanding

- It is a way for them to practice decision making and learn about sequencing
- it can be used in many different subjects, such as science, math, and social studies
- it can be used in real life situations, through college, and in a job

CONCLUSION

Of the four language skills, writing is considered as one of the most important skills, mainly in an academic environment such as in schools, colleges and institutions of higher learning. Among the different genres of writing students have to undertake in the course of their academic career, summary writing seems to be one of the most difficult to master. Summary writing is an important skill for students to learn in ESL. This allows them to paraphrase and summarize what they have read at the same time interpreting what they have understood from the passage. This is an important exercise to enhancing their comprehension skills. Although summarising is a complex activity that can impose an overwhelming cognitive load on students [Kirkland M. R., 1991], in an academic setting it is a highly essential and necessary skill.

One of the main requirements to any paper is its originality. Meanwhile the main problem here is that students listen not to understand and realize, but to repeat and plagiarize. Accurate referencing is important in all academic work. Students will need to understand the general principles to apply when citing sources and take steps to avoid plagiarism.

BIBLIOGRAPHY:

1. Block, C., C. & Parris, S., R. *Comprehension Instruction, Second Edition: Research-Based Best Practices*, Guilford Press, 2008, ISBN-10: 1593857004, ISBN-13: 978-1593857004
2. Grabe, W., Stoller, F.L., *Second Language Vocabulary Acquisition*, New York: Cambridge University Press, 1997, pp. 98-122
3. Jones, R., *Strategies for Reading Comprehension: Summarizing*, 2007, available at <http://www.readingquest.org/strat/summarize.html>
4. Kirkland, M.R., Saunders, M.A.P., *Maximizing student performance in summary writing: managing cognitive load*, 1991, *Tesol Quaterly*, pp.105-122. Available at <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.2307/3587030>
5. Neville, C., *The Complete Guide to Referencing and Avoiding Plagiarism*, 2nd ed. Maidenhead: Open UP, Berkshire: Mc Graw Hill, Open University Press, 2007
6. Nickerson, R. S., *How We Know-and Sometimes Misjudge-What Others Know: Imputing One's Own Knowledge to Others*, *Psychological Bulletin* 125.6, 1999, p. 737. Available at <https://pdfs.semanticscholar.org/2850/3fb675e59d00a8cca49bc37d474e07888ae2.pdf>
7. Tomitch, L. M. B., *Teaching main ideas: Are we really teaching?*, *Linguagem & Ensino*, 2000, pp. 45-53

DIMENSIUNILE ECOLOGICE ALE MANAGEMENTULUI URBAN ÎN ORAȘELE DIN MOLDOVA

ELENA VACULOVSKI¹

Abstract

Improving the quality of the urban environment and the development of feasible local infrastructure have become priority objectives for most of the world's countries. So, the urban ecosystem has special parameters compared to other territories generating specific ecological phenomena.

Contrary to global trends, urbanization in the Republic of Moldova has stalled in the last decade of the 20th century as a direct result of the demographic decline and now only shows modest signs of restoration. For the Republic of Moldova, it is necessary to develop balanced cities in interaction with sustainable social and economic development throughout the country.

In this paper were presented and analyzed the policies and measures of urban ecological transitions of Moldavian cities in the context of climatic objectives meant to provide the inhabitants with a better quality of life and at the same time a local economic development without destroying the local resources. The effectiveness of the policies and efforts of the Republic of Moldova on housing insurance and the sustainable development of human settlements was analyzed. Moldova has experienced moderate progress in respecting and applying environmental standards and requirements.

In order to develop sustainable cities, Moldova needs to adopt a local change and reorientation that takes into account citizens' needs and ecological vision for cities of the future.

Key words: *urban environment, urban ecosystem, Moldavian cities, human settlements, sustainable social and economic development, cities of the future.*

JEL clasification R110, Q51.

Accentele referitoare la îmbunătățirea și eficientizarea calității vieții se deplasează în prezent pe plan mondial asupra problemelor legate de starea mediului urban, deoarece majoritatea populației globului locuiește și lucrează în orașe. Anul 2007 a marcat acel hotar în care numărul populației urbane la nivel global a depășit numărul populației rurale. Se consideră, că peste 65% din populația lumii ar urma în anul 2050 să locuiască în mediul urban, iar în orașele europene această cifră va atinge cota maximă de 80%.

Îmbunătățirea calității mediului urban și dezvoltarea de infrastructură locală fezabilă au devenit obiective prioritare pentru majoritatea statelor lumii. Există și un număr mare de structuri care au ca scop coordonarea acestei mișcări spre orașe ecologice - „Green Cities”.

Conceptul de mediu poate avea o abordare holistică și antropocentrică. În cazul abordării *antropocentrice* a conceptului de mediu, accentul cade pe individul uman sau pe societatea omenească, iar mediul este ceea ce îl înconjoară – izvor nesecat de resurse și debușeu pentru produsele inutilizabile (deșeuri); speciile sunt împărțite în folositoare și dăunătoare conform interesului omului, îndreptat întotdeauna spre stăpânirea naturii. O astfel de abordare determină o dezvoltare necontrolată a societății omenești, cu impacturi negative asupra mediului. O abordare antropocentrică particulară este cea sectorială, în care mediul este văzut ca fiind format din factori de mediu (apă, aer, sol, faună, floră). Abordarea *holistică* (integralistă) oferită de ecologia sistemică consideră că mediul este întreaga ierarhie a sistemelor ecologice organizate, incluzând sistemele ecologice naturale și sistemul socio-economic uman. Un sistem ecologic organizat este o structură funcțională.

După „The Building Services Research and Information Association” – Asociația pentru Cercetare și Informare în domeniul Serviciilor de Construcții există patru tipuri de capital:

1. Capitalul natural: trebuie acordată valoare de piață bunurilor și serviciilor de mediu, inclusiv celor aparent neesențiale (neproductive): biodiversitatea, culoarele ecologice; capitalul natural oferă bunuri și servicii de care beneficiază sistemul socioeconomic uman;

¹ Doctor economie, conferențiar universitar ASEM, Chișinău, str. Mitropolit Bănulescu-Bodoni 61, tel. (+373)22402734, e-mail: elenavaculovsky@ase.md

2. Capitalul produs de om: cuprinde clădirile, utilajele și infrastructura aferentă;
3. Capitalul uman: reprezintă cunoștințele și abilitățile practice ale populației umane;
4. Capitalul social: mai neclar definit, constă în relațiile juridice și socio-economice care dau coeziune și stabilitate societății omenești. [1]

Dacă ne referim la termenul de ecologie urbană, acesta a fost folosit pentru prima dată în anii 1950, dar a devenit cunoscut în 1968, prin lucrările simpozionului „Lupta pentru supraviețuire în megalopolisuri” desfășurat în orașul New York [2]. Astăzi, mulți autori privesc orașele ca ecosisteme. Componenta abiotică este reprezentată de elemente staționare (geografice, hidrogeologice și pedologice) și antropogene, generate de necesitățile speciei umane și de activitățile specifice ale omului, iar componenta biotică este reprezentată de un număr redus de specii, și caracterizată de dominanța speciei umane asupra celorlalte. Există specii care „ocolesc” regiunile urbane (hemerofobe), specii „indiferente” (hemerodiafore) și specii „însoțitoare” ale procesului de urbanizare (hemerofile și sinantropice). Există o mare diversitate a micro-habitatelor și nișelor ecologice din zonele urbane, precum și a grupelor de organisme din cadrul micro-habitatelor. La nivelul unui oraș, principalele tipuri de habitate sunt centrul orașului, zonele de locuire densă, zonele rezidențiale, parcurile, cimitirele, zone industriale, căile de circulație (drumuri, căi ferate sau canale navigabile), râurile și oglinzile de apă. În afara funcțiilor specifice oricărui ecosistem (fluxul de materie și de energie și autoreglarea, ultima asigurând continuitatea ecosistemului în timp și spațiu), orașul îndeplinește o funcție aparte în cadrul celorlalte așezări umane, și modul de desfășurare a funcțiilor specifice oricărui ecosistem diferă de cel caracteristic sistemelor naturale. Din punctul de vedere al fluxului de materie și energie, sistemele ecologice antropice și antropizate sunt paraziți ai sistemelor ecologice naturale, beneficiind de capitalul natural, constând în bunurile și serviciile oferite de sistemele ecologice naturale, și de energia pusă la dispoziție de acestea. Omul transformă sistemele ecologice naturale în macrosisteme și sisteme antropizate. [2]

Deteriorarea mediului este un concept general, care include activitățile umane cu impacturi negative asupra mediului: poluarea care conduce la perturbarea circuitelor biogeochimice, erodarea genofondului și ecofondului, reducerea biodiversității, fragmentarea habitatelor, introducerea de noi specii, manipulările genetice și execuția marilor lucrări de hidroamenajare. Poluarea constă într-o perturbare a circuitelor biogeochimice. De cele mai multe ori, substanțele poluante există în mediu, dar activitățile umane determină o depășire a concentrațiilor admisibile, peste limitele capacității de suport. Poluarea afectează atmosfera, apele, solul și biocenozele.

Dacă ne referim la evaluarea impactului asupra mediului, atunci putem clasifica impacturile asupra mediului după următoarele criterii:

- ✓ modul de manifestare: – directe, indirecte, cumulative, sinergice;
- ✓ durată: – permanente sau temporare, pe termen scurt, mediu sau lung;
- ✓ natură: – pozitive, negative, nule;
- ✓ importanță: – reversibile, ireversibile.

Este semnificativă modificarea unor parametri climatici specifici ecosistemului urban, în raport cu cei din teritoriul înconjurător: fenomene de condensare mai accentuate, poluare gazoasă de câteva ori mai mare, radiație solară sub toate aspectele sale mai redusă, temperatura atmosferei mai ridicată, viteza vântului, exprimată în medie anuală, mai mică, dar mai mare în ceea ce privește mișcările lente ale aerului, umiditatea relativă mai mică, nebulozitatea generală mai mare, la fel ca și fenomenele de ceață și precipitații mai mari în ceea ce privește cantitatea totală de apă, ca și precipitațiile mai mici de 5 mm., dar căderile de zăpadă mai reduse. La nivelul solului, ca urmare directă a poluării intense în ariile urbane și a folosirii diferiților fertilizatori se produc și modificări din punct de vedere chimic, manifestate în primul rând printr-o creștere a alcalinității. Nu în ultimul rând, aceste transformări distrug habitatul organismelor din sol, fenomen care, împreună cu reducerea covorului vegetal, introduce modificări în biochimia solului și evoluția acestuia. În plus față de modificarea componentelor naturale existente pe amplasamentul unui ecosistem urban, omul creează elemente noi, ca suport al satisfacerii propriilor necesități de natură biologică, de organizare

socio-economică, și ocazională apariția unor elemente generate de activitățile umane – poluanți din apă, aer și sol. [3]

Contrar tendințelor globale, urbanizarea în Republica Moldova s-a stopat în ultimul deceniu al secolului XX, ca urmare directă a declinului demografic și în prezent manifestă doar modeste semne de restabilire. Astfel, în Republica Moldova, potrivit recensământului din 2014, populația urbană este de 1,51 milioane de oameni (54%). În municipiul Chișinău trăiesc 814 mii oameni, în UTA Găgăuzia sunt 161 de mii de locuitori, în municipiul Bălți – 150 mii, în Orhei – 125 mii, în Cahul – 124 mii. [4]

Rețeaua de localități a Moldovei include 65 localități urbane și 1704 sate. Se evidențiază capitala, municipiul Chișinău, cu o populație de 814 mii locuitori și municipiul Bălți cu 150 mii locuitori. Ambele au un profil economic multilateral. Celelalte orașe, cu populația între 6 și 40 mii, au de regulă, un profilul economic agrar-industrial și s-au dezvoltat ca centre administrative ale raioanelor sau centre de prelucrare a produselor agricole. [4] Rețeaua de localități din Republica Moldova are o distribuție teritorială echilibrată, dar funcțional este excesiv polarizată de capitala Chișinău. Migrația va continua în următorii 10 ani către centrele urbane, așa că aceste zone trebuie să fie pregătite să primească un număr atât de mare de oameni atât din punct de vedere al calității serviciilor oferite, precum și a mediului de viață, care este direct proporțional cu starea ecologică a localității.

Procesul perioadei de tranziție, inclusiv în aspect teritorial, a decurs în mare parte spontan, fapt ce a condus la formarea unor disproporții în dezvoltarea regională a țării:

- decalajul între activitatea economică în Municipiul Chișinău și stagnarea în mare parte a restului Moldovei;
- depresia majorității orașelor mici cu o populație până la 15,0 mii locuitori, în special a orașelor dominate anterior de una sau două întreprinderi mari, aflate în prag de faliment;
- prezența unor zone agrar-industriale dezastruoase în lunca Prutului, zona Codrilor și sudul țării. Situația defavorabilă în majoritatea orașelor și ariilor aferente acestora se manifestă prin: nivelul scăzut de venituri, regresul ramurilor principale de producție, micșorarea numărului populației și migrarea ei, dezechilibrarea structurii populației din punct de vedere profesional și al vârstei, situația deplorabilă în domeniul serviciilor, dar și o deplasare a naturii precum și o ignoranță a tuturor problemelor urbane legate de calitatea mediului înconjurător. În

Conceptia Dezvoltării Durabile Urbane a Republicii Moldova se stipulează următoarele obiective de bază:

- Dezvoltarea echilibrată a orașelor în interacțiune cu dezvoltarea social-economică durabilă pe întreg teritoriul țării;
- Extinderea cadrului legislativ, instituțional și sporirea resurselor pentru rezolvarea problemelor orașelor;
- Susținerea organelor administrației publice locale în activitatea lor pentru dezvoltarea social-economică, reieșind din principiile Hărții Europene a autoadministrării puterilor locale – eficacității, subvenționării, planificării, coordonării și parteneriatului între organele administrației publice centrale și locale, sectorul public și privat, precum și societății civile;
- monitorizarea activității privind urbanizarea, amenajarea teritoriului și protejarea mediului înconjurător; aplicarea standardelor internaționale în domeniile menționate;
- integrarea programelor sectoriale la nivel micro și macro;
- stabilirea legăturilor la nivel social, economic și de mediu dintre orașele și regiunile ce le înconjoară;
- atragerea populației pentru luarea deciziei în domeniul urbanizării, amenajării teritoriului și protecției mediului înconjurător. [5]

Majoritatea acestor acțiuni trebuie să fie coordonate la nivel de stat. În plus, în conformitate cu Carta Europeană a Autoadministrării Locale, aprobată de Parlamentul Republicii Moldova în 1997, este importantă promovarea inițiativelor locale, parteneriatului dintre orașele vecine și cooperarea vamală între orașele învecinate ale regiunilor din Moldova, România și Ucraina.

„Orașul durabil” reprezintă o miză majoră atât pentru țările Europene cât și pentru Republica Moldova.

Orașele actuale au drept provocări evoluția și transformarea în vederea unei tranziții ecologice profunde și îndeplinirii obiectivelor climatice, dar și modificarea guvernantei proprii astfel încât să asigure locuitorilor o mai bună calitate a vieții și totodată o dezvoltare economică locală fără distrugerea resurselor locale.

Conceptul de „oraș durabil” a devenit inclusiv și în Republica Moldova un ideal de atins, fără a exista însă o programă bine determinată și o instrucțiune universală. Cu toate acestea, există atât în Uniunea Europeană cât și în Republica Moldova multiple inițiative, iar oportunitățile de extindere a cooperării în domeniul dezvoltării unor orașe pro-ecologice sunt destul de multe.

Pentru a se angaja în eforturile globale, îndreptate spre realizarea obiectivelor Agendei Habitat: ”Adăpost adecvat pentru toți” și ”Dezvoltarea durabilă a localităților într-o lume urbanizată”, Republica Moldova a participat la Conferința ONU Habitat II de la Istanbul, cu un plan de acțiuni pentru implementarea Agendei Urbane din 1996. Pe parcursul a celor două decenii trecute de la Habitat II, s-au produs transformări profunde în societatea și economia moldovenească fiind înregistrate progrese sesizabile. A fost creat un nou cadru legal privind locuințele și dezvoltarea localităților. S-a pus temelia pentru o planificare urbană și teritorială bazată pe competențe locale largite și satisfacerea necesităților reale ale comunităților. Este promovat conceptul asigurării coeziunii teritoriale printr-o dezvoltare regională echilibrată. A crescut nivelul de asigurare a populației cu locuințe și servicii de bază. Legislația, strategiile de dezvoltare și măsurile concrete în domeniul locuințelor și localităților au la bază principiile generale, promovate de ONU, privind drepturile omului, echitatea și coeziunea socială, protecția mediului. Politicile Guvernului acordă problemelor de dezvoltare a localităților un rol de mare importanță în procesele socioeconomice generale. Totuși, nu toate planurile și strategiile au fost realizate în deplină măsură. Mai sunt necesare acțiuni pentru a aborda dezechilibrul și inegalitățile între mediul urban și cel rural, a îmbunătăți accesul la locuințe adecvate pentru grupurile vulnerabile, inclusiv a celor săraci. Trebuie implementate mai multe proiecte privind creșterea capacităților locale, dezvoltarea infrastructurilor și îmbunătățirea calității serviciilor, ridicarea eficienței energetice în sectorul locativ și gospodăria urbană, gestionarea eficientă a deșeurilor. În viitor se așteaptă provocări și probleme asociate cu schimbările climatice, îmbătrânirea demografică, necesitatea de a ridica competitivitatea orașelor Moldovei în cadrul sistemelor economice regionale și de a încuraja o dezvoltare mai dinamică a zonelor rurale. [6]

Conferința ONU Habitat III a permis de a evalua într-un context global eficiența politicilor și eforturilor în Republica Moldova privind asigurarea cu locuințe și dezvoltarea durabilă a așezărilor umane. Studiul de performanță în domeniul protecției mediului în Republica Moldova, realizat de Comisia Economică a Națiunilor Unite pentru Europa în 2014, menționează că Moldova a înregistrat un progres moderat în domeniul respectării și aplicării standardelor și cerințelor de mediu. În ceea ce privește apa și aerul, sunt încă utilizate standardele de calitate a mediului din perioada sovietică. Multe standarde nu sunt conforme cu cerințele internaționale în vigoare. Unele reglementări privind substanțele poluante nu pot fi aplicate din cauza insuficienței capacităților reale de monitorizare. Sistemul de monitorizare a calității aerului și apei urmează a fi regândit pentru ca el să corespundă atât cerințelor internaționale precum și capacităților reale ale Republicii Moldova privind aplicarea normelor tehnice.[6]

Programul de asistență al ONU pentru Republica Moldova pentru perioada 2013-2017, include prioritatea nr.3 „Mediu, Schimbări Climatice și Managementul Riscurilor”. Capitolul „Mediu” din Acordul de Asociere prevede angajamente și activități concrete ale Guvernului în domeniul protecției mediului, precum:

- elaborarea legilor, normelor și standardelor armonizate cu prevederile directivelor Uniunii Europene, precum și consolidarea capacității instituționale și înființarea structurilor noi necesare;

- elaborarea strategiilor sectoriale în domeniul apei, aerului, conservării biodiversității, adaptării și atenuării fenomenului schimbării climatice ș.a.;
- divizarea strictă și clară a competențelor între organele de mediu la nivel național, regional și local;
- integrarea mediului în alte politici sectoriale, promovarea dezvoltării economice verzi și a eco-inovațiilor.[5]

Strategia de mediu pentru anii 2014-2023, aprobată de Guvern, vizează exact aceste provocări și constituie documentul-cheie în planificarea strategică a acțiunilor ce vor fi întreprinse în următorii zece ani. Printre obiectivele specifice ale Strategiei se numără:

- integrarea principiilor de protecție a mediului, de dezvoltare durabilă și dezvoltare economică verde, de adaptare la schimbările climatice în toate sectoarele economiei naționale, crearea sistemului de monitoring integrat al calității mediului;
- îmbunătățirea calității a cel puțin 50% din apele de suprafață și implementarea sistemului de management al bazinelor hidrografice; asigurarea accesului, până în anul 2023, a circa 80% din populație la sistemele și serviciile sigure de alimentare cu apă și a circa 65 % la sistemele și serviciile de canalizare;
- îmbunătățirea calității solurilor și reconstrucția ecologică a terenurilor degradate, afectate de alunecări și a fâșiilor de protecție a terenurilor agricole în proporție de 100%;
- crearea sistemului de management integrat al calității aerului, reducerea emisiilor de poluanți în atmosferă cu 30% până în anul 2023 și a gazelor cu efect de seră cu cel puțin 20% până în anul 2020, comparativ cu scenariul liniei de bază;
- crearea sistemelor integrate de gestionare a deșeurilor și substanțelor chimice, care să contribuie la reducerea cu 30% a cantităților de deșuri depozitate și creșterea cu 20 % a ratei de reciclare până în anul 2023.
- extinderea suprafețelor de păduri până la 15% din teritoriul țării și a ariilor naturale protejate de stat până la 8% din teritoriu, precum și asigurarea managementului eficient și durabil al ecosistemelor naturale;
- sporirea nivelului de cunoștințe privind protecția mediului în rândul elevilor, studenților și angajaților și asigurarea accesului la informația de mediu. [6]

Obiective specifice de mediu sunt stabilite și în alte documente de politici guvernamentale. Strategia de gestionare a deșeurilor pentru anii 2013-2027 prevede creșterea gradului de recuperare și reutilizare a ambalajelor cu 20% până în anul 2027, construirea capacităților de compostare și fermentare a deșeurilor; susținerea valorificării energetice a deșeurilor în condiții de siguranță pentru sănătatea populației și pentru mediu. Strategiile și planurile din sectorul energetic prevăd creșterea în balanța de consum a resurselor energetice regenerabile. Se preconizează că în 2020 în totalul energiei utilizate 20% vor fi asigurate din surse regenerabile. Strategia de adaptare la schimbarea climei pentru anii 2014-2023 împreună cu Strategia de dezvoltare cu emisii reduse 2016-2030 vor determina politicile sectoriale asociate cu schimbările climatice. Pe lângă crearea cadrului instituțional în domeniul schimbărilor climatice, aceste politici vor cuprinde crearea până în 2020 a unui mecanism de monitorizare a impactului schimbărilor climatice, a vulnerabilității sociale și economice la aceste schimbări și de gestionare a informației privind riscurile și dezastrelor climatice. Pentru aceasta va fi nevoie de cercetări și elaborare de scenarii, în special privind pragurile critice pentru resursele de apă, metodele de cultivare în gospodăria agricolă, impactul anticipat asupra sănătății oamenilor. Condițiile de compensare pentru daunele suportate trebuie să fie formulate astfel, încât să se ia în vedere destinația terenurilor, normativele în construcție, respectarea măsurilor de prevenire. Dezvoltarea infrastructurii de transport și fluidizarea traficului trebuie să devină un obiectiv intersectorial abordat pe baza conceptului de mobilitate urbană durabilă. Realizarea prevederilor planurilor urbanistice privind optimizarea rețelei de transport în municipiul Chișinău și a unui plan de mobilitate urbană durabilă vor contribui la atingerea țintelor privind reducerea poluării mediului și asigurării populației cu servicii de calitate.

În *concluzie* se poate menționa că având în vedere obiectivele și valorile europene în acest sector, orașele din Republica Moldova trebuie să adopte o schimbare și o reorientare locală ce are în vedere nevoile cetățenilor și viziunea ecologică pentru orașele viitorului. Un oraș ecologic trebuie să fie curat și sănătos, verde și plăcut, eficient energetic și sustenabil, bazat pe siguranță energetică și producție de energie din surse regenerabile, cu clădiri eficiente din punct de vedere energetic, cu o mobilitate locală sustenabilă susținută de un transport public local eficient și atractiv pentru cetățeni și o infrastructură eficientă de piste pentru bicicliști, oraș deschis spre cercetare și inovare și cu potențial de creare de locuri de muncă verzi, cu un management integrat de mediu și o abordare participativă la soluționarea problemelor locale.

BIBLIOGRAFIE:

1. Ianos I., Dinamica urbana. Aplicatii la orasul si sistemul urban romanesc, 213p., Editura Tehnica, Bucuresti. (2004) ISBN: 973-31-2139-8
2. Vadineanu A., Dezvoltarea durabila, Vol.I, Bazele teoretice ale dezvoltarii durabile, 248 p. Editura Universitatii din Bucuresti, Bucuresti. (1998) ISBN 9735752565
3. Petrisor AI (2008), Ecologie urbana, dezvoltare spatiala durabila si legislatie. O abordare ecologica a relatiilor dintre om, spatiul construit si mediu, 272 pp., Editura Fundatiei Romania de maine, Bucharest, Romania, ISBN 978-973-163-305-3
4. <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=479&>
5. lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=299422, Concepția Dezvoltării Durabile Urbane a Republicii Moldova, CISR, Chișinău, decembrie 2004;
6. http://habitat3.org/wp-content/uploads/Raport_Habitat_III_ro.pdf

USING ICTS IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING AND LEARNING

SERGHEI VASILACHI¹

Abstract

Teaching students to be literate is a high educational priority in the Republic of Moldova, as it is certainly throughout the world. The actuality of the article lies in the fact that today the requirements and expectations of teachers are much higher than they have ever been. The purpose of the article is to show how the academic environment undergoes constant change in the context when teachers face the challenges of combining traditional and computer-assisted training. For those students who want to have high performance in a foreign language, it is crucial to know that the integration of modern technologies such as relevant language sources, information, flash cards using computer in the lessons, and the MOODLE system will inevitably support and ease up the learning activity, undertaking finally Internet-based individual or group learning tasks. Teachers who taught learners EFL know that any linguistic support is useful for its acquisition and the research methods proposed by Liaw and Kang demonstrate that students need a wide variety of language experiences. The obtained results certainly show that ICTs can play a key role in providing learners with valuable language experience in learning English in the context of increasing its social value internally and externally.

Key words: *academic environment, computer-assisted training, EFL, foreign language, learning activity, MOODLE, research methods, social value, technologies*

JEL CLASSIFICATION: I 23, A 23.

1. INTRODUCTION

The article's premise is that technology can be used as an effective teaching tool for English language learners. The author discusses a variety of research illustrating how teachers can help English language learners develop their language skills through the use of Internet-based applications for foreign language instruction. During the research, the author will try to elucidate the issue how, first, the Internet can be used to motivate students in their efforts to acquire English proficiency skills, and, second, what are the learning outcomes that the use of the Internet can support, given various kinds of interaction.

Moldovan schools in general rely on the traditional methods of teaching English as foreign language such as the grammar translation method or audio lingual method neglecting genuine opportunity provided by these modern technologies. As consequence for many factors when our students leave the high school students who have studied formal English teaching often remain poor to use the language communicatively (spoken or written) when they encounter authentic situations. Nowadays, teachers of English around the world prefer some form of communicative teaching and learning, rather than the traditional methods of ELT which dominate the teacher-centered approach and neglect the student's communication skills. The teacher-centered approach depends mainly on the learner's memory and does not care about the authentic use of language. Although, a successful EFL teacher is not necessarily restricted to one method or another, the ICTs have changed the pace of teaching strategies to suit the goals of his materials and the needs of his students. On the other hand ICTs have given the students many opportunities to practice English in and out the classroom. With the help of the modern technologies they have time and freedom to understand, reflect and analyze what have been exposed to. Moreover, the ICTs put forward an influential base for efficient education. Now, we need the modern technologies for a better blended method of delivery to create apt teaching techniques to enhance the process of learning English language. ICTs are very motivating, because they help the learners to learn the language which is carefully designed to meet the prescribed goals.

2. COMPUTER-ASSISTED INTERACTION

2.1. Interaction through speaking

According to Liaw, teachers should offer English language learners a language-rich environment in which students are constantly engaged in language activities. Students need to be able to interact with each other so that learning through communication can occur.

¹ *Drd., Academia de Studii Economice a Moldovei, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni 61, mun. Chișinău, MD-2005, Republica Moldova. Tel.: (+373 22) 22 41 28, Fax: (+373 22) 22 19 68, anticamera@ase.md, www.ase.md, vasilachis@gmail.com*

Computers can facilitate this type of environment. The computer can act as a tool to increase verbal exchange. In a study conducted by Liaw, computer applications were used to investigate whether computers increase verbal interaction between students. These computer applications are interactive stories that appear on the computer screen as an actual book with text and illustrations. There are also a variety of interactive choices students can use to read the story, including real voices that read aloud, music, and sound effects. The story is also highlighted so readers can follow along with the text [Liaw, 2007].

Therefore, as the study shows, students interact while using the computer books. Students can be arranged in groups of three to read the stories. Their types of speech used with each other are analyzed. Even though the children have limited English language proficiency, they are engaged in various modes of language functions to accomplish their reading of the computer books. They may make many commands to each other and also share opinions and make suggestions. They tend to ask a lot of questions to their partners and are given responses. The amount of computer-related talk and story-related talk can be measured. Initially, there might be a lot of computer-related talk, but as the students become more familiar with the format of the stories and software, their talk becomes story-related in subsequent sessions. Overall, verbal interaction and the use of a variety of language functions by English language learners can be facilitated by the use of the computer. The group's computer book reading environment fosters language development by providing an opportunity for verbal interaction. The use of the computer can be a useful supplement to the traditional curriculum of the ELL classroom by promoting verbal communication and the acquisition of the English language for foreigners.

2.2. Interaction through Vocabulary

One way to use computers for English Language Learners is to teach vocabulary. Kang and Dennis write “Any attempt to treat vocabulary learning as learning of isolated facts certainly will not promote real vocabulary knowledge” [Kang and Dennis, 2005, p.26]. Students need to learn vocabulary in context and with visual clues to help them understand. Computers can provide this rich, contextual environment. The computer also allows students to become active learners in a one-on-one environment. Computers can incorporate various learning strategies as well as accommodate a variety of learning styles.

“Context group subjects need a period of time to get used to their instructional treatment before they can take advantage of this more engaging type of instructional approach” [Kang and Dennis, 2005, p.27]. Hence, the contextual approach proved to be much more effective in promoting long-term recall of vocabulary. This learning process was made possible and more effective by the use of computers.

2.3. Interaction through Reading

There are several ways in which technology can be used to improve reading ability. Most simple reading texts are also very primary in content. Computers can increase the interest level for students while keeping the text simple and easy to read. Another benefit of using computers for reading instruction is that the computer offers immediate feedback on performance. They also can provide added practice when necessary. According to Case and Truscott, students have been able to improve their sight word vocabulary, fluency, and comprehension. Computer-based reading instruction also allows for “increased interaction with texts, attention to individual needs, and increased independence through an ability to read texts they would not otherwise be able to read” [Case and Truscott, 2009, p.362]. The computer software provides many fun opportunities for students to practice literacy skills. There are numerous software packages for improving spelling, phonics skills, and grammar and sight word vocabulary. When English Language Learners are learning their foreign language, any and all language experiences are valuable to assist in reading ability.

2.4. Interaction through Writing

As demonstrated, computers and software can help English language learners develop vocabulary skills and knowledge. Computers can also help ELL students develop their writing skills. Lewis recommends that composition for beginning learners should be a guided activity so students do not become frustrated. Writing essays in a language that is still somewhat unfamiliar to students can be difficult. When using a computer, however, the use of graphics can make this much more enjoyable. Using clip art can also help students to convey their thoughts more clearly [Lewis, 2007].

Grammar skills can also be demonstrated and reinforced using computers. The teacher can direct students to somehow highlight a specific part of speech (e.g. nouns) throughout their writing. To highlight, students have a lot of choices, such as underlining, italicizing, or changing the font

size, color or type. Using a computer as a medium for studying grammar is much more motivating for a student as opposed to writing with a pencil.

2.5. Interaction through E-mails

Using electronic mail as a supplement to the classroom curriculum can be effective. The students voluntarily use the e-mail in English. They are self-motivated to use their new language in a new and creative way for them. One of the benefits of using electronic mail includes the scrolling feature that allowed the students to view the incoming message and use its structure as a model for creating a response. The scrolling feature also allows students to easily edit and revise. The major benefit of using e-mail as a language learning activity is the fact that students are using meaningful language and authentic text.

2.6. Interaction through Skype

Using Skype as a communication tool allows users to make audio and video calls easily over the Internet, since calls to other Skype users are free. Skype also offers a computer-to-land-line service for both local and international calls, as a fee-based service. Similar to needing an e-mail address to send e-mails, a Skype account is required in order to make and receive calls. Users choose a user name, which remains with them for as long as the account is active.

Once the user has the necessary equipment and an account set up, he or she can begin using Skype to make computer-to-computer calls. If both the account holder and the party on the other end have web cams, they can make a point-to-point video call. Users can see each other throughout the call. If the connection is slow or if users do not have web cams, they can still make audio calls.

It is important to remember that Skype works computer-to-computer, not necessarily person-to-person. One computer may be hooked up to a large screen and presenter slides may be projected onto that large screen to a group of people sitting in a theatre-style classroom. In this way, Skype may be used to teach groups of people. For teaching, it is key to know that Skype may be used to connect individuals, one individual to a group, or one group to another group. Although Skype could arguably be considered less sophisticated than other web or video conferencing tools, it has some advanced features that make it useful for teaching English, which include Conference Calls, Instant Message or Chat, File sharing and Screen Sharing.

3. ADDITIONAL ICT TOOLS IN LANGUAGE CONTEXT

There are some kinds of technologies classified into information and communication technology commonly used in language context, such as:

- **Interactive multimedia**

Interactive media is the integration of digital media including combinations of electronic text, graphics, moving images, and sound, into a structured digital computerized environment that allows people to interact with the data for appropriate purposes. The digital environment can include the Internet, telecoms and interactive digital television.

- **Audio devices**

Audio devices can be used with other media to form an interactive multimedia. However, it can also be utilized separately as independent tool. Audio devices include speaker, earphone, CD, and etc.

- **Internet**

Internet can be used as a medium of language learning through email, www (world wide web), text, audio and video conferencing.

- **Television**

According to Oxford dictionary, television is a system for converting visual images (with sound) into electrical signals, transmitting them by radio or other means, and displaying them electronically on a screen.

- **Telephone**

This telephone medium has not been widely used for language teaching because of the poor quality of analogue transmissions. However, there is new invent of digital quality and lower connection cost which potential for conference calls.

- **Mobile gadget**

Mobile gadgets such as cell phone and smart phone which are equipped with programs like computer, which enable it to perform as mini personal computer. By using this gadget and its

internet connection, everybody could enjoy chatting, browsing, and discuss each other with the wider range. The advancement of science and technology makes the size and price of those gadgets are getting cheaper and reachable.

- **Social interface**

This media provides facility or example that enables an interaction between human and computer. People set up more interaction with computer in a more intuitive way with less effort-through writing, voice, touch, eye movements, and other gestures. This technology serves as the milestone of the recent development of interactive multimedia, audio-graphic computer teleconference, and interactive television via satellite.

- **Interactive whiteboard**

An interactive whiteboard or IWB, is a large interactive display (such as a touch screen monitor) which is connected to a computer and projector. A projector projects the computers' desktop onto the board's surface, where users control the computer using a pen, finger or other devices.

4. THE IMPACT OF ICTS ON ELT

No doubt, motivation is the cornerstone in the process of acquiring or learning a foreign language; therefore, learners usually have a positive attitude toward computers. Even though, the modern technologies are double-edged sword, their advantages are acknowledgeable over its pitfalls. No doubt, they have significant, positive impacts on ELT, the following are some them:

1. Availability of the Materials. ICTs are very stimulating because of the availability of the learning materials whether it is computer-based, in the web or on CDs; therefore, the student can learn at his own pace with a very patient tutor (the machine). Meanwhile, the use of online telecommunications for teaching and learning via the computer in the classroom across the world will consolidate the improvement of different academic skills. The availability of images, animation, audio and video clips they help much more in presenting and practicing new language.

2. Student Attitudes. ICTs have positive effects on student attitudes toward the language teaching and learning. Students felt more successful in school, were more motivated to learn and have increased self-confidence and self-esteem when using computer-based instruction. This was particularly true when the technology allowed learners to control their own learning.

3. Autonomy. Students have the opportunity to choose the element/s of language which they want to focus on meeting their learning strategies or learning styles. Here, the learner-centered approach is supported by these facilities offered by the ICTs while the tradition techniques approaches failed to give such opportunities. The student feels free to practice the language without fear from the others at their own phase and pace.

4. Authenticity. ICTs provide authentic learning environment, because the learner can interact with others across the continent are very motivating to the language learners. Confronting such challengeable situations is the touchstone for using the language in authenticity not artificially. The ICTs as tools for learning are very motivational; however, they are very attractive and accessible.

5. Multifaceted Tools. No doubt, (ICTs) could successfully contribute to two ends: creating a blend of classroom materials and delivering those materials in multiple ways. They facilitate different activities such as testing, doing exercises and performing different pedagogical tasks or games.

6. Help Teachers. ICTs help the teacher to prepared, produce, store and retrieve their materials easily and swiftly. The availability of different rich texts, different topics, quizzes, exercises help in saving the teacher's time. Despite the opportunities and facilities offered by the modern technologies in assisting better teaching, but they do not replace it. So far, the skillful teacher is the only person who is shouldering the responsibility of delivering and achieving the teaching goals.

7. Student-centered. ICTs help the student be exposed to language clockwise and definitely they help them to write and edit their work in order to produce a well published work. Likewise, computers encourage students to do extra work outside the classroom, play language games and, hopefully, gain extra exposure to the language and improve their progress in the language and support the student-centered concept. Via the computer and the internet the students will be able to

communicate with others in different places. Moreover, ICTs help the shy or the quiet students who sometimes abstain from asking questions or challenging information to communicate and ask questions. Using modern technologies in the learning environment has been shown to make learning more student-centered and improve the learning process by stimulating teacher/student interaction. Furthermore, ICTs enhance collaborative learning which results in higher self-esteem and student achievement. They promote critical thinking and student-student interaction.

8. ICTs in Self-Assessment. The examinations generally test the reading and writing skills of the students, totally neglecting the listening and speaking skills, which are indispensable skills for the learners in their future career. The listening capacity can be tested through computer-assisted packages like listening to a dialogue/passage and answering the questions or listening to lectures and then answering short questions or true or false statements. It will enhance their talents for taking international tests because many competitive exams follow such a pattern to test the grasping ability of the students.

CONCLUSION

Computer-assisted instruction has been shown in a range of studies to facilitate learning in a variety of ways. Computers can be used to aid in teaching English Language Learners in core academic subjects, such as reading and writing. Computers can aid in vocabulary development as well as verbal language development. Ultimately, however, it is important to recognize that computers are not a substitute for effective teaching. Computers are a tool - they are simply one type of supplement to the regular curriculum in teaching English Language Learners as they develop their English language skills.

The use of ICTs in language teaching has countless benefits. The development in the use of ICT, like language lab, videos, satellite broadcast, videoconferencing and web seminars have support the richness and quality of education both on and off campus. The Distribution of the knowledge and learning with more flexibility supports the slogan, “Any space is a learning space.” Therefore, our schools and universities should be equipped with computers and internet services not just tools to learn a language, but they contribute to different aspects of educational development and effective learning. We as Moldovan teachers should be aware of the challenges facing Moldovan education in general and ELT mainly; otherwise we will be wading in the mud of the traditional methods inefficiency if we do not exploit ICTs more effectively and efficiently to attain our goals to adjust to the best quality.

BIBLIOGRAPHY:

1. CASE, C., TRUSCOTT, D. The lure of bells and whistles: Choosing the best software to support reading instruction. *Reading and Writing Quarterly: Overcoming Learning Difficulties*, 2009, nr.15 (4), pp.361-369.
2. CORDOVA, D., LEPPER, M. Intrinsic motivation and the process of learning: Beneficial effects of contextualization, personalization, and choice. *Journal of Educational Psychology*, 2006, nr.88 (4), pp.715-730.
3. KANG, S.H., DENNIS, J.R. The effects of computer-enhanced vocabulary lessons on achievement of ESL grade schoolchildren. *Computers in the Schools*, 2005, nr.11 (3), pp.25-35.
4. LANDERHOLM, E.; KARR, J. & MUSHI, S. A Collaborative Approach to Family Literacy Evaluation Strategies. *Early Child Development and Care*, 2010, nr.162, pp.65-79.
5. LEWIS, P. Using productivity software for beginning language learning. Part 1. The word processor. *Learning and Leading with Technology*, 2007, nr.24 (8), pp.14-17.
6. LIAW, M.L. An analysis of ESL children's verbal interaction during computer book reading. *Computers in the Schools*, 2007, nr.13 (3/4), pp.55-73.
7. TRENCHS, M. Writing strategies in a second language: Three case studies of learners using electronic mail. *The Canadian Modern Language Review*, 2006, nr.52 (3), pp.464-497.

CONSIDERAȚII PRIVIND CONCEPTUL DE ÎNVĂȚARE AUTONOMĂ ÎN DIDACTICA LIMBILOR MODERNE

GHEORGHE MOLDOVANU¹

Abstract

The didactic concept of “student autonomy”, developed in the 80's of the last century, continues to be a buzzword in scientific discussions in Europe being present in theoretical debates, new school textbooks, curricula, etc.

However, the concept under discussion is rather abstruse, and therefore it is often used erroneously.

In the Republic of Moldova the use of this concept has not been widely spread yet, and the first attempts to put autonomous learning to practice in the process of teaching / learning modern languages are barely making their way.

The purpose of this paper is to define with greater clarity and precision the concept of autonomy in the context of teaching / learning modern languages through the existing approaches of this phenomenon within different disciplines such as pedagogy, cognitive psychology, psycholinguistics, motivation psychology and constructivist theory.

The investigative approach undertaken in the paper allows the elimination of erroneous interpretations by explaining enlightening the following characteristics of autonomous education:

- 1. Autonomy is not a learning method; it is a skill to be developed.*
- 2. Autonomy is gradual, the degree of autonomy is constantly changing.*
- 3. Autonomy does not mean self-training or individual work (without a teacher).*
- 4. Autonomy does not mean anarchy (laissez-faire, laissez-aller).*
- 5. Autonomy is not necessarily interchangeable with the student's behaviour.*

Key-words: *ability to learn, autonomy – centred education, exercise of learner responsibility, independence, learner autonomy, language learning, learning to lean, motivation, self-directed learning, self-assessment, teaching/learning material.*

JEL CLASSIFICATION: A 23, A 29.

1. INTRODUCERE

Conceptul didactic de „**autonomia elevului**” a fost elaborat, la inițiativa Consiliului Europei, în anii 80 ai secolului trecut, cu scopul de a ameliora calitatea predării limbilor străine în statele membre. Începând cu această perioadă, conceptul dat își extinde, din ce în ce mai mult, aria de circulație, fiind prezent în dezbaterile teoretice, în noile manuale școlare, în curricule etc.

Cu toate acestea, termenul și conceptul în cauză continuă să rămână destul de vag, motiv pentru care el este utilizat, deseori, într-un mod eronat. Dificultatea definirii acestuia rezidă și în faptul că “Autonomy is one of those fields where sense of direction is hard to find, not only because of the diversity of existing perspectives and pedagogical experiments, but also because one can get enthusiastic about appealing ideas or practices irrespectively of their theoretical support”[Vieira 1977, p. 54].

Într-adevăr, în literatura de specialitate, termenul de “**autonomie în învățare**” este utilizat într-o multitudine de semnificații, care se referă atât la descrierea situațiilor și metodelor de învățare, cât și la dezvoltarea deprinderilor de învățate și chiar la aptitudinile sau la drepturile legale ale celui care învață. Drept urmare, autonomia în învățare poate fi interpretată în mai multe moduri. Chiar dacă într-o abordare mai generală, autonomia în învățare se referă la capacitatea individului de a „...exercita control asupra propriei activități de învățare”[Nunan 1997, p.192-203], controlul însemnând, în acest context, că elevul manifestă: 1) capacitate de a determina în mod individual orientarea generală a activității de învățare, adică alegerea scopului general; 2) implicare activă în organizarea învățării, adică alegerea scopurilor intermediare; 3) libertate de a lua decizii proprii, de a alege resursele și strategiile prin care își poate realiza sarcinile de învățare, adică alegerea mijloacelor de realizare a scopurilor generale și intermediare, este oportun a menționa că definiția în cauză nu reflectă toate componentele importante ale conceptului de autonomie.

¹ Doctor habilitat, Academia de Studii Economice a Moldovei, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu - Bodoni 61, mun. Chișinău, MD-2005 Republica Moldova, Tel.: (+373 22) 22 41 28, Fax: (+373 22)22 19 68, anticamera@ase.md, www.ase.md, ghmold@ase.md

În Republica Moldova, folosirea conceptului de învățare autonomă încă nu a luat amploare, iar primele tentative de implementare practică a fenomenului dat în procesul de predare/învățare a limbilor străine abia își croiesc calea, chiar dacă experiența țărilor scandinave ne furnizează numeroase exemple pozitive în acest sens.

În măsura în care predarea limbilor străine are drept scop nu doar dezvoltarea competenței de comunicare a elevilor în aceste limbi, dar, mai ales, dezvoltarea capacității de autoinstruire continuă a acestora, este important a-i înzestra cu instrumente concrete, pe care să le poată exploata pe întreaga durată a vieții, cu scopul de a-și consolida și perfecționa, în permanență, competența comunicativă, în mod autonom.

Scopul lucrării de față este de a identifica fundamentele teoretice ale conceptului de învățare autonomă în contextul predării/învățării limbilor străine, prin recurgerea la abordările existente în cadrul diferitor discipline conexe, precum pedagogia, psihologia cognitivă, psihologia motivației, teoria constructivistă și psiholingvistica.

Suntem conștienți de faptul că orice teorie asupra autonomiei elevului este inutilă fără aplicarea ei în practică. Pe de altă parte, absența unei teorii poate diminua sau chiar denatura eficiența unor forme de învățare. Pornind de la acest postulat, am considerat util și necesar să definim, în prezenta lucrare, cu mai multă claritate și precizie, conceptul de învățare autonomă, furnizând argumente edificatoare și complementare în favoarea autonomiei elevului.

Urmează să prezentăm, într-un articol separat, rezultatele unui studiu privind implementarea practică a conceptului de învățare autonomă în predarea/învățarea limbilor străine la Academia de Studii Economice a Moldovei. Anticipând, vom menționa doar că, deși observațiile noastre preliminare și rezultatele obținute poartă un caracter restrâns, ele ne permit să afirmăm că învățarea autonomă favorizează motivația intrinsecă a studenților pentru studierea limbilor străine și consolidează încrederea acestora în capacitatea lor de dezvoltare a competențelor lingvistice. În plus, autonomia contribuie la modificarea comportamentului comunicațional al studenților, pregătindu-i să facă față mai bine situațiilor de comunicare din viața reală.

2. DEFINIȚIA CONCEPTULUI DE „AUTONOMIE” ȘI IMPLICAȚIILE SALE FUNDAMENTALE PENTRU PREDAREA/ÎNVĂȚAREA LIMBILOR STRĂINE

În evoluția sa, conceptul de „autonomie” s-a construit pe mai multe căi diferite. Analiza practicilor pedagogice existente, care pretind a fi o implementare practică a demersului autonom, pot fi împărțite, cel puțin, în trei mari categorii, în funcție de interpretarea termenului „autonomie” de către inițiatorii acestor practici.

Astfel, pentru unii practicieni, „autonomie” înseamnă independență, aceasta din urmă fiind interpretată ca libertatea deplină a elevului de a consuma, după bunul său plac, un învățământ prefabricat, pus la dispoziția acestuia de către un profesor sub formă de diverse materiale pedagogice, pe care elevul le poate folosi la discreția sa, când și unde dorește, chiar și fără prezența fizică a profesorului.

O altă interpretare a conceptului de autonomie face, de fapt, trimitere la activitățile tradiționale de îndeplinire a temelor pentru acasă, propuse de către profesor sau, mai recent, la învățarea asistată de calculator, versiune mai în vogă, dar și mai costisitoare a învățământului pre-construit. În această categorie se înscriu, de asemenea, unele activități de învățare în centrele de resurse, în care există anumite cursuri disponibile pe diferite suporturi tehnice (casete audio, video, etc.).

Pentru alți practicieni, „autonomie” semnifică exercițiu activ al responsabilității elevului. Conform acestei viziuni, elevul nu mai este considerat drept un subiect pasiv și docil, care respectă întocmai o anumită programă de învățământ propusă de profesor. Din contra, elevului i se atribuie, din această perspectivă, un rol activ, acesta din urmă fiind capabil să ia, de unul singur sau în cooperare cu un profesor și/sau alți colegi, anumite decizii în materie de învățare. După cum menționează H. Holec, „Il ne s’ agit plus ici de l’indépendance du consommateur, mais de l’indépendance du producteur, ou producteur associé, qui est aussi utilisateur de ses propres produits” [Holec 1993, p. 8].

Din cea de-a treia categorie fac parte specialiștii care consideră că autonomia nu este altceva decât capacitatea elevului de a învăța, cu alte cuvinte, autonomia nu se referă la modul în care este organizată învățarea, dar, mai degrabă, reprezintă o descriere a unei caracteristici specifice ale elevului. Din acest punct de vedere, este considerat autonom acel elev, care știe să învețe.

Dar a ști să înveți nu înseamnă doar a fi capabil să-ți asumi responsabilitatea punerii în practică a unei programe de învățare (când și unde să înveți). Autonomia mai înseamnă capacitatea de a defini conținutul procesului de învățare în funcție de nevoile personale și competențele dobândite anterior. Autonomia implică, de asemenea, identificarea modului de învățare și de evaluare a rezultatelor obținute, precum și a pertinentei deciziilor adoptate în materie de **CE** și **CUM** să înveți.

Devine clar că o atare capacitate îi conferă elevului **COMPETENȚA** de a realiza în practică un proces de învățare în condiții de independență totală, aceasta din urmă fiind o condiție *sine qua non* al învățării autonome. Dar independența nu implică în mod automat o atare învățare. Cu alte cuvinte, elevul care învață în mod independent nu este obligatoriu constrâns să gestioneze, în totalitate sau parțial, de unul singur, procesul de învățare. El își va exploata capacitatea de autogestiuie doar în condițiile în care **dorește** să o facă și când constrângerile sociale, materiale și psihologice în **permit** acest lucru.

Din cele expuse *supra*, devine clar că din cele trei categorii de practici existente în predarea/învățarea limbilor străine, doar ultimele două fac referință la demersul autonom în învățare, autonomia fiind interpretată ca **exercițiu activ al responsabilității elevului** (categoria a doua) sau ca **capacitatea de a învăța să înveți** (categoria a treia).

Într-adevăr, adepții învățării individuale (independente) propun elevului diverse situații de învățare care îi permit acestuia să învețe fără prezența profesorului. În alți termeni, aceste materiale dezvoltă deprinderea elevului de a îndeplini, în mod independent, o anumită sarcină personală, chiar dacă riscul de a întări convingerea acestuia despre imposibilitatea realizării sarcinii fără pregătirea prealabilă a materialelor lingvistice de către profesor este foarte mare.

Acest gen de activități, care pot fi utile în anumite situații pedagogice (sau chiar singurele forme de învățare adecvată, în unele cazuri), dezvoltă într-o măsură foarte nesemnificativă capacitatea elevului de a învăța în mod autonom și face cu neputință transformarea acestuia într-un generator de programe de învățare.

Teoreticianul H. Holec a adus o contribuție importantă la definirea conceptului de autonomie în învățarea limbilor străine. Conform opiniei sale, **autonomia** este “the ability to take charge of one’s learning” [Holec 1981, p. 3]:

“To take charge of one’s learning is to have, and to hold, the responsibility for all the decisions concerning all aspects of this learning, i.e.:

- determining the objectives;
- defining the contents and progressions;
- selecting methods and techniques to be used;
- monitoring the procedure of acquisition properly speaking (rhythm, time, place, etc.);
- evaluating what has been acquired”. [Ibidem; Siebert 2001].

Din această definiție rezultă că autonomia nu desemnează *a priori* un comportament autonom, dar, mai degrabă, dezvoltarea capacității elevului de a-și asuma, la toate etapele de învățare, responsabilitatea pentru procesul de învățare (de altfel, actul de responsabilizare precedă orice act de învățare). Cu alte cuvinte, orice comportament derivă din responsabilitatea asumată înainte de actul de învățare. Această conștientizare a responsabilității îi permite elevului să autodirijeze procesul de învățare, adică să acționeze în mod autonom în scopul de învăța.

Pentru a realiza acest lucru, este nevoie ca profesorul să acorde o anumită marjă de libertate elevului, adică să ofere un spațiu de manifestare a autonomiei. Bineînțeles că, prin aceasta, nu se

elimină complet orice cadru de învățare. Spațiul autonomiei¹ se referă anume la crearea unui nou tip de structurare a unui cadru al învățării, astfel încât el să permită elevului să aleagă liber ce cale va parcurge, să își construiască de unul singur un plan individual de învățare pe baza cadrului general al învățării autonome.

De aceea, din această perspectivă, s-ar putea spune că gradul de autonomie manifestată de un individ în cursul învățării (care ar putea fi pus în relație cu gradul de structurare a planului individual de lucru) depinde implicit și de gradul de structurare a cadrului de învățare pe baza căruia acel program individual a fost elaborat. În această ordine de idei, putem afirma că o primă condiție pentru formarea și dezvoltarea permanentă a autonomiei este aceea a existenței unui spațiu al autonomiei care să contribuie la dezvoltarea capacității de autocontrol.

Deși noțiunea de spațiu al autonomiei are multiple interpretări, diferitele ei aspecte ar putea fi generalizate în felul următor: spațiul face referință la oportunitățile oferite de mediu (social, fizic, emoțional etc.) subiectului pentru a se manifesta în mod autonom. Într-un mediu educațional formal, oportunitățile sunt create în primul rând de profesor sau, mai exact, aceasta ar fi una din sarcinile lui principale, dacă se acceptă ideea că pregătirea elevilor trebuie să se axeze pe învățarea independentă. Un profesor restrictiv, care dirijează activitatea elevilor sub toate aspectele va oferi puține șanse elevului să descopere noi posibilități de abordare a subiectelor.

Spațiul învățării autonome nu trebuie totuși confundat cu indisciplina. Așa cum s-a menționat *supra*, el presupune oferirea unui cadru structurat al învățării, care include în continuare verificarea și evaluarea rezultatelor. Atitudinea pozitivă a profesorului față de manifestările autonome ale elevilor nu înseamnă pasivitate din partea lui.

Este important să menționăm că există diferite grade de autonomie în funcție de gradul de autodirijare al elevului. Și invers, cu cât elevul este mai autonom, cu atât el este mai capabil să autodirijeze procesul de învățare.

Cu toate acestea, învățarea autodirijată și autonomia nu sunt perfect identice. După cum afirmă D. Little, „We have found it helpful to use the term self-direction to refer to the organization of learning and the term autonomy to refer to that state of independence in which the learner is able and accepts to take full responsibility for his learning” [Little 1993, p.79].

D. Little a adaptat și a extins definiția propusă de H. Holec, extrapolând-o la contextul școlar. Spre deosebire de învățământul adulților, în contextul căruia a fost elaborat conceptul de învățare autonomă, scopul principal al învățământului școlar este dezvoltarea autonomiei elevului, pe care o definește ca «Essentially, autonomy is a *capacity* – for detachment, critical reflection, decision-making, and independent action. It presupposes, but also entails, that the learner will develop a particular kind of psychological relation to the process and content of his learning. The capacity for autonomy will be displayed both in the way the learner learns and in the way he or she transfers what has been learned to wider contexts” [Little 1991, p. 4].

Teoriile existente în psihologia motivației demonstrează, într-adevăr, că această relație este de importanță capitală pentru însușirea unei limbi străine. În cazul în care elevul nu este în măsură să stabilească o relație permanentă între personalitatea sa, înzestrată cu toate cunoștințele, dobândite anterior, și cele pe care își propune să le dobândească, procesul de însușire nu poate avea loc și învățare autodirijată² este condamnată la eșec de la bun început.³

¹A. Assor, H. Kaplan, G. Roth, Choice is good, but relevance is excellent: Autonomy-enhancing and suppressing teacher behaviours predicting students' engagement in schoolwork, „British Journal of Educational Psychology”, 2002, vol. 72, p. 261–278.

² Amintim aici că H. Holec preferă sintagma „învățare autodirijată” (apprentissage autodirigé) mai degrabă decât „învățare autonomă” (apprentissage en autonomie), ultimul termen fiind lipsit, în opinia sa, de claritate [Holec 1981, p.4]. Cercetătorii care se ocupă de studierea autonomiei elevului au preluat unanim sintagma „învățare autodirijată”. În lucrarea de față, ambele concepte sunt folosite ca sinonime.

³ P. Gallin și U. Ruf subliniază importanța acestei relații care trebuie să se instaureze, obligatoriu, la începutul oricărui proces de învățare. În acest caz, autorii vorbesc de „singuläre Standortbestimmung” [Gallin & Ruf 1998, vol. 1, p.17-50].

Așadar, promotorii învățării autodirijate (categoria a doua și a treia) au o opinie unanimă în ceea ce privește definiția conceptului de autonomie, aceasta din urmă fiind considerată drept **capacitate**. Cu toate acestea, capacitatea în cauză este interpretată ca „exercițiu activ al responsabilității elevului” (the active exercise of learner responsibility) sau ca „abilitatea de a învăța” (ability to learn).

Prima abordare derivă din teoria constructivistă și curentul reformator în pedagogie care situează elevul în centrul oricărui proces de învățare [Rüschhoff 1999]. În opinia lui cercetătorului, “Learning must be viewed more in terms of an active, creative, and socially interactive process and knowledge as something children must construct and less like something that can be transferred” [Rüschhoff 1999, p.80]. După cum precizează D. Wolff, constructivismul radical presupune, de asemenea, că elevul **poate și trebuie** să-și assume responsabilitatea pentru actul de învățare, ca o condiție prealabilă pentru reușita acestuia: “Der Mensch als in sich geschlossenes System organisiert sich selbst und organisiert damit für sich die Welt. Lernen als Konstruktion von Wissen ist Selbstorganisation: es dient dazu, das System als autopoietisches (sich selbst erhaltendes) System zu erhalten. Wenn das Ergebnis des Lernens nicht eine objektive Realität, sondern die subjektive Konstruktion von Welt ist, dann verbindet sich Selbstorganisation auch mit Eigenverantwortlichkeit. Der Mensch ist für das eigene Lernen verantwortlich, weil er damit sein Überleben als autopoietisches System sichert” [Wolff 1994, p.415].

Cea de-a doua abordare are drept suport teoretic cercetările efectuate în psihologia cognitivă și psiholingvistică [Piaget 1964; Norman 1982], orientate spre elaborarea strategiilor unei învățări autonome eficiente (strategii cognitive, metacognitive și socio-afective), accentul fiind deplasat pe **learn to learn** și pe **learner training**.

După cum se vede, abordările în cauză nu se exclud una pe alta, Din contra, ele se completează reciproc. Într-adevar, după cum subliniază și H. Holec, în primul caz, „... on amène chaque individu à organiser sa propre expérience...” , iar în al doilea – „... on amène chaque individu à (savoir organiser) sa propre expérience” [Holec 1993, p.9].

CONCLUZII

Pentru a conferi mai multă claritate și precizie conceptului de învățare autonom și a evita, prin aceasta, confuziile existente în înțelegerea fenomenului în cauză, este necesar să se țină cont de următoarele aspecte:

1. „Autonomia” nu înseamnă nici „autoinstruire” și nici „învățare fără profesor”.

Spre deosebire de învățământul la distanță sau cel asistat de calculator, în care este prescris cu minuțiozitate **Ce** și **Cum** trebuie de învățat, lăsându-se o marjă de libertate foarte ne semnificativă elevului în luarea propriilor decizii, învățământul autodirijat este de neconceput fără profesor, rolul acestuia fiind determinant.

2. „Autonomia” nu înseamnă „laisser-faire, laisser-aller”.

Profesorul nu trebuie să renunțe în totalitate la controlul activităților de învățare. Acesta va stabili limitele și reperele în care și după care elevul poate să se dezvolte în mod independent. Cu cât elevul va deveni mai autonom, cu atât controlul din partea profesorului va fi mai redus.

3. „Autonomia” nu este o metodă.

Autonomia nu poate fi predată de către profesor. Ea este o capacitate care urmează a fi dezvoltată la elev. Prin urmare, rolul profesorului este de a suscita și încuraja această capacitate.

4. „Autonomia” nu este un comportament ușor descifrabil al elevului.

Autonomia poate să se regăsească în comportamentul elevului, în modul său de învățare, dar nu este identică cu comportamentul. Mai mult, comportamentul se modifică în funcție de unii factori, precum vârsta, obiectivele și motivația individului.

5 „Autonomia” nu reflectă o stare stabilă, dar graduală.

Este cu neputință să se stabilească o dihotomie clară între caracterul autonom și non autonom al elevului. Autonomia nu se dobândește o dată pentru totdeauna. Autonomia nu reprezintă o stare stabilă, dar graduală: un elev ar putea atinge un nivel foarte înalt în stabilirea obiectivelor de

învățare, fără a atinge același nivel în domeniul de evaluare. Cu alte cuvinte, autonomia este mereu în schimbare, în creștere sau chiar descreștere.

BIBLIOGRAFIE:

1. Assor, A., Kaplan, H., Roth G., Choice is good, but relevance is excellent: Autonomy-enhancing and suppressing teacher behaviours predicting students' engagement in schoolwork. In: „British Journal of Educational Psychology”, 2002, vol. 72, p. 261–278.
2. Gallin, P. and Ruf, U., Dialogisches Lernen in Sprache und Mathematik, Leipzig: Kallmeyer, 1998
3. Holec, H. Autonomy and Foreign Language Learning. Oxford/New York: Pergamon Press, 1981.
4. Holec, H., Autonomy and self-directed learning: present and fields of application. Strasbourg: Council of Europe Press, 1993.
5. Little, D., Learner Autonomy. Definitions, Issues and Problems. Dublin: Authentik, 1991.
6. Little, D., Autonomy and self-directed learning: an irish experiment. Strasbourg: Council of Europe Press 1993, pp. 77-83.
7. Norman, D., Learning and Memory. San Francisco: Freeman, 1982.
8. Nunan D., Designing and adapting materials to encourage learner autonomy. In: Autonomy and Independence in Language Learning, P. Benson & P. Voller (eds.), London, Longman, 1997, p. 192–203.
9. Piaget, J., Six études de psychologie. Genève: Editions Gonthier, 1964.
10. Rüschoff, B., Construction of Knowledge as the Basis of Foreign Language Learning. In: B. Missler / U. Multhaup (éds.): The Construction of Knowledge. Learner Autonomy and Related Issues in Foreign Language Learning. Essais in Honour of Dieter Wolff. Tübingen: Stauffenburg, 1999, pp. 79-88.
11. Siebert, H., Selbstgesteuertes Lernen und Lernberatung: neue Lernkulturen in Zeiten der Postmoderne: Luchterland Verlag Neuwied, Kriffler, 2001.
12. Vieira, F. Pedagogy for autonomy : exploratory answers to questions any teacher should ask. In: M. Müller-Verwey (éd.): Neues Lernen - Selbstgesteuert - Autonom. München: Goethe-Institut, 1997, pp. 53-72.
13. Wolff, D., Der Konstruktivismus: Ein neues Paradigma in der Fremdsprachendidaktik?. In: Die Neueren Sprachen, 1994, 93/5, pp. 407-429.

FENOMENUL DE CORUPȚIE VIZÂND ACHIZIȚIILE PUBLICE ȘI MODURI DE EVITARE A ACESTEIA

ALINA CODREANU¹

Abstract

The present research is based on the ethical conduct in the public procurement process, which should be reflected by observing a cumulation of principles and rules that would lead to the unaltered preservation of the values of society. The aim is to describe the ways of preventing corruption in public procurement, thanks to the methods: logic, analysis, observation, but also the limitation, avoidance of the consequences of the manifestation of corruption acts. Results: The general analysis of the corruption phenomenon in the light of existing realities and the need to prevent it through an ethical purchasing behavior accepted by the actors involved in the procurement process.

Key words: public procurement, fraud, corruption, prevention, avoidance, authorities, economic operators, recommendations, ethical conduct

JEL CLASSIFICATION: K 34.

Piața achizițiilor publice reprezintă un element cheie al dezvoltării socio-economice a țării, devenind, tot mai mult, una dintre instituțiile fundamentale ale reglementării de stat a economiei, cu o influență semnificativă asupra dinamicii și structurii sale. Din punct de vedere financiar, achizițiile publice constituie un domeniu-cheie atât pentru sectorul public, cât și pentru sectorul privat, astfel că în țările europene, volumul achizițiilor publice corespunde cu aproximativ 10-20% din PIB. [Паншин Б., 2015].

Achizițiile publice au tendința negativă de a fi fraudate de unii participanți, în vederea obținerii unor beneficii nejustificate. La fundamentul unei fraude a achizițiilor publice predomină trei elemente: oportunitatea, justificarea și presiunea financiară. Spre exemplu, conflictele de interese personale, ca formă a fraudei în achizițiile publice, apar atunci când funcționarul public din domeniul achizițiilor publice este în măsură să ia decizii care pot îmbunătăți situația financiară a acestuia. De remarcat că prevederile directivelor europene transpuse în cadrul juridic național vin să contracareze fraudă, îndeosebi conflictul de interese, așa încât Comisia Europeană propune niște recomandări bine-expuse la această problemă [Codreanu A., 2017, p. 55].

Totodată, achizițiile publice reprezintă unul dintre principalii ”candidați” pentru activități corupte, precum și alte practici nedorite, cum ar fi favoritismul și mituirea.

Unii autori [Tamas S.A., 2013, p.194] subliniază, în cercetările efectuate, că ”achizițiile publice, în proiectele de finanțare europeană, cel mai adesea, se pot fraudă prin următoarele mijloace:

- Corupție – mită și comisioane ilegale – Influențarea unui act oficial se poate face prin oferirea sau primirea unor ”obiecte de valoare”.
- Oferte discrepante – Personalul responsabil pentru contracte furnizează unui ofertant favorit informații confidențiale indisponibile celorlalți.
- Manipularea ofertelor – Se selectează un contract preferat în urma modificării/pierderii/anulării altor oferte pe motivul unor erori de semnificație.

Linia de delimitare între faptele de corupție și faptele oneste poate fi foarte greu de trasat. De exemplu, comportamentul neprofesional sau greșelile făcute de un funcționar public implicat în activitățile specifice achizițiilor publice, deși cu intenții bune, ar putea părea o încercare de influențare a procedurilor și/sau a rezultatului acestora.

Studiile arată ca deosebirea dintre mica și marea corupție este în principal identificată potrivit următoarelor criterii:

- ✓ poziția pe care o ocupă făptuitorul în ierarhia instituției respective (corupția de la vârf are un impact mai mare pentru că oferă un model de conduită, acțiune sau poate constrânge subordonații);

¹ Doctorandă, lector universitar, Departamentul Drept, Academia de Studii Economice a Moldovei, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni, nr.61, Chișinău, Republica Moldova, +37322402880, www.ase.md, codreanu.alina@ase.md

- ✓ valoarea obiectului faptei de corupție (în cazul dării de mită, cuantumul mitei va fi mai mare pentru persoanele cu atribuții de conducere sau control decât în cazul altor angajați, pentru ca deciziile acestora sunt de natură a crea avantaje sau dezavantaje mai mari, prin nerespectarea legii);
- ✓ efectul sau impactul faptei de corupție (de exemplu, atribuirea ilegală a unui contract unei firme de iluminat poate prejudicia toți contribuabilii dintr-un oraș, în timp ce șpaga de la ghișeu nu afectează decât pe mituitor și pe cei care solicită eliberarea unei licențe în domeniul iluminatului stradal) [4, p. 6].

Practica a demonstrat că unul dintre obstacolele principale în combaterea fraudei și a corupției în achizițiile publice, îl reprezintă detectarea dificilă a devierilor de la legislație. Această dificultate are la bază faptul că, în cele mai multe cazuri nu poate fi depistat făptașul real și nici victima pentru că adesea există un complot al unui grup de persoane cu interese comune în a menține în secret actele lor de corupție, fapt dovedit de creativitatea inepuizabilă a acestora în denaturarea procesului de atribuire a contractului de achiziție publică.

Reiterăm că procesul de achiziții publice ar trebui să aibă ca obiectiv următoarele:

- satisfacerea nevoilor sectorului public, obținând totodată valoare pentru banii contribuabililor;
- deschiderea cheltuielilor publice către operatorii economici pe o bază egală, transparentă și echitabilă, pentru a stimula creșterea economică și a crea noi locuri de muncă;
- egalitatea de tratament prin protejarea drepturilor ofertanților participanți într-un mod eficient și efectiv.

Pentru țările angajate în directivele Uniunii Europene privind achizițiile publice, normele instituționale privind transparența sunt prezentate suplimentar în directivele specifice de revizuire și remediere aplicabile pentru toate tipurile de achiziții publice: achizițiile publice clasice, achizițiile în sectorul utilităților și achizițiile publice de apărare și securitate națională.

Normele colective privind achizițiile din sectorul public vizează îndeplinirea obiectivelor de mai sus, dar și prevenirea corupției și a coluziunii. Cu toate acestea, obiectivele propuse nu pot fi îndeplinite, în general, decât în cazul în care contractele sunt acordate într-un mod cu adevărat competitiv, în cadrul unui sistem care dispune de orientări clare care încorporează transparența, certitudinea, eficiența, economia, răspunderea și corectitudinea în sistemul de achiziții publice, în ansamblul său.

Deși legislația UE privind achizițiile publice este destul de complexă și poate fi implementată diferit în diferite jurisdicții, cele trei etape principale ale procesului de achiziții publice sunt:

1. Planificarea achizițiilor, bugetarea și pregătirea
2. Notificarea, informarea și evaluarea ofertelor
3. Prestarea și executarea contractului.

Mita și acordarea cadourilor și serviciilor de valoare

Așadar, mita reprezintă oferirea sau recepționarea anumitei valori pentru a influența în mod corupt acțiunile altuia, în cazul achizițiilor publice - a influența decizii de atribuire a contractului, modificarea contractului (acorduri adiționale, acorduri de extindere), oferirea informațiilor confidențiale, aranjarea, monitorizarea inadecvată și evitarea bunei recepționări a livrabilelor necalitative sau inexistente.

Conform datelor din studiul realizat la nivel global [Budianschi D., 2014, p. 41] suma mitei constituie un procent fix din prețul contractului: 5-20% pentru a câștiga licitația și 2-5% pentru a primi plata conform invoice-ului. În unele cazuri de excepție suma mitei totalizează 30-40% din valoarea contractului, ceea ce face imposibil implementarea contractului conform specificațiilor fără majorarea prețului contractului sau încheierea unor amendamente pentru ”livrări suplimentare”.

Majoritatea schemelor de fraudă apar la etapele:

- *inițială*, înțelegere de a plăti mită pentru a câștiga licitația, care implică o înțelegere pentru a exclude alți participanți (de regulă mai calificați și mai ieftini, dat fiind că ofertele acestora nu pot ”finanța mita”);

- *finală* – după atribuirea contractului - impunerea unor costuri suplimentare, neexecutarea clauzelor contractuale, pentru a ”recupera” costurile mitei achitate.

Curtea de Conturi, în rapoartele de audit, a constatat mai multe cazuri de achiziționare a bunurilor și serviciilor la prețuri majorate comparativ cu prețul de piață la aceleași bunuri și servicii, precum și existența unor diferențe majore pentru aceleași bunuri procurate de diferite autorități contractante. Există riscul major de fraudă și plată de mită în cadrul achizițiilor publice efectuate în Republica Moldova. Astfel, lipsa cazurilor de dare de mită în cazul achizițiilor publice mai curând este o problemă legată de funcționarea defectuoasă a sistemului organelor de drept, de corupția generalizată și nu reprezintă nici pe departe realitatea.

Corupția poate apărea sub diferite forme în fiecare dintre aceste etape separate ale procesului de achiziție, după cum se arată mai jos.

***Planificarea achizițiilor, bugetarea și pregătirea* – astfel sunt luate diferite activități înainte de lansarea unei proceduri de achiziție. În faza de planificare a achizițiilor, bugetarea și faza de pregătire a achizițiilor publice, autoritatea contractantă trebuie să determine ce mărfuri, lucrări sau servicii le-ar dori să cumpere (cerința) și cât de mult ar dori să cheltuiască (bugetul). În ambele cazuri, există oportunități de corupție. Pregătirea bugetului pentru achiziții publice, identificarea necesităților autorității contractante și elaborarea documentației de licitație sunt toate vulnerabile la corupție, deoarece unele practici corupte care vor apărea ulterior în procesul de achiziții publice pot fi planificate deja în acel moment.**

De exemplu, bugetul pentru o anumită achiziție poate fi stabilit în mod artificial, astfel încât excedentul de alocații să poată fi furat sau deturnat. În plus, bugetul ar putea fi elaborat în așa măsură încât să existe alocări bugetare suprapuse între departamentele separate, care ar putea fi aplicate într-un mod corupt. Pentru a determina cerințele autorității contractante, ar putea fi pregătite rapoarte care să justifice în mod fals necesitățile actuale sau viitoare ale autorității, să mărească în mod fals nevoile reale sau să raporteze fals echipamentele deteriorate pentru a crea un surplus de aprovizionare care ar putea fi utilizat în scopuri corupte. Cerințele privind achizițiile ar putea fi, de asemenea, scrise, pentru a favoriza sau a dezavantaja anumiți furnizori. De exemplu, greșelile ascunse și/sau pozițiile fictive pot fi incluse în proiectul de calcul și proiectare, care afectează specificația tehnică, care în etapa de selecție poate influența procesul de evaluare și/sau la etapa de performanță a contractului.

Criteriile de atribuire și metodele de notare în documentele de licitație sunt deosebit de sensibile, deoarece pot fi elaborate în favoarea unui anumit furnizor de produse și servicii sau, de asemenea, pot fi elaborate pentru a sublinia deficiențele unui anumit concurent. Nu în ultimul rând, pur și simplu selectarea unui tip de procedură de achiziții publice poate influența apariția corupției.

Procesul de achiziție poate fi mai expus corupției atunci când se aleg proceduri de achiziții cum ar fi procedura negociată fără publicarea prealabilă, atribuirea contractelor în cadrul acordurilor-cadru sau negocierile în cadrul sistemului de dialog competitiv [7, 2008, p. 4].

Semnarea multiplelor acorduri adiționale la contracte cu același furnizor (risc major de funcționare în RM) - Acordurile adiționale sunt mai puțin controlate comparativ cu oferta inițială și procesul de atribuire a contractului, astfel modificarea contractului constituie o modalitate răspândită de a ”câștiga” în mod fraudulos mijloace financiare.

În rezultatul unor înțelegeri preventive cu reprezentanții autorității contractante, operatorul economic - participant la tender depune oferta cu un preț mic și termen restrâns de livrare/executare a contractului pentru a câștiga concursul, fiind sigur că ulterior, după atribuirea contractului, se va semna un acord (acorduri) adițional la contract, prin care se va extinde termenul de livrare și se va majora valoarea inițială a contractului.

Nu toate acordurile de majorare sunt urmare a unor înțelegeri frauduloase, dar, conform practicilor internaționale, o parte semnificativă din ele se întocmesc în mod abuziv. Cadrul legal național stabilește plafonul maxim de majorare a valorii contractului inițial la nivelul de 30%, cu condiția respectării prețului inițial stabilit. Agenții economici, împreună cu autoritățile contractante ”joacă” în jurul acestui plafon, valoarea unor acorduri adiționale variind de la 27 până la 30%. Un

număr impunător de acorduri adiționale se semnează la finele anului. De exemplu, valoarea totală a acordurilor adiționale de majorare semnate în decembrie 2012 a constituit 53,4 mil. lei sau 38% din valoarea totală a acordurilor de majorare semnate [6].

De exemplu, conform constatărilor auditorilor Curții Constituționale, valoarea unui contract de achiziții a fost majorată, prin acorduri adiționale, cu 100%. În special autoritățile contractante abuzează cu semnarea acordurilor adiționale în cazul achizițiilor publice de valoare mică sau efectuate prin COP. De exemplu, autoritatea contractantă din r-l Călărași a semnat contractul de achiziție publică, care ulterior, prin semnarea a două acorduri adiționale a fost majorat cu 58%56. La fel au fost constatate cazuri de semnare a acordurilor adiționale pentru majorarea sumei și/sau extinderea termenului se semnează în scurt timp de la atribuirea contractului (peste 1-3 luni).

Există anumite semnale de existența schemei de aranjare a achiziției prin semnarea acordurilor adiționale care se exprimă prin următoarele:

- solicitările de modificare a contractelor și aprobările acestora sunt slab justificate;
- contractul inițial se atribuie la un preț scăzut, ulterior fiind aprobate acorduri care majorează semnificativ valoarea contractului;
- are loc atribuirea contractului dintr-o singură sursă (sau prin procedura de achiziții care nu implică competiția largă) în sumă puțin mai mică față de plafonul stabilit pentru achiziție competitivă, ulterior se aprobă acorduri de modificare, care majorează valoarea contractului peste plafonul stabilit;
- unul sau câțiva operatori economici beneficiază de un număr mare de comenzi de modificare cu alți furnizori sau comparativ cu contractele similare din perioadele precedente;
- control slab și proceduri legale privind revizuirea și aprobarea acordurilor adiționale: aceeași persoană certifică necesitatea schimbării și o aprobă [Budianschi D., 2014, p. 43].

Divizarea achizițiilor (risc major de existență în Republica Moldova)

Existența riscului de divizarea abuzivă a achizițiilor se manifestă prin următoarele:

- mai multe achiziții (contracte) de la același furnizor în cantități sub plafonul stabilit pentru o procedură competitivă;
- divizarea nejustificată a componentelor (de exemplu bunuri și servicii conexe) pentru același contract pentru a evita procedura competitivă;
- ofertele depuse sunt în valoare puțin mai joasă de plafonul stabilit pentru metoda competitivă.

De exemplu, conform constatărilor auditorilor Curții de Conturi, o autoritate a contractat același tip de lucrări (reparația curentă a drumurilor), prin 10 proceduri de achiziție prin cererea ofertelor de prețuri, în sumă totală de 1055,0 mii lei, iar în anul 2012 - la fel prin 10 proceduri, în sumă totală de 968,0 mii lei.

Aplicarea nejustificată a achizițiilor dintr-o singură sursă (risc înalt de funcționare în Republica Moldova)

Unele semnale a achizițiilor abuzive dintr-o singură sursă:

- achiziții neregulate se efectuează în afara planului de achiziții,
- are loc divizarea abuzivă a achizițiilor,
- se semnează multiple contracte cu aceleași companii,
- după semnarea contractului urmează acorduri adiționale care cumulativ depășesc plafonul stabilit;
- invitații de participare se transmit unei singuri companii,
- contractul de reparație sau deservire se acordă unei companii ani la rând.

Excluderea operatorilor economici calificați din competiție prin limitarea accesului la informație, termenul restrâns de depunere a ofertelor, etc. - probabilitatea înaltă de aplicare în Republica Moldova

Reprezentanții autorității contractante pot facilita selectarea unui ofertant favorizat (ca urmare a înțelegerii) prin excluderea altor ofertanți calificați. Metode răspândite de excludere a operatorilor calificați includ:

- aplicarea unor proceduri de precalificare nejustificate, ca exemplu, cerințe față de cifra de afaceri anuală foarte mare;
- nepublicarea adecvată a invitațiilor, de exemplu publicând doar la nivel local;
- complicarea la maxim a procedurii de achiziționare, a caietului de sarcini/documentației de tender;
- oferirea termenului nerezonabil de scurt pentru răspundere la solicitare de ofertă/invitație/anunț;
- aprobarea unor specificații nejustificat de înguste, inclusiv prin utilizarea denumirilor specifice/brand-urilor pentru a defini cerințe față de produs/serviciu;
- divizarea achizițiilor, pentru ca suma alocată să fie sub nivelul plafonului pentru achiziții competitive;
- intimidarea potențialilor ofertanți pentru a-i descuraja să participe în tender.

Un nivel de transparență inadecvat a procesului de achiziții publice și nefuncționalitatea sistemului de control intern în cadrul autorităților contractante, specificul obiectului de achiziții (lucrări complexe, bunuri și servicii specifice, etc.) creează ”condiții favorabile” pentru posibilitatea limitării competiției în cadrul achizițiilor publice și atribuirii contractelor anumitor companii.

Semnalele indirecte excluderii ofertanților calificați:

- Mai puțin de 50% din companii care au achiziționat caietul de sarcini au depus oferta.
- Un număr mai mic de participanți decât cel așteptat sau care a fost în cadrul achizițiilor precedente, de acest gen, au depus ofertele.

Divulgarea de informații privind tenderul (risc înalt de aplicare în Republica Moldova)

Reprezentanții autorității contractante pot să divulge informații relevante privind o anumită achiziție, inclusiv bugetul și estimările, soluții dorite sau oferte competitive deja prezentate, sau prezentate anterior, pentru a ajuta ofertantul favorizat să pregătească oferta. Divulgarea informației de tender de obicei indică despre existența relațiilor de corupție între părți.

Semnalele divulgării informației privind tenderul:

- oferta câștigătoare este puțin mai ieftină comparativ cu a doua ofertă;
- prețul ofertei este foarte aproape de buget, estimările pentru soluția dorită, plafonul stabilit;
- procedurile de achiziție inadecvate, de exemplu, acceptarea ofertelor depuse cu întârziere, nedeschiderea în public a ofertelor, luarea de pauze pe parcursul ședinței de deschidere a ofertelor (pentru a oferi posibilitatea de a partaja conținutul anumitor oferte și a modifica altele);
- oferta depusă ultima (sau cu depășirea termenului stabilit) este câștigătoare;
- o persoană dubioasă, un intermediar este implicat în procesul de achiziții;
- reprezentanții autorității contractante și ofertant comunică sau se întâlnesc pe parcursul procesului de achiziție;
- existența multor contestații de la participanți.

Notificarea, informarea și evaluarea ofertelor. În timpul perioadei de depunere a ofertelor, sarcinile principale fiind: publicarea documentației de licitație, clarificările și comunicările, primirea ofertelor și efectuarea evaluării (criterii de selecție și de atribuire). În acest caz, riscul de corupție provine în principal sub forma unui tratament discriminatoriu al potențialilor ofertanți.

De exemplu, după ce procurarea a fost făcut publică, furnizorul "favorit" ar putea obține mai multe informații decât concurenții săi și/sau ar putea primi informații care ar trebui păstrate în secret (această problemă poate fi și mai gravă dacă o singură persoană are dreptul pentru a comunica cu potențialii ofertanți). Lipsa transparenței și a controlului poate apărea și în cazul în care ofertele primite nu sunt deschise public, deoarece conținutul lor poate fi supus manipulării (absența unor

norme obiective și stricte privind actualitatea și completitudinea ofertelor primite ar putea duce la acceptarea unor termeni târziu și/sau ofertele incomplete sau respingerea celor legitime).

Mai târziu, în timpul *evaluării ofertelor*, criteriile de atribuire ar putea fi aplicate în mod greșit, pot fi ulterior delimitate și/sau modificate în favoarea ofertantului "favorit" (absența unor criterii obiective de atribuire și/sau metodele de evaluare descrise vag și slab pot contribui foarte mult la un astfel de rezultat). În cadrul procedurilor negociate pe parcursul acestei faze, este de asemenea posibil ca informațiile furnizate în avans să fie furnizate unui anumit furnizor pentru a-și îmbunătăți poziția de negociere. Alte tehnici, cum ar fi incapacitatea de a include toți furnizorii calificați (restricționarea incorectă a unei game de furnizori), solicitarea furnizorilor cunoscuți ca fiind inferiori furnizorului favorizat, pur și simplu înșelăciunea documentelor de licitație etc., sunt tehnici care pot fi utilizate pentru a corupe procesul de achiziții publice.

Prestarea și executarea contractului. Oportunitățile de corupție abundă de asemenea în faza respectivă a procesului de achiziție. Există multe tehnici pentru a ascunde practicile corupte în timpul executării unui contract. Deoarece această fază este, în mod normal, mai puțin reglementată decât primele două etape, alterațiile dintre deciziile inițiale de achiziții publice și punerea în aplicare efectivă a acestora pot trece cu ușurință neobservate. De exemplu, furnizorul selectat ar fi putut propune o ofertă nerealistă scăzută, sperând că, după ce i se va acorda contractul, oficialii de achiziții vor permite modificarea contractului pentru a crește costurile. De asemenea, un furnizor ar fi putut oferi produse excepțional de înaltă calitate sau personal calificat pentru a îndeplini o cerință specifică în documentația de licitație și apoi, după atribuirea contractului, îl va înlocui cu produse sau personal inferior.

După finalizarea fazei de evaluare și selectarea celei mai bune oferte, este posibilă și atribuirea unui contract care diferă substanțial de termenii originali ai documentelor de licitație, sub forma efectuării de lucrări fictive, umflarea volumului efectiv de muncă, planuri de reprogramare, modificarea comenzilor și/sau executarea obligațiilor contractuale într-un mod incorect. Cerințele de supraveghere și de raportare pot fi, de asemenea, reduse la minimum și, în unele cazuri, depășirile de costuri pot fi explicate în mod corupt sau justificate fals. Certificarea executării lucrărilor poate să nu corespundă cu furnizarea reală. În cele din urmă, documentele justificative ar putea fi pierdute sau distruse în mod intenționat, ceea ce face dificilă detectarea și urmărirea penală a infracțiunilor de corupție.

Totuși, fenomenul de corupție poate fi prevenit. În acest sens, sunt binevenite unele recomandări adresate autorităților contractante:

1. **Coluziunea ofertanților.** Ofertanții pot folosi metode diferite pentru a manipula procesul de licitare, prin diverse mijloace de cooperare și/sau carteluri. Aceștia pot depune oferte false pentru a acorda contractul unuia dintre ofertanți, fie că vizează rotirea contractului de achiziții publice între ei, fie că aplică o alocare a pieței. Există diferite măsuri care pot fi luate pentru a preveni sau minimiza aceste riscuri.
2. **Inteligența pieței.** Cu cât sunt mai multe cunoștințe despre piață, cu atât mai puțin este riscul de a fi manipulat. Prin urmare, cunoștințele de situație, numărul de actori, mărimea și cota lor de piață, nivelurile de prețuri și de dezvoltare, avantajele lor competitive etc., sunt esențiale pentru a evita să fie confundate și supuse coluziunii. Există o modalitate de a obține o parte din aceste informații prin contactul regulat cu alte autorități contractante și/sau cu cumpărători privați.
3. **Proiectarea licitației și alegerea procesului.** Documentele de licitație ar trebui să fie proiectate în mod inteligent și cu cel mai potrivit procedeu ales, pentru a crește concurența deschisă și extinsă. De asemenea, invitația ar trebui să cuprindă un avertisment conform căruia colaborarea sau ilegalitatea dintre ofertanți sunt supuse unor sancțiuni. Se recomandă ca ofertanții să depună un certificat de independență semnat în procesul de licitație și că sunt obligați să dezvăluie orice contact sau comunicare cu concurenții lor.
4. **Schimbarea comportamentului.** Dacă este posibil, ar fi binevenit de schimbat construcția achiziției și a contractului, ceea ce ar complica coluziunea furnizorului. De exemplu, se

recomandă să se modifice dimensiunea și timpul de contractare. Poate că cooperarea cu alte autorități contractante este posibilă, fie prin contracte comune, de la un moment dat la altul, și/sau prin schimbul de informații și prin calendarul strategic. Fiind imprevizibilă, cu toate acestea, nu înseamnă că cerințele nu ar trebui să fie clar definite.

5. **Criterii de selecție și de atribuire.** Este important să examineze și să aleagă cu atenție (de preferință prin simulări) criteriile de selecție și de atribuire. De asemenea, ar fi oportun de luat în considerare impactul viitor asupra dezvoltării pieței și a concurenței, ca efect al criteriilor alese. Trebuie o asigurare privind acțiunile antreprenorului existent că nu va avea informații excesive, oferindu-le un avantaj pieței, poate chiar având mai multe informații decât autoritatea contractantă, care se pot baza prea mult pe informațiile oferite de furnizorul actual.
6. **Verificarea competenței.** La elaborarea specificațiilor, este importantă asigurarea precum că resursele interne sau consultanții angajați au cunoștințe suficiente și că sunt total independenți. Confidențialitatea și certificatele de conflict de interese ar trebui semnate.
7. **Subcontractarea.** Aceasta poate fi o modalitate de a înșela autoritățile contractante de a evita, de exemplu, contribuțiile la asigurările sociale și impozitele, spălarea banilor etc. Astfel, întotdeauna trebuie de asigurat că subcontractanții sunt prevăzuți în oferte, enumerați în contract și că nu pot fi modificați fără aprobarea prealabilă din partea autorității contractante.
8. **Conștientizarea** - creșterea gradului de conștientizare cu persoanele din cadrul autorității contractante cu privire la riscurile de corupție în cadrul procedurii de licitație; recompensarea personalului care raportează comportamentul suspect al furnizorului (avertizorii).

Recomandări către furnizori:

1. **Să cunoască "cota lor din piața achizițiilor publice".** Este important să examineze legislația și jurisprudența pozitivă la nivel european și național (atât a Curții de Justiție a UE, cât și a autorității naționale de revizuire), familiarizându-se cu nevoile viitoare ale autorităților publice - utilizând accesul liber la informațiile publice dacă este necesar.
2. **Să caute oportunități** prin urmărirea publicării oportunităților de achiziții în buletinele de date și în bazele de date ale UE și/sau naționale. Este oportun să obțină documentația de licitație și să o examineze cu atenție, acordând o atenție deosebită unor părți esențiale, cum ar fi criteriile de calificare și de atribuire. Este important să fie vigilenți pentru orice termeni vagi și ambigui, care, la etapele ulterioare ale procesului de achiziții publice, ar putea conduce la interpretări diferite și/sau prejudecăți; să solicite clarificări - dacă nu vor obține sau vor fi satisfăcătoare, să înceapă în timp util o procedură de revizuire (deoarece ar putea fi excluși după termenul limită pentru depunerea ofertelor).
3. **Să contribuie la transparența și corectitudinea procedurii** prin participarea la deschiderea ofertelor în toate cazurile, de fiecare dată când acestea sunt făcute publice. În acest context, este important să efectueze note și să le compare cu informațiile pe care le vor primi de la autoritatea contractantă atunci când vor fi notificați cu privire la alegerea acesteia (autoritatea contractantă este obligată să le trimită o decizie de acordare scrisă împreună cu o motivare - altfel ar putea începe o procedură de revizuire numai pe bază că nu sunt informați corespunzător). Dacă este necesar, ar fi importantă solicitarea divulgării dosarelor de achiziții publice, pentru a obține informații pentru o mai bună cunoaștere a modului de îmbunătățire a oportunităților viitoare.
4. **Să fie atenți la premiile ilegale directe**, verificând buletinul informativ național și/sau UE pentru anunțurile anterioare privind intenția de a atribui un contract în cadrul procedurii negociate fără publicarea prealabilă și în alte cazuri care permit autorităților să atribuiască direct contracte publice. Dacă există îndoieli rezonabile cu privire la motivele care justifică atribuirea directă într-un anumit caz, ar putea începe o procedură de revizuire. Dacă consideră că o anumită achiziție nu a fost publicată deloc (când ar trebui să fie), ar putea începe chiar și o procedură de declarare a contractului ca fiind inefficientă. De asemenea, este important să verifice anunțurile de atribuire a contractului, care pot indica o alegere neautorizată a

procedurilor excepționale, pe baza cărora o procedură poate conduce la ineficiența contractului [7].

5. Să fie conștienți de drepturile lor. Chiar și atunci când un proces de achiziții publice este închis și un contract de achiziții publice este deja executat, există încă unele oportunități de monitorizare a punerii sale în aplicare. Dacă consideră că acest contract se desfășoară în condiții diferite de cele anunțate inițial în documentele de achiziții publice, ar fi oportun să verifice, să informeze autoritățile de supraveghere competente și să solicite să raporteze constatările lor. Dacă este necesar, ar putea solicita divulgarea dosarelor în conformitate cu reglementările privind accesul la informațiile publice, or, achizițiile publice se referă la banii plătitorilor de taxe.

Cu privire la cadrul juridic național, sunt binevenite următoarele recomandări, expuse și în raportul de evaluare a riscurilor de corupție în sistemul achizițiilor publice în Republica Moldova (realizat pe practicile de achiziții publice în perioada noiembrie 2015-ianuarie 2016):

- Subcontractorii vor fi permiși doar dacă sunt indicați în ofertă și dacă rolul fiecăruia din ei este clar justificat;
- Interzicerea sub-contractării ofertanților ce s-au retras sau care au pierdut;
- Interzicerea alianțelor companiilor pre-selectate;
- Includerea întreprinderilor publice în subiecții Legii Achizițiilor Publice sau introducerea unei alte regulamente uniforme privind achizițiile publice, efectuate de întreprinderile publice și Parteneriatele-Publice-Private (cu scopul de a asigura transparența și concurența). Aceasta ar fi important, în special, întreprinderilor publice care preponderent furnizează bunuri sau servicii autorităților publice (întrucât cei care produc bunuri pentru piață nu au nevoie să se focuseze special în acest sens) [Schuster I., Merjan S., 2016, p. 57].

Întrucât autoritățile contractante și operatorii economici au același obiectiv final și anume atribuirea eficientă a contractelor de achiziție publică astfel ca acestea să asigure părților atingerea unui echilibru optim al costurilor și avantajelor, numai menținerea unui mediu concurențial sănătos și a unui sistem construit pe relații bazate pe încredere, respect reciproc și înțelegeri echitabile, va asigura respectarea principiilor conduitei etice în achizițiile publice.

Pe de altă parte, o abordare pozitivă a principiilor conduitei etice în achizițiile publice ar conduce la cheltuirea eficientă a banilor; operatori economici mai eficienți și mai competitivi; creșterea satisfacției muncii pentru cei implicați în domeniul achizițiilor publice. Or, fraudă ca o activitate ilicită are scopul de a influența una dintre etapele unei achiziții publice pentru a se obține un avantaj material sau a produce o pagubă, săvârșită de persoane din afara sau din interiorul autorității contractante [Bulancea M., p. 2].

CONCLUZII

Odată cu creșterea tendințelor în orientarea socială a economiei, în special în condiții de criză, importanța sistemului de achiziții publice crește în mod variat. În economia de astăzi există o convergență a indicatorilor privind cheltuielile publice, anual, volumul achizițiilor de stat fiind majorat cu 4-8%. Aceasta se datorează în principal creșterii costurilor statului de modernizare, de rezolvare a problemelor legate de infrastructură și de locuințe.

Sistemul, cu toate dezavantajele, este eficient în achiziționări publice, el crește capacitatea statului de a reglementa afaceri, având influență asupra economiei, stimulând efectul dezvoltării economice. Iată de ce situația din domeniul achizițiilor publice servește drept indicator al stării administrației publice și al maturității statului de drept.

Totuși fenomenul corupției și fraudele din achizițiile publice rămân o problemă în Republica Moldova, în timp ce incertitudinile legislative provoacă ineficiență atât în sectorul public, cât și în cel privat. Punerea în practică a unor măsuri care să contracareze fenomenul cercetat, în acest studiu, este condiționată, în primul rând, de angajamentul și atitudinea factorilor cu putere de decizie din cadrul autorității contractante în raport cu etica în achiziții publice. O conduită etică în

achiziții se reflectă în respectarea unui cumul de principii și reguli care, împreună, ar conduce la păstrarea nealterată a valorilor societății.

BIBLIOGRAFIE:

1. Паншин Б. Achiziții de stat: semnificația națională și evaluarea direcțiilor de cooperare interstatală, Minsk, 2015
2. Codreanu A. Conflictul de interese – formă a fraudei în procesul de achiziție publică. În: Revista Națională de Drept, Chișinău, 2017, nr. 3 (197), p. 55-58
3. Tamas S. A. Achiziții publice, Editura EIKON, Cluj-Napoca, 2013, p. 194
4. <http://muzeul-satului.ro/wp-content/uploads/2016/11/conduita-achizitii.pdf>
5. Budianschi D. și alți autori. Achiziții publice în Republica Moldova. Probleme și soluții. Chișinău, 2014, p. 41, 43
6. <http://old.tender.gov.md/ro/nwerubric> - pagina web a Agenției Achiziții Publice
7. <http://guide.iacrc.org/wp-content/uploads/2011/06/U4-Brief-on-corruption-and-fraud.pdf> -Public Procurement Against Corruption, 2008
8. Schuster I., Merjan S. Raport de evaluare a riscurilor de corupție în sistemul achizițiilor publice în Republica Moldova, Chișinău, 2016, p. 57
9. Bulancea M. Investigarea fraudelor în domeniul achizițiilor publice www.freedomhouse.ro/ISEC/images/Marius_Bulancea.ppt, p. 2
10. Oneț C. Drept financiar public. Curs universitar, Editura Universul Juridic, București, 2015

FOSTERING STUDENT ENGAGEMENT AND MOTIVATION DURING BUSINESS ENGLISH CLASSES

NATALIA BOLGARI¹

Abstract

The purpose of this article is to briefly analyze the importance of student motivation and to highlight the role of teachers in fostering their involvement during Business English classes. Moreover, the main teaching / learning strategies that stem from students' academic interests and needs are characterized too. These strategies are: ensuring a welcoming classroom environment for students from different cultures; enhancing students' self-belief by creating collaborative, supportive atmosphere with high but achievable standards; developing metacognitive skills; applying modern technologies; involving students in extracurricular activities; offering support and encouragement; allowing students to work autonomously, concentrating on active learning, etc. While intrinsic motivation plays the primary role in the learning process, the teacher remains the central figure.

Key words: *academic environment, achievements, engagement, intrinsic motivation, motivation, physical stability, student's self-belief, teaching process.*

JEL CLASSIFICATION: A 22, A 23, A 29.

1. INTRODUCTION

Motivating students is one of the major challenges teachers face in their teaching process nowadays. Conceptualized as students' energy and drive to engage, learn, work effectively, and achieve their potential at the lessons, motivation and engagement play a great role in students' interest and enjoyment of learning. Of course, both teachers and students play huge roles in academic achievement. Engagement with learning is essential because it is engagement that leads to sustained interaction and practice. Coaching, instruction, and feedback become critical to ensure that students develop good habits and increase their proficiency. Increased competence typically leads to motivation to engage further, generating a cycle of engagement and developing competence that supports improved student achievement. Consequently, those students who are motivated by and engaged in learning tend to perform considerably higher academically and are better behaved than unmotivated and unengaged peers.

Motivation and engagement do not constitute a “warm and fuzzy” extra component of efforts to improve literacy. These interrelated elements are its primary vehicle. Although much is intrinsic to the student, research has found that teachers play a vital role in their students' motivation and engagement. Specifically, teacher's enjoyment and confidence in teaching, pedagogical efficiency, and affective orientations in the classroom have a positive impact on student motivation. Student engagement, described as the tendency to be behaviorally, emotionally, and cognitively involved in academic activities, is a key construct in motivation research. Hence, compared to less engaged peers, engaged students demonstrate more effort, experience more positive emotions and are more attentive in the classroom. Moreover, engagement has also been associated with positive student outcomes, including higher grades and decreased dropouts.

According to [Albert Bandura, 1997, p.160], confidence is akin to self-efficiency. Those teachers who are confident, or self-efficient have demonstrated: a) the ability to generate and test alternative courses of action when initial success is not met; b) enhanced functioning through elevated levels of effort and persistence; and c) enhanced ability to deal with a problem situation by influencing cognitive and emotional processes related to the situation. Conversely, according to [Albert Bandura, 1997, p.161] teachers with low confidence tend to dwell on their deficiencies and

¹ *Lector Universitar, MD-2005, Republica Moldova, mun. Chișinău, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni, 61. Academia de Studii Economice din Moldova, Tel.:(+37322)224128. E-mail: bolgari_natalia@yahoo.com, web site: www.ase.md*

view situations as more difficult than they really are. Inadvertently, teachers high in confidence (self-efficacy) are more likely to engage in pedagogy that is characterized by positive, proactive, and solution-focused orientations, resulting in increased student motivation and engagement. Moreover, positive relationships with teachers enhance social, cognitive, and language development of students. According to [Cheryl Flink, Ann K. Boggiano and Marty Barrett, 1990] those teachers who support a student’s autonomy tend to facilitate greater motivation, curiosity, and desire to be challenged. Finally, positive relationships with teachers are associated with emotional, cognitive, and behavioral engagement in the classroom.

2. TIPS FOR ENHANCING STUDENT ENGAGEMENT AND MOTIVATION

The following tips may be of great help to teachers in developing student motivation and engagement:

- **Recognize and enhance one’s mental and physical stability.** Teaching is a stressful job, and it is imperative that teachers take care of their mental and physical selves. Teachers should engage in activities that are relaxing and physically challenging. Having an outlet to alleviate stress will radiate within the classroom and positively enhance student-teacher relationships. When teachers feel good about themselves, they have more patience for and better interaction with students.

- **Ensure a classroom environment welcoming students from all cultures.** To be engaged, students need to feel that they are in an environment where they are accepted and affirmed. During Business English classes students from different cultures are involved in common projects. For example, when discussing the topic “Culture”, foreign students share business culture peculiarities of their country. As a result, students become more open-minded and closer to each other.

- **Offer support and encouragement.** Additionally, student engagement is positively correlated to teacher’s support. Several studies have found that students who noted that their teachers were supportive and cared about their success were more likely to be engaged in the classroom and perform well academically. One study found that students who do not feel confident in their ability to succeed are not likely to attempt to do the work. Building a student’s confidence is not about falsely telling students how great they are. Instead, it is about assessing student weaknesses and strengths and developing ways to address them at developmentally appropriate yet rigorous levels. Additionally, acknowledging student academic growth and improvement is another way to build student confidence. It is crucial for teachers to “create collaborative, supportive environments with high but achievable standards” because it greatly affects students’ engagement in learning Business English. During Business English classes teachers have an individual approach towards their students thus encouraging all the students of the group to learn the language.

- **Manage student anxiety.** Some students find the prospect of not doing well so anxiety-inducing that it becomes a self-fulfilling prophecy. For these students, teachers may find that they are most motivated by learning that struggling with a subject isn’t the end of the world. They keep offering support no matter what the end result is and ensure that students don’t feel so overwhelmed by expectations that they just give up.

- **Enhance students’ self-belief.** Research shows that students engage when they act as their own learning agents working to achieve goals important to them. They must believe they can learn and know how to deal with failures and learn from those experiences. Teachers could incorporate problem-solving activities and provide discussions when failures occur. Problem-solving activities in Business English are based on analyzing various case studies, according to the curricula, simulating meetings and negotiations, etc. During these activities students are prone to act as in real life. Allowing students control over learning helps them develop confidence and commitment to learning the language.

Here are some **teaching strategies** to enhance students’ self-belief:

1. Offer praise and acknowledge students’ accomplishments, both in private and in front of their groupmates. Always start with a positive statement, and then you can add on by referring to what they need to work on.
2. Try not to correct every single thing the student says wrong. Do not interrupt the students when they are talking to correct them – this will harm their confidence, not boost it.

3. Set attainable goals from the start of the year. This is a sure way for students to see how much they have grown.
4. Give students the opportunity to choose what they learn -- this will help them build their self-worth. Try a learning menu or choice board where students get to choose which activities they want to learn about.
5. Be sure to always express a positive attitude to all of your students. This will show them that you are on their side, and that they are worth your attention.
6. Create opportunities for students to succeed by building on their strengths. If a student knows a lot of information about something, ask them to tell you about it. Asking students for their help is a great confidence boost to their ego.
7. Encourage students to do better than they did before. It's important for students to compete against themselves not their classmates.
8. Keep a log of how well all students are doing, and what they are good at and what they need to work on. This careful monitoring will help you solve problems as they arise.

- **Survey students to obtain information about their likes and dislikes.** Understanding what students like and dislike will provide suggested areas in which teachers can connect with the student. Information collected from the survey can be used as a motivator for academic and behavioral engagement or as a means of building rapport with the student. This allows teachers to relate the classroom material to things that students are interested in or have experienced. Teachers can use these interests to make things more exciting and relatable to students, thus keeping them motivated for longer and feeling themselves important and active participants of the learning process.

- **Allow students to work autonomously, enjoy learning relationships with peers and feel they are competent to reach their goals.** Allowing students to work autonomously and with others, developing their sense of competence, result in increased student motivation. This focuses on the cultivation of intrinsic motivation, which fosters self-determination that leads to engagement. Providing students with freedom of choice is one strategy for promoting learner autonomy. Educators commonly view this idea of choice through the lens of **organizational and procedural choice**. **Organizational choice** in education focuses on how the classroom and learning experiences are formatted. Organizational choice, for example, might mean students having a voice in setting assignments or choosing members of their small learning groups. When students are allowed to make organizational choices they may be more motivated participants in the learning community. **Procedural choices** in a classroom are those that involve how things are done. Procedural choice could include a choice from a list of homework assignments and what form a final project might take -- a poster, a presentation, a report, etc. Students may be more motivated and excited about learning when they have control over some of the content. When students are allowed to make choices, even small ones like what type of project they'll choose to show their understanding, they feel more connected to their work.

Some researchers, however, believe that the third option, **cognitive choice**, is a more effective way to promote longer-lasting student autonomy. This kind of cognitive autonomy support, which is also related to the idea of ensuring relevance, could include:

- ✓ Problem-based learning, where small groups need to determine their own solutions to teacher-suggested and/or student-solicited issues – ways to solve the problems faced after two companies have merged, strategies to improve communication within the company, etc.
- ✓ Students developing their own ideas for homework assignments related to what is being studied in the classroom.
- ✓ Students publicly sharing their different thinking processes behind solving the same problem or a similar one.

Cognitive choices require high-level thinking on the part of students as they need to be able to use skills like analyzing and evaluating. By being allowed to create assessments, students feel a deeper connection to learning experiences and may be motivated to work harder.

- **Developing metacognitive skills.** Metacognitive skills allow students to monitor their own comprehension effectively. That is, learners realize when they do not understand something or

when something does not make sense. Students with good metacognitive skills can use a variety of “fix-up” strategies when reading or listening, like rereading, listing or visualizing, questioning the text, relating the content to personal background, or using text aids to assist with comprehension. Weaker readers can learn the metacognitive strategies that stronger readers use. These strategies help weaker readers improve reading comprehension and, therefore, improve their content area learning. Being able to use metacognitive strategies independently as needed to strengthen and deepen literacy and learning is the ‘de facto’ definition of an “independent learner.” This sense of having more control over one's reading and learning through the development of metacognitive skills typically motivates students to sustain engagement.

- ***Create learning opportunities that are active, collaborative, and promote learning relationships.*** Active learning in groups, peer relationships, and social skills are key components to engagement and motivation. By developing a culture of achievement in the classroom where instruction are challenging make students feel comfortable asking questions, and expect them to do their best. For instance, a teacher might create an end-of-the-year academic goal for a group of students as a whole or a specific goal for each individual student. In order to show mastery of the goal, students must complete a research project or an oral presentation. For example, during Business English classes students might be asked to research a certain company and to make a presentation on its organizational chart, target market, product profile or the promotional tools used for their goods. Teachers need to select a goal that is challenging but attainable and find creative ways for students to work toward achieving the goal. Monitoring student progress throughout the year of study will also keep students focused academically and invested in their learning. When students feel challenged, they are less likely to be bored and disengaged. Teachers should aim at creating a culture in the classroom where learning is “cool”, and asking questions is not only good but expected. It may take some time to develop this type of environment, but it can be done by setting clear, high, consistent yet attainable expectations for all students. High quality instruction – one that is rigorous, aligned with content standards, and uses instructional strategies to meet the academic needs of all students – also is a key factor in promoting a culture of engagement and achievement in the classroom.

- ***Create educational experiences for students that are challenging and enriching, and that extend their academic abilities.*** Easy learning activities and assignments are not as effective at engaging students as activities and assignments that challenge them. When students are reflecting, questioning, conjecturing, evaluating, and making connections between ideas, they are engaged. Teachers must create rich educational experiences that challenge students’ ideas and stretch them as far as they can go. During Business English classes students take part in discussions on business issues, role play telephone conversations, participate in meeting, thus applying the vocabulary studied and developing their communication skills.

- ***Use modern technology during classes.*** The use of technology is often highly motivating to students in terms of getting them to read and write more carefully and with more effort. The ability to revise on the computer, to add effects (color, graphics, sound) to presentations, and to code or mark text using word processing features such as highlighting motivates many students, especially when this capability is combined with an authentic purpose to learn. Some students are much more likely to persevere with skill development if it is presented through a computer program or to complete an inquiry assignment if it is structured as a Web quest, Power Point presentation, etc. Modern technology is a useful and easy-to-use tool that helps students communicate their ideas to the audience.

- ***Concentrate on active learning and a relevant curriculum.*** Instructional strategies such as collaborative learning and experiential learning as well as designing an accessible and relevant curriculum have been shown to greatly increase student engagement in learning Business English too. Examples of these instructional strategies that might support student engagement include the following:

- ✓ Group activities and assignments
- ✓ Long-term projects
- ✓ Hands-on activities

- ✓ Differentiated instructions
- ✓ Problem-solving activities
- ✓ Lessons and activities that draw from students' background, interests and academic needs.

Students learn more and retain more information when they actively participate in the learning process and when they can relate to what is being taught. Drawing connections between information taught and real life - such as everyday life, social issues, and personal concerns of the age group of students - is highly effective in engaging students in the lesson. For instance, a high school English teacher should select persuasive writing topics that students can easily relate to. Research states that the extent to which students interests are incorporated is significantly related to their academic achievement. Research has also shown that the inclusion of students' interests and requirements in the learning process increases student engagement in learning. Therefore, positive student engagement can positively influence student achievement.

• ***Offer extracurricular activities.*** Student engagement in the classroom is also related to his/her participation in extracurricular activities. There has been proved that the students who are involved in extracurricular activities outside the normal school day are more engaged in the learning process. Extracurricular activities provide students with an opportunity to develop a positive support system among their peers and staff, which are also key components of fostering student engagement in the classroom. Teachers could offer “structured activity settings”—such as linguistic clubs, thematic events, and flash mobs on different topics studied. Participation in extracurricular activities can be very beneficial to the academic, social, physical, and emotional growth of students.

• ***Recognize that teaching and teachers are central to student engagement.*** Keeping up with the educational research through involvement in professional development activities (reading journals, attending workshops or webinars, training courses, conferences, etc.) is crucial for teachers who are prone to remain current in the field using effective, research-based strategies, and techniques, thus remaining proactive in developing student engagement.

CONCLUSION

There are many strategies that teachers can implement to greatly enhance student motivation and investment in their educational experience. Most of them depend a lot on the teacher because, as stated above, he or she plays a significant role in the teaching process. The teacher's personal and professional skills influence much the learning outcomes of the students and their attitude towards the subject. Hence, he/she should also be concerned with his/her own professional development. However, in order to be most effective in sustaining positive student engagement in learning and increase his/her academic performance, all these efforts should be consistent and continual throughout the academic year and throughout each student's educational career.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bandura, Albert, *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Worth Publishers, 1997, 604 p., ISBN: 0716728508
2. Marzano, Robert J., Marzano, Jana S., Pickering, Debra J., *Classroom management that works: research-based strategies for every teacher*, ASCD, 2003, 168 p., ISBN: 0-87120-793-1
3. Marzano, Robert J., Marzano, Jana S., Heflebower, Tammy, *The highly engaged classroom: the classroom strategies series*, Bloomington, Mrzano Research Laboratory, 2011, 272 p., ISBN: 978-0-9822592-4-5
4. Burden, Paul R., *Powerful classroom management strategies*, Corwin Pres Inc., California, 2000, 156 p., ISBN: 0 - 7619 - 7563 - 2
5. <https://www.ascd.org/student-motivation-engagement-achievement/>
6. <https://serc.carleton.edu/NAGTWorkshops/affective/motivation.html>
7. <http://www.washington.edu/teaching/teaching-resources/engaging-students-in-learning/>
8. <https://www.teachthought.com/pedagogy/21-simple-ideas-to-improve-student-motivatio/>
9. <https://www.emeraldinsight.com/doi/abs/>

METACOGNIȚIA ÎN INSTRUIREA ACADEMICĂ

DJULIETA RUSU¹

Abstract

Multiple research in the field of education psychology clearly demonstrates the essential role of metacognitive processes in achieving knowledge and learning skills, in the formation and development of cognitive research abilities. Therefore, we consider that the subject is very topical because the content and the profound meaning of the metacognition process that has been discussed for some time, without clearly conceptualizing its significance, can be noticed in the domestic educational context. Although ignored or omitted in the current education system, which is too traditional, addressing the concept of learning as a transfer of knowledge, and less as an analysis, understood and used through accumulated experience in order to open up to lifelong learning, metacognition can provide real benefits to all parts included: teachers/trainers and students/learners/trainees.

The investigative approach we opted for in this study starts from one of the assessment criteria for the courses taught in the ASEM, included in the FEC 7.5/1 course evaluation sheet, in accordance with the SMC requirements, named: „The course develops students' metacognition, the inner dialogue that individuals carry with themselves and helps them to build learning skills that will allow them to control their training.” In this sense, we intend to analyze the phenomenon of metacognition that has connections to the terms: knowledge, metaknowledge, metacognition, etc., using various research-information-documentation methods based on analysis, synthesis, reflection, induction, deduction, observation, discussion, and own experience. The present study has claimed to bring added value to the field investigated by analyzing the metacognition concept, its strategies and benefits, by identifying effective ways to develop metacognitive abilities, revealing the opportunity for training, acquiring and developing metacognitive skills for teachers/trainers and students/trainees, and to put forward proposals and recommendations with the aim of facilitating metacognition in the educational process, making academic education more effective and lifelong.

Key words: *academic training, effective strategies, knowledge, learning-evaluation, (meta)cognition, questions, self-training, skills, student/trainer, teacher/trainer.*

JEL CLASSIFICATION: A 22, I 21, I 23.

Demersul investigativ pentru care am optat în acest studiu pornește de la unul din criteriile de evaluare a cursurilor predate în ASEM, inclus în Fișa pentru evaluarea cursului FEC 7.5/1, în conformitate cu cerințele SMC, și anume: „Cursul dezvoltă metacogniția studenților (dialog interior pe care indivizii îl poartă cu ei înșiși și-i ajută să-și construiască deprinderi de învățare care le vor permite să își controleze formarea)”.

În acest sens, ne-am propus să analizăm fenomenul metacogniției care are conexiuni cu termenii: cunoaștere, metacunoaștere, cunoștințe, metacunoștințe, cogniție etc., folosind diverse metode de cercetare-informare-documentare, bazate pe analiză, sinteză, reflecție, inducție, deducție, observare, discuție, precum și cunoștințele, experiența proprie.

Studiul de față a pretins să aducă o valoare adăugată în domeniul investigat prin analiza detaliată a conceptului de metacogniție, a strategiilor și beneficiilor sale, prin identificarea unor strategii/scheme eficiente de formare și dezvoltare a abilităților metacognitive, relevarea oportunității formării, însușirii și dezvoltării competențelor metacognitive atât la cadrele didactice/formatori, cât și la studenți/formabili, inclusiv prin înaintarea unor propuneri și recomandări cu scopul facilitării metacogniției în procesul educațional, eficientizării instruirii academice și de-a lungul întregii vieți.

Numeroasele cercetări din domeniul psihologiei educației demonstrează vădit rolul esențial al proceselor metacognitive în realizarea eficientă a cunoașterii și învățării, în formarea și dezvoltarea abilităților de cercetare și de expertiză cognitivă. Iată de ce, considerăm că subiectul abordat este de mare actualitate, întrucât conținutul și sensul profund al procesului de metacogniție despre care se vorbește de ceva timp, fără a se conceptualiza clar semnificația lui, abea încep a fi sesizate în contextul educațional autohton. Deși ignorată sau omisă în activitățile didactice din sistemul actual

¹Doctor în economie, MD-2005, Republica Moldova, mun. Chișinău, str. Mitropolit G. Bănulescu-Bodoni 61, Academia de Studii Economice a Moldovei (ASEM), Tel.: +373 22 22 41 28; www.ase.md; rusu.djulieta@ase.md; miroslav1999@mail.ru

de învățământ, mult prea tradițional, care abordează conceptul de învățare ca pe un transfer de cunoștințe, și mai puțin ca pe o analiză, înțelegere și utilizare a experienței acumulate în scopul deschiderii către învățarea continuă, pe parcursul întregii vieți, metacogniția poate oferi reale beneficii atât cadrelor didactice/formatorilor, cât și elevilor/studentilor/formabililor.

Printre multiplele avantaje de care dispune metacogniția, enumerăm următoarele: contribuie la formarea personalității sub aspect instrumental-operațional; transformă individul într-o persoană autoreflexivă și autonomă; determină automotivația pentru învățare în vederea dezvoltării personale și profesionale; facilitează autoevaluarea și autoreglarea propriului demers de învățare; asigură o învățare eficientă; contribuie la dezvoltarea competenței de cunoaștere științifică la un nivel superior; este parte indispensabilă a învățării continue; facilitează obținerea unor performanțe în domeniul de activitate deoarece, reflectând mereu, în mod conștient asupra propriei învățări, șansele de succes sporesc substanțial.

Instruirea academică prezintă caracteristici superioare în comparație cu instruirea gimnazială și liceală, precum: autonomia, motivația intrinsecă și extrinsecă, autocontrolul, autodirijarea, autoreglarea, autoevaluarea activității etc. Numeroasele obiective ale instruirii academice vizează: dezvoltarea competențelor de cunoaștere, de aplicare și în special, de integrare profesională, dezvoltarea motivației la studenți, utilizarea eficientă a produselor cunoașterii prin învățarea atât formală, cât și informală, încurajarea reflecției, folosirea activă a resurselor cognitive, afective și motivaționale disponibile în vederea realizării unui proces educațional de calitate. Iată de ce, pentru formarea și dezvoltarea integrală a personalității studentului, a competenței de cunoaștere obiectivă, precum și subiectivă, educația metacognitivă trebuie să devină un deziderat curricular, un obiect formativ important, un instrument util în activitatea didactică, un stil de învățare eficientă și autocunoaștere. Nu înzadar, în contextul dezvoltării personale de-a lungul întregii vieți, stilul de învățare atât academică, cât și autonomă, autodirijată, independentă este considerat drept expresie a maturității și eficienței în instruire.

Deși termenul „metacogniție” este relativ recent, fenomenele metacognitive au constituit obiectul cercetărilor încă de la începutul secolului XX. Diverși autori au abordat acest concept complex în studii teoretice și experimentale, propunând multiple sensuri și semnificații (Markman, Schoenfeld, Cardiner, Büchel, Cerghit, Cucos, Joița, Neacșu etc.). Cel mai des, metacogniția este definită ca cunoașterea despre propria cunoaștere, gândirea despre propria gândire, cunoștințe despre funcționarea propriului sistem cognitiv, conștiința propriilor gânduri.

Pionerul cercetărilor metacognitive este considerat J.H.Flavell care, grație investigațiilor sale privind metamemoria (1976), a definit metacogniția drept „cunoașterea pe care o avem despre propriile procese cognitive, despre produsele lor și despre tot ce ne leagă de acestea. Metacogniția se raportează, printre altele, la evaluarea activă, la reglarea și organizarea acestor procese în funcție de obiectivele cognitive sau de datele pe care acestea le presupun, de obicei, pentru a servi unui scop sau unui obiectiv concret”.

Așadar, conceptul „metacogniție” este legat din punct de vedere semantic de conceptul „cogniție” care înseamnă cunoaștere, actul de cunoaștere. În general, există două tipuri de cunoaștere: obiectivă și subiectivă. În context educațional, cunoștințele obiective sunt logice, raționale, exprimate într-un limbaj științific, se dobândesc din exterior. Cunoștințele subiective se referă la realitatea spirituală, percepțiile interne, experiența proprie, trăiri, emoții interioare. De aici rezultă, că cunoașterea obiectivă favorizează dezvoltarea cogniției, iar cunoașterea subiectivă – a metacogniției.

Termenul „metacogniție” provine din conceptul „cogniție” și prefixul „meta”. Conform DER elementul de compunere „meta” înseamnă „după” sau exprimă ideea de transformare, de schimbare, adică un nivel superior de referință „peste”, deasupra”. Cogniția este activitatea de construire a cunoașterii și a modalităților prin care aceasta se realizează. Metacogniția reprezintă aprecierea modului în care a avut loc cunoașterea. În acest sens, metacogniția se referă la rolul subiectului însuși, la conștientizarea propriului proces de învățare prin activitățile de autocontrol, autoapreciere și autoperfecționare cu scopul transformării condițiilor cunoașterii și învățării.

În opinia lui J.H.Flavell, metacogniția diferă de cogniție din perspectiva funcției și conținutului, dar, în același timp, sunt asemănătoare după formă și calitate. Totuși, având multiple elemente comune, aceste două procese se deosebesc din punctul de vedere al complexității, metacogniția fiind la un nivel superior față de cogniție. Astfel, metacogniția include cunoștințe și reflecții cu privire la modul de funcționare și de reglare a propriului sistem cognitiv în vederea optimizării activității cognitive. Metacogniția vizează în deosebi procesele, construcția și realizarea acestora, mai puțin – produsul/rezultatul. În context educațional, cogniția și metacogniția se realizează simultan. Cogniția se referă la rezolvarea de probleme, situații-problemă, sarcini, atingerea obiectivelor stabilite, pe când metacogniția – la calea de atingere a performanțelor, la modul de rezolvare și de reglare a activității cognitive în raport cu dificultatea sarcinii/ problemei/ situației.

Analizând conceptul de metacogniție, observăm că el se referă atât la cunoștințele și experiențele metacognitive, cât și la utilizarea acestora în vederea gestionării propriilor procese mentale, adică la controlul și reglarea lor. Din cele menționate mai sus, pot fi delimitate trei părți componente ale metacogniției: cunoștințele metacognitive; experiențele metacognitive; controlul și reglarea metacogniției.

1. *Cunoștințele metacognitive* reprezintă trei categorii de variabile care interacționează în procesul realizării unei sarcini cognitive:

- variabile personale: cunoștințe/idei/convingeri cu privire la capacitățile cognitive personale (cunoștințe intraindividuale, interindividuale, universale);
- variabile referitoare la sarcinile de învățare/de lucru: ceea ce știm sau credem despre durata, importanța, cerințele activității intelectuale; informații despre natura, nivelul de complexitate al problemelor/situațiilor care trebuie soluționate;
- variabile strategice: cunoștințe despre diverse strategii cognitive care pot servi la realizarea unei activități cognitive, inclusiv privind cele mai potrivite/eficiente strategii care conduc la desfășurarea cu succes a acestei activități într-o situație concretă de învățare.

Deci, cunoștințele metacognitive sunt niște *reflecții* asupra activității cognitive, dar și *anticipări* referitoare la exploatarea acestor reflecții. Ele pot fi: declarative (se referă la propria persoană, la altcineva, la sarcini de rezolvat, la factorii de succes etc.); procedurale (referitoare la „*a ști să faci*”, la strategiile care vor aduce rezultate în rezolvarea sarcinii); condiționate (se referă la „*când*” și „*de ce*” folosesc cunoștințele declarative și procedurale). Cunoștințele condiționate au scopul de a eficientiza strategiile metacognitive utilizate.

De regulă, cunoștințele devin metacognitive atunci când sunt folosite activ în reglarea proceselor cognitive. În instruirea academică, cunoștințele metacognitive nu se deosebesc esențial de cunoștințele stocate în memoria de lungă durată, sunt relativ stabile, se îmbogățesc continuu, se construiesc prin anumite strategii, având rolul de a sprijini studentul/formabilul să învețe „cum să se gândească la propria gândire”, „cum să vadă problema/situația, cum s-o înțeleagă, cum s-o rezolve”. Mai mult, aceste cunoștințe se dobândesc pe tot parcursul vieții, suportând (re)actualizări, modificări, fiind verbalizate. În această ordine de idei, demersul metacognitiv rămâne o condiție indispensabilă și un punct de plecare spre o nouă achiziție, experiență, ipoteză, soluție, emoție pozitivă, rezultat scontat etc.

2. *Experiențele metacognitive* țin de sarcinile de învățare realizate și progresul înregistrat. De fapt, cunoștințele metacognitive pot genera o nouă experiență conștientă, denumită de J.H.Flavell „*experiență metacognitivă*”, adică „*a ști să faci*” folosind cunoștințele, strategiile metacognitive dobândite în rezolvarea unor probleme/situații/sarcini.

3. *Controlul și reglarea metacogniției* se referă la eficiență și la strategiile de ameliorare.

Autoreglarea învățării înseamnă un control activ metacognitiv atât motivațional, cât și comportamental al propriei învățări. Procesul de reglare include cunoștințe, strategii, dar și mecanisme și experiențe metacognitive. Inițial, elevul/studentul își stabilește scopuri, obiective pentru învățare. Mai apoi, depunând efort, trebuie să-și monitorizeze cogniția, motivația, comportamentul, emoțiile ș.a.m.d. în propriile activități.

Procesul de reglare necesită multă voință, motivație, dar și respectarea următoarelor etape:

1. Conștientizarea – se referă la modalitățile și strategiile obișnuite de a realiza o sarcină, precum și la cele alternative, inteligente prin care aceasta ar putea fi abordată de către cursant/formabil.
2. Planificarea – vizează stabilirea scopurilor sarcinii de realizat, a etapelor de parcurs și alegerea strategiilor de lucru, a opțiunilor care vor influența direct rezultatul/permanența. Dacă sarcina e simplă, alegerea poate fi făcută în mod inconștient de către student. În cazul unei sarcini mai complexe, procesul metacognitiv este mai intens, solicitând efort, iar cursantul se gândește la mai multe opțiuni, moduri de soluționare.
3. Monitorizarea – se referă la eficiența unui plan, a strategiilor utilizate, la efortul depus pentru supravegherea și corectarea posibilă a unei acțiuni, înțelegerea și conștientizarea sarcinii de performanță.
4. Evaluarea – implică estimarea rezultatului obținut al unei sarcini (rezultatul final vs cel așteptat), eficiența acesteia, conștiința propriei învățări, a evoluției cognitive, gradul de realizare a obiectivelor fixate, reevaluarea strategiilor utilizate care au adus succes sau au indus în eroare etc.

Monitorizarea permanentă a proceselor cognitive, evaluarea rezultatelor și efectuarea modificărilor necesare reprezintă componentele critice ale metacogniției.

Așadar, din perspectiva pedagogică, metacogniția este procesul de conștientizare de către elev/student a modului în care învață și care facilitează dezvoltarea capacităților necesare unei învățări eficiente și autonome. Metacogniția presupune ca elevul/studentul să depășească statutul de obiect al educației, devenind în mod real subiectul ei. În acest sens, metacogniția este echivalent cu *a ști să înveți*. Metacogniția solicită o învățare activă, bazată pe cercetare, investigație cu scopul dezvoltării capacităților cognitive, luând forma unui „dialog intern”, o reflecție asupra *a ceea ce face, cum face și de ce face* studentul. În această autocunoaștere cognitivă, realizată de către cursant/formabil, intervin următorii factori: *să știe cât știe; să știe ceea ce știe; să știe ceea ce are nevoie să știe; să știe să utilizeze strategiile potrivite*.

Deci, metacogniția se construiește pas cu pas, întrucât ea reprezintă atât cunoașterea propriei cogniții: *ce știu, ce pot să fac, ce mai am de făcut, ce-mi trebuie să știu* etc., cât și reglarea acesteia: *cum să fac, cum să mă motivez, monitorizez, evaluez* etc.

În prezent, metacogniția este un imperativ ce are implicații pertinente atât în cadrul disciplinelor reale, cât și umaniste. Abilitățile metacognitive ale studenților pot fi formate și dezvoltate cu succes într-un mediu în care procesele cognitive reale reprezintă o parte importantă a instruirii academice. În acest scop, atât profesorii, cât și discipolii trebuie să dezvolte consecvent un limbaj al gândirii, folosind termenii care se referă la învățarea eficientă: „proces”, „strategie”, „eficient/ă”, „metacogniție”, „performanță”. Pentru a îmbunătăți rezultatele academice, profesorii trebuie să acorde timp, instrumente, sfaturi, strategii, amintindu-le studenților să gândească la propria gândire.

Așadar, pentru valorificarea deplină a valențelor metacogniției în orice domeniu curricular, pentru a-l ajuta pe student să înțeleagă cum poate învăța mai ușor, care sunt preferințele și dificultățile, ce strategii să folosească pentru a explora, a înțelege și a aplica ceea ce învață, e bine ca profesorii:

- să explice ce înseamnă termenul, cum funcționează metacogniția în rezolvarea sarcinilor, în estimarea dificultății acestora, fixarea unor obiective, alegerea unei strategii adecvate etc.;
- să explice procesul de învățare: cu cât studentul va învăța mai mult, va folosi informațiile în contexte variate, cu atât va învăța mai ușor și va reține mai bine;
- să înceapă prin a gândi cu voce tare, articulând procesele metacognitive și influențând capacitățile proprii ale studenților;
- să asigure un feed-back permanent, pozitiv și constructiv, manifestând o atitudine reflexivă asupra activității cu discipolii săi;

- să însușească, explice și să opteze pentru cele mai adecvate strategii didactice de tip interactiv-participativ în mod repetat, prezentându-le avantajele, modelându-le (bunăoară, prin punerea de întrebări pentru verificarea înțelegerii textului sau mesajului), după care studenții înșiși, încurajați de profesor, să exerseze, folosind diverse strategii, utilizând abilitățile metacognitive prin a gândi cu voce tare, a aborda probleme complexe, în perechi sau grupuri mici;
- să-i îndemne să fie curioși, originali, inventivi, să citească mai mult, să caute informații în diverse surse (internet, bibliotecă etc.), să experimenteze, solicitând capacitățile lor cognitive, afective, motivaționale, valorificând spiritul lor de inițiativă, implicarea efectivă, independența gândirii și potențialul creator (de exemplu, „Hai să descoperim împreună”, „Hai să aflăm despre ce este vorba”);
- să pună întrebări de orientare: „Ce ar trebui să facem mai întâi?”, „Oare această strategie este cea mai bună, mai potrivită pentru sarcina respectivă?”, „Planul tău/strategia ta funcționează așa cum ar trebui?”, „Cum funcționează strategia pe care ai ales-o?”, „Ce ai putea să faci/să mai faci în continuare?” ;
- să se bazeze pe cunoștințele și experiențele anterioare ale discipolilor, utilizând tehnica „Știu-Vreau să știu-Învăț” ;
- să pună întrebări pentru a clarifica unele lucruri confuze, aspecte neclare, neînțelese;
- să facă o analiză profundă a ceea ce s-a învățat (sumarizare) pentru a elimina confuziile, neclaritățile și a umple toate golurile;
- să realizeze portofolii, jurnale ale activității de învățare-evaluare în care să răspundă la întrebările cu privire la modul în care au învățat, ce tehnici de învățare și evaluare au folosit, care au fost mai eficiente, ce progrese au înregistrat etc., pentru a observa și evalua tehnicile respective;
- să inițieze studenții în tehnica autochestionării, punând diverse întrebări logice de tipul: „Ce te face să spui/crezi/susții asta?”, „Poți propune ceva care să funcționeze acum?”, urmărind mereu logica problemelor;
- să-i determine pe studenți să exerseze tehnici de învățare eficientă;
- să-i învețe pe studenți să se autoevalueze sistematic, în mod obiectiv;
- să-i motiveze pe discipoli să învețe, analizeze, cerceteze, investigheze, evolueze... ;
- să creeze un mediu favorabil învățării eficiente, plasându-l pe student în centrul procesului didactic.

În acest context, accentuăm că motivația și încrederea sunt virtuți cruciale pentru dezvoltarea competenței metacognitive. Motivația contribuie la managementul autodevenirii personale și profesionale, la practicarea unei învățări profunde, autentice, de durată, care să asigure succesul pe plan academic, profesional și social. Motivația învățării are următoarele forme:

1. Motivația intrinsecă care derivă din activitatea realizată și se satisface prin îndeplinirea ei, determinându-l pe cursant/student, fără constrângeri din exterior, să se implice pentru plăcerea și satisfacția pe care i-o oferă.
2. Motivația extrinsecă, însă, se află în exteriorul cursantului/studentului și a activității desfășurate, iar implicarea în activitate nu este percepută ca un scop în sine, ci ca un mijloc de atingere a unor obiective, rezultate.

În această ordine de idei, pentru a-și construi propria competență, propriile structuri mentale, studentul de azi trebuie să devină coparticipant la producerea cunoștințelor, să se implice atât acțional, cât și motivațional în demersul de redescoperire cognitivă prin acțiunile de mai jos:

1. Prin organizarea mai eficientă a câmpului cognitiv, înțelegerea conștientă a problemei, studentul obține convingerea, încrederea că va fi în stare să realizeze/rezolve/soluționeze problema/sarcina în baza experiențelor și cunoștințelor anterioare.

La această etapă (conștientizarea), întrebările oportune formulate de student ar putea fi: Cum abordez această sarcină? Am un plan/scop/obiectiv? Ce știu? Ce trebuie să știu? Ce fac când

nu înțeleg ce citesc? Ce fac când întâlnesc o problemă? La ce mă gândesc atunci când citesc/învăț? Ce îmi ușurează sarcina/activitatea de învățare? Ce pot să fac? Ce mai am de făcut? De cât timp am nevoie?

2. Prin structurarea situației, sesizarea sensului sarcinii, stabilirea scopurilor, sarcinii de realizat, a etapelor de parcurs, alegerea strategiilor de lucru, a opțiunilor care vor influența direct rezultatul/permanența.

La etapa respectivă (planificarea), pentru a planifica soluționarea unei situații proprii de învățare, studentul își va pune următoarele întrebări: Am înțeles bine ce am de făcut? Ce fel de sarcină e aceasta? Ce știu despre acest fel de situație/problemă? Care e scopul meu/obiectivul principal al sarcinii? Am suficiente informații pentru a o rezolva? Ce resurse am? Mai am nevoie de informații suplimentare? Cât timp e necesar pentru a o rezolva? Ce probleme pot apărea? Ce strategii pot utiliza? Care strategii sunt mai eficiente? Ce etape/consecutivitate trebuie să respect? Ce pot face oricând? La cine pot apela după ajutor? Cu cine pot colabora? Ce vreau să aflu/învăț din acest proiect/situație-problemă? Cum pot verifica veridicitatea rezultatului obținut?

3. Prin reflecția asupra soluțiilor și a căilor de rezolvare identificate, instrumentelor și strategiilor folosite, studentul reflectă, analizează și compară, cunoaște, învață, controlându-și propriul comportament.

La această etapă (monitorizarea), întrebările studentului se vor referi la: Cum văd soluția? Cum să fac? Cum aș putea face altfel? Cum să reușesc? Ce ar putea funcționa acum/în această situație? Cum să ies din încurcătură? Ce am greșit eu/el? Cum/ce voi evalua? Funcționează ceea ce fac? Trebuie s-o iau de la capăt? Cum să memorez mai bine? Cum voi folosi strategia de lucru/învățare pentru a atinge obiectivul/scopul stabilit? Este un stil/o strategie potrivit/ă? În așa mod, îmi ating scopul/obiectivul propus? Pot schimba ceva ca să fiu mai eficient? Sunt necesare modificări în demersul/metodologia de rezolvare a sarcinii/situației-problemă? E cea mai bună cale/strategie de a face asta? Cum/ce pot să fac ca să învăț mai mult/mai bine/mai ușor? Cum pot deveni mai performant/deștept/harnic/înțelept?

4. Prin evaluarea cu privire la cunoștințele și abilitățile antrenate, dificultățile întâmpinate în rezolvarea unor probleme/realizarea unor sarcini, precum și (auto)observarea, (auto)analiza modului de rezolvare, a deciziilor luate și a rezultatelor, studentul conștientizează progresul cognitiv și acțional, nivelul de eficiență a soluțiilor identificate, a stilului de rezolvare aplicat.

În această situație (evaluarea), studentul trebuie să-și formuleze întrebări de tipul: Mi-am atins scopul/obiectivul? Ce am învățat? La ce îmi va servi? Cum am reușit? A fost complicat sau nu? Ce am reușit să realizez? Rezultatul este cel așteptat? A fost o strategie eficientă? Ce metode nu/au funcționat? De ce? Cum le pot îmbunătăți? Cum le pot înlocui? Stilul meu de învățare este unul eficient? Am luat o decizie bună? Am obținut un rezultat bun/o performanță? Cum mă simt? Ce nu am reușit să fac? De ce nu am reușit? Ce m-a îndus în eroare? Cum să evit un alt eșec? Ce a fost mai ușor/greu să învăț? De ce? Ce obiceiuri de învățare mă avantajează?

Din cele relatate mai sus, rezultă că metacogniția este o componentă constructivă a competenței de cunoaștere științifică, provocând studentul/formabilul să învețe pe tot parcursul vieții. Prin feed-back, metacogniția contribuie la formarea pentru cunoaștere, iar dezvoltarea metacognitivă prin formularea de întrebări facilitează gândirea științifică, cunoașterea prin cercetare. Învățarea cunoașterii cu ajutorul metacogniției presupune trei categorii fundamentale de întrebări, care pot fi utilizate drept instrumente în cadrul fiecărui domeniu curricular:

5. Întrebări referitoare la modul de construire și proiectare a activității cognitive, care rezultă din dorința de a învăța. În acest sens, metacogniția facilitează conștientizarea și analiza acestor procese de către student/cursant.

6. Întrebări cu privire la controlul, evaluarea învățării prin cercetarea proprie, a modului de organizare și învățare, a pașilor făcuți în acest demers. În acest caz, metacogniția facilitează înțelegerea naturii cercetării de către student, a condițiilor în care aceasta se realizează mai eficient.

7. Întrebări cu referire la aspectele generale ale cunoașterii și reflecției asupra ei, mai ales în situațiile în care se repetă activitățile similare. La această etapă, studentul este capabil să pună singur întrebări, continuând cercetarea, grație efectului metacogniției asupra formării stilului de învățare prin formularea de întrebări.

În vederea desfășurării unor discuții (euristice) și dialoguri didactice profitabile, care să dezvolte metacogniția, să intensifice gândirea, s-o dirijeze pe calea descoperii adevărului/soluției, este util de adresat studenților diverse tipuri de întrebări stimulative cu funcție de problemă:

- de definire – a unor termeni, noțiuni, concepte etc. și de identificare, descriere a unor aspecte;
- de interpretare – găsirea unor echivalente, aforisme, citate, proverbe, afirmații care să exprime sensul celor învățate;
- de explicare – a unor reguli, legi, evenimente, fenomene, precum și termeni, noțiuni, concepte etc.;
- de comparare – stabilirea unor similitudini și deosebiri;
- de opinie – formularea unor idei, judecăți, opinii personale, evaluări directe și indirecte;
- de justificare – formularea unor argumente pro sau contra;
- cu funcție reproductivă de tipul „Ce este...?”, „Ce ați avut de învățat?” sau reproductiv-cognitive de tipul „Care?”, „Cine?”, „Când?”, „Unde?”;
- productiv-cognitive sau de descoperire, de explorare de genul „De ce?”, „Cum?”, „Dacă ...”, „atunci”;
- deschise care pot fi *convergente* – îndeamnă la analize, comparații, sinteze, asociații de idei, explicații; *divergente* – implică soluții inedite, originale, diverse la aceeași problemă; *de evaluare* – solicită judecăți de evaluare proprii în funcție de criterii diferite;
- anticipative – sugestive, de prognozare, intuire;
- întrebări deschise, care pot avea mai multe răspunsuri;
- întrebări de genul „De ce credeți așa?”, „De ce credeți că...?” (pentru aprofundarea subiectului);
- „Ce s-a întâmplat?” (o astfel de întrebare îi ajută pe studenți să-și clarifice perspectiva asupra problemei în discuție);
- „Ce ce s-a întâmplat aceasta?” (se încurajează înțelegerea cauzelor și a efectelor, se deplasează accentul spre căutarea motivelor);
- „Se putea întâmpla și altfel? Cum?” (se subliniază ideea că acțiunile sunt de regulă rezultatul unei alegeri sau sunt influențate de faptul că nu s-a ales cea mai bună variantă/alternativă/soluție);
- „Ce ai fi făcut tu într-o astfel de situație?”, „Ce crezi că a simțit persoana respectivă?”, „Ce ai fi simțit tu într-o astfel de situație?” (studenții sunt antrenați să exprime empatie);
- „A fost corect? De ce?” (sunt întrebări esențiale pentru stimularea dezvoltării etice/morale) etc.

Întrebările didactice și răspunsurile studenților trebuie să fie precise, concise, concrete, clare, bine structurate, fără ambiguități; să provoace activitatea metacognitivă, creând o tensiune intelectuală; să fie coerente, înlănțuite logic ca să conducă la esența problemei; la începutul discuției trebuie să prevaleze întrebări de ordin general, care să vizeze problema în întregime, ulterior – cele referitoare la aspecte concrete și detalii; să fie mobilizați toți participanții la discuție, acordându-le suficient timp de reflecție pentru a-și organiza răspunsurile; să se evite monopolizarea discuției de către unii studenți; să fie încurajați cei timizi, pasivi să participe la discuție; să se accentueze răspunsul corect etc. În plus, se va evita monopolizarea discuției de către profesor; criticarea unor puncte de vedere divergente sau atacul la persoană; intervenția după fiecare student; impunerea unui punct de vedere etc. Criteriile utilizate în procesul de evaluare prin reflecție în termeni de metacogniție vor viza: procesul înțelegerii, modul de conturare a ideilor și soluțiilor, gradul de

inventivitate, originalitate, de sistematizare și corelare a întrebărilor, nivelul de angajare, modul de formulare și de comunicare, exprimare liberă etc.

Fiind autorefecția asupra capacităților și posibilităților personale, nivelului cunoștințelor și a proceselor cognitive, metacogniția evoluează în acelaș sens cu strategiile folosite în dezvoltarea cogniției. În acest context, menționăm că pentru a putea fi adoptată, observată și analizată, activitatea metacognitivă trebuie să fie conștientizată în procesul de predare-învățare-evaluare. Orice strategie cognitivă poate deveni metacognitivă dacă studentul care învță o folosește în acest sens în mod deliberat. Strategiile metacognitive nu diferă considerabil de cele cognitive, cu excepția funcției: strategiile cognitive sunt folosite pentru înțelegere, în timp ce strategiile metacognitive – pentru reglarea cunoștințelor.

În general, metacogniția – cunoștințe despre cunoștințe și autoreglarea cogniției, înglobează strategii care vizează:

1. Planificarea – stabilirea scopurilor, citirea pe diagonală sau frunzărirea, formularea unor întrebări înainte de citirea textului, a unei sarcini de analiză a situației/problemei etc.
2. Monitorizarea gândirii și a comportamentului – vizează fixarea obiectivelor, nivelurilor de comparație pentru orientarea procesului respectiv. Ea include testarea, dirijarea atenției în timpul citirii sau audierii unui text, autotestarea cu ajutorul întrebărilor pentru verificarea înțelegerii textelor într-o situație de examinare/evaluare.
3. Reglarea – acest tip metacognitiv de învățare este insuficient valorificat în învățământul tradițional, axat preponderent pe memorare și reproducere.

Dialogul interior, ca strategie metacognitivă, susține atenția selectivă în timpul învățării, iar studentul/formabilul folosește informația potrivită pentru a face planuri de acțiuni adaptate situației/contextului.

Strategiile metacognitive sunt binevenite în procesul realizării proiectelor personale și profesionale, manifestându-se prioritar în următoarele momente:

1. Înainte de realizare: se stabilește un plan de acțiune care vizează gestionarea resurselor disponibile, fixarea scopului general și al obiectivelor, alegerea strategiilor pertinente;
2. În timpul realizării: se verifică constant și se monitorizează progresul făcut în direcția scopului fixat, iar strategiile se ajustează la provocările care apar;
3. După finalizare: se evaluează rezultatele obținute, se corectează erorile, se elimină deficiențele, ceea ce poate îmbunătăți performanțele pe viitor.

Există numeroase strategii didactice cognitive și metacognitive de producere a învățării. În general, studenții sunt dependenți de strategiile personale de a-și rezolva problemele, a-și planifica timpul, a-și monitoriza și regla activitățile, a se autochestiona, autorefecta, autodiriga și autoevalua, iar impunerea unor modele pedagogice poate genera, uneori, comportamente de tip defensiv sau chiar agresiv (neimplicare, retragere, sabotare).

Pentru facilitarea demersului experiențial metacognitiv, se recomandă parcurgerea unor etape distincte. Inițial, studentul va reflecta asupra propriului stil de învățare, asupra propriilor posibilități (competențe), dezactivând schemele ineficiente folosite în soluționarea unor probleme, realizarea unor sarcini. Mai apoi, pentru a ameliora obiectivitatea autorefecției, printr-o discuție în grup, se vor învăța strategii noi de cunoaștere, se vor identifica cele mai eficiente, se vor corecta, infirma strategiile parțial eficiente sau ineficiente. Ulterior, se vor optimiza procesele perturbate sau nefinalizate. În cele din urmă, se vor automatiza noile scheme/strategii corespunzătoare stilului personal de învățare.

Așadar, demersul metacognitiv educativ facilitează/permite controlul și reglarea conștientă a proceselor cognitive, în primul rând, cu privire la activitățile de planificare, de estimare a etapelor de realizat și a rezultatelor scontate; în al doilea rând, cu referire la activitățile de supraveghere sau verificare, evaluare a eficacității proceselor respective; în al treilea rând, privind funcționarea strategiilor/schemelor metacognitive utilizate, renunțarea la cele ineficiente, corectarea, ajustarea, (re)actualizarea, implemetarea unor strategii promițătoare, dezvoltarea unor strategii metacognitive transferabile etc. În acest sens, monitorizarea proceselor de autoconștientizare și autoformare la stu-

denți, dezvoltarea, însușirea unor strategii metacognitive eficiente conduce la optimizarea demersurilor investigative asupra realității, sporirea responsabilității personale și eficientizarea activității de învățare. Mai mult, stăpânirea unor astfel de strategii oferă autonomie mai mare în învățare, încredere sporită în abilitățile personale, experiență vastă, gestionarea mai eficientă a învățării, performanțe mai bune.

În dezvoltarea metacogniției și motivației studenților, în activitățile teoretice și practic-aplicative, se recomandă strategiile bazate pe activitatea individuală, pe rezolvarea în mod independent a situațiilor/problemelor, alegerea strategiilor care stimulează reflecția personală, asumarea deliberată și responsabilă a sarcinilor didactice, dezvoltarea spiritului de inițiativă, implicarea efectivă, autonomia gândirii, sporirea stimei de sine. În acest context, menționăm că alegerea mijloacelor depinde de anumite criterii: natura competențelor metacognitive pe care profesorul dorește să le dezvolte la studenți; câmpul de aplicare a acestor deprinderi, gradul de transfer scontat; caracterul ocazional sau sistematic al activităților propuse discipolilor.

Printre activitățile care contribuie la dezvoltarea abilităților metacognitive, enumerăm:

- anticiparea – profesorul informează studentul asupra obiectivelor cursului, invitând studentul să anticipeze întrebările care pot fi formulate la o eventuală probă de evaluare;
- explicația – profesorul solicită studenților să explice clar și concis strategia utilizată pentru rezolvarea unei situații/probleme, identificarea unor soluții sau propuneri;
- comparația – profesorul solicită unor studenți să compare strategiile proprii pe care le-au folosit într-o sarcină, situație concretă șe învățare;
- autoevaluarea – studentul recitește, analizează, reconsideră relevanța unor răspunsuri.

Asemenea activități cu caracter autonom, independent au drept scop construirea unor deprinderi de învățare, însușirea metodelor de lucru eficiente, care pot fi transferate în situații de problemă noi și care îi vor permite studentului să-și controleze propria formare. Realizarea conștientă a sarcinilor de tip metacognitiv, care presupune o reprezentare clară a rezultatului așteptat, încurajează studentul să-și proiecteze, organizeze și evalueze mai bine activitatea, să-și administreze resursele disponibile, să dezvolte strategii metacognitive eficiente.

Totodată, cercetătorii în domeniu susțin, că formarea și dezvoltarea metacogniției în contextul academic este mai favorabilă în activitatea desfășurată în grup, într-un climat de cooperare, deoarece există posibilitatea confruntării, a comparației, a evaluării reciproce. În abordarea interactivă a învățării (prin colaborare, cooperare, în grup etc.), sarcina de lucru reprezintă un pretext pentru a declanșa interacțiuni între studenți. Or, procesul de înțelegere, cunoaștere, rezolvare, luare a deciziei se amplifică în cazul apariției unui conflict cognitiv sau socio-cognitiv, adică în activitatea în grup, spre deosebire de activitatea individuală, independentă care presupune rezolvarea în sine a problemei, acumularea cunoștințelor. Conflictul cognitiv și socio-cognitiv, grație cooperării și reflecției personale conduce la renunțarea sau debarasarea de unele scheme/strategii ineficiente și automatizarea acelor care asigură succesul în rezolvarea problemei/sarcinii.

Se consideră că scopul activităților interactive este atins nu prin rezultatul obținut în activitățile în grup, ci prin analizele făcute după fiecare activitate. În procesul metacognitiv de învățare, rezultatele devin secundare în favoarea analizei procesului de obținere a acestora.

Dialogul profesor-student se va axa pe următoarele întrebări: În ce mod/cum ai lucrat asupra problemei/sarcinii? Ce obiective/sarcini ți-ai propus? Ce resurse ai găsit/folosit? Cu cine a colaborat? Ce strategii ai utilizat? Ce te-a impresionat? Cum te-ai simțit? Ești mulțumit de rezultat? Ce ai schimba în stilul tău de lucru? În așa fel, profesorul va atinge și alte obiective didactice mult mai importante pentru student în procesul învățării, precum: autocunoașterea și motivația, diversificarea resurselor, socializarea și colaborarea, dezvoltarea unor strategii noi de învățare, dezvoltarea competenței de comunicare reflexivă, formarea mecanismelor de autocontrol și autoreglare necesare în învățare, transformarea studentului într-o personalitate autonomă.

Mai mult, profesorul va solicita permanent studentului să evalueze propriul răspuns la întrebările de tipul: Cât sunt de interesat de ceea ce învăț? Cât sunt de implicat în activitatea de învățare? De cât timp am nevoie pentru a învăța aceasta? Care lucruri perturbază procesul de

învățare sau îmi distrag atenția? Am toate resursele, condițiile necesare pentru succes? Planul meu include strategii eficiente de învățare? Pot apela la experiențele mele anterioare? Sunt motivat? Gândesc pozitiv? Pot face față provocărilor, unor situații imprevizibile?

Răspunsurile afirmative la întrebările de mai sus denotă că studentul este mai sigur în ceea ce face, mai competent și conștient, motivat, determinat, având șanse mai mari de succes. În așa mod, pornind de la metacognițiile sale, de la conștientizarea propriului stil de abordare a unui domeniu concret și a procesului de predare-învățare-evaluare, profesorul îl va învăța pe student într-un mod explicit cum să trateze un anumit conținut, ce strategii eficiente de învățare a materiei să folosească, cum să selecteze informațiile relevante de care abundă societatea de astăzi, cum să monitorizeze, controleze, regleze, evalueze nivelul cunoștințelor dobândite.

Cercetările de ultimă oră realizate în domeniul facilitării metacognitive în context educațional (învățare individuală și în grup), au condus la necesitatea intervenției asupra componentelor esențiale ale procesului didactic și adaptării la curriculum, metodologie, organizare, proiectare și evaluare. Or, competențele metacognitive sunt importante nu doar pentru studenți/formabili, dar și pentru profesori/formatori, care trebuie să reflecteze asupra proceselor de proiectare, pregătire, îndrumare, desfășurare a demersului didactic, inclusiv asupra realizării evaluării (investigative, formative, sumative/finale etc).

În procesul de dezvoltare și facilitare a metacogniției, deosebim trei direcții prioritare:

1. Echilibrarea atenției acordate pregătirii, realizării, evaluării, dar și analizei calitative a activităților instructiv-educative și a proceselor instruirii propriu-zise. În acest sens, metacogniția devine instrument util de eficientizare a activităților complexe în managementul educațional.
2. Aplicarea principiului empiric, intuiativ în formularea sistematică a întrebărilor, pe parcursul întregii activități, cu privire la modul de proiectare, organizare, desfășurare și evaluare a demersului didactic, procesului de realizare a cunoașterii și învățării.
3. Analiza proceselor metacognitive (componente, strategii, scheme etc.), preponderent pe parcursul etapei finale – de evaluare, care denotă nivelul real de formare și dezvoltare a abilităților metacognitive atât la profesori/formatori, cât și la studenți/formabili.

Actualmente, formarea și dezvoltarea competențelor a devenit un scop strategic, un imperativ al unui proces modern de învățare, susținut la nivel de politică europeană prin diverse reglementări. Cele opt competențe-cheie lansate de Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene drept obiective strategice pentru „învățarea de-a lungul întregii vieți” în documentul *Competențele-cheie pentru educația pe tot parcursul vieții. Cadrul european de referință*, noiembrie 2004, sunt exprimate prin capacități care includ un set esențial de cunoștințe – deprinderi și aptitudini (strategii cognitive de rezolvare de probleme și situații-problemă) – atitudini exersate adecvat și spontan în diverse situații, prin mobilizarea resurselor interne și externe pentru atungerea scopului în contextul experienței sociale autentice. În cadrul acestor competențe-cheie un loc aparte revine competenței „A învăța să înveți” care vizează implicit conceptul de metacogniție și importanța ei pentru cunoaștere.

A învăța să înveți este abilitatea de a persevera în învățare, a-ți organiza propria învățare, inclusiv prin managementul eficient al timpului și al informațiilor, atât individual, cât și în grup, a conștientiza procesul și nevoile proprii de învățare, a identifica oportunitățile disponibile, a depăși obstacolele pentru a învăța cu succes, acumulând, procesând și asimilând noi cunoștințe și abilități, căutând și utilizând consilierea și orientarea. Competența respectivă îi face pe cei care învață să pornească de la cunoștințe și experiențe de viață anterioare, astfel încât să poată utiliza și aplica atitudinile, cunoștințele și abilitățile într-o varietate de contexte: acasă, la muncă, în educație și formare. Motivația și încrederea sunt cruciale pentru această competență, care contribuie la managementul autodevenirii personale și profesionale.

În plus, competența respectivă include competențe specifice indispensabile în dezvoltarea metacognitivă la elevi/studenți, precum: competența de a identifica, asculta și realiza diferite sarcini; de a programa, proiecta activitatea de învățare; de a rezolva probleme, situații-problemă; de

documentare; de lectură aprofundată; de luare a notițelor în mod eficient; de realizare a sintezelor; de monitorizare și autoevaluare etc.

Important este faptul că formarea acestei competențe are loc prin transformarea achizițiilor anterioare ale studentului/cursantului, reinterpretarea experienței deja acumulate, prin restructurări cognitive ale schemelor existente, elaborarea sau selectarea strategiilor adecvate, prin tranziția succesivă, continuă a schimbărilor cantitative spre etapa următoare de învățare, care declanșează schimbările calitative în baza capacităților, cunoștințelor și atitudinilor exersate în diferite situații autentice de integrare.

În prezent, formarea și dezvoltarea metacognitivă în procesul învățării-evaluării, de rând cu însușirea competenței-cheie de *a învăța să înveți* și a altor competențe specifice/disciplinare, este o provocare pentru orice elev/student/formabil să dorească să învețe, devenind participant activ, reflexiv al propriei formări.

În cele din urmă, putem afirma că studiul nostru asupra metacogniției și beneficiilor ei demonstrează cu prisosință utilitatea și oportunitatea formării și dezvoltării abilităților metacognitive atât la cadrele didactice, cât și la discipolii lor cu scopul eficientizării/optimizării procesului de predare-învățare-evaluare în contextul academic.

CONCLUZII

1. Metacogniția a fost și rămâne un subiect frecvent investigat atât de teoreticienii psihologiei cognitive, cât și teoreticienii și practicienii educației, deschis unor noi abordări teoretice sau aplicative.
2. Fiind o dimensiune strategică cu numeroase beneficii, o resursă utilă a învățării, metacogniția reprezintă arta care orientează gândirea asupra propriei gândiri, pentru a avea acces la introspecția propriilor operații mintale în timpul realizării unei sarcini, rezolvării unei probleme sau situații-problemă.
3. Deși ignorată sau omisă în activitățile didactice din contextul educațional autohton, mult prea tradițional, ancorat în vechile tipare, care abordează conceptul de învățare ca un transfer de cunoștințe, și mai puțin ca pe o analiză, înțelegere și utilizare a experienței acumulate în scopul deschiderii către învățarea ulterioară, metacogniția poate oferi reale beneficii sistemului nostru actual de învățământ.
4. Dezvoltarea metacogniției și valorificarea ei în contexte educaționale (și nu doar), educarea metacognitivă a devenit astăzi o problemă curriculară care trebuie încadrată în preocupările pentru dezvoltarea cognitivă a studenților/cursanților/formabililor și formarea competențelor de cunoaștere științifică, aplicare, integrare și de investigare.
5. În situația în care procesele de dezvoltare cognitivă și metacognitivă în realizarea actului de predare-învățare-evaluare iau amploare, se cere o valorificare a potențialului pedagogic al conceptului de metacogniție, o reevaluare a statutului profesorului prin reconsiderarea sarcinilor care îi revin referitoare la asimilarea și implementarea unor strategii metacognitive eficiente în realitatea educațională.
6. Succesul activităților instructiv-educative în contextul academic depinde de crearea unor condiții optime care oferă atât studentului/formabilului, cât și profesorului/formatorului posibilități multiple de cunoaștere conștientizată și autoformare, care conduc la (auto)motivarea lor personală și profesională, având un puternic impact asupra activității lor viitoare.
7. E binevenită organizarea de către SSMCDC a unui program de formare continuă pentru personalul didactic (în cadrul Sesiunii de formare continuă) și pentru tinerii specialiști (în cadrul Cursurilor de psihopedagogie) referitor la metacogniție și beneficiile ei în contextul activității de predare-învățare-evaluare cu scopul dezvoltării, asimilării și promovării unor strategii, scheme de facilitare metacognitivă a grupei de studenți, care ar viza și modalitățile de comunicare student-student, student-profesor, cerințele și sarcinile din demersurile de tip metacognitiv/acțional pentru a surprinde valențele sintagmei „*a învăța să înveți*” și a o traduce în una mai operațională „*a preda studenților învățarea eficientă*”.

8. Se recomandă familiarizarea studenților cu fenomenul metacogniției și rolul ei în formarea deprinderilor de învățare-evaluare eficientă și autonomă în cadrul ședințelor Cercurilor științifice studențești sau a Cercurilor pe interese organizate în ASEM la nivel de facultate, departament.
9. Reflectând asupra diverselor aspecte ale metacogniției, motivației, apelând la strategiile eficiente de dezvoltare metacognitivă la studenți, profesorii vor proiecta demersuri active și motivate pe care le vor integra și dezvolta în mod firesc, sistematic în cadrul unui management eficient al lecției.
10. Arta de a învăța se va însuși treptat de către studenți, ghidați de măiestria cadrelor didactice, fiind ajutați să asimileze și să conștientizeze deprinderile metacognitive, să monitorizeze eficiența strategiilor utilizate în procesul cunoașterii și să-și autoevalueze progresul.
11. Formarea și exersarea competențelor metacognitive va asigura calitatea procesului educațional, o învățare profundă și durabilă, utilizarea unor mecanisme de autocontrol și autoreglare în învățare-evaluare, un nivel crescut al motivației intrinseci și extrinseci, încrederea în sine, implicarea activă în procesul instructiv-educativ; va permite beneficiarilor să-și controleze demersurile investigative, să redespere necesitatea de afirmare cognitivă și profesională, să redefiniască propriul eu, consolidând stima de sine, devenind mai curioși, deschiși, mai motivați să învețe pe tot parcursul vieții.
12. Mai mult, dezvoltarea metacogniției va genera succesul academic și ulterior, performanța profesională, oferind studentului/formabilului posibilitatea de a se cunoaște mai bine, a se descoperi, a fi responsabil într-un mod activ și autonom pentru propria sa formare și devenire (a transforma ceea *ce știe* în *a fi*), a clarifica informațiile, a-și gestiona timpul, a găsi căi mai bune, mai accesibile de a rezolva situații și probleme cu care se va confrunta atât în plan personal, cât și profesional.

BIBLIOGRAFIE:

1. BOCOȘ, Mușata-Dacia. Instruirea interactivă: repere axiologice și metodologice. – Iași: Polirom, 2013. – 470 p.
3. BOTGROS, I., FRANȚUZAN, L. Metacogniția – componentă constructivă a competenței de cunoaștere științifică. - Univers pedagogic, 2013, nr.3, p.20-26.
2. Cadrul european comun de referință pentru limbi: învățare, predare, evaluare/Comitetul Director pentru Educație „Studiarea limbilor și cetățenia europeană”. – Chișinău: Firma editorial-poligrafică „Tipografia centrală”, 2003. – 204 p.
3. CARTALEANU, T., COSOVAN, O., GORAȘ-POSTICĂ, V., LÎSENCO, S., SCLIFOS, L. Formare de competențe prin strategii didactice interactive. – Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, 2008. – 204 p.
4. Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a)/ Academia Română. – București: Editura „Univers enciclopedic”, 2008. – 1192 p.
5. SCLIFOS, L., GORAȘ-POSTICĂ, V., COSOVAN, O., CARTALEANU, T., BEZNIȚCHI, L., COPĂCEANU, R. O competență-cheie: a învăța să înveți. Ghid metodologic. – Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, 2010. – 136 p.

PREDAREA LIMBII FRANCEZE PRIN ACTIVITĂȚI COMUNICATIV-AȚIONALE

IRINA CORDUNEANU¹

Abstract

In this article I set myself a major objective to underline the importance of using modern methods in teaching foreign languages that include interactivity, communication, learning by doing. This work focuses on a number of examples of didactic activities, useful games in teaching disciplines such as Business French I, II, taught within the Academy of Economic Studies of RM (ASEM). These games can lead to assimilate concepts much easier, creating a relaxing learning environment and contributing to the development of imagination, abilities and students creativity. Thus I thought that a new approach of teaching and learning French language would be more than just welcomed but the proposed communication is to introduce attractive activities in order to stimulate students to learn it. In conclusion I offer some suggestions that represent the impact of my colleagues and my own observations during years of our activity.

Key words: *creativity, communicative-action method, interactivity, motivation, role play, stimulation*

Rezumat

În acest articol mi-am propus ca obiectiv major să subliniez importanța utilizării metodelor moderne în predarea limbilor străine care implică interactivitatea, comunicarea, învățarea prin acțiune. Lucrarea de față se concentrează pe o serie de exemple de activități didactice, jocuri utile în predarea disciplinelor Limba franceză de afaceri I, II din cadrul Academiei de Studii Economice din Moldova. Jocurile pot duce la asimilarea noțiunilor mult mai ușor, creând un mediu relaxat de învățare și contribuind la dezvoltarea imaginației, a aptitudinilor și creativității studenților. În acest sens am gândit că o nouă abordare a predării și a învățării limbii franceze ar fi mai mult decât binevenită, iar comunicarea propusă urmărește tocmai introducerea unor activități atractive pentru stimularea studierii acesteia de către studenți. În consecință am propus, în cele ce urmează unele sugestii, ce reprezintă rodul observațiilor mele și a colegilor mei din decursul mai multor ani de activitate didactică.

JEL CLASSIFICATION: A 22, I 21, I 23.

MOTTO:

*„Dacă îmi spui o să uit, dacă îmi arăți o să țin minte,
dar dacă mă implici o să înțeleg”.*

Necesitatea de a comunica într-o lume în care vorbim adesea despre globalizare a dus la apariția abordării comunicative. Aceasta este o poziționare teoretică cu privire la natura limbii și la predarea- învățarea acesteia, mai degrabă decât o metodă în sine. Avantajul principal al metodei comunicative este acela că ea se axează pe exersarea tuturor competențelor lingvistice (citit, scris, discurs, ascultare), nu doar pe gramatică. În plus, ea oferă studenților un limbaj viu, funcțional, pe care, cel care învață îl poate lega de nevoile sale directe (la piață, la restaurant, la gară etc). De aceea metoda mai este numită și acțională, pentru că îi pune pe studenți în postura de a acționa pentru a ajunge la finalitatea sarcinii de învățare, atribuindu-le roluri active, și nu pasive, ca în metodele clasice de predare.

În loc de memorarea unor reguli gramaticale și a unui vocabular izolat, se prezintă o limbă contextualizată și se pune accent pe dezvoltarea abilităților lingvistice din toate ariile prin diferite activități precum discuții, dezbateri, jocuri de rol, activități de comunicare scrise, chiar și teatru. În acest caz, profesorul devine mai degrabă un manager al activității studenților, dar și un partener al acestora. Pe măsură ce abordarea comunicativă a fost pusă în practică, teoreticienii au concluzionat că trebuie cumva prioritarizată dimensiunea acțională. Și astfel a luat naștere **metoda comunicativ-acțională**.

¹ *Lector superior universitar, MD-2005, Republica Moldova, mun. Chișinău, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni 61, Academia de Studii Economice a Moldovei (ASEM), Tel.: (+373 22) 22 41 28, www.ase.md, eliza.corduneanu@mail.ru.*

Ce aduce în plus această abordare? Odată cu perspectiva acțională, comunicarea este în slujba acțiunii. Se face astfel trecerea de la interacțiune (a vorbi cu ceilalți), la co-acțiune sau comunic-acțiune, adică a acționa cu ceilalți, a comunica pentru a acționa. Comunicăm pentru a face ceva. Astfel, comunicarea și acțiunea devin indisolubile. Studentul devine utilizator, actor social care trebuie să își pună în joc cunoștințele și competențele pentru a îndeplini sarcini, dintre care unele complexe și care nu sunt doar de natură lingvistică. Actele de vorbire se înscriu în interiorul acțiunilor în context social, care le dă sens.

Cum se pot pune în practică toate aceste elemente teoretice? Didacticienii recomandă utilizarea jocului de rol, care implică unul sau mai mulți studenți, care permite punerea în practică și a altor competențe, extralingvistice, pe care le deține deja studentul sau care pot fi achiziționate tocmai pentru a îndeplini sarcina.

Jocul de rol este o metodă activă de predare-învățare, bazată pe simularea unor relații, contexte de comunicare diverse, în care studenții experimentează din multiple perspective receptarea și emiterea unui mesaj. Caracterul său formativ, stimulator și interactiv contribuie la apariția unor deprinderi, care le permit acestora să înțeleagă mai bine situațiile întâlnite în viața cotidiană.

În jocul de rol, studenților li se prezintă o situație, adesea o problemă sau un incident, la care trebuie să reacționeze, prin asumarea unui anumit rol. Jocul de rol se realizează prin simularea unei situații, care pune participanții în ipostaze care nu le sunt familiare, pentru a-i ajuta să înțeleagă situația respectivă și să înțeleagă alte persoane care au puncte de vedere, responsabilități, interese, preocupări și motivații diferite. Învățare prin joc de rol se realizează prin mimare, prefacere, imitare, reproducerea fictivă a unei situații reale (funcții, relații, fenomene etc.), într-un scenariu prestabilit.

Dacă jocurile sunt nelipsite de la cursurile dedicate elevilor, atunci când vine vorba despre folosirea acestora în predarea unei limbi străine studenților mulți profesori își pun semne de întrebare. Se folosesc sau nu jocurile, în predarea unei limbi străine studenților? Răspunsul meu, și nu doar al meu, ci și al altor specialiști, este DA. Studenții sunt doar niște copii mai mari și chiar dacă par foarte serioși în munca pe care o desfășoară, atunci când fac un curs de limbă străină, aceștia ar trebui să fie motivați prin experiențe unice. Iar una dintre modalitățile de a transforma cursul de limbă străină pentru studenți într-o experiență interactivă și foarte plăcută este introducerea jocurilor.

Principalele argumente în favoarea utilizării jocului de rol în orele de limba franceză ar fi cele enumerate în cele ce urmează. Studenții pot experimenta o gamă variată de experiențe din viața de zi cu zi. Funcțiile comunicative, structurile gramaticale și elementele de vocabular care pot fi prezente în activitățile de tip joc de rol depășesc limitele altor activități în perechi sau pe grupe.

Prin intermediul jocului de rol studenții își pot dezvolta competențe de exprimare orală în orice situație. Pentru mulți cursanți jocul de rol reprezintă o utilă „repetiție” pentru viața reală, permițându-le nu doar să dobândească noi seturi de expresii, dar și să învețe cum să interacționeze cu interlocutorii în diferite situații cotidiene.

Metoda jocului de rol este adesea utilizată în activități care presupun: simulare, joc, dramatizare sau sociodramă. Prin simulări sunt „imitate” procese reale, dramatizările presupun redarea prin joc de rol a unei situații date, ale cărei roluri, desfășurare și final sunt cunoscute, iar sociodramele presupun explorarea, în mod spontan, a unei situații sau a unor relații sociale. Cercetările demonstrează că jocul de rol are o mare capacitate de motivare a celor care învață.

Prin joc, anumite subiecte pot deveni relevante sau accesibile pentru studenți. Mai mult, ei au posibilitatea de a lega mai ușor ceea ce învață de o situație concretă; astfel, conștientizează mai bine utilitatea și relevanța cunoștințelor și capacităților dobândite. Jocul nu se organizează pentru că este amuzant, ci pentru că poate facilita înțelegerea unor situații, a unor relații, a implicațiilor unor acțiuni sau decizii etc. Organizarea unui joc de rol nu este simplă. Trebuie avute în vedere câteva elemente:

- a. scopul: de ce avem nevoie de un joc, ce urmărim prin acesta?
- b. timpul: este suficient timp pentru explicarea sarcinilor, distribuirea rolurilor, pregătirea rolului și intrarea în rol, jucarea rolului și analiza sau interpretarea lui;

- c. definitivarea situațiilor și a personajelor: informațiile necesare celor care vor juca (nici prea multe sau nerelevante, nici prea puține);
- d. organizarea grupului: alegerea actorilor (câte personaje apar, care sunt caracteristicile acestora, li se furnizează anumite indicații despre cum să interpreteze rolul sau nu?);
- e. spațiul (uneori este nevoie de un spațiu izolat în care grupul să își construiască scenariul astfel încât ceilalți studenți să nu asiste la „repetiții”);
- f. analiza și valorificarea jocului de rol: interviuarea actorilor, analiza de conținut și comportamentală.

Jocul de rol este un instrument pedagogic prețios deoarece aduce lumea reală în sala de studii într-un proces de învățare, îmbunătățind competențele de comunicare, centrându-se pe student. Scopul utilizării jocului de rol în orele de limbă franceză este acela de a lărgi cunoștințele studenților de orice vârstă și, totodată, de a veni în întâmpinarea nevoilor de a folosi limba franceză în situațiile de comunicare de zi cu zi. Prin intermediul jocului, studenții pot intra în pielea unor personaje care trebuie să găsească diverse căi pentru a soluționa în mod original situațiile-problemă cu care se confruntă.

Bineînțeles că există jocuri individuale, dar de ce să nu se profite și de bogăția pe care o oferă activitățile de acest tip, în grup ? În acest caz este recomandat să se diversifice formele de manifestare ludică și să se propună activități de două, trei, patru persoane sau chiar colective. Acest mod de abordare poate rupe monotonia și să stabilească întâlniri diverse între persoane diferite. Organizarea în celule mici, fără prezența permanentă a profesorului, îi dezinhă în general pe cei timizi și le deschide calea spre o mai bună interacțiune socială, îndemnând studenții să experimenteze situații comunicaționale mai naturale. De exemplu, ei pot deveni clienții nemulțumiți de servirea dintr-un restaurant, polițistul și șoferul care a depășit viteza, profesorul și elevul care nu și-a făcut tema, vânzătorul și clientul pretențios, jurnalistul și starul de cinema etc. Acest tip de activități îi încurajează pe cursanți să-și dea frâu liber creativității și imaginației.

În cadrul cursului de *Limba franceză de afaceri* ofer studenților scenarii de proiecte care includ o punere în scenă (ești ..., ocupi funcția de ...), o sarcină de îndeplinit (misiunea) și constrângerile sarcinii (nu uita să..., atenție la...), sarcinile comunicative (vei asculta..., vei privi..., vei comunica cu...) și metodele prin care va fi făcută evaluarea proiectului (oral, sub formă de prezentare, dialog, în scris, sub formă de corespondență, raport etc). Așa dar, fiecare student primește un cartonaș cu un rol pe care trebuie să-l joace (secretară, director general, responsabil de producție, responsabil de vânzări, manager de resurse umane etc.), iar apoi le pot da o situație pe care aceștia să o dezbată (de exemplu, necesitatea unui spațiu de birouri mai mare). Studenții trebuie să intre în pielea personajului lor și să-și „interpreteze” rolul cât mai convingător.

Iată câteva exemple de jocuri și activități cu o gamă largă de posibilități de aplicare la diverse subiecte ce pot fi folosite în cadrul orelor de limba franceză, atât ca o cale de exersare și consolidare a cunoștințelor, cât și ca o modalitate de dezvoltare a creativității și imaginației studenților. Propun în continuare câteva exemple de astfel de activități pe care le-am utilizat în cadrul orelor mele de predare. Fiecare dintre jocurile care urmează este ușor de învățat de către studenți dacă este adaptat nivelului de cunoaștere a limbii străine al grupei de studenți:

- Jocul de-a ghidul și vizitatorii/ Le guide et les visiteurs

Acesta este un joc de reprezentare a structurilor care ajută înțelegerea funcționării unor structuri organizatorice aparținând unui sistem socio-economic, socio-cultural etc. Profesorul pornește de la structurarea unei activități ipotetice. De exemplu, vizitarea unei unități economice (întreprinderea), organizând sala de studii în mod corespunzător cu hărți, planșe, pliante, fotografiile adecvate pentru activitatea simulată. Studenții sunt împărțiți în câteva grupuri și li se distribuie roluri de ghizi și vizitatori. Se pot organiza următoarele grupuri:

- o echipă restrânsă de ghizi cu sarcina de a explica și răspunde la întrebările vizitatorilor;
- un grup mai numeros de vizitatori;
- o echipă de foneticieni care observă greșelile (ghizilor și vizitatorilor) și le aduc la cunoștință cu prilejul analizei finale;

–o echipă de lexicografi și gramaticieni, cu misiuni similare celei anterioare.

Într-un astfel de joc, studenții sunt puși în situația de a-și exersa cunoștințele și a-și dezvolta capacitățile de exprimare, de a-și consolida deprinderile și corecta greșelile de exprimare.

- **Interviul/L'interview**

Participanții formează perechi cu o persoană pe care o cunosc cel mai puțin în acest grup și discută câteva minute. Pot fi puse următoarele întrebări sau altele: „Dacă ai avea posibilitate să călătorești prin toată lumea, unde ai prefera să mergi?”, „De ce tema abordată în cadrul stagiului este o problemă importantă pentru tine?”, „Care sunt așteptările tale de la acest stagiul?” etc. Pe rând, perechile se unesc și se prezintă în grupuri de 4, 6 și 8 participanți, de fiecare dată cu perechi noi.

- **Jocul de negociere/ La négociation**

Acest joc s-a dovedit a fi util în simularea operațiilor de vânzare-cumpărare, a tranzacțiilor comerciale și financiar-bancare, pentru dezvoltarea capacităților de negociere a celor care vor lucra în domeniul relațiilor comerciale. Profesorul împarte elevii în două grupuri sau în perechi de microgrupuri care sunt puse în situația de a realiza tranzacții comerciale. Fiecare microgrup încearcă partenerii de negociere să-i accepte condițiile.

- **Interviul de angajare/ L'entretien d'embauche**

Acest joc are menirea de a reliefa felul de a comunica și de a se comporta într-un dublu context: ca posibil angajator și ca persoană care răspunde unei oferte de lucru. Acest tip de relaționare are o finalitate care se prelungește la nivel social, întrucât cei implicați pot fi activi pe piața muncii chiar dacă încă n-au absolvit instituția de învățământ.

- **La o agenție de turism/ À l'agence de voyage**

Se lucrează cu toată clasa, împărțită pe grupe de 5-6 persoane. În fiecare grupă un student primește „rolul” unui *angajat al unei agenții de turism, ceilalți joacă „rolul” unui grup de turiști interesați de o vacanță. Sarcina este ca agentul să le găsească pachetul de vacanță optim. Pentru acest lucru, angajatul va studia chestionarul completat de aceștia și va lua legătura telefonic și prin mail cu reprezentantul lor pentru a stabili detaliile. El va ține cont de preferințele și de aspectele de orice fel a clienților săi (sănătate, religie, etc). La final, agentul le va expune clienților oferta agenției (oral) și îi va trimite un raport superiorului său cu privire la finalitatea muncii depuse.*

- **Stiluri de leadership/ Les styles de leadership**

Profesorul întreabă membrii grupului ce stiluri de leadership cunosc și ce reprezintă aceste stiluri în viziunea lor. El notează cele expuse pe flipchart și încheie discuția asupra celor șase categorii (stil vizionar, stil democratic, stil perseverent, stil de acompaniere, stil de afiliere, stil coercitiv). Apoi, se formează patru subgrupuri. Fiecare subgrup primește câte o situație pe care trebuie să o însceneze, adoptând cel mai potrivit stil de leadership. După prezentarea fiecărei situații, profesorul face un scurt feedback. Apoi, se discută în comun tabelul cu cele șase stiluri. Exemple de situații (scrise pe foi de hârtie și distribuite grupurilor) pentru a fi înscenate cu adoptarea stilului potrivit.

1. Stilul democratic

Patru-cinci studenți și un animator

Un mic grup de studenți discută asupra alegerii disciplinei opționale: Turism Internațional sau Economia Turismului. În final, nu ajung la un acord comun. Cum reacționează animatorul?

2. Stilul de afiliere

Trei studenți și un animator

În timp ce se desfășoară o cursă cu depășirea obstacolelor în sală, studenții care stau la rând ajung în fața barei ce trebuie trecută. Primul student trece fără nici o problemă, cel de-al doilea se teme și blochează restul grupului, refuzând să sară. Al treilea student împinge și manifestă nemulțumire din cauza că trebuie să se oprească. Cum reacționează animatorul?

3. Stilul coercitiv

Patru-cinci studenți și un animator

Grupul de studenți este în excursie și trebuie să traverseze un pod peste un râu adânc. Podul este pe jumătate distrus și trebuie de găsit un alt drum, ceea ce ar necesita o jumătate de oră. Toți insistă, totuși, să traverseze râul. Care este reacția animatorului?

4. Stilul de acompaniere

Patru-cinci studenți și un animator

Un grup de studenți au fost numiți responsabili de organizarea și desfășurarea manifestării culturale cu prilejul Lunii Francofone în RM. Ei, însă, nu reușesc să se înțeleagă cum să înceapă această activitate. Care este reacția animatorului?

- **Ajungerea la un consens/ Parvenir à un consensus**

În perechi sau grupe, studenții trebuie să dezbată și să ajungă la o decizie unanimă în privința unei situații oarecum problematice. De exemplu, ei trebuie să aleagă dintr-o listă lungă de atribute, pe cele mai potrivite care ar caracteriza un manager bun, sau să aleagă doar zece lucruri pe care să le ia cu ei într-o excursie la Paris. Această activitate implică un grad ridicat de originalitate în motivarea luării unor decizii, multă cooperare și interacțiune.

- **Discutarea valorilor/ Discuter sur des valeurs**

Participanții formează perechi sau grupuri mici și își găsesc un loc în care se simt bine împreună. Ei vor discuta niște subiecte pe care profesorul le va anunța peste fiecare 2-3 minute. Exemple: cel mai important lucru pe care l-a învățat anul acesta; ceva ce numai foarte puțini oameni cunosc despre el; ce apreciază la un prieten; cu ce dorește să se ocupe peste 5 ani; unul din scopurile sale pentru acest an; motoul după care încearcă să trăiască; o problemă cu care se confruntă; ce valorează cel mai mult în viață. Studenții au în acest fel șansa să-și exprime punctele de vedere și să se cunoască mai bine unii pe alții.

- **Conversații la telefon/ Communiquer au téléphone**

Conversațiile la telefon testează abilitatea studenților de a reacționa rapid și deși ei sunt liberi să spună ceea ce doresc, ei trebuie să țină minte tot ce spune interlocutorul și să continue conversația corespunzător. Această tehnică ajută la sporirea abilităților de ascultare și vorbire ale studenților. Scopul activității:

- să fie capabili să efectueze o conversație telefonică ce are înțeles;
- să interpreteze un personaj.

Sala de studii este împărțită în grupe de câte doi studenți. Ei stau cu spatele unul față de celălalt, așa încât ei doar aud conversația telefonică cu partenerul. Studenții trebuie să-și imagineze că sunt două personaje diferite. Fiecare pereche trebuie să construiască o conversație telefonică bazată pe o situație particulară dintr-un text/întâmplare. Studenții pot fi rugați să discute despre un alt personaj sau eveniment din text. Se poate merge dincolo de text și studenților li se poate da o situație de conflict pe care ei trebuie să o rezolve ca și “persoanele” pe care ei le interpretează.

Conversațiile pot fi mai târziu notate în carnețele. Fiecare student scrie întregul dialog pe care l-a avut cu partenerul. Perechile pot schimba și se citesc textele.

- **La hotel/À l'hôtel**

Cartonașele pentru jocurile de rol pot fi instrumente utile aici. De exemplu studentul A devine client al unui hotel. El are rezervare, se prezintă la recepție și se semnează în registru. Studentul B este recepționar. El salută oaspetele, îi găsește o cameră. Jocul poate fi complicat cu diverse constrângeri (cartonașe surprize) atât de profesor cât și de studenți. De exemplu, clientul este singur, vrea un duș, un mic dejun dimineața, are ședință dimineața devreme și nu are voie să întârzie; recepționarul nu poate găsi rezervarea, are doar o cameră dublă cu cadă etc.

- **O călătorie în timp/ Un voyage dans le temps**

Studenților li se propune să facă un salt imaginar în timp, în trecut sau viitor. Ei pot să elaboreze o scurtă compunere pe această temă, însă varianta lor preferată este cea orală, spontană, întrucât studenții „spectatori” îi pot adresa călătorului întrebări legate de ceea ce vede, aude, simte în jurul lui. Temele abordate pot fi diverse (l'entreprise du futur, la publicité dans 20-30 ans, le niveau de vie des geans etc.). Nivelul de creativitate, originalitate și spontaneitate este extrem de ridicat în cadrul unei astfel de activități, iar participanții o consideră extrem de interesantă.

- Dacă aş avea un milion de euro/ Si j'avais un million d'euros

Acesta este un joc cu propoziții condiționale și situații imaginare.

Studentilor li se propune să-și imagineze că persoana care se poate gândi la cel mai original (sau valoros, sau incitant) mod de cheltuire a banilor va câștiga un milion de euro. Ascultați-le ideile și hotărâți, or puneți-i pe studenți să hotărască, cine a câștigat.

- Ce poți face cu...?/ Qu'est ce qu'on peut faire avec...

Acest joc le cere studenților să se gândească și să enumere cât mai multe utilizări neobișnuite pentru diverse obiecte din viața de zi cu zi. Exemplu: ce poți face cu o foaie de hârtie?, ce poți face cu un stilou?, ce poți face cu o diplomă de licență? Studenții își pun spiritul creativ în mișcare și găsesc numeroase utilizări inedite ale unor obiecte comune.

- Ce s-ar întâmpla dacă...?/Que se passerait-il si...

La acest joc simplu sub formă de întrebare, studenții vin de fiecare dată cu răspunsuri surprinzătoare și originale. Întrebarea poate continua astfel: Ce s-ar întâmpla dacă toți oamenii s-ar îmbrăca la fel? Ce s-ar întâmpla dacă toate întreprinderile, băncile, banii etc. ar dispărea? Ce s-ar întâmpla dacă toate animalele ar vorbi? Exemplele pot continua la nesfârșit, la fel ca și răspunsurile originale ale studenților.

Acestea sunt doar câteva exemple de activități care implică o mare doză de creativitate, originalitate și spontaneitate. Și, nu întâmplător, ele sunt extrem de îndrăgite de studenți deoarece prin intermediul lor, ei își pot exprima ideile, opiniile și talentul. Astfel, învățarea încetează din a fi un simplu exercițiu de memorare și redare, ea îmbracă forma unei activități interesante, la care fiecare student își dorește nespuse de mult să ia parte.

Din numeroasele discuții cu profesorii de limbi străine, la diverse niveluri de predare a lor, rezultă că aceștia se tem de pierderea controlului asupra desfășurării orelor. Ei consideră, de asemenea, că în condițiile dificile ale procesului universitar, care țin de supraîncărcarea programelor și de grupele cu un număr mare de studenți, jocurile didactice nu pot constitui o strategie eficientă de predare din cauza multor dezavantaje:

- este greu de aplicat, întrucât presupune nu numai aptitudini pedagogice, ci și de tip regizoral și actoricesc;
- solicită timp și efort din partea cadrului didactic;
- există riscul devalorizării sale, perceperea ca ceva pueril, facil de către studenți;
- pot apărea blocaje emoționale în interpretarea rolurilor sau imposibilitatea de a lucra în echipă etc.;
- performanța studenților poate fi afectată când știu că sunt evaluați;
- credibilitatea poate fi dificil de obținut.

Este o părere eronată. Jocurile lingvistice, ca orice joc didactic creativ, reprezintă una din strategiile posibile de instruire. Atunci când este aplicată în mod conștient și adecvat, ea poate fi chiar mai eficientă decât strategiile convenționale. Sugestiile următoare sunt menite să asigure cel mai mare grad de succes al oricărui joc pe care îl alegeți, stimați colegi:

- faceți pregătiri minuțioase pentru joc; citiți regulile de mai multe ori astfel încât să înțelegeți bine cum se joacă;
- pentru jocurile care cer echipamente speciale, adunați materialele necesare;
- înainte de a prezenta un joc grupei de studenți, întrebați-i dacă ar prefera o astfel de activitate; dacă nu par încântați de perspectiva de a juca un joc, e mai bine să renunțați la idee cel puțin pentru moment;
- alegeți un joc care permite cât mai multor studenți posibil să participe; dacă grupa e numeroasă, un număr de studenți vor fi publicul în timpul unor jocuri ; chiar și atunci, unii studenți din public pot ține scorul sau lua parte la joc în alte feluri;
- la grupele mici, asigurați-vă că fiecare student are un rol activ în fiecare joc;
- asigurați-vă că jocul pe care îl alegeți nu depășește abilitățile studenților; deși jocurile lingvistice sunt, de obicei, ușor de jucat, nu uitați că studenții vor fi foarte solicitați de faptul că joacă un joc într-o limbă diferită de limba lor maternă;

- nu introduceți jocul la începutul activităților de învățare; păstrați jocul pentru a-l folosi la mijlocul sau spre sfârșitul lecției, atunci când studenții vor întâmpina o schimbare de ritm cu bucurie;
- transmiteți instrucțiunile jocului cu foarte mare claritate, asigurându-vă că fiecare student înțelege exact cum trebuie să joace; este posibil să doriți să jucați câteva jocuri „de încercare” la început, doar pentru a vă asigura că fiecare student cunoaște regulile jocului;
- conduceți dumneavoastră înșivă jocul; stați întotdeauna în fața clasei în așa fel încât toți studenții să vă poată vedea în timp ce acționați în calitate de conducător sau arbitru al jocului;
- fiți hotărât să urmați întocmai regulile jocului; dacă nu „respectați regulile” și permiteți fie și numai unui student să încalce o regulă veți crea un precedent ce poate conduce la relații ostile între studenți; este, deci, cel mai bine să anticipați apariția unor probleme de acest fel și să respectați strict regulile;
- păstrați jocul sub control strict; chiar dacă doriți ca studenții dumneavoastră să se distreze, nu puteți permite ca disciplina grupului să dispară; adoptați un ton plăcut dar ferm și studenții vor gusta jocul și vor învăța în timpul jocului;
- observați cum reacționează la joc fiecare jucător; studenții care fac o greșală într-un joc pot fi într-o oarecare măsură afectați, așa că trebuie să alinați orice șifonare a mândriei;
- în jocurile pe echipe, încercați să aveți un număr egal de studenți mai buni și studenți mai puțin buni în fiecare echipă; aceasta va echilibra echipele și va preveni situații în care studenții mai slabi s-ar putea simți jenați;
- alcătuiți echipe noi de fiecare dată când jucați un joc asigurând în felul acesta varietate și interes fiecărei noi competiții;
- dacă un joc nu pare să se desfășoare bine, încercați altul; fiți flexibili în alegerea jocurilor;
- opriți întotdeauna jocul înainte ca studenții să se pregătească să abandoneze; cu alte cuvinte, nu lungiți niciodată un joc atât de mult încât să înceapă să-i plictisească pe participanți;
- nu jucați același joc prea des deoarece aceasta poate provoca pierderea elementului său de noutate.

Așadar, pentru un succes garantat profesorul va pune întotdeauna pe primul loc interactivitatea și creativitatea, dezvoltarea personală prin învățarea participativă și comunicarea frecventă în cadrul orelor de curs. Avantajele jocului sunt numeroase:

- activează din punct de vedere cognitiv, afectiv, acțional;
- asigură problematizarea unei situații, sporind gradul de înțelegere și participare activă;
- pune în evidență modul corect sau incorect de comportare în anumite contexte;
- este una din metodele eficiente de formare rapidă și corectă a convingerilor, atitudinilor și comportamentelor;
- permite evaluarea inițiativei personale;
- evaluează elevii într-un mediu realist, însă fără stresul situației reale;
- feedback-ul în urma jocului de rol încurajează reflecția asupra performanței și furnizează un stimul util pentru învățare;
- performanța poate fi înregistrată și revizuită;
- permite verificarea corectitudinii comportamentelor formate anterior.

CONCLUZIE

În concluzie, țin să menționez, că prin observațiile mele și a colegilor mei de breaslă, am dorit să afirm o dată mai mult că activitățile comunicativ-acționale, jocul oferă studenților posibilitatea de a-și îmbunătăți cunoștințele și abilitatea de a vorbi o limbă străină. Perspectiva comunicativ-acțională pune studentul în acțiune, dându-i o sarcină de îndeplinit, cu scopul de a învăța limba

respectivă în timpul/ cadrul îndeplinirii unei sarcini, nu doar lingvistice. Ea dezvoltă strategii care permit studentului să devină utilizator autonom al limbii. Jocul și activitățile creative sunt, deci, apte să ajute procesele afective și cognitive, să alimenteze stima de sine, motivația și reușita universitară și să diversifice resursele de predare-învățare.

Este evident însă, că nu putem învăța totul prin joc. Acesta trebuie să reprezinte un plus în calea studiului unei limbi străine, o ocazie de a pune în practică, într-un mod cât mai agreabil de către student, ceea ce el a învățat într-un alt context, un pretext pentru a merge mai departe sau pentru a aborda o nouă disciplină, o nouă temă. Orice joc poate să fie modular și variabil, fiecărui profesor rămânându-i sarcina de a găsi formula cea mai bună. Nu ezitați să reconstruiți jocurile, deoarece acestea nu trebuie să fie niște structuri rigide ! Organizarea în celule mici, fără prezența permanentă a profesorului, îi dezinhibă în general pe cei timizi și le deschide calea spre o mai bună interacțiune socială, îndemnând studenții să experimenteze situații comunicaționale mai naturale și chiar să-i pregătească progresiv pentru întâlnirile cu vorbitorii nativi.

BIBLIOGRAFIE:

1. BOCOȘ, M.-D. Instruirea interactivă: repere axiologice și metodologice. – Iași: Polirom, 2013. – 470 p.
2. BOURGUIGNON C., De l'approche communicative à l'approche communicationnelle : une rupture épistémologique en didactique des langues-cultures , in Synergie Europe N°1, 2006, p.7
3. Cadrul european comun de referință pentru limbi:învățare, predare, evaluare/Comitetul Director pentru Educație „Studiarea limbilor și cetățenia europeană”. – Chișinău: Firma editorial-poligrafică „Tipografia centrală”, 2003. – 204 p.
4. CARTALEANU, T., COSOVAN, O., GORAȘ-POSTICĂ, V., LÎSENCO, S., SCLIFOS, L. Formare de competențe prin strategii didactice interactive. – Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, 2008. – 204 p.
5. Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a)/ Academia Română. – București: Editura „Univers enciclopedic”, 2008. – 1192 p.
6. PACTHOD, A., ROUX, P.-Y. 80 fiches pour la production orale en classe de FLE.- Paris: Les Éditions Didier, 1999. – 97p.

CASE STUDIES IN TEACHING BUSINESS ENGLISH

ANGELA CHIOSEA¹

Abstract

The article deals with the problem of using active methods of teaching on the example of case study. The notion of active methods of teaching, the description of case study and the stages of preparing case studies are given in the paper. The article contains a case study on business English. It presents realistic, complex, and contextually rich situation and often involve a dilemma, conflict, or problem that one or more of the characters in the case must negotiate. The peculiarity of active methods of teaching is that it develops practical and critical thinking. This helps the students not only to memorize and render the material which was given by the teacher but involves them in the process of active thinking and practice. Case studies give students practice identifying the parameters of a problem, recognizing and articulating positions, evaluating courses of action, and arguing different points of view.

Key words: Action maze, ESP

JEL CLASSIFICATION: A21, A22, A23.

1. INTRODUCTION

This article aims to present how to develop the learners' natural spark of curiosity and eagerness to learn into creativity. As an ESP teacher in courses to students of business and commerce, I have found the answer to this riddle in the application of the case method, which is in my opinion, a stimulating and useful way of facing the challenge. In the present paper, I will focus on the case study method and its application in language teaching. I will point out to the possibility of combining a case study and a role-play. Case study is focused on the development of the individual's cognitive capacity, their ability to learn and master the system of knowledge, creativity of the individual. Therefore, in these conditions it is necessary to find the most effective ways to improve the curriculum, identify new methods and techniques of teaching, technologies that will enable the teacher to achieve this goal in the most efficient way. One of these methods is the case-study method.

2. WHAT IS A GOOD CASE STUDY?

The majority of students, studying for a degree in economics and management are probably familiar with the method of case studies. For others, case study is something not very clear. At the same time, the case method is increasingly used not only as a teaching method, but also as a method of staff selection.

Case studies are scenarios that apply the concepts learned in the classroom in the “real life” situation. Usually they are presented in narrative form and often include problem solving and discussion by groups of students, or the whole class. Business case studies begin with the description of a company profile followed by additional information presented in the form of charts, graphs and tables. Students are faced with real world tasks and given the authority to decide how to solve business problems using the target language they have already acquired at Business English classes and knowledge of subject areas gained in special courses. It is a useful task-based activity representing the student centered approach. Think about the traditional teacher centered method, in which the instructor is the hub and all communication goes through him or her. Learning a language and communication skills requires active participation. If only one student can speak at a time, how much learning can be accomplished? With the case study method, on the other hand, students are allowed to communicate in their individual groups, thereby multiplying the opportunities to produce language and to be corrected, as well as to practice communication skills [Rodgers, 2006]

It provides an opportunity

¹ Lector Universitar, MD-2005, Republica Moldova, mun. Chisinau, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni, 61. Academia de Studii Economice a Moldovei, Tel: (+373 22) 224128. E-mail: angela_chiosea@yahoo.com, web site: www.ase.md

- to practice a variety of business topics relating to Human Resources, Management, Marketing, Finance
- to practice and develop language skills: reading, listening, speaking and writing,
- to practice and develop a variety of business communication skills relating to agreeing and disagreeing, checking and clarifying, discussing advantages and disadvantages, justifying proposals and reaching agreement, chairing and participating in meetings, negotiating a contract, giving a presentation, etc.,
- to develop analytical, managerial skills such as team working, decision making, problem solving as well as critical thinking and reflective learning,
- to develop linguistic competence by consolidating already acquired and being introduced to new lexis,
- to develop writing competence by taking the minutes , writing the agenda of the meeting and as a follow-up activity writing a letter, memorandum, a report, an e-mail, etc.,
- to develop students’ organizational skills and encourage collaborative learning.

As a rule, the case studies are more effective when they are presented sequentially, so that students receive additional information depending on the situation unfold, and can continue to analyse or criticise the situation or the problem.

According to Professor Paul Lawrence, a good case study is “the vehicle by which a chunk of reality is brought into the classroom to be worked over by the class and the instructor. A good case keeps the class discussion grounded upon some of the stubborn facts that must be faced in real life situations”. [Lawrence, 2010]

In business context, a case study is defined as “a description of a particular problem or decision facing company managers”. As suggested by Malcolm Nair of the Harvard Business School, a good case study is similar to a detective story: one who wishes to find a solution has to put together bits and pieces of knowledge. However, in contrast to the detective story, there is no ultimate solution – no single correct answer to the rider. The basic part of the case study is a case report or case summary. It is written the description of the situation often supported with the factual quantitative information arranged in tables or charts. Its length varies from several lines to tens of pages.

3. THE USE OF CASE STUDIES TO DEVELOP BUSINESS COMMUNICATION SKILLS

The teacher should pre-teach the language required to discuss the case study. It is important to select the skill you would like to focus on and teach the specific language. If we take meetings as an example, we could provide students with useful language input for both the chairperson and the participants, such as the language of agreeing and disagreeing, hedging, expressing opinions, checking understanding, interrupting, referring back, reaching agreement, finding a compromise, coming to a consensus, making your point, making recommendations, inviting people to speak, opening and closing the meeting, etc. If we take negotiations as an example, we could pre-teach the language of putting forward a proposal, agreeing and disagreeing with a proposal, imposing conditions, making concessions, asking for clarification, summarising what has been said, postponing a decision or playing for time, concluding a deal, etc. After finding a solution to the problem the students make presentations in groups. Students should be familiarised with presentation skills, such as introducing the talk, indicating the structure and sequences of your talk, moving from one section of your talk to another, highlighting, summarising, inviting questions, etc. Business English materials (Cotton D., Falvey D. & Kent S. New Edition Market Leader. Pre-Intermediate Business English Course Book)., which have structured the lexical approach to business skills have been successfully used in the Business English classroom for practicing and developing students’ communication skills. If students hold a press conference, the teacher should pre-teach the skills of asking and answering difficult questions, using various intonations ranging from neutral and/or polite to forceful and/or aggressive [Cotton et al., 2011a]

4. ADVANTAGES OF THE CASE STUDY METHOD

There is a wide range of educational challenges and opportunities of the case-study method:

- acquisition of new knowledge and development of general ideas;
- development of students' self-critical and strategic thinking, the ability to listen to and consider the alternative views, express their points of view;
- development of skills which are necessary for the analysis of complex and unstructured problems;
- development of common sense, responsibility for the decision-making process, the ability to communicate;
- skills development activities and their implementation;
- the ability to work in a team;
- the ability to find the most efficient solution to the problem.

The advantages of the method of case-study include:

- use of the principles of problem-based training – development of the real problems-solving skills, the ability to work in a single group of the problem field;
- development of team-building skills;
- development of skills of simple generalization;
- development of presentation skills;
- development of skills of press-conference, the ability to formulate a question, reason a response.

The method of case study is a tool to apply the theoretical knowledge to solve practical problems. The method promotes students' critical thinking, the ability to listen to and consider an alternative point of view to express their arguments. With the help of this method, students have the opportunity to demonstrate and improve the analytical and evaluative skills, learn to work as a team to find the most efficient solution to the problem.

Being an interactive teaching method, the case-study method is gaining students' positive attitude, ensuring the development of theoretical and practical use of the material. It effects the professionalization of students, promotes their maturation, and generates interest and positive motivation towards learning. Simultaneously, the case-study method serves as a teacher's way of thinking, their particular paradigm, which helps to think and work in a different way updating their creativity.

The case-study method is most widely used in teaching economics, management science, and business abroad. The case-study method is considered to be one of the "advanced" active teaching methods.

The case-study method requires readiness of students, availability of their independent work skills; lack of students training, poor motivation may lead to a superficial discussion of the case.

5. VARIETIES OF THE CASE STUDY METHOD

The Harvard Method. It originated as early as at the end of the 19th century at the Harvard Law School as *a non-directive way of teaching*. Its aim was and has remained to date to show students *how to learn by independent thinking*. The role of teacher/instructor is that of the facilitator. The teacher does not cover a topic by “telling” learners facts and ideas (as it is done in the lecture method). Instead, learners are left to discover ideas by themselves. Another feature of the Harvard School Method is its *completeness*. Instructors, authors of case reports, spend months or even years in the field before writing case reports that are detailed and time-consuming to study and analyse.

Incident process. In the variety of case study method referred to as the incident process. Learners receive insufficient amount of data needed to solve a case. All the information that may be required is with the instructor who reveals it only after the learners have asked appropriate

questions. The purpose is to learn how to ask the kind of questions that lead to the information needed.

Action maze is a specialized form of a case study. Learners – participants of the maze – study a printed case with some solutions offered. They select the options they think is the best. After this, the instructor hands out printed explanations of the consequences of the solutions chosen. Students give a feedback on the consequences in a written form.

6. APPLICATION OF THE CASE STUDY METHOD IN TEACHING BUSINESS ENGLISH

In the following part of my presentation, I would like to describe the way I use the case study method in my ESP classes at the Academy of economic studies of Moldova. The Application of the method consists of the following stages:

1. **Lead-in**
2. **Case analysis**
3. **Identifying the problem**
4. **Suggesting solutions**
5. **Assessing the solutions suggested**
6. **Selecting the best options**
7. **Follow-up tasks**

1. Lead-in

Brainstorm the problems that office managers have to deal with.

Small group work. Fill in the empty spaces with your own words.

interpersonal relationship
discipline grapevine
..... OFFICE
performance remuneration
.....

Comment on each item and explain how is connected with the other problem listed. The case may be introduced in various ways:

- ✓ Reading/surfing the internet about leadership styles
- ✓ Introducing the topics with a statement
- ✓ Telling a personal story
- ✓ Referring to learners' own experience in managing people.

2. Case Analysis

At the second stage, the case is analysed in terms of setting, characters and relationships among them.

Setting: accounts department of an advertising agency.

Characters: Paula – owner, Susie – promoted to a managerial position after working for the agency for three years: Karin and Eve – administrative workers, Susie's subordinates.

Two months after Susie's promotion, the situation is getting complicated: the agency fails to meet its objectives, numerous mistakes occur in invoicing. Susie's subordinates spend a lot of time whispering and not doing much work. Susie was taking a heavy briefcase home every evening –

obviously, she does of the work on her own. Paula decides to speak to Susie to discuss the problem with her.

Tasks:

a. Summarise the case in five sentences. Do not draw any solutions.

b. Describe the characters using six adjectives to describe Paula and Susie. Give your reason.

c. What are their job accountabilities? How does each of them approach the problem?

3. Identifying the Problem

Task:

Discuss the following questions in small groups and present your findings to the class:

What has gone wrong? Why? Which of the characters is to blame for the situation?

4. Suggesting Solutions

Task:

How would you deal with the situations if you were Paula?

Consider the following options:

- *Make radical changes (firing)?*
- *Tolerate the situation for a while to see what Susie will do next?*
- *Personally discuss the problem with everybody involved?*
- *Hold a meeting and deal with the situation there?*
- *Any other solutions?*

5. Assessing Solutions

Learners are asked to assess each options suggested and list theirbpros and cons.

Task:

Do you that the solutions suggested would produce a desirable result? Would they be cost-effective?

6. Selecting the „Best” Option

Questions:

What do you think Paula should do now? How can she make sure that the situstion is improved?

7. Follow-up exercises

Although management training materials friquently refer to the case study method as one that is useful when „cold” look at real facts is needed, this method maybe effeciently used to develop language learners’ creative abilities and stimulate their imagination. This may to assume the roles of the case characters and enact the situation.

The role-playing case study may modified in various ways:

The reverse role play: participants are instructed to make wrong decisions, (the outcome of these decisions would be unfavarouble).

The „helicopter view” role play: there are three participants, two of them are role-playing while the third watches and steps into the play after a defined period of time.

Role-Play

You are Susie. You have decided to talk about the problem with your subordinates. Prepare your talk.

Student A You are Paula. You have decided to demote Susie and recruit a new supervisor. Tell her about your decision.

Student B You are Susie. You feel responsible but are still offended. Tell Paula you wish to leave the company.

Discussion of a related topic

Do you think a man would perform better in this situation or you believe women are stronger and better leaders than men? Do you believe that the world would be a much better place if women ran the show?

Research task:

Collect five advertisements in English offering management training suitable for Susie. Choose the best one for her.

CONCLUSION

In the present paper, I have attempted to illustrate how language teachers in ESP classes may adapt the method that enables them to create a meaningful context for teaching business concepts, and while doing so, encourage creative thinking in their learners. This case study method provides students with an excellent opportunity to apply creatively the language material based on their professional knowledge and allow students to adapt to real and potential situations. Being an interactive method of teaching, it won a positive attitude on the part of students who see it as an opportunity to take the initiative, to feel self-sufficiency in the development of theory and mastery of practical skills. It is also very important that the analysis of the situation has a strong impact on the professionalization of students, promotes their maturation, and generates interest and positive motivation to learn.

BIBLIOGRAPHY:

1. Cotton D., Falvey D. & Kent S. New Edition Market Leader. Pre-Intermediate Business English Course Book. (Sixth edition). Harlow, England: Pearson Longman. 2010
2. Cotton D., Falve D. & Kent S. Intermediate Market Leader. Business English Course Book. (Third edition). Harlow, England: Pearson Longman. 2010.
3. Cotton D., Falvey D. & Kent S. Upper-Intermediate Market Leader. Business English Course Book. (Third edition). Harlow, England: Pearson Longman. 2011.
4. Cotton D., Falvey D. & Kent S. Advanced Market Leader. Business English Course Book. (Third edition). Harlow, England: Pearson Longman. 2011.
5. Paul R. Lawrence. Driven to lead: Good, Bad, and Misguided Leadership. Washington Post, 2010 (ISBN: 9780470623848)
6. Rodgers, D. (2006). Business Communications. International Case Studies in English. (sixth edition). Cambridge, England: Cambridge University Press.

ROLUL LIMBII ENGLEZE ÎN CONTEXTUL COMUNICĂRII INTERCULTURALE

LIDIA PANAINTE ¹

Abstract

In the era of globalization and mobility, the main burden of information and communication falls on English language. This article examines the role of English in the current practice of international communication, characterizes the degree of research on this issue, and gives the main key terms and concepts as well as opportunities for further development in this field. The importance of the multipolar intercultural communication, with which a large number of people face, amplifies the special role of English - lingua franca, an intermediate language for communication between representatives of different linguistic communities.

Key words: culture, cultural awareness, English as international language, intercultural competence, linguistic communities.

JEL CLASSIFICATION: A 23.

1. INTRODUCERE

Odată cu globalizarea, limba engleză este identificată ca fiind una dintre limbile cele mai răspândite pentru comunicare la nivel mondial, estimându-se că ”doar unul din patru utilizatori de limbă engleză în lume este un vorbitor nativ al limbii” [Crystal, 1997]. Conform estimărilor statistice în anul 2015 erau 1,5 miliarde vorbitori de limbă engleză, dintre care doar 375 milioane vorbitori nativi.

Astfel, engleza ca lingua franca domină mediile de lucru pe piața internațională - și uneori chiar pe piețele naționale - și are o poziție importantă și în instituțiile de învățământ superior. Competențele de limbi străine au devenit competențe cheie pentru întreprinderile eficiente la nivel național și internațional.

Recrutarea personalului pe plan internațional implică un număr din ce în ce mai mare de persoane care își exercită ocupația în două sau mai multe țări. Aproximativ 90 de milioane de persoane lucrează în prezent în țări diferite de țara de reședință. Nu numai lucrătorii cu venituri mici migrează în țările bogate, dar și profesioniștii cu înaltă calificare devin din ce în ce mai mult internaționali, atrași de oportunități de venit și de viață mai bună în altă parte sau impulsionați de lipsa de oportunitate la domiciliu. Aceste mișcări se întâlnesc între țările cu venituri mari și cele cu venituri mici, dar și între țările puternic industrializate și în curs de dezvoltare. Mobilitatea transnațională a specialiștilor calificați este facilitată de globalizare, de dezvoltarea transporturilor și comunicațiilor și de recrutarea activă a personalului în țările care se confruntă cu o lipsă de competențe. Numărul total al migrațiilor calificați este necunoscut, dar, evident, este o minoritate a celor care călătoresc. În era tehnologiilor și comunicațiilor mulți dintre angajați rămân în țările lor de origine, în timp ce lucrează în comunitatea internațională, utilizând instrumente de comunicare din domeniul tehnologiilor informaționale. În acest tip de comunitate virtuală de muncă un angajat ar putea avea președinți și colegi din mai multe țări. Ca urmare, abilitățile comunicării interculturale au tot mai multă importanță în viața profesională. Deși comunicarea interculturală include mult mai mult decât o limbă, un limbaj comun stabilește baza pentru comunicare. Fără o limbă comună este aproape imposibil să participi la comunicare și interacțiune. Limba engleză a devenit limba de lucru pentru mulți. Atunci când limba engleză este o limbă străină pentru majoritatea angajaților, ei nu au o înțelegere comună a semnificațiilor, termenilor și regulilor de discuție. Pentru a evita acest fapt, studenții sau chiar angajații trebuie să perceapă și să soluționeze provocările lingvistice cu care se pot întâlni în comunicarea lor interculturală.

¹ Lector universitar, Academia de Studii Economice a Moldovei, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni 61, mun. Chișinău, MD-2005, Republica Moldova, tel. (+373 22) 224128, fax (+373 22) 221968, www.ase.md, e-mail: panainte_lidia@yahoo.de

2. CULTURA ȘI COMUNICAREA INTERCULTURALĂ

Competența comunicativă a fost limitată, mulți ani la rând, la competența lingvistică: cunoașterea limbii, în special a regulilor de gramatică, a fost considerată suficientă pentru un schimb de mesaje. Comunicarea nu este însă atât de simplă; este destul de ambiguă. Schimbul de mesaje în comunicare nu se echivalează cu schimbul aceluiași sensuri pe care participanții la comunicare le subînțeleg pentru același mesaj. Ambiguitatea limbajului poate fi ilustrată cu exactitate prin următorul exemplu: un om de afaceri din Statele Unite, care s-a bucurat de o conversație cu omologul său din Hong Kong, luându-și rămas bun a spus: “We must get together and have lunch sometime” ”Trebuie să ne întâlnim și să luăm prânzul cândva”. Omul de afaceri american a folosit expresia data doar pentru a arăta că s-a bucurat de conversație și că întâlnirea lor este pe cale să se încheie, în timp ce omul de afaceri din Hong Kong era gata să noteze data întâlnirii în jurnalul său. Cei doi parteneri de afaceri au atribuit diferite sensuri aceluiași mesaj. Ei s-au bazat pe cunoștințele lor de limba engleză și au presupus că aceleași cuvinte în limba engleză sunt interpretate în mod similar de ambele părți în conversație. În acest sens, ei au avut propriile percepții la același mesaj. În plus, ei nu au acordat atenție contextului de comunicare, nu cunosc culturile lor și nu au fost conștienți de modul în care propria cultură poate afecta înțelegerea mesajului. Dacă ei ar fi știut cultura și convențiile culturale ale partenerului lor de afaceri ar fi înțeles la fel mesajul ”We must get together and have lunch sometime”. Un alt exemplu ar fi: Dacă un partener indian ar spune ”Come any time”, ar avea în vedere să-l vizitezi, așteptând din partea ta să-i sugerezi o dată a întâlnirii. Dacă nu ai fixa imediat ziua și ora, partenerul nostru indian s-ar simți ofensat crezând că-i refuzi invitația. Dar în perceperea și cultura unui partener englez expresia ”Come any time” nu înseamnă că trebuie neapărat să-l vizitezi. Un alt exemplu din cultura Arabiei Saudite: dacă doriți să vizitați partenerul de afaceri arab, ar trebui să știți că este interzis să mergeți la el acasă cu cadou, cum ar fi o sticlă de whisky sau o cutie de dulciuri, așa cum se acceptă în multe alte culturi, arătând un semn de respect față de gazdă. În acest caz partenerul nostru s-ar simți foarte ofensat, pentru că acest cadou sugerează faptul, că gazda nu este generoasă și nu are suficientă mâncare și băutură. Ar trebui să fie clar că competența de comunicare este incompletă fără cunoașterea contextului cultural al participanților la comunicare.

Cultura și comunicarea sunt într-adevăr inseparabile, acționează în tandem și ”toate comunicările, fie ele verbale sau non-verbal, apar în cadrele culturale” [Samovar & Porter, 2003]. Dar ce este cultura? Urmărind ideea interdependenței dintre cultură și comunicare și construirea de sensuri în comunicare, această lucrare subliniază conceptul culturii reprezentând un grup de oameni care creează și împărtășesc anumite înțelesuri bazate pe experiență, convingerile, viziunile, valorile și modelele lor mentale [Samovar & Porter, 2003]. Altfel spus membrii unui grup cultural se caracterizează prin modele de sens, gândire și comportament și înțelegerea acestor tipare ne va ajuta să devenim competenți în comunicare cu membrii unui grup cultural.

Cultura este un termen extrem de popular și din ce în ce mai excesiv în societatea modernă. Expresii precum diferențele culturale, diversitatea culturală, multiculturalismul, cultura corporativă și alți termeni apar mereu în mass-media contemporană. Cultura a fost legată de domenii precum managementul corporativ, asistență medicală, psihologie, educație, relațiile publice, marketing și publicitate. Încercați să vă gândiți cum veți reacționa în următoarea situație. Unul dintre prietenii apropiați, al căror părinte au emigrat din Mumbai, India, vă invită acasă. Acolo, sunteți prezentat bunicului prietenului Dumneavoastră, care salutându-vă își împreunează palmele în fața pieptului, ca și cum s-ar fi rugat. Ce faceți în această situație? Probabil că ați avea o stare de confuz, neștiind cum să reacționați și ce să spuneți, dar în India, acest comportament este de rutină. Acest exemplu ilustrează definiția culturii. Pur și simplu, cultura reprezintă regulile de viață și de funcționare în societate. Cu alte cuvinte, *culture provides the rules for playing the game of life* [Gudykunst, 2004; Yamada, 1997]. Deoarece regulile diferă de la cultură la cultură, pentru a funcționa și a fi eficiente într-o anumită cultură, trebuie să știm cum să “play by the rules.” Învățăm regulile culturii noastre, începând de la naștere și continuând pe tot parcursul vieții. Drept urmare, propriile reguli ale

culturii sunt înrădăcinate în subconștient, permițând să reacționăm la situații familiare fără să ne gândim. Atunci când întri într-o altă cultură, cu reguli diferite, pot apărea neînțelegeri.

Dacă acceptăm ideea că cultura poate fi privită ca o regulă a societății, scopul ei devine evident. Regulile culturale oferă un cadru care dă sens la evenimente, obiecte și comportamentului oamenilor. Regulile ne permit să înțelegem împrejurimile noastre și să reducem incertitudinea cu privire la mediul social. Să ne amintim prima noastră întâlnire cu persoana dragă. Probabil ați simțit un anumit nivel de nervozitate pentru că ați vrut să faceți o impresie pozitivă. În timpul interacțiunii ați avut câteva gânduri despre ce să faceți și ce să nu faceți. În ansamblu, ați știut cum să vorbiți, în general, cum să vă comportați. Acest lucru se datorează faptului că ați învățat regulile culturale corecte de comportament prin ascultarea și observarea altora. Acum, luați aceeași situație și imaginați-vă că ați fost prezentat unui student dintr-o altă țară, cum ar fi Iordania sau Kenya. Știți ce să spuneți și cum să vă comportați? Normele culturale pe care le-ați învățat din copilărie ar fi eficiente sau chiar adecvate în această nouă situație socială? Cultura ne oferă identitatea noastră sau sentimentul de sine. Din copilărie, suntem incluși în ideea de apartenență la o varietate de grupuri - familie, comunitate, biserică, echipe sportive, școli și etnie etc. – și aceste forme de apartenență formează identitatea noastră diferită. Aceasta derivă din sentimentul de apartenență la o anumită grupă culturală sau etnică. Identitatea culturală poate deveni în mod special proeminentă în timpul interacțiunilor dintre oameni din diferite grupuri culturale, cum ar fi un musulman pakistanez și un indian hindus, care au învățat diferite valori, credințe și diferite seturi de reguli pentru interacțiunea socială. Astfel, identitatea culturală poate fi un factor semnificativ în practica comunicării interculturale. Un număr de componente legate de cultură sunt importante pentru studiul comunicării interculturale, cum ar fi percepția, modelele cunoașterii, comportamentele verbale și cele nonverbale, precum și influența contextului. Trebuie să ținem cont că într-un cadru intercultural, toate aceste elemente devin integrate și funcționează în același timp.

Din acest context rezultă că elevii care învață limbi străine, pe lângă cunoștințele de limbă ar trebui să studieze culturile limbilor învățate și să-și sporească ”capacitatea de a înțelege modalitățile de vorbire specifice culturii date” [Samovar & Porter, 2003].

Astfel, elevii, adițional orelor de civilizație și comunicare interculturală, trebuie să participe la diverse programe de mobilitate în străinătate cu scopul de a se familiariza cu cultura limbii studiate. Totodată, având în vedere integrarea globală de astăzi și migrația interculturală, abordarea ”un vorbitor nativ, o limbă, o cultură națională” nu mai este valabilă. De exemplu, utilizarea limbii engleze: nu există o entitate unică ca și cultură anglo-saxonă, dar multe țări și culturi ale căror membri vorbesc limba engleză practică diferite dialecte. Conform dicționarului Longman Dictionary of Applied Linguistics [Richards et al., 2013] limba engleză Standard este definită ca fiind o limbă care are cel mai înalt statut într-o comunitate sau o națiune și care se bazează de obicei pe vorbirea și scrierea vorbitorilor specialiști ai limbii. Limba engleză Standard este descrisă în general ca (a) limba utilizată în mass-media și în literatură și (b) limba descrisă în dicționare și gramatică. În plus, din punctul de vedere al vorbitorilor non-nativi, limba engleză Standard este predată în școli vorbitorilor non-nativi când aceștia o învață ca limbă străină. (Richards și colab., 2013).

De asemenea, este din ce în ce mai dificil să asociem utilizarea limbii engleze cu vorbitori nativi din punct de vedere geografic și cultural. [Kramersch, 1998]. În acest sens limba engleză a devenit o limbă internațională, lingua franca între oamenii care nu vorbesc limbile naționale ale altor participanți la conversație. A lingua franca (or working language, bridge language, trade language, common language, vehicular language) is a language systematically used to make communication possible between people not sharing a mother tongue, in particular when it is a third language, distinct from both mother tongues [Chirikba 2008]. Conform definiției lui Chirikba limba engleză este o limbă de lucru și de comunicare între oameni a căror limbă maternă nu este engleza. În așa mod limba engleză a devenit limbă internațională (English as an international language), iar comunicarea dintre oameni din diferite culturi este numită comunicare interculturală. Comunicarea interculturală, în special în contextul limbii engleze ca limbă internațională, nu este oferită doar de

cunoașterea limbii, gramaticii sau foneticii sale. Considerăm că înțelegerea varietății culturale este necesară pentru o comunicare interculturală reușită. În opinia lui Will Baker (2012) concepțiile de conștientizare culturală subliniază necesitatea ca elevii să devină conștienți de normele, credințele și comportamentele culturale bazate pe cultura proprie și alte culturi. Autorul accentuează importanța de a înțelege mai bine cultura și limba care duce la comunicarea interculturală reușită.

Limba engleză în calitate de lingua franca trebuie privită ca o limbă nouă, care se adaptează rapid la cerințele globalizării. Ca rezultat al acestor cerințe limba engleză nu aparține doar vorbitorilor nativi, ci și celor pentru care engleza este o limbă străină. Actualmente pot fi observate două tendințe: tot mai puțini consideră limba engleză fiind o limbă europeană și tot mai puțin dezvoltarea ei este determinată de vorbitorii nativi. Specialiștii europeni confirmă adevărul acestor enunțuri, întrucât încă în 1995 aproximativ 85 % din organizațiile internaționale foloseau limba engleză ca limbă oficială de lucru. Actualitatea acestei cercetări se manifestă prin faptul că limba engleză în calitate de lingua franca devine un promotor al altor culturi și prin intermediul ei țările non-vorbitoare de limba engleză fac cunoștință cu cultura altor popoare și-și îmbogățesc cultura proprie.

3. GHIDAREA COMPETENȚEI INTERCULTURALE

Se cunoaște faptul că marea majoritate a studenților comunică pe plan internațional în limba engleză, de aceea este necesar de a le preda competența comunicativă, accentul fiind pe contextul intercultural al comunicării lor. Cu toate că curriculumul universității noastre nu prevede un curs de comunicare interculturală în limba engleză, totuși, studenții noștri primesc cunoștințe destul de solide despre managementul intercultural și dezvoltarea atitudinilor culturale pentru a deveni vorbitori competenți ai limbii engleze la nivel mondial. Aceste cunoștințe studenții le primesc în timpul orelor la disciplinele Limba de afaceri (I. engleză) și comunicare și uzanțe de protocol.

După cum am menționat mai sus, prin intermediul limbii engleze studenții fac cunoștință cu cultura altor popoare, studiind despre conștientizarea culturală (cultural awareness), abilități și atitudini etc..

Conștientizarea culturală înseamnă de a fi conștient de cultura proprie și de modul în care aceasta influențează comportamentul nostru de comunicare. În mod normal, nu suntem conștienți de cultura noastră în contextul care ne este familiar: presupunem că membrii grupului nostru împărtășesc aceleași semnificații ale valorilor și viziunilor asupra lumii și le exprimă în același mod ca și noi. Dar când întâlnim membri ai altor culturi, începem să observăm diferențele dintre cultura acestora și propria cultură. Acest lucru se datorează faptului că ne folosim în mod inconștient de propriul cadru cultural de referință pentru a interpreta comportamente noi și nefamiliare și semnificații care apar în comunicarea interculturală. La scurt timp îi vedem pe ceilalți prin lentilele culturii noastre. Înainte de a evalua alte culturi, trebuie să medităm asupra propriei culturi: identități, valori, percepții culturale etc.. De asemenea, trebuie să fim conștienți de modul în care cultura noastră ne influențează percepțiile proprii asupra celorlalți în comunicarea interculturală și de modul în care cultura noastră explică diferențele în semnificațiile schimbate în comunicarea interculturală. Numai atunci putem aborda învățarea și evaluarea critică a celorlalte culturi.

Astfel, studenții încep să înțeleagă diferențele culturale în comunicarea verbală și non-verbală în vederea clarificării neînțelegerilor. În același timp studenții nu doar dobândesc noi cunoștințe despre culturi, dar operează aceste cunoștințe prin anumite abilități care îi ajută să depășească barierele în comunicare.

Abilități (Skills). Imaginați-vă o situație în care un student japonez îi propune colegului său american să ia cina. Studentul american va deveni confuz, deoarece se așteaptă ca omologul său să comunice indirect, din cauza culturii colectiviste japoneze. În plus, studentul american va aprecia comportamentul colegului său fiind un comportament nepolitic, crezând că trebuie să fie ceva în neregulă cu colegul lui pentru că acesta își exprimă gândurile atât de deschis și într-un mod care nu se încadrează în norma culturală japoneză. Cu toate acestea, studentul japonez a decis să comunice

direct tocmai pentru că el cunoștea cultura individualistă americană. Cunoașterea culturilor lor corespunzătoare nu a împiedicat conversația celor doi.

Prin urmare, pe lângă conștientizarea culturală și cunoașterea culturilor, vorbitorii de limbă engleză trebuie să poată vedea cum pot să apară neînțelegeri și cum ar putea fi rezolvate. Studenții trebuie să-și dezvolte abilitățile de a interpreta un eveniment dintr-o altă cultură și să-l relaționeze cu evenimente din cultura lor. În comunicarea interculturală, elevii încearcă să fie atenți la procesul de comunicare mai mult decât să se concentreze asupra rezultatului care le incită așteptările față de interpretările altora. Ei sunt deschiși spre noi informații și perspective, mult mai mult decât să se lase constrânși de stereotipuri. În cele din urmă, ei sunt curioși, încercând să vadă lumea din perspectiva altora. Studenții sunt apoi capabili să evalueze cu mai multă claritate care sunt diferențele care ar putea duce la neînțelegeri. Elevii minimizează neînțelegerile prin clarificarea semnificațiilor în timpul conversației. Prin urmare, abilitățile sunt dezvoltate împreună cu competența de comunicare în engleza. Urmând strategiile lui Gudykunst, elevii parafrazează cu propriile lor cuvinte ce spun alții pentru a fi siguri că nu interpretează greșit înțelesurile celorlalți; în timpul conversației interculturale studenții sunt încurajați să pună întrebări de analiză și să utilizeze astfel de fraze ca ”Vreau să fiu sigur că înțeleg ce spui ...”; ei învață cum să se exprime verbal (folosind conectori și expresii cum ar fi ”hmm”, ”da”, ”înțeleg”) și non-verbal (prin postura corpului și contactul cu ochii) când sunt implicați în conversație și interesați de ceea ce spun ceilalți participanți. Este esențial ca elevii să-și atingă conștiința culturală și să înțeleagă mai bine alte culturi pentru a face comunicarea interculturală eficientă.

4. CONCLUZIE

Discutând despre comunicarea interculturală, limbă engleză este identificată drept una dintre cele mai răspândite limbi pentru comunicare la nivel mondial. În cadrul conceptului de limbă engleză ca limbă folosită pentru comunicarea internațională și interculturală, este important să se ia în considerare rolul inseparabil al culturii ca motivul trecerii de la aspectul cultural în limba engleză ca limbă străină la cele interculturale. Învățarea limbii engleze în calitate de limbă internațională nu accentuează doar cunoașterea regulilor de gramatică; scopul învățării limbii internaționale – ”lingua franca” – este utilizarea, precum și dezvoltarea limbii engleze ca instrument cultural în comunicarea cu membrii altor culturi. În contextul comunicării interculturale cursanții își dezvoltă competența comunicativă numai dacă își dezvoltă simultan competența interculturală, și anume prin conștientizarea propriei culturi precum și a altor culturi și influența acestora asupra comunicării interculturale. De asemenea ei își dezvoltă abilități de minimizare și rezolvare a neînțelegerilor care apar în comunicarea interculturală și atitudini care încurajează auto-respectul și respectul față de ceilalți și culturile lor.

Pentru noi, profesorii de limbă engleză ca limbă străină, este important să ne dăm seama că în ultimul deceniu limba engleză este considerată a fi un limbaj global pentru comunicare, ceea ce a dus la statutul său de limbă internațională. Este de asemenea esențial să înțelegem că un profesor de limbă calificat ar trebui să fie cel care ar putea ajuta eliminarea impactului negativ al potențialelor neînțelegeri culturale în cadrul comunicării interculturale prin introducerea calificată și bine structurată a studiilor interculturale către studenți. Profesorul de limbă ar trebui să fie ghidul lor bun pentru a-i ajuta să ajungă la stadiul de conștientizare culturală, incluzând echiparea elevilor cu cunoștințe de bază despre specificațiile culturale în cadrul categoriilor predefinite de diferențe interculturale pentru a evita sau cel puțin diminua confuzia și frustrările studenților determinate de neînțelegerile interculturale. De asemenea, rolul profesorului de limbă engleză este de a ajuta elevii să identifice unele imperative pentru studierea comunicării interculturale:

1. Imperativul de auto-conștientizare: apare atunci când o persoană călătorește într-o altă țară. Persoanei încep să-i lipsească toate lucrurile din țara sa (mâncare, muzică, tradiții) – lucruri mici care nu păreau importante, fără a cădea în etnocentrism.

2. Imperativul demografic: actualmente putem să vedem în sala de clasă colegi din diferite părți ale lumii, fără aceleași costume, religii, rase și etnii. Acest lucru îi ajută pe oameni să fie deschiși.
3. Imperativul economic: datorită globalizării actualmente nu este ușor de spus sau de dovedit unde a fost fabricat un obiect, se întâmplă deoarece piesele care formează acest produs se confecționează și se asamblează în diferite țări ale lumii. De exemplu, telefoanele iPhone sunt asamblate în Japonia, Mexic și Thailanda.
4. Imperativul tehnologic: poți fi în contact cu oamenii din întreaga lume prin rețele sociale precum Facebook, Hotmail sau Instagram.

Înțelegerea comunicării interculturale poate facilita rezolvarea conflictului intercultural, iar studierea comunicării interculturale poate duce la o înțelegere mai bună a propriei persoane. Comunicarea interculturală poate facilita evitarea și soluționarea conflictelor interpersonale și de grup prin prisma cunoașterii și acceptării altor culturi.

Aspectul numit facilitează auto-înțelegerea, ceea ce ajută să învățăm multe informații noi despre alte persoane și culturi, dar și despre noi înșine și despre mediul nostru cultural, fiind element indispensabil al evoluției sociale a personalității.

BIBLIOGRAFIE:

1. Chirikba, V., The problem of the Caucasian Sprachbund. In: Pieter Muysken, (ed.), From Linguistic Areas to Areal Linguistics, [Studies in language Companion Series 90] 2008, pp 25-95
2. Competența interculturală, Auxiliar didactic, Centrul Educațional PRO DIDACTICA, Chișinău 2015; www.cntm.md
3. Comfort, J., Effective Socializing. Oxford University Press, 2001; ISBN-13: 978-0194509855.
4. Corbett, J., An Intercultural Aproach to English Language teaching. Multilingual Matters Ltd, 2003; ISBN: 1853596841
5. Crystal, D., English as a Global Language, second edition. Cambridge University Press 2003; ISBN: 978-6-511-07862-0
6. Kramsch, C., Language and Culture. Oxford University Press, 1998; ISBN -13: 978 019 437 214 5
7. Laura, U., Business Across Cultures. Longman, 2001; ISBN 0-201-82532-5
8. Mackenzie, M., English for Business Studies. Cambridge University Press, 2003; ISBN 0-521-75285
9. Richards, J., Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. Routledge, 2013; ISBN: 1317863062
10. Samovar, Larry A., Intercultural Communication, 13th edition. Wadsworth CENGAGE Learning, 2006, ISBN-13 978-0-495-89831-3

CASE STUDY AS AN INTERACTIVE METHOD OF TEACHING BUSINESS ENGLISH

STELLA HÎRBU¹

Abstract

Business English teaching focuses on developing both the language and the style of typical business skills, which are primarily for dealing with customers, clients and colleagues. The students may well have these skills in their own language, but Business English teaching emphasizes the difference in style required for running business in English. The focus is then on courteous language that attracts, establishes and sustains good business. The present paper deals with the issue of implementing the interactive methods, approaches and activities in the teaching of Business English to the non-native undergraduates who have no experience of the business world. The interactive practice such as “case study” that will be discussed in this paper is the results of our observation and experience of teaching Business English to students who are studying in business areas such as Business Administration, Marketing, Accountancy and Finance at the Academy of Economic Studies of Moldova. Generally, these pre-experienced students gain their knowledge of business largely in the classroom and from the books, and as a result, such knowledge is incomplete and theoretical rather than practical. They are also less aware of their language needs in terms of communicating in real life business situations. Therefore, “case studies” help them bridge the gap between theory and practice and between the academy and the workplace. Sample activities will be provided to show the practicality of the implementation of interactive methods and approaches

Key-words: business English teaching; case study; communication skills; interactive methods; teamwork.

Clasificare JEL: A22, A 23.

1. INTRODUCERE

Teaching Business English is far more than teaching Business or Language. It is about teaching communication skills in the authentic business contexts. It focuses on developing both the language and the style of typical business skills, which are primarily for dealing with customers, clients and colleagues. These specific skills required are: a) speaking skills: telephone conversations, negotiations, presentations, meetings and socializing in the work place and b) workplace writing skills: minutes, emails, faxes, reports, letters, memos, etc. in general business areas such as general management, human resources, marketing, accounting, finance and administration. The students may well have these skills in their own language, but Business English teaching emphasizes the difference in style required for running business in English. The focus is then on courteous language that attracts, establishes and sustains good business.

Business English teaching is particularly centered on interactive, student-focused teaching methods. Students should actively participate in communication tasks, which can be transferred to their real work situations. For example, brainstorming, role-play, debate and case study appear to be quite beneficial to the Business English setting, imitating situations that are identical to the students' future real-life work circumstances. This paper deals with the issue of implementing the interactive methods, approaches and activities in teaching of Business English to the non-native students in full-time education preparing for career in business and who have no experience of the business world. The interactive practice such as “case study” that will be discussed in this paper is the results of our observation and experience of teaching Business English to students who are studying in business areas such as Business Administration, Marketing, Accountancy and Finance at the Academy of Economic Studies of Moldova. Generally, these pre-experienced students gain their knowledge of business largely in the classroom and from the books. As a result, such knowledge is incomplete and theoretical rather than practical. Our students are also less aware of their language needs in terms of communicating in real life business situations. Therefore, “case studies” will help them bridge the gap between theory and practice and between the academy and

¹ *Drd, lector superior univ., Academia de Studii Economice a Moldovei, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu - Bodoni 61, mun. Chișinău, MD-2005 Republica Moldova, Tel.: (+373 22) 22 41 28, Fax: (+373 22)22 19 68, anticamera@ase.md, www.ase.md, hirbu.stella.anatolie@ase.md*

the workplace. Sample activities will be presented to show the practicality of the implementation of interactive methods and approaches.

2. "CASE STUDY" AS AN INTERACTIVE METHOD OF TEACHING BUSINESS ENGLISH FOR NON-NATIVE STUDENTS IN FULL-TIME EDUCATION PREPARING FOR CAREER IN BUSINESS

Nowadays, cross-cultural communicative competence considered as a unity of linguistic, communicative and sociocultural components is the basis of methodical requirements of teaching Business English. Therefore, as a function of language pedagogy, along with some information tasks, such aspects of teaching that should determine the possibility of providing adequate communicative behaviour in the country of the target language and the acquaintance with value reference points, typical for parties in contact, are conceptually included. In order to achieve this goal, modern interactive methods and techniques of teaching are used. Among them are: cooperative learning, "tandem" method, business games, projects, role-playing, distance learning, the use of the language portfolio, and simulation exercises, "case study". According to Anisimov, the implementation of interactive methods develops thinking ability and motivation of students and provides the formation of the intellectual culture and self-development skills [Korneyeva, 2004]. Interactive training is aimed primarily at the development of interaction between students. The teacher in this case acts mainly as a coordinator, guiding the communicative process. Teacher's main role is to provide students with proper conditions for comfortable interaction in order to solve specific educational problems by engaging their own social experience.

The majority of pre-experienced students, who are pursuing their studies for a degree in economics at the Academy of Economic Studies of Moldova, are surely familiar with the method of case study. For the others, case study is probably something not very clear. The "case study" method is increasingly being used not only as a Business English teaching method, but also as a method of staff selection. "Case studies" represent the scenarios that apply the concepts learned in the classroom in the "real life" situation. Usually they are presented in narrative form, and often include problem solving, links to some course readings, and discussions by groups of students. According to Professor Paul Lawrence, a good case study presents the vehicle by which a chunk of reality is brought into the classroom to be worked over by the class and the instructor. A good case keeps the class discussion grounded upon some of the stubborn facts that students can face in real life situations. [Lawrence, 2010]

Whereas the case-study method is most widely used in teaching economics, management science, and business, law and medicine, this method of teaching may as well be an effective strategy in many other areas. It is considered the one of the «advanced» active teaching methods. As an educational technique, "case studies" have a number of advantages. They can "bridge the gap between theory and practice and between the academy and the workplace". [Barkley, 2005] They also solve several educational problems:

- develop communication skills, helps establish emotional contact between the learners;
- teach to work in team, cooperate and collaborate;
- provide students with the information necessary to implement learning activities;
- develop learning skills and intellectual abilities (analysis, synthesis, goal setting, critical thinking, etc.);
- give students opportunity to practice recognizing the problem parameters, identifying and articulating ideas assessing options for actions, and arguing different points of view;
- help get rid of stress and the language barrier;
- enhance learning efficiency.

Teaching Business English communication using the method above mentioned requires that both the teacher and students possess a number of developed professional communicative abilities. They both should be able: to perceive and evaluate the information coming in both verbal and non-verbal form; to carry out diagnostics and analysis of the problem; to formulate and logically

construct a statement according to the rules of language; to take part in a discussion and to participate in collective decision-making.

“Case studies” vary in length and details, and can be used in a different ways, depending on the case itself and on the teacher’s goals. An effective “case study” is one that, according to Davis:

- tells a “real” and engaging story;
- raises a thought-provoking issue;
- has elements of conflict;
- promotes empathy with the central characters;
- lacks an obvious or clear-cut right answer;
- encourages students to think and take a position;
- portrays actors in moments of decision;
- provides plenty of data about character, location, context, actions;
- is relatively concise. [Davis, 1993]

In spite of the fact that there are a lot of ways in how the interactive method “case study” can be applied, we are ready to present the six main steps, which provide a common basis for how to use it and run the discussion:

Step 1. Understanding the situation

In this stage, the students have to read and analyse the background information and think about the case. If the case is complex, the teacher can give it as a home task with a set of questions.

Step 2. Diagnosing problem areas

In the second step, the teacher introduces the case and give some instructions for how to approach it and how to consider the problem.

Step 3. Generating alternative solutions

In this stage, the students are working in small groups discussing the business problem and generating solutions. The teacher monitors them and encourages everyone to participate and interact with each other. Thus, it is a great idea to formulate the task of each group very precise. He or she may also distribute the roles inside each small group. So even very timid students could have an opportunity to participate in the decision-making process generating alternative solutions.

Step 4. Predicting outcomes

In the fourth step, the groups present their solutions: when students know they are in charge of a presentation, analysis decisions to present to the class, they should be involved in the discussion with greater sobriety. They write their conclusions on the board so that the class can return to them in the discussion that follows.

Step 5. Evaluating alternatives

The fifth step - asking questions for clarification and moving discussion to another level. One of the most important point for a “case study” based discussion leader is to moderate the discussion and probe for deeper analysis. As the discussion unfolds, the students examine their own assumptions and share with each other their solutions giving the reasons, substantiate their claims, provide illustrations, etc.

Step 6. Communicating the results

The sixth step consists in synthesize issues raised. It is important to bring different strands of the discussion back together at the end of lesson, thus students can see what they have learnt and so that they have some feedback from their work. [<http://www.cmu.edu>]

Some options on this general method include having students do outside research, individually or in groups, to bring to bear on the case in question, and comparing the actual outcome of a real-life dilemma to the solutions generated in classroom.

3. IMPLEMENTING “CASE STUDY” AS AN INTERACTIVE METHOD IN TEACHING BUSINESS ENGLISH

The interactive method of case study is a tool to apply the theoretical knowledge to solve practical problems from real business life. It develops students' critical thinking, the ability to listen to and consider an alternative point of view and to express their own arguments. Using this method, students have the opportunity to demonstrate and improve their analytical skills and learn to work as a team to find the most efficient solution to the problem.

The using of the case study method at the Business English lessons has two complementary objectives, and namely, to further improve the linguistic and socio-cultural competences and the formation of professional skills of students.

Business English language activity is carried out in the following sequence: studying (reading and listening) of the background information contained in a case, identifying the most important information, the exchange of ideas how to solve the problem, (discussion on developing solutions), discussion of the final decision, preparation of the report in oral or written form. In the chart below, we can see an example of case study, which refers to the topic “Trade”, with the title “Ashbury Guitars”, language level: B1, according to CERFL. [CERFL, 2011].

CASE STUDY

The Kim Guitar Company (KGC) in Seoul, South Korea, makes electric guitars for Japanese manufacturers and distributors in Europe and the US. It creates its own branded products but also makes guitars to distributors specifications.

A major US distributor, Ashbury Guitars, has contacted KGC about marketing a range of guitars under its own brand name for the Californian market. Ashbury Guitars is a well-established company with an up-market image. It has had no previous dealings with KGC. Ashbury' owner, David Green, plans to put two models on the market: the Ashbury SG1000 (the most expensive model), the SG500 and SG200. The body of the guitars will have an experimental shape as well as advanced technical features. Ashbury' guitars will appeal to any musician who wants an instrument with a distinctive sound and exotic appearance.

It is now early January. KGC has agreed to manufacture the guitars for Ashbury, even though it is a very busy time of the year for them. The two companies have had some initial correspondence by fax and now a face-to-face meeting is required.

Several points of the contract need to be negotiated. KGC's owner, Jerry Kim has flown to San Francisco to meet David Green. At the meeting, the Marketing Director of each company will be present. The purpose of the meeting is to make a deal acceptable to both sides, and which could be the basis for a long-term relationship. [Cotton, 2001].

Chart 1. Case Study “Ashbury Guitars”

The technology of work with a present case “Ashbury Guitars” in the learning process includes the following stages:

Stage1: Background

- The students have to study the background information.
- The teacher writes the headings on the left-hand side of the table and elicit information from students to complete their right-hand side.

COMPANY 1	<i>Kim Guitar Company (KGC)</i>
BASED IN	<i>Seoul, South Korea</i>
OWNER	<i>David Kim</i>
ACTIVITY	<i>Guitar manufacturing</i>
CUSTOMERS	<i>Japanese manufacturers and distributors in the US and Europe</i>
COMPANY 2	<i>Ashbury Guitars</i>
BASED IN	<i>San Francisco, US</i>
OWNER	<i>Richard Grant</i>
ACTIVITY	<i>Guitar Distribution</i>
REPUTATION	<i>Well-established, up-market</i>
INTERESTED IN	<i>Ashbury SG1000 (the most expensive model), the SG500 and SG200</i>
SHAPE	<i>Experimental</i>
TECHNICAL FEATURES	<i>Advanced</i>
DATE	<i>Early January</i>
SITUATION	<i>KGC has agreed to manufacture guitars for Ashbury, despite it being busy time of year. Meeting required.</i>
OBJECTIVES OF MEETING	<i>Finalise deal. Establish long-term relationship</i>
OTHER PEOPLE INVOLVED	<i>Marketing Directors of each company</i>

Chart 2. Case-Study “Ashbury Guitars” Background [Hall, 2001]

Stage 2: Preparation

The teacher gives task to the students that they should negotiate an agreement between the two companies as either:

- The KGC team: Jerry Kim and Marketing Director (read the information file on the card)
- The Ashbury team: David Green and Marketing Director (read the information file on the card) Guidelines:

The group should be divided into 2 teams of their choice; the teacher should give time on the distribution of roles, the formulation of strategy and tactics of behaviour during negotiations. Teacher's role is reduced to monitoring and, if necessary, to assist the teams.

Stage 3: Negotiation

- The students role-play the negotiation (an agreement between two companies) and discuss questions they have to.
- The teacher monitors the language being used for good points and points that need correction, especially in relation to negotiating language.

Stage 4: Feedback

- The teacher brings the class to order and praises strong points that she/he heard or works on points that need correction or improvement, getting students model the correct forms.
- The students share their experience and opinions on what happened in their negotiations.

Stage 5: Writing

The students are encouraged to write an e-mail of 200 to 300 words, summarizing the points agreed during the negotiation, not forgetting to indicate any terms of the contract requiring discussion or clarification.

This case study and many others offered to our students in the framework of Business English Course are linked to the business topic according to curricula. They are based on realistic business problems or situations and are designed to motivate and actively engage students, who use the language and communication skills, they have acquired while working through the topic. All students are involved in discussing business problems and recommending solutions through active teamwork.

Each case study ends with a realistic writing task, which reflects the real world of business correspondence and helps students preparing for business career.

CONCLUSION

Summarizing the above mentioned, it should again be noted that the “case study” as an interactive and efficient method of teaching Business English for non-native students in full-time education preparing for business career provides them with an excellent opportunity to further improve and practice their communicative skills (reading, listening, speaking and writing) in realistic business situations. This interactive method provides the development of the stable skills and ability to analyse a situation, evaluate the alternatives, and choose the best option in order to solve the practical problems. Undoubtedly, it is important that the analysis and working on the situation has quite a strong impact on the professionalization of students, promotes their maturation, generates interest and motivation to further learn. The function field of cases provides a lot of possibilities and complements the traditional classical methods of teaching Business English.

BIBLIOGRAPHY:

1. Barkley, E. F., Cross, K. P., & Major, C. H., Collaborative learning techniques: a handbook for college faculty, 2005
2. Cotton, D., Falvey, D., Kent, S., Market Leader Intermediate Business English, Course Book. Longman, 2001
3. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Council of Europe, 2011
4. Davis, B. G. Tools for Teaching. San Francisco: Jossey-Bass, 1993
5. Hall, E., Mascull, B., Riley, D., Market Leader Intermediate Business English, Teacher's Resource Book. Longman, 2001
6. Korneyeva, L.I., Sovremennye interaktivnie metody obucheniya: zarubejniy opyt (Modern interactive teaching methods: foreign experience).Universitetskoye upravleniye, 2004, pp. 78-83.
7. Lawrence, Paul R.,Driven to Lead: Good, Bad, and Misguided Leadership., 2010
8. <http://www.cmu.edu>

PARTICULARITĂȚI ÎN EVOLUȚIA PRESIUNII DEMOGRAFICE ÎN REGIUNEA DE DEZVOLTARE CENTRU ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII REGIONALE

MIHAI HACHI¹

Abstract

The difficult socio-economic situation through which Moldova passes has a negative impact on the evolution of the geodemographic situation. Most demographic indicators show a significant decline, surpassing the optimal limit accepted by the international community. Demographic pressure or demographic dependence is a direct indicator of the labour market and overall socio-economic development. The objective of this study is to assess the demographic pressure in the Central Development Region localities in the current context of the implementation of the regional development policy, as well as to submit proposals regarding the geodemographic situation.

Key words: Central Development Region, demographic pressure, optimal demographic dependence, demographic dependency ratio

JEL CLASSIFICATION: J11.

INTRODUCERE

Printre problemele actuale ale Republicii Moldova se înscrie și problema demografică care are o multitudine de aspecte ce urmează a a fi soluționate în viitorul apropiat. Majoritatea indicatorilor demografici înregistrează valori care conferă caracterul tensionat al situației demografice, iar în unele cazuri cricic chiar. Studiile geodemografice realizate până în prezent au fost raportate, în mare parte, la situația de ansamblu pe republică, sau pe unități administrativ-teritoriale de nivel raional. Scopul acestui studiu constă în evaluarea presiunii demografice în localitățile Regiunii de Dezvoltare Centru în contextul actual al aplicării politicii de dezvoltare regională, precum și înaintarea unor propuneri cu referire la redresarea situației geodemografice. Acesta se încadrează în studiile geodemografice regionale cuprinzând așezările umane din Regiunea de Dezvoltare Centru, în cadrul proiectului instituțional „Studiul impactului activităților economice a Regiunii de Dezvoltare Centru în scopul protejării potențialului natural pentru asigurarea dezvoltării durabile”, etapa „Evaluarea complexă a presiunilor activităților socio-economice asupra mediului în scopul elaborării Programului de măsuri privind diminuarea impactului antropic asupra mediului și îmbunătățirea calității vieții populației în Regiunea de Dezvoltare Centru și aria pilot Răutul inferior”. Semnificația presiunii demografice are o importanță nu doar teoretică, dar și practică, dat fiind impactul economic și social pe care îl are acesta asupra dezvoltării țării.

Teritorial, R.D. Centru este situata în partea centrala a Republicii Moldova, marginindu-se cu alte 4 regiuni de dezvoltare din țara, (Nord, Sud, Transnistria (Regiunea de Est) și (mun. Chisinau) precum și cu Regiunea de dezvoltare Nord – Est din Romania (partea de vest).

R. D. Centru este cea mai mare ca suprafață și ca număr al populației. În componenta regiunii sunt incluse 13 raioane care au în componența lor 256 de sate, 329 de comune și 14 orase. Numărul de localități din regiune constituie 36,6% din numărul total de localități ale țării.

MATERIALE ȘI METODE

Evaluarea presiunii demografice s-a realizat la nivelul celor 13 raioane administrativ-teritoriale din cadrul Regiunii de Dezvoltare Centru, cât și la nivelul comunelor din cadrul UTA vizate. S-a făcut o interpretare atât la nivel cantitativ, cât și calitativ și care a cuprins toate așezările umane din componența R.D. Centru, interpretarea statistică și cartografică s-a realizat la nivelul comunelor, dat fiind dificultatea realizării cartografice la nivelul satelor din componența comunelor, care ar fi reflectat situația realistă la nivel primar. S-a făcut evaluarea presiunii demografice totale, a presiunii demografice a vârstnicilor, a copiilor, precum și raportul de dependență vârstnici/copii, aceste date fiind raportate la optimul demografic recomandat de experții în demografie. Au fost elaborate hărți tematice cu indicatorii menționați, evidențiindu-se tendințele generale manifestate în limitele R. D.

¹ Doctor în geografie, ASEM, Departamentul BI, str. Bănulescu-Bodonui 61, IEG, 069708111, mihaihachi@gmail.com

Centru. A fost utilizată informația BNS și a Agenției Servicii Publice, utilizându-se mai multe metode – statistică, matematică, cartografică, sistemică etc. S-a creat o bază de date la nivelul unităților administrativ-teritoriale primare de nivel comună, ceea ce permite o evaluare obiectivă și detaliată.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Situația social-economică complicată prin care trece R. Moldova are un impact negativ asupra evoluției situației geodemografice. Majoritatea indicatorilor demografici atestă un declin considerabil, depășind cu mult limita optimă acceptată de comunitatea internațională. Presiunea demografică sau dependența demografică este un indicator cu tangență directă asupra pieței forței de muncă și asupra dezvoltării socio-economice de ansamblu. Indicatorul presiunii demografice, numit și rata dependenței demografice „*demographic dependency ratio*” atestă „povara economică” ce revine populației în vârstă aptă de muncă în raport cu populația inaptă de muncă. Aceasta poate evalua print-un raport al dependenței generale, a raportului de dependență vârstnici/populația aptă de muncă, tineri/populație aptă de muncă, precum și vârstnici/populație tânără acestea fiind raportate la optimul demografic recomandat pentru asigurarea durabilității demografice. Raportul optim între cele 3 grupe mari de vârstă este 20/65/15 (%).

Conform criteriilor aprobate în R. Moldova cu privire la cele trei grupe mari de vârstă, vârsta aptă de muncă constituie 16-62 de ani pentru bărbați și 16-57 de ani pentru femei, urmând ca să fie majorată până la 63 de ani pentru ambele sexe. Vârsta de pensionare se va majora cu 6 luni anual, în cazul femeilor atingerea vârstei de 63 de ani va fi abia în anul 2028. În cazul bărbaților, vârsta de pensionare se va majora treptat cu 4 luni, până la împlinirea vârstei de 63 de ani. Bărbații vor atinge vârsta de pensionare, 63 de ani, în anul 2019 [1].

Indicatorii demografici în R. Moldova au avut evoluții instabile, majoritatea dintre aceștea atestă o înrăutățire considerabilă a situației demografice în perioada independenței statale. Acesta poate fi dedus din analiza dinamicii unor indicatori care s-au reflectat în formarea structurii populației pe grupe de vârstă (tabelul 1).

Tabelul 1. Evoluția unor indicatori demografici în R. Moldova în intervalul 1960-2017

Anii	Numărul născuților vii	Rata natalității	Rata mortalității	Rata fertilității	Speranța de viață la naștere, ani
1960	89 910	29,3	10,6	3,46	68,1
1970	69 778	19,4	10,4	2,56	69,4
1980	79 580	19,8	10,1	2,41	65,6
1990	77 085	17,7	9,7	2,39	68,0
2000*	36 939	10,2	11,3	1,29	67,6
2011	39 182	11,0	11,0	1,27	70,9
2012	39 435	11,1	11,1	1,28	71,1
2013	37 871	10,6	10,7	1,24	71,5
2014	38 616	10,9	11,1	1,28	71,5
2015	38 610	10,9	11,2	1,30	71,5
2016	37 394	10,5	10,8	1,28	72,2
2017	34 060	10,2	10,4	1,30	72,5

• - evidența fără teritoriile din stânga Nistrului

Sursa: baza de date BNS

Datele atestă o înrăutățire a majorității indicatorilor demografici în intervalul de după obținerea independenței statale. Un nivel critic îl are natalitatea, numărul copiilor născuți-vii atingând nivelul minim din toate timpurile în 2017, diminuarea fiind cu circa 8% comparativ cu anul 2000, iar rata fertilității se înscrie printre cele mai mici în lume și este mult sub pragul critic care ar permite înlocuirea generațiilor [Matei C., 2017, p. 57]. Această involuție s-a reflecta asupra modificării celor trei grupe mari de vârstă (tabelul 2).

Tabelul 2. Ponderea celor 3 grupe mari de vârstă în totalul populației în raioanele Regiunii de Dezvoltare Centru, %

	0-14 ani	15-56/61 de ani	62 +
Unități administrativ-teritoriale în faza incipientă de îmbătrânire demografică			
Ialoveni	19,3	67,4	13,3
Unități administrativ-teritoriale aflate în fază medie de îmbătrânire			
2. Orhei	16,7	69,0	14,4
3. Dubăsari	16,6	69,0	14,4
4. Nisporeni	19,0	66,4	14,6
5. Rezina	17,5	67,6	14,9
6. Strășeni	19,3	65,6	15,1
7. Criuleni	18,8	66	15,2
8. Călărași	17	67,7	13,3
9. Ungheni	20	64,7	15,3
10. Hâncești	19,1	65,5	15,4
Unități administrativ-teritoriale aflate în fază înaltă de îmbătrânire			
11. Anenii Noi	18	65,7	16,6
12. Telenești	19,6	63,7	16,7
13. Șoldănești	19,7	63,2	17,1
Media pe republică	16,7	67,3	16
Optim recomandat	20	65	15

Sursa: adaptat în baza datelor BNS și scara Bojio-Garnier

Chiar dacă situația de ansamblu în Regiunea de Dezvoltare Centru e mai favorabilă decât în alte structuri teritoriale regionale, se atestă o modificare a structurilor demografice pe grupe mari de vârstă în sensul micșorării cotei copiilor, ceea ce va compromite perspectiva demografică a regiunii în ansamblu și o îmbătrânire demografică a majorității unităților administrativ-teritoriale, acestea aflându-se în faza medie și înaltă a îmbătrânirii demografice.

În ceea ce privește raportul de dependență la nivelul UTA de rangul II sub nivelul pragului optim recomandat este dependența copiii/populație aptă de muncă. În acest sens, situația cea mai puțin favorabilă este pentru raioanele Orhei, Dubăsari, Rezina, Călărași cu ponderi a populației tinere sub 16 ani mult sub limita ce asigură durabilitatea sistemului socio-demografic (tabelul 3).

Tabelul 3. Raporturi de dependență a populației în unitățile administrativ-teritoriale ale R. D. Centru. 01.01.2018

	Raport total de dependență (RTD)	Raport de dependență copii (RDC)	Raport de dependență vârstnici (RDC)	Raport de dependență (vârstnici/copii)
1. Anenii Noi	52,2	27,3	24,9	91
2. Călărași	47,7	25,1	22,5	89
3. Criuleni	52,5	28,5	23,0	81
4. Dubăsari	44,9	24,1	20,8	86
5. Hâncești	52,7	29,1	23,6	81
6. Ialoveni	48,4	28,6	19,7	69
7. Nisporeni	50,6	28,7	22,0	77
8. Orhei	45,1	24,1	20,8	86
9. Rezina	47,9	25,9	22,1	85
10. Strășeni	52,4	29,4	23,1	78
11. Șoldănești	58,2	31,1	27,1	87
12. Telenești	56,9	30,7	26,2	85
13. Ungheni	54,8	30,9	23,6	76
Media pe RDCentru	51,1	28	23	82
Optim recomandat	54	31	23	75

Sursa: calculat în baza datelor BNS

La nivel zonal situația este mult dezechilibrată la nivelul comunelor și satelor din componența acestora care atestă structuri dezechilibrate, mai multe localități pierzând capacitatea de reproducere, fiind sortite într-un viitor apropiat dispariției (figura 1).

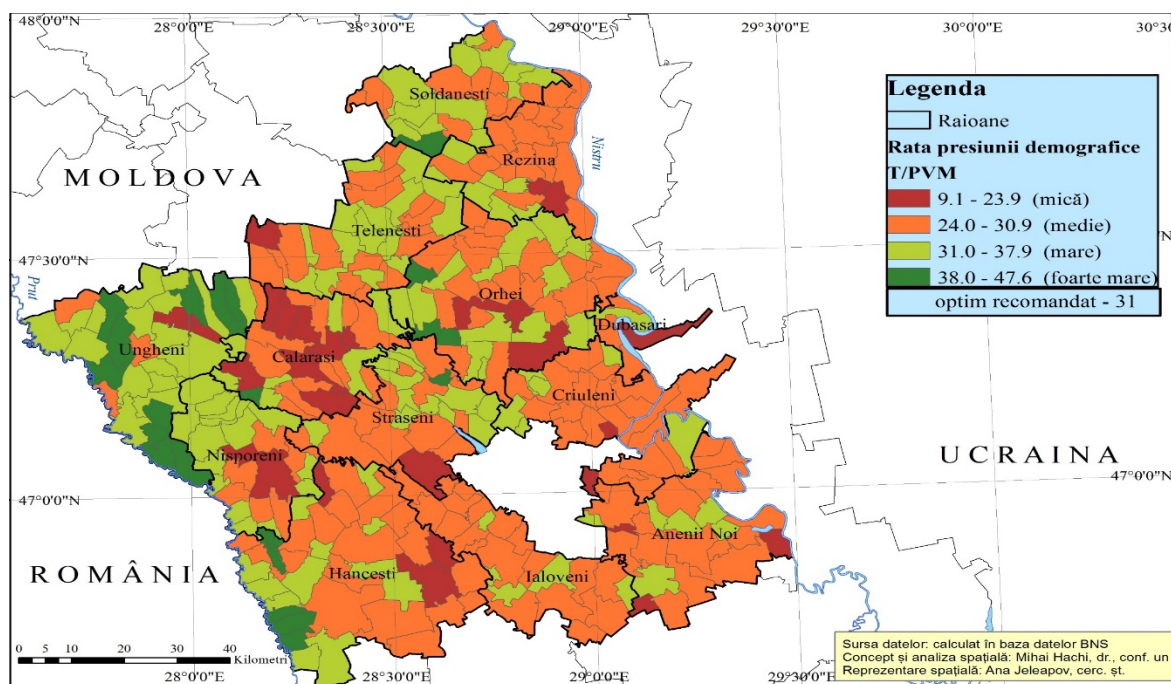

Figura 1. Raportul de dependență copii 0-14/populație în vârstă de muncă 15 – 57/62

Sursa: elaborat în baza datelor BNS

Asfel, un șir de localități au rate de dependență copii/vârșnici sub nivelul a 20% din total, situația de perspectivă demografică a acestora fiind incertă. În rândul acestor localități se înscriu și orașele Orhei (9,1%), Nisporeni (18,2%), Rezina (20,2%). Situația demografică precară se înregistrează la nivelul întregii regiuni de dezvoltare, o situație relativ mai bună este pentru localitățile rurale conservate mai mult demografic. Comunele cu cele mai mici valori ale ratei de dependență copii/populație aptă de muncă sunt: Corjova (Dubăsari), Răciula și Rădeni (Călărași), Ivancea (Orhei), toate având valori sub 20%. Iar situația cea mai bună comunele din vecinătatea capitalei. Din numărul total de localități 29% au o rate de dependență peste nivelul optimului recomandat, care ar asigura continuitatea geodemografică.

O altă caracteristică geodemografică importantă ține de îmbătrânirea populației. Aceasta se realizează în ritmuri destul de mari, fiind determinată de creșterea naturală lentă a populației și/sau migrația internă și externă a populației tinere de vârstă reproductivă. Aceasta a determinat îmbătrânirea demografică a majorității localităților R. D. Centru, la creșterea presiunii demografice și al crearea unor dezechilibre demografice care depășesc cu mult limita optimă recomandată. Astfel, doar populația raionului Ialoveni în ansamblul ei se află în pragul de îmbătrânire incipientă conform gradației Bojio-Garnier, celelalte raioane se încadrează în limitele fazei medii și înalte de îmbătrânire (tabelul 2). Corespunzător presiunea demografică pentru un număr mare de localități depășește cu mult limita de 15%.

Durabil este considerat sistemul sociodemografic în care patru contribuabili susțin o persoană de vârstă pensionată. În condițiile în care rata de ocupare a populației în R. Moldova este de 42% acesată presumpție crește și mai mult.

Localitățile tinere cu gradul de îmbătrânire sub 8% sunt cele mai puține la număr (18), având o pondere de doar 2,9%. Majoritatea localităților tinere sunt mici și foarte mici, cu populație în curs de stabilizare, irelevante uneori sub aspect comparativ, cu populație în creștere cu un nivel superior mediei regionale sau republicane. Printre acestea se înscriu câteva localități cu populație predominant romă, cu un grad de policitate superior celorlalte grupuri etnice (ex Vulcănești/Nisporeni,

Palanca și Ursari/Călărași, etc.). Doar 3 localități dintre acestea au statut de comună, chiar dacă dimensiunile lor sunt mici sau foarte mici (Valea Trestieni/Nisporeni (737 de locuitori), Crihana, Orhei (194 de locuitori) și Socoleni, Anenii Noi (452 de locuitori) [3, 2014, p.114].

Alte 96 de localități (15,7%) au un indice al îmbătrânirii sub nivelul pragului limită a îmbătrânirii demografice 12% conform scării Bojio-Garnier. Cea mai mare pondere o au localitățile aflate în fază medie și înaltă a îmbătrânirii demografice cu, respectiv 254 de localități (41,3%) și 246 de localități (40,1%). Situația relativ bună la acest capitol se datorează poziționării față de capitală, precum și tranziției demografice mai tardive decât în R.D. Nord.

Din punct de vedere geografic îmbătrânirea cea mai accentuată este în UTA Telenești Ungheni Șoldănești, Rezina aflate la limita de nord a regiunii, precum și localitățile din extremitatea estică și sudică

Cât privește raportul demografic vârstnici/copii, doar raionul Ialoveni se încadrează în limitele optimului recomandat, restul UTA de tip raional depășesc limita, cel mai dezechilibrat raport fiind în raioanele Anenii Noi (cu 16 p.p), raionul Călărași (cu 14 p.p.), Orhei și Dubăsari (cu câte 11 p.p fiecare).

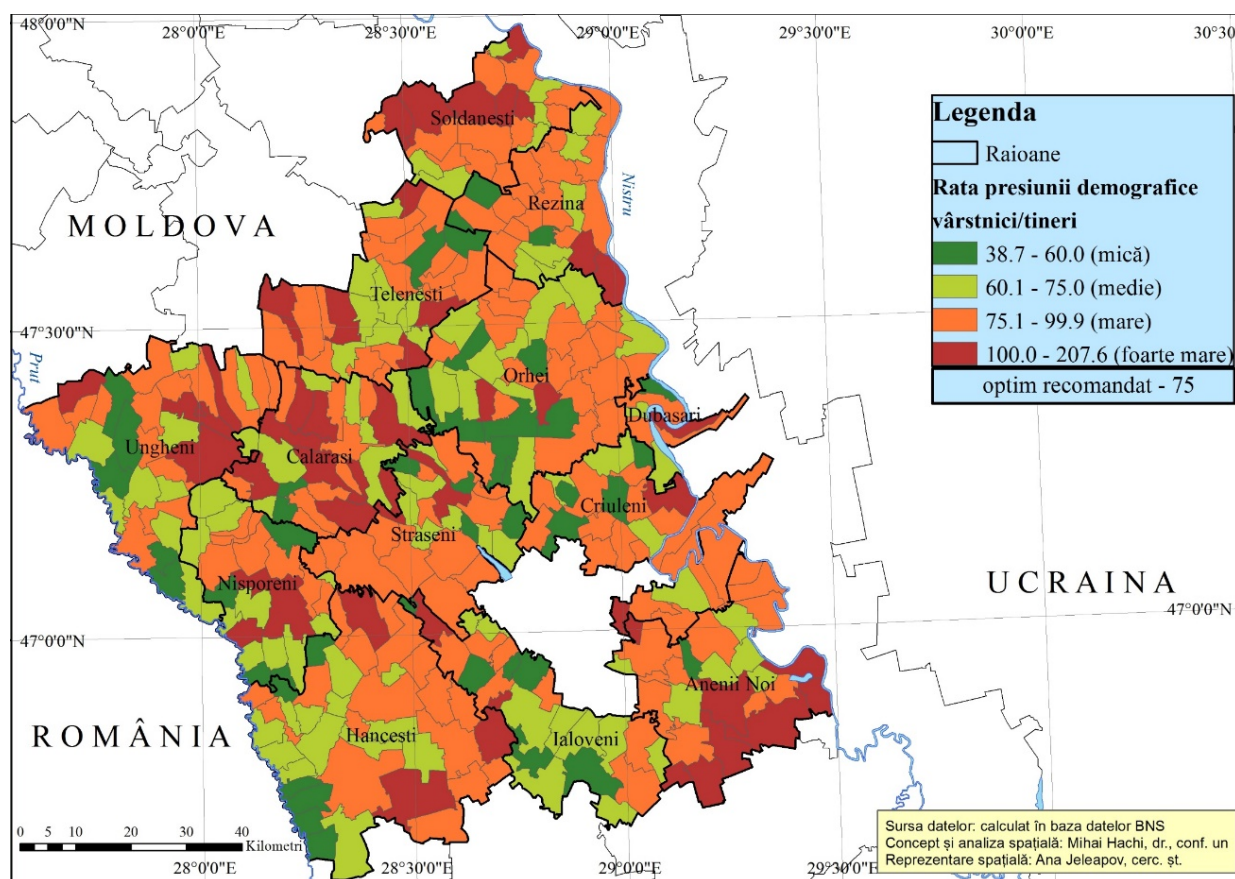

Figura 2. Raportul de dependență vârstnici/tineri, %

Sursa: elaborat în baza datelor BNS

Chiar dacă presiunea demografică actuală în majoritatea localităților este apropiat de mediu ritmul de îmbătrânire demografică înalt, creșterea lentă a populației pe fondul continuării migrației va determina creșterea „poverii economice”, pe care va trebui să o suporte populația aptă de muncă în raport cu celelalte categorii întreținute.

CONCLUZII

1. Sub aspectul presiunii demografice localitățile R. D. Centru atestă o creștere mult peste optimul demografic recomandat. Chiar dacă populația în vârstă aptă de muncă rămâne a fi

apropiată optimului, grupa populației tinere și, în special, cota populației în vârstă depășește cu mult limita recomandată. Astfel, 58% dintre comune au o rată de dependență a tinerilor sub limita admisibilă și 67% dintre comune au o rată a dependenței vârstnicilor peste limita admisibilă, ceea ce a confirmat ipoteza inițială despre îmbătrânire mai rapidă a localităților R. D. Centru și perspectiva incertă în privința înlocuirii generațiilor. Se atestă dezechilibre demografice majore, ceea ce face incertă continuitatea demografică a majorității localităților.

2. Localitățile R.D. Centru au structuri demografice deformate din punctul de vedere al celor trei grupe mari de vârstă, chiar dacă tranziția demografică a decurs mai lent comparativ cu alte regiuni de dezvoltare;
3. Un număr mare de localități și-au pierdut continuitatea demografică, fiind sortite dispariției în timp;
4. Chiar dacă gradul de precizie crește prin raportarea indicatorilor analizați la unitățile administrativ-teritoriale comună, în unele cazuri mai multe localități mici cu structuri demografice deformate statistic defavorizează centrele de comună.
5. Politicile de dezvoltare aplicate în profil spațial, precum și alocarea unor resurse financiare și materiale trebuie să ia în considerație situația actuală și de perspectivă în scopul unei mai bune monitorizări și gestionări a componentei socio-demografice.

BIBLIOGRAFIE:

1. <http://lex.justice.md/md/313291/> (accesat 10.10.2018).
2. Formarea populației Republicii Moldova (studiu istorico-demografic). Monografie. Coord. Matei, C., Hachi, M., Sainsus, V. „Artpoligraf”, 2017, 340 p., 22 c.a. ISBN 978-9975-75-883-3.
3. Evoluția demografică a Republicii Moldova. Monografie. Coord. Matei C., Hachi M., dr. conf. univ. Ch.:ASEM, 2014, 210 p. 18 c.a.
4. <http://lex.justice.md/md/312874/> Legea cu privire la organizarea administrativ-teritorială a R. Moldova (accesat 04.10.2018).
5. <http://adrcentru.md/pageview.php?l=ro&idc=230&> Strategia de Dezvoltare Regională Centru 2016-2020
6. Anuarul Statistic al Republicii Moldova (1989-2017). Biroul Național de Statistică. Chișinău: Statistica.

IMPACTUL MIGRAȚIEI DE MUNCĂ ASUPRA NIVELULUI OCUPĂRII DIN REPUBLICA MOLDOVA

DORIN VACULOVSKI¹,
ASEM, Chișinău, Republica Moldova

Abstract

Intensificarea migrației internaționale de muncă generează o serie de riscuri și provocări legate, în special, de sistemul de securitate socială și perspectivele unei dezvoltări durabile a economiei naționale. Pe de altă parte, migrația internațională de muncă reprezintă cea mai sigură cale de depășire a dezechilibrelor de pe piața autohtonă a muncii, de depășire a riscului sărăciei și asigurarea populației a unui trai decent.

The intensification of international labor migration generates a series of risks and challenges related, in particular, to the social security system and the prospects for a sustainable development of the national economy. On the other hand, international labor migration is the surest way to overcome imbalances in the domestic labor market, to overcome the risk of poverty and to ensure a decent living for the population.

Cuvinte cheie: migrația internațională de muncă, ocuparea forței de muncă, capitalul uman, remitențe dezvoltare durabilă

Jel classification: J6.

În prezent, Republica Moldova se confruntă cu un declin extrem de mare al nivelului ocupării astfel încât, în ultimii ani, rata de ocupare a marcat nivelul de circa 40% și se menține la acest nivel de mai mulți ani. Potrivit datelor Anchetei Forței de Muncă, în anul 2017 rata de ocupare a constituit circa 40,5%, cu 0,3 p.p. mai mică decât în anul precedent, pe când rata de activitate, s-a plasat la nivelul de circa 42,2%, în descreștere cu 0,4 p.p. comparativ cu anul precedent (figura 1).

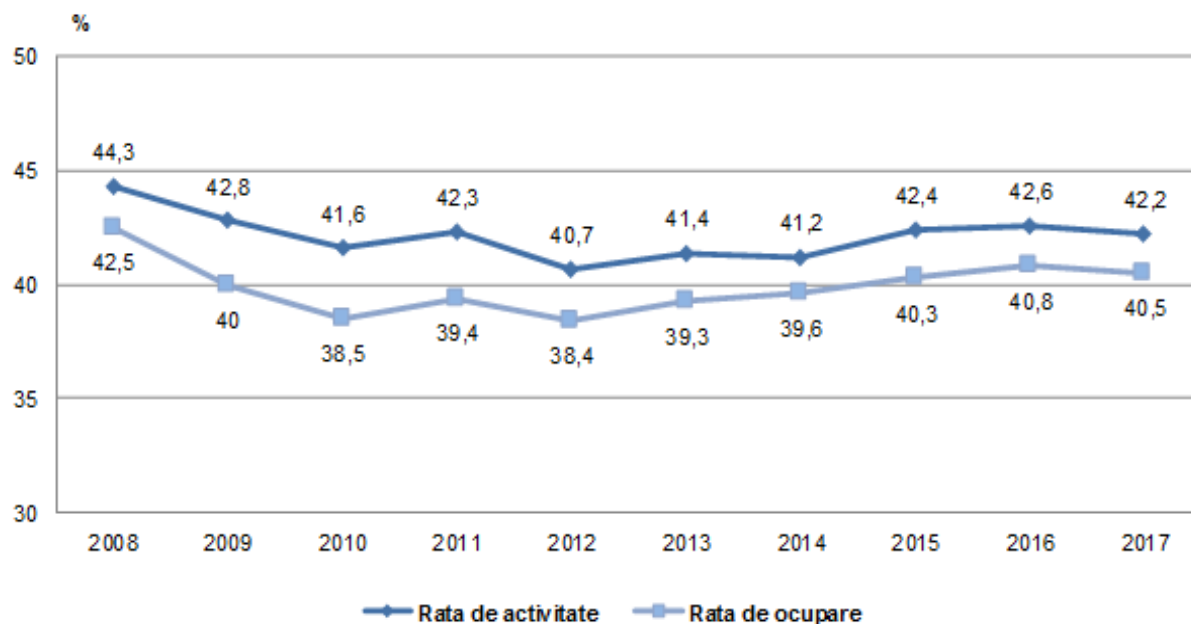

Figura 1. Evoluția ratelor de activitate și ocupare

Sursa: Biroul Național de statistică, www.statistica.md

Pe fundalul descreșterii nivelului ocupării, se diminuează și rata șomajului. În 2017 rata șomajului din Republica Moldova a constituit 4,1%.

Declinul indicatorilor ocupaționali are loc pe fundalul creșterii accelerate a migrației de muncă, precum și a numărului persoanelor care nu doresc să lucreze. Potrivit datelor Anchetei forței de Muncă, numărul persoanelor plecate la muncă peste hotare a constituit circa 318,4 mii persoane.

¹ Vaculovski Dorin, doctor în economie, conferențiar universitar, Academia de Studii Economice a Moldovei, Republica Moldova, mun. Chișinău, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni nr. 61, (+373 022) 402 733, dorinvaculovsky@yahoo.com

Totodată, se înregistrează o creștere a numărului persoanelor inactive, care în 2017 au constituit 1382,4 mii persoane, din care 616,6 mii au constituit pensionarii, 254,1 mii, respectiv, persoanele care nu doresc să lucreze deoarece învață sau studiază, 189,9 mii - persoanele care nu doresc să lucreze pentru venit deoarece îngrijesc de familie, 216,3 mii - persoanele care se află în țară, dar care nu doresc să lucreze în Moldova deoarece deja au un loc de muncă (permanent sau sezonier) peste hotare sau persoanele care planifică să lucreze peste hotare, 7,7 mii - persoanele descurajate în a-și mai găsi un loc de muncă în țară. Trebuie remarcată și creșterea continuă a persoanelor NEET¹. În anul 2017 ponderea tinerilor NEET a constituit 29,3% din numărul total de tineri în vârstă de 15-29 ani, cu excepția persoanelor plecate peste hotare la lucru sau în căutare de lucru

Astfel, se poate constata faptul, că populația Republicii Moldova nu este motivată să fie prezentă pe piața muncii din republică, ea preferând fie munca în străinătate, fie activități în economia informală, fie alte tipuri de activități decât cele de muncă.

Unii experți în domeniu, oameni politici sau surse mass-media încearcă să demonstreze că anume intensificarea fenomenului migrator poartă cea mai mare vină de degradarea indicatorilor ocupaționali, care, realmente, reprezintă un risc major pentru perspectivele de dezvoltare economică a Republicii Moldova. Într-adevăr, diminuarea volumului ocupării conduce la compromiterea sistemului de securitate socială prin creșterea raportului de dependență economică, precum și la apariția unui deficit de forță de muncă. Or, un asemenea fenomen a fost observat în unele țări aflate în tranziție la economia de piață care au depășit cu succes criza economică.

Însă, realitatea actuală din Republica Moldova este cu totul alta. Exodul masiv de persoane active este determinat, în primul rând, de lipsa unor oportunități reale de angajare, în special, în mediul rural, precum și de veniturile salariale extrem de mici care nu pot asigura un nivel de trai decent.

Or, atât salariile mici cât și oportunitățile slabe de angajare din Republica Moldova sunt cauzate de factori economici moșteniți încă din perioada economiei socialiste și persistă și în perioada contemporană, și anume: excesul de ofertă de muncă², o structură ocupațională nefavorabilă, lipsa de resurse investiționale, lipsa spiritului antreprenorial. Toate acestea au condus la constituirea unei conjuncturi economice care nu poate asigura o creștere importantă a valorii adăugate, respectiv o creștere a productivității sociale a muncii necesară pentru asigurarea resurselor necesare pentru un trai decent pentru întreaga populație.

Conform datelor statistice, în 2017 în distribuția persoanelor ocupate pe activități economice rezultă că în sectorul agricol, ramură care nu asigură o creștere esențială a productivității muncii, au activat 390,5 mii persoane (32,3% din totalul persoanelor ocupate). Din rândul acestora, 46 la sută (sau 14,9% din total ocupare) o constituie persoanele ocupate cu producerea produselor agricole *în exclusivitate pentru consumul propriu*. Pe de altă parte ponderea persoanelor ocupate în industrie a constituit 12,0%, iar în construcții 4,7%. Față de nivelul anului trecut numărul persoanelor ocupate în industrie s-a micșorat cu 2,5%, iar în construcții cu 7,1%. În sectorul servicii au activat mai mult de jumătate (51,0%) din totalul persoanelor ocupate, ponderea acestora fiind în creștere față de 2016 (49,2%).

Anume situația creată impune o mare parte din persoanele active să plece la muncă peste hotare. Într-adevăr, în situația în care oamenii în vârstă aptă de muncă nu se pot regăsi în localitățile lor natale, și nu-și pot asigura un trai decent, migrația de muncă ar fi cea mai benefică soluție.

Situația se prezintă și mai critică pentru localitățile rurale de unde, de fapt, și pleacă la muncă majoritatea migranților din Republica Moldova (circa 69,6% în 2017). Anume în mediul rural, unde

¹ Grupul NEET (Termenul original din limba engleză: „Not in Employment, Education or Training (NEET)”) îl reprezintă tinerii în vârstă de 15-29 ani, care nu fac parte din populația ocupată, nu studiază/învață în cadrul sistemului formal de educație și nu participă la nici-un fel de cursuri sau alte instruirii în afara sistemului formal de educație.

² În anii 80' Republica Moldova fiind o republică unională din cadrul URSS se caracteriza prin cea mai mare densitate a populației, circa 130 persoane pe km².

majoritatea populației este ocupată în agricultură, iar perspectivele de creare a unor noi locuri de muncă sunt incerte, oportunitățile de angajare sunt practic nule.

Datele statistice arată că majoritatea migranților până la plecarea au activat în sectorul agricol (43,3%). Pentru bărbați, acest indicator (50,3%) este net superior față de cel înregistrat la femei (28,4%). Un alt sector important în care au activat anterior bărbații sunt construcțiile (18,1%). În rândul femeilor, o pătrime (26,9 %) a lucrat anterior în administrație, învățământ, sănătate, iar o cincime (22,8%), respectiv, în comerț, hoteluri și restaurante¹.

Cu toate că pe parcursul perioadei de referință numărul femeilor migrante este în creștere, în totalul persoanelor migrante predomină bărbații – 66,3% în 2017 (respectiv, 65,3% în mediul rural și 68,9% în mediul urban) (figura 2).

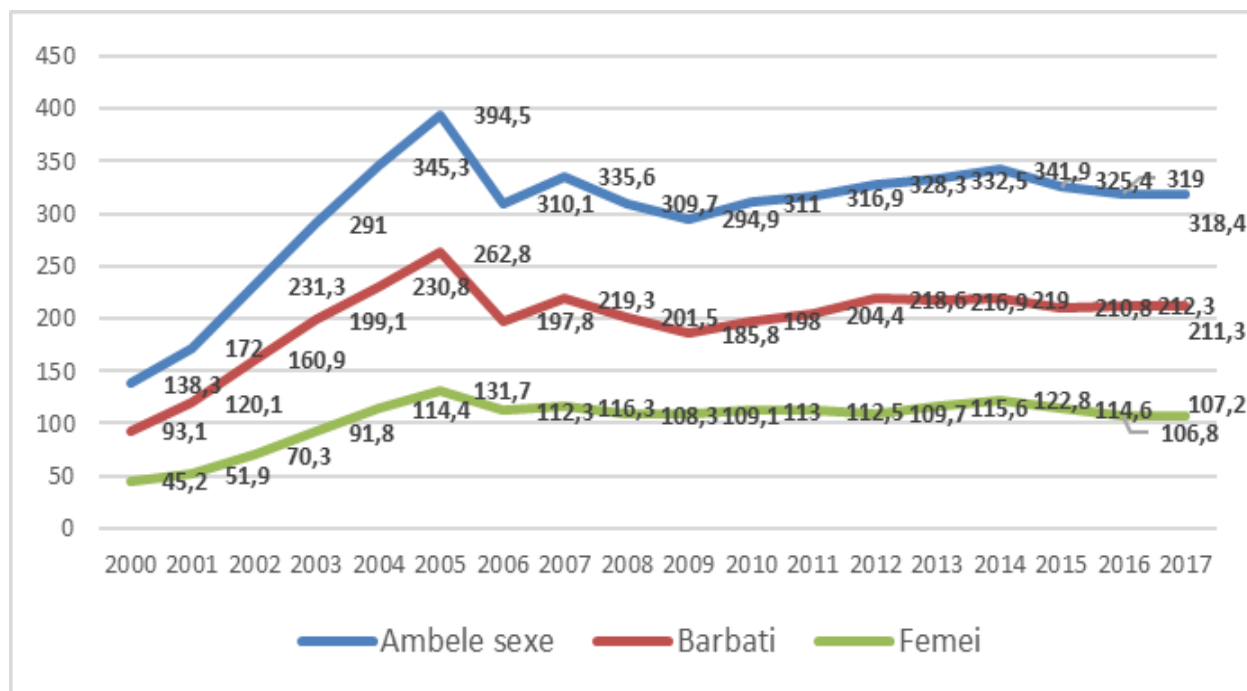

Figura 2. Populația de 15 ani și peste, aflată la lucru sau în căutare de lucru peste hotare, pe sexe, mii persoane

Sursa: Biroul Național de statistică, www.statistica.md

¹ Migrația forței de muncă, Biroul Național de Statistică, Chișinău 2013.

UNELE REFLECȚII PRIVIND PRACTICA JUDICIARĂ ALE CURȚII EUROPENE ÎN DOMENIUL FISCAL

ALEXANDRU ARMEANIC, *conf.univ.,dr,*
Academia de Studii Economice din Moldova
E-mail: aarmenic@mail.ru

Summary

The issue of the European Court of Justice's reflection on judicial practice will be analyzed in the light of decisions that establish European practice in this tax compartment, with reference to the EU's most important revenue such as the Value Added Tax. At the time of the entry into force of the Rome Tax Convention on Circulation Tax applied in the Member States, there are different tax rates, procedural differences and the structure of the tax. The European Court's comments as well as other rulings in which the Court embodies or completes VAT legislation forms an integral part of the legal basis governing VAT because they contain provisions which determine the mechanism for implementing the directives. The decisions of the European Court have become a source of law and a component part of the legal mechanism for the harmonization of legislation governing indirect taxes in the Member States of the European Union. In our research, we will present a few examples of judicial practice, demonstrating the degree of influence of the European Court in the formation of some legal institutions of the species, as well as European tax law in general.

Key words: Value Added Tax, European Court of Justice rulings, European judicial practice in the field of taxation, interpretation of legal norms.

JEL Classification: K3, K34.

1. INTRODUCERE

Problema reflecțiilor privind practica judiciară ale Curții Europene va fi analizată prin prisma unor hotărâri ce statornicește practica europeană la acest compartiment în domeniul fiscal, cu referință la cel mai important venit al Uniunii Europene cum este: Taxa pe Valoarea Adăugată. De remarcat, că impozitele directe sunt de regulă lăsate la voia reglementării țărilor membre ale Uniunii Europene și accentul fiind pus anume pe Taxa pe Valoarea Adăugată, fiind venitul primordial pentru bugetul Uniunii Europene. Ca rezultat, s-a format un spațiu unic cu privire la impozitul pe circulație. Realizarea acestui plan și-a găsit expresia în adoptarea următoarelor directive:

- *Prima directivă* (nr. 67/227/CEE din 11.04.1967) cu privire la armonizarea legislației statelor-membre despre impozitele pe circulație;
- *Directiva nr. 2* (nr. 67/322/CEE din 11.04.1967) cu privire la armonizarea legislației statelor-membre despre impozitele pe circulație structura și procedura privind aplicarea unui sistem unic a TVA;
- *Directiva nr. 3* (nr. 69/463/CEE din 09.12.1969) cu privire la armonizarea legislației statelor-membre despre impozitele pe circulație instituirea taxei pe valoare adăugată în statele-membre (această directivă permite Belgiei și Italiei de a amâna introducerea TVA până la 1.01.1972);
- *Directiva nr. 4* cu privire la TVA (nr. 71/401/CEE din 20.12.1971);
- *Directiva nr. 5* cu privire la TVA (nr. 72/250/CEE din 4.6.72);
- *Directiva nr. 6* cu privire la armonizarea legislației statelor-membre despre impozitele pe circulație sistemul unic de impozitare a valorii adăugate: condiții unice de calculare a impozitului (nr. 77/288/CEE din 17.05.1977).

Acestea și alte directive a Consiliului adoptate mai târziu, au stabilit un regim juridic unic pe teritoriul statelor-membre Uniunii Europene. Cele mai importante dintre ele sînt *Directiva nr. 1, nr. 2 și nr. 6 privind TVA*.

Prima directivă a instituit TVA-ul în Comunitate și a stabilit principiile sale de funcționare. Prevederile de bază a Directivei sînt:

- condiția pentru statele-membre de a înlocui impozitul pe circulație cu o forma unică a TVA;

- fundamentarea principiului calculării TVA, care este diferit de cel folosit în cazul impozitului pe circulație;
- determinarea ordinii de implementare a prevederilor directivei date.

Directiva nr. 2 privind TVA a completat prevederile directivei nr. 1, astfel concretizând modalitatea de realizare.

2. GRADUL DE INVESTIGARE A PROBLEMEI LA MOMENTUL ACTUAL, SCOPUL CERCETĂRII

Primele directive au stabilit baza unui sistem unic privind TVA. Totodată o serie de probleme au rămas fără reglementare, în special, determinarea sferei de aplicare a impozitului (nomenclatura mărfurilor și serviciilor, cu privire la care se aplică TVA). În corespundere cu directivele menționate, acest moment a rămas în competența statelor-membre, care de sinestătător determină lista mărfurilor și serviciilor impozitate cu TVA și scutite de acest impozit.

După aprobarea în 1977 a Directivei nr. 6, Consiliul a adoptat o serie de hotărâri de modificare și completare a primelor directive.

În baza experienței acumulate pe parcursul a 10 ani, Directiva nr. 6 trebuia să înlocuiască Directiva nr. 2 și să întărească sistemul de norme care stabilesc mecanismul unic de funcționare a TVA la nivelul statelor-membre. Prevederile Directivei date au fost implementate în legislația națională a statelor membre în decursul a 10 ani după intrarea în vigoare. Ultimul stat care a efectuat modificările necesare în legislația sa cu privire la TVA, a fost Grecia.

Sarcinile de bază a Directivei nr. 6, au fost hotărâte și aceasta de drept se consideră actul de bază în sistemul juridic a Comunității care reglementează TVA. Ca urmare normele Directivei nr. 6 precum și însăși sistema de funcționare al TVA ulterior au suferit o serie de modificări și completări.

Au fost adoptate un șir de directive, care reglementează amănunțit o varietate largă de probleme, legate de aplicarea TVA. De exemplu, Directiva nr. 8 (Nr. 79/1072/CEE din 06.12.1979) cu privire la armonizarea legislației statelor membre despre impozitele pe circulație reguli privind aplicarea TVA persoanelor care se află în afara teritoriului țării; Directiva nr. 10 (Nr. 84/386/CEE din 31.07.1984) cu privire la armonizarea legislației statelor-membre despre impozitele pe circulație - aplicarea TVA la arenda bunurilor materiale mobile.

Desigur, că un rol important la stabilirea și aplicarea corectă a sistemului juridic care reglementează TVA (ca și în alte ramuri ale dreptului european), au avut hotărârile Curții Europene.

Așadar, existența Taxei pe Valoarea Adăugată (*în continuare TVA*) în sistemul fiscal al fiecărui stat este condiția obligatorie pentru aderarea la uniune, avînd ca argument, că vărsările financiare de la TVA reprezintă unul din principalele surse de formare a bugetului Uniunii Europene. Statele-membre unde s-a instituit TVA, stabilesc mărimea cotei impozabile în limitele, stabilite în legislația europeană. (art. 12, Directiva nr. 6) ^[1].

Potrivit Directivei nr. 6^[2] obiectele impozabile cu TVA constituie: livrarea mărfurilor și serviciilor pe teritoriul statelor-membre de către subiecții impozabili în baza unei remunerări, importul mărfurilor din statele care se află în afara teritoriului vamal al uniunii, achiziționarea mărfurilor care trec frontiera statelor membre.

3. METODE ȘI MATERIALE APLICATE

Aplicarea TVA la livrarea mărfurilor pe teritoriul statelor-membre este posibil doar prin prezența condițiilor stabilite în legislația de integrare și în special Directiva nr. 6^[3] cu privire la TVA:

- mărfurile livrate trebuie să fie obiect al TVA și să nu fie incluse în lista mărfurilor scutite de acest impozit (art. 13 16) ^[4];
- livrarea mărfurilor trebuie efectuată de persoana care deține statut de subiect impozabil (art. 2, 4) ^[5];

- livrarea mărfurilor trebuie să fie parte componentă a activității economice a subiectului impozabil;
- livrarea mărfurilor trebuie efectuată sau planificată în bază de remunerare;

TVA la mărfurile care trec frontiera statelor-membre uniunii, se aplică în baza principiului *destination-based tax*, astfel, Taxa pe Valoarea Adăugată se încasează în țara de destinație a mărfii adică în țara unde este importat. Plătitor este persoana cui i-au fost livrate mărfurile prin import. Excepție fac unele tipuri de mărfuri (mărfuri obținute prin poștă, mărfurile accizate (*excise goods*) și unele tipuri de mijloace de transport (*new means of transport*)), asupra cărora va funcționa principiul *origin-based tax*, adică plata TVA se aplică la locul producerii.

Aplicarea TVA la mărfurile importate din statele care sînt situate în afara teritoriului vamal al uniunii, se realizează în corespundere cu procedura analogică procedurii de aplicare a taxei vamale pentru mărfurile importate.

TVA reprezintă unul din cele mai importante impozite din categoria celor indirecte, reglementarea căreia este o condiție esențială intru dezvoltarea pieții comune. Întru susținerea acestei idei organele statelor-membre au depus un efort esențial pentru crearea unui mecanism unic de funcționare a TVA.

Desigur, că un rol important la stabilirea și aplicarea corectă a sistemului juridic care reglementează TVA (ca și în alte ramuri ale dreptului european), au avut hotărârile Curții Europene. Primul litigiu referitor la TVA a fost examinat în 1975.

4. REZULTATE OBȚINUTE ȘI DISCUȚII

La moment, practica judiciară conține zeci de litigii care cuprind cazuri de încălcare și înțelegere incorectă a prevederilor directivelor privind TVA. De exemplu, la determinarea condițiilor necesare pentru aplicarea TVA, survineau o serie de litigii referitor la interpretarea corectă a noțiunilor ”remunerare” (consideration), „activitate economică” (economic activity) etc. Comentariile respective au fost elaborate de Curtea Europeană. Acestea precum și alte hotărâri, în care Curtea concretiza sau completa legislația privind TVA, reprezintă o parte integrantă a bazei juridice ce reglementează TVA, din motivul că conțin prevederi, care determină mecanismul de aplicare a directivelor.

Una din cele mai complexe și importante izvoare ale dreptului fiscal european reprezintă activitatea Curții Europene cu privire la interpretarea și aplicarea directivelor (în deosebi Directiva nr. 6)^[6]. Hotărârile Curții, legate de aplicarea directivelor, reprezintă prin sine o etapă a creației legislative, la finalizarea căreia directiva practic devine perfectă.

În continuare, vom prezenta spre exemplificare cîteva cazuri de judecată, demonstrînd astfel gradul de influență a Curții Europene la formarea unor instituții juridice aparte precum și a dreptului european.

De exemplu, Dosarul nr. 268/83 Curtea a stabilit că persoana, care a obținut o clădire a cărei construcție este nefinalizată, nepredestinată activității comerciale, trebuie să fie privită ca „contribuabil” în contextul art. 4 (1), Directiva nr. 6^[7]. Persoana în cauză beneficiază de scutiri fiscale la TVA din momentul cînd acest imobil a început să aducă venituri impozabile.

În Dosarul Nr. 235/85 Curtea a stabilit, că prestarea serviciilor de către notari poate fi considerată, în contextul Directivei nr. 10 privind TVA^[8], ca activitate economică, exercitată independent și astfel supusă impozitării cu TVA.

În aceeași ordine de idei, după părerea Curții, sunt plătitori a TVA și încasatorul de impozite, împuterniciți de a colecta impozitele la nivel local, în cazurile, cînd activitatea lor este organizată și remunerată ca o activitate economică independentă și nu este privită ca executare a funcțiilor organelor publice.

În una din Hotărârile sale, Curtea Europeană a explicat normele Directivei nr. 6 care prevăd aplicarea TVA față de activitatea organelor administrației publice. Mecanismul TVA, stabilit în directive a fost interpretat de către Curtea Europeană. Astfel, în Dosarul nr. 89/81 prin hotărîrea din 01.04.1982 Curtea a determinat: Directiva nr. 1 stabilește principiul sistemului unic TVA, care

constă în aplicarea impozitului strict proporțional prețului mărfii și serviciului și fără a depinde de numărul fazelor în procesul de creare și realizare a mărfii. Din această schemă reiese, că impozitul nu se aplică pînă la acel moment, pînă cînd toate etapele de creare a prețului mărfii nu au fost finalizate. Respectiv impozitul este achitat de consumatorul final.

Această hotărîre a Curții a determinat structura mecanismului TVA: comerciantul A cumpără marfă de la B în scopul de a o revinde. A achită lui B prețul mărit cu suma TVA determinată proporțional prețului mărfii. Ulterior, A vinde marfa lui C care o obține pentru folosință finală. Prețul propus pentru achitare lui C, conține prețul mărfii, majorat cu suma TVA calculat. A varsă TVA în buget (organele fiscale) cu reținerea sumei, care a fost achitată de B. În această schemă A care a achitat TVA cu reținerea TVA inclus în prețul mărfii lui B, reprezintă contribuabil din punct de vedere juridic. Consumatorul final nu are statut de contribuabil, fiind însă în același moment plătitorul real care suferă astfel povara impozitului.

Directiva nr. 6 urmărește 2 scopuri de bază:

- a) armonizarea impozitului pe circulație în așa fel, încît să excludă barierele în sfera comercială din cadrul uniunii;
- b) a mări bugetul uniunii cu unul din tipurile de venituri proprii, în corespundere cu hotărîrea Consiliului din 21.04.1970 ^[9].

Potrivit normelor Directivei, TVA reprezintă unicul tip de impozit pe circulație ales pentru realizarea scopurilor propuse. Această idee este stipulată în art. 33 din a Șasea directivă 77/388/CEE a Consiliului din 17 mai 1977 și confirmată într-o serie de hotărîri a Curții Europene. Totodată printr-o modificare efectuată la Directiva menționată Nr. 91/680/CEE ^[10], se susține că Directiva nu conține prevederi ce ar îngreui posibilitatea funcționării și includerii noilor tipuri de impozite pe circulație. Problemele de determinare a locului prestării serviciilor și respectiv a locului plății impozitului de asemenea au fost ca obiect a litigiilor examinate de Curte.

Unul din cele mai importante a fost Dosarul Nr. 168/84 hotărîrea asupra căruia a fost pronunțată la 04.04.1985. Astfel, Curtea a menționat că esența art. 9 din Directiva nr. 6 constă în faptul de a ajuta statele membre în determinarea pentru fiecare tip de servicii un criteriu concret de determinare a locului impozitării. Dispoziția articolului stipulează că locul de prestare a serviciilor se consideră locul, unde persoana (care prestează) și-a înființat întreprinderea sa sau are o reprezentare permanentă, locul adresei permanente sau domiciliului persoanei care prestează servicii. În hotărîrea sa Curtea a determinat „locul, unde/de unde se exercită activitatea de antreprenor”. Curtea a interpretat dispoziția art. 9 și în alte hotărîri ale sale. Astfel, în Dosarul nr. 283/84 s-a stabilit, că în cazul prestării serviciilor de transport, chiar dacă o parte din ruta mijlocului de transport trece în afara teritoriului național, statul-membru poate cere plata TVA în volum deplin cu condiția, că aceasta nu contravine competenței fiscale a altor state.

Obiect al examinării în Curtea Europeană a fost și problema determinării bazei de impozitare. Una din cele mai importante hotărîri la acest capitol este cea pronunțată ca rezultat al examinării Dosarului Nr. 16/84.

Esența problemei a constat în determinare bazei TVA în cazul vînzării repetate (revînzare) a bunului. Mai des această problemă apărea în cadrul contractului de vînzare-cumpărare a automobilului, așa cum a și avut loc în litigiul între Comisie și Olanda. Analizînd dosarul, Curtea a amintit principiul sistemului unic al TVA care constă în faptul că referitor la mărfuri și servicii se aplică impozitul comun asupra circulației, stabilit proporțional prețului mărfii sau serviciului neluînd în considerație numărul fazelor producerii acestei mărfii. Ca temei pentru impozitare servește faptul livrării mărfii de către contribuabil cu condiția remunerării reciproce.

5. CONCLUZII

Practic toate aspectele aplicării TVA au fost obiect al examinării de către Curtea Europeană, în hotărîrile căreia se interpretează nu numai prevederile directivelor care reglementează impozitele indirecte, dar și principiile generale ale dreptului european referitor la TVA. De exemplu, potrivit ex-art. 95 (actual art.114) ale Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene (versiune

consolidată)^[11], li se interzice statelor-membre de a efectua acțiuni, ce ar putea duce la discriminare în sfera impozitării. Acest principiu, se răsfrînge și asupra stabilirii termenelor de plată a impozitelor. De exemplu, legislația Danemarcei a stabilit termene diferite pentru plata TVA la mărfurile de origine națională (2,5 luni) și importate (1,5 luni).

Curtea, examinînd în Dosarul nr. 42/83 acțiunea cu privire la contradicția cu prevederile ex-art. 95 (actual art.114) ale Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene (versiune consolidată), a stabilit că luînd în considerare faptul că TVA referitor la mărfurile de origine internă se calculează după o metodă mai complicată, existența a 2 termene diferite a fost îndreptățită.

Astfel, statele-membre, stabilind termene diferite pentru plata TVA la mărfurile de origine interne și cele importate, nu comit, după părerea Curții acțiuni de discriminare în contextul ex-art. 95 (actual art.114) ale Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene (versiune consolidată).

Din cele menționate mai sus, putem concluziona că o influență deosebită asupra aplicării normelor dreptului european o are Curtea Europeană. Hotărârile Curții au favorizat dezvoltarea legislației fiscale prin interpretarea normelor juridice și stabilirea prohibițiilor la acțiunile care nu corespund principiilor de drept european.

Reglementarea efectivă a impozitelor presupune în primul rînd alegerea corectă a formelor și metodelor juridice. Elaborarea directivelor ca formă juridică și determinarea armonizării în calitate de principiu și metodă de unificare a legislației fiscale a statelor-membre, au creat condiții juridice suficiente pentru soluționarea problemelor din sfera politicii fiscale europene.

REFERINȚE:

1. Directiva 2006/112/CE a Consiliului Uniunii Europene din 28 noiembrie 2006 privind sistemul comun al taxei pe valoarea adăugată, publicata în Jurnalul Oficial al Comunitarilor Europene (JOCE), constituie republicarea Directivei a 6-a, respectiv a Directivei 77/388/CE a Consiliului din 17 mai 1977 referitor la impozitul pe cifra de afaceri - sistemul comun privind taxa pe valoarea adăugată: baza unitara de stabilire.
2. Directiva a 6-a, respectiv a Directivei 77/388/CE a Consiliului din 17 mai 1977.
3. Directiva a 6-a, respectiv a Directivei 77/388/CE a Consiliului din 17 mai 1977.
4. Directiva a 6-a, respectiv a Directivei 77/388/CE a Consiliului din 17 mai 1977.
5. Directiva a 6-a, respectiv a Directivei 77/388/CE a Consiliului din 17 mai 1977.
6. Directiva a 6-a, respectiv a Directivei 77/388/CE a Consiliului din 17 mai 1977.
7. Directiva a 6-a, respectiv a Directivei 77/388/CE a Consiliului din 17 mai 1977.
8. Directiva nr. 10 (Nr. 84/386/CEE din 31.07.1984) cu privire la armonizarea legislației statelor-membre despre impozitele pe circulație - aplicarea TVA la arenda bunurilor materiale mobile.
9. Notă: întrucât această trecere s-a produs abia la 21-22 aprilie 1970, când Consiliul European din Luxemburg a hotărât încetarea contribuțiilor naționale și introducerea unui nou sistem de finanțare bazat pe două resurse proprii autentice - impozitele agricole și taxele vamale - suplimentate de o a treia resursă bazată pe taxa pe valoare adăugată (TVA).
10. Articolul 33 din a Șasea directivă 77/388/CEE a Consiliului din 17 mai 1977 privind armonizarea legislațiilor statelor membre referitoare la impozitele pe cifra de afaceri — sistemul comun al taxei pe valoarea adăugată: baza unitară de evaluare, astfel cum a fost modificată prin Directiva 91/680/CEE a Consiliului din 16 decembrie 1991, trebuie interpretat în sensul că nu se opune posibilității ca un stat membru, cu ocazia achiziționării unui teren neconstruit, să includă prestări viitoare de lucrări de construcții în baza de impozitare utilizată pentru calculul impozitelor pe cesiuni și tranzacții — precum „Grunderwerbsteuer” prevăzut de legea germană și astfel, să supună operațiunea căreia i se aplică taxa pe valoarea adăugată potrivit directivei menționate și altor impozite, cu condiția ca acestea din urmă să nu aibă caracterul de taxe pe valoarea adăugată.
11. **Versiune consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene - Tratatul privind Uniunea Europeană (versiune consolidată) - Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (versiune consolidată) - Protocoale - Anexe - Declarații anexate la Actul final al Conferinței interguvernamentale care a adoptat Tratatul de la Lisabona semnat la 13 decembrie 2007 (Jurnalul Oficial C 326 , 26/10/2012 p. 0001 – 0390).**

IMPACTUL SATISFACȚIEI PROFESIONALE ASUPRA PERFORMANȚEI ORGANIZAȚIONALE

ALIC BÎRCĂ¹

Abstract

In the present scientific endeavor, the issue of professional satisfaction and its impact on organizational performance is addressed. Professional satisfaction plays an important role in employee behavior, which makes them to take some decisions about staying or leaving the organization. These decisions directly or indirectly affect organizational performance. Having as a starting point the above mentioned facts, a quantitative study has been carried out to see what is most dissatisfied the employees of the organizations in the Republic of Moldova. As respondents were HR managers or staff representatives from organizations that were included in the survey. They had to express their opinion on three categories of employees: workers, specialists and managers. After processing the information, it was found that there are a multitude of factors that cause professional dissatisfaction among employees.

Key words: *factors of professional performance, job satisfaction, human resource, performance, organizational performance, professional satisfaction, work performance.*

JEL Classification: F15, F16, J64.

INTRODUCERE

Satisfacția profesională reprezintă una din probleme care, direct sau indirect, influențează performanța organizațională. Deși este strâns legată de motivare, satisfacția profesională reprezintă efectul sau rezultatul acesteia din urmă. Luând în considerație impactul pe care îl are satisfacția profesională asupra comportamentului angajaților, iar acesta din urmă asupra performanței organizaționale, se impune acordarea unei atenții sporite problemei respective. În ultimii ani, motivarea și satisfacția profesională a devenit un subiect tot mai discutat atât în rândul specialiștilor de resurse umane, cât și la nivelul managementului organizațional. Aceasta deoarece lipsa satisfacției profesionale conduce la reducerea performanței la nivelul organizației.

Atunci când angajații sunt mulțumiți de munca pe care o desfășoară sau de postul ocupat, de mediul în își desfășoară activitatea profesională și de cultura organizațională, aceștia sunt mult mai dispuși să întreprindă acțiuni prin care să contribuie la prosperarea organizației. Asigurarea unui nivel adecvat al satisfacției profesionale determină angajații la depunerea unui efort mai mare în exercitarea sarcinilor de muncă, dând dovadă de comportamente prietenoase care îmbunătățesc climatul organizațional. Pe de altă parte, angajații care nu vin la muncă de plăcere, ci doar pentru ca să primească un salariu la sfârșit de lună, sunt mai predispuși să întârzie la locul de muncă, să absenteze, să nu se implice în proiecte sau chiar să părăsească organizația. Prin urmare, menținerea angajaților în organizație depinde de măsura în care se reușește asigurarea unui nivel de satisfacție echilibrat.

REVIZUIREA LITERATURII DE SPECIALITATE

De-a lungul timpului, satisfacția profesională a constituit subiect de cercetare pentru o multitudine de cercetători. Potrivit lui Campbell satisfacția locului de muncă reflectă mai mult componentele cognitive ale atitudinii față de muncă, în comparație cu cele afective și emoționale. Atunci când angajații prezintă atitudinea lor față de locul de muncă, aceștia se referă mai mult la munca pe care o realizează și caracteristicile ei și mai puțin la satisfacția și fericirea pe care le-o oferă munca [1]. În același context, G. Jons consideră satisfacția muncii drept o colecție de atitudini pe care le au angajații față de munca lor [6].

Una dintre cele mai frecvent întâlnite definiții privind satisfacția profesională este cea dată de Spector. Potrivit acestuia, satisfacția profesională reprezintă ceea ce simt angajații de la locul de muncă și de la diferitele sale aspecte [15]. Mai mult decât atât, satisfacția se referă la sentimentele

¹ Bîrcă Alic, doctor habilitat în științe economice, conferențiar universitar, Academia de Studii Economice a Moldovei, e-mail: alicbir@yahoo.com

angajatului față de ocupația sa sau exigențele profesionale legate de experiențele anterioare, așteptările actuale sau alternativele pe care le are la dispoziție [4].

Într-o altă abordare formulată de Davis, satisfacția profesională reprezintă o combinație a sentimentelor pozitive sau negative pe care muncitorii le au față de munca lor. Satisfacția în muncă reprezintă măsura în care așteptările sunt și se potrivesc cu recompensele reale și este strâns legată de comportamentul respectivului angajat la locul de muncă. În același timp, Kaliski consideră că satisfacția profesională reprezintă sentimentul de reușită sau realizare a angajatului la locul de muncă [5]. În general, aceasta este percepută ca fiind direct legată de productivitate și de bunăstarea personală. Satisfacția în muncă este factorul cheie care conduce la recunoaștere, salariu așteptat, promovare și atingerea altor obiective care duc la un sentiment de împlinire. M. Armstrong abordează satisfacția profesională în contrastare cu insatisfacția. Potrivit acestuia, satisfacția în muncă se referă la atributele și sentimentele pe care angajații le au față de munca lor [1, 2]. Astfel, atitudinile pozitive și favorabile față de locul de muncă generează satisfacție profesională, în timp ce cele negative și nefavorabile conduc la insatisfacție.

Satisfacția profesională poate fi determinată de mai multe caracteristici. Astfel Spector evidențiază trei caracteristici importante ale satisfacției profesionale [4,15]. În primul rând, organizațiile trebuie să fie ghidate de valorile umane. Astfel de organizații sunt orientate spre tratarea corectă și cu respect a angajaților. În astfel de cazuri, aprecierea satisfacției profesionale poate servi drept un bun indicator al eficacității angajaților. Or, nivelul înalt al satisfacției profesionale poate fi un semnal al bunei stări emoționale și mentale a angajaților. În al doilea rând, comportamentul angajaților în funcție de nivelul de satisfacție profesională poate afecta atât buna funcționare a organizației, cât și activitățile acesteia. Astfel, se poate concluziona că satisfacția profesională poate avea ca rezultat un comportament pozitiv și viceversa, nemulțumirea față de muncă conduce la un comportament negativ al angajaților. În al treilea rând, satisfacția profesională poate servi drept indicator ce caracterizează activitatea organizației. Prin evaluarea gradului de satisfacție profesională pot fi stabilite mai multe nivele de satisfacție a angajaților care activează în diferite subdiviziuni organizaționale. Acestea, la rândul lor, pot servi drept reper în ceea ce privește schimbările în subdiviziunile organizaționale, fapt ce ar conduce la creșterea performanței.

Unii specialiști au ajuns la un consens cu privire la existența unei relații semnificative între satisfacția în muncă și performanță, aceștia considerând că dependența începe de la 0.17 și este până la 0.30, nu însă și cu privire la validitatea diverselor modele care explică această dependență [6]. Există mai multe abordări ale acestei relații:

- *în primul caz*, specialiștii consideră că oamenii mai mulțumiți sunt și oameni mai productivi. Această teorie se bazează pe teoria relațiilor umane și evidențiază teoriile social – psihologice care sugerează faptul că atitudinea influențează comportamentul. În anii 50 ai secolului XX unii specialiști afirmă că satisfacția în muncă este singura cauză a performanței, teoria fiind mai mult intuitivă. Ulterior, V. Vroom analizând 20 de studii cu privire la relația dintre performanță și satisfacție a descoperit o corelație de doar 0.14.

SATISFAȚIA ÎN MUNCĂ

PERFORMANȚA ÎN MUNCĂ

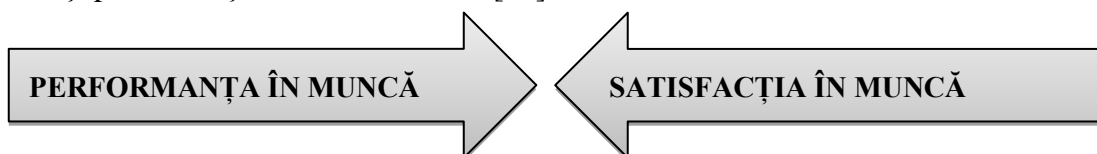
- *în al doilea caz*, unii specialiști consideră că oamenii mai productivi se simt și mult mai satisfăcuți de munca lor, existând prin urmare o relație inversă. Astfel, Locke (1970) explica cum performanța la locul de muncă influențează obiectivele și obținerea valorii, a cunoștințelor, fapt ce determină satisfacția în muncă [3]. Mai mult, Lawler și Porter susțineau că performanța în muncă mai mare aduce cu sine recompense intrinseci și extrinseci ce pot crește satisfacția în muncă [12].

PERFORMANȚA ÎN MUNCĂ

SATISFAȚIA ÎN MUNCĂ

- în al treilea caz, Sheridan și Slocum susțineau existența unei relații reciproce între satisfacția în muncă și performanța la locul de muncă [17].

Prin urmare, între performanța profesională și satisfacția în muncă există o interdependență reciprocă: o performanță înaltă în muncă asigură un grad mai înalt de satisfacție profesională pentru angajat și totodată, un grad mai înalt de satisfacție profesională generează o performanță în muncă mai mare.

Factori de influență ai satisfacției profesionale

Potrivit lui Steers, satisfacția muncii poate fi influențată, în sens pozitiv sau negativ, de o multitudine de factori ce pot fi grupați în patru categorii:

- **factori personali**, caracteristici ce diferențiază o persoană de alta (vârsta, vechimea, personalitatea);
- **factori organizaționali**, se referă la: oportunitățile de promovare, politicile și procedurile organizației, structura organizației etc.);
- **factori legați de conținutul muncii sau de activitățile aferente postului de muncă** (raza de acțiune a locului de muncă, claritatea rolului etc.);
- **factori specifici mediului ambiant al muncii** (stilul de supraveghere, participarea la luarea deciziilor, mărimea grupului de indivizi, relațiile cu colegii, condițiile de muncă etc.) [18].

Un studiu realizat de departamentul de Stat al Muncii din SUA pe un eșantion de 1500 de angajați, fiind solicitați să evalueze 23 de factori legați de satisfacția profesională, a dezvăluit care sunt primii 10 factori evidențiați atât de specialiști și manageri (gulerele albe), cât și de muncitori (gulerele albastre). Din cei 23 de factori menționați în chestionar, cu excepția a doi factori (*oportunități de dezvoltare* pentru gulerele albe și *securitatea postului* pentru gulerele albastre) cele două grupuri de angajați au ales aceiași factori, cu toate că importanța lor a fost evaluată diferit (Tabelul 1).

Tabelul 1. Importanța factorilor ce influențează satisfacția profesională

Gulerele albe		Gulerele albastre	
1.	Munca interesantă	1.	Salarizare bună
2.	Oportunități de dezvoltare	2.	Ajutor și resurse suficiente
3.	Informații suficiente	3.	Securitatea postului
4.	Autoritatea postului	4.	Informații suficiente
5.	Ajutor și resurse suficiente	5.	Munca interesantă
6.	Colegi prietenoși și săritori	6.	Colegi prietenoși și săritori
7.	Rezultat vizibil al eforturilor	7.	Responsabilități clar definite
8.	Supervizare competentă	8.	Rezultat vizibil al eforturilor
9.	Responsabilități clar definite	9.	Autoritatea postului
10.	Salarizare bună	10.	Supervizare competentă

Sursa: Accel Team (2006) Application of employee motivation theory to the workplace
http://www.acel-team.com/motivation/practice_01.html.

Analizând informația din Tabelul 1, observăm că factorii care influențează satisfacția la locul de muncă diferă în funcție de categoria de angajați. Astfel, dacă *salarizarea bună* este factorul cel mai frecvent evidențiat de „gulerele albastre”, apoi, în cazul „gulerele albe”, *munca interesantă* este factorul care aduce satisfacție profesională pentru cei mai mulți participanți la sondaj. *Salarizarea bună*, ca factor ce influențează satisfacția profesională este plasat abia pe poziția a 10-a pentru această categorie de angajați.

Analiza factorilor care influențează satisfacția profesională a fost studiată de autor în cadrul unei cercetări proprii. Cercetarea a cuprins 152 de organizații din Republica Moldova, iar în calitate de respondenți au fost managerii de resurse umane din organizațiile de dimensiuni mari sau responsabili de personal, în organizațiile de dimensiuni mici. Aceștia li s-a solicitat să evidențieze factorii care generează insatisfacții angajaților (muncitori, specialiști și manageri). În chestionar au fost cuprinși 12 factori, iar respondenții trebuiau să evidențieze acei factori care creează insatisfacții profesionale celor trei categorii de angajați.

În calitate de criterii pentru includerea organizațiilor în cercetare au servit:

- **amplarea teritorială.** Din totalul organizațiilor participante la sondaj, 38,82% au fost din mun. Chișinău, 1,97% – din mun. Bălți, 50,00% – din centrele raionale, iar 9,21% – din mediul rural;
- **domeniul de activitate al organizației.** Trebuie menționat faptul că chestionarul a fost aplicat în organizații ce aparțin tuturor domeniilor de activitate ale economiei naționale (Figura 1).

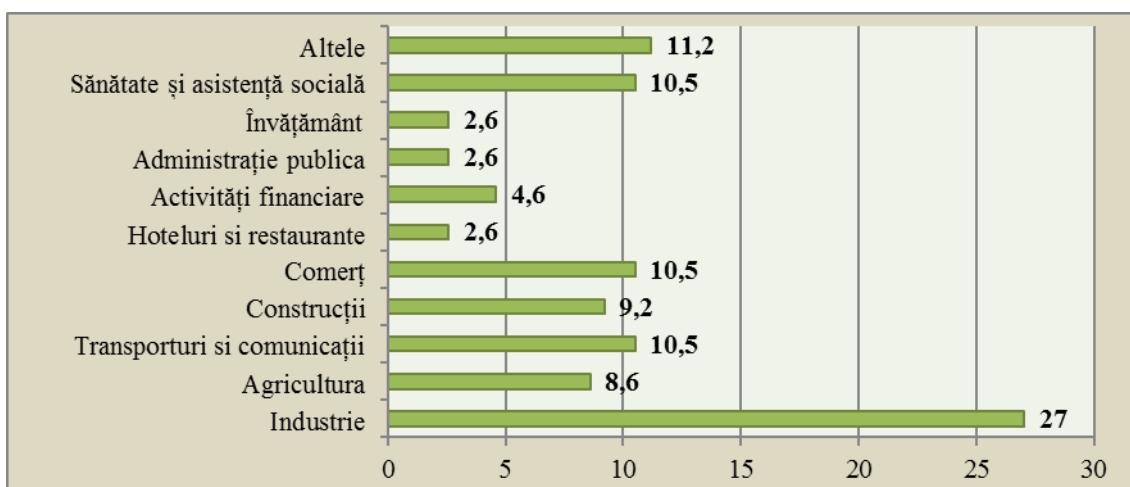

Fig.1. Structura organizațiilor respondente în funcție de domeniul de activitate

Sursa: Elaborată de autor

- **mărimea organizației.** În cazul dat, mărimea organizației este determinată în funcție de numărul de angajați. În funcție de numărul de angajați, structura organizațiilor este prezentată în Tabelul 2.

Tabelul 2. Structura organizațiilor respondente în funcție de numărul de angajați

Mărimea organizației	Numărul de organizații	Structura, %
Până la 9 angajați.	3	2,0
10-49 angajați	20	13,2
50-249 angajați.	88	60,9
250 angajați și mai mult.	41	23,9
TOTAL	152	100

Sursa: Elaborat de autor.

După cum s-a menționat deja, factorii care influențează satisfacția profesională sunt diverși, având conotație economică, psihologică sau socială. Factorii cuprinși în chestionar, în număr de 12, sunt atât de natură economică, cât și psihologică sau socială. În urma prelucrării informației, am

constatat că factorii care provoacă insatisfacții profesionale angajaților nu sunt doar de natură economică. Totodată, trebuie menționat faptul că factorul care provoacă cele mai multe insatisfacții se referă la mărimea salariului, valabil pentru toate categoriile de angajați. Dacă facem o comparație cu studiul realizat de Departamentul de Stat al Muncii din SUA, observăm că acest factor este menționat pe prim plan doar de muncitori (gulerele albastre) în timp ce „gulerele albe” l-au plasat pe locul 10. În Figura 2 este prezentat tabloul general al factorilor care creează insatisfacții muncitorilor din organizațiile participante la sondaj.

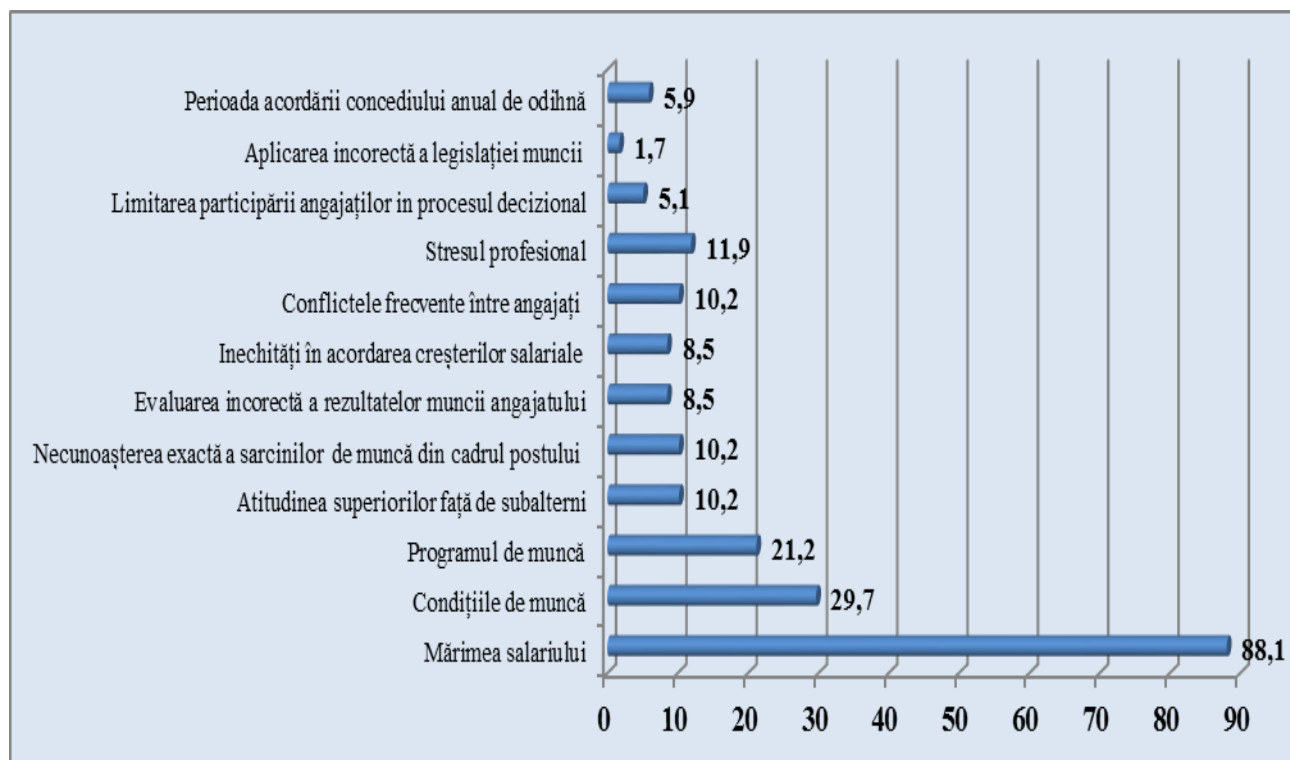

Fig.2. Factorii care generează insatisfacție profesională în rândul muncitorilor, %

Sursa: Elaborată de autor.

După cum rezultă din *Figura 2*, cele mai multe insatisfacții sunt generate de mărimea salariului. 88,1% din organizațiile respondente consideră că muncitorii care activează în cadrul acestora sunt nemulțumiți de mărimea salariului, fapt care conduce la insatisfacție profesională. Al doilea factor după frecvență care crează insatisfacție profesională în rândul muncitorilor se referă la *condițiile de muncă*. Acesta a fost menționat de aproape 30% din organizațiile respondente. Următorul factor care provoacă insatisfacție profesională în rândul muncitorilor îl reprezintă *programul de muncă* (21,2%). La fel, putem menționa și alți factori cu o frecvență mai mică dar care la fel provoacă insatisfacție profesională în rândul muncitorilor. Aceștia se referă la *atitudinea superiorilor față de subalterni*, *necunoașterea exactă a sarcinilor de muncă din cadrul postului* și *conflictele frecvente între angajați*, fiind evidențiați de 10,2% din organizațiile participante la sondaj.

Mărimea salariului reprezintă factorul cel mai frecvent care provoacă insatisfacție profesională și în rândul specialiștilor. Spre deosebire de muncitori, acest factor a fost evidențiat de 73,9% din participanții la sondaj, înregistrându-se o diminuare de aproape 15% (*Figura 3*).

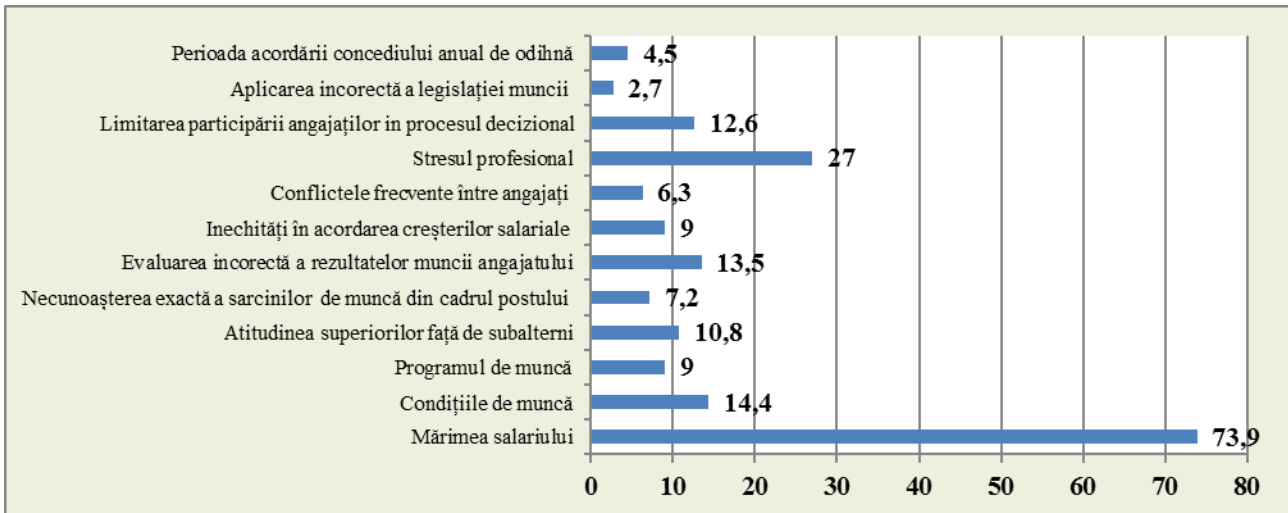

Fig.3. Factorii care generează insatisfacție profesională în rândul specialiștilor, %
Sursa: Elaborată de autor.

Al doilea factor după frecvență care provoacă insatisfacție în muncă în rândul specialiștilor se referă la stresul profesional (27%) care poate fi generat de un conglomerat de mai mulți factori. În cazul specialiștilor, putem evidenția alți factori care au fost evidențiați mai frecvent de participanții la sondaj. Aceștia se referă la *evaluarea incorectă a rezultatelor muncii angajatului* (13,5%) și *limitarea participării angajaților în procesul decizional* (12,6%), factori care au avut o frecvență mai mică în cazul muncitorilor.

În cazul managerilor, *mărimea salariului* la fel constituie factorul care provoacă insatisfacție profesională, fiind evidențiat de 64,7% din organizațiile participante la sondaj (Figura 4).

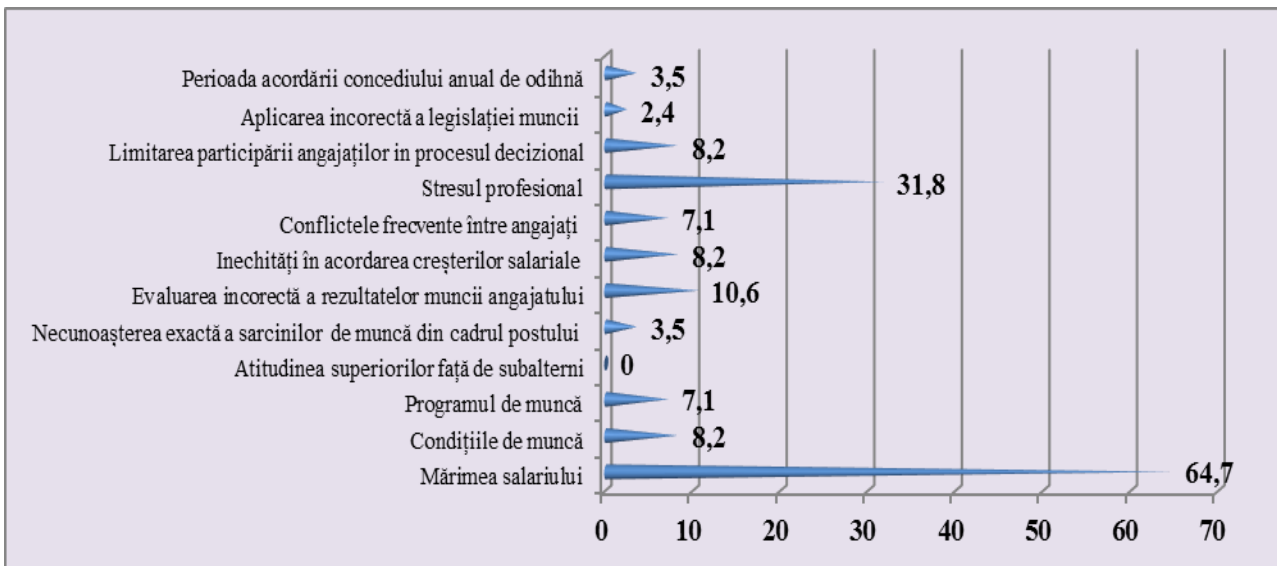

Fig.2. Factorii care generează insatisfacție profesională în rândul managerilor, %
Sursa: Elaborată de autor.

Pe măsura creșterii valorii postului în organizație, sporește și stresul profesional în rândul titularilor posturilor respective. Astfel, 31,8% din organizațiile participante la sondaj, consideră stresul profesional un factor care provoacă insatisfacție în muncă în rândul managerilor. Pe locul trei se plasează *evaluarea incorectă a rezultatelor muncii angajatului* – 10,6%.

Multitudinea factorilor care influențează satisfacția profesională poate fi determinată de felul cum sunt administrate procesele în cadrul organizației. Astfel, organizația trebuie văzută ca un

sistem, iar modificarea oricărui subsistem o afectează în ansamblul ei. Margaret Wheatley, un teoretician al organizației care învață, folosind metafora pânzei de păianjen, demonstrează că organizațiile sunt entități vii și că orice modificare le întărește structura și comunitățile. Acesta menționează: „Mulți dintre noi am avut experiența atingerii unei pânze de păianjen, i-am simțit elasticitatea și am observat că o presiune cât de mică într-o arie scutură toată rețeaua. Dacă o pânză se rupe și are nevoie de reparații, păianjenul nu taie o bucată din ea și pune capăt sau o modifică și o reorganizează separat. El o reconstruiește, folosindu-se de relațiile deja existente, creând conexiuni mai puternice de-a lungul spațiilor slabe” [10].

CONCLUZII

Așadar, satisfacția în muncă are un rol important asupra comportamentului profesional al angajatului, dar și impact asupra deciziei acestuia de a rămâne sau pleca din organizație. Satisfacția în muncă, abordată în ansamblul ei, influențează direct sau indirect performanța în muncă, în special, și performanța organizațională, în general. Aceasta, deoarece oricare din factorii care au fost evidențiați în cercetarea realizată poate conduce la insatisfacție profesională, respectiv la reducerea performanței angajatului și implicit la reducerea performanței organizaționale. Iată de ce, atât managementul superior al organizației cât și specialiștii de resurse umane trebuie să analizeze cu promptitudine fiecare factor care poate provoca insatisfacție profesională, respectiv originea cauzelor care au condus la apariția acestuia în sistemul organizațional, în vederea remedierii cât mai curând posibil a problemei date pentru a nu afecta pe termen lung performanța organizațională sau să conducă la apariția altor factori care să provoace insatisfacție profesională.

BIBLIOGRAFIE:

1. Armstrong M. Managementul resurselor umane. Manual practic. București: Codecs, 2003. 872 p.
2. Bîrcă A. Redimensionarea managementului resurselor umane în contextul integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană. Chișinău: Editura ASEM, 2015. 334 p.
3. Cole G. A. Managementul personalului. Ediția a 4-a. București: Codecs, 2000. 555 p.
4. Daniels A. C. Managementul performanței: strategii de obținere a rezultatelor maxime de la angajați. Iași: Editura Polirom, 2007. 379 p.
5. Druță F. Motivația economică: dimensiuni psihologice și manageriale. București: Editura Economică, 1999. 320 p.
6. Iaffaldano, M.T. Muchinsky, P.M. (1985) Job satisfaction and job performance: A meta analysis, Psychological Bulletin, 97, 251 – 273.
7. Johns G. Comportamentul organizațional. București: Editura Economică, 1998. 634 p.
8. Manolescu A. Managementul resurselor umane. Ediția a 3-a. București: Editura Economică, 2001. 560 p.
9. Mathis R L., Nica P. C., Rusu C. Managementul resurselor umane. București: Editura Economică, 1997. 472 p.
10. Mayo A. Valorizarea capitalului uman în organizații: Editura R.A.I., 2014. 312 p.
11. Nica E. Managementul performanței. Perspectivă umană. București: Editura Economică, 2007. 270 p.
12. Nicolescu O., Verboncu I. Managementul organizației. București: Editura Economică, 2007. 648 p.
13. Nicolescu O. Managerii și managementul resurselor umane. București: Editura Economică, 2004. 490 p.
14. Petrescu I. Managementul personalului organizației. București: Editura Expert, 2003. 630 p.
15. Prodan A. Managementul de succes, motivație și comportament. Iași: Editura Polirom, 1999. 338 p.
16. Spector, P. E. (1997). Job Satisfaction: Application, assessment, causes, and consequences. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
17. Steers, R.M. Introduction to Organizational Behavior, Scott Foresman & Comp., 1988.
18. Ticu C. (coordonator). Determinanți ai motivației în muncă – de la teorie la analiza realității organizaționale. Iași: Editura Universității ”A.I. Cuza”, 2009. 450 p.
19. Zlate M. Tratat de psihologie organizațional – managerială. Iași: Editura Polirom, 2007.
20. <http://www.ace-team.com/motivation/practice> 01.html.

DISCONTINUITĂȚI TERITORIALE ALE EVOLUȚIEI TRANZIȚIEI DEMOGRAFICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

ADRIAN GROZAV¹

Abstract

The process of demographic transition has an influence on the entire population of the country, but in the manifestation of processes related to the demographic transition differences may arise from one region to another. Much more surprising is the fact that in a similar cultural territory, but with a different level of urbanization and economic development, the process of demographic transition can start in some regions earlier than in others.

The analysis of the dynamics of the natural movement of the population by administrative-territorial units of the Republic of Moldova reveals the existence of territorial disparities of some indicators, such as: birth-rate, death-rate and natural increase. However, once the demographic transition is completed, these indicators are no longer as pronounced as in the different phases of the demographic transition.

Key words: demographic transition, birth rate, death rate, natural increase, reproduction behavior.

Tranziția Demografică reprezintă trecerea, în decursul unui interval de timp, de la un tip tradițional de reproducere, care are niveluri ridicate ale natalității și mortalității, la un tip modern de reproducere, cu niveluri joase ale natalității și mortalității.

Procesul tranziției demografice are o influență asupra întregii populații a țării, însă, în manifestarea unor procese ce țin de tranziția demografică, pot să apară diferențe de la o regiune la alta. Mult mai surprinzător este faptul când pe un teritoriu cultural similar, însă cu un nivel diferit de urbanizare și dezvoltare economică, procesul desfășurării tranziției demografice poate începe în unele regiuni mai devreme decât în altele. Aici ar fi oportun de remarcat cazul Spaniei, fenomenul dat fiind evidențiat, la începutul anilor '60 ai sec. al XX-lea, de către J. Leasure [1].

El a observat că tranziția natalității a început în unele regiuni ale Spaniei ceva mai devreme decât în altele, acest fapt fiind caracteristic altor state din Europa. Alt exemplu, mai adecvat studiului nostru, ar fi România, în cadrul căreia există unele diferențe teritoriale în desfășurarea tranziției demografice. Acest proces începe în unele provincii istorice, iar apoi în altele. Nu e mai puțin adevărat că tranziția demografică începe mai devreme în Transilvania decât în alte provincii și aceasta se explică prin faptul că, până în momentul unificării ei cu restul teritoriului României (Vechiul Regat), ea a suferit influențe exercitate de Imperiul Austro-Ungar și mai puțin de Imperiul Otoman și cel țarist, care au influențat predominant partea de sud și cea de est a teritoriului românesc [2, p. 56-62, 180]. Acest fapt relevă că transformările demografice, ce țin de tranziția demografică, încep să se manifeste diferențiat datorită nivelului de dezvoltare economică și socio-culturală a provinciilor.

Analiza dinamicii mișcării naturale a populației pe unități administrativ-teritoriale ale Republicii Moldova, evidențiază existența unor discrepanțe teritoriale a anumitor indicatori, ca: natalitatea, mortalitatea și bilanțul natural.

Un interes deosebit în studierea tranziției demografice îl prezenta cunoașterea în timp a existenței acestor discrepanțe. Analiza cronologică a schimbărilor mișcării naturale pe teritoriul supus studiului, creează unele probleme, care țin atât de modificările teritoriale care au avut loc pe teritoriul respectiv, cât și de modificările teritorial-administrative din cadrul Republicii, iar în ultimii ani și de lipsa de date din raioanele din stânga Nistrului. Decalaje între indicii mișcării naturale a populației au existat și în perioadele anterioare. Analiza mișcării naturale a populației Basarabiei, în perioada 1931-1936, evidențiază prezența unor diferențe teritoriale ale ratei natalității, mortalității și a sporului natural.

În profil teritorial, se poate constata că județele Cahul, Tighina și Bălți, în perioada 1931-1936, au avut o rată a natalității înaltă, de peste 40 de nașteri la 1000 de locuitori. O natalitate

¹ Doctor, conferențiar universitar, Academia de studii Economice a Moldovei, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni 61, mun. Chișinău, MD-2005 Republica Moldova, www.ase.md, grozavdrian@yahoo.com

ridicată exista și în județele Orhei și Lăpușna din centrul Basarabiei, în timp ce județele din extremitatea de nord, precum Hotin și Soroca și cele din sud (Cetatea Albă și Ismail) se caracterizează prin rate ale natalității mai mici.

Cauzele unei natalități mai mici, în unele județe, pot fi explicate prin controlul populației asupra numărului de nașteri sau printr-o structură de vârstă mai înaintată. Cât privește ponderea populației de vârstă de 65 de ani și peste, în anul 1930, media în Basarabia constituia 3,3% din numărul total al populației, iar cea mai mare pondere a populației din această grupă de vârstă a fost înregistrată în județele Ismail 3,7%, Cetatea Albă 3,5% și Hotin 3,4%, iar cea mai mică pondere de 2,9% a fost înregistrată în județul Bălți. În județele Soroca, Tighina, Orhei, Lăpușna, Cahul, ponderea persoanelor din grupa de vârstă 65 de ani și peste a fost de 3,1%. Reieșind din faptul că diferențele în structura de vârstă a persoanelor de 65 de ani și peste, între județele Basarabiei nu sunt atât de mari, însă diferențele teritoriale între rata natalității sunt semnificative, aceasta relevă că ritmurile de desfășurare a tranziției demografice s-au manifestat diferit în profil teritorial.

În cazul mortalității, cele mai scăzute rate ale ei se înregistrează în județele în care exista o natalitate mai mică și acest fapt face plauzibilă ipoteza că în județele date tranziția demografică a început ceva mai devreme de cât în celelalte județe, drept o urmare a micșorării mortalității, iar odată cu micșorarea mortalității dispare necesitatea de-a da naștere la tot mai mulți copii, deci are loc și un control al natalității.

În județele Hotin, Soroca și Ismail rata mortalității era între 18,5-18,6 decese la 1000 locuitori, iar în județul Cetatea Albă rata mortalității era de 20,1 decese la 1000 locuitori, în celelalte județe înregistrându-se o mortalitate mai ridicată, cu maximum al mortalității în județele Lăpușna 30,3 de decese la 1000 locuitori și Cahul cu 28 decese la 1000 locuitori. Această situație contribuie la susținerea ipotezei, conform căreia schimbările în mișcarea naturală în Basarabia s-a manifestat teritorial diferit. Din cele menționate mai sus reiese, că în județele din nordul și sudul Basarabiei procesul de tranziție a mortalității, inclusiv și a tranziției natalității a început mai devreme de cât în alte județe.

Cel mai mare bilanț natural, în perioada 1931-1936, s-a înregistrat în județele Cahul, Bălți, Tighina, ca urmare a menținerii unei natalități de peste 40‰, în timp ce mortalitatea are tendințe de scădere. Diferențele între bilanțul natural dintre județe fac plauzibilă ipoteza intrării unor județe din Basarabia în procesul tranziției demografice mai devreme decât altele. În județele Lăpușna, Hotin, Orhei, se înregistrează un excedent natural mai mic. Prezența unui bilanț natural mai mic, în aceste județe, s-a înfăptuit pe două căi. În județul Hotin, bilanțul natural mai mic s-a datorat unei rate mai mici a mortalității și a natalității, în timp ce în județele Lăpușna și Orhei, înregistrarea unui bilanț natural mai mic se explică prin prezența unei mortalități mai ridicate, ceea ce denotă o mortalitate de tip tradițional.

Diferențele în mișcarea naturală a populației dintre județele din nordul și sudul Basarabiei, vizavi de județele din centru, pot fi explicate prin influența unor factori economici, socio-culturali și a tradițiilor populației. Factorul economic a avut o influență asupra desfășurării tranziției demografice, de exemplu, județele Hotin, Cetatea-Albă, au avut un grad mai înalt de industrializare și relații economice mai intense chiar și cu unele state, decât alte județe, Tighina sau Cahul în ultimul ... industria este foarte puțin dezvoltată. [3].

Însă, factorul etnic, urmărit în timp, pare să dețină o pondere dominantă în determinarea unor procese demografice, îndeosebi în tranziția natalității. Este bine cunoscut faptul că la diferite etnii, chiar dacă ele au aceleași condiții de viață, nivelul natalității poate fi diferit.

Înregistrarea unor rate mai mici a natalității și mortalității în județele Hotin, Ismail și Cetatea Albă, poate fi explicată și prin structura etnică a județelor. De exemplu, structura etnică a județului Hotin, în anul 1930, era următoarea: 41,6% ruteni și ucraineni, 35,0% români, 13,6% ruși, 9,2% evrei, 0,3% polonezi. [4]. Totodată, nu se poate omite și faptul că județul Hotin a fost influențat de cultura și nivelul de dezvoltare al Imperiului Austro-Ungar și ale Poloniei, transformările socio-economice și evoluția tranziției demografice au început mai devreme în statele din Europa Centrală, iar apoi acest proces s-a manifestat în Europa de Sud și Sud-Est.

Județele Cetatea Albă și Ismail se deosebesc printr-o structură etnică neomogenă. În anul 1930, populația județului Cetatea Albă era formată din 20,9% bulgari, 20,5% ucraineni, 18,5% români, 17,3% ruși, 16,3% germani, 3,3% evrei, 2,3% găgăuzi, 0,1% armeni. O structură etnică neomogenă este tipică și pentru județul Ismail, ea fiind compusă din 31,9% români, 29,7% ruși, 19,2% bulgari, 6,9% găgăuzi, 4,7% ucraineni, 2,8% evrei etc.[4]. La grupul județelor cu o rată mai mică a natalității și mortalității poate fi atribuit și județul Soroca, însă, spre deosebire de județele sus-menționate, are o structură etnică mai omogenă și se caracterizează printr-o predominare a populației române, de peste 70%. Același pondere a populației române a fost și în județele Bălți, Orhei și Lăpușna, însă, totodată, județul Soroca se deosebește printr-o rată a natalității și mortalității mai mică. Prezența unor valori ale natalității și mortalității mai mici în județul Soroca, decât în județele Bălți și Lăpușna, ar fi explicită prin influența pătrunderii tradițiilor și culturii populației ruse și ucrainene de peste Nistru. Faptul că, în județul Bălți, rata natalității este mai mare decât în județul Soroca, s-ar explica și prin proximitatea acestui județ de spațiul românesc, unde s-au menținut o perioadă mai îndelungată unele tradiții și obiceiuri. Un exemplu al influenței asupra culturii venite din est îl găsim în cazul județului Lăpușna. În descrierea județului, în anul 1930, găsim următorul citat: “ca în toate satele moldovenești de deal, portul românesc a dispărut aproape. Urme slabe, le găsim în părțile dinspre Prut, ... cu cât mergi spre Nistru, apare șapca cu cozoroc, un dar al stăpânirii rusești, ca și haina și pantalonii cumpărați de la oraș” [5]. În cazul dat, poate fi susținută ipoteza că cu cât populația se află într-un spațiu mai omogen din punct de vedere etnic, cu atât tradițiile se mențin pe o perioadă mai îndelungată și nu sunt influențate de transformările culturale ce au loc în cadrul altor populații.

Cea mai ridicată rată a natalității, în anul 1930, s-a înregistrat în județele Cahul și Tighina, care și ele se deosebesc prin structura etnică a populației. În aceste două județe, există o pondere mai mare a populației găgăuze (32,4%) și bulgare (19,2%), prin care s-ar explica existența unei natalități mai mari. Menținerea unei natalități mari la găgăuzi, poate fi depistată în istoria socio-economică a acestui popor.

Discrepanțele teritoriale ale indicilor mișcării naturale a populației s-au menținut și în faza a cincea a tranziției demografice, chiar dacă aceste diferențe nu sunt atât de pronunțate ca în trecut. Datele statistice demonstrează faptul că raioanele din Regiunea de Nord a Republicii se caracterizează printr-o rată a natalității mai scăzută și o mortalitate ceva mai mare, însă aceste diferențe nu sunt atât de pronunțate, ca în perioada anilor '70 ai sec. al XX-lea. Dacă, în anul 1973, diferențele în rata natalității, între raioanele din nordul Republicii și cele din centru și sud, constituiau 6,0-6,8‰, în anul 1993, diferențele au fost de 1,7-2,9‰. Prin urmare, se poate constata o trecere a tuturor raioanelor la un tip unic de reproducere, iar discrepanțele teritoriale. între rata natalității pe raioane nu mai sunt atât de semnificative.

În anul 2008, rata medie a natalității pe Republică era de 10,9‰, în raioanele din Regiunea de Nord, acest indicator era de 10,1 nașteri la 1000 de locuitori, iar cea mai mică rată a natalității înregistrându-se în raioanele Dondușeni – 8,5‰, Ocnîța – 9,5‰, Glodeni – 9,7‰ Rîșcani – 9,8‰.

O rată mai mare decât media se înregistrează în raioanele Fălești 11,6‰ și Sângerei – 11,6‰ [6, p. 47]. În perioada 2004-2008, rata medie a natalității, în raioanele din nord, a fost de 9,9‰, cea mai mare rata în perioada dată fiind înregistrată în raioanele Sângerei – 11,3‰, Fălești – 11,2‰, Florești – 10,2‰, rata minimală, pentru perioada dată, a fost în înregistrată în raioanele Dondușeni – 8,8‰, Ocnîța – 8,9‰, Drochia – 9,5‰.

În raioanele din centrul Republicii, rata medie a natalității, pentru anul 2008, a fost de 11,9‰, cea mai mică rată a fost înregistrată în raioanele Călărași – 10,0‰, Hâncești – 10,7‰, rată mai ridicată decât media în raioanele din regiunea centrală s-a înregistrat în Ialoveni 13,6‰, Criuleni 13,6‰, Strășeni 12,4‰, și Ungheni 12,4‰ [6, p. 47]. Cât privește rata medie a natalității pentru perioada 2004-2008, ea fost de 11,5‰, în această perioadă, cele mai înalte rate s-au înregistrat la Ialoveni – 13,0‰, Criuleni – 12,5‰, Strășeni – 12,3‰, Ungheni – 12,1‰ [6].

Rata medie a natalității, în raioanele din sudul Republicii, a fost de 11,0‰, printre raioanele cu cea mai mare rată a natalității s-au evidențiat raioanele Ștefan-Vodă – 12,4‰, UTA Găgăuzia – 12,4‰, Cantemir – 11,7‰, Cahul – 11,2‰. Totodată, cea mai mică rată a natalității s-a înregistrat în

raioanele Cimișlia – 9,1%, Taraclia – 10,1%, Basarabeasca – 10,1%. Cât privește rata medie a natalității în raioanele din stânga Nistrului, a fost de 9,7%, cea mai mică rată a fost înregistrată în raionul Slobozia – 8,1%, iar cea mai mare în mun. Bender 12,3% [6, p. 47].

Analiza comparativă pentru anul 2008, între raioanele cu cea mai ridicată rată a natalității, Ialoveni și Criuleni – 13,6% și raionul cu cea mai mică rată a natalității Cimișlia – 8,4%, relevă că diferența este de doar 5,2%.

În anul 2008, cea mai ridicată rată a mortalității s-a înregistrat în raioanele Camenca – 19,7%, Dondușeni – 17,6%, Briceni – 15,8%, Ocnîța – 15,3%, în timp ce rata medie a mortalității pe Republică fiind de 11,8 decese la 1000 de locuitori. După cum se observă, raioanele cu cea mai ridicată rată a mortalității se găsesc în stânga Nistrului, având o medie de – 15,7%. În raioanele din Regiunea de Nord rata medie a mortalității fiind de 14,1 decese la 1000 de locuitori. Totodată, raioanele din Regiunea de Nord, în perioada 2004-2008, se evidențiază cu cea mai mare rată a mortalității – de 14,5%, evidențiindu-se: Dondușeni – 17,8%, Ocnîța – 15,7%, Edineț – 15,6%, Florești – 15,4%

În raioanele din centrul Republicii, rata medie a mortalității, în anul de referință, a fost de 12,4%, iar cea mai ridicată rată a fost înregistrată în raioanele Călărași – 14,9%, Dubăsari – 14,1%, Criuleni – 12,9%, Strășeni – 12,4%. Raioanele din regiunea centrală, în perioada 2004-2008, au avut o rată medie de 12,5%, cea mai ridicată fiind la: Călărași – 14,3%, Dubăsari – 13,9%, valori minime au fost înregistrate în raioanele Ialoveni – 11,1% și Nisporeni – 11,6% [7].

În raioanele din partea de sud a Republicii, rata medie a mortalității, în anul 2008, a fost 12,0% și cea mai ridicată rată s-a înregistrat în raioanele Căușeni – 13,2%, Taraclia – 13,2%, Cimișlia – 12,7%. În raioanele din sud, în perioada 2004-2008, s-a înregistrat o rată medie a mortalității de 12,3%, rata cea mai ridicată fiind în: Căușeni – 13,3%, Taraclia – 13,3% și Ștefan Vodă – 12,7% [7].

Din cele menționate, se observă că rata medie a mortalității, în raioanele din estul și nordul Republicii, se deosebește față de rata medie a mortalității din raioanele din centrul și sudul Republicii, iar în unele raioane, cum ar fi, Dondușeni, Briceni, Edineț, Florești, Șoldănești și cele din stânga Nistrului Camenca, Slobozia, au o rată a mortalității ce oscilează între 10,3% în mun. Bălți și 19,7 decese la 1000 de locuitori în raionul Camenca. Acest fapt relevă intrarea mai devreme a raioanelor din nordul republicii în procesul tranziției demografice.

Cât privește rata bilanțului natural în anul 2008, în raioanele din stânga Nistrului și cele din Regiunea de Nord a Republicii, se înregistrează un bilanț natural negativ mult mai mare decât în raioanele din regiunea centrală și raioanele din sudul Republicii. Rata medie a bilanțului natural pentru raioanele din stânga Nistrului a fost de -5,9%, cele din nord de - 3,7%, pentru raioanele din centru – 0,5 %, iar pentru raioanele din sud acest indicator a fost de 0,9%. Cât privește rata medie a bilanțului natural pe perioada 2004-2008, în raioanele din Regiunea de Nord a fost de - 4,7%, cele din centru de -1,5%, iar pentru cele din sud și UTA Găgăuzia – 1,4% și 0,36% respectiv

Analiza structurii de vârstă, în anul 2008, în profil teritorial, demonstrează că raioanele din nordul Republicii au o structură mult mai înaintată de vârstă decât cele din centrul și sudul Republicii. Așadar, procesele ce țin de desfășurarea tranziției demografice în raioanele din nordul Republicii au început mai devreme decât în raioanele din centrul și sudul Republicii. Ponderea persoanelor în vârstă de 60 de ani și peste în Republica Moldova, în anul 2008, constituia 13,7%, însă, în raioanele ce fac parte din Regiunea de Nord a Republicii, acest indicator era 17,9%, iar în raioanele din centrul și sudul Republicii – 12,3% și respectiv, 12,7% [7].

În perioada 2004-2008, similar anilor '30 ai sec. al XX-lea, prezența discrepanțelor teritoriale ale ratei natalității între regiuni poate fi explicată și prin componența etnică. Analiza structurii etnice a populației pe raioane evidențiază faptul că unele raioane din nordul și sudul Republicii au o componență mai neomogenă decât unele raioanele din centrul Republicii, unde predomină o pondere mare a populației de moldoveni (români). Așadar, se pare că și factorul etnic joacă un anumit rol în procesul tranziției demografice, deoarece, în structura etnică a populației, există diferențe între numărul de copii ce revin unei femei.

În anul 2016 rata natalității în raioanele din nordul Republicii a fost de 10,5‰, cele mai scăzut indicator înregistrându-se în raioanele Ocnița – 8,2 ‰, Briceni – 9,5‰, iar cea mai ridicată a natalității a fost înregistrată în raionul Sîngerei 12,9‰. În raioanele din centrul Republicii rata medie a natalității a fost de 11,7‰, cel mai scăzut indicator fiind înregistrat în raioanele Anenii Noi și Călărași – 11,0‰. Rata natalității cea mai ridicată a fost înregistrată în raioanele Criuleni – 12,8‰, Ungheni și Șoldănești de 12,7‰ și respectiv 12,6‰. În raioanele din sudul Republicii, rata medie a natalității a fost de 10,8‰, cel mai mic indicator înregistrându-se în raioanele Basarabeasca de 8,2‰ și Taraclia – 8,7‰, cele mai ridicate rate fiind înregistrate în raioanele Ștefan Vodă – 12,9‰, Leova – 12,1 ‰, iar în UTA Găgăuzia – 11,1‰ [7].

Rata mortalității în anul 2016 a fost de 10,8‰, în raioanele din nordul țării, media fiind de 12,6‰, cea mai ridicată fiind în raioanele Dondușeni 16,4‰, iar cele mai mici rate în raioanele Sîngerei 10,8‰, Glodeni și Soroca – 14,1-14,4 ‰. În raioanele din centrul țării, rata medie a natalității a fost de 11,5‰, cele mai mari rate fiind în raioanele Șoldănești și Hîncești de 14,8‰ și respectiv 12,3‰, iar cele mai scăzute în Ialoveni – 9,9‰ și Dubăsari – 10,3‰. Pentru raioanele din sudul republicii rata medie a mortalității a constituit 11,2‰, în raioanele Cimișlia și Leova fiind de 12,6-12,5‰, iar cea mai mica fiind înregistrată în Cahul și UTA Găgăuzia – 9,9‰.

Cât privește bilanțul natural, în anul 2016 a fost de -0,3‰, în raioanele din nord fiind înregistrat cel mai mic indicator -2,1‰, aici evidențiindu-se raioanele Drochia și Ocnița cu un bilanț natural de -6,3 și 6,0‰, unicul raion având un bilanț natural pozitiv de 2,1‰ –Sîngerei. În raioanele din centru bilanțul natural a fost de 0,1‰, cel mai scăzut indicator fiind înregistrat în raioanele Șoldănești -2,1‰ și Hîncești -1,6‰, iar cel mai ridicat fiind înregistrat în Dubăsari 2‰ și Ialoveni 1,7‰ [7].

În raioanele din sudul țării, rata bilanțului natural a fost de 0,4‰, un indicator destul de mic fiind înregistrat în raioanele Basarabeasca -3,3‰, Taraclia -2,6‰, iar cel mai ridicat fiind în raioanele Ștefan Vodă și UTA Găgăuzia 1,8‰ și respectiv 1,2‰ [7].

În pofida faptului că suprafața Republicii Moldova nu este mare, desfășurarea tranziției demografice a cunoscut unele discrepanțe teritoriale. În primul rând, se poate remarca faptul că desfășurarea tranziției demografice s-a propagat pe direcția nord – sud. Modificările teritoriale care au intervenit în decursul sec. al XX-lea și lipsa unor date statistice nu permit urmărirea în timp a tuturor transformărilor ce țin de tranziția demografică.

Prezența discrepanțelor teritoriale în dinamica mișcării naturale poate fi explicată prin influența unor factori economici, socio-culturali și a tradițiilor. Unul din factorii care au influențat prezența discrepanțelor teritoriale poate fi structura etnică a populației.

BIBLIOGRAFIE:

1. Leasure J. Factors Involved in the Decline of fertility in Spain: 1900-1950. Doctoral thesis in Economy. Princeton University, 1962. P271-285.
2. Mureșan C. Evoluția demografică a României, tendințe vechi, schimbări recente, perspective (1870-2030). Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 1999. 233p.
3. Enciclopedia României. Țara Românească. V II. București: Imprimeria Națională, 1938. 754p.
4. Recensământul general al populației 1930. Neam limbă maternă, religie. v. II, București, 1938. 713 p.
5. <http://romaniainterbelica.memoria.ro/judete/lapusna/index.html>
6. Anuarul Statistic al Republicii Moldova 2009. Chișinău: Statistica, 2009. 576 p.
7. <http://statbank.statistica.md/>

THE ISSUE OF JURISDICTION AND ACCOUNTABILITY IN CRIMEA AND DONBAS THROUGH THE LENSES OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ADELINA BÎRSAN ¹

Abstract

*Today, the Ukrainian war is amongst the worst humanitarian crises in the world, fact that asks to what extent would the European Court of Human Rights attribute accountability to the relevant State Parties for ECHR violations of individual rights in the contested territories of Crimea and Donbas? In conducting the research for the following chapters, the applied methodology is a doctrinal one. Namely, it has performed a detailed study of the exiting case law issued by the ECtHR and an interpretative analysis of the ECHR. As such, primary and secondary sources of law have been analysed through the process of deductive and inductive reasoning. In addition, the line of argumentation has been assembled through comparisons and analysis of various legal articles, reports, media outlets and literature review. Therefore, in answering the research question, this article performed an extensive analysis of the Court's jurisprudence towards cases of contested territories. The performed analysis was crucial in understanding the complexity of the Court's approach, particularly the controversial judgement of *Ilascu v. Moldova and Russia*. As the article observed, the idea of 'residual obligations' underpinned in territorial sovereignty of the State is challenging especially for contested territories. The term of 'residual positive obligation' was both welcomed and criticized by legal authors since it was clearly a shift from the Court's traditional approach of presumption/rebuttal. This article is however of the opinion that the *Ilascu* approach represents an impediment for the Court to address the ECHR claims primarily in Crimea rather than in Donbas since it runs the risk to provoke a significant political backlash when assessing the residual positive obligations as imposed to the parent State (i.e. Ukraine). This impediment lies on the fact that such residual obligations are inevitably linked to the sovereignty of the State, thus inevitably reducing the scope of the parent's State jurisdiction in cases of territorial contestation. Therefore, as it will be observed throughout the critical analysis of the Court's case law, both Russia and Ukraine can be held responsible for ECHR violations in the contested territories of Crimea and Donbas. However, considering the current political climate, the Court should act carefully with the applications from both Crimea and Donbas due to the on-going nature of the conflict, as it is very easy for the State parties to blame the Court of applying double standards or for being biased.*

Keywords: *Accountability; Crimea; Donbas; European Convention on Human Rights; European Court of Human Rights; Ilascu v. Moldova and Russia; Human rights; Litigation process; Ukrainian war.*

JEL CLASSIFICATION: K410 Litigation Process.

The world has witnessed many examples of contested territories in which there is either a dispute over sovereignty or when the parent state is unable to exercise control over its whole territory. Such situations also occur in Europe, where these are increasingly rising in cases before the European Court of Human Rights (hereinafter 'ECtHR' 'Court').² Particularly, with the on-going dispute over Crimea and Eastern Ukraine, the Court inevitably deals with the question of applicability of the European Convention on Human Rights (hereinafter 'ECHR' 'Convention')³ in situations when a State loses its effective control over parts from its territory. Since this is a fairly extensive topic of discussion, this article will critically reflect upon the applicability of the Convention in the contested territories of Crimea, Donetsk People's Republic [hereafter 'DPR'] and Luhansk People's Republic [hereinafter 'LPR']. The formulated research question thus asks to what extent would the Court attribute accountability to the relevant State Parties for ECHR violations of individual rights in the contested territories of Crimea and Donbas? As such, this article primarily explores the applicability of the Convention in contested territories solely in the light of its relevant provisions and the Court's case law. Whereas the research's main focus will rest on the threshold

¹ *Bîrsan Adelina LL.M – Senior Specialist in Police Cooperation within INTERPOL – National Centre Bureau of Republic of Moldova – part of the International Police Cooperation Centre (Republic of Moldova, Chisinau, str. M.Kogalniceanu 53, (+37322) 546236, ccpi@igp.gov.md); Personal contact details: adelinabirsan94@gmail.com*

² Press release issued by the Registrar of the Court, ECHR 173 (2018) on 09 May 2018 p.1.

³ Council of Europe, European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols Nos. 11 and 14, 4 November 1950, ETS 5 (hereinafter, cited as ECHR).

question of the Convention’s applicability rather than at how its rights and obligations apply in specific factual contexts.

I. TRADITIONAL PRESUMPTION OF ECHR JURISDICTION – GENESIS

Article 1 ECHR prescribes that “[t]he High Contracting Parties shall secure to everyone within their jurisdiction the rights and freedoms defined in [the] Convention.”⁴ In its analysis and interpretation, the Court stated that ‘Article 1...sets a limit, notably territorial, on the reach of the Convention. In particular, the engagement undertaken by a Contracting State is confined to ‘securing’ the listed rights and freedoms to persons within its own ‘jurisdiction’. Further, the Convention does not govern the actions of States not Parties to it, nor does it purport to be a means of requiring the Contracting States to impose Convention standards on other States’.⁵ By these means, a State’s jurisdiction under Article 1 ECHR is ‘primarily territorial’.⁶ Hence, the initial approach adopted by the European Commission on Human Rights [hereinafter ‘ECmHR’ ‘Commission’] revolves around the presumption that jurisdiction is generally exercised throughout the entire territory of a State Party.⁷ Nevertheless, this presumption can be rebuttable on facts.⁸ For example, the presumption would be rebutted if a State party is not able to ensure its positive obligation in preventing ECHR violations on its territory particularly due to a shift of effective control. As such, the presumption of responsibility for acts committed on a State’s territory may be limited in cases where a State cannot exercise its authority over part or its entire territorial jurisdiction.⁹

The first cases to apply the ‘rebuttal’ on the presumption of jurisdiction were related to the contested territory of Turkish Republic of Northern Cyprus (hereinafter ‘TRNC’). In 1974 Cyprus has been divided into two when Turkey invaded the northern part; by 1983 the north of Cyprus was inhabited by Turkish Cypriots who declared themselves as a separate entity.¹⁰ In 1985 the TRNC enacted their own Constitution and was formally recognized only by Turkey which considers TRNC as “a democratic and constitutional State that is politically independent of all other sovereign States, including Turkey...”.¹¹ In this light, the ECtHR considered that TRNC citizens are under the *de jure* authority of Cyprus, however subject to the autonomous exercise of the TRNC’s *de facto* government established under the effective control of Turkey.¹² By these means, in the judgement *An and Others v Cyprus* – the sole case brought against Cyprus for violations of the ECHR in the TRNC – the European Commission on Human Rights declared the application inadmissible due to its incompatibility with Article 1 ECHR.¹³ The Commission thus stated that it

⁴ ECHR, Article 1.

⁵ Please see the following jurisprudence: *Soering v. the United Kingdom*, 7 July 1989, § 86, Series A no. 161; cited also in *Banković and Others v. Belgium and Others* (dec.) [GC], no. 52207/99, § 66, ECHR 2001-XII; *Hirsi Jamaa and Others v. Italy* [GC], no. 27765/09, § 70, ECHR 2012; *Al-Dulimi and Montana Management Inc. v. Switzerland*, no. 5809/08, § 88, 26 November 2013.

⁶ *Banković and Others v. Belgium and Others* (dec.) [GC], no. 52207/99, § 59, ECHR 2001-XII; *Khan v. the United Kingdom* (dec.), no. 11987/11, § 25, 28 January 2014.

⁷ See e.g. ECmHR, *Cyprus v Turkey*, Application No 8007/77, Decision of 10 July 1978, §§ 23-24.

⁸ *Ibid.*

⁹ Please see the following jurisprudence: *Loizidou v. Turkey* (Preliminary objections), 23 March 1995, Series A no. 310; *Cyprus v. Turkey* [GC], no. 25781/94, §§ 76–80, ECHR 2001-IV.

¹⁰ A. de Mestral, ‘The Current Status of the Citizens of the Turkish Republic of Northern Cyprus in the Light of the Non-application of the *Acquis Communautaire*’ (2007), pp. 1423-1426.

¹¹ A. Cullen, S. Wheatley, ‘The Human Rights of Individuals in *De facto* Regimes under the European Convention on Human Rights’ (Human Rights Law Review 13:4, 2013), p. 706.

¹² *Cyprus v Turkey*, Application No 25781/94, Judgment of 10 May 2001, §§ 77-78, 149-150.

¹³ ECmHR, *An and Others v Cyprus*, Application No 18270/91, Decision of 18 October 1991:

“The Commission has previously observed that “the European Convention on Human Rights continues to apply to the whole of the territory of the Republic of Cyprus” and that the recognition by Turkey of the Turkish Cypriot administration in the north of Cyprus as “Turkish Federated State of Cyprus” does not affect “the continuing existence of the Republic of Cyprus as a single State and High Contracting Party to the Convention”. At the same time, however,

“finds [...] the authority of the respondent Government [...] is still limited to the southern part of Cyprus. It follows that the Republic of Cyprus cannot be held responsible under Article 1 of the Convention for the acts of Turkish Cypriot authorities in the north of Cyprus of which the present applicants complain.”¹⁴

In following the Commission’s position, the Court mentioned in the *Loizidou v. Turkey* case the rejection of TRNC’s claim to statehood before the United Nations Security Council thus stating that “the international community does not regard the “TRNC” as a State under international law and that the Republic of Cyprus has remained the sole legitimate Government of Cyprus - itself, bound to respect international standards in the field of the protection of human and minority rights”.¹⁵ In addition, the Court did not further specify on the scope of Cyprus’s positive and negative obligations as a parent State of TRNC since it primarily lacks territorial control.¹⁶

What is interesting to observe is that the Court has followed the ‘rebuttal’ approach in its *Assanidze v. Georgia* judgement,¹⁷ but it failed to successfully apply it to the facts of the case.¹⁸ In line with the merits of the case, the claimant complained upon his continuous detention in the Adjarian Autonomous Republic (hereinafter ‘AAR’) despite his acquittal by the Supreme Court of Georgia.¹⁹ As mentioned, the Court departed in its reasoning from the initial presumption that the Convention should apply on the entire territory of the Member State, disregarding any difficulties experienced by “the governing authorities in ensuring compliance throughout any local-self government entity or region”.²⁰ However, the Court could not find sufficient evidence in order to rebut this presumption neither based on AAR’s separatist ambitions nor on the presence of effective control by another State.²¹ In this regard, the ECtHR declined any responsibility to the contested territory, thus stating since Georgia ratified the Convention and since the AAR is not under the effective control of another foreign State, then Georgia must ensure the applicability of the ECHR over AAR.²²

Notably however, the Court has deviated from this approach in the case of *Ilașcu et al. v. Moldova and Russia*.²³

II. THE COURT’S DEVELOPED APPROACH – EVOLUTION?

In the case of of *Ilașcu et al. v. Moldova and Russia* the applicants - Ilie Ilascu, the leader of the Moldovan Popular Front opposition party, and others - were convicted on a number of terrorist-related charges for illegally combating the *de facto* government of the Moldovan Republic of Transnistria (hereinafter ‘MRT’). The MRT Supreme Court sentenced the applicants variously, from property confiscation to imprisonment and death.²⁴ The ECtHR refused to consider/recognize as lawful the decision of the MRT Supreme Court since the regime is an “entity illegal under the international law, and has not been recognized by the international community”.²⁵ Accordingly, the Court had to decide upon the responsibility of both Moldova and Russia for the illegal arrest,

the Commission has also found that the Government of the Republic of Cyprus "have since 1974 been prevented from exercising their jurisdiction in the north of the island. This restriction on the actual exercise of jurisdiction ... is due to the presence of Turkish armed forces".

¹⁴ *Ibid.* [emphasis added]

¹⁵ *Loizidou v Turkey* (merits), Application No 15318/89, Judgment of 18 December 1996, § 44.

¹⁶ M. Milanović, T. Papić, ‘The applicability of the ECHR in contested territories’ (International and Comparative Law Quarterly, Cambridge University Press, University of Nottingham, 2018), p. 9

¹⁷ *Assanidze v. Georgia* 2004-II; 39 EHRR 32.

¹⁸ *Ibid.* §§ 133-134.

¹⁹ *Ibid.* §§ 8-12.

²⁰ *Ibid.* § 146.

²¹ *Ibid.* §§ 133-134.

²² *Ibid.* §146.

²³ M. Milanović, T. Papić, *supra* n.16, p. 10

²⁴ *Ilașcu and others v. Moldova and Russia*, Application No.48787/99, Judgment (8 July 1994), §13.

²⁵ *Ibid.* § 436.

detention and ill treatment of the applicants in the MRT.²⁶ Since 1992 Republic of Moldova does not have effective control over its eastern area,²⁷ while Russia has continuously provided political, economical and military support to the region -thus inevitably contributing to its creation without being in occupation of it.²⁸ Based on these facts, the Court's starting point was to apply the traditional presumption of a State's jurisdiction which "may be limited [only] in exceptional circumstances, particularly where a State is prevented from exercising its authority in part of its territory. [...]"²⁹ In addition to its change of wording for 'rebuttal', the Court further adds that the parent State (i.e. Moldova) has the positive obligation under ECHR to use all diplomatic means to secure the protection of the Convention rights on the contested territory (i.e. MRT), by also including diplomatic dealings with it or the outer-State itself (i.e. Russia).³⁰ Through this, the parent state should peacefully attempt to re-establish the effective control over the separatist territory and thus fulfil its obligations under the Convention.³¹ In line with the judgement, these *residual obligations* are thus two-fold,³² including obligations (a) aiming at re-establishing the State's control over the territory in question, and (b) securing the applicants' individual rights.³³

As such, based on this rationale, Moldova has failed to prove such attempts, thus the Court in 2004 held the Moldavian state responsible, together with the Russian Federation,³⁴ for not safeguarding the ECHR human rights in the case of Ilascu and his group.³⁵

This judgment is highly controversial since most authors believe that it rather blurs than clarifies the idea of jurisdiction under the Convention,³⁶ despite its innovative intent.³⁷ In the eyes of Milovanović and Papić, the holding of the ECtHR in this case was innovative for two reasons. Firstly because the Court adopted a more flexible position, thus not pursuing a 'black or white' vision towards the ECHR applicability in the Member States.³⁸ Secondly, the notion of 'positive obligation' was invoked with respect to the ECHR as a whole, thus allowing for a different scope of obligations depending on the specific circumstances of the case.³⁹ For the authors however, the *Ilascu* ruling is overall problematic since the 'new' idea of residual positive obligations is interlinked with the sovereignty of a State over a territory, which becomes challenging in cases of territorial contestation.⁴⁰ In addition, Gondek argues that the Court not only has confused the concepts of jurisdiction and responsibility, but it also puzzled the concept of 'positive obligations' under Article 1 ECHR since any state obligations – either positive or negative – are directed only to the individuals and not to other state parties of the Convention.⁴¹ As also discussed by Yudkivska,

²⁶ *Ibid.* §331.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Ibid.* §§ 382, 392.

²⁹ *Ibid.* § 312 [emphasis added];

³⁰ *Ibid.* §§ 333-334.

³¹ *Ibid.* § 333.

³² *These inferred positive obligations can be treated as 'residual' since these are derived from the exception to such obligations in the first place. [M. Milanović, T. Papić, supra n.16, p. 19]*

³³ *Ilascu and Others v. Moldova and Russia, supra n. 24, § 339.*

³⁴ *Russia's jurisdiction was extraterritorial [Ilascu and Others v. Moldova and Russia, supra n.24, §392].*

³⁵ *Ibid.*, §§ 121-123.

³⁶ Please see: M. Gondek, 'Extraterritorial Application of the European Convention on Human Rights: Territorial Focus in the Age of Globalization?' (52 *Netherlands International Law Review*, 2005), pp. 349 and 368; G. Yudkivska, 'Territorial Jurisdiction and Positive Obligations of an Occupied State: Some Reflections on Evolving Issues Under Article 1 of the European Convention' in A. van Aaken and I. Motoc (eds) *The European Convention on Human Rights and General International Law (OUP, forthcoming)*, draft available on SSRN at <https://ssrn.com/abstract=2825208>; A. Cullen, S. Wheatley, 'The Human Rights of Individuals in De facto Regimes under the European Convention on Human Rights' (*Human Rights Law Review* 13:4, 2013), p. 702.

³⁷ M. Milanović, T. Papić, *supra n.16, p. 12.*

³⁸ *Ibid.*, p.11.

³⁹ *Ibid.* p.12.

⁴⁰ *Ibid.* p.19.

⁴¹ M. Gondek, *supra n.36, pp. 349, 368.*

the ‘new’ residual obligation to re-establish control appears to be of a pure political rhetoric since it has little to do with the legal obligations of Article 1, thus being hardly subject to a legal assessment under ECHR measures.⁴²

The Court reaffirmed its ‘*Ilascu* approach’ in *Catan and Others v. Moldova and Russia* – where the applicants were Moldovans living in Transnistria who complained under Article 2 of Protocol 1 ECHR [right to education] concerning the closure of Moldavian taught schools and of a systematic campaign against the Romanian language, intimidation and harassment.⁴³ Here the Court stated that such actions were directly intended to enforce the ‘Russification’ of the culture and language of the Moldavian community in MRT, which are in line with the MRT’s objectives of uniting with Russia through an actual separation from Moldova.⁴⁴ With regard to Moldova’s residual obligations the ECtHR elaborated that ‘*Although Moldova has no effective control over the acts of the “MRT” in Transdniestria, the fact that the region is recognised under public international law as part of Moldova’s territory gives rise to an obligation, under Article 1 of the Convention, to use all legal and diplomatic means available to it to continue to guarantee the enjoyment of the rights and freedoms defined in the Convention to those living there.*’⁴⁵ On such grounds, the Court concluded that Russia has been in violation of the right to education by virtue of its continuous support for Transnistria,⁴⁶ whereas Moldova satisfied its positive obligations.⁴⁷ In line with this approach, even though Moldova was discharged from its positive obligations towards the case, the actual protection and enjoyment of the ECHR rights in question depend strictly on the MRT separatist authorities,⁴⁸ which ultimately have effective control over the territory. As such, the Court did not have the chance to elaborate anyhow on the pending issues from the *Ilascu* case since it did not find any residual obligations breached by Moldova. Also, in its recent most recent jurisprudence the Court decided on another similar case, *Sandu and Others v. the Republic of Moldova and Russia* (in July 2018),⁴⁹ which is currently the latest in its *Ilascu* line of case law.⁵⁰ As in its previous decisions, the Court found that indeed both Moldova and Russia exercised jurisdiction in the sense of Article 1 ECHR over the contested territory of Transnistria - Moldova on the basis of sovereign title, and Russia on the basis of its effective control over the area.⁵¹ In this case however, the Court found Moldova again to have discharged its positive obligations towards the applicants, while Russia did not do so, thus incurring to Russia solely the responsibility for violating the Convention.⁵² From another critical standpoint, the Court yet again was not clear in distinguishing the issues of jurisdiction and responsibility since it was not sufficiently precise in attributing responsibility to the Russian state over Transnistria.⁵³ One thus may question whether the

⁴² G. Yudkivska, *supra* n.36, p. 9: ‘I find it rather difficult to reconcile positive obligations towards people remaining on occupied territories with the obligation to refrain from supporting the separatist regime. These obligations seem mutually exclusive – if a state engages in negotiations with separatists requesting them to secure human rights of individuals on occupied territories (that was precisely what the Court was expecting to have been done for Mr. Ilascu), it follows that it would propose something in exchange, such as providing economic support they might need. If Moldova was under obligation to negotiate the release of Mr. Ilascu and others, it had to give something to the separatists in addition to the already ceded territory.’

⁴³ *Catan and Others v. Moldova and Russia*, Application No. 43370/04, 8252/05 and 18454/06, Merits and Just Satisfaction, 19 October 2012, § 149.

⁴⁴ *Ibid.* § 121.

⁴⁵ *Ibid.* § 110.

⁴⁶ *Ibid.* §149.

⁴⁷ *Ibid.* §110.

⁴⁸ M. Milanović, T. Papić, *supra* n.16, p.21.

⁴⁹ *Sandu and Others v. the Republic of Moldova and Russia*, no. 21034/05, 11 February 2014.

⁵⁰ M. Milanović, ‘The Applicability of the ECHR in Contested Territories; Two Other ECHR Cases Against Russia’, 19 July 2018, Available at <<https://www.ejiltalk.org/the-applicability-of-the-echr-in-contested-territories-two-other-echr-cases-against-russia/>> (accessed on 31 August 2018).

⁵¹ *Ibid.*

⁵² *Ibid.*

⁵³ M. Milanović, ‘Grand Chamber Judgment in *Catan and Others*’ (EJIL: Talk!, 21 October 2012), see online at <<https://www.ejiltalk.org/grand-chamber-judgment-in-catan-and-others/>> (accessed on 30 August 2018).

Court found Russia responsible for the acts of MRT authorities because these are attributable to Russia, or because Russia failed to comply with the positive obligation to prevent ECHR violations by a non-state actor actively operating within an area under its jurisdiction.⁵⁴

On the account of evolving from the traditional presumption/rebuttal approach in the *Ilaşcu* case, the Court is somehow hesitating to develop more upon the ‘residual positive obligations’ concept since it should also include in its interpretation a clear delineation between territorial jurisdiction under Article 1 ECHR, and the attribution of conduct responsibility. As already mentioned, this un-clarity is particularly challenging when considering situations of territorial contestation between two States - as in the Ukrainian conflict – since the whole idea of residual obligations is based on state sovereignty. Therefore, if the Court is to rule upon sovereignty claims in the cases of Crimea and Donbas – when assessing a violation of residual positive obligations – it could potentially unleash a significant political backlash due to the volatile nature of the conflict. Accordingly, the next section will put together all the presented terms and analysed case law so as to assess the obligations of Russia and Ukraine under ECHR law on the contested territories of Crimea and Donbas. Thus, it will further examine the degree of responsibility that the Court may attribute to the ECHR State parties (i.e. Russia and Ukraine) when breaching the European Convention in these contested territories.

III. THE PUZZLE OF RESPONSIBILITY IN CRIMEA AND DONBAS

When considering the Court’s approach to the Convention’s applicability in contested territories under Article 1 ECHR, the previous Section established that certain difficulties might arise. This is because the European Court evolved from its traditional approach in a very ‘fact-dependant’ while reasoning upon different historical-political contexts in its jurisprudence, such as Turkey’s responsibility for ECHR breaches in Northern Cyprus and Russia’s responsibility for violations committed in Transnistria.⁵⁵ As already observed, in its initial approach the Court primarily used the presumption that a State’s jurisdiction is normally exercised throughout the entire territory of a State party.⁵⁶ This presumption can be rebutted on certain facts, such as a State’s inability to exercise effective control over parts of its own territory,⁵⁷ whereas the outcome of this ‘rebuttal’ results in the lack of jurisdiction and thus discharge of any State obligations under the Convention. However, with the case of *Ilaşcu v. Moldova and Russia* the Court decided to depart from this standpoint, thus not fully discharging a State from its obligations under Article 1, even when the State lacks effective control over its territory. Hence, although the State may not be able to fulfil all of its obligations, positive duties remain, requiring it to take all appropriate measures within its power in order to secure Convention rights in accordance with Article 1 ECHR.⁵⁸ These ‘residual positive obligations’ are interlinked with the State’s sovereignty over the territory, thus inevitably reducing the scope of State’s jurisdiction in cases of territorial contestation.⁵⁹ As such, it would be interesting to observe how the Court would assess the ‘sovereignty’ link to the residual positive obligations in the cases of Russia and Ukraine over Crimea and Donbas – since it would inevitably cause a strong backlash in the political arena.

From a hypothetical perspective, Ukraine would definitely look for the Court to affirm its sovereignty, whereas Russia would accept ECHR’s applicability to its own conduct in **Crimea** since it would be support its own claim to sovereignty in the area. Considering the Court’s position, it would have to assess on a factual but also political reasoning as to which State has the sovereignty over Crimea. While considering the manner in which the Crimean annexation occurred and the

⁵⁴ M. Milanović, T. Papić, *supra* n.16, p. 13.

⁵⁵ *Guide on Article 1 of the Convention – Obligation to respect human rights – Concepts of “jurisdiction” and imputability*, § 45.

⁵⁶ Please see: *Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia*, *supra* n.24, §313.

⁵⁷ Please see: *Loizidou v. Turkey*, *supra* n. 9; *Cyprus v. Turkey*, *supra* n.9.

⁵⁸ Please see: *Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia*, *supra* n.24, §313.

⁵⁹ *Ibid.*

international criticism towards it, the Court would be politically pressured to antagonize Russia in its sovereignty claim. However, the Court should not disregard the fact that Russia has installed a *de facto* government in the peninsula, under which Crimean individuals have their ECHR seemingly protected, thus enforced.⁶⁰ Therefore, the Court would find itself in a difficult position to apply its *Ilascu* approach in this case due to the potential consequences it may cause by recognizing the sovereignty of one state against the other. But nevertheless, if the Court wishes to assess the residual obligations and pursue with its *Ilascu* approach, the Court must accept Ukraine's claim to sovereignty.⁶¹ Based on this move, the ECtHR would dismiss Russia's claim of sovereignty over the peninsula which then begs the question on how would Ukraine enforce a Court's decision in Crimea since it has no actual control over the region? It is thus manifested that despite the Court's good intentions in *Ilascu's* approach, the costs in applying it seem to outweigh its benefits.⁶² From this perspective one may understand why the Court until nowadays did not address any individual or inter-state complaint concerning Crimea in the light of these circumstances at hand. Nevertheless, the Court should pursue its main scope and act in the best interest of the individuals in an appropriate timely manner, despite its political perspectives.

The situation in **Donbas** seems even more complex at because Russia has always denied its involvement in the conflict. With this in mind, the ECtHR would have to deal with the issues of jurisdiction over a separatist region, which is currently beyond the effective control of the parent state and the geographical boundaries of the foreign State. However by the mere fact that Russia denies its involvement into a particular set of events, it does not mean that the Court will accept this standing if it can prove Russian 'effective control' over the region.⁶³ As already noted, the question of whether a State party is actually exercising effective control over another territory outside its borders is one decided facts. In seeking to answer that question the Court has primarily regarded the following general criteria:⁶⁴ (1) the number of soldiers deployed by the State in the relevant territory;⁶⁵ (2) the extent to which the State's military, economic and political support for the local subordinate administration provides it with influence and control over the region.⁶⁶ This test seems fairly simple, however its application to the factual scenarios is much more complex in both terms of legal interpretation and in terms of admissible evidence.⁶⁷

What is interesting to observe is that the European Court has passed its first decision in a case originating from the Luhansk People's Republic, namely the judgement of *Khlebiak v. Ukraine*.⁶⁸ The case concerned in individual complaint filed by Oleksandr Khlebiak, an Ukrainian national who had been convicted on several offenses by a LPR court in 2013.⁶⁹ The Ukrainian courts were unable to examine his appeal against his conviction because his case file was blocked in the LPR region.⁷⁰ Accordingly, the applicant filed a complaint against Ukraine for not protecting his right to fair trial within a reasonable time (Article 6(1) ECHR), whereas the Court concluded that since the State used appropriate measures to secure the protection of this right, it was thus was not breach of the

⁶⁰ W. A. Schabas, 'The European convention on human rights: a commentary' (Oxford University Press, 2015), p.93 '[...]the enforcement of the Convention will be ensured, first and foremost, by the national Courts'.

⁶¹ M. Milanović, T. Papić, *supra* n.16, p.22

⁶² *Ibid.*

⁶³ Kanstantin Dzehtsiarou, 'The European Court of Human Rights and the Armed Conflict between Russia and Ukraine', 27 November 2015, Available at: < <https://verfassungsblog.de/european-court-human-rights-armed-conflict-russia-ukraine/> > (accessed on 30 August 2018).

⁶⁴ *Guide on Article 1 of the Convention*, *supra* n. 55, § 36.

⁶⁵ This is the criterion to which the Court had hitherto attached the greatest importance (*Loizidou v. Turkey (merits)*, §§ 16, 56; *Ilașcu and Others v. Moldova and Russia*, *supra* n.24, § 387)

⁶⁶ *Ibid.*; *Al-Skeini and Others v. United Kingdom*, Application no. 55721/07, Council of Europe: European Court of Human Rights, 7 July 2011, § 139.

⁶⁷ Please see Kanstantin Dzehtsiarou article, *supra* n. 63.

⁶⁸ *Khlebiak v. Ukraine*, Application no. 2945/16, Council of Europe: European Court of Human Rights, 25 July 2017.

⁶⁹ *Ibid.* § 7.

⁷⁰ *Ibid.* §§ 13-17.

Convention.⁷¹ This case however did not consider the issue of jurisdiction, sovereignty or responsibility because the applicant only complained about the actions of Ukraine, ignoring the involvement of Russia.⁷² Nevertheless, this judgement could give an indication as towards the Court’s approach in the contested area of Donbas since the Court came to the conclusion that the Ukrainian authorities had done all in their power, under the circumstances of the hostilities in eastern Ukraine, to address Mr. Khlebič’s situation.⁷³

With one small step ahead in the Court’s jurisprudence concerning the Ukrainian conflict, one should still be aware that there have been submitted more than 3000 individual applications since 2014, and that only one case was admitted where several others got rejected as manifestly ill founded.⁷⁴ This numerical statistic is low, but as already mentioned, the Court should act carefully with applications from both Crimea and Donbas due to the on-going nature of the conflict, as it is very easy for the State parties to blame the Court of applying double standards or for being biased.

Therefore, the Section has ultimately answered the research question posed by this article: to what extent would the Court attribute accountability to the relevant State Parties for ECHR violations of individual rights in the contested territories of Crimea and Donbas? As already observed throughout the critical analysis of the Court’s case law, both Russia and Ukraine can be held responsible for ECHR violations in the contested territories of Crimea and Donbas. Russia, as a foreign interfering State on Ukraine’s territory could be held liable for ECHR violations in the Donbas region if the Court could prove its effective control over the area. Pursuing with the indicative vector given by the Court in the *Khlebič* case, the Court would not seem inclined to attribute accountability to Ukraine over ECHR violations occurring in Donbas if it finds Russia in effective control of the area; thus continuing to apply its traditional presumption/rebuttal approach. However, the situation is different in the case of Crimea in the light of the Court’s new jurisdiction approach, known throughout this article as the *Ilascu* approach. Since the Court introduced the concept of ‘residual positive obligations’ and directly tied it with the State’s sovereignty over the territory, it has inevitably also reduced the scope of parent’s State jurisdiction in cases of territorial contestation. Hence, although the parent State may not be able to fulfil all of its obligations, positive duties remain, requiring it to take all appropriate measures within its power in order to secure Convention rights in accordance with Article 1. Accordingly, as it occurred in the *Ilascu* case, Ukraine as a parent State could also be found in violation of ECHR rights over Crimea, despite the fact that it does not have effective control over the territory. Furthermore, with the sovereignty tie to these residual obligations, the Court would find itself in an impasse since in accepting Russia’s claim of sovereignty would inevitably declare the annexation legal, and in accepting Ukraine’s claim of sovereignty would not result in an effective move due to its lack of effective control over the area. Therefore, the Court’s extent in attributing accountability to Russia and/or Ukraine over ECHR violations in Crimea depends solely on the Court’s perspective which should be directed towards the best interest of the individuals.

CONCLUSION

In any war of power and aggression there is always agony inflicted upon the individuals living on contested territories in which there is either a dispute over sovereignty or when a parent State is ultimately unable to exercise effective control over all of its territory. This ‘agony’ is often reflected through a perpetual fear of death, imminent threat of being displaced, constant suppression, and persistent deprivation of basic human rights. Since February 2018, there are four years from the Russian annexation of Crimea and from the rebellious escalations in Ukraine’s East

⁷¹ *Ibid.* §§ 74-82.

⁷² Press Release issued by the Registrar of the Court in the case of *Khlebič v. Ukraine* [ECHR 256 (2017) 25.07.2017]

⁷³ *Khlebič v. Ukraine*, *supra* n.68, § 78; See also <<http://euromaidanpress.com/2017/07/27/ukraine-wins-first-donbas-case-in-echr/>> (accessed on 31 August 2018).

⁷⁴ *Tsezar and others v. Ukraine and Lisnyy and others v. Ukraine and Russia*. Press Release issued by the Registrar of the Court on 9 May 2018, *supra* n.2.

side. More than 10, 000 people have died, including 3,000 civilians, whereas more than 2 million individuals have been internally displaced or put a risk.⁷⁵ Today, the Ukrainian war is amongst the worst humanitarian crises in the world, fact that triggers this articles' critical research question: to what extent would the European Court of Human Rights attribute accountability to the relevant State Parties for ECHR violations of individual rights in the contested territories of Crimea and Donbas?

In answering the research question, this article performed an in-depth analysis of the Court's jurisprudence towards cases of contested territories. The performed analysis was crucial in understanding the complexity of the Court's approach, particularly the controversial judgement of *Ilascu v. Moldova and Russia*. As the article observed, the idea of 'residual obligations' underpinned in territorial sovereignty of the State is challenging especially for contested territories. The term of 'residual positive obligation' was both welcomed and criticized by legal authors since it was clearly a shift from the Court's traditional approach of presumption/rebuttal. This article is however of the opinion that the *Ilascu* approach represents an impediment for the Court to address the ECHR claims primarily in Crimea rather than in Donbas since it runs the risk to provoke a significant political backlash when assessing the residual positive obligations as imposed to the parent State (i.e. Ukraine). This impediment lies on the fact that such residual obligations are inevitably linked to the sovereignty of the State, thus inevitably reducing the scope of the parent's State jurisdiction in cases of territorial contestation. Therefore, as already observed throughout the critical analysis of the Court's case law, both Russia and Ukraine can be held responsible for ECHR violations in the contested territories of Crimea and Donbas. However, considering the current political climate, the Court should act carefully with applications from both Crimea and Donbas due to the on-going nature of the conflict, as it is very easy for the State parties to blame the Court of applying double standards or for being biased.

Finally, this article has emphasized on the fact that nowadays the Ukrainian conflict is still amongst the worst humanitarian crises in the world, and it needs the attention of the international and regional justice systems. Therefore, despite the political aspects that the Court might take into consideration, it should have its primary attention to the best interests of the Crimean and Eastern Ukrainian individuals.

BIBLIOGRAPHY:

1. AWARDS BY COURTS AND TRIBUNALS

1.1. *European Court of Human Rights*

- *Ilascu and Others v. Moldova and Russia*, Application no. 48787/99, Council of Europe: European Court of Human Rights, 8 July 2004.
- *Loizidou v. Turkey* (Preliminary objections), 23 March 1995, Series A no. 310.
- *Loizidou v Turkey* (merits), Application No 15318/89, Judgment of 18 December 1996
- *Soering v. the United Kingdom*, 7 July 1989, Series A no. 161.
- *Banković and Others v. Belgium and Others* (dec.) [GC], no. 52207/99, ECHR 2001-XII.
- *Hirsi Jamaa and Others v. Italy* [GC], no. 27765/09, ECHR 2012.
- *Al-Dulimi and Montana Management Inc. v. Switzerland*, no. 5809/08, 26 November 2013.
- *Catan and Others v. Moldova and Russia*, Applications no. 43370/04, 8252/05 and 18454/06, ECtHR.
- *Khan v. the United Kingdom* (dec.), no. 11987/11.
- *Assanidze v. Georgia*, 2004-II; 39 EHRR 32.
- *Khlebiuk v. Ukraine*, Application no. 2945/16, Council of Europe: European Court of Human Rights, 25 July 2017.
- *Tsezar and others v. Ukraine and Lisnyy and others v. Ukraine and Russia*. Press Release issued by the Registrar of the Court on 9 May 2018.

⁷⁵ BBC, *Ukraine ceasefire: New Minsk agreement key points*, 12 February 2015, Available at <<https://www.bbc.com/news/world-europe-31436513>> [last accessed: 12 August 2018]; Julian Coman, *On the frontline of Europe's forgotten war in Ukraine*, *The Guardian*, 12 November 2017, Available at <<https://www.theguardian.com/world/2017/nov/12/ukraine-on-the-front-line-of-europes-forgotten-war>>.

- Sandu and Others v. the Republic of Moldova and Russia, no. 21034/05, 11 February 2014.
- 1.2. *European Commission on Human Rights*
 - Cyprus v Turkey, Application No 8007/77 [ECmHR], Decision of 10 July 1978.
 - An and Others v Cyprus, Application No 18270/91 [ECmHR], Decision of 18 October 1991.
- 2. INTERNATIONAL AGREEMENTS
 - Council of Europe, European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols Nos. 11 and 14, 4 November 1950, ETS 5.
- 3. LITERATURE
 - 3.1. *Books*
 - Schabas, William A. The European convention on human rights: a commentary. (Oxford University Press, 2015)
 - 3.2. *Articles*
 - A. de Mestral, ‘The Current Status of the Citizens of the Turkish Republic of Northern Cyprus in the Light of the Non-application of the Acquis Communautaire’ (2007)
 - M. Milanović, T. Papić, ‘The applicability of the ECHR in contested territories’ In International and Comparative Law Quarterly (Cambridge University Press, University of Nottingham, 2018).
 - L. Gondek, ‘Extraterritorial Application of the European Convention on Human Rights: Territorial Focus in the Age of Globalization?’ (52 Netherlands International Law Review, 2005),
 - G. Yudkivska, ‘Territorial Jurisdiction and Positive Obligations of an Occupied State: Some Reflections on Evolving Issues Under Article 1 of the European Convention,’ in A van Aaken and I Motoc (eds) The European Convention on Human Rights and General International Law.
 - Cullen, Anthony, and Steven Wheatley. "The human rights of individuals in de facto regimes under the European Convention on Human Rights." Human Rights Law Review 13.
 - M. Milanović, The Applicability of the ECHR in Contested Territories; Two Other ECHR Cases Against Russia, 19 July 2018, Available at <https://www.ejiltalk.org/the-applicability-of-the-echr-in-contested-territories-two-other-echr-cases-against-russia/>
 - M Milanović, Grand Chamber Judgment in Catan and Others, 21 October 2012, Available at <https://www.ejiltalk.org/grand-chamber-judgment-in-catan-and-others/>.
 - Kanstantsin Dzehtsiarou, The European Court of Human Rights and the Armed Conflict between Russia and Ukraine, 27 November 2014, Available at: <https://verfassungsblog.de/european-court-human-rights-armed-conflict-russia-ukraine/>.
- 4. NEWSPAPER ARTICLES
 - BBC, Ukraine ceasefire: New Minsk agreement key points, 12 February 2015, Available at <https://www.bbc.com/news/world-europe-31436513>
 - Julian Coman, On the frontline of Europe’s forgotten war in Ukraine, The Guardian, 12 November 2017, Available at <https://www.theguardian.com/world/2017/nov/12/ukraine-on-the-front-line-of-europes-forgotten-war>
- 5. COUNCIL OF EUROPE
 - 5.1. *Press Releases*
 - Press Release issued by the Registrar of the Court in the case of Khlebiak v. Ukraine [ECHR 256 (2017) 25.07.2017].
 - Press Release issued by the Registrar of the Court on 9 May 2018, in the cases Tsezar and others v. Ukraine and Lisnyy and others v. Ukraine and Russia.
 - Guide on Article 1 of the Convention – Obligation to respect human rights – Concepts of “jurisdiction” and imputability,
- 6. MISCELLANEOUS
 - 6.1. *Websites*
 - See <http://euromaidanpress.com/2017/07/27/ukraine-wins-first-donbas-case-in-echr/> (accessed on 31 August 2018).

DEVELOPING A COURSE IN ACADEMIC WRITING FOR BUSINESS STUDENTS: CONTENT AND REASONS

ALLA MĂMĂLIGĂ¹

Abstract

Having developed a course in Academic Writing (in English) for the students from the Management and Business Administration Department there appears the need to explain what Academic Writing is, the reasons they have to study an academic subject, that some would say it is more suitable for students from the Department of Foreign Languages, and the importance of this course for students while they are still doing their studies at university and later on when they will become business graduates and will have to find the right job for them. The purpose of this piece of writing is to make students understand and believe in the utility of such a course both for their current good performance as students and for making a brilliant career once they possess the skills an Academic Writing course teaches them.

Key words: Academic writing, content, critical thinking, student, reasons.

Clasificare JEL: A23

INTRODUCTION

Ideally, a written text should be like a Mozart symphony. Everything fits together perfectly, and the removal of a single note, or a single sentence, would destroy the whole. In a paper, the overall objectives must be clear, the design coherent, and the individual themes linked to each other and to the whole. Paragraphs must form coherent units, linked to other paragraphs and to the big picture by well-defined topic sentences and by transitional clauses and sentences. Above all, the logic of your argument, from your largest point to the smallest detail, must be expressed with clarity and precision. The only way for business students to master these elaborate writing skills is to do a course in Academic Writing.

Before enlarging on the importance of Academic Writing for business students there appears the need to explain what exactly a course in Academic Writing should comprise. Often, people associate academic writing as inaccessible and long-winded. However, strong academic writing uses a straightforward manner to inform, persuade and analyse the subject matter. In addition to this, good academic writing allows you to engage the reader in scholarly dialogue through critical engagement. Simply put, academic writing is any written work produced in the academic setting and one that is formal. The most widely-spread forms of academic writing our business students should master include:

Essay: The most common type of written work, with the title given by the teacher, the length depending on the type of test or assignment.

Report: A description of something a student has done, for example, conducting a survey.

Project: A piece of research, either individual or group work with the topic chosen by the student.

Notes: They are a written record of the main points of a text or lecture, for a student's personal use.

Thesis/Dissertation: The longest piece of writing normally done by the student, often for a higher degree, on a topic chosen by the student. Here, you make an argument or support a thesis, using outside information.

Research Paper: In writing a research paper, you need to know how to synthesise external information with your original ideas.

There is a considerable difference between creative and academic writing as different academic disciplines have their stylistic conventions. However, the following are some of the features that most academic writing materials share:

¹ Lector universitar, Academia de Studii Economice a Moldovei, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni 61, mun. Chișinău, MD-2005 Republica Moldova, tel: 022 22 42 28, fax: 022 22 19 68, www.ase.md, alamamaliga@yahoo.com

Clear Primary Focus: The thesis statement establishes the focus of the academic paper. Every argument or comment has to connect back to the primary focus of the article. The same applies to the background or contextual information that you may include.

Arguments Based on Evidence: Using evidence to support your arguments or those of another, makes them credible. These arguments should, therefore, be well-informed.

Logical Structure: Academic writing follows a consistent flow or presentation of cases. It is in the form of Introduction, Body and Conclusion. The paragraphs and sentences must connect logically. The introduction lays out the direction and scope of the paper, provides background information, and a thesis statement. The body should offer points that support the thesis statement and elaborate on them. In your conclusion, you summarise the main points.

Formal Tone: You need to present your ideas or arguments, objectively. Do not use inflammatory, biased or emotional language.

Having designed a special course *English for Business and Academic Purposes* for business students there appears the need to explain the students themselves the importance, utility and relevance of this course to other economic subjects, their university performance as a whole and most importantly to their prospect jobs. Writing does not come easily to many and for some students, having to write an academic paper could feel intimidating. Sometimes, you may ask yourself, whether all the effort you invest in writing an academic paper, is worth it.

Firstly, for university students, writing academic papers is compulsory. It could be in the form of reports, literature reviews, journals, term papers, dissertation, essays and research papers. For example, international students need to write essays and reports for exams, such as IELTS, TOEFL, FCE, and coursework, but writing good **academic English** is one of the most demanding tasks students face. In order to produce an outstanding document, you have to plan and develop a workable strategy. Therefore this course should be an essential part of a college's program that university teachers and schools spend weeks teaching and training students about academic writing. Whatever disciplines you are in, academic writing helps you to make arguments, convey ideas and participate in a scholarly conversation.

Secondly, Academic writing develops a set of other skills which in my view are crucial in both having high university records and making a successful career in business. During the job hunt, after graduation, you will realise that many companies are looking for potential employees with sound writing skills. However, this is not the only significant reason why it is vital to hone your academic writing skills. Other benefits doing an academic writing course are as follows:

Academic writing helps you understand that writing is a useful skill. Sometimes writing is perceived as an innate ability – you either have it or you not. This actually often happens in academic fields, discouraging students from developing their weak skills. The two most common subjects referred to as talents are writing and math. The truth is that math, chemistry, calculus, **academic writing** and even poetry are all skills and can be learned. The good news is that while you are made to write academic papers, you learn that: With a certain amount of patience and determination you can do the things you hate doing well – in other words, no amounts of inspiration required. With time, your writing becomes better and talent does not beat everything, especially in the academic field. In other words, academic writing teaches you to approach any activity as it is – as a skill, and, as every skill, it can be learned, nourished and developed.

Develops analytical skills: In academic writing, you learn to form an informed opinion by looking at the ideas and works of somebody else. It involves more than just describing their views. You read the material and then decide on its importance as a literary work to the subject. You have to think about the reason why the study was carried out, and the findings can prove useful, in the future. The research process allows you to cover a range of material on the subject. In turn, you learn how to classify and analyse the information. For example students are given the following task:

Consider the following titles and decide which sections should be included in the essay on the topic “The Growth of the European Union since 1975 and its likely form by 2020”.

A short account of European history 1900-2000.

An analysis of candidates for membership before 2020.

A discussion of the current economic situation in Europe.

A summary of the enlargement of the EU from 1975 to now.

Such a task makes students think analytically as they have to analyse and select the relevant information for their topic. Another aspect of academic writing - summary writing also involves selecting and besides that - condensing information. For instance if a friend asks you about a book you are reading, you do not tell her about everything in the book. Instead you make a summary of the most interesting and important aspects. Thus making summaries is a common activity in everyday life and different kinds of summaries are needed in different situations. The following tasks are clearly likely to develop the analytical skills and more: *Read the following text and compare the summaries. Decide which is best giving reasons. Or: Read the following text and underline the key points.*

Conveys understanding: If you struggle with academic writing, it may be difficult for you to explain a complicated subject you have learnt at university. The scholarly essays that you have to write help you learn how to use the right terminology and style that will make the information to understand by others. It also helps you to develop a reasonable flow of thoughts with full-fledged ideas. Making the students understand a text is not just a matter of vocabulary. The reader needs to find out the writer's intentions. Is the writer aiming to inform, persuade, describe or entertain? In addition the reader should be clear about the type of English the writer is using: how formal is the tone? For example the students are given such a task: *Read the following extracts and complete the table using one or two of the following: inform/amuse/persuade/entertain.*

Encourages critical thinking and objectivity: You also learn to look at research and ideas from different perspectives. Proficient writers will not write a paper that is one-sided that leaves no room for argument. You should analyse a theory from various viewpoints. It is what you need to base your statements on, depending on your understanding. Objectivity and critical thinking are also useful skills to master, in the real world. Also, for an educated person, constructing arguments and being able to defend your viewpoint is essential. This is an extremely useful skill for people to learn early on in life, as the ability to look at things objectively is something that will benefit them in real life. For instance students are assigned such tasks: *Read the following sentences and decide first if they are a fact or opinion. Then decide if you agree with the opinions, and if the factual sentences are true.*

	<i>Opinion or fact</i>	<i>Agree or disagree</i>	<i>True or false</i>
<i>Example: The USA has the biggest economy in the world</i>	<i>Fact</i>		<i>True</i>
<i>a) Shakespeare was a great writer</i>			
<i>b) Smoking can be dangerous</i>			
<i>c) Too many people smoke in Britain</i>			
<i>d) 95% criminal cannot read</i>			
<i>e) Poor education causes half of crime</i>			

At the same time the task could be: *Evaluate the following text in a similar way. Here the student has to do a more thorough research.*

Cultivates discipline: For you to write effectively, you need to have a routine and stick to it. It allows you to move a step closer to your end goal. Regular writing exercises instil discipline in you, especially when you feel exhausted or lack the motivation to write, but know that you need to do so. Always remind yourself of your target and the reason why you started. With practice, your writing skills also improve. Most of the time the students are not attached to the writing, because it is official and logic-based, and they are probably writing about a topic they also do not like very much. During this endeavour you learn that writing is hard, and can be boring and demanding – and

this will serve you later, when you push through and keep writing blog posts or practicing your presentation skills while others are waiting for inspiration to come. Guess who will win eventually?

Makes you used to a routine: As stated in the previous paragraph, routine helps to improve your skill. This is tough even for those who do have talent and desire to write, let alone for those who do not. Forcing yourself to do writing exercises no matter how uninspired and tired you are sounds unpleasant. To be honest, even the most dedicated writers will have to gather all their willpower to do some extra writing in their spare time, especially if the topic does not seem very appealing.

Makes you dig to the basics: We live in a world flooded with information, and not every piece of information we receive can be trusted. However, not every educational institution teaches their students critical thinking. This is probably why writing academic papers is so difficult for most students. We are all used to getting complete information from textbooks instead of reading the source and making our own conclusions. The students are given such a task as: *Identify the key points in the text below for your purpose. You are preparing to write an essay on the topic: Changing patterns of longevity. Or: Read the following text and then choose a tile which expresses the key point.*

Enlarges on students' vocabulary. Besides the skills from above Academic Writing also teaches students pure language skills. Paraphrasing is a component of Academic Writing which involves changing a text so that it is quite different from the original source, while retaining the meaning. This skill is very important in several areas of academic work such as note-making, summary writing. It is vital in academic writing to avoid the risk of plagiarism. Tasks that enlarge on the students' vocabulary are: *Find synonyms for the words in italics, Change the word class of the words in italics and then rewrite the sentences, Change the word order of the sentences (other changes may be needed.), Combine all the paraphrasing techniques to paraphrase the paragraph as fully as possible.*

After enumerating all the skills you could acquire from a course on Academic Writing it would very useful to enlarge on several ways of making this endeavour easier for students. Therefore, before working on any academic writing assignment, remember to follow the given instruction by your professor. It is the first step towards producing an academic paper that is worth securing a place among other scholarly articles. Here arises another question: How can you, as a student and not only, improve your academic writing without putting in much extra effort, but also get interested in it? The following are some suggestions for students about how they can improve their academic writing skills and raise interest in writing.

Subscribe to a scientific blog: This does not sound like the best way to spend an evening, but it can be very helpful. The one thing you should note is that you need to spend some time finding a scientific field that really interests you, or else you will not be able to keep you motivation at a level needed to click on the book mark and check the blog. This is a form of passive education – the more good academic writing you read, the better you become at it, and the easier it is for you to understand those scientific articles.

Talk to someone who likes science: This way you will be able to find a friend fascinated by black holes, but much harder is to find one who actually knows something about them. People who know a lot in their scientific field and genuinely enjoy it are usually able to explain the most difficult concepts in a simple way, and therefore draw attention to the topic. Moreover, the more concepts you understand, the easier you navigate the realm of human intellectuality. In other words, reading fancy- academic articles will become easier for you gradually.

Reread your papers once in a while: Rereading your old writing is very much like looking at your old profile photos – it can be fun and educating, but most of the time it is embarrassing. However, it performs the same important function of teaching you on your own mistakes, just as your old photos teach you that having bangs is not a suitable haircut for you in any scenario, period. Also make sure you leave yourself some room to be proud of the work you have done – this will

help increase the motivation levels and make you eager to improve your writing even more. Once you encounter a paper you like, do not forget to reward yourself for it. Positive reinforcement still works rather well.

CONCLUSION

All the skills an Academic Writing course can develop will help students to earn good grades and high level degrees. Beyond education, the skills they learn writing academic papers will be carried with the student into any future employment they may have. Being able to present your ideas clearly and logically in writing is a powerful tool in the business world. Therefore, I would like to ask the students: *What do you think about Academic Writing and its application in real life now? When your professor says you will need it later in life, will you believe that he or she is not lying to force you to do “unnecessary work”?* So, when you have an academic writing exercise, take it as an opportunity to develop your skills, and not just in writing. Though your writing skills may be wanting, with practice, you will even surprise yourself with how much you have improved.

BIBLIOGRAPHY:

1. Baily, S., Academic Writing: A Handbook for International Students, Fourth edition, Routledge, 2015, 303 p.
2. Baily, S., Academic Writing: A Handbook for International Students, Second edition, Routledge, 2006, 272 p.
3. Craswell, G., Writing for Academic Success, Sage Publications, 2004.
4. Creme, P. and M. Lea., Writing at University: A guide for students, Open University Press, 2008.
5. Hamp-Lyons, L. and Heasley, B., Study Writing, Cambridge University Press, 2006.
6. Oshima, A. & Hogue, A., Writing Academic English, Addison-Wesley, New York, 2005.
7. Swales, J. M., Beer Feak Ch. A., Feak Ch. B., Academic Writing for Graduate Students: Essential Tasks and Skills, University of Michigan Press, 2004, 344 p.
8. Sword, H., Stylish Academic Writing, Harvard, 2012, 240 pages
9. <http://asfi.ro/de-ce-ne-ar-interesa-problemele-de-scriere-academica/>

SECȚIUNEA VII: ABORDĂRI INOVATIVE ȘI NOI TENDINȚE ÎN DOMENIUL BUSINESS ȘI ADMINISTRARE

IMPACTUL PROIECTULUI GLOBE ÎN CERCETAREA DIMENSIUNILOR CULRURALE ÎN MANAGEMENT

ANGELA PÎRLOG¹

Abstract

GLOBE (Global Leadership and Organizational Behavioral Effectiveness) is an indisputable academic reference in the field of intercultural management and leadership. This choice is explained by the scale and recognition dedicated to this very large project, also by the precision and development of universally appreciated specific characteristics of managers in different cultures. GLOBE researchers have developed and worked on nine dimensions of national and six leadership cultures to support their project, which seeks to understand managerial preferences in various regions. In the article below we focused on the analysis of cultural variables/dimensions.

Keywords: Culture, cultural dimension, GLOBE, leadership, management

Cod JEL: M14, M16.

INTRODUCERE

Sunt recunoscute multe efecte ale fenomenului globalizării, cum ar fi, în special colaborarea reprezentanților diferitelor culturi în echipele de lucru. Între timp, managementul intercultural la nivel mondial a fost identificat ca fiind un factor cheie de succes în marile companii multinaționale [Javidan, Dorfman, Sully Luque, & House, 2006]. Deci, nu este surprinzătoare constatarea că studiile recente conduse prin prisma culturilor naționale, de multe ori au un principiu comparativ [Gerstner & Day, 1994; Groves & Feyerherm, 2011; Lakshman 2014; Littrell și colab ., 2013, Shao & Webber, 2006]. Într-adevăr, literatura modernă acordă o atenție deosebită studiului managementului organizațiilor în culturi naționale specifice. În schimb, majoritatea cercetărilor oferă recomandări generice sau, invers, sfaturi specific unei culturi reieșite din studii de caz limitate.

Ipoteza de bază în această privință este redată de afirmațiile lui Steers, Porter și Bigley [Richard M., 1996, pag.423], conform cărora „nici o națiune sau cultură nu deține monopolul celor mai bune metode de abordare a unor situații. Acest lucru devine evident mai ales atunci când vine vorba de înțelegerea motivării și a leadership-ului la locul de muncă.”

Problema critică referitoare la analizele interculturale ale influențelor manageriale se referă la întrebarea dacă răspunsurile participanților la practicile organizaționale sunt mai mult sau mai puțin universale.

Proiectul GLOBE «*Global Leadership and Organizational Behavior Effectiveness* » a fost condus de aproximativ 200 de cercetători de pe cinci continente, coordonat de Dr. Robert J. House . In mod obișnuit, GLOBE examinează culturile ca practici și acțiuni sau mai degrabă „felul în care se fac lucrurile într-o anumită cultură”, și se examinează valorile, care sunt definite ca "judecății construite" de către oameni despre cum ar trebui să se procedeze" [House și al., 2004].

Nu exista o definiție a culturii cu care sociologii să fie deplin de acord. In programul de cercetare GLOBE cultura a fost definită în felul următor: „motive, valori, credințe, identități și interpretări sau accepțiuni comune ale unor evenimente semnificative care rezultă din experiențele

¹ *Drd., Academia de Studii Economice a Moldovei, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni 61, mun. Chișinău, MD-2005, Republica Moldova. Tel.: (+373 22) 22 41 28, Fax: (+373 22) 22 19 68, anticamera@ase.md, www.ase.md, angela.pirlog@yahoo.com*

comune ale membrilor colectivităților și care sunt transmise de la o generație la alta” [House și a., 1999, pag. 182].

Din punct de vedere operațional, cultura este definită de folosirea unor indicatori care reflectă două tipuri distincte de manifestări:

1) acordul membrilor unui grup cu privire la anumite atribute psihologice (limbă, credință, ideologie – inclusiv religia și convingerile politice - patrimoniul etnic, istoria sub forma exprimării opiniei cu privire la ceea ce ar trebui să fie,

2) acordul între exercitarea unor drepturi observate și raportate, cum ar fi familia, școala, organizațiile, sistemele economice și juridice, instituțiile politice măsurate de indicatori care evaluează care este comportamentul sau care sunt comportamentele, practicile instituționale și recomandările. [House et al., 2004, p. 15].

De-a lungul acestui studiu, leadershipul este definit drept "capacitatea de a motiva, influența și permite indivizilor să contribuie la obiectivele organizațiilor din care fac parte" [House și al., 2004, p. 15].

Pe de altă parte, autorii identifică conducerea ca fiind contingent cultural; adică percepția importanței și a valorii conducerii variază de la o cultură la alta. [House et al., 2004]. Această conceptualizare a leadershipului invocă, prin urmare, necesitatea de a înțelege și de a analiza cultura unui grup pentru a explica stilurile de conducere pe care le preferă. Într-adevăr, proiectul de cercetare GLOBE și alți câțiva autori [House, Wright & Aditya, 1997] a demonstrat că statutul și influența liderilor variază considerabil în funcție de forțele culturale prezente în țara sau regiunea în care ei activează [House și al., 2004]. Deci, autorii GLOBE afirmă că cultura națională influențează indirect comportamentele managerilor în conformitate cu așteptările companiilor față de ei. [Dorfman, Javidan, Hanges, Dastmalchian, & House, 2012; House et al., 2004]. Cu alte cuvinte, liderii ar avea tendința să se comporte în mod consecvent conform prototipurilor susținute în cadrul culturii lor, știind că liderii care acționează conform așteptărilor sunt mai eficienți [Dorfman și al., 2012, p.504].

OBIECTIVELE STUDIULUI

Proiectul de cercetare GLOBE a fost inițial împărțit în patru faze (Dorfman et al., 2012). Primele două sunt discutate în « Culture, Leadership, and Organizations: The GLOBE Study of 62 Societies » [House et al., 2004], în timp ce faza a treia face obiectul celui mai recent volum al proiectului; `Strategic Leadership Across Cultures: GLOBE Study of CEO Leadership Behavior and Effectiveness in 24 Countries” [House, Dorfman, Javidan, Hanges, & Sully de Luque, 2014].

Faza a patra și ultima a proiectului este în curs de desfășurare.

Astfel, au fost identificate patru obiective centrale pentru primele două etape ale proiectului GLOBE. Ele au fost axate pe conceptualizarea și implementarea unui program având mai multe faze și folosind mai multe metode au examinat relația dintre cultura națională, eficiența în conducere și a fenomenelor sociale, apoi, s-au direcționat spre identificarea atributelor critice pentru o conducere de excepție și elaborarea a două chestionare; unul vizând cultura societății și celălalt analizează leadershipul [Dorfman și al., 2012]. Mai exact, prima faza a fost dezvoltarea unor instrumente de cercetare, în timp ce a doua, mai degrabă corespundea unei faze de explorare a efectului interactiv al dimensiunilor sociale, culturale și industriale cu privire la practicile organizaționale și teoriile de conducere aprobate de anumite culturi [House și al., 2004]. Apoi, a treia fază a studiului se axează pe problemele care sunt legate de comportamentele de conducere actuale și eficiența lor universală, din punct de vedere empiric [Dorfman și colab., 2012]. Obiectivul acestei etape este, prin urmare, studierea relației dintre cultura națională, teoria conducerii (CLT), conducerea prin prisma culturală, comportamentul managerilor de vârf, leadershipul și eficiența conducerii. Mai concret, aceasta este, așadar, o cercetare privind impactul și eficiența comportamentelor specifice ale liderilor și directori generali asupra atitudinii și performanței subordonaților lor [House și al., 2004]. https://globeproject.com/study_2014

Cu alte cuvinte, faza a treia a proiectului GLOBE este de a determina modul în care cultura națională influențează procesul de management executiv, pentru a examina relația dintre așteptările conducerii și comportamentele specifice, studiază relația dintre comportamentul de conducere și

eficiență, precum și determină care dintre comportamentele de conducere sunt cele mai eficiente [Dorfman și al., 2012].

În cele din urmă, a patra fază dorește să valideze ipotezele modelului original GLOBE prin studii de laborator și de teren [House și al., 2004]. Se sugerează că această etapă poate explora un set de ipoteze care includ variabilele structurale de contingent și determinarea modului în care acestea se potrivesc contextului respectiv [Dorfman și al., 2012]. În cele din urmă, GLOBE încearcă să înțeleagă maniera cum cultura influențează conducerea și procesele organizaționale [House și al., 2004, p. 9]. Unul dintre aspectele centrale ale studiului constă în identificarea stilurilor de leadership asociate cu diferitele modele culturale ale așa-numitelor societăți. În sine, proiectul de cercetare GLOBE își propune să răspundă la câteva întrebări fundamentale [House și al., 2004]:

- Există comportamente, atribute și practici organizatorice ale liderului, care sunt universal acceptate și eficiente în toate culturile?
- Există comportamente și atribute de leadership, practici organizaționale care sunt acceptate și eficiente numai în anumite culturi?
- Cum influențează atributele culturale și organizaționale asupra acceptabilității și eficacității comportamentelor specifice ale liderilor?
- Cum influențează atributele culturale și organizaționale asupra bunăstării economice, fizice și psihologice a membrilor societăților studiate?
- Care este poziția / situația relativă a fiecărei națiuni studiate față de cele 9 dimensiuni esențiale ale culturii?
- Pot fi aspectele universale și cele specific naționale ale practicilor organizaționale și de leadership explicate cu ajutorul unei teorii fundamentale care prezintă diferențele sistematice dintre culturi?

Pentru a răspunde la aceste întrebări centrale ale proiectului, cercetătorii GLOBE au trebuit să stabilească standardele de măsurare astfel încât acestea să poată fi precise cu privire la asemănările și diferențele dintre diferitele culturi societale și organizaționale. După o revizuire aprofundată a literaturii, precum și două studii pilot, echipa a identificat nouă dimensiuni culturale și șase dimensiuni pentru a explica leadershipul care ar servi drept unități de măsură sau (în limbajul de cercetare) "variabile independente".

În acest articol ne vom limita la descrierea detaliată a celor nouă dimensiuni culturale studiate de GLOBE.

Cercetătorii GLOBE au identificat nouă atribute principale ale culturii naționale, utilizând chestionare complexe, literatura existentă și propria lor activitate [House și al., 2004].

Diferiți autori mobilizați pentru a formula aceste nouă dimensiuni, au folosit activitatea Hofstede (2001), un pionier al cercetării comparative ale cărui idei sunt recunoscute la nivel mondial, constituie baza teoretică a cercetătorii GLOBE [House și al., 2004], de asemenea, susțin că au tras elementele utile din lucrările a așa autori ca Trompenars (1998) și Kluchohn și Strodbeck (1961) pentru a construi măsurătorile lor. Ei au emis ipoteza că aceste dimensiuni ar diferenția în mod semnificativ companiile și organizațiile și, astfel, ar putea răspunde la întrebări fundamentale enumerate anterior. [House și al., 2004, p. 13].

O primă dimensiune studiată de GLOBE este evitarea incertitudinii (uncertainty avoidance). Acesta a fost descris inițial de Hofstede (2001) ca un concept care reprezintă "un sindrom național care este similar cu evitarea nevrozelor, anxietății, stresului sau incertitudinii". House și colegii săi explică mai degrabă "gradul de așteptare a amenințării situațiilor ambigue față de persoane și a toleranței față de incertitudinea din cadrul unei societăți" [House et al. 2004, p. 602]. De asemenea, aceasta reflectă importanța pe care membrii unei organizații o au pentru a evita situațiile de incertitudine, bazându-se pe norme, ritualuri și practici birocratice pentru a atenua imprevizibilitatea evenimentelor viitoare [House și al. 2002, p. 5].

A doua dimensiune, distanța față de putere (distance power), indică marja de acceptare a unei comunități de diferențe de putere, autoritate și statut privilegiat [House și al., 2004, p. 513]. Cercetătorii GLOBE se bazează, încă o dată, pe declarațiile lui Hofstede pentru a-și construi definiția, care prevede

că „inegalitatea umană poate apărea în așa factori precum prestigiul, bunăstarea și puterea și, că societățile acordă o importanță diferită uniformității statutului în aceste zone” [Hofstede, 2001, p.75]. Astfel, proiectul GLOBE definește distanța față de putere ca fiind „gradul în care membrii unei organizații sau societăți se așteaptă și acceptă că această putere să fie divizată inegal” [House și al., 2004, p. 517].

Apoi alte două dimensiuni sunt identificate ca „colectivism“, primul fiind colectivismul instituțional (institutional collectivism), al doilea colectivismul de grup (in-group collectivism). Astfel, colectivismul instituțional reflectă gradul în care practicile instituționale ale organizației și societății încurajează și recompensează distribuția colectivă a resurselor drept acțiuni colective, în timp ce colectivism de grup este similar cu gradul în care indivizii își exprimă mândrie, loialitate și de coeziune pentru organizațiile lor și familiilor lor [House și al., 2004, p. 12].

Mai mult decât atât, egalitarismul de gen (gender egalitarianism) măsoară credințele unei societăți în ceea ce privește stabilirea rolurilor pe care o joacă individul într-un context familial, organizațional, sau în cadrul comunității, în funcție de sexul biologic. Companiile cu egalitarismul de gen dintre cele mai mari se bazează mai puțin pe afctorul, sex biologic, pentru alocarea rolurilor între bărbați și femei [House și al., 2004, p. 347].

O altă dimensiune studiată de GLOBE se numește asertivitate (assertiveness). Acest lucru este gradul cu care indivizii din cadrul organizațiilor sau societăților acționează cu încredere, sunt duri, conflictuali și agresivi în relațiile lor sociale [House și al. 2004, p. 395]. Împreună, această dimensiune și egalitatea de gen formează cele două variabile create de GLOBE pentru a reflecta ceea ce Hofstede (2001) a identificat în termeni "masculinitate și feminitate" [House și al., 2004, p. 13].

În continuare, GLOBE propune trei orientări diferite pentru a evalua variațiile culturale în preferințele de conducere/ leadership. În primul rând, orientarea către viitor (future orientation) se referă la nivelul la care indivizii din cadrul organizațiilor sau societăților adoptă comportamente orientate spre viitor, cum ar fi planificarea, studiul viitorului și respingerea mulțumirii. [House și colab., 2002,p. 6]. Acest concept este, în unele privințe, similar cu cel al "orientării pe termen lung" pe care îl descrie Hofstede în a doua ediție a de *Cultures's Consequences* (2001). Astfel, o cultură cu o orientare redusă spre viitor ar demonstra capacitatea de a profita de momentul prezent, spre deosebire de o cultură foarte orientată spre viitor, în care indivizii ar fi capabili și dispuși să dezvolte strategii pentru a realiza viitoarele lor ambiții [House și al., 2004, p. 285].

Apoi, orientarea spre performanță (performance orientation) identifică nivelul cu care o organizație sau o companie încurajează și recompensează un membru al unui grup pentru îmbunătățirea performanței și excelență [House și al., 2002, p. 6]. În trecut, literatura nu a acordat prea multă importanță acestei dimensiuni. Într-adevăr, chiar cele mai cunoscute studii cross-culturale ale lui Hofstede (2001) nu l-au conceptualizat [House și al., 2004, p. 239].

În cele din urmă, orientarea umană (humane orientation) reflectă gradul în care membrii organizațiilor și societățile încurajează și răsplătesc indivizii pentru simțul lor de justiție, altruism, bunăvoință, generozitate, atenție și bunătate față de ceilalți. [House și colab., 2002, p. 6].

Cercetătorii GLOBE au împărțit datele din 62 de țări în clustere regionale:

Clusterelor oferă o modalitate convenabilă de a

- 1) analiza asemănările și diferențele dintre grupurile culturale;
- 2) facă generalizări semnificative despre cultură și conducere.

S-a constatat că clustere sunt grupuri regionale unice care reprezintă 10 grupuri distincte [Northouse, 2007, p.308]: Anglo-american, Europa latină, Europa nordică, Europa germanică, Europa de Est, America Latina, Orientul Mijlociu, Africa Sub-Sahariană, Asia de Sud, Asia confuciană.

Studiul GLOBE a analizat date despre fiecare regiune folosind dimensiunile culturale și au elucidat variabile semnificative pe anumite dimensiuni specific acestor clustere regionale [Northouse, 2007].

Caracteristicile distincte de bază ale clusterelor includ:

- Anglo-american – competitivitate și orientarea spre rezultate;
- Asia confuciană – orientarea spre rezultate, încurajând grupul să lucreze împreună asupra obiectivelor individuale;

- Europa de Est – perseverență, susținerea de colegi, tratarea femeilor la nivel de egalitate;
- Europa Germanică – competiție și agresivitate, orientarea spre rezultate;
- America Latină – loială și dedicată familiilor și grupurilor similare;
- Europa latină – autonomia individuală;
- Orientul Mijlociu – devotați și loiali față de reprezentanții propriei culturi, femeilor le este acordat mai puțin statut;
- Europa de Nord – prioritate mărită pentru succesul pe termen lung, femeile au un statut egalitate mai mare;
- Asia de Sud – o familie puternică și preocupare profundă pentru comunitățile lor;
- Africa Sub-Sahariană – îngrijorarea și sensibilitatea față de ceilalți, demonstrează o loialitate puternică față de familie. [Northouse, 2007, p.309-313].

CONCLUZII

Concluzia de bază în ceea ce privește relația cultura națională-leadership a fost inclusă în răspunsul la întrebarea; Cum influențează cultura națională tipurile de conducere așteptate într-o societate?

Proiectul GLOBE a constatat că valorile culturale prezic indirect comportamentul prin manifestarea așteptărilor de leadership confirmate de cultură, iar valorile în sine nu prezic direct comportamentele. Liderii și managerii învață ce se așteaptă într-o cultură și acționează într-o manieră dorită de societate. De exemplu, în culturile unde se apreciază orientarea spre performanță (o dimensiune culturală majoră), cum ar fi Statele Unite și Germania, se așteaptă ca liderii să fie participativi și acești lideri au demonstrat cel mai înalt nivelu de leadership participativ.

Constatările GLOBE au implicații importante pentru managerii executivi și liderii din diferite țări. Rodul activității lor ar trebui să fie util conducătorilor întreprinderilor din țările participante. Ei trebuie să știe la ce se așteaptă în societatea respectivă. În plus, directorii care au responsabilități globale, gestionând acivitatea în diferite țări, au nevoie de informații fiabile cu privire la așteptările angajaților și colegilor din diferite țări.

Informațiile furnizate în acest proiect ar trebui să fie utile pentru managerii executivi care aspiră, precum și pentru cei care au rol de conducere atât în interiorul organizației cât și dincolo de granițele culturale. Deoarece dobândirea și dezvoltarea talentului sunt funcții critice în cadrul întreprinderilor moderne, directorii resurselor umane ar trebui să poată utiliza aceste constatări GLOBE în crearea sistemelor de selecție eficientă și a programelor de dezvoltare a managementului.

BIBLIOGRAFIE:

1. Dorfman, P., Javidan, M., Hanges, P., Dastmalchian, A., & House, R. (2012). GLOBE: A twenty year journey into the intriguing world of culture and leadership. *Journal of World Business*, 47, 504–518. doi:10.1016/j.jwb.2012.01.004.
2. Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences*. (J. Brace-Thompson & A. Howland, Eds.) (2nd edition). Thousand Oaks, California: Sage Publications, Inc.
3. Hofstede, G. (2010). The GLOBE debate : Back to relevance. *Journal of International Business Studies*, 41, 1339–1346. doi:10.1057/jibs.2010.31.
4. House, R. J., Dorfman, P. W., Javidan, M., Hanges, P. J., & Sully de Luque, M. F. (2014). *Strategic Leadership Across Cultures: GLOBE Study of CEO Leadership Behavior and Effectiveness in 24 Countries*. Sage Publications, Inc.
5. House, R. J., Hanges, P. J., Javidan, M., Dorfman, P. W., & Gupta, V. (Eds. . (2004). *Culture, leadership, and organizations: The GLOBE study of 62 societies*. (A. Bruckner & M. Vail, Eds.), Thousand Oaks, California: Sage Publications, Inc.
6. House, R., Javidan, M., Hanges, P., & Dorfman, P. (2002). Understanding cultures and implicit leadership theories across the globe: an introduction to project GLOBE. *Journal of World Business*, 37, 3–10. doi:10.1016/S1090-9516(01)00069-4.
7. House, R., Wright, N., & Aditya, R. (1997). Cross-cultural research on organizational leadership: A critical analysis and a proposed theory. In P. C. Earley & M. Erez (Eds.), *New Perspectives on International Industrial and Organizational Psychology* (Jossey-Bas.). San Francisco, CA. Retrieved from <http://psycnet.apa.org/psycinfo/1997-36742-019>.
8. Javidan, M., Dorfman, P. W., Sully de Luque, M., & House, R. J. (2006). In the Eve of the Beholder. *Academy of Management Perspectives*, 20(1), 67–90.
9. Richard M. Steers, Lyman W. Porter, Gregory A. Bigley, *Motivation and Leadership at Work*, Editura, McGraw-Hill, 1996.
10. Northouse, P. G. *Leadership: Theory and Practice*. 4th ed. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2007.
11. <https://globeproject.com>

INOVAȚIA – MIJLOC DE SPORIRE A COMPETITIVITĂȚII ÎNTRERINDERILOR DIN INDUSTRIA OSPITALITĂȚII

TABUNȘCIC OLGA, *drd.*,
GROSU CAROLINA, *dr. conf. univ.*
Academia de Studii Economice a Moldovei,
str. Mitropolit G. Bănulescu-Bodoni 61,
Chișinău, Republica Moldova Tel.: +373 22 22 41 28; web site: www.ase.md
e-mail: olga.tabunscic@gmail.com

Abstract

Currently, the hospitality industry in the Republic of Moldova is constantly developing, this being explained by the increase in the number of enterprises, the diversification of the types of services used and the types of enterprises operating on this market segment. According to the data provided by the National Bureau of Statistics, the share of these services in 2014 accounted for 13, 3% of the total services market in the country. But at the same time, several enterprises in this branch are making losses. This talks about the fact that the market of services in the hospitality industry in the country is not competitive. Respectively, the competitors in the field of competition must develop a long-term survival strategy, which would enable them to keep up with the changes that are occurring and, at the same time, to maintain its position on the market and to – and increase revenue. An important means of enhancing the competitiveness of enterprises in the hospitality industry is innovation, which is generally considered to be the main engine of today's economic growth. By introducing innovations, the economic units can obtain culinary products with high quality features, excellent quality services, new production processes, improved management system models, etc.

The theoretical and methodological basis of research is the work of local and foreign scholars, who investigate innovations as a means of enhancing competitiveness, materials from periodical publications, scientific and practical conferences on the competitiveness in the field concerned. To make this study use historical, systemic approaches, analysis and synthesis methods.

The purpose of the research. This article has the purpose to identify types of innovations in the food service sector and to propose solutions for their implementation in order to increase the competitiveness of the economic units in the given field.

Key words: catering, classification, competitiveness, innovations, services.

JEL CLASSIFICATION: L83, O39.

1. ACTUALITATEA CERCETĂRII

Tendențele actuale în dezvoltarea serviciilor de alimentație din Republica Moldova indică asupra necesității de a perfecționa activitatea inovativă care oferă noi posibilități de creștere a competitivității și de modernizare a unităților economice din ramura respectivă. În acest context o atenție sporită merită o ramură a industriei ospitalității și anume – alimentația comercială și socială. În prezent, în literatura științifică nu există o definiție unică pentru „inovație în serviciu de alimentație”. Toate interpretările existente pentru „inovație” sunt destul de generale și caracteristice anumitei ramuri din economia națională. Astfel, inovația este definită ca rezultatul final al activității inovative, care a fost fabricat ca produs perfecționat și realizat pe piață, ca proces tehnologic nou care este mai desăvârșit, utilizat în activitatea practică [Băloiu L., 2001].

Deci, apare necesitatea de a concretiza noțiunea „inovație” din punct de vedere al serviciului de alimentație, care reprezintă o ramură a comerțului. În unitățile economice care prestează servicii de alimentație comercială și socială permanent se produc diverse transformări: apar tehnologii care generează sortimente de produse culinare și băuturi noi, se modifică metodele de servire, apar noi formate de unități, noi metode de management, se modernizează baza tehnică și materială a unităților, apar noi canale de desfacere, se implimentează mijloace de automatizare a multor procese tehnologice dar și de servire etc. Perfecționându-și activitatea de producere, servire și organizare a consumului, antreprenorii tind să obțină venit suplimentar, aceasta însemnând comercializarea tuturor inovațiilor, ceea ce și constituie sensul inovației.

2. REZULTATE

Restauratorii înțeleg importanța planificării unei strategii de supraviețuire pe termen lung și adaptarea la un mediu care se schimbă rapid. Concurența este o parte integrantă a economiei de

piață. Caracteristica principală a unei entități economice în ceea ce privește concurența este competitivitatea acesteia. Într-o economie de piață pentru orice întreprindere, problema menținerii și creșterii competitivității sale este extrem de importantă. Acest subiect este deosebit de important în condițiile moderne, când concurența sporită din partea companiilor naționale și străine pune mai multe întreprinderi din sectorul foodservice în prag de faliment. Una dintre opțiunile de creștere a competitivității pieței serviciilor de alimentație la etapa actuală este utilizarea inovațiilor, care sunt considerate a fi motorul principal al creșterii veniturilor în economia globală de astăzi. **Inovația** a fost definită în mai multe moduri de către diferiți specialiști, fără să existe o definiție general acceptată. În continuare sunt analizate cele mai ample definiții ale inovației, care cuprind atât produse, servicii cât și procese în marketing, cele mai semnificative fiind:

1. G. Pinchot și R. Pellman: "inovația este atât crearea cât și aducerea în utilizare profitabilă a unor noi tehnologii, noi produse, noi servicii, noi idei de marketing, noi sisteme și noi căi de operare" [Pinchot G., Pellman R., 1999, p.14].
2. Damanpour F. definește inovația ca "adoptare a unui dispozitiv, sistem, program, proces, produs, serviciu sau a unei politici care sunt noi pentru organizația care le adoptă" [Damanpour F., 1991].
3. Compania de consiliere generală în management din SUA Boston Consulting Group (BCG) apreciază că "inovația este procesul de realizare a unor îmbunătățiri prin introducerea a ceva nou. Acesta poate fi un nou produs inventat, o nouă lege emisă de guvern sau pur și simplu o nouă idee care încurajează gândirea nouă".
4. O ediție recentă a Business Dictionary (Dicționar de afaceri) definește inovația ca "procesul prin care o idee sau o invenție este transformată într-un bun sau un serviciu, pentru care oamenii vor plăti. Pentru a fi denumită inovație, o idee trebuie să fie reproductibilă la costuri economice și trebuie să satisfacă o necesitate specifică. Inovația implică aplicarea deliberată a informațiilor, imaginației și inițiativei pentru obținerea unei valori diferite sau mai mari din resurse și cuprinde toate procesele prin care ideile noi sunt generate și convertite în produse utile". [Business Dictionary.com, 2007-2009].

Luând în considerație caracteristicile esențiale ale serviciului de alimentație care constă din două componente: materială (produse – preparate culinare și băuturi) și imaterială (servire, atmosferă etc.), vom analiza definiții ale noțiunii "inovație în serviciu" din perspectiva aplicabilității pentru industria ospitalității, dintre care cele mai ample și utile pot fi menționate următoarele:

1. Definiția propusă de Van Ark et al: Inovația în servicii este „un concept de serviciu nou sau considerabil îmbunătățit, un nou canal de interacțiune cu clienții, un nou sistem de furnizare a serviciilor sau concept tehnologic care în mod individual sau în combinație conduce la una sau mai multe funcțiuni noi (reînnoite) ale serviciului, care sunt noi pentru firmă și schimbă serviciul/bunul oferit pe piață și necesită noi capacități tehnologice, umane sau organizaționale ale firmei de servicii” [Van Ark, Bart et al, 2003].
2. Definiția propusă de Finnish Funding Agency for Technology and Innovation: "inovația în servicii este un concept nou sau semnificativ îmbunătățit de serviciu care este adoptat în practică. Acesta poate fi, de exemplu, un nou canal de interacțiune cu clienții, un nou sistem de distribuție sau un nou concept tehnologic ori o combinație a acestora. O inovație în servicii include totdeauna elemente reproductibile care pot fi identificate și reproduse sistematic în alte cazuri sau medii" [McDermott C., O'Connor G., 2002].

Reeșind din cele analizate anterior se poate constata că inovațiile produse în industria ospitalității au un caracter diferit față de inovațiile altor servicii, deoarece se bazează atât pe utilizarea mai amplă a inovațiilor tehnologice, a celor organizaționale și manageriale, de marketing cât și de producție.

Există și diferite sisteme de clasificare a inovațiilor care sunt expuse în lucrările savanților străini, precum I. Ansoff, J. Schumpeter și P. Drucker și în lucrările științifice ale economiștilor renumiți din Rusia ca: V.V. Gorshkov și E.A. Kretovoi, A.N. Tsvetkov, L.A. Mayurnikova, P.N. Zavliny și A.V. Vasilyev, E.A. Utkin, G.I. Morozova și NI Morozova și alții. Cercetările efectuate au demonstrat că pentru serviciile de alimentație sunt proprii inovațiile ce țin de schimbările în activitatea

de producere și de distribuire a acesteia către consumatorul final, precum și schimbări în activitatea organizațională și managerială a unității care duc la sporirea eficacității acesteia. În scopul de a gestiona reușit inovațiile, este necesar un studiu minuțios. Inovațiile se pot distinge esențial între ele după anumiți parametri. Legitățile caracteristice unor inovații pot să nu se manifeste sau chiar, dimpotrivă, să aibă un caracter contradictoriu altor tipuri. Așadar, la baza gestionării inovațiilor trebuie să stea tipologia lor, adică clasificarea în conformitate cu diverse principii esențiale, criterii, parametri.

Una dintre clasificările timpurii ale tipurilor de inovații, care poate fi luată ca bază de referință pentru clasificarea inovațiilor din industria ospitalității, este clasificarea elaborată de economistul austriac Joseph Alois Schumpeter (1883-1950) care deosebește cinci tipuri de inovații:

- a) crearea unor produse noi sau îmbunătățirea calității unui produs existent;
- b) metode noi de producție care se bazează pe descoperiri științifice noi;
- c) noi surse de aprovizionare cu materii prime sau semifabricate;
- d) crearea unor noi piețe;
- e) apariția unei noi forme de organizare industrială care să conducă la crearea unei poziții de monopol [Schumpeter J, 1934].

Eric Blondo, ex-directorul general al rețelei comerciale cu amănuntul „Mosmart” distinge șapte tipuri de inovații în comerțul cu amănuntul: radicale, pas cu pas, sociale, tehnice, revoluționare, locale, arhitecturale. [Gribincea A., 2011, p.141-144]:

Unii savanți consideră că inovațiile care se produc în interiorul unităților, care prestează servicii, contribuie la ameliorarea activității sale și duc evident la creșterea eficacității în funcționare, pot fi comasate și clasificate în trei subtipuri:

1. inovații tehnico-științifice;
2. inovații tehnologice și comerciale;
3. inovații de organizare și de gestiune.

1. **Inovațiile tehnico-științifice** țin de implementarea în unitățile de alimentație a tehnicii noi, a mijloacelor tehnice care facilitează lucrul personalului, dar poate fi introducerea în exploatare a noilor aparate de casă, linii de distribuire a hranei care sunt dotate cu funcții inovative suplimentare, sau utilizarea panourilor electronice cu conținut informativ. Utilajul de astfel de tip permite a reduce munca ospătarilor, distribuitorilor de preparate, precum și organizarea serviciului suplimentar pentru consumatori.

2. **Inovațiile tehnologice și comerciale** pot să includă reguli noi care schimbă procesul tehnologic și comercial clasic al unității, transformându-l în unul mai simplu și mai ușor sau, dimpotrivă, mult mai atrăgător și mai interesant pentru cumpărători. Printre cele mai recente idei inovatoare de succes în domeniul restaurantelor se numără crearea unei cafenele în care pisicile se deplasează, unde în loc de oameni roboții pregătesc mâncare și o transportă vizitatorilor sau în care rulouri plutesc pe mese trecute pe transportor și fiecare ia ceea ce dorește. Un alt exemplu de inovații de acest fel este utilizarea pe scară largă de woks pentru prepararea de fidea cu diferite adaosuri, care sunt prăgătite rapid, sunt ușor ambalate într-o cutie și livrate direct la birou. Succesul wok-ului de pe piața Moscovei a dus la crearea activă a întreprinderilor de catering folosind o astfel de tehnologie de gătit. Acestea sunt rețelele de unități specializate "Sushi-wok", "Vokker", "DomUdon", etc. Un alt exemplu specific și pentru piața serviciilor de alimentație din țara noastră sunt mini-cafenelele, brutăriile și patiseriile cu producție proprie. Acestea din urmă câștigă popularitate datorită produselor proaspete, sortimentului redus, atmosferei ambiante. De regulă, acestea au multe comun cu o casă prietenoasă, ospitalieră, unde meniul este scris manual cu cretă pe un panou, ceea ce creează un sentiment de bunătate, căldură și deschidere. Mirosul de pâine proaspătă, de cafea și de ceai provoacă, de asemenea, numai emoții pozitive la oaspeții acestor tipuri de unități.

3. **Inovațiile de organizare și de gestiune** – inovații ce țin de organizarea structurii, gestiunii personalului, precum și de diverse strategii ale companiei de comerț cu servicii de alimentație, care includ în totalitate marketingul. Un exemplu viu este rețeaua de restaurante din Tanuki și Japonia. Japonia se bazează pe oaspeții familiei, pe când Tanuki se concentrează asupra aceluiași grup de consumatori, inclusiv asupra meniului copiilor, oferind tot felul de activități atractive pentru copii,

care, la rândul lor, își ademenesc părinții în acest restaurant. Ambele rețele organizează simultan un serviciu de livrare 24 de ore și își largesc rețeaua în permanență. De asemenea, cu o diferență de câteva săptămâni, aplicațiile iTunes și Android încep să lucreze în ambele rețele. În același timp, ambele rețele își găsesc fiecare grup propriu de consumatori, fără a uita să se dezvolte în același timp, sau la restaurantul "Turandot" operează un butic oferind bijuterii, ceasuri de marcă prestigioase, accesorii exclusive, tacâmuri și obiecte de interior, precum și buchete personalizate. [Beregovaya I., vol.7, p.27]. Un alt exemplu sunt proiectele de succes a rețelei de cafenele "Anderson". Rata se face pentru cupluri cu copii, dintre care majoritatea nu au posibilitatea să aibă o cină liniștită cu un copil agitat. Organizarea completă a activităților de petrecere a timpului liber pentru copii (inclusiv nu numai camera de copii, dar și animatorii care îi ocupă pe copii în timp ce părinții lor iau cina) și-au făcut treaba: fără a avea o bucătărie deosebit de rafinată sau neobișnuită, "Anderson" este o unitate foarte solicitată.

Administrațiile companiilor nominalizate consideră că succesul businessului depinde de decizii raționale sau de chestiunile ce apar continuu în lucrul zilnic cu oamenii, iar o asemenea abordare constituie o inovație. [11, p.189-192].

Ținând cont de sistemele de clasificare propuse de diferiți savanți din domeniu se poate constata că inovațiile sunt clasificate în grupuri în funcție de anumite criterii, iar în practica de management se utilizează clasificări în funcție de domeniul de aplicare, intensitate etc.

În funcție de **domeniul de aplicare** inovațiile din unitățile economice care prestează servicii de alimentație pot fi clasificate în următoarele grupe: (figura 1).

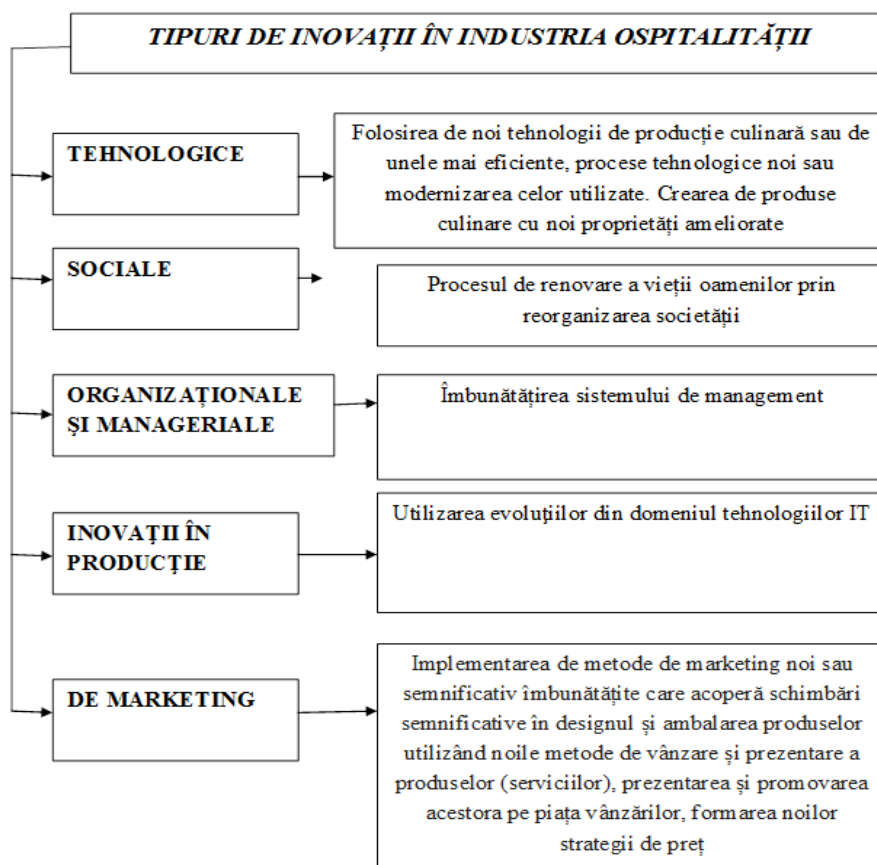

Figura 1. Clasificarea inovațiilor din industria ospitalității în funcție de domeniul de aplicare
Sursa: elaborată de autor

În continuare vom caracteriza succint tipurile de inovații din domeniul vizat în funcție de domeniul de aplicare a acestora:

➤ **1. Tehnologice** – se caracterizează prin utilizarea utilajelor, mecanismelor și ustensiilor performante, precum și tehnologiilor și metodelor de fabricare a preparatelor culinare. Noile linii the-

nologice, echipamente pentru săli, baruri și, bineînțeles, bucătăriile sunt cele mai dezvoltate inovații. Inovațiile în conținutul producției culinare înseamnă schimbări în tehnologia de gătit. Dacă în trecut, cele mai folosite metode de preparare a producției culinare erau cook&serve sau cook&hold, în prezent, echipamentele moderne permit gătitul preparatelor în avans, regenerarea lor și porționarea descentralizată, departe de locul în care vor fi servite: spitale, școli, aziluri de bătrâni, spații de evenimente. Implementarea acestor inovații tehnologice ar permite soluționarea problemei existente la moment în Republica Moldova, precum este alimentația copiilor din grădinițe, școli și alte instituții sociale.

În prezent, conform statisticilor doar un sfert din întreprinderi folosesc noile tehnologii. Aceste inovații aduc profituri semnificative, dar necesită calificări speciale, standarde ridicate ale calității produselor și culturii generale a întreprinderilor. De exemplu, la prepararea alimentelor, susținătorii "bucătăriei moleculare" iau în considerare mecanismele responsabile de transformarea ingredientelor în timpul procesării culinare a alimentelor. Referitor la inovațiile tehnologice și beneficiile asociate cu acestea, s-au făcut remarcate, pe piața europeană, tendințele către echipamente multifuncționale automatizate, respectiv combinarea diferitelor echipamente de gătit, de la tigăi basculante, la cuptoare și echipamente pentru prăjire prin submersie într-o singură unitate multifuncțională, friteuze și grătare de mare putere, cuptoare sub presiune, iar la gătit sănătos cuptoarele combi computerizate, grillurile pe apă, cu ajutorul cărora se obțin fripturi care sunt extrem de „curate“, grăsimea scursă fiind preluată de o baie de apă, astfel, spre deosebire de grillurile clasice sau pe rocă, unde grăsimea se arde și rămâne în contact direct cu produsul, aici grăsimea este preluată și îndepărtată de produs. De asemenea, o altă tendință inovativă modernă se îndreaptă către dispozitive mai mici, flexibile în utilizare, ceea ce oferă posibilitatea preparării unor cantități mai mici de alimente într-un mod flexibil și economic.

De remarcat și inovațiile care permit gătitul mobil cu echipamente speciale cu acces frontal, la vedere, cu ajutorul cărora prepararea produselor se poate face în prezența invitaților, iar procesul poate fi vizionat de aceștia. De asemenea, gătitul rapid cu ajutorul unităților de inducție care pot fi pornite atunci când este nevoie și oprite ulterior, astfel, datorită intervalului foarte mic de timp necesar pentru creșterea temperaturii, bucătării nu pierd timp și reduc costurile pentru energie. La etapa actuală cele mai reprezentative inovații tehnologice sunt:

- **Sistemul free-flow** – sistem de servire popular, care oferă oaspeților o selecție extinsă de preparate;
- **Distribuția mobilă a hranei** – servirea mobilă a mâncării și respectiv echipamentele aferente sunt necesare pentru o paletă largă de evenimente, ca: concursuri de Formula 1, conferințe, congrese, spitale, evenimente culturale etc. În funcție de conceptul de catering, produsele preparate în avans sunt regenerate la locul evenimentului sau se pregătesc acolo de la zero. Sistemele ultra inovatoare oferă până la cinci stadii de temperaturi diferite într-un singur echipament, astfel încât regenerarea individuală este posibilă pentru fiecare component.
- **Catering mobil și bucătării mobile** care beneficiază de câteva funcții de bază, precum stocare, gătire, absorbție, iluminare. Pe lângă modulele de preparare și stocare sunt dotate cu un modul eficient de extragere a aerului, multidirecțional, pentru ca oaspeții să nu fie deranjați de mirosuri mai mult sau mai puțin plăcute asociate procesului de gătire.
- **Food from the truck (mâncarea direct din camion)** – reprezintă o inovație relativ nouă: vehicule de dimensiuni mai mari sau mai mici, echipate cu un tip special de echipamente de bucătărie, conduc zilnic în anumite locații care au fost aprobate de autorități și precis definite de guvernele locale și proprietarii terenurilor respective, pentru a comercializa mâncare și băuturi în zonele respective.
- **Inovația în materie de echipamente de frig** – sunt sistemele pentru răcirea berii, vinurilor, paharelor, etc., urmate de mașinile de gheață, dispenserile de băuturi reci și sistemele de draught.

Totusi, în Republica Moldova, majoritatea echipamentelor din bucătării sunt mari consumatoare de energie, nu asigură temperaturile corecte, deoarece nu se investește în inovații de ultima oră. Cu toate acestea, se simte o ușoară schimbare în bine și un interes crescut pentru echipamente cu un consum redus de resurse, care generează reduceri de costuri.

➤ **2. Sociale** – bazate pe conceptul de alimentație sănătoasă; organizarea producerii și comercializării produselor culinare cu valoare nutrițională sporită la locul de muncă al angajaților; prin utilizarea noului echipament tehnologic, tehnologiilor și resurselor intelectuale a specialiștilor ca capital intelectual în strategia conceptului de nutriție sănătoasă pentru diferite segmente ale populației. Una din concepții este utilizarea inovațiilor produselor, în special utilizarea produselor din făină fără gluten, preparatelor culinare dietetice și de profilaxie.

Importanța introducerii acestor produse în oferta unităților se explică prin faptul că în lume progresa bolilor, cauzate de alimentația dezechilibrată, iar unele persoane suferă de intoleranță la gluten, deci nu pot mânca produse culinare din tipuri tradiționale de făină și trebuie să adere la o dietă fără gluten.

➤ **3. Organizaționale și manageriale**- analiza traficului vizitatorilor folosind tehnologii și sisteme IT; crearea și implementarea unei noi structuri organizaționale; formalizarea proceselor de afaceri; introducerea sistemului de bugetare (bugetul fluxurilor de numerar, bugetul de venituri și cheltuieli). Până în prezent, problema nivelului de servire în domeniul industriei alimentare este destul de relevantă. Pentru că dacă cumpărăm orice bunuri, atunci cumpărăm și un serviciu pentru vânzarea și livrarea acestuia către consumatorul final. La produs se adaugă întotdeauna serviciu - și existența unei oferte foarte similare clientul va merge în unitatea în care se va adăuga un bonus – servire bună, grija față de el, veselă deosebită, ambalarea producției culinare etc.

Noile tehnologii de servicii se bazează, de asemenea, pe noi capacități de comunicare, tehnologii IT, capabilități de gestionare a cererii prin metode de virtualizare. Întreprinderile care prestează servicii de alimentație nu eliberează doar carduri personale clienților fideli, ci conduc mii de fișiere de carduri, își organizează propriile site-uri, creează rețele sociale, acceptă comenzi și organizează serate virtuale.

Inovațiile în domeniul servirii clienților sunt în primul rând bazate pe introducerea de noi tehnologii. Cu ajutorul meniului electronic, care este de obicei, un panou, fiecare vizitator poate face o comandă și în același timp poate afla informații maxime despre fiecare preparat culinar din meniu. Aspectul exterior poate fi văzut din toate părțile, precum și valoarea calorică a preparatului este calculată rapid, se determină costul final al comenzii și este de asemenea posibilă clasificarea tuturor băuturilor și preparatelor în funcție de orice criteriu, ca: tip de materii prime utilizate, metodă de tratament termic, concentrația alcoolică a băuturilor, producătorul etc.. În așteptarea comenzii, timpul nu se pierde în zadar, se pot verifica mesajele, comunica în rețelele sociale. Multă vreme noțiunea de „timp” a fost privită ca ceva liniar, însă experiențele consumatorilor din ziua de azi au forțat la redefinirea timpului în funcție de uneltele digitale pe care aceștia le folosesc zilnic, pentru a interacționa cu produse sau servicii pe care le doresc ori le susțin. Astfel, în tiparele de utilizare ale dispozitivelor digitale, se disting trei zone temporale diferite: „timpul meu”, „timpul nostru” și „timp real”.

Timpul meu definește perioada în care consumatorul interacționează cu dispozitivul în cadrul unei experiențe personale (de exemplu joacă un joc, citește o carte sau privește un clip). În această perioadă, utilizatorul nu interacționează cu nimic altceva decât cu dispozitivul din fața sa.

Acesta este diferit de timpul nostru, adică acea perioadă în care consumatorii utilizează un dispozitiv împreună cu alți oameni, pentru a rezolva o problemă, pentru a munci sau pentru a comunica, în general. În acest context, dispozitivul nu este un perete care să îi despartă pe oameni, ci devine principalul alimentator al comunicării și un element esențial în conversațiile dintre utilizatori.

În timpul real, dispozitivele sunt utilizate pentru a îndeplini o nevoie imediată a consumatorilor, cum ar fi alarmele care îi anunță că masa lor este pregătită sau aplicații care le permit să facă rezervări la restaurantul favorit.

Provocarea pe care o întâmpină operatorii din industria ospitalității este empatizarea cu fiecare client și îmbinarea fără cusur a acestor zone temporale, astfel încât procesul de comandă aferent zonei „timpul nostru” să curgă natural către o experiență imersivă a utilizatorului cu produsul, proprie „timpului meu”. Acest lucru se poate realiza prin prezentări interactive, jocuri sau orice alt tip de interacțiune specifică localului, care să continue în mod fluent procesul de comandă către diverse

dispozitive digitale. Doar așa poți dovedi că îți pasă de nevoile și dorințele clienților și că dorești să le oferi mai mult decât o masă în oraș – o experiență completă, demnă de povestit prietenilor.

Inovația adevărată este soluția care te ajută să te deosebești de ceilalți, să ieși în evidență pentru ceea ce reprezinți și, astfel, să devii relevant pentru oaspeții tăi. Inovația propulsează afaceri și stă în spatele dezvoltării celor mai mari și mai cunoscute brânduri din toate industriile, iar cea ospitalieră nu face diferență. Ideea bună este cea care aduce clienții în restaurant și le oferă cea mai bună experiență pe care ar putea-o avea, astfel încât aceștia să revină din nou și din nou.

În ultima perioadă se observă o tranziție clară de la utilizarea banilor cash către folosirea mai frecventă a cardurilor sau a altor tipuri de plăți virtuale, iar cifrele continuă să crească. Consumatorii tineri au nevoie de forme mai integrate de plată, pe măsură ce devin din ce în ce mai înclinați către sisteme monetare digitale. În curând, restaurantele se vor vedea nevoite să integreze și acest tip de plăți – mai ales la comenzi online - pentru a-și putea servi clienții satisfăcător.

Se poate argumenta că activitățile inovatoare în domeniul întreprinderilor de alimentație trebuie nu doar să acopere sfera de producție a bunurilor și consumul lor în general, ci și să monitorizeze caracteristicile specifice ale consumatorilor concreți, ceea ce necesită în cele din urmă o abordare programată care prevede prognoză, selectivitate, direcționare și raționalitatea folosirii tuturor tipurilor de resurse.

Inovațiile organizaționale și manageriale sunt asociate cu noi tipuri de servicii, cu cele mai eficiente forme de servire și cu organizarea standardelor de muncă.

➤ **4. Inovații în producție** - utilizarea în activitatea întreprinderilor din sectorul alimentației a ultimelor evoluții ale tehnologiilor IT: automatizarea și utilizarea software-ului (Liko, R-keeper, Story House etc.); utilizarea echipamentelor, tehnologiilor și utilajelor cu consum redus de energie.

Una dintre cele mai de succes inovații din sectorul industriei ospitalității este utilizarea sistemelor automatizate de evidență. Programele unice permit urmărirea întregului ciclu de la preluarea comenzii în sală, la transferarea în bucătărie și simultan decontarea materiilor prime utilizate la producerea preparatelor culinare comandate. Introducerea tehnologiei informatice (computerizarea), facilitează activitatea și permite îmbunătățirea continuă a întregului proces de producție.

➤ **5. Marketing** - modalități de promovare a bunurilor și serviciilor unităților economice din industria ospitalității: formarea loialității clienților și a personalului, accesul la noi segmente de piață; crearea de noi formate de întreprinderi (atelier restaurant, pub gastronomic, anticafe etc.);

Gestionarea eficientă a unei unități economice din industria ospitalității în condiții de piață competitivă necesită stabilirea unor activități de marketing la un nivel adecvat. Cu toate acestea, comportamentul consumatorului de servicii de restaurant și motivele acestuia nu sunt uniforme, prin urmare, managementul eficient al companiei necesită soluționarea sarcinii de segmentare a pieței serviciilor de ospitalitate.

Unitățile economice, care doresc să țină piept concurenței, să facă o marcă renumită din afacerea lor, trebuie să înceapă să caute inovații unice, implementarea cărora va duce la succes. Fiecare întreprindere este unică și procesul de implementare a ideilor inovative pentru fiecare întreprindere este unic, deoarece depinde de poziția firmei pe piață, de dinamica dezvoltării acesteia, de potențialul său, de comportamentul concurenților, de caracteristicile produselor etc.

CONCLUZII

1. *Inovațiile produse în industria ospitalității au un caracter diferit față de inovațiile altor servicii, deoarece se bazează pe utilizarea amplă a inovațiilor de marketing, a celor organizaționale, cât și pe utilizarea de noi tehnologii.*

2. *Abordarea inovatoare joacă un rol tot mai important în țările dezvoltate, iar în Republica Moldova, în condițiile dezvoltării relațiilor de piață și nevoii de a ieși din situații de criză, acest rol este deosebit de important.*

3. *Inovațiile din industria ospitalității pot fi clasificate după domeniul de aplicare în: tehnologice, sociale, organizaționale și manageriale, inovații în producție și de marketing.*

4. *Cele mai recente inovații de pe piața serviciilor de alimentație din Republica Moldova sunt:*

- *o nouă modalitate de pregătire a producției culinare, utilizând utilaje performante și vase, care îndeplinesc mai multe funcții și conferă producției culinare caracteristici specifice (ex., cuptoare gastronomice cu vapori de apă, tigăi wok, aparate pentru clătite gogoși, covrigi etc.);*
- *o nouă modalitate de a servi oaspeții, folosind inovațiile tehnice pentru a accelera procesul de primire și predare a comenzilor la bucătărie;*
- *o nouă metodă de atragere a clienților (promoții, reduceri, oferte speciale);*
- *noutăți electronice, ca: meniu electronic, a cărui utilizare scurtează timpul de așteptare pentru ospătar și face procesul de comandă mai atractiv;*
- *butonul de apelare al ospătarului, situat pe masa clientului, care scurtează timpul pentru căutarea și atragerea atenției ospătarului. În plus, un buton similar permite managerului să monitorizeze viteza de răspuns a chelnerului din momentul în care butonul este apăsat până când ajunge la masă;*
- *aplicația de pe telefonul mobil, care permite în câteva minute să se comande pentru livrare la domiciliu a diverselor sortimente de preparate fără a comunica cu operatorul, precum și pentru a afla cele mai recente promoții și actualizări din meniu.*

5. *În Republica Moldova puțin se investește în inovațiile tehnologice de ultima oră, majoritatea unităților au în dotări echipamente consumatoare de energie și care nu asigură temperaturile corecte. Cu toate acestea, se simte o ușoară schimbare în bine și un interes crescut pentru echipamente cu un consum redus de resurse, care generează reduceri de costuri;*

6. *Activitățile inovatoare în domeniul întreprinderilor de alimentație trebuie nu doar să acopere sfera de producție a bunurilor și consumul lor în general, ci și să monitorizeze caracteristicile specifice ale consumatorilor concreți, ceea ce necesită în cele din urmă o abordare programată care prevede prognoză, selectivitate, direcționare și raționalitatea folosirii tuturor tipurilor de resurse.*

7. *Implimentarea inovațiilor tehnologice care permit gătitul preparatelor în avans, regenerarea lor și porționarea descentralizată, departe de locul în care vor fi servite: spitale, școli, aziluri de bătrâni etc. ar permite soluționarea problemei existente la moment în Republica Moldova, precum este alimentația copiilor din grădinițe, școli și alte instituții sociale.*

8. *Tendențele în dezvoltare a industriei ospitalității și creșterea concurenței în sectorul foodservice impune ca managerii unităților economice să dețină abilități inovatoare de management, care să le permită să creeze și să gestioneze o afacere durabilă și responsabilă social, păstrând în același timp identitatea locală. Dezvoltarea unui nou profil profesional al managerului de întreprinderi mici și mijlocii din industria ospitalității este provocată de necesitatea de a face față principalelor provocări din sector.*

BIBLIOGRAFIE:

1. Băloiu, L. Gestiunea inovației. București: Editura Economică, 2001.
2. Gribincea, A. Impactul ratei de schimb asupra comerțului exterior. În: Sectorul serviciilor în secolul XXI: realizări, probleme, perspective: Simpozion științific internațional (28 martie 2011, Chișinău). Chișinău: „PrintCaro” SRL, 2011, p.141-144.
3. Beregovaya I.B. Economia modernă - Jurnalul "Buletinul Universității de Stat din Uralul de Sud", numărul 2 din 05.2013, volumul 7, p.27.
4. Чугунова, О. Инновационные направления развития сферы общественного питания, Научное обозрение. Экономические науки. – 2017. – № 3. – С. 29-39.
5. Pinchot, G: Intrapreneuring in Action: A handbook for business innovation, Berret-Koehler Publishers Inc, San Francisco CA, 1999, p.192.
6. Damanpour, F. Organisational Innovation: A Meta-Analysis of Effects of Determinants and Moderators, Academy of management Journal, 34, No.3, 1991, p. 590.
7. Van Ark, Bart et al, Services Innovation, Performance and Policy: A Review, June, 2003, Research Series N.6.
8. McDermott, C., O'Connor, G Managing Radical Innovation: An Overview of Emergent Strategy Issues, Journal of Product Innovation Management, 19, p.424-438.
9. Schumpeter, J. The Theory of Economic Development, Cambridge, Mass: Harvard University Press, p.148.
10. Business Dictionary.com, 2007-2009.
11. <http://studiamsu.eu/wp-content/uploads/31.-p.189-192.pdf>

IMPACTUL TURISMULUI ASUPRA COMUNITĂȚILOR LOCALE

ROMAN LIVANDOVSKI¹
IGOR MELNIC²
IVAN FAINA³
ANA TURCOV⁴

Abstract:

Tourism is a sector that can contribute to the economic growth of a region. Moreover, tourism produces social benefits to the region (i.e. small and medium-sized enterprises' development, creation of new jobs, improvement of infrastructure, etc.). Culturally, tourism is an element of community enrichment, thanks to the meeting of different cultures. Also tourism can positively contribute to the maintenance of a natural environment by protecting and creating national parks or other protected areas.

This paper focuses on the tourism sector and its impacts on the economy, environment, politics and the socio-cultural life of the local community.

The main aim of this research is to highlight the economic impact of tourism on the local communities.

Keywords: *Economic Impacts, Environmental Impacts, Social and Cultural Impacts, Tourism.*

JEL CLASSIFICATION: Q52, Q57.

1. INTRODUCERE

Turismul nu se limitează doar la activitățile din sectorul hotelier, sectorul transporturilor și cel de agrement cu diferite atracții turistice, cum ar fi parcuri tematice, parcuri de distracții, facilități sportive, muzee etc., ci turismul și managementul acestuia sunt strâns legate de toate funcțiile, procesele și procedurile principalele care sunt practicate în spații variate destinate turismului ca un sistem integrat. Totodată, industria turismului implică funcțiile de planificare, organizare, coordonare, formare și monitorizare, care presupune evaluări la toate nivelurile (internațional, național, regional și local). Iată de ce, turismul s-a integrat ca unitate funcțională a economiei.

Deși oamenii au călătorit dintotdeauna nu numai în scopuri de plăcere sau pentru relaxare, întotdeauna au existat persoane care au călătorit pentru divertisment și motive de afaceri (întruniri conferințe, ateliere de lucru, evenimente etc.) și astfel acești turiști au contribuit la creșterea destinațiilor turistice pe care le-au vizitat, și în mare parte au dezvoltat industria turismului de evenimente ca un tot întreg.

Este evident că turismul, atât la scară largă cât și la scară mică, într-o măsură semnificativă afectează comunitatea gazdă. Acest lucru se manifestă vădit în special pe durata diferitelor evenimente turistice și uneori în perioada care urmează după ele. Turismul este un sector economic capabil să ofere o contribuție semnificativă creșterii economice a unei regiuni și a pieței muncii și creează oportunități de ocupare a forței de muncă în mod direct și indirect prin intermediul ofertei de bunuri și servicii necesare activităților turistice. Mai mult decât atât, turismul produce beneficii sociale pentru regiunea turistică (dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii, crearea de noi locuri de muncă, îmbunătățirea infrastructurii etc.). Din punct de vedere cultural, turismul este considerat un element de îmbogățire a comunității, datorită întâlnirii diferitelor culturi. De asemenea, turismul poate contribui pozitiv la menținerea mediului înconjurător prin crearea, protejarea și menținerea parcurilor naționale și a altor arii protejate.

¹ Livandovschi Roman, dr., conf. univ., Academia de Studii Economice din Moldova, Republica Moldova, Chișinău, str. Bănulescu Bodoni, 61, 069094512, roman_turism@yahoo.com, roman.livandovschi@ase.md

² Melnic Igor, dr., conf. univ., Academia de Studii Economice din Moldova, Republica Moldova, Chișinău, str. Bănulescu Bodoni, 61, 060002300, melnicigor74@gmail.com

³ Faina Ivan, lect. univ., Academia de Studii Economice din Moldova, Republica Moldova, Chișinău, str. Bănulescu Bodoni, 61, 068302000, ionfaina@yahoo.com

⁴ Turcov Ana, doctorandă, lect. univ., Academia de Studii Economice din Moldova, Republica Moldova, Chișinău, str. Bănulescu Bodoni, 61, annaturkov@mail.ru

2. IMPORTANȚA TURISMULUI

Turismul cunoaște în ultimul timp progrese mari în multe țării ale lumii. Scopul principal al promovării turismului în țările dezvoltate a fost acela de a câștiga valută. Posibilitățile de a spori utilizarea forței de muncă prin promovarea turismului urmează în de aproape. Acesta de asemenea servește ca un puternic instrument de eliminare a sărăciei, de scădere a șomajului, de promovare a dialogului dintre civilizații.

Turismul joacă un rol extrem de important în dezvoltarea economică și socială a majorității țărilor lumii. Turismul este cel mai mare generator de forță de muncă, iar serviciile acestuia variază de la transporturi, cazare, alimentație și menținerea culturii și tradițiilor locale (în special industria de artizanat), până la prezervarea ecosistemului acestor țări.

3. IMPACTUL SOCIAL ȘI CULTURAL AL TURISMULUI

Turismul poate avea multe efecte diferite asupra aspectelor sociale și culturale ale vieții într-o anumită regiune sau localitate, în dependență de puterea culturală și religioasă a acelei regiuni. Interacțiunea dintre turiști și comunitatea gazdă poate fi unul din factori care ar putea să afecteze o comunitate locală dat fiind faptul că turiștii ar putea să nu fie sensibili la obiceiurile, tradițiile și standardele locale.

Efectul poate fi pozitiv sau negativ asupra comunității gazdă [Mathieson & Wall, 1982]:

- Comunitățile locale pot să se combine cu persoane din diferite medii cu stiluri de viață diferite care pot duce la dezvoltarea unor stiluri de viață și practici îmbunătățite derivate din exemplele turiștilor;
- Poate exista o îmbunătățire a vieții locale prin crearea și dezvoltarea unor facilități și a infrastructurii locale (dezvoltate pentru susținerea turismului) care ar putea duce la îmbunătățirea educației, a serviciilor medicale, a posibilităților de angajare în câmpul muncii și creșterii veniturilor a populației locale;
- Mai multe evenimente culturale și sociale disponibile pentru populația locală cum ar fi divertisment, expoziții etc.;
- Facilități îmbunătățite de sport și de agrement create pentru turiști de care se pot bucura și populația locală, mai ales în afara sezonului turistic;
- Conservarea patrimoniului cultural local al regiunii și renașterea meșteșugurilor, a tradițiilor arhitecturale și a patrimoniului ancestral al acesteia;
- Spațiile urbane care sunt în declin pot fi revigorată și fluxul populației din spațiile rurale spre cele urbane în vederea ocupării forței de muncă poate fi inversat dat fiind faptul că vor fi create și puse la dispoziția populației locale noi locuri de muncă în industria turistică locală etc.

4. IMPACTUL ECONOMIC AL TURISMULUI

Principalul beneficiu al turismului pentru o regiune sau țară este cel economic, deoarece acesta asigură crearea de noi locuri de muncă și generează venituri la nivelurile internațional, național, regional și local. Turismul de asemenea poate oferi beneficii economiilor și nivelurile regionale și locale, dat fiind faptul că fluxurile monetare sunt îndreptate spre spațiile urbane și rurale care la rândul lor stimulează noile întreprinderi comerciale și promovează o imagine mai pozitivă a destinației turistice [Cooper et al., 1993].

Impactul turismului asupra creării veniturilor

Una din caracteristicile economice importante ale industriei turismului este aceea că veniturile câștigate în locurile de reședință a turiștilor sunt cheltuite în locurile „vizitate” [Holloway & Robinson, 1995]. Turismul este un instrument de transfer a unor sume enorme de bani din țările „generatoare de venituri” în țările „receptoare de venituri”. Banii cheltuiți de turiști au tendința să treacă prin mai multe niveluri.

Turismul ca sursă de venituri nu este facil de cuantificat, cel puțin un grad ridicat de acuratețe. Totuși, metoda cea mai obișnuită pentru estimarea veniturilor generate din turism este determinarea „efectului multiplicator” al turismului într-o destinație turistică. Fluxurile monetare, generate de

turiști prin cheltuielile turistice ale acestora, se multiplică, pe măsură ce ele trec prin variatele segmente ale economiei naționale. Turiștii efectuează cheltuieli turistice inițiale în cadrul societății, care sunt percepute ca venituri de către tur-operatorii locali, agenții comerciali, hoteluri, transportatori, populația locală care prestează servicii turistice etc. Astfel, banii cheltuiți de către turiști generează venituri multiplicat de mai multe ori decât cheltuielile turistice originale. Aceasta se numește „efectul multiplicator”.

Efectul multiplicator al turismului poate fi măsurat prin intermediul următoarelor aspecte: multiplicatorul vânzărilor; multiplicatorul output (de ieșire); multiplicatorul de venituri și multiplicatorul forței de muncă.

Turismul ca sursă de încasări din schimburi valutare

Turismul în multe țări este de importanță crucială în relația cu poziția critică a acestuia față de problema balanței de plăți și reprezintă o sursă importantă de încasări valutare. Este cel mai convenabil mod de a câștiga bani din schimburi valutare, comparativ cu exportul de bunurile fabricate. Problemele de împachetare și transportare nu sunt valabile pentru industria turismului.

Experții din turism au căzut de acord că din momentul în care o țară este capabilă să aibă încasări valutare din turism, care să reprezinte minimum 10% din exporturile de mărfuri, acea țară poate fi numită „țară turistică”.

Efectele generatoare de forță de muncă în turism

Un alt efect economic direct al turismului se referă la forța de muncă [Inskeep, 1991]. Industria turismului este un sector al serviciilor care folosește în mod intens mâna de lucru și de aceea reprezintă o sursă valoroasă a ocupării forței de muncă. Aceasta asigură ocuparea forței de muncă de câteva ori mai mult decât sectoarele industriale de producție obișnuite. De pe urma dezvoltării turismului beneficiază mai multe tipuri de agenți economici, cum ar fi structurile de cazare, restaurantele, agențiile de transport, agențiile de turism, tur-operatorii, șoferii de taxi și alți transportatori, ghizii turistici ș.a.m.d. În turism sunt angajați un număr mare de persoane și el oferă o gamă variată de locuri de muncă, care sunt destinate atât personalului necalificat, cât și unui personal strict specializat. Mai mult decât atât, există și alte industrii de susținere, mari și mici, care la rândul lor, satisfac nevoile industriei turismului, în mod direct sau indirect, în dependență de necesitățile și cerințele turiștilor. În continuare urmează un clasament al agenților economici care utilizează cel mai intens forța de muncă în favoarea turiștilor: alimentația publică, agrementul, cazarea, transportul auto, transportul public, organizatorii de pachete turistice etc.

Impactul turismului asupra balanței de plăți

Nu doar țările în dezvoltare, precum Republica Moldova, dar și unele țări dezvoltate, au nevoie să-și amelioreze balanța lor de plăți prin turism. Turismul este una din cele mai importante industrii exportatoare ale Europei și Americii de Nord. Aceasta poate contribui vital la reducerea oricărui deficit comercial al oricărei țări.

Țările în curs de dezvoltare care au o balanță de plăți deficitară găsesc în avantajul lor să primească turiști străini pentru a compensa o balanță comercială negativă [Mill, 1990]. Astfel, industria turismului poate juca un rol important în dezvoltarea economică a unei țări în curs de dezvoltare precum Republica Moldova. Acesta ajută la îmbunătățirea stării balanței de plăți negative a țărilor deoarece industria turismului este cea de-a două industrie exportatoare din lume.

Dezvoltarea infrastructurii și turismul

Necesitățile industriei turismului contribuie la crearea utilităților și facilităților de infrastructură turistică și generală, de care se pot servi nu numai vizitatorii dar și populația locală. Importanța economică a turismului în economia națională poate fi apreciată în legătură cu contribuția acesteia la dezvoltarea infrastructurii [Mathieson & Wall, 1982].

Sosirile turistice într-o țară sporesc cererea efectivă pentru facilitățile de infrastructură. Statul trebuie să încurajeze sectorul privat în vederea creării infrastructurii turistice. Este necesară o amenajare a infrastructurii de manieră planificată pentru a evita congestia, supraaglomerarea și distrugerea mediului înconjurător. În acest sens, rolul statului este unul crucial.

Contribuția turismului la venitul național

Turismul impulsionează creșterea venitului național. Atât turismul internațional, cât și cel intern au același efect asupra venitului național [Mill, 1990]. Turiștii sunt cei care plătesc pentru diferite tipuri de bunuri și servicii turistice în țara pe care o vizitează. În acest fel, turismul se constituie în cerere de servicii turistice și în cea de bunuri de consum.

Construcția de structuri de cazare, sporirea urbanizării în scopuri turistice, crearea infrastructurii generale și turistice, creșterea transporturilor și echipamentelor turistice etc. sunt exemple prin care se observă cum transporturile turistice încurajează oportunitățile de investiții în interiorul statului. În cazul în care turiștii plătesc pentru bunuri și servicii turistice într-o altă țară, aceste sume de plăți sunt reflectate ca încasări turistice naționale ale acelor țări.

Creșteri ale posibilităților investiționale

Conform diferitelor studii ale Organizației Mondiale a Turismului și alte studii relevante [UNWTO, Tourism Highlights, 2018], turismul reprezintă una din industriile mondiale cu cea mai rapidă creștere cu activități multiple și variate. Investițiile în turism reprezintă imbolduri de bază pentru comercianți pentru a-și extinde afacerile sau pentru a lansa noi produse în acest segment.

Dezvoltare regională echilibrată

Dezvoltarea regională echilibrată este un factor important pentru dezvoltarea optimă și de ansamblu a unei țări [Inskoop, 1991]. Industria turismului poate promova anumite localități turistice dintr-o regiune a unei țări sau chiar o regiune sau mai multe în ansamblul lor.

Contribuția turismului la reducerea sărăciei

Aproape toate țările în curs de dezvoltare sunt prinse în cercul vicios al sărăciei cu venituri joase pe cap de locuitor și venituri naționale scăzute. Activitățile turistice pot reduce sărăcia prin creșterea venitului național, a locurilor de muncă, a încasărilor turistice din valută, a dezvoltării regionale, a promovării meșteșugurilor locale etc. [Mill & Morrison, 1992].

Creșterea educației în rândul populației

Turismul contribuie în mare măsură la creșterea gradului de alfabetizare și educației, prin lărgirea atitudinii mentale a populației de a interacționa cu diferiți oameni cu limbi și culturi variate. Cursului cu orientare turistică sunt furnizate de diferite școli de management hotelier, de alimentație publică, facultăți și departamente din colegii și universități, școli de design vestimentar, școli cu profil economic și de artă etc.

Turismul și încasările fiscale

Activitățile turistice sporesc veniturile din impozitari ale guvernelor statale [Gee et al., 1989]. Bunurile și serviciile turistice includ multe tipuri de taxe și impozite. Toate încasările turistice sporesc activitățile turistice variate ale țărilor și aceste activități economice reprezintă o sursă semnificativă de venituri impozabile pentru guvernele acestor țări.

Creșterea nivelului de viață

Grație numeroaselor beneficii economice ale turismului și a creșterii lui potențiale, acesta contribuie la creșterea nivelului de viață al populației prin oferirea de locuri de muncă noi și îmbunătățite, care la rândul lor ajută la ameliorarea calității vieții.

Îmbunătățirea nivelului de sănătate și a bunăstării familiilor

Turismul contribuie la îmbunătățirea sănătății și bunăstării familiilor prin adoptarea și alinierea la standardele existente în țările avansate economic. La acesta contribuie diferite conferințe, convenții, seminare în domeniul sănătății și schimbul de vederi ai experților importanți.

5. IMPACTUL AMBIENTAL AL TURISMULUI

Un mediu înconjurător atractiv va avea întotdeauna trecere la turiști, fie el natural sau construit, iar dezvoltarea turismului într-o localitate va fi în strânsă legătură cu spațiul care îl înconjoară. Termenul de mediu înconjurător se referă la locația în care se desfășoară turismul. Acesta poate fi reprezentat de stațiuni de litoral, orașe istorice, lanțuri montane, sate pitorești, situri de interes cultural care includ muzee și monumente naționale și care oferă stimuli puternici pentru a călători.

Activitățile turistice prin natura acestora afectează mediul înconjurător atât pozitiv cât și negativ. Principalele efecte pozitive a turismului asupra mediului înconjurător sunt:

- Sporirea investițiilor în regiunea turistică (care poate îmbunătăți facilitățile turistice, accesul în regiune și facilitează dezvoltarea durabilă a regiunii turistice);
- Conservarea mediului înconjurător natural și cel construit (faună, floră, clădiri, spațiul rural etc.);
- Venituri în creștere pentru întreținerea și preservarea facilităților turistice.

Există grupuri de presiune care pledează pentru protejarea mediului înconjurător și care încearcă să prevină supradezvoltarea turistică. Departamentele guvernamentale din multe țări au drept scop să o dezvoltare durabilă a turismului care este respectuoasă față de mediul înconjurător natural și cel construit și față de tradițiile locale. Cu cât o comunitate locală este mai mult implicată în dezvoltarea turismului într-o regiune, cu atât impactul turismului asupra acestei regiuni este mai puțin distructiv. Totuși, comunitatea locală ar putea să întrevadă doar beneficiile dezvoltării turismului fără să fie pe deplin conștientă de efectele negative și de costurile induse de turism asupra comunității. Sau, din contră, s-ar putea concentra doar asupra amenințărilor turismului față de mediul înconjurător, fără a vedea și aspectele pozitive. În acest context, organizațiile statale și cele profesionale ar putea interveni pentru a clarifica problemele dezvoltării turismului și în vederea oferirii de oportunități pentru discuții și analiză, precum și creșterea conștientizării importanței turismului în rândul populației.

CONCLUZII

Actualmente turismul reprezintă una din cele mai dinamice activități economice care produce schimbări socio-economice în lumea întreagă și care devine din ce în ce mai importantă. Turismul ia în considerație și este susceptibil la diversele circumstanțe prezente pe plan mondial, prin diversificarea economiei, îmbunătățirea indicatorilor de dezvoltare umană, reducerea problemelor legate de industrializare și poluarea excesivă a orașelor, reducerea șomajului, creșterea schimburilor culturale, protecția mediului înconjurător și, nu în ultimul rând, dezvoltarea durabilă a economiilor locale și a țărilor în general.

Sectorul turistic este probabil unul din serviciile care oferă oportunități de comerț de servicii la scară calitativă și cantitativă pentru toate națiunile lumii, indiferent de nivelul lor de dezvoltare. Totuși, turismul reprezintă și un sector în care există în mod distinctiv o distribuție inechitabilă a beneficiilor economice și sociale, care amenință durabilitatea socială, economică și ambientală a turismului în unele țări în curs de dezvoltare.

Pentru multe țări în curs de dezvoltare turismul este unul din pilonii fundamentali ai procesului lor de dezvoltare, deoarece acesta reprezintă una din activitățile dominante ale acestor economii, în timp ce pentru alte economii, în special pentru țările insulare și unele economii mici, turismul reprezintă practic unica sursă de valută și forță de muncă, și de aceea constituie platforma pentru dezvoltarea economică a acestora.

Iată de ce impacturile social, economic și ambiental sunt intrinsec și strâns legate între ele și de importanță vitală pentru economiile multor țări ale lumii, iar orice reverberații între ele se lasă definitiv percepute.

BIBLIOGRAFIE:

1. Mathieson, A., Wall, G., *Tourism: economic, physical and social impacts*, Longman: Harlow, UK, 1982.
2. Cooper, C., Fletcher, J., Gilbert, D., Wanhill, S., *Tourism: principles & practice*, Longman: Harlow, UK, 1993.
3. Holloway, J. C., Robinson, C., *Marketing for tourism*, Longman: Harlow, UK, 1995.
4. Inskeep, E., *Tourism planning: an integrated and sustainable development approach*, Van Nostrand Reinhold: New York, 1991.
5. Mill, R. C., *Tourism: the international business*, Prentice Hall International: Englewood Cliffs, New Jersey, USA, 1990.
6. Mathieson, A., Wall, G., *Tourism: economic, physical and social impacts*, Longman: Harlow, UK, 1982.
7. UNWTO, *Tourism Highlights*, 2018, <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284419876>
8. Mill, R. C., Morrison, A. M., *The tourism system: an introductory text*, Prentice Hall International: Englewood Cliffs, New Jersey, USA, 1992.
9. Gee, C. Y., Makens, J. C., Choy, D. J. L., *The travel industry*, Van Nostrand Reinhold: New York, 1989.

TENDINȚE ÎN EVALUAREA PLANURILOR DE AMENAJARE TURISTICĂ TERITORIALĂ

¹ ELENA TURCOV

² ANA TURCOV

¹ dr., hab., prof. univ., Academia de Studii Economice din Moldova, Republica Moldova, Chișinău, str. Bănulescu Bodoni, 61, Telefon: + 022402914, web-site: elenaturcov@mail.ru

² drd, Academia de Studii Economice din Moldova, Republica Moldova, Chișinău, str. Bănulescu Bodoni, 61, Telefon: + 022402914.

Abstract

Tourism is the subject of research as part of the economic field, including the business of tourism, the quality of natural resources such as landscape, air water, flora and fauna, the cumulative effect of tourism in the destination.

A particular attention is focused on the theoretical basis of the macroeconomic tourism management, based on the methodical approach together with the importance of the international integration within the framework of the tourism industry.

Keywords: *Tourism, economic development, environmental protection, tourism industry, tourism impacts, territorial planning.*

JEL CLASSIFICATION: Q52, Q57.

1. INTRODUCERE

Efectele negative pe care le poate provoca turismul asupra mediului se manifestă prin degradarea acestuia, prin urbanizarea peisajelor, prin construirea infrastructurii, în special a celei de acces (șosele, autostrăzi) și prin poluarea apelor, râurilor și plajelor. Deoarece potențialul turistic reprezintă o parte integrantă a mediului înconjurător, de calitatea acestuia depinde și calitatea prestațiilor turistice. Iată de ce ocrotirea naturii și conservarea mediului devin pentru turism o necesitate.

2. TURISMUL ȘI MEDIUL ÎNCONJURĂTOR

Datorită ansamblului de măsuri realizate anterior de Ministerul Mediului și grație cadrului juridic din domeniul protecției mediului, turismul în țara noastră poate avea asigurate condiții corespunzătoare pentru dezvoltare. Dar trebuie să se evalueze permanent starea mediului înconjurător și să se întreprindă măsuri de reducere a efectelor negative, provocate de o serie de factori de degradare a lui.

Printre aceștia pot fi diferențiate două grupe mari:

- 1) factori care rezultă din activitatea economică;
- 2) factori care provin din folosirea mediului ambiant pentru turism și agrement.

Prima grupă de factori, rezultați în urma activităților industriale, agricole și de transport, afectează atât mediul, cât și cadrul general de desfășurare a activității turistice.

A doua grupă de factori, proveniți din activitatea turistică, poate afecta mediul în mod diferit:

- prin presiuni directe ale turiștilor asupra peisajului, florei și faunei sau asupra altor obiective turistice;
- prin concepția greșită de amenajare și valorificare a unor zone, puncte și obiective turistice.

Din prima grupă de factori de degradare a mediului, caracteristici pentru Republica Moldova, au efecte mai pronunțate:

- poluarea aerului, produsă de industria energetică, metalurgică, chimică, de materiale de construcție, de prelucrarea lemnului, alimentară, de autotransporturi etc.

Din 1969, în Moldova, funcționează serviciul „Hidrometeo”, care supraveghează sistematic calitatea aerului în centrele industriale Chișinău, Bălți, Tighina, Tiraspol, Râbnia.

În general, calitatea aerului în orașe corespunde normelor sanitare, cu unele depășiri în orele de vârf și în zilele cu condiții meteorologice nefavorabile pentru anumite zone. De fapt, criza

economică a dus la micșorarea degajării în atmosferă a substanțelor poluante, ca rezultat al încetirii activității multor întreprinderi industriale.

Poluarea apei, are, de asemenea, consecințe negative pentru turism, contribuind la degradarea unora dintre resursele turistice cu cea mai largă utilizare. Calitatea apei râurilor Nistru și Prut, cât și a lacurilor și rezervoarelor de apă din Republica Moldova, în general, este satisfăcătoare pentru asigurarea vieții mediului acvatic, deși în ultimele două decenii în apa Nistrului a crescut simțitor concentrația elementelor biogene - de azot și fosfor.

Din cantitatea totală de ape subterane în scopuri economice fără tratare prealabilă pot fi utilizate doar 25%, din cauza mineralizării înalte.

Problema asigurării centralizate cu apă potabilă este foarte acută, motivul fiind repartizarea neuniformă a rezervelor de apă în teritoriu și calitatea ei necorespunzătoare standardelor, mai ales la sudul republicii.

Poluarea solului cu diferiți poluanți, proveniți fie din apa ploilor contaminate cu agenți poluanți, fie direct, din vărsături de deșeuri, pesticide, provoacă efecte negative și pentru activitățile de turism în zonele degradate. Desigur, degradarea solului și, implicit, a peisajului se datorează și pășunatului intens și necontrolat.

Un alt factor de risc important pentru sănătatea oamenilor îl reprezintă poluarea sonoră, care are implicații și asupra turismului. Apariția zgomotelor în locurile turistice poate crea condiții dezagreabile.

Deosebit de gravă este poluarea peisajului, una dintre cele mai valoroase resurse ale potențialului turistic. Degradarea pădurilor reprezintă un alt exemplu de afectare a potențialului turistic.

Un alt factor poluant pentru potențialul turistic sunt deșeurile.

În Republica Moldova situația în domeniul gestionării deșeurilor menajere solide (DMS) este similară celei din alte țări în curs de dezvoltare, aflându-se la o primă etapă de dezvoltare și include două elemente de bază: sursele de generare a DMS și depozitele de DMS.

De menționat că în perioada 2010-2015 în Republica Moldova s-a derulat construcția mai multor depozite de DMS, în special în centrele raionale, care deserveșc sau vor deservi și localitățile rurale din vecinătate.

Problema deșeurilor poate afecta direct și negativ posibilitatea valorificării unor localități în turism. Curățenia este o problemă a administrației locale, dar și o problemă de educație a populației. Practica internațională în domeniul gestionării deșeurilor reflectă o nouă abordare a managementului deșeurilor care trebuie să fie preluată și de autoritățile din Republica Moldova.

Învățământul de toate gradele trebuie să includă discipline privind ecologia și protecția mediului, cu prezentarea corectă a stării factorilor de mediu. Educația civică a oamenilor trebuie să se realizeze prin toate mijloacele, în special prin mass-media.

3. PROIECTAREA PLANURILOR DE AMENAJARE TURISTICĂ

Vizând a doua grupă de factori de degradare a mediului în urma desfășurării activităților de turism, putem afirma că Republica Moldova are și un avantaj, pentru că, până în prezent, nu s-a efectuat mari amenajări turistice, iar circulația turistică în teritoriu are proporții modeste.

Pornind de la aceste condiții, este important ca planurile și proiectele de amenajare turistică teritorială să se elaboreze ținând seama de toate **aspectele protecției mediului înconjurător, care se conformează mai multor principii:**

- conservarea condițiilor de sănătate a oamenilor, principiu suprem, căruia trebuie să i se subordoneze întreaga activitate economică și socială;
- dezvoltarea durabilă, respectiv menținerea posibilităților și a condițiilor de viață pentru generațiile viitoare, a resurselor naturale regenerabile, cel puțin la nivelul celor existente pentru generația actuală, precum și redresarea factorilor de mediu afectați de poluare;
- evitarea poluării prin măsuri preventive, întrucât este mult mai ușor și mai puțin costisitor să previi poluarea decât să redresezi echilibrul ecologic;

- conservarea moștenirii valorilor culturale și istorice, respectiv a valorilor care atestă istoria poporului nostru, gradul de civilizație și cultură;
- „cine poluează, plătește” este un principiu care trebuie aplicat, dar diferențiat, în funcție de prioritățile sociale și economice pentru societate.

Programul Națiunilor Unite pentru mediu a elaborat criteriile de management al mediului înconjurător care fiind aplicate vor contribui la o dezvoltare economică durabilă:

- evaluarea condițiilor de mediu și a tendințelor regionale, naționale și globale în schimbarea acestor condiții;
- elaborarea instrumentelor naționale de măsurare a mediului;
- integrarea proiectelor de protecție a mediului în programele de dezvoltare economică;
- facilitarea transferului de cunoștințe și tehnologii către națiuni în scopul dezvoltării economice durabile;
- încurajarea parteneriatelor între societatea civilă și sectorul privat în cadrul proiectelor de protecție a mediului înconjurător.

Trebuie menționat că în Moldova este deja creată o bază legislativă adecvată asigurării protecției mediului înconjurător. Sunt determinate și delimitate funcțiile organelor controlului de stat în domeniile ce au tangență cu mediul.

La nivelul teritorial, funcționează agenții zonale ale Inspectoratului Ecologic de Stat. Centrele de medicină preventivă au atribuții privind executarea legislației sanitare și asigurarea bunăstării sanitaro-epidemiologice a populației. Centrele respective au dreptul să controleze respectarea legislației sanitare de către întreprinderi, instituții, organizații și alți agenți economici.

Amenajarea turistică se referă, în general, la elaborarea unei strategii, pe termen scurt, mediu și lung, privind folosirea resurselor naturale și antropice dintr-o anumită zonă geografică, posibile să devină puncte potențiale de atracție pentru turiști.

Potrivit unor opinii exprimate în literatura de specialitate, în perioada actuală, există două mari strategii de dezvoltare turistică. Prima strategie vizează valorificarea, în scopuri turistice, a unor zone nealterate sau mai puțin explorate.

A doua strategie are în vedere ameliorarea condițiilor existente în stațiunile deja afirmate în circuitul turistic. Prima strategie a promovat conceptul de amenajare turistică a teritoriului, iar a doua vizează, în context mai larg, protecția mediului ambiant.

La adoptarea concepției amenajării turistice, unii specialiști în domeniu utilizează termenul **coordonare spațială**. Coordonarea spațială sau amenajarea teritoriului au o importanță deosebită, deoarece teritoriul, privit ca resursă pentru turism, trebuie luat în considerație atunci când se proiectează dezvoltarea unei zone geografice.

Complexitatea problemelor care trebuie rezolvate pentru amenajarea unei zone turistice impune participarea unor echipe de specialiști cu profiluri diferite (arhitecți, urbanști, economiști, geografi, sociologi, specialiști în protecția mediului etc).

Realizarea proiectelor turistice se efectuează în mod diferit, în funcție de particularitățile zonei turistice și ale obiectivelor turistice.

După elaborarea planului general de amenajare, teritoriul respectiv este supus unei analize concrete și detaliate privind următoarele aspecte:

- flora, fauna, hidrografia, vestigiile arheologice, monumentele istorice, principalele atracții culturale (folclor, obiceiuri, tradiții), condițiile demografice, spațiul locativ existent, costul vieții, nivelul dezvoltării învățământului și sănătății publice, activitățile productive de bază, specializarea agricolă, infrastructura tehnică (drumuri, căi ferate, porturi/aeroporturi, amenajarea cu apă și energie, canalizare etc.), echipamentul turistic existent (capacități de cazare pe categorii, agenții de voiaj, birouri), elemente ale bazei tehnico-material recreative, amenajări sportive, muzee, galerii de artă, cinematografe, teatre, săli de concert etc.

Realizarea proiectelor de amenajare turistică trebuie să fie efectuată în baza anumitor principii de proiectare în sistem:

- noile construcții turistice trebuie să se integreze atât în condițiile naturale și istorice, cât și în activitatea productivă existentă;
- amenajarea teritorială trebuie să evite rigiditatea ofertei care, de regulă, îndepărtează fluxurile turistice;
- amenajarea turistică se efectuează în baza principiului rețelelor interdependente, unde se integrează baza tehnico-materială, forța de muncă și consumatorii turiști în structura socio-economică a zonei amenajate. Este necesară determinarea gradului de toleranță turistică a populației locale.
- Structura unei zone turistice se realizează prin delimitarea mai multor rețele strâns legate între ele.

Orice defecțiune sau degradare a uneia dintre componentele rețelei turistice antrenează efecte negative asupra calității serviciilor, iar în cele din urmă asupra imaginii turistice a țării.

CONCLUZII

Proiectul de amenajare turistică trebuie să fie evaluat pe baza principiului rentabilității directe și indirecte, ținând cont de efectul multiplicator al turismului.

Eficiența activității turistice poate fi apreciată prin unii indicatori de rentabilitate (raportul cost/beneficiu), dar și prin efecte economice indirecte, manifestate atât la nivel economic, cât și social. Strategia de amenajare trebuie să determine valoarea unei zone turistice. Pentru a localiza mai exact obiectivele turistice în cadrul zonei turistice, trebuie să luăm în considerare o serie de factori obiectivi și subiectivi, care pot să determine valoarea turistică a teritoriului.

Trebuie de menționat că definitivitatea strategiei amenajării teritoriului nu poate face abstracție de următorii factori:

- distanțele de la care vor veni turiștii și costurile de transport;
- veniturile diferitelor categorii de turiști;
- numărul populației din cele mai apropiate bazine demografice ale cererii;
- numărul total de vizitatori , pe care am putea conta;
- structura pe vârstă a turiștilor;
- mijloacele de deplasare folosite de către turiști;
- prețurile și tarifele probabile folosite de prestatorii de servicii turistice;
- calitatea serviciilor prestate;
- eficiența acțiunilor noastre de marketing în ceea ce privește promovarea și distribuția produselor turistice;
- puterea concurenței;
- stabilitatea politică;
- condițiile generale social - economice din țară;
- ospitalitatea localnicilor;
- diversitatea serviciilor turistice și gradul lor de adaptabilitate la cererea turistică aflată în plină transformare;
- motivațiile călătoriilor turistice;
- imaginea turistică a țării peste hotare.

După cum se poate observa din enumerarea principalilor factori, de care trebuie să ținem seama în amenajarea turistică a unui teritoriu, a unei zone sau stațiuni, elaborarea unor modele presupune abordarea acestui proces printr-o concepție globală, integrată strategiei turistice, de ansamblu.

Din această cauză, amenajările turistice, privite în totalitatea lor, se prezintă într-o mare varietate de formă și structuri, determinată de caracteristicile ofertei (ale resurselor turistice) și cererii turistice. La elaborarea planurilor de amenajare turistică trebuie analizate și evaluate mai multe elemente.

Este importantă integrarea turismului într-un plan general de dezvoltare și amenajare a unui teritoriu. În etapa inițială se elaborează mai multe planuri de amenajare. Apoi se face o evaluare comparativă pentru a determina în ce măsură strategiile de amenajare corespund unei dezvoltări durabile a zonei.

Capacitatea de primire a turiștilor într-o zonă, localitate sau stațiune turistică ne permite să măsurăm capacitatea unui spațiu de a asigura funcții turistice pentru un număr determinat de persoane, într-o anumită perioadă de timp. Supraîncărcarea demografică a unor teritorii reprezintă un factor poluant pentru mediul înconjurător. Din aceste considerente este importantă efectuarea unei analize prealabile a impactului eventual asupra mediului, care poate fi provocat în cazul realizării unui proiect turistic.

BIBLIOGRAFIE:

1. Turcov Elena, Coordonarea turismului, editura ASEM, 2006, 208 p.
2. United Nations Environment Programme, www.unep.org
3. UNWTO, Tourism and Sustainable Development, 2018, <https://www.e-unwto.org>

ASPECTE PRIVIND VALORIFICAREA PROPRIETĂȚII INTELLECTUALE

MARIANA ȘENDREA,¹
IRINA DOROGAIA²

Actuality. Research Valorization Process is the process of value creation from knowledge, by making it applicable and available for economic or societal utilization, and by translating it in the form of new business, products, services, or processes. Is it so important because: transform knowledge into new products and services for the society, stimulate entrepreneurship by creating spin-off, create successful collaborations between researchers and industries in order to advance the knowledge in a particular field or to further develop a technology, industry partners can also reduce the costs incurred during their research and development stage by licensing technology, the university or public research centers can use the licensing revenue to support further research and education at the same institution, helps the promotion of highly qualified jobs, stimulate socio economic development.

The purpose is: comparative analysis of the various ways of capitalizing intellectual property objects. Methods: analysis, synthesis, deduction, comparison.

The Results: The capitalization of intellectual property is a concept that is only beginning in the Republic of Moldova, but it is likely to expand, develop on the market and be considered a rather significant economic potential. Hence the need to research this area and to highlight all the gaps, to know which direction to be improved and what activities to be done to increase its efficiency and effectiveness.

Key words: assignment, evaluation, franchising, innovation, intellectual propriety, invention, licensing, management, objects of intellectual property, the management of the use of intellectual property.

CLASIFICATORUL JEL: O 34

1. ACTUALITATE

Managementul proprietății intelectuale poate fie abordat sub aspect macroeconomic (la nivel national și internațional), microeconomic (la nivel de companie) și structural (gestiunea diferitor componente ale domeniului vizat cum ar fi cel al brevetelor de invenții, a mărcilor și brandurilor).

La nivel microeconomic (organizațional) managementul proprietății intelectuale reprezintă „activitatea de adoptare și promovare a deciziilor la nivel antreprenorial, obținerea protecției, utilizarea eficientă a produselor intelectuale în scopul realizării unor avantaje concurențiale, iar în ultima instanță – a unor beneficii și profituri mai mari” [Badâr Iu., 2014, p.186].

2. ACȚIUNI CARACTERISTICE MANAGEMENTULUI OBIECTELOR DE PROPRIETATE INTELLECTUALĂ

În opinia autorului managementul OPI (obiecte de proprietate intelectuală) include acțiuni cu caracter succesiv ce vizează:

- a) utilizarea eficientă a potențialului intelectual (specialiști, active materiale, bani) în proces de creare a obiectelor de proprietate intelectuală și a comercializării acestora. Specialiștii și subdiviziunile implicate în gestiunea obiectelor de proprietate intelectuală sunt: manageri, juriști, informaticieni, tehnicieni, tehnologi, marketologi, oameni de știință, laboratoare, secție de cercetare și dezvoltare ș. a.;
- b) crearea obiectelor de proprietate intelectuală în cadrul firmelor (aici este importantă creativitatea, sunt necesare idei) sau atragerea prin procurare;
- c) decizii referitoare la înregistrare sau neînregistrarea obiectelor de proprietate intelectuală. Efectiv este nevoie de ales metoda optimă de protecție pe fiecare OPI aparte (know-how, în țară sau în străinătate);

¹ dr. conf.univ., departamentul Management ASEM, Republica Moldova, Chișinău, Bănulescu - Bodoni 61, 022 402-736, vitaliany@yahoo.com.

² dr., conf.univ., departamentul Management ASEM, Republica Moldova, Chișinău, Bănulescu - Bodoni 61, 022 402-736, irina.dorogaia@mail.ru.

- d) evaluarea obiectelor de proprietate intelectuală create (pentru a le include în bilanț și pentru comercializare sau gaj);
- e) aplicarea și valorificarea: decizii referitoare la lansare în fabricație și/sau comercializare, oferirea dreptului de folosire și altor pers? Comercializare prin contract licență sau cesiune? Gajare sau nu?;
- f) monitorizarea respectării drepturilor și protecția ulterioară a acestora (contrafaceri și piraterii, scurgeri de informații) și depistarea cazurilor de utilizare ilicită a OPI proprii și soluționarea litigiilor aferente. Reînregistrare sau nu?;
- g) capitalizarea proprietății intelectuale prin includere în componența capitalului social, în evidența contabilă, rapoarte (la evaluare ținându-se cont de însăși costurile creării obiectului de proprietate intelectuală plus costul aplicării plus reputația); câte OPI avem? Care este valoarea lor? Protejate / neprotejate, proprii/procurate (istoria apariției), generatoare de venituri/nu?

Privit în mod schematic acest proces se prezintă astfel (*figura 1*):

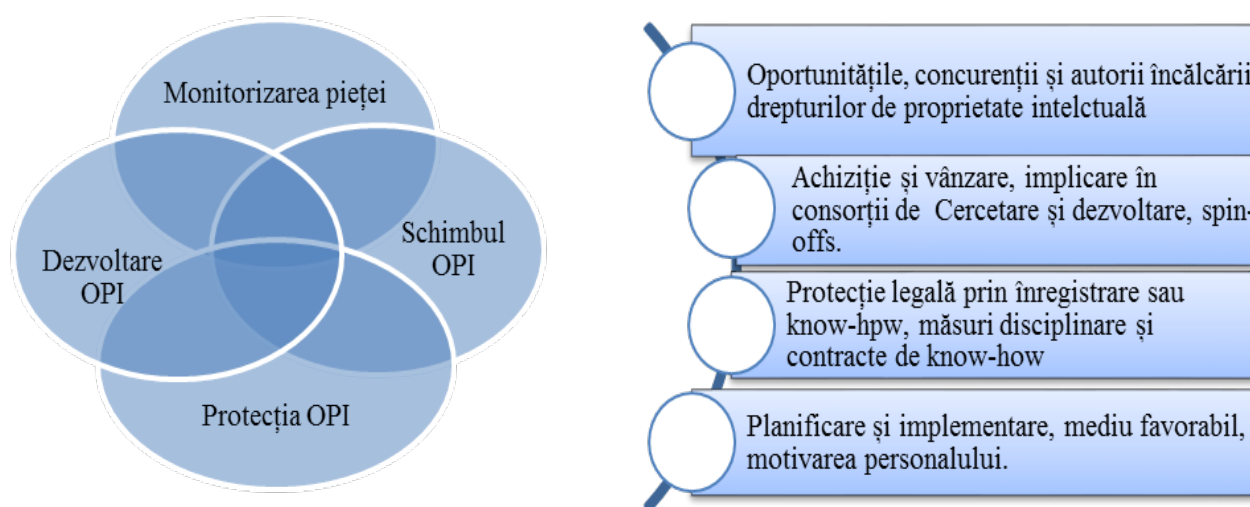

Figura 1. Managementul obiectelor de proprietate intelectuală

Sursa: [elaborată de autor]

Conform literaturii de specialitate, exista conceptul de triadă a inovării care desemnează trei etape prin care trece un obiect de proprietate intelectuală ca mai apoi să fie util în circuitul economic. Această **triadă a inovării** include:

- *elaborarea* unui obiect de proprietate intelectuală;
- *protejarea* obiectului de proprietate intelectuală anterior creat;
- *valorificarea* obiectului de proprietate intelectuală care deja a fost supus procedurii de înregistrare.

3. VALORIFICAREA OBIECTELOR DE PROPRIETATE INTELECTUALĂ

Un aspect important al managementului obiectelor de proprietate intelectuală îl constituie anume valorificarea celor create care poate fi realizată atât *prin diferite modalități*: aplicare în cadrul organizației cât și prin comercializare prin contract de cesiune, francising, spin-off, ș.a. (*figura 2*):

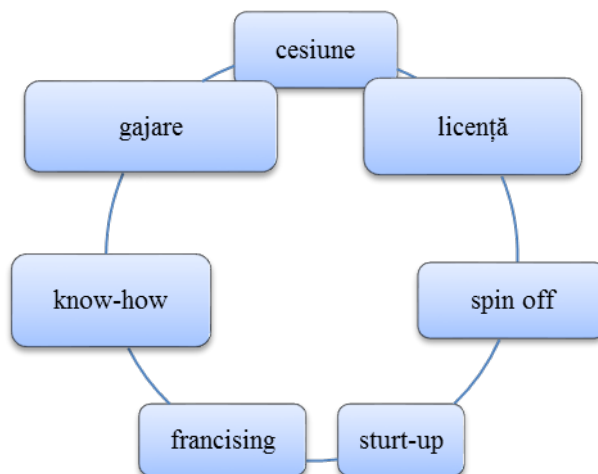

Figura 2. Modalități de valorificare a obiectelor de proprietate intelectuală.
Sursa: [elaborată de autor]

Valorificarea creativității, inclusiv în condițiile Republicii Moldova, este un lucru dificil, uneori îndelungat, dar, totuși, realizabil. Dezvoltarea și stabilizarea economiei, care este una deschisă, fragilă și încă imatură, nu pot avea loc fără elemente, procedee și procese creative. Fructificarea ideilor creative ține, condiționat, de managementul procesului de valorificare. O idee genială poate aștepta, ani în șir, „în mapă”, „pe poliță” sau poate bântui mult timp în gândul unui creator, până în momentul în care acesta hotărăște să riște, să creadă în finalitatea ideii creative și să-și asume, în primul rând, eșecul.

Managementul valorificării proprietății intelectuale ține, evident, de tipul (domeniul) proprietății intelectuale înregistrate, dar și de abilitățile și experiența factorului managerial care decide și administrează etapele de monetizare. Un factor important poate fi și curriculum vitae al autorului, care, în confluență cu factorii precum conjunctura pieței și investițiile adecvate, la diferite etape de valorificare, poate cataliza traseul de valorificare și monetizare spre un rezultat final bun.

Deschiderea unei afaceri în baza unei idei inovaționale – ca modalitate de valorificare a proprietății intelectuale.

Orice idee care este oportună pentru un business poate să fie realizată numai prin intermediul unei afaceri, în care un întreprinzător îi revine rolul de a o lansa și de a o dezvolta. Deschiderea unei afaceri în baza unei idei inovaționale prin intermediul exploataării unui obiect de proprietate intelectuală constituie o modalitate de valorificare a proprietății intelectuale. Oricare nou întreprinzător care decide să-și valorifice creația intelectuală proprie sau a alt cuiva prin intermediul transferului tehnologic începe mai întâi prin intermediul unui sturt-up.

Spin-off ca formă de valorificare a obiectelor de proprietate intelectuală sunt afaceri inițiate de profesori din universități, cercetători, absolvenți sau persoane din afara universităților care își comercializează rezultatele obținute din cercetările efectuate în universitate.

O cale destul de eficientă a valorificării unui obiect de proprietate intelectuală este **implementarea unei inovații (invenție, marcă, desen sau model industrial) în cadrul firmei deja existente** și bine poziționate pe piață a unui proiect inovațional prin intermediul căruia să fie lansate în fabricație noi produse, apariția cărora va fi oarecum susținută de un obiect de proprietate intelectuală, fie o invenție-utilaj cu care s-ar fabrica nou produs, fie o marcă nouă care ar promova și ar deosebi produsul dat pe piață de produsele altor concurenți, fie un desen sau un model industrial care ar oferi un aspect unicat produsului ș.a.

Mediul competitiv este specific economiei de piață, unde concurența este liberă, fiecare agent economic manifestându-și libera inițiativă și acționând pentru realizarea propriilor interese. Concurența stimulează creativitatea agenților economici, aceștia fiind preocupați de satisfacerea în condiții superioare a nevoilor de consum și de maximizare a profitului. Astfel compania este pusă în

situația ca periodic să apară pe piață cu un nou produs, ce este însoțit de un obiect de proprietate intelectuală (marca) sau este creat prin intermediul unui obiect de proprietate intelectuală.

Ceea ce conduce la apariția unui nou produs pe piața este proiectarea și lansarea în fabricație a acestuia. Prin noțiunea de produs nou se înțelege un produs diferit sub aspect constructiv și funcțional de altele existente, produs original, îmbunătățit, modificat și cu o marcă nouă pe care o întreprindere îl dezvoltă prin eforturile de C&D. Prin conceptul de lansarea în fabricație reprezintă acea etapă a planificării operative de producție în care se elaborează și se transmite subunităților de producție documentația referitoare la materii prime, materiale tehnologice, cheltuielile de muncă pe operații etc., care vor sta la baza realizării programelor de producție.

Un produs nou în cadrul unei companii poate fi rezultat a mai multor acțiuni sau idei. Acesta poate să fie conceput ca rezultat al unei transfer de tehnologie și anume prin licență, sau prin punerea în funcțiune a unei invenții noi brevetate, poate apărea în rezultatul unei idei a managerului din nevoia de a se face remarcată compania pe piață sau poate lua naștere în urma îmbunătățirii și combinării altor produse deja existente.

Deci, în urma luării deciziei de a scoate pe piață ceva nou se ia hotărârea de a lansa în fabricație un produs ce nu a mai existat până acum. Lansarea în fabricație este un proces complex de lucrări cu privire la elaborarea, multiplicarea și difuzarea documentelor economice în vederea declanșării execuției sarcinilor de producție, la nivelul locurilor de muncă. Acest proces cuprinde mai multe etape care dezvoltă în sine o multitudine de acțiuni.

4. MODALITĂȚI DE TRANSMITERE A DREPTURILOR DE PROPRIETATE INTELECTUALĂ

Se cunosc mai multe *modalități de transmitere a drepturilor de proprietate intelectuală pentru a valorifica capitalul* intelectual și material investit în crearea, aplicarea și promovarea acestora. Pentru proprietatea industrială se admit următoarele tipuri de contracte: contractual de cesiune, contractual de licență, contractual de franchising și gajarea. Drepturile de autor și drepturile conexe pot fi transmise prin intermediul contractului de cesiune sau prin contractual de licență exclusive sau neexclusive.

Cesiunea este transmiterea drepturilor patrimoniale de către proprietarul acestor drepturi (cedent) unei persoane fizice sau juridice (cesionar). Cesiunea constituie transferul imediat și irevocabil al tuturor sau doar al unor drepturi ale autorului care se vor aplica într-o zonă geografică stabilită. În urma unei asemenea cesiuni, titular de drepturi devine cesionarul.

Licențierea este principală formă a comercializării obiectelor de proprietate intelectuală, care se aplică nu doar în cazul brevetelor de invenție, ci și în cel al secretelor comerciale (know-how), designului industrial, mărcilor, obiectelor dreptului de autor, inclusive software. [Badâr Iu, 2014, p. 206]

Franchisingul reprezintă un acord prin care o companie-mamă (francisor) acordă întreprinzătorilor (franciși) dreptul și licența (francisă) de a vinde produsele sau serviciile sale și posibilitatea de a folosi sistemul de afaceri dezvoltat de companie. [Ciumac Gh., 2013, p. 68]

Gajul este contractul prin care debitorul emite creditorului său un obiect de proprietate intelectuală, mai exact o marcă, în vederea garantării datoriei sale. Este un contract accesoriu, unilateral, real și constitutiv de drepturi reale.

Agenția pentru Inovare și Transfer Tehnologic (AITT) este principala instituție națională a cărei activitate de bază vizează transformarea rezultatelor cercetărilor științifice în practică, prin introducerea în circuitul economic a noi produse, servicii sau procese, care corespund necesităților și cerințelor pieții. Agenția servește interesului public prin facilitarea implementării rezultatelor din sfera cercetării, coordonarea procesului de creare a infrastructurii de inovare, acordarea de asistență specializată în acest domeniu, promovarea rolului inovării în dezvoltarea durabilă și diseminarea culturii de inovare.

Transferul de cunoștințe și tehnologii de la cercetare spre industrii se realizează pe căi diferite. În Europa Occidentală și SUA au apărut și s-au dezvoltat incubatoare de afaceri, parcuri științifice,

parcuri de cercetare, centre de transfer tehnologic, spin-off etc. Aceste organizații au facilitat, încă de la apariția lor, promovarea IMM-urilor. Aceste forme sunt:

- *Incubatoarele de afaceri* – ajută întreprinderile să-și valorifice ideile și creațiile intelectuale, în Europa Occidentală și SUA există sute de astfel de organizații care funcționează independent, sau sunt susținute în zonele slab dezvoltate industrial de Comisia Europeană și, respectiv, NBIA (Asociația Națională a Incubatoarelor de Afaceri pentru SUA). De asemenea Comisia Europeană împreună cu Banca Mondială au sprijinit crearea de incubatoare de afaceri în țările postsocialiste. Aceste incubatoare adună mai multe firme nou create, oferindu-le unele facilități precum calculatoare, telefoane, fax și chiar suport managerial.
- *Centre de inovare* – oferă facilități IMM-urilor și întreprinderilor noi realizatoare de produse sau procedee cu nivel tehnologic înalt. Facilitățile pot fi de tip birotică, acces la o rețea de cercetare sau de finanțare. Aceste centre de inovare pot fi părți componente ale parcurilor științifice.
- *Centre tehnologice* – ajută la dezvoltarea care aplică tehnologie de vârf, diverse obiecte de proprietate intelectuală, rezultate din cercetare.
- *Parcurile de cercetare* – sunt plasate în incinta universităților sau a institutelor de cercetare în care studenții efectuează cercetări asupra creării unor obiecte de proprietate intelectuală.
- *Spin-off* sunt afaceri inițiate de profesori din universități, cercetători, absolvenți sau persoane din afara universităților care își comercializează rezultatele obținute din cercetările efectuate în universitate.
- *Parcurile tehnologice* – promovează cultura inovațională și competitivitatea firmelor. Acestea se găsesc atât în țările dezvoltate, cât și în țările în curs de dezvoltare. La nivel internațional a fost creată Asociația Internațională a Parcurilor Științifice (IASP) care are în componență în jur de 55 de țări.
- *Brokerii tehnologici* (sau brokeri de tehnologii) sunt agenții de transfer tehnologic care pun în legătură ofertanții și utilizatorii de tehnologii și ajută aceste două părți să adapteze tehnologiile la utilizările curente. În Uniunea Europeană există numeroase organizații de brokeri tehnologici precum: brokeri tehnologici cu activitate intensă, centre de avizare tehnologică, brokeri de informație.

Un rol important în formarea structurilor organizatorice a managementului inovațiilor îl joacă întreprinderile mici. Din cauza că în cadrul economiei de piață inovația este o marfă, ponderea cea mai mare o au întreprinderile mici și mijlocii. În practica SUA cercetările științifice au creat o formă nouă de antreprenoriat numit „*antreprenoriat venture*” care este specific întreprinderilor mici ce sunt specializate în cercetarea, elaborarea și producerea produselor noi.

Valorificarea proprietății intelectuale **prin intermediul transmiterii drepturilor** asupra unei obiecte de proprietate intelectuală desemnează o segment al pieții destul de semnificativ în Republica Moldova. Această modalitate de valorificate este aplicată de titularii de drepturi care au în posesie un obiect de proprietate intelectuală și nu îl valorifică de sine stătător, însă vrea să obțină un venit. Statisticile arată următoarea dinamică a transferului tehnologic prin această modalitate de valorificare:

Tabelul 1. Dinamica înregistrării contractelor pe anii 1994-2016

Tip contract	1994 2000	2001 2005	2006 2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Total	%
Cesiune	257	560	625	219	153	181	160	147	149	2426	85,5
Licență	37	65	82	20	27	23	30	21	18	331	11,7
Franchising	2	6	10	2	3	2	10	6	2	42	1,5
Gaj	0	11	3	1	8	10	2	4	0	37	1,4
Total	296	642	720	242	191	216	202	178	169	2836	100

Sursa: [raport anual AGEPI, 2017]

Informația din tabel denotă dominația totală a cesiunii, ponderea căreia pe parcursul anilor 1994-2016 constituie 85,5 %. Această stare a lucrurilor este, în anumită măsură, o consecință a

particularităților cesiunii, care de fapt presupune emiterea unui nou titlu de protecție, astfel imprimându-i o conotație de obligativitate. Totodată, dominația cesiunii, pe fundalul numărului minuscul al contractelor de licență este o urmare a transparenței insuficiente a activităților antreprenoriale și a cotei sporite a economiei tenebre. În asemenea circumstanțe, indicatorii ce servesc drept bază pentru calcularea cuantumului redevențelor (profiturile obținute, cifrele de afaceri, producția fabricate etc.), practice, nu poate fi verificat cu certitudine, iar titularii drepturilor de proprietate industrială deseori renunță la licențiere, preferând cesiunea. [Badâr Iu, 2014]

Numărul mic de contracte de franchising se datorează faptului că relațiile de franchising în Republica Moldova se dezvoltă foarte activ prin intermediul altor forme (acorduri dealer, prin intermediul reprezentanțelor oficiale ale unor companii străine). Printre întreprinderile care au înregistrat *contracte de franchising* se numără: Lukoil, Andy's pizza, Neuron, Pizza Mania ș. a. Vorbind despre gajare, la momentul actual este o activitate preponderent formală, evaluarea obiectelor de proprietate este doar în devenire.

Până la urmă, valorificarea obiectelor de proprietate intelectuală peste hotare este o componentă a activității economice foarte importantă care nemijlocit aduce venituri considerabile și care este condiționată de gradul și perioada de noutate pe piață, dar și de gravitatea problemei pe care o soluționează, în același timp satisfăcând nevoile consumatorului. Aceste rezultate obținute din activitatea de exploatare și valorificare a obiectelor de proprietate intelectuală sunt impresionante și pe alocuri uimitoare, dar care sunt niște adevăruri reale.

5. CONCLUZIE

În conformitate cu cercetarea expusă, este evident faptul că piața obiectelor de proprietate intelectuală este un segment important în activitatea economică și reprezintă o necesitate pentru dezvoltarea oricărei țări și oricărei societăți. Aceasta este mediul în care ia naștere inovația și punctul din care începe dezvoltarea omenirii. Orice creație a geniului uman are șansă de a schimba viața omului, însă o condiție necesară prezintă valorificarea ei de către oameni.

În concluzie se poate menționa că valorificarea proprietății intelectuale este un concept abia la începuturi în Republica Moldova, dar care are șanse să se extindă, să se dezvolte pe piață și să fie considerată un potențial economic destul de însemnat. De aici și se observă necesitatea pentru cercetarea acestui domeniu și evidențierea tuturor lacunelor, pentru a ști ce direcție să fie îmbunătățită și care activități să fie efectuate pentru a spori eficiența și eficacitatea lui.

BIBLIOGRAFIE:

1. BADÂR, Iu. Dimensiunea economica a proprietății intelectuale. Chișinău: AGEPI, 2014, pag. 186 ISBN 978-9975-911-90-0.
2. CIUMAC, Gh. Bazele antreprenoriatului (note de curs). Chișinău: ASEM, 2013, pag. 68 ISBN 978-9975-75-621-1.
3. Raport anual AGEPI, 2017.

LEADERSHIP AND TEAMS RELEVANCE UNDER ORGANIZATIONAL CHANGES

LIUDMILA BILAȘ¹

Summary

Based on the research of recognized scholars in the field of leadership and team building, the present article discusses the current issues of company's high performance under the dynamic changes. The article analyzes various concepts and approaches to the creation of organizations based on leadership and teams. It emphasizes that the development of leadership and teams is the key factor in achieving high performance of organizations in an era of rapid changes driven by innovations. This article aims at looking into the possibility and necessity to realize leadership and team potential in business organizations in order to ensure its high performance under the constantly occurring external changes and challenges.

The key tasks of this work are as follows: to analyze current concepts and to define the factors of organizations' building based on leadership and teams; to make conclusions and draw recommendations for the development of team leadership on a number of enterprises researched in Moldova. The research methods used in this article are the following: systemic and comparative analysis, surveys based on questionnaires and interviews, and linear scale scoring.

The article draws conclusions and recommendations on the possibilities for improving the performance of researched enterprises based on leadership and teams' development. Based on the research conducted by the author on a number of national enterprises, the key conclusion is the following: the leadership and team performance lead to the successful implementation of strategies for adopting business-organizations to rapid changes and for keeping their competitiveness.

Key words: leadership, teams, changes, organizational transformations, leadership style, team types, innovations, business-organization.

JEL CLASSIFICATION: 0320, 0310.

1. THE IMPORTANCE OF RESEARCHED SUBJECT

In conditions of dynamic changes, crises and ever-increasing competition, the leadership and teamwork become the key factors for enhancing high performance of business organizations. Many researchers and managers recognize that in an era of innovations, it is especially relevant to address the following issues: “How to focus employees at being open to consumers' demands in a rapidly changing world ?; “How to keep staff loyalty to the company's mission and goals during its period of innovation?”; “How to enhance the high performance of joint work and to establish cooperation (to avoid confrontation) between the linear, functional and project managers and specialists during the introduction of innovations or implementation of anti-crisis measures?”

Using the example of successful companies in the world, many researchers prove that leadership organizations that operate on team principles achieve impressive results [Petrescu I., Senge P.]. Leadership and teams are seen as powerful factors contributing to productivity growth, improving the quality of products / services, reducing overhead costs, increasing job satisfaction for employees, and customers satisfaction with the purchased product.

The purpose of this article is to explore the possibilities for successful realization of leadership and team potential in business organizations under the conditions of changes and uncertainty. In this regard, it addresses the current concepts of leadership and team performance, and on this basis identifies the possibilities for implementing successful organizational transformations.

2. CONCEPTUAL ASPECTS AND RESEARCH METHODOLOGY

Leadership is conditioned by changes whereas changes are determined by leadership. This important concept is analyzed by many scholars and researchers. Among the various takes and approaches to the management of changes, I will highlight the research done by Peter Senge, Art Kleiner, R. Ross, B. Smith, D. Roth, and Ch. Roberts [2017]. These recognized authors suggest that today the word “changes” has a number of different meanings. The word refers to external changes such as: changes in technologies, customers, competitors, market structures, social or political factors. Peter Senger insists that we have to accept the new world as “we know that the world will

¹ PhD, conferentiar, AESM, Management Department. liudmila.bilas@mail.ru, tel.: 069936822

change and we will have to adjust to its changes” [p.124]. He believes that the concept of changes towards organizations also refers to the internal changes that occur as a result of the organization’s need to adjust to the changes of environment in which it exists. Therefore, it is about organizational changes. The task of timeliness of organizational changes become the task number one for the leaders, their teams, and the nowadays companies as a whole. In this regard, changes are considered as strategies, programs, methods, technologies for the reorganization and restructuring of an enterprise: its structure and organizational culture. Along with the understanding of changes as organizational changes, I believe it is also worthwhile to consider the analyzed processes as transformational or transformative that contribute to the achievement of high performance (See Diagram 1).

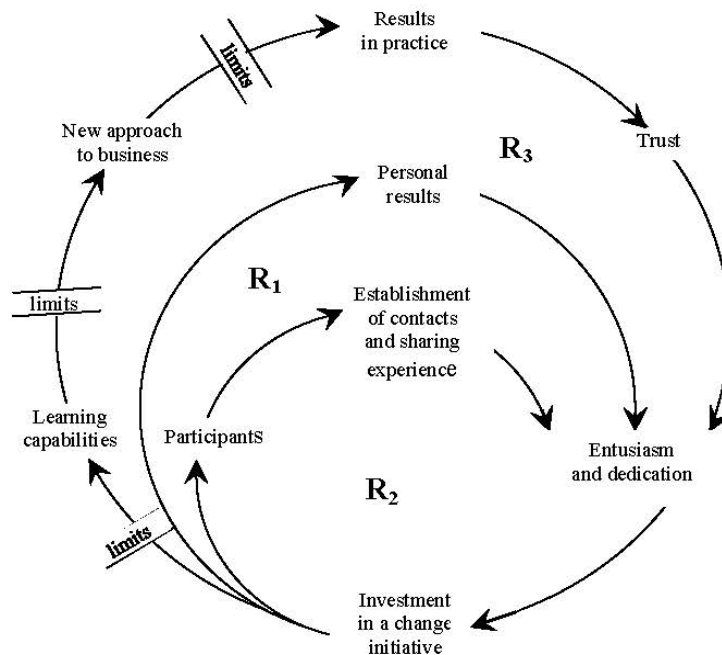

Figura 1. Three self-regulating growth processes and performance achievement [Senge P., 2017, p.57]

Explanation. The diagram shows how three self-regulating growth process lead to fundamental changes. Investment in a change initiative leads to the emergence of new learning capabilities and personal results (cycle R₁); through the network of informal relations, the new people are get involved in such a process (cycle R₂); and the accumulation of new learning capabilities lead to new methods of work organization and production, growth of productivity indicators and trust (cycle R₃). The successful completion of each cycle increases the people’s dedication to work that creates conditions for the investment increase and realization of innovation strategies [P. Senge, p.57].

Among the concepts explaining transformative leadership, I will also refer to the study of the world famous scholar R. Daft [2008]. He substantiates, to my mind, the systemic concept of modern leadership. Its importance and relevance lies in the fact that it includes both the latest and traditional scholarly views on leadership and teams. From this standpoint, R. Daft analyzes leadership and teamwork in conjunction with changes and transitions.

Changes are the main characteristic of the modern world, of our society and business. They include: global business; global crises; information technology development; electronic communications, virtual and self-learning organizations. The modern world is experiencing a deeper transformation for all times. Rapid changes in the environment cause fundamental changes that have a significant impact on business organizations, the transformation of which is impossible without leaders with the relevant qualities and skills. The latter are bound to be focused on changes instead of maintaining the status quo [R. Daft, 2008, p.51].

The concept of leadership is also explained “as a relation between a leader and a group members who influence each other, aim to real changes, and achieve common goals”. The world-known scholar, John P. Kotter, justifies the importance of interaction between leadership and changes. In his research, the professor of Harvard Business School focuses on organizational changes in conditions of instability [2017, p.90-91]. He analyses the practical aspect of this approach based on the reforms carried out in more than 100 companies from the USA and Europe. The author offers a new approach to leadership and organizational change, which opens the way to successful change. John P. Kotter describes the relationship of leadership and change as an eight-step process that successful enterprises go through.

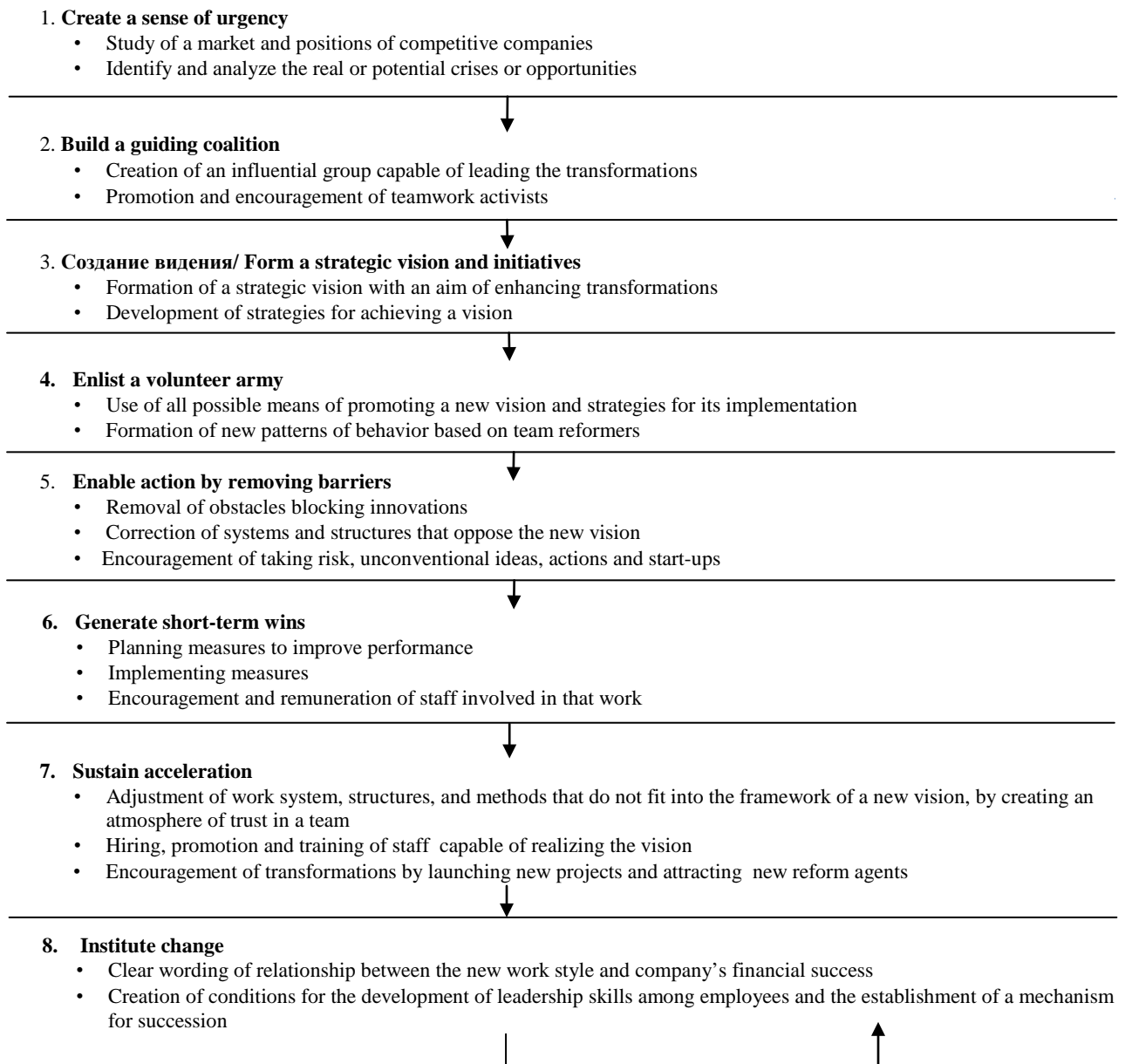

Figura 2. Model of organizational changes by leadership and teams’ development, John P. Kotter [2017, p. 31]

The author believes that the understanding of the essence of change allows you to make a leap into the future that could be accomplished by the leaders and their teams. Modern business is dynamic and requires high flexibility from the leaders seeking to ensure that their organizations succeed. The leaders of such successful companies should be flexible, innovative, and open to changes in the company. This is the key to success in a rapidly changing external environment.

Changes and their importance for leadership and the role of leaders in the implementation of changes are part of the concept of a world-famous scholar Ichak Adizes [2014]. This concept has been recognized as a reliable methodological basis for the development and improvement of leadership styles. The author links the changes with their transformative nature and believes that it is influenced by three factors: the speed, frequency, and interdependence of processes and events, their uncertainty and unpredictability.

Many facts, knowledge, and situations are rapidly becoming obsolete. Leadership decisions are risky. For this reason, the decision made may or may not work. In today's environment, uncertainty, unpredictability, and risk increase. Is it possible to reduce them and ensure performance? Ichak Adizes gives a positive answer to this question and links it with the new forms and leadership styles. They include: producer; administrator, entrepreneur; and integrator. It is assumed that leaders as agents of change represent a team that performs a particular role [Ichak Adizes, 2014, p.38-51]. Thus, leadership is manifested in the ability to transform an organization in accordance with changes occurring in the external environment. For leaders and members of their teams, the entrepreneurial and behavioral qualities are necessary for the appropriate transformation of companies in order to achieve their performance and market competitiveness. In this regard, I believe it is worthwhile to appeal to the concepts of “entrepreneurship” and “innovation” and to their derivatives: “entrepreneur” and “innovator”. While interpreting these terms, I will follow the position of an outstanding scholar and guru of management P. Drucker [2017, p.169-171].

He notes that, “the ambiguity of the use of the term “entrepreneurship” causes a fair amount of confusion. To some, the author writes, “business is any small business, to others - any new business”. However, in fact, the scholar stresses, many, including quite large companies, are quite successfully engaged in entrepreneurial activities. The term “entrepreneurship”, to his mind, refers not to the size or “age of the organization, but to certain activities based on innovation, that is, to deliberate changes in the economic and social potential of an enterprise” [P. Drucker, 2017, p.173].

In this regard, I will note that the leader's innovation is one of its essential functions. It is relevant for both the new and existing companies in the market, and is associated with the creation of profit sources for a new enterprise or with the expansion of profit potential for an existing one based on innovation, whose success is determined by leadership. I should emphasize that all effective and successful leaders are innovators and have entrepreneurial qualities.

Innovation begins with the leader's analysis – as an entrepreneur – of an innovation idea and correlates that idea with the necessary company's transformation. In other words, along with various technical and technological, financial, industrial and other innovations, the leader also undertakes organizational ones. I should clarify that without relevant changes or transformations of human potential and human capital, of organizational culture, in behavioral styles and in the value system in the organization, all other types of changes are unlikely to be effective. In order to achieve the desired results, it is necessary to approach the transformation of the company in a systemic matter. Organizational transformations are important both for businesses that are on the rise, and for those that are developing safely, and they need to maintain their leadership positions in the industry (on the market), and for those who are trying to overcome the crisis.

While considering the management of organizational change as a transformation process, I proceed from the fact that it is primarily a process of transforming human resources through the development of leadership and the creation of various types of teams. The cross-functional teams are especially important in this regard [see table 1, p.5].

The importance of leadership in conditions of organizational transformations lies in the fact that it is impossible to create an atmosphere of trust and nurture the system of values in an organization under the autocratic leadership and by applying coercive methods. All innovations, to a greater or lesser degree, carry a risk, uncertainty, and unpredictability: therefore, employees can resist the upcoming changes. It is in the conditions of change that the rules of behavior and interaction, which have proven themselves operational in the past, cease to be as such, and the new values in an organization are necessary. Transition to them also becomes possible due to leadership,

based on the principles of ethics and social responsibility, which soften the manager's ego, help to establish relationships of trust and to overcome resistance to change. The performance of a leader and his team in this case are considered as a service. A servant leadership, exerting a non-coercive influence on employees through adhering to high moral standards, allow people to trust in the values proclaimed by the leader, and, consequently, to his innovative ideas and proposed changes. That, in essence, means the formation of a culture of high trust and high performance based on innovation.

Table 1. Team Types' Structure and Work Outcomes [Barrie Peurson, Neil Thomas, 2017, p.37-38]

Team types	Structure and function	Outcomes
Working group for solving a particular task	<ul style="list-style-type: none"> • 5-12 employees from different “fields” (of a company or department) • meets for 1-2 hours a week • discusses ways to improve quality, efficiency and innovations 	<ul style="list-style-type: none"> • may reduce expenditures and influence the products' quality • does not affect work efficiency or active involvement of managers • enthusiasm quickly passes
Target working team (group)	<ul style="list-style-type: none"> • top managers, unions' representatives 	<ul style="list-style-type: none"> • involvement of top management
Target working group (cross-functional team)	<ul style="list-style-type: none"> • develops and implements new forms of work organization and new technologies • links together separate functions • take decisions on operational issues 	<ul style="list-style-type: none"> • may undertake changes on a large scale • lead to an increased involvement of team members into the overall process
Self-governing working team with cross-functional tasks	<ul style="list-style-type: none"> • 5-15 employees who produce a product from the beginning to its end • conducts all management functions • participants learn all types of work and periodically rotate their working place 	<ul style="list-style-type: none"> • may significantly increase the production (up to 30% as research shows) • fundamentally changes an organization • employees are more independent

3. RESEARCH METHODS AND POSSIBLE OUTCOMES

The field research on the subject of this article have been conducted on a number of enterprises operating in different business sectors in Moldova and included: Floarea-Carpet, JSC; Viorica Cosmetic JSC; Cartnord, LtD; Interior Pro, LtD; Birovits LtD; Goodyer. Com; Lingotex, LtD; Sigmatur-Com, LtD; Autocurat LtD. The study was based on surveys (questionnaires and oral interviews), methods of systemic and comparative analysis and linear scale scoring. The total sample of respondents was 153 people. Among them, there were managers and employees of higher, middle and lower levels of management who made up at least 10% of the total number of employees at each of the above levels of management.

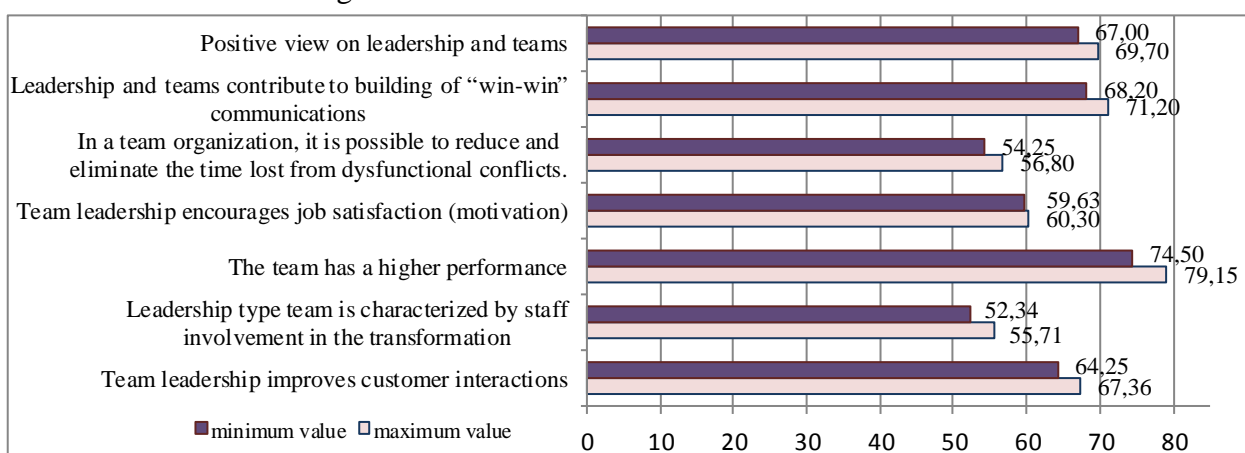

Figura3. The relevance of leadership and team performance in organizations: cognitive aspect (linear distribution, as of % of total number of interviewed) [Compiled by author]

The study has shown that the majority of respondents (67.00% -69.70%) expressed themselves positively regarding the need for the leadership and application of team potential in organizations. Approximately similar number of respondents believe that teams help to develop personal and team

qualities needed for building up the effective “win-win” interactions and reducing losses from the dysfunctional conflicts in an enterprise (68.20%-71.20%). More than 55.0% of respondents believe that team leadership can have a positive impact on eliminating losses from dysfunctional conflicts in a team. It is important to emphasize that 59.63% -60.30% of respondents linked the leadership and team performance with an increase in motivation, 74.50%-79.15% with the possibilities of increase in performance. The answers of respondents, characterizing the demand for and importance of leadership and teams in the conditions of changes, are presented below in the Diagram 3 (see pag.5).

4. Conclusions and recommendations. Based on the studied literature and research conducted at a number of enterprises operating in the Republic of Moldova, the following conclusions and recommendations can be drawn:

- When considering management of changes as a process of organizational change, it should be assumed that it is primarily a process of transforming human resources.

- Organizational changes are part of a company’s development of new ideas, innovations, technologies and include the transformation of people’s behavior patterns in an organization: the transformation of their knowledge, values, and interaction skills in a new organizational context. Moreover, the process of change implies changes in thinking that contributes to the creation of ideas together with the leader, initiator and carrier of an innovative idea, of shared values and trust regarding the upcoming changes.

- The importance of leadership in the context of dynamic changes is that it is difficult to create an atmosphere of trust to innovations under the autocratic leadership and by using the coercive methods. Innovations, to a greater or lesser degree, carry a risk, unpredictability, and uncertainty of future events, therefore, employees might resist the upcoming changes.

- It is in the conditions of change that the rules of behavior and interaction, which have proven themselves in the past operational, cease to work, and there emerges the need to build trust between the leader, the bearer of the innovation idea, and the members of his team.

- Recommendations for the surveyed enterprises are related to the team building and leadership development, since teams allow for a greater performance at an enterprise through employees’ cohesion, greater mutual understanding, and support for innovative solutions.

- The listed advantages especially apply to cross-functional teams. Their advantages are related to the fact that team members, in comparison with functional employees, are aware of the innovative problem being solved in a wider organizational context. This increases the validity of decisions and reduces the time during which it is adopted and implemented. As a result, a company built on leadership and teams adapts to external changes and challenges much faster and more adequately than organizations of the traditional functional type.

- Leadership and teamwork also contribute to the creation of favorable conditions for the delegation of power, which has a positive effect on the increase of the degree of satisfaction with work, i.e. motivation, developing a sense of staff involvement in more substantive results; enriching the content of labor and employees’ involvement in the implementation of innovative solutions.

BIBLIOGRAPHY:

1. Petrescu, I. Liderul între granițele științei și artei. – București: Editura Expert, 2010. – 829 p. ISBN 978-973-618-219-8.
2. Сенге П. и др. Танец перемен: новые проблемы самообучающихся организаций./ Пер. с англ. – М.: Издательство «Олимп-Бизнес», 2017 – 208 с. ISBN 978-59693-0372-0.
3. Дафт Р. Уроки лидерства/ Р.Л. Дафт, при участии П. Лейн./ Пер. с англ. – М.: ЭКСМО, 2008. – 480 с. ISBN 978-5-499-16025-7.
4. Адизес И. Развитие лидеров; как понять стиль управления и эффективно общаться с носителями иных стилей./ Пер. с англ. – 5-е изд. – М.: Альпина Паблишер, 2014. – 259 с. ISBN 978-9014-4718-7.
5. Коттер Джон П. Впереди перемен./ Пер. с англ. – М.: Издательство «Олимп-Бизнес», 2017. – 256 с. ISBN 978-5-9623-0325-6.
6. Друкер П. Новаторство как труд. Инновационный менеджмент./ Пер. с англ. – М.: Альпина Паблишер, и 66 2017. – 206 с. ISBN 978-5-9614-6042-1.
7. Пирсон Б. МВА в кармане: Практическое руководство по развитию ключевых навыков управления. / Барри Пирсон, Нил Томас. /Пер. с англ. 10-е изд. – М.: Альпина Паблишер, 2017. – 334 с. ISBN 978-5-9614-6133-6.

NOI TEHNICI DE DEZVOLTARE A RELAȚIILOR CU CLIENȚII

OXANA SAVCIUC¹

News. Developing customer relationships can help create a loyal customer group that ensures the success of a business over time.

The goal. The paper aims at highlighting the peculiarities of consumer behavior under the current conditions and to make the most viable, efficient techniques for developing customer relations.

Research Methods. During the elaboration of the paper the author used research methods such as analysis, comparison, synthesis, deduction and secondary sources of information.

Results. Today's mass customers, as a rule, are well informed and mindful of details. They are geared to find the best offer, even consuming it for extra time. They appreciate the companies' trends to keep them up to date on new entries and like to be surprised by special additional offers / services. Sales staff today must be continuously trained and monitored in their activities. Customer relations can be influenced by NLP (Neuro-Linguistic Programming) techniques, with the goal being to approach customer wishes with integrity, not manipulation.

Key words: customer relationships, consumer behavior, sales process, sources of informations, loyalty strategies for clients, NLP – neurological programming

JEL CLASSIFICATION: M31.

Actualmente discuțiile privind posibilitățile de creștere a vânzărilor sunt la fel de actuale atât în rîndul specialiștilor cu experiență în vânzări, cît și a începătorilor. Cît de bogată sau săracă nu ar fi o țară, cît de dezvoltată sau subdezvoltată nu ar fi o piață concretă de produs sau serviciu, căutarea unor noi modalități de a crește vânzările îi preocupă pe specialiștii din toate domeniile. Dale Carnegie spune că concepția cheie privind activitatea de vânzare este sinonimă cu citatul aplicat în relațiile cu oamenii: ”Încercați să vedeți lucrurile din punctul de vedere al celuilalt.” [Carnegie D., 2014, p.13]. Logica este în fond corectă, dar nu toți vânzătorii sunt și consumatorii produselor pe care le vînd, motiv din care necesitățile reale ale clienților nu sunt înțelese pe deplin.

Astfel, majoritatea agenților comerciali de succes afirmă că vânzarea este un proces bine planificat.

Figura 1. Etapele Procesului de vânzare

[Carnegie D., 2014, p.13]

În figura 1. este prezentat Procesul de vânzare, demersul logic al căruia poate fi aplicat la o mare varietate de produse, domenii de activitate și medii culturale.

¹ Doctor în economie ASEM, st.Bănulescu –Bodoni 61, tel.022 402816, ase.md, ox.savciuc@ase.md

Astfel, primele faze trebuie să asigure o întrevvedere cu clienții, despre care trebuie să aflăm cu exactitate de ce au nevoie și să reușim să stabilim o relație amiabilă. Pentru a înțelege motivul dominant al cumpărării unui produs, trebuie să știm a adresa întrebări ce ar scoate în evidență *rațiunea afectivă pentru care oamenii cumpără*. Fără a cunoaște aceste informații, nu poți să elaborezi oferte originale, să insuflă încredere și să transformi într-un final un client potențial într-unul efectiv. Toate etapele acestui proces sunt la fel de importante, activitatea de vânzare are un caracter repetitiv și deseori poate fi previzionată. Pregătirile care se fac pentru prima întrevvedere cu un client poate dura de la câteva săptămâni, pentru produse mai scumpe, de consum îndelungat, industriale, la câteva ore pentru produse cotidiene.

Deși conjunctura pieței s-a schimbat mult în ultimul deceniu, cumpărătorul parcurge aceleași etape în procesul de cumpărare. Nimeni nu este dispus să cumpere fără vre-un motiv. Atunci când motivul devine însemnat, trebuie să-i poți oferi persoanei respective soluțiile care i-ar satisface nevoile și dorințele specifice.

Un mare impediment în comunicarea cu clienții este fluxul enorm de informații cu care acesta se confruntă zilnic, care îi face mult mai informați decât anterior, dar care îngreunează cumpărarea. În acest context de idei nu este nevoie să dăm multe detalii despre caracteristicile produselor noastre, ci de posibilitățile de utilizare a acestora. Atunci când este nevoie să facem vânzări către unele companii, apar probleme să intrăm în contact sau să avem acces la propriu spre persoanele care pot lua o decizie de cumpărare în organizație. Pentru a depăși aceste probleme, este nevoie de adoptarea unei strategii prin care ne putem crea susținători în organizația țintită, prin contactele și relațiile pe care le creăm, recomandările pe care ni le poate face cineva, astfel încât să putem asigura fidelitatea clienților chiar și în perioade de schimbări organizaționale.

Întrucât concurența este tot mai aprigă în multe domenii, prețul devine un factor mai important ca oricând. Astfel, capacitatea de a te diferenția în raport cu restul ofertanților ar sta la baza combaterii prețului ca factor decisiv de cumpărare.

O altă problemă care apare în servirea unui client ține de capacitatea forței de vânzare de a stabili relații interumane bune în propria organizație, fapt ce ar asigura o livrarea corespunzătoare a produselor spre clienții noștri.

Indiscutabil succesul vânzării va depinde nu în ultimul rând de caracteristicile personalului din vânzări, calitățile, aptitudinile, studiile și experiența acestora. Astfel, este foarte important ca aceștia să-și poată controla propriul comportament, să fie orientați spre perfecționarea aptitudinilor profesionale, să posede aptitudini de comunicare, să fie bine organizați, și să fie capabili de a crea și menține relații interumane.

În vederea pregătirii unei întrevvederi cu clienții ne putem informa din mai multe surse.

Figura 2. Principalele surse de informare în vederea abordării clientului
[adaptare după Carnegie D., 2014, p.62]

La finele anului 2017, Magenta Consulting, una din cele mai cunoscute agenții autohtone de consultanță în marketing, a realizat un sondaj prin care a căutat să descopere aspectele interesante ce definesc firea moldovenilor. Astfel, se constată că ne informăm preponderent din internet, dar recomandările mouth-to-mouth (sursele personale de comunicare) încă mai continuă să prevaleze față de promovarea on-line. În același studiu se remarkă că ”iubim cu ochii” și tot cu ochii alegem produsele.

Revenind la etapele procesului de vânzare, este de menționat că înainte de a fi abordat un client, agentul de vânzări ar trebui să clarifice următoarele:

1. Numele, telefonul de contact și titulatura clientului.
2. Trebuie conturată o idee generală privind utilitatea produsului sau cum va folosi clientul produsul oferit.
3. Comparația cu concurența, în sensul dacă aceștia deja îl servesc.
4. A clarifica dacă clientul potențial este susceptibil de a cumpăra.

Elaborînd un scenariu clar privind prima întrevvedere cu clientul potențial, trebuie să ne străduim să stabilim relații amiabile, respectînd unele reguli [Carnegie D., 2014, p.100, 109]:

- Inspirați încredere!
- Acordați atenție felului în care arătați!
- Pregătiți-vă să folosiți tehnici de captare a atenției!
- La o întâlnire personală, nu se spune că ”S-a întîmplat să fiu prin apropiere”!
- Întîlnindu-vă cu mai multe persoane, abordați-le pe fiecare în parte!
- Fiți originali prin amabilitate!
- Utilizînd umor, ar trebui să vă asigurați că o faceți pe cont propriu!
- Nu exagerați cînd vorbiți de pasiunile clienților!

Conform opiniei clienților, o relație amiabilă înseamnă:

- Răspuns prompt la apelurile telefonice.
- Cunoștințe tehnice, deținute de agenții de vânzări.
- Servire exemplară a clienților, cu respectarea termenilor.
- Informații privitoare la mersul lucrurilor, atunci cînd este cazul.
- Răspundeți la nevoile noastre urgente.
- Respectați-vă promisiunile.
- Nu ne obligați să acceptăm prețuri mai mari.

În timpul discuțiilor cu clienții, întrebările adresate de agent trebuie să contribuie la clarificarea nevoii, iar alt aspect important este legat de faptul că oamenilor le place să fie ascultați. Cu cît mai mult durează o discuție, cu atît mai mult oamenii se apropie.

În urma întrevederii, agentul trebuie să facă o analiză a informațiilor și experiențelor acumulate.

Astfel, pentru a înțelege dacă clientul potențial ne interesează, trebuie să răspundem la următoarele întrebări:

- ✓ Este nevoia clientului suficient de stringentă ca să justifice efortul financiar?
- ✓ Clientul potențial are acces la resursele necesare?
- ✓ Este persoana respectivă un factor de decizie?
- ✓ Poate deveni această o relație de afacere benefică pentru ambele părți?

În drumul spre obținerea unui angajament din partea clientului, trebuie să știm a aprecia **semnele de cumpărare** [Carnegie D., 2014, p.201, 206]:

- ✓ Clienții iau o poziție mai deschisă – mai ales dacă-și desfac brațele.
- ✓ Se apleacă spre Dumneavoastră.
- ✓ Expresia feței este mai plăcută.
- ✓ Își manifestă acordul cu soluțiile oferite, clătînd din cap.
- ✓ Pășesc înapoi ca să vă admire produsul.
- ✓ Iau decizii mai puțin importante, dar care susțin decizia principală de cumpărare.

- ✓ Au o licărire neobișnuită în privire.
- ✓ Fac ceva care arată că deja se simt posesorul produsului.

Nu mai puțin importante sunt **semnele de avertizare**:

- ✓ Încruntările și lipsa de atenție
- ✓ Poziția încordată a corpului,
- ✓ Brațele încrucișate,
- ✓ Lăsarea pe spate,
- ✓ Schimbarea tonului vocii,
- ✓ Situarea mai la distanță față de materialele ilustrative,
- ✓ Schimbarea vitezei discursului.

După onorarea comenzii, este important să aplicăm tehnici de menținere a legăturilor cu clienții.

Astfel, agentul de vânzări va trebui să ducă personal produsele și / sau actele la domiciliul (sediul) clientului, va verifica integritatea produsului, respectând termenii de livrare, se va oferi să rezolve orice problemă tehnică. Ulterior sunt necesare de trimis prin e-mail scrisori de mulțumire, informații despre intrările noi de produse, tehnologii noi apărute sau alte produse pe care le aveți în ofertă, amintindu-i eventual când trebuie să facă o nouă comandă.

Strategia de menținere a contactului cu clienții este axată pe:

- ✓ *Crearea unei baze de date și actualizarea ei permanentă,*
- ✓ *Stabilirea liniilor de comunicare accesibile și eficiente,*
- ✓ *Transmiterea informațiilor interesante,*
- ✓ *Oferirea unor informații actuale, de ultimă oră privind produsele.*

Dezvoltarea relațiilor cu clienții poate contribui la crearea unui grup de clienți fideli, care asigură succesul unei afaceri în timp. Pentru menținerea relației cu clienții, trebuie gândiți pașii înainte pentru a putea înțelege ce valoare are produsul pentru client și ce am putea să-i propunem pe viitor în vederea soluționării problemelor lor.

Un alt aspect important, care ar contribui la fidelizarea clientului este încercarea de a-i depăși așteptările. Posibilitatea de a-i oferi ceva mai mult, decât se așteaptă clientul poate contribui la creșterea satisfacției totale și transformarea lui în ”avocat” al companiei.

Programarea neurolingvistică (NLP) ne poate ajuta mult în consolidarea relațiilor cu clienții efectivi și atragerea de clienți noi, care vin grație faptului că reputația noastră este deja cunoscută, transmisă prin viu grai de clienții actuali. NLP poate ajuta atât la influențarea, cât și la manipularea publicului [Lindsey A., 2015, p.220]. Atunci când oamenii își clarifică propriile dorințe (sau finalități), pot folosi aceleași tehnici pentru a clarifica finalitățile oricărei alte persoane implicate în comunicare. Atingerea finalităților dorite de persoana-țintă în condițiile în care și tu le atingi pe ale tale se numește a influența cu integritate. De altă parte, atingerea scopurilor tale cu prețul aceleia dorite de client înseamnă manipulare. Spre exemplu, atunci când vinzi cu scopul de a-ți atinge o țintă, indiferent de faptul dacă oferta ta este dorită sau necesară clientului, se realizează un act de manipulare.

La baza principiilor NLP, stă ideea unei intenții pozitive pentru clienții noștri, care într-un final ar trebui să asigure un rezultat reciproc avantajos.

Pentru a putea influența cu integritate, pe lângă inteligență emoțională și abilitățile de a comunica mai eficient cu clienții, este nevoie de niște aptitudini-cheie [Lindsey A., 2015, p.221]:

- **Acuitate senzorială.** Trebuie dezvoltat un simț acut de conștientizare a ceea ce se întâmplă în jur din moment în moment, schimbările în psihologia clienților și semnificația acestora în interacțiunea cu ei. Cu toții avem nivele diferite de acuitate senzorială sau mai bine spus recepționăm intuitiv semnalele nonverbale ale altora. Spre exemplu, mulți au trecut prin experiențe de a solicita ceva unui superior, ca mai târziu să-și dea seama că nu era momentul potrivit pentru aceasta, după semnalele recepționate. Este important să observăm rapid și pe moment schimbările celorlalți, căci gândurile și emoțiile interne ”se scurg” la propriu prin

manifestările corpului. 55% din impactul comunicării este nonverbal, iar capacitatea de a recepționa prompt toate mesajele, poate duce la prezicerea unor reacții într-un final.

- **Construirea raporturilor.** Este necesar de creat o cale sigură prin care se construiește o conexiune puternică cu clienții. În NLP se spune că dacă clienții opun rezistență, asta înseamnă lipsa raportului între agent și client. Avantajul cheie al raportului este că cealaltă persoană ascultă, se va simți mai confortabil în cadrul comunicării și cel mai important va fi mai dispusă să accepte careva sugestii. Indicii unui raport stabilit: simț un nivel de confort, putem simți o schimbare a culorii noastre sau a interlocutorului, care poate spune: ”Am impresia că ne cunoaștem de demult” sau se poate observa că semnalele corporale ale celeilalte persoane se schimbă în funcție de ale noastre. Asta se numește ”conducere în NLP”, în mod inconștient când simțim că semănăm cu cineva, avem înclinația de a ne place de respectiva persoană.
- **Flexibilitatea.** Se poate dezvolta prin identificarea tiparurilor vizuale și a stilurilor de comunicare, care te determină să reacționezi rapid și adaptat la circumstanțe. Această abilitate crește flexibilitatea și capacitatea de a construi rapoarte uimitoare cu cei din jur.

Tehnicile de vânzare descrise anterior sunt de un real folos pentru orice practician, dar pentru a le putea aplica pe o piață este nevoie să cunoaștem caracteristicile reale ale acesteia. Aici am vrea să facem referință la studiul realizat de Magenta Consulting, care afirmă că suntem printre primii în lume la deservire cu zâmbetul pe buze și iubim cu ochii [<https://slonovschi.com>.]

La capitolul, preferințe de cumpărare, se constată că:

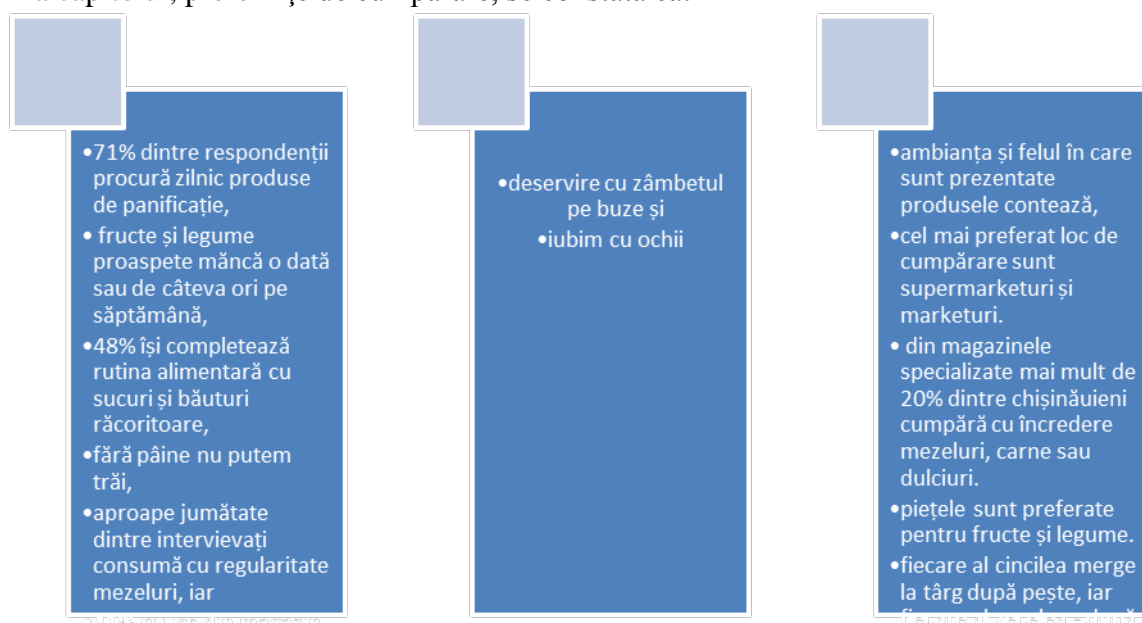

Figura 3. Caracteristica preferințelor de cumpărare a locuitorilor Municipiului Chișinău, finele anului 2017
[<https://slonovschi.com>]

În același context de idei, carnea, în cea mai mare parte, e cumpărată de la supermarket și ”se mănâncă cu ochii”, mai întâi de toate. Studiul Eye Tracking, realizat de Magenta Consulting, a determinat că moldovenilor le place când ambalajele lasă multă carne la vedere. Aspectul proaspăt, culoarea, felul în care este tăiată – vinde. Culoarea albă atrage, deoarece conferă ideea de igienă.

La capitolul grad de dezvoltare și implementare a marketingului, Magenta a constatat că[<https://slonovschi.com>]:

- ✓ 7 din 10 antreprenori din Republica Moldova nu se promovează prin activități de marketing, publicitate și PR.
- ✓ Dintre companiile care se promovează, încă mai preferă modalitatea clasică de lansare - prin publicitate TV, radio, ziare sau la vedere.

- ✓ Doar 9% dintre companii au un angajat specialist în marketing și doar 5% au un departament de marketing.
- ✓ Un departament de marketing deplin își pot permite mai des întreprinderile moldovenești care beneficiază de investiții străine.
- ✓ Circa 40% dintre întreprinderile din nord și dintre cele exportatoare declară că nu au un logotip.
- ✓ 47% din companiile din regiunile țării nu au un logo, nici web-site și consideră că nici nu au mare nevoie de ele.
- ✓ Regula promovării “prin recomandare” sau “cunoscuți” este încă în plină floare. Spre viitor privește în cea mai mare parte doar Chișinăul.
- ✓ Circa 24% dintre companii s-au lansat pe internet între anii 2010-2016.
- ✓ În ultimii 6 ani, doar 12% dintre companii și-au făcut rebranding al logoului.

Conform studiului Smiling Report, efectuat între 67 de țări la nivel mondial, vânzătorii din Moldova ocupă locul 43 din 67 la capitolul cross-selling. Doar în 40% dintre cazuri, cumpărătorii misterioși ai Magenta Consulting au detectat intenția consultantilor de a propune ceva adițional la cumpărătură.

Ocupăm penultimul loc din lume la capitolul salutare la întâlnirea cu un client, întrecându-i doar pe cei din Hong Kong. În schimb, ne-am plasat pe locul 8 atunci când vine vorba de zâmbet, mai sus decât Rusia și Ucraina. Altfel spus, zâmbim și vindem!

CONCLUZIE

Clienții în masă de astăzi, de regulă, sunt bine informați și atenți la detalii. Sunt orientați să găsească cea mai bună ofertă, chiar consumând în căutarea acesteia timp în plus. Ei apreciază tendințele companiilor de a-i informa continuu privind noile intrări și le place să fie surprinși prin oferte / servicii adiționale speciale. Personalul din vânzări astăzi trebuie continuu instruit și monitorizat în activitățile pe care le desfășoară. Relațiile cu clienții pot fi influențate prin tehnici de NLP (Programare Neuro-Lingvistică), scopul major fiind apropierea de dorințele clientului prin influență cu integritate, ci nu manipulare.

Consumatorii din Republica Moldova cumpără cu ochii, tot mai des merg la supermarket, se informează din internet, dar cred mai mult surselor personale de comunicare.

BIBLIOGRAFIE:

1. Carnegie D. Tehnici de a vinde, ediția a III-a, Curtea veche, București 2014, 319 p.
2. Lindsey A. Schimbăți afacerea prin NLP, Curtea veche, București 2015, 286 p.
3. Kotler Ph. Marketingul 3.0, Publica 2010, 240 p.
4. <https://slonovschi.com/wp-content/uploads/2017/12/portretul-moldoveanului-2017-magenta-consulting.pdf>

ВНЕДРЕНИЕ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ ИННОВАЦИЙ – СПОСОБ ДОСТИЖЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

IRINA DOROGAIA¹,
MARIANA ȘENDREA²

Abstract:

The relevance of the research topics: *The conditions for the functioning of modern enterprises emphasize the attention of owners and managers to the problem of increasing competitiveness, which is inextricably linked with innovation. Innovations help the company to achieve competitive advantages in new ways that have not yet been used. Huge competitive advantages can be obtained by a company that introduces managerial innovations.*

Traditionally, innovation was the creation of new products and services. Often, activities related to the introduction of innovations are more focused on the use of new equipment and technology, ignoring the organizational component, which is extremely important in the modern business environment. The concept of innovative development today reveals managerial innovations as a source of new benefits, a way to stimulate creativity, increase efficiency and receive benefits not less and sometimes more than from the introduction of product innovations.

Objective: *Define the concept of managerial innovations, uncover various types of innovations, show the need to introduce managerial innovations in modern enterprises.*

Research methods: *analysis, synthesis, statistical research, questioning, survey.*

Research results: *Managerial innovations often provide companies with key success factors that help them enter new markets, change the concept of a business, improve their image, overcome problems of a different nature. So, many innovations of this kind are called strategic innovations, that is, radical innovations in the field of management that help companies reach a fundamentally new level. Strategic innovations are compared with the new “formula of success”, given that they are guided by fundamentally new methods and principles of management, such as a new way to compete, a new approach to personnel management, a new model of relationships with suppliers and others.*

Keywords: *competitiveness, innovation, leadership, management, managerial innovation, motivation, product innovation, team, the life cycle of innovation, the effectiveness of innovation*

JEL CLASIFICATION: O320, O310.

1. АКТУАЛЬНОСТЬ ТЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Условия функционирования современных предприятий акцентируют внимание собственников и менеджеров на проблему повышения конкурентоспособности, которая неразрывно связана с инновационной деятельностью.

Традиционно под инновациями понимали создание новых продуктов и услуг. Зачастую деятельность, связанная с внедрением инноваций, в большей степени ориентируется на использование новой техники и технологии, оставляя без внимания организационную компоненту, которая крайне важна в современной бизнес-среде. Концепция инновационного развития на сегодняшний день раскрывает управленческие инновации как источник новых благ, способ стимулирования творчества, повышения работоспособности и получения выгоды не меньшей, а иногда и большей, чем от внедрения продуктовых инноваций.

Переосмысление принципов деятельности предприятия, а именно, организации рабочих мест, методов развития внешних связей, внутреннего устройства компании, корпоративной культуры может способствовать выходу предприятия на более высокий уровень конкурентоспособности.

2. ПОНЯТИЕ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ ИННОВАЦИЙ

Согласно Кодексу О науке и инновациях РМ, ст.20, **инновация** – применение нового или усовершенствованного конечного результата деятельности в области научных исследований и трансфера технологий, получившего воплощение в форме конкурентоспособных новых или усовершенствованных знаниях, продуктах, услуги, процесса,

¹ conf. univ., dr., departamentul Management, Academia de Studii Economice din Moldova, Republica Moldova, Chișinău, str. Bănulescu Bodoni, 61, tel. 02202830, irina.dorogaia@gmail.com

² conf. univ., dr., departamentul Management, Academia de Studii Economice din Mjldova, Republica Moldova, Chișinău, str. Bănulescu Bodoni, 61, tel. 022402736, vitaliany@yahoo.com

используемых в практической деятельности и/или реализуемых на рынке [Кодекс О науке и инновациях РМ, 2004].

Таким образом, исходя из предыдущего определения, **управленческая инновация** – это новый или усовершенствованный результат деятельности менеджмента, основанный на научных и/или практических исследованиях, воплощенный в форме конкурентоспособных новых или усовершенствованных знаниях, процессах, используемых в практической деятельности.

Повышенный интерес научных исследователей и практиков к управленческим инновациям на сегодняшний день объясняется их значительным эффектом, который можно получить при умелом их применении. Изменения в управленческой деятельности сказываются на обновлении всех подсистем предприятия, учитывая их тесную взаимозависимость.

Так, обновленная система управления предоставляет возможность поиска и реализации инноваций другого рода – технологических, продуктовых, процессных. Кроме этого, предприятие, изначально ориентирующееся на инновационной деятельности путем внедрения новой техники или технологии, без изменений в системе управления не сможет успешно реализовать этот процесс. В данном контексте большое значение приобретает абсорбция инновации.

Абсорбция инновации – способность социально-экономической среды к ассимиляции инновации (в особенности предприятиями), к использованию, преобразованию и развитию инновационных знаний, к расширению воплощения этих знаний в новых продуктах, услугах, процессах. (статья 23, Кодекса о Науке и инновациях РМ) [Кодекс О науке и инновациях РМ, 2004].

Очевидно, что чем больше предприятие обладает инновационной абсорбцией, тем более оно адаптивно в окружающей среде, способно своевременно переходить на новый уровень развития, и, тем самым, достигать большей конкурентоспособности.

С целью достижения способности ассимиляции инноваций предприятию необходимо применять новые способы и методы управленческого воздействия, то есть использовать управленческие инновации. Так же, как оборудование и технологии нуждаются в обновлении и совершенствовании, способы взаимодействия с персоналом, методы организации, мотивации, контроля, также необходимо пересматривать и изменять.

3. РАЗНОВИДНОСТИ ИННОВАЦИЙ

В этом контексте можно выделить большое количество подобного рода инноваций, которые, в свою очередь, можно классифицировать по различным признакам.

Так как объектом настоящего исследования являются управленческие инновации, рассмотрим более подробно их, по критерию «содержание управленческой деятельности» (таблица 1):

Таблица 1. Классификация инноваций по критерию: «содержание управленческой деятельности»

№	Вид управленческой деятельности	Тип управленческой инновации
1	2	3
1	Собственно управление (методологические и информационные аспекты)	<ul style="list-style-type: none">• Обучающиеся организации,• Управление качеством,• Управление знаниями,• Проблемно-ориентированный подход,• Участие персонала в принятии решений,• Самоуправление• Реинжиниринг бизнес процессов

1	2	3
2	Финансово-экономические аспекты (анализ, консультации)	<ul style="list-style-type: none"> • Участие работников в прибылях • Привязка заработной платы управляющих к результатам деятельности
3	Организационная	Создание «горизонтальных корпораций» <ul style="list-style-type: none"> • Сетевые организации • Проектные команды • Централизованно-децентрализованные системы • Лизинг персонала (аутстаффинг) • Командные организации • Проектные и матричные структуры • Создание технопарков, технополисов • Бизнес-инкубаторы
4	Социально-психологическая составляющая в управлении	<ul style="list-style-type: none"> • Изменения организационной культуры • Многообразие ролевых функций • Горизонтальная карьера • Изменение методов мотивации персонала (участие в прибылях, наделение свободным временем, свобода в принятии решений, делегирование полномочий)
5	Планирование и проектирование	Реинжиниринг бизнес-процессов Аутсорсинг

(адаптирована на основании: [Чечурина М.Н., 2010])

Данные таблицы свидетельствуют о том, что управленческие инновации могут быть как кардинальными (базовыми, радикальными), к примеру, изменения под воздействием реинжиниринга бизнес процессов, так и улучшающими (изменения в системе мотивации, коллективное принятие решений, изменения системы контроля). Зачастую в организации, которая внедряет новейшие подходы, имеют место **кластеры инноваций**, то есть группа взаимодействующих инноваций [Сурин А.В., Молчанова О.П., 2008], что, на наш взгляд, является более уместным в силу большой взаимосвязи между технологической составляющей предприятия (подсистемой) и социальной подсистемой (персонал и методы воздействия и взаимодействия).

Исследования в области инновационного менеджмента показали определенное несоответствие в темпах развития производственных и управленческих инноваций [Сурин А.В., Молчанова О.П., 2008, Барышева А.,М., 2007].

Так, темпы осуществления производственных инноваций гораздо выше управленческих, что объясняется ориентацией собственников и большого количества управляющих на конечный продукт, который возникает в процессе внедрения производственных инноваций. Таким образом, желая достичь конкурентоспособности путем внедрения новой техники и технологии, а также разрабатывая новые продукты, они оставляют без внимания новые методы и техники управления, действуют в условиях устаревших организационных структур. Такая ситуация соответственно негативно влияет на общее состояние дел в организации: с одной стороны, ориентируясь на получение быстрого эффекта от технологических инноваций компания не получает ожидаемого, с другой – возрастает неудовлетворенность ситуацией со стороны персонала, так как социальная составляющая организации остается неизменной.

Такая ситуация названа исследователями **организационным лагом**, то есть разрыв в темпах осуществления производственных и управленческих инновациях [Сурин А.В., Молчанова О.П., 2008]. Для уменьшения организационного лага организация должна ориентироваться на выбор стиля поведения, соответствующего постоянным организационным изменениям, в частности, внедрению различных управленческих инноваций [Молчанова, 2001].

Известный ученый Стивен Р.Кови в своей книге «Восьмой навык: от эффективности к величию» уточняет, что проблема многих современных организаций заключается в излишнем контроле за работниками интеллектуального труда, который должен был преобразоваться при переходе из индустриальной к информационной эпохе. По словам Кови, «менеджмент обращается с людьми так же, как с вещами». В то время, как, безусловно, в современной эпохе наибольшее внимание должно быть направлено на развитие и повышение эффективности работников интеллектуального труда [Стивен Р.Кови,2015].

Эта проблема возникает и при реализации инновационного менеджмента, ориентирующегося на старую парадигму управления, ставящую во главе угла изменения в технологиях и продуктах и отвергающего важность организационных, а именно, управленческих инноваций.

Таким образом, система менеджмента современного предприятия, вопреки сложившемуся традиционному подходу, ориентированному на сплошной контроль, должна быть переориентирована на управление, основанное на цели, взаимопонимание, командообразование и полную реализацию потенциала сотрудников. Это относится особенно к предприятиям, ориентирующимся на внедрение инноваций, организационных изменений, успешность которых зависит как от каждого отдельного сотрудника, так и от команды в целом.

4. ИННОВАЦИИ, КАК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Большое значение инновациям во всех сферах деятельности отводит и гурю менеджмента – Питер Друкер, считая, что успех компаний нынешнего столетия связан с внедрением инноваций, а преуспевающим менеджером является тот, кто умело генерирует идеи и воплощает их в жизнь. Также основной целью предпринимательства является внедрение инноваций, тем самым предприятие достигает конкурентоспособности, а клиенты получают более совершенные блага. [Drucker Peter, 1993].

Проводя анализ важнейших факторов, которые оказывают воздействие на конкурентоспособность предприятий Республики Молдова (северного и центрального регионов республики), мы выяснили, что большинство сотрудников считают, что внедрение инноваций на предприятиях является приоритетной задачей менеджмента и оценивают важность этого фактора. Анализ был проведен в рамках проекта «Managementul competitivității strategice a capitalului uman pe piața muncii Republicii Moldova în condiții dezvoltării regionale». Сотрудникам предприятий предлагалось проранжировать факторы конкурентоспособности, которые, на их взгляд, являются наиболее приоритетными.

Таким образом, большинство респондентов подтверждают необходимость и важность внедрения инноваций для национальных предприятий, кроме этого, сотрудники понимают и отмечают важность для предприятия способности к адаптации деятельности в рыночной среде.

Таблица 2. Оценка важности инновационной деятельности для повышения конкурентоспособности предприятия (оценка важности факторов в порядке убывания)

Фактор	Количество респондентов	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Внедрение инноваций в деятельность предприятия	человек	136	87	28	23	13	12	30	24	13	10
	%	36,1	23,2	7,4	6,1	3,4	3,2	8,0	6,4	3,5	2,7

Так, 66,9% (или 251 сотрудник) из общего количества опрошенного персонала (из 376 респондента) при ранжировании факторов ставят внедрение инноваций на первые три места.

Данные таблицы свидетельствуют о благоприятном отношении к инновационной деятельности большинства сотрудников предприятия. В то же время в качестве основных проблем, препятствующих повышению конкурентоспособности, респонденты назвали:

- большое количество конкурентов,
- риски и неопределенность в деятельности предприятий,
- уровень квалификационной подготовки персонала и недостаточный уровень технического оборудования.

Таблица 3. Способность предприятия адаптировать деятельность к изменениям на рынке: оценка важности фактора для повышения конкурентоспособности (ранжирование факторов в порядке убывания)

Фактор	Количество респондентов	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Способность предприятия адаптировать деятельность к изменениям на рынке	человек	127	80	46	24	23	17	23	19	14	3
	%	33,8	21,3	12,2	6,4	6,1	4,5	6,1	5,1	3,7	0,8

Еще одним фактором, влияющим на конкурентоспособность предприятия, исследуемые респонденты отметили – способность предприятия адаптировать деятельность к изменениям на рынке. что, на наш взгляд, также свидетельствует об осознании необходимости внедрения управленческих нововведений, инноваций. Число респондентов, которые разместили данный фактор на первые три места – 67,4%, или 253 сотрудника из общего количества (376 опрошенных).

Таким образом, приходим к выводу о том, что необходимость исследования и внедрения управленческих инноваций очевидна, как с точки зрения концептуальных основ инновационного менеджмента, так и по мнению персонала предприятий, действующих на территории Республики Молдова.

Учитывая особенности инновационного процесса в различных сферах деятельности, при планировании и внедрении инноваций следует определиться с тем, на каком этапе процесса изменений следует внедрять технологические новшества и как добиться адекватной реакции на их внедрение со стороны персонала, а также детально продумать процесс организационных изменений, связанный с управленческими нововведениями.

Управленческие инновации часто обеспечивают компании ключевые факторы успеха, помогающие выйти на новые рынки, поменять концепцию бизнеса, улучшить имидж, преодолеть проблемы различного характера.

Так, многие инновации такого рода получают название **стратегические инновации**, то есть радикальные инновации в области управления, помогающие компании выйти на принципиально новый уровень [Сурин А.В., Молчанова О.П., 2010, Тихонов, 2003]. Стратегические инновации сравнивают с новой «формулой успеха», учитывая, что они ориентируются на принципиально новые методы и принципы управления, как то новый способ ведения конкурентной борьбы, новый подход к управлению персоналом, новая модель взаимоотношений с поставщиками, и другие.

5. ВЫВОДЫ

На сегодняшний день многие современные предприятия связывают свои конкурентные преимущества с внедрением управленческих инноваций. Инновации такого рода чаще всего обладают более долгосрочным эффектом, но, в то же время, могут быть сложнее осуществимы, также им соответствует более длительный период внедрения.

Из-за уникальных особенностей корпоративной культуры и стиля поведения на рынке, компаниям свойственно по-разному реагировать на вызовы изменяющейся внешней среды. Тем не менее, управленческие инновации способствуют повышению конкурентоспособности и устойчивости предприятия. Возможность их использования в различных сферах деятельности организации приводит к тому, что наиболее преуспевающие компании осваивают кластеры инноваций, или комплексные инновации, которые помогают компании достичь синергетического эффекта от их внедрения.

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. Кодекс О науке и инновациях РМ, Monitorul oficial Nr.125-129 (1479-1483) от 30 июля 2004 [<http://www.cnaa.md/ru/normative-acts/normative-acts-parlament/science-innovation-code/ii/>]
2. Чечурина М.Н. Управленческие инновации XXI века. Журнал "["Менеджмент в России и за рубежом"](#)" №5 , 2010 [<https://dis.ru/library/557/31038/>]
3. Сурин А.В., Молчанова О.П. Инновационный менеджмент., М., Инфра-М, 2008, ISBN 978-5-16-002086-0
4. Инновационный менеджмент, под редакцией Барышевой А.,М., учебное пособие, М.: «Дашков и Ко», 2007, ISBN 5-91131-079-1
5. Инновационный менеджмент: Учебник для вузов, под редакцией д-ра экон. наук, проф. О.П. Молчановой. - М.: Вита-Пресс,2001. - 272 с.. 2001
6. Стивен Р.Кови. Восьмой навык: от эффективности к величию. М: Альпина Паблишер, 2015, ISBN 978-5-9614-5125-2
7. Drucker Peter, Innovation and entrepreneurship. Practice and principles. New York: HarperCollins Publishers Inc. 1993. – Mode of access: <http://rutracker.org/forum/viewtopic.php?t=3079845>
8. Менеджмент инновационной организации: Учебное пособие. - М.: Европейский центр по качеству, под редакцией Тихонова А.Н., 408 с. 2003

PROMOVAREA INDUSTRIILOR CREATIVE CA FACTOR CHEIE ÎN CREȘTEREA ECONOMICĂ ȘI CREAREA LOCURILOR DE MUNCĂ

¹ANGELA SOLCAN, dr., conf. univ.

²MARIANA DAMASCHIN, drd., lect. univ.

¹ Academia de Studii Economice a Moldovei
Republica Moldova, Chișinău, Bănulescu Bodoni, 61
Telefon: +373 22 402 710; web-site: www.ase.md

² Academia de Studii Economice a Moldovei
Republica Moldova, Chișinău, Bănulescu Bodoni, 61
Telefon: +373 22 402 970; web-site: damaschin-mariana@mail.ru

Abstract

In contemporary world, is growing the importance of creative industries like a part of creative economies of countries. This research provides empirical evidence that the creative industries are among the most dynamic emerging sectors in world trade. Over the period 2000-2005, trade in creative goods and services increased at an unprecedented average annual rate of 8.7 per cent. World exports of creative products were valued at \$424.4 billion in 2005 as compared to \$227.5 billion in 1996, according to preliminary UNCTAD figures. Creative services in particular enjoyed rapid export growth – 8.8 per cent annually between 1996 and 2005. This positive trend occurred in all regions and groups of countries and is expected to continue into the next decade, assuming that the global demand for creative goods and services continues to rise.

The aim of the paper is to determine the challenges faced by the actors involved in the creative industries by analyzing some economic indicators and formulating conclusions and recommendations that would facilitate the promotion of creative industries both in national and international creative economies.

Methods of research. In order to elaborate this article, has been studied literature which describes the concepts and particularities of the creative economy. Statistical data processing and analysis has also been applied.

Results. Based on the obtained results, were formulated 9 conclusions and recommendations.

Key words: access to finance, access to world markets, creative economy, economic growth, creative industries, labor creation, promoting, skills developing, strengthen links between sectors.

JEL CLASIFICATION: J01; O34; O52.

În ultimii ani, industriile creative au devenit elemente importante pentru consolidarea structurii economice, atât a țărilor dezvoltate în menținerea competitivității în economia globală, cât și a țărilor în curs de dezvoltare oferindu-le noi oportunități de pătrundere în zone emergente cu creștere înaltă a economiei mondiale. Astfel, antreprenoriatul creativ a devenit una dintre cele 5 priorități ale ciclului bugetar european 2014-2020, fiind prezentate de cca. 1.4 milioane de întreprinderi mici și mijlocii. În anul 2010, în UE, sectorul industriilor creative avea o pondere de 3,3% în PIB-ul comunității și 3% din populația ocupată își desfășura activitatea în acest sector, fiind unul dintre cele mai dinamice sectoare și cu un potențial imens de creștere. Extrem de important este faptul că industriile creative contribuie la crearea locurilor de muncă în rândul tinerilor, care dețin un potențial semnificativ de inovare, precum și la întărirea coeziunii sociale [Bujor A., 2014].

Conform datelor statistice Eurostat (EU-LFS), între anii 2008 și 2011, ocuparea forței de muncă în sectoarele creative s-a dovedit a fi mai rezistentă decât în economia UE în ansamblu, însă cu rate de creștere diferite între subsectoare. Această tendință este cu atât mai interesantă întrucât unele sectoare au un procent mai ridicat de ocupare a forței de muncă tinere decât restul economiei.

Fiind la intersecția între arte, afaceri și tehnologie, sectoarele creative împreună cu cele culturale se află într-o poziție strategică pentru a declanșa efecte pozitive în alte sectoare de activitate, fiind niște catalizatori pentru inovare. Acestea alimentează conținut pentru aplicațiile TIC, generând o cerere de produse electronice și de dispozitive de telecomunicații de consum ultramoderne. Creativitatea și cultura au, de asemenea, un impact direct asupra unor sectoare cum ar fi turismul și sunt integrate în toate etapele lanțului de valori ale altor sectoare, precum moda și industriile de lux, unde importanța acestora ca active de bază este în creștere.

Partenerii internaționali ai Europei investesc deja mult în sectoarele creative și culturale. Astfel, industriile creative devin un element cheie în concurența globală și puterea necoercitivă.

SUA investește de decenii în aceste sectoare deoarece consideră că acestea nu numai că sunt strategice din punct de vedere economic, ci și sunt un mijloc de afirmare a prezenței lor în întreaga lume. Alte țări, cum ar fi China, Coreea de Sud sau India, fac, de asemenea, investiții masive pentru a-și promova potențialul economic și „puterea neconstrângătoare”. În acest sens, acestea intră în concurență la nivel mondial pentru a recompensa talentele creative. De exemplu, în baza celui de-al 12 plan cincinal, în China, investițiile publice în cultură au crescut cu 23% pe an începând cu anul 2007, și a fost planificată o creștere a cotei în PIB a acestui sector de la 2,5% la 5-6% până în anul 2015 [2]. Însă aceste evoluții nu au fost suficiente pentru a atinge scopurile propuse în Strategia UE 2020.

În timp ce industria europeană a modei și a luxului contribuie din ce în ce mai mult la exporturile din UE și la promovarea excelenței europene în lume, potențialul altor sectoare, cum ar fi de exemplu cinematografia sau muzica, nu este încă exploatat din punct de vedere strategic în comunitate, la fel cum ar fi de exemplu în SUA. Provocarea constă, atât în a crește exporturile în beneficiul economiei UE, cât și în a crea o imagine dinamică a unei Europe atractive și creative, deschisă culturilor și talentelor din întreaga lume [2].

În prezent, pot fi menționate cel puțin 4 provocări de ordin global cu care se confruntă toți actorii din domeniul industriilor creative și culturale.

1. Dezvoltarea competențelor. Sectoarele creative și culturale se confruntă cu un mediu aflat în rapidă schimbare caracterizat prin trecerea la digital și globalizare, ceea ce duce la apariția unor noi operatori, coexistența structurilor foarte mari cu microentități, o transformare progresivă a lanțurilor de valori și o evoluție a comportamentului și așteptărilor consumatorilor. În anul 2013, contribuția industriilor creative și culturale în economia digitală a constituit aproape 200 mld \$, dintre care: 85,1 mld \$, sau 43% au constituit reclame online oferite agențiilor de publicitate, 65,6 mld \$, ceea ce corespunde ponderii de 33% din volumul total al contribuțiilor - vânzarea de conținut digital cultural în tranzacțiile B2C, 26,3 mld \$ (13%) - vânzări de bunuri culturale fizice și vânzări de bilete la evenimente pe platforme de internet prin intermediul comercianților cu amănuntul și al anunțurilor online, 21,7 mld \$ (11%) - venituri din publicitate pentru mass-media online și site-uri gratuite de streaming, cum ar fi YouTube (Figura 1).

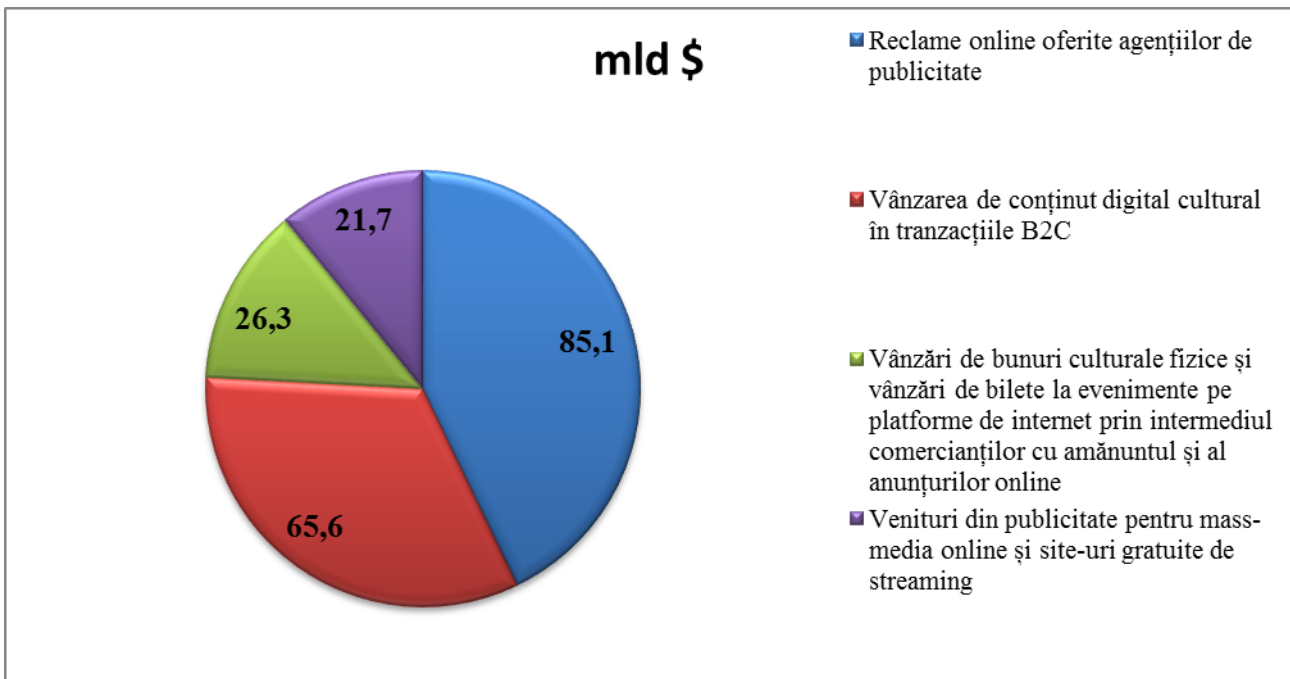

Fig. 1 Contribuția industriilor creative și culturale în economia digitală, mld \$, 2013
Sursa: Elaborat de autor în baza datelor World Creative [online], Disponibil: <http://www.worldcreative.org/>

Un moment important îl reprezintă analiza mai aprofundată a vânzărilor de conținut digital în tranzacțiile B2C. Urmărind Figura 2, putem observa că contribuția vânzărilor de jocuri online și mobile reprezintă aproximativ jumătate din volumul tranzacțiilor B2C și a însumat în anul 2013 33,8 mld \$, vânzările de filme digitale a însumat 13 mld \$, înregistrând o pondere de circa 13%, vânzarea de muzică digitală a indicat o contribuție de 10,3 mld \$, sau 16%, iar vânzarea de cărți digitale a înregistrat cea mai mică pondere în această grupă contribuind cu doar 13% (8,5 mld \$) la volumul vânzărilor în această grupă.

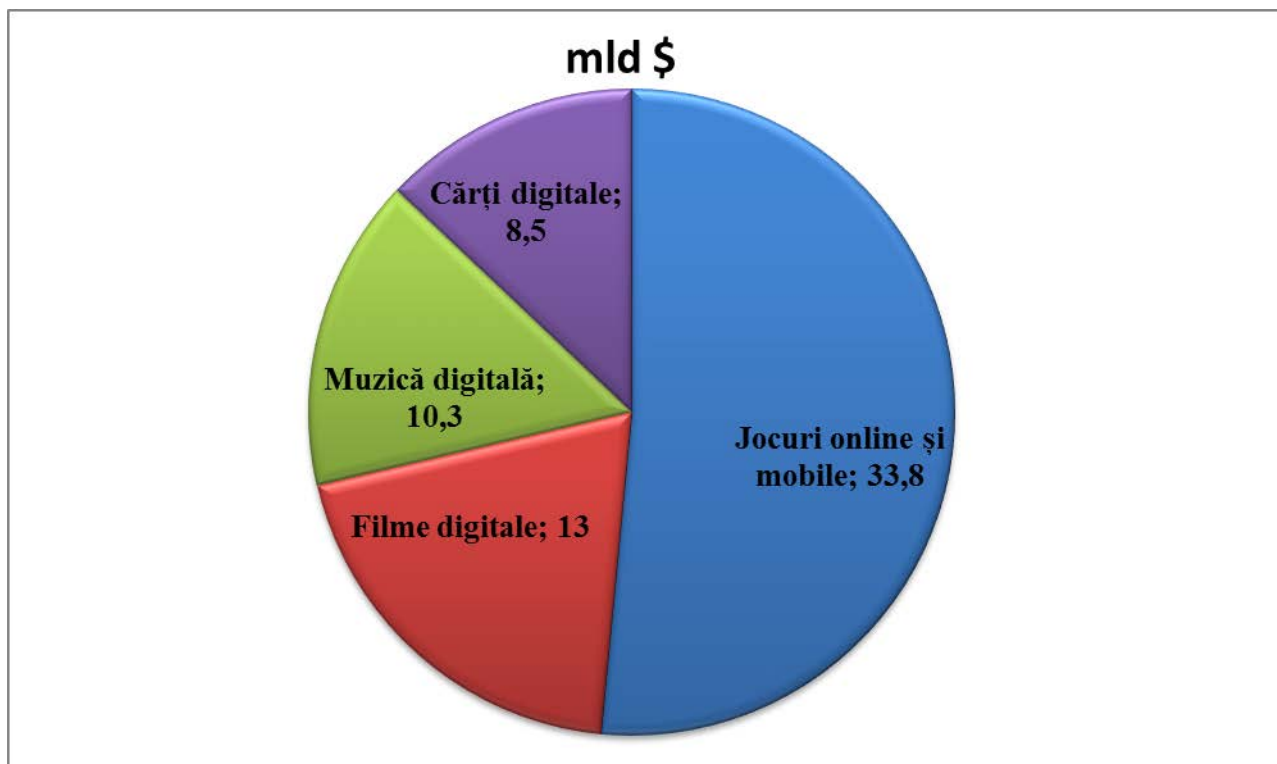

Fig. 2 Contribuția vânzărilor de conținut digital în tranzacțiile B2C, în structură, mld \$, 2013

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor World Creative [online], Disponibil: <http://www.worldcreative.org/>

2. **Accesul la finanțare.** Modificările rapide în structura economică cer investiții considerabile în materie de costuri de producție inferioare sau noi canale de distribuție. În acest context, accesul la finanțare rămâne o dificultate majoră: sectorul bancar nu are competențele necesare pentru a analiza modelele de afaceri în sectoarele creative și nu evaluează în mod corespunzător activele necorporale ale întreprinderilor în cauză. Într-un moment în care investițiile sunt necesare pentru a se adapta, criza financiară și economică face această situație și mai critică.

Siguranța întreprinderilor din sectoarele industriilor creative este demonstrată și de faptul că în sectoarele industriilor creative din Marea Britanie sunt angajate cu peste 700 mii de persoane mai mult decât în serviciile financiare, iar 87% din locurile de muncă creative nu au risc de automatizare [Creative Industries Federation].

3. **Accesul la piețe mondiale.** Sectoarele industriilor creative se caracterizează, de asemenea, printr-un grad ridicat de fragmentare națională și lingvistică. Dacă diversitatea culturală care rezultă este în mod clar un atu pentru Europa, aceasta antrenează în același timp o circulație limitată și suboptimă a producățiilor, dar și a operatorilor din sectoarele culturale și creative în interiorul și în afara UE, dezechilibre geografice și – prin urmare – o alegere limitată pentru consumatori. Astfel, în anul 2013, volumul vânzărilor de bunuri digitale culturale la nivel mondial a înregistrat o valoare de 65,6 mld \$, și a fost distribuită pe regiuni în felul următor:

- America de Nord – 30,6 mld \$, ceea ce corespunde ponderii de 47%;
- zona Asia – Pacific – 16,1 mld \$, respectiv 25%;

- Europa – 15,4 mld \$, și a înregistrat o pondere de 23% din volumul total al vânzărilor de bunuri digitale culturale;
- America Latină – a indicat un volum de vânzări de 2,5 mld \$, adică 4%;
- Africa și Orientul Mijlociu – a înregistrat cea mai mică valoare a vânzărilor de 1 mld \$, respectiv 1% în structura vânzărilor.

În Figura 3 este redată structura vânzărilor de bunuri digitale culturale, după regiuni.

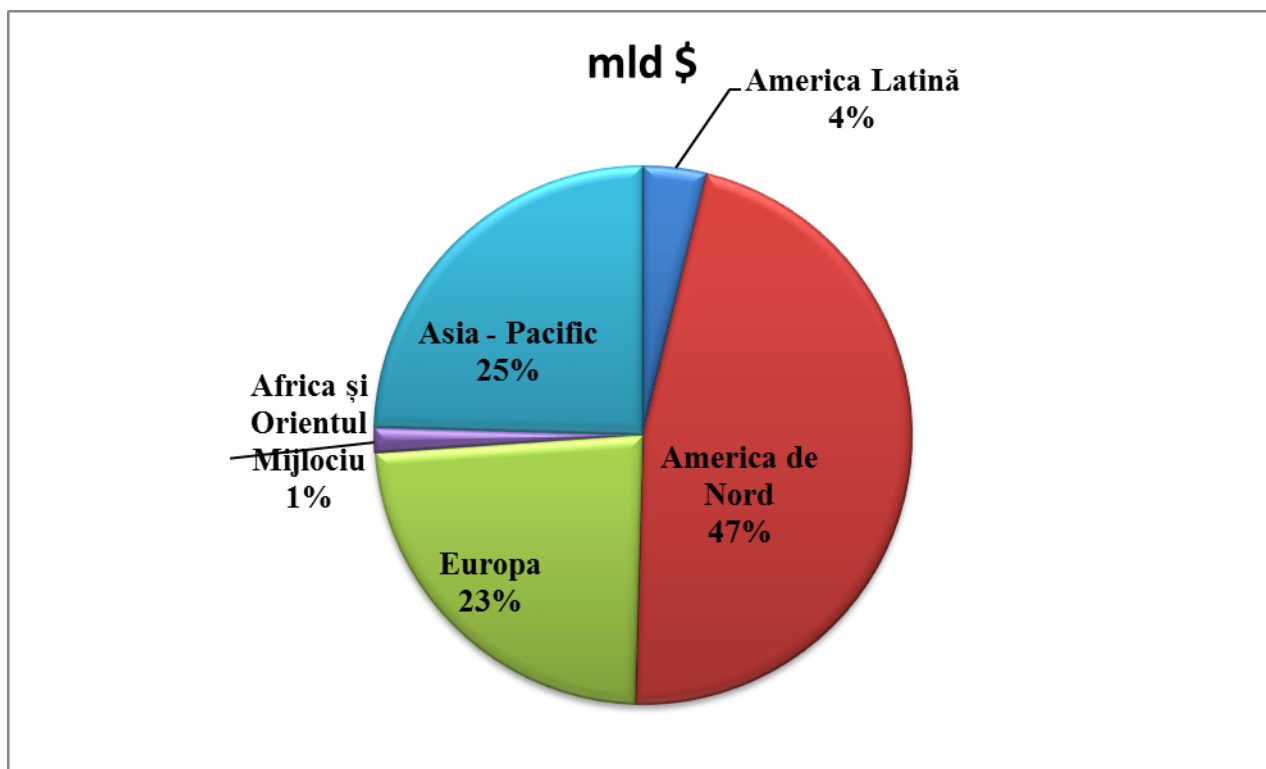

Fig. 3 Structura vânzărilor de bunuri digitale culturale, după regiuni, mld \$, 2013

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor World Creative [online], Disponibil: <http://www.worldcreative.org/>

4. Consolidarea legăturilor între sectoare. La frontiera între diferite sectoare au loc evoluții dinamice, de exemplu, prin consolidarea legăturilor între jocuri, cinema și muzică cu alte industrii, precum moda, articolele de lux sau turismul. Cu toate acestea, sectoarele și politicile sectoriale sunt încă adesea organizate în silozuri sectoriale, ceea ce limitează posibilitățile de a crea sinergii și apariția de noi soluții și noi întreprinderi.

În ciuda mării diversități de contexte naționale și regionale, elaborarea de strategii de succes care permit transformarea provocărilor enumerate anterior în noi oportunități de creștere și de locuri de muncă în UE, urmează de obicei același model de etape logice.

Ca regulă generală, recenzarea completă și mobilizarea resurselor creative și culturale dintr-un anumit teritoriu constituie fundamentul strategiilor eficiente pentru sectoarele culturale și creative. Aceste strategii sunt holistice, necesitând crearea unor parteneriate între diferite departamente (cultură, industrie, economie, educație, turism, amenajarea teritoriului etc.) și implicarea tuturor părților interesate din sectorul public și privat pentru a spori sentimentul de proprietate. Strategiile trebuie, de asemenea, să fie susținute de cercetare pentru a se asigura eficacitatea, eficiența și sustenabilitatea.

Pentru a răspunde provocărilor majore identificate, este nevoie de o acțiune concentrată în special în următoarele:

Abordarea evoluției nevoilor de competențe. Sunt necesare organizarea parteneriatelor mai puternice între sectoarele creative și culturale, parteneri sociali și furnizori de educație și formare, atât prin formare inițială cât și prin dezvoltare profesională continuă. Acest lucru ar trebui să ofere sectoarelor gama de competențe necesare pentru antreprenoriatul creativ într-un mediu în rapidă

schimbare. În plus, unele sectoare se confruntă cu o penurie de angajați înzestrați cu competențe tehnice sau manuale tradiționale, deoarece tinerii în special sunt mai puțin atrași să dobândească aceste abilități [2].

Îmbunătățirea accesului la finanțare. Dimensiunea redusă a întreprinderilor din sectoarele creative și culturale, gradul de incertitudine în ceea ce privește cererea pentru produsele lor, complexitatea planurilor de afaceri și lipsa de active corporale reprezintă obstacole pentru obținerea de finanțare externă. Deși există posibilități de finanțare alternative (finanțare prin capitaluri proprii, investitori individuali privați, capital de risc și garanții), acestea rămân subutilizate pe scară largă. Prin urmare, instituțiile financiare trebuie să își sporească gradul de sensibilizare cu privire la potențialul economic al acestor sectoare și să își dezvolte capacitatea de a evalua întreprinderile bazându-se pe active necorporale. În paralel, întreprinzătorii din sectoarele creative ar trebui să fie sprijiniți pentru a înțelege mai bine cerințele planurilor de afaceri și alocarea de fonduri pentru a-și finanța activitatea [2].

Extinderea pieței prin crearea de noi parteneriate și modele de afaceri. Instituțiile și prestatorii de servicii în domeniul culturii și artei trebuie să își consolideze capacitatea de largire a publicului, să profite de noile oportunități, în special transfrontaliere, și să se adapteze la evoluția comportamentului și așteptărilor consumatorilor. Apariția își fac noi servicii care exploatează posibilitățile oferite de TIC și furnizarea de servicii online, oferind modalități de a răspunde mai bine cererii consumatorilor care doresc să aibă acces la o gamă largă de conținuturi și produse și să participe mai activ în procesul de creație. Pentru a încuraja crearea, producerea și distribuirea de conținut digital pe toate tipurile de platforme, sectoarele creative și culturale trebuie să intre în parteneriate strategice și echitabile cu alte sectoare, ceea ce poate duce la crearea de modele inovatoare de afaceri, prin care conținutul este abordat în diferite moduri, realizând un echilibru între veniturile deținătorilor de drepturi și accesul publicului larg la conținut și la cunoștințe, promovând astfel educația în domeniul mass-media și al culturii. În acest context, este necesar să se exploateze din ce în ce mai mult întregul potențial al platformei unice de acces la colecții digitale, biblioteci, muzee și arhive ale Europei, pentru a crea un nou ecosistem de aplicații și de produse numerice destinate sectoarelor turismului, educației creației și culturii. Aceste noi abordări și servicii ar trebui, de asemenea, să se transforme în noi surse de venit [2].

Extinderea la nivel internațional. Sunt necesare politici inteligente de internaționalizare și de promovare a exportului pentru a permite majorității organizațiilor mici și întreprinderilor care doresc să își desfășoare activitatea într-un mediu global să ajungă la piața globală. Este necesar să se identifice cele mai eficiente servicii de asistență, să se faciliteze accesul la piețele străine, să se consolideze dialogul dintre autoritățile de reglementare și să se evalueze posibilitățile în materie de mecanisme de partajare a riscului. Punerea în comun a resurselor și o cooperare mai strânsă între diverșii actori din UE ar putea fi explorate mai mult pentru a promova consolidarea unei prezențe creative și culturale mai puternice a Europei pe scena mondială.

Consolidarea fertilizării transsectoriale. Sectoarele creative și culturale au nevoie de medii multidisciplinare unde pot intra în contact cu întreprinderile din alte sectoare de activitate. Orice intervenție publică care vizează dezvoltarea în continuare, a acestor medii necesită o fertilizare transsectorială. Aceasta necesită elaborarea și testarea unor politici și instrumente de asistență consolidate pentru întreprinderi al căror obiectiv este de a facilita crearea de legături și efecte de propagare pozitive între sectoare. Astfel, se presupune favorizarea schimbării în interiorul sectoarelor înseși, adăugând noi competențe și aptitudini în alte sectoare și vice versa.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI:

Având în vedere cele menționate, tuturor părților implicate în dezvoltarea antreprenoriatului în industriile creative li se recomandă:

- să evalueze pe deplin potențialul industriilor creative pentru o creștere inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii și să le integreze în strategiile lor de dezvoltare la toate nivelurile, în special în contextul strategiilor de specializare inteligentă;

- să consolideze cooperarea dintre industriile creative și alte sectoare, cum ar fi TIC, turismul etc., inclusiv prin inițiative comune de promovare a înțelegerii între sectoare și să contribuie la dezvoltarea unei mentalități mai deschise, inovatoare și antreprenoriale în economie;
- să încurajeze și să faciliteze înființarea de platforme, rețele și de clustere între toate părțile interesate din sectorul public și privat care sunt relevante pentru industriile creative;
- să încurajeze parteneriatele structurate între sectoarele creative, parteneri sociali și toate categoriile de furnizori de educație și formare profesională;
- să promoveze recunoașterea calificărilor în educația și formarea non-formală și informală în domenii care sunt relevante pentru sectoarele creative;
- să favorizeze interesul instituțiilor financiare pentru investiții și disponibilitatea pentru investiții a sectoarelor creative și să elaboreze instrumente de inginerie financiară dedicate, în special scheme de garantare;
- să sprijine industriile creative în explorarea și testarea de noi strategii de lărgire a audienței și de noi modele de afaceri care sunt relevante pentru trecerea la era digitală;
- să sprijine digitalizarea conținutului cultural și dezvoltarea de platforme online în conformitate cu normele UE relevante privind ajutoarele de stat;
- să încurajeze industriile creative în explorarea și consolidarea prezenței pe piețele internaționale, inclusiv prin dezvoltarea de parteneriate internaționale și cooperarea cu țările terțe.

BIBLIOGRAFIE:

1. BUJOR A., AVASILCAI S. Creative entrepreneurship in Europe: a framework of analysis, „Gheorghe Asachi” Technical University of Iasi, Department of Engineering and Management, 2014, pag.151-156.
2. Comunicare a comisiei către parlamentul european, consiliu, comitetul economic și social și comitetul regiunilor „Promovarea sectoarelor culturale și creative pentru creștere economică și crearea de locuri de muncă în UE”, 26.09.2012.
3. World Creative [online], [citată 19.08.2018]. Disponibil: <http://www.worldcreative.org/>
4. Creative Industries Federation [citată 19.08.2018]. Disponibil: <https://www.creativeindustriesfederation.com/statistics>

STUDIUL MERCEOLOGIC COMPARATIV AL PRODUSELOR DE COFETĂRIE COMERCIALIZATE PE PIAȚA DE CONSUM A MUN. CHIȘINĂU

SVETLANA FEDORCIUCOVA,

dr., conf. univ., ASEM, Republica Moldova, Chișinău, Bănulescu Bodoni, 61, 022402970,

e-mail: sveta_f05@yahoo.com

Abstract

Confectionery products are complex, high-nutritive and energetic products. They have a sweet, pronounced taste and a special flavor. Through its shape, appearance and color, they produce pleasant visual, olfactory and tasteful sensations. Confectionery products are distinguished by a high assimilable carbohydrate content and are predominantly sugar-based. The energy value of these products is high, constituting 300-600 kcal. Some categories of confectionery products contain biological substances from the raw material. Currently, the food industry produces a wide range of confectionery products for diabetics, curative and for children.

Depending on the predominant raw material, confectionery products are divided into two groups: sugar products and flour products. Among the much-needed flour products are biscuits which represent the most complex form of association of the entire range of confectionery pre-mixes in well-defined systems, or after the manufacturer's fantasy. The consumer market of the Republic of Moldova is not deficient in these products, and as recent research shows that it corresponds the needs of consumers.

The aim of the paper is the merceological research of the pastry products presented on the consumer market of RM and the identification of the conformity of these products with the quality norms. The object of the research is 6 types of cakes in the consumer market of Chisinau municipality. Research Methodology: The samples under investigation were taken according to the requirements of the normative acts in force. The determination of biscuits quality was performed according to standardized organoleptic and physico-chemical indices.

Following the organoleptic and laboratory analyzes of 6 samples of cozonac biscuits, we find that only 3 products (biscuits Tortinca, Rosen, Ukraine, Țikave, Bom-Bik, Ukraine and Koketka, Bom-Bik, Ukraine) correspond to the requirements of the normative acts in force.

Words chie: assortment, biscuits, marking, nutritional value, quality.

JEL CLASSIFICATION: Q02

Produsele de cofetărie sunt preparate complexe, cu calități nutritive și energetice superioare. Au gust dulce pronunțat și o aromă deosebită. Prin forma, aspectul și coloritul său, ele produc senzații vizuale, olfactive și gustative plăcute.

Produsele de cofetărie se deosebesc printr-un conținut înalt de glucide asimilabile și se obțin preponderent pe baza zahărului sau zahărului și făinii. Valoarea energetică a acestor produse este înaltă, constituind 300-600 kcal. Unele categorii de produse de cofetărie conțin substanțe biologice care provin din materia primă.

Actualmente, industria alimentară produce o gamă largă de produse de cofetărie pentru diabetici, curative și pentru alimentația copiilor.

În funcție de materia primă predominantă, produsele de cofetărie se împart în următoarele două grupe: zaharoase și făinoase. Printre produsele făinoase foarte solicitate sunt biscuiți care reprezintă forma cea mai complexă de asociere a întregii game de semipreparate de cofetărie în sisteme bine determinate, sau după fantezia producătorului. Piața de consum a Republicii Moldova nu suferă deficit în aceste produse, și cum arată cercetările recente corespunde necesităților consumatorilor.

Biscuiții reprezintă una din cele mai importante grupe de produse alimentare făinoase. Datorită compoziției și modelării aluatului, prin umplere, decorare cu creme și glazuri, precum și prin variantele de ambalare, putem găsi o mare diversitate sortimentală.

Scopul lucrării este cercetarea merceologică a produselor de cofetărie făinoase prezentate pe piața de consum a RM și identificarea gradului de conformitatea acestor produse normelor de calitate.

Biscuiții sunt produse dulci, cu o durată îndelungată de păstrare. Ei se obțin prin coacerea aluatului preparat din făină, zahăr, grăsimi, arome și alte adaosuri care le îmbogățesc valoarea alimentară. La fel, au o compoziție diferită ce poate fi adaptată nevoilor nutritive și reprezintă o sursă energetică importantă.

În această lucrare sunt prezentate cercetările efectuate asupra calității biscuiților de cozonac, și gradul de corespunderea lor cu cerințele actelor normative.

Ca produs alimentar, biscuiții au însușiri deosebite în ce privește gustul și valoarea nutritivă. Valoarea nutritivă a biscuiților reprezintă un element important pentru nivelul rației zilnice de hrană constituind obiectul unei largi cercetări în domeniul alimentației (tabelul 1).

Tabelul 1

Biscuiți	Compoziția chimică a biscuiților, %				
	Umiditatea	Proteine	Grăsimi	Glucide	Valoarea energetică, 100g/kcal
De cozonac	5-16	6,2-8,2	25-40	62,2-74	469,88-550

Biscuiții luați drept mostre de cercetare sunt:

- Biscuiți *Trufale cu cafea*, IM Fabrica de drojdii din Chișinău, Republica Moldova;
- Biscuiți *De casă*, SA Franzeluța, Republica Moldova;
- Biscuiți *Tortinca* cu bucăți de ciocolată glazurată, ROSHEN, Ucraina;
- Biscuiți *Tvorojka*, Чаривна Мозаика, Ucraina;
- Biscuiți *Țikave* cu semințe de dovleac, BOM-BIK, Ucraina;
- Biscuiți *Koketka* cu lapte condensat fiert, BOM-BIK, Ucraina.

Metodologia cercetărilor. Cercetările merceologice au fost realizate prin metode clasice conform cerințelor actelor normative în vigoare. Aceste cercetări cuprind: verificarea informației de pe etichetă, indicii organoleptici și fizico - chimici. Toți indicatorii sunt standardizați.

Rezultatele obținute sunt prezentate în tabelele 2-3 și figurile 1-5.

Informațiile de pe etichetă au fost verificate conform cerințelor *Lege 279 din 15.12.17. privind informarea consumatorului cu privire la produse alimentare.*

Prezenta lege stabilește informațiile obligatorii referitoare la produsele alimentare pentru asigurarea unui înalt nivel de protecție a consumatorilor, luând în considerare diferențele de percepție și nevoia de informații ale acestora, asigurând în același timp buna funcționare a pieței Republicii Moldova.

În urma verificării datelor de pe eticheta, am constatat următoarele neconformități: biscuiții *Trufale cu cafea* (IM Fabrica de drojdii din Chișinău, Republica Moldova) nu au indicativul privind siguranța/condițiile de calitate; biscuiții *Tvorojka* (Чаривна Мозаика, Ucraina) nu conțin informație despre codul cu bare, nici marca de produs (tabelul 2).

Celelalte 4 tipuri de biscuiți analizați (*De casă*, SA Franzeluța, Republica Moldova; *Tortinca* cu bucăți de ciocolată glazurată, ROSHEN, Ucraina; *Țikave* cu semințe de dovleac, BOM-BIK, Ucraina; *Koketka* cu lapte condensat fiert, BOM-BIK, Ucraina) conțin pe etichetă toate informațiile necesare.

Tabelul 2. Rezultatele verificării datelor de pe etichetă

Caracteristica prescrisă	Caracteristica reală *					
	Tortinca	Trufale cu cafea	Tvorojka	De casă	Țikave	Koketka
1	2	3	4	5	6	7
Denumirea produsului	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Denumirea și adresa producătorului, ambalatorului, exportatorului, importatorului	✓	✓	✓	✓	✓	✓

1	2	3	4	5	6	7
Denumirea țării producătoare	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Marca de produs (dacă este înregistrată)	✓	✓	X	✓	✓	✓
Ingrediente	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Masa netă	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Valoarea nutritivă	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Condițiile de păstrare	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Data fabricării și/sau termenul de valabilitate	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Informația privind siguranța/condițiile de calitate	✓	X	✓	✓	✓	✓
Codul cu bare	✓	✓	X	✓	✓	✓

*- indicativul de corespundere cerințelor prescrise: ✓- corespunde; X- nu corespunde

Un alt indicator important este *conținutul de biscuiți ruți*. Prezența acestor exemplare diminuează calitatea produsului și este reglementată în actele normative respective. Conform datelor din standarde, pentru biscuiții de cozonac se admite prezența exemplarelor rupte până la 3% de la masa netă la întreprinderile de producere și până la 4% în întreprinderile de comerț. Rezultatele cercetării sunt prezentate în figura 1. Conform informațiilor în această figură constatăm că nu au fost înregistrate neconformități și toate tipurile de biscuiți se încadrează în valoarea limitelor prescrise.

Totodată, produsele cu cel mai mare conținut de biscuiți ruți sunt: ”Tvorojka”, fiind mai sfărâmițoase și fragile, și ”Țikave” cu semințe de dovleac, fiind ruți din cauza multor semințe.

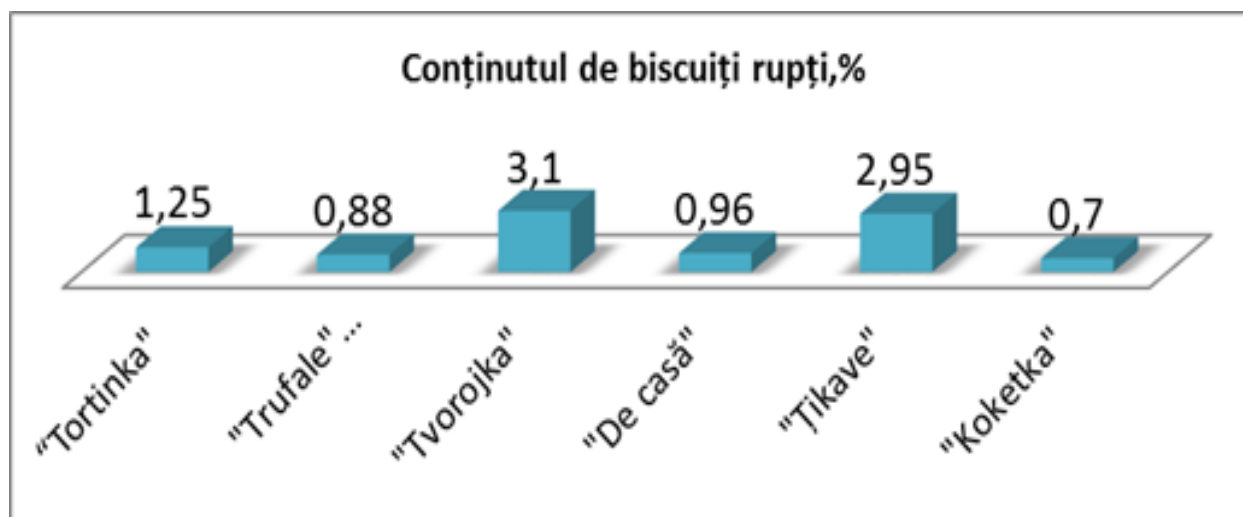

Figura 1. Conținutul de biscuiți ruți

Conform cerințelor actelor normative pentru determinarea calității biscuiților se apreciază o serie de indicatori organoleptici. Rezultatele cercetărilor organoleptice denotă că majoritatea biscuiților cercetați corespund cerințelor actelor normative (tabelul 3). Unicul produs care nu corespunde caracteristicii prescrise la formă și culoare sunt biscuiții ”De casă” de la Franzeluța, având multe produse deformate și prea închise la culoare.

Tabelul 3. Indicii organoleptici ai calității biscuiților

Denumirea indicilor de calitate	Caracteristica prescrisă	Caracteristica reală *					
		Tortinca	Trufale cu cafea	Tvorojka	De casă	Țikave	Koketka
Forma	caracteristică sortimentului dat de produse	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	marginii drepte/figurate, fără deteriorări. Conținutul de biscuiți ruți max 3-4%	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Aspectul suprafeței	suprafața biscuiților trebuie să fie uscată, netedă, cu desenul clar	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	fără arsuri și semne de umflare	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	Se admite prezența biscuiților cu umflări neesențiale și cu desenul mai puțin clar						
	suprafața biscuiților glazurați trebuie să fie netedă sau puțin ondulată	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	se admite suprafața neuniformă a produselor din făină integrală, de porumb	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Culoarea	caracteristică produsului dat, de diferite nuanțe	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	în biscuiții fasonați toate unitățile trebuie să aibă aceeași formă și culoare identică.	✓	✓	✓	X	✓	✓
Gustul și aroma	bine pronunțate, plăcute, specifice produsului dat. Fără miros și gust străin.	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Aspectul în secțiune	bine copti, cu porozitatea uniformă, fără goluri și urme de boțuri de făină.	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	Nu se admite scurgerea umpluturii.						

*- indicativul de corespundere cerințelor prescrise: ✓ - corespunde; X - nu corespunde

Dintre indicii fizico-chimici standardizați au fost determinați următoarele: umiditatea, alcalinitatea și gradul de absorbție. Rezultatele cercetărilor sunt prezentate în figurile 2-5.

Umiditatea este un indice important după care se stabilește calitatea biscuiților și care determină unele proprietăți de consum ale acestor produse. Conform datelor din documentele normative, umiditatea biscuiților constituie 5-16% în funcție de tipul lor și categoria de calitate a făinii din care se obțin. Umiditatea biscuiților se determină prin metoda de uscare în etuvă. În figura 2 sunt prezentate rezultatele determinării biscuiților analizați.

Rezultatele obținute arată corespunderea biscuiților cerințelor prescrise cu variația acestui indicator între limita de 5,6-10,2%.

Biscuiții cu cel mai mare procentaj de umiditate sunt *Koketka*, iar umiditatea cea mai mică a fost înregistrată la biscuiții *De casă* și *Țikave*.

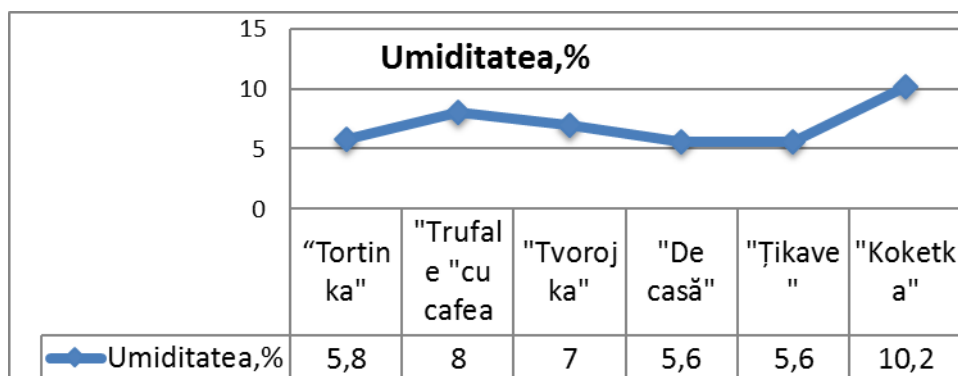

Figura 2. Umiditatea biscuiților

Alcalinitatea biscuiților reprezintă cantitatea de substanță cu caracter alcalin ce apare în aceștia datorită afănătorilor chimici folosiți la obținerea lor. Alcalinitatea biscuiților nu trebuie să depășească 2 grade și se determină prin metoda de titrare. Rezultatele determinării alcalinității biscuiților sunt prezentate în figura 3.

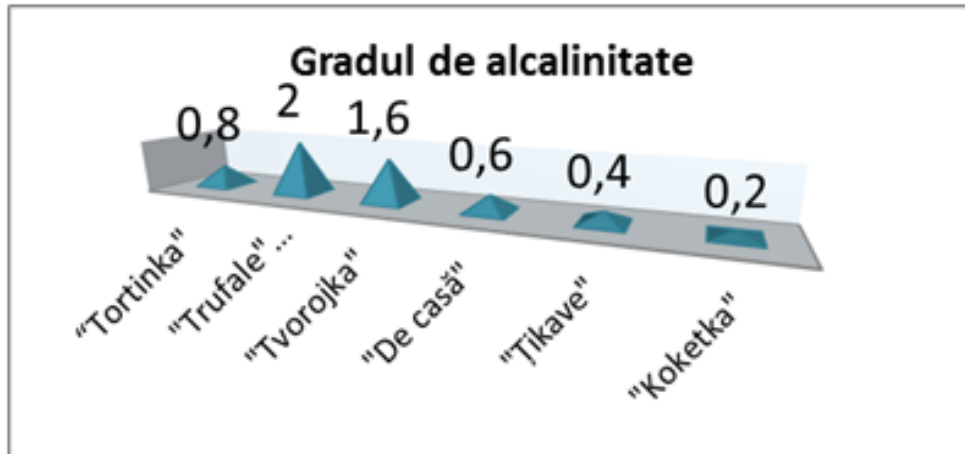

Figura 3. Alcalinitatea biscuiților

Rezultatele obținute arată că toate produsele se încadrează în normele prescrise, dar se observă faptul că biscuiții "Trufale" cu cafea au gradul maximal admis de alcalinitate.

Gradul de absorbție de apă a biscuiților determină unele proprietăți de consum ale acestor produse și conform datelor din documentele normative, trebuie să fie nu mai puțin de 110-150% în funcție de tipul lor. Determinarea se bazează pe capacitatea biscuiților de a absorbi apa, datorită higroscopicității și constă în creșterea masei produselor prin scufundarea lor în apă la temperatura de 20°C pe o anumită perioadă de timp. Rezultatele acestor determinări sunt prezentate în figura 4 și denotă că toate produsele analizate corespund cerințelor prescrise.

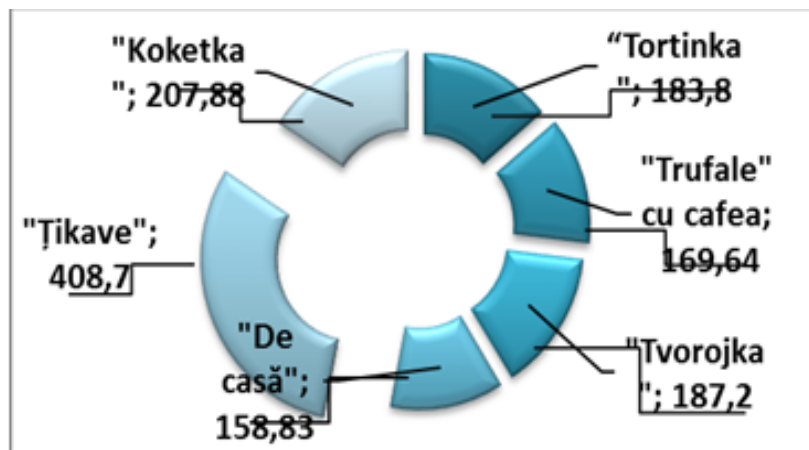

Figura 4. Gradul de absorbție de apă a biscuiților

Rezultatele obținute arată că cel mai mare procentaj de absorbție îl au biscuiții *Koketka* fiind de 408,7%, ceea ce înseamnă că acest produs este mai poros va fi ușor asimilat. Biscuiții *De casă*, deopotrivă, au cel mai mic grad de absorbție, de 158,83%.

Aciditatea se normează numai pentru unele produse de cofetărie făinoase și conform datelor normative nu trebuie să depășească 2,5-3,0 grade. Aciditatea produselor de cofetărie făinoase se determină prin metoda de titrare. În figura 5 sunt prezentate rezultatele determinării acidității biscuiților.

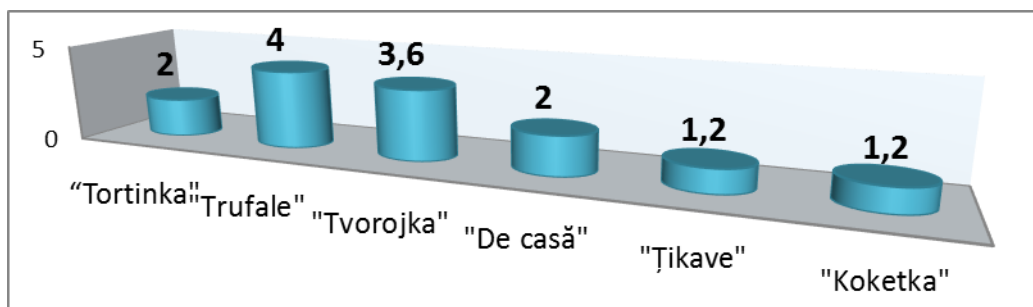

Figura 5. Aciditatea biscuiților

Analizând datele obținute se observă că la biscuiții *Trufale* și *Tvorojka* cifra de aciditate depășește limita prestabilită, constituind, respectiv, 4.0 și 3,6 grade. Acest fenomen poate fi explicat prin realizarea greșită a unor operațiuni tehnologice sau prin calitatea necorespunzătoare a făinii folosite sau cacao veche.

CONCLUZII:

1. S-a realizat studiul merceologic a 6 tipuri de biscuiți comercializați pe piața de consum a mun. Chișinău.
2. Verificarea informațiilor de pe etichetă denotă, că biscuiții *Trufale cu cafea* nu au indicativul referitor la informația privind siguranța/condițiile de calitate a produsului. Pe ambalajul biscuiților *Tvorijka* lipsește codul cu bare. Restul biscuiților corespund cerințelor prescrise privind informația de pe etichetă.
3. Rezultatele cercetărilor organoleptice demonstrează că 5 produse din 6 corespund cerințelor prescrise. Biscuiții *De casă* nu corespund cerințelor după forma și culoarea.
4. Prezența biscuiților rupți diminuează calitatea produsului și este reglementată în actele normative respective. Rezultatele cercetării demonstrează că nu au fost înregistrate neconformități și toate tipurile de biscuiți se încadrează în valoarea limitelor prescrise.
5. Rezultatele determinării umidității, alcalinității și a gradului de absorbție arată corespunderea biscuiților cerințelor prescrise.
6. La determinarea acidității am înregistrat unele neconformități la biscuiții *Trufale* și *Tvorijka*. Cifra de aciditate la aceste produse depășește limita, constituind, respectiv, 4.0 și 3,6 grade.
7. Analizând datele obținute în urma studiului merceologic al biscuiților constatăm, că 3 tipuri de biscuiți din 6 corespund cerințelor precise: *Tortinka* cu bucăți de ciocolată glazurată, ROSHEN; *Țikave* cu semințe de dovleac, BOM-BIK, Ucraina și *Koketka*, cu lapte condensat fiert, BOM-BIK, Ucraina. Altele 3 tipuri au înregistrat unele neconformități: după indicatori organoleptici (biscuiții *De casă*, SA Franzeluța) și după indicele de aciditate și prezentarea insuficientă a informației de pe etichetă (Biscuiții *Trufale cu cafea*, IM "Fabrica de drojdii" din Chișinău; *Tvorojka* Чаривна Мозаика, Ucraina).

BIBLIOGRAFIE:

1. Lege Nr. 279 din 15.12.17. privind informarea consumatorului cu privire la produsele alimentare. În: Monitorul oficial Nr. 7-17, 12.01.2018.
2. ГОСТ 24901-2014 Печенье. Общие технические условия.

DEZVOLTAREA CLUSTERELOR – INSTRUMENT DE SUPT A SECTORULUI ÎNTREPRINDERILOR MICI ȘI MIJLOCII DIN REPUBLICA MOLDOVA

¹ANA CÎRLAN

Abstract

This paper outlines the impact of clusters on small and medium enterprises (SME) development and to present the main steps taken by Moldovan authorities for generation of new clusters. The purpose of this study is to analyze the correlation between clusters and SMEs and explain how clusters can improve their competitiveness and internationalization. Considering that SMEs play a crucial role in economic development, job creation, amelioration of regional disparities, it is very important to help them to find new possibilities for development and growth. Thereby, clusters can be a good solution to tackle SMEs problems and constraints.

Keywords: cluster, small and medium enterprises, cooperation, competitiveness.

JEL CLASSIFICATION: M21.

1. INTRODUCERE

Prezenta lucrare reflectă analiza conceptului de cluster, avantajele și impactul acestuia asupra competitivității întreprinderilor mici și mijlocii (IMM). Or, beneficiile colaborării dintre întreprinderi se cuantifică în majorarea productivității, exporturilor și implicit, a valorii adăugate, asigurând viabilitatea companiilor în condițiile globalizării. Pentru a răspunde la presiunile generate de procesul globalizării și în același timp pentru a beneficia de oportunitățile oferite de piața mondială, IMM-urile trebuie să facă față la două provocări importante: pe de o parte, să se adapteze și să-și îmbunătățească competitivitatea individuală și, pe de altă parte, în pofida dimensiunii lor limitate, să profite de efectele sinergice create prin încheierea de relații de cooperare cu alte IMM-uri și instituții partenere [Karaev, Koh & Szamosi, 2007]. Astfel, pentru a face față multiplelor provocări cu care se confruntă IMM-urile din Moldova, se impune necesitatea adaptării și promovării unui nou model de activitate, bazat pe cooperare, comunicare și parteneriate. Clusterul pune accent pe interconexiunea dintre companii, industrii și infrastructura de suport. Avantajul acestei abordări este tratarea întreprinderii ca element component al ecosistemului economic, dar nu ca element izolat. Pentru a face uz de acest concept și a-l adapta la necesitățile IMM-urilor trebuie să elucidăm principalele definiții și caracteristici ale clusterului.

Viziune generală asupra conceptului de cluster

Michael Porter a promovat intens politica economică bazată pe dezvoltarea clusterelor și a formulat următoarea definiție: “Clusterelor sunt concentrări geografice de instituții și companii interconectate, dintr-un anumit domeniu” [Porter E., 1998, p.199]. “Membrii clusterului sau mai bine zis "constituenții" (ca să devii membru nu ești nevoit să semnezi act de constituire) includ companiile sau furnizorii de servicii, furnizorii de materie primă, componente, mașini și servicii specializate, instituții financiare și firme din industriile conexe. Clusterelor includ, de asemenea, adesea firme din industriile din aval (adică canale sau clienți), producători de produse complementare, furnizori de infrastructură specializată, instituții guvernamentale și alte instituții care oferă formare specializată, educație, informare, cercetare și suport tehnic (cum ar fi universități, furnizori de formare profesională) și agențiile de standardizare. Agențiile guvernamentale care influențează în mod semnificativ un cluster pot fi considerate parte din acesta. Multe clusterelor includ asociațiile profesionale și alte organizații din sectorul privat care susțin membrii acestora [Porter E., 1998, p. 215].

¹ Doctorand, Academia de Studii Economice a Moldovei (ASEM), str. Bănulescu-Bodoni 61, MD-2005, tel. +373 22 22 41 28, fax +373 22 22 19 68, www.ase.md, e-mail: anapavalachi@yahoo.com

Clusterul de inovare ca fiind un număr mare de companii industriale și/sau de servicii interconectate care au un grad ridicat de colaborare, de regulă printr-un lanț de aprovizionare și care funcționează în aceleași condiții de piață [Simmie & Sennet, 1999, p. 51].

Clusterul reprezintă un grup de firme din industrii conexe aflate într-o anumită locație [Swann & Prevezer, 1998, p. 1].

Organizația Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Industrială (ONUDI) definește clusterul drept concentrare sectorială și geografică a întreprinderilor care produc și vând o gamă de produse conexe sau complementare și, astfel, se confruntă cu provocări și oportunități comune. Aceste concentrări pot genera diverse efecte, cum ar fi apariția unor furnizori specializați de materii prime și componente sau apariția unor abilități specifice sectorului și favorizarea dezvoltării de servicii specializate în probleme tehnice, manageriale și financiare [ONUDI, 2001].

În cadrul HG Nr. 614 din 20 august 2013, clusterul este definit drept o asociere de întreprinderi interconectate, amplasate în apropiere geografică, de regulă, aparținând unui sector sau unor sectoare conexe, precum și de instituții de cercetare științifică, universități și alte organizații, activitatea cărora este concentrată pe inovare, iar cooperarea lor permite de a spori avantajele competitive ale întreprinderilor [6].

Deși definiția de cluster nu este una eterogenă, existând o multitudine de variante a acesteia, totuși ideea generală precum că, clusterul constituie o concentrare geografică de actori interesați (companii, instituții guvernamentale, de învățământ și cercetare, furnizori, etc.) al căror scop este de a obține avantaje competitive atât la nivel național, cât și internațional.

Figura 1. Conceptul „Triple Helix” de cluster

Sursa: Support to Cluster Development in Croatia: Cluster Development Handbook, p. 12

O altă abordare a clusterului o constituie conceptul „Triple Helix”. Acest concept are la bază cooperarea intensivă dintre trei parteneri – industrie, mediul academic și sectorul public. Conceptul „Triple Helix” promovează trei principii: (1) acordarea unui rol proeminent pentru mediul academic și pentru centrele de educație / învățare în inovare; (2) relații de colaborare între cele trei sfere menționate, în care politica de inovare este un rezultat al interacțiunii, dar nu o prescripție a guvernului; (3) fiecare dintre cele trei instituții specificate trebuie, pe lângă sarcinile de bază, ”să preia și rolul celorlalte” și să le îndeplinească la fel de bine ca pe cele proprii. Instituțiile care preiau noi responsabilități sunt considerate ca surse cu potențial major de inovare [11].

Evoluția conceptului de cluster în Republica Moldova

Fenomenul de cluster este unul relativ nou pentru țara noastră, conceptul a fost abordat în Programul de stat de susținere a sectorului întreprinderilor mici și mijlocii pentru anul 2009-2011, fiind trasate eventuale priorități ale statului la elaborarea politicii privind crearea clusterelor cu participarea întreprinderilor mici și mijlocii. Ulterior, importanța dezvoltării clusteriale a fost tratată în diferite documente de politici naționale, printre care:

1. Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova „Integrare Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare” 2013-2014;
1. Strategiei de dezvoltare a industriei pe perioada până în anul 2015, (nr.1149 din 5 octombrie 2006;)
2. Strategia de dezvoltare a sectorului întreprinderilor mici și mijlocii pentru anii 2012-2020 (HG nr. 685 din 13.09.2012)
3. Strategia inovațională a Republicii Moldova pentru perioada 2013-2020 “Inovații pentru competitivitate” (HG nr. 952 din 27.11.2013)
4. Concepția dezvoltării clusteriale a sectorului industrial al Republicii Moldova (HG nr. 614 din 20.08.2013)

Dezvoltarea sectorului industrial este axată pe două etape distincte. Astfel, la prima etapă autoritățile își propun: (1) elaborarea documentelor de politici, introducerea noțiunii de cluster în actele legislative și regulatorii, elaborarea și implementarea mecanismului susținerii de către stat a dezvoltării clusterelor industriale; (2) promovarea lor în societate și în mediul de afaceri; (3) elaborarea hărții clusterelor; (4) elaborarea materialelor metodice; (5) selectarea și instruirea facilitatorilor clusterelor; (6) identificarea întreprinderilor dispuse pentru cooperare în format clusterial; (7) instruirea managerilor clusterelor. La a doua etapă, concepția prevede promovarea politicilor de susținere a clusterelor, care înregistrează progrese.

Pornind de la concepția sus-menționată, în anul 2016, Guvernul Republicii Moldova, cu sprijinul Echipei Economice Germane, care acordă suport la elaborarea politicilor în domeniul economic, au realizat documentul de politici “Efectul de pârgie al clusterelor pentru dezvoltarea industrială din Moldova”. Documentul include condițiile preliminare, potențialul și pașii cheie pentru introducerea unei abordări orientate pe cluster. Această notă conține și o foaie de parcurs pentru introducerea abordării de cluster, în trei faze (faza prealabilă unui cluster, faza de pilotare cluster și faza de lansare) [Vogler B., 2016, p. 13].

Măsurile întreprinse de autorități în vederea promovării creării și dezvoltării de cluster sunt binevenite, companiile, inclusiv IMM-urile fiind antrenate în procesul de cooperare. În baza experienței internaționale de formare a clusterelor, atunci când autoritățile definesc strategia clusterelor, alocă resurse, formează un consiliu (organ) coordonator, avem abordarea “De sus în jos”. Un alt model de cluster este abordarea “De jos în sus” și reprezintă rezultatul combinării unor proiecte și programe separate, inițiativa venind de la întreprinderile membre [14]. În Republica Moldova, la moment, avem două cluster formate la inițiativa actorilor implicați. Este vorba de clusterul tehnico-științific și de instruire „Elchim-Moldova”, în baza SA „TOPAZ”. Membrii clusterului sunt 2 reprezentanți ai mediului de afaceri, 4 universități și 4 instituții de cercetare, dezvoltare și inovare. Misiunea clusterului este concentrarea resurselor științifice, intelectuale și materiale în vederea soluționării problemelor ce țin de crearea echipamentului inovativ și tehnologiilor pentru metodele electrofizice și electrochimice de prelucrare a materialelor. Cel de-al doilea este clusterul inovativ-educațional „InnoCenter”, Comrat. Misiunea clusterului este de a crea un obiect cu o infrastructură inovatoare, care să sporească competitivitatea regiunii prin dezvoltarea IMM-urilor de înaltă tehnologie, comercializarea și transferul tehnologiilor înalte.

În septembrie 2018, Organizației pentru Dezvoltarea sectorului Întreprinderilor Mici și Mijlocii (ODIMM), prin intermediul Instrumentului de Asistență Tehnică și Schimb de Informații al Uniunii Europene (TAIEX), a generat pe parcursul unui an crearea a două noi cluster. Clusterul Textil din Soroca SORINTEX, care reunește un număr de 38 de membri fondatori și Clusterul inovativ Cahul. Generarea clusterelor a fost elaborată după modelul clusterelor din România. Asociația clusterelor din România au oferit suport metodologic în procesul generării clusterelor din Moldova. Modelele de asociere aplicate de clusterelor din Cahul și Soroca **au potențial de replicare în alte industrii și vor servi drept exemplu** pentru noi inițiative venite din teritoriu.

Raportul “Politica de stat în dezvoltarea clusterelor în Republica Moldova: oportunități și obstacole” scoate în evidență premisele relevante privind crearea clusterelor în Moldova, care sunt: (i) accesul limitat al IMM-urilor la resurse (financiare, de personal, etc.). Prin cooperare, IMM-urile

își pot unifica resursele și majora potențialul; (ii) concentrarea geografică mare a IMM-urilor datorită faptului că țara este de mici dimensiuni; (iii) întreprinderile și IMM-urile au o anumită experiență în cooperare, fiind membri ai asociațiilor; (iv) instituțiile publice (agențiile de stat, centrele de cercetare, etc.) au abilități și inițiativă de a susține crearea și dezvoltarea clusterelor; (v) bunele practici ale UE pot fi utilizate pentru încurajarea IMM-urilor de a participa la crearea și dezvoltarea clusterelor de succes [Aculai E. și alții, 2016, p. 157].

Impactul clusterelor asupra activității întreprinderilor mici și mijlocii

Diversi cercetători au recunoscut importanța clusterelor în consolidarea competitivității întreprinderilor, precum și al competitivității regionale și au identificat avantajele care rezultă în dezvoltarea, transferul și aplicarea cunoștințelor necesare pentru a rămâne competitiv într-un mediu mereu în schimbare [Niu K., 2010, p.148]. În trecut, numeroase studii au arătat că prezența conglomeratelor economice, crește potențialul activității economice [Glaeser E.L. și alții, 1992, p.1132]. Schmitz și Nadvi subliniază faptul că concentrarea întreprinderilor care desfășoară activități similare sau conexe aduce avantaje cum ar fi, lucrători specializați, acces facil la furnizorii de materie primă, servicii specializate și diseminarea rapidă a cunoștințelor [Schmitz H., Nadvi K.,1999, pp.1510]. Clusterul este un instrument potențial benefic pentru asigurarea competitivității IMM-urilor. Conceptul de cluster este util și pentru țările mai puțin dezvoltate sau în curs de dezvoltare, precum este Republica Moldova, deoarece:

- promovează angajarea pe cont propriu;
- nu necesită volume mari de capital. Împrumuturi de la băncile sunt solicitate după ce clusterul este creat, primele etape fiind finanțate din contul profitului reinvestit al antreprenorilor;
- permite țării să producă în sectoare cu fluctuații majore în ceea ce privește produsele, procesele sau piețele, datorită adaptabilității sporite al clusterelor formate din IMM-uri [Bisso R., 2003, p.78].

Mai mult ca atât, clusterelor sunt pe larg recunoscute ca fiind una dintre modalitățile de depășire a limitelor impuse de dimensiunea IMM-urilor, fiind un instrument importanta de îmbunătățire a productivității, inovațiunii și competitivității acestora. Deși, este important de menționat că sunt mulți alți factori determinanți care influențează mediul de afaceri în regiuni, cum ar fi, caracteristicile cererii locale, instituțiile specializate, structura rețelelor regionale de business și sociale.

În cadrul Programului UNIDO, “Dezvoltarea clusterelor și a rețelelor de IMM-uri” se menționează că relațiile de colaborare și acțiunile comune sunt mai ușor de realizat când întreprinderile se află în proximitate și au aceleași interese, cum ar fi piața comună de desfacere, necesități de infrastructură sau confruntarea concurenței. Cooperarea dintre întreprinderi ajută IMM-urile să se specializeze și să-și îmbunătățească productivitatea. Acțiunile comune, încurajează întreprinderile să învețe una de la alta, facilitează schimbul de idei și experiență pentru a îmbunătăți calitatea produsului și a se extinde pe noi piețe [4].

Tabelul 1 prezintă principalele avantaje ale clusterelor pentru IMM-uri, elaborată de autor în baza literaturii de specialitate studiate.

Tabelul 1. Avantajele clusterului pentru dezvoltarea IMM-urilor

Avantaj	Argumentare
Relații de colaborare dintre IMM-uri îmbunătățite	IMM-urile aflate în proximitate pot stabili parteneriate în vederea consolidării poziției pe piața locală și internațională, prin oferirea produselor/serviciilor competitive, implementarea inovațiilor și transferului tehnologic.
Parteneriate dintre IMM-uri, autorități publice și universități stabilite	Cooperarea intensivă dintre cei trei actori este o modalitate eficientă de valorificare a potențialului IMM-urilor și asigurare a creșterii economice pe termen lung.

Acces facilitat de obținere informație și cunoștințelor	Datorită concentrării geografice, comunicarea dintre IMM-uri este îmbunătățită și are loc mai ușor transferul de cunoștințe.
Îmbunătățirea competitivității	Pe termen lung, încurajarea inovațiilor și aplicării de noi cunoștințe duce la creșterea competitivității.
Reducerea costurilor de producere	Membrii clusterelor pot își pot majora profiturile în baza diminuării costurilor, prin aplicarea inovațiilor, obținerea contractelor mai avantajoase de la furnizori, acces la informație, etc.
Efectul de sinergie	Clusterul permite crearea efectului sinergic, datorită faptului că puterea și valoarea companiilor asociate este mai mare comparativ cu al unei singure întreprinderi.
Sporirea eficienței	Datorită proximității dintre IMM, furnizor, universitate, autoritatea publică și alți actori implicați se intensifică și îmbunătățește fluxul de informații, ceea ce rezultă în eficiență înaltă de activitatea a întreprinderii.
Specializarea inteligentă	Cooperarea și inovarea va permite IMM-urilor să identifice acele activități de producere/servicii care oferă avantaje competitive și aduc valoare adăugată. Implicit se valorifică și potențialul regiunilor.
Forță de muncă specializată	În virtutea faptului că întreprinderile, membri ai clusterelor, desfășoară activități similare sau asemănătoare are loc specializarea angajaților. Conexiunea dintre întreprinderi și universități oferă avantajul pregătirii specialiștilor în conformitatea cu necesitățile angajatorului.
Dezvoltarea regională	Clusterul este unul dintre mecanismele, care poate fi aplicat pentru stimularea activității economice regionale și reducerea disparității dintre acestea.

Sursa: Elaborat de autor în baza literaturii de specialitate studiate

2. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Clusterul este un instrument catalizator pentru dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii, aplicat de către țările înalt dezvoltate, dar și de cele în curs de dezvoltare. Analiza literaturii de specialitate, cu precădere asupra impactului pe care clusterul îl are asupra IMM-urilor, denotă că acesta influențează direct și pozitiv activitatea acestora. Printre principalele atuuri se enumeră: gradul sporit de inovație, schimbul de experiență și cunoștințe, îmbunătățirea competitivității, posibilități pentru internaționalizare, reducerea costurilor de producere, etc. În consecință, întreprinderile creează valoare adăugată și pot face față competiției globale.

Autoritățile din Republica Moldova au conștientizat aportul sectorului IMM la asigurarea viabilității economice, crearea locurilor de muncă, dezvoltarea regională, etc. Numeroase studii naționale și internaționale relevă cât de importate și ce impact major au IMM-urile asupra dezvoltării de ansamblu a societății. Dar cum putem revitaliza activitatea acestui sector și asigura competitivitatea IMM-urilor moldovenești la nivel internațional? Cum putem direcționa IMM-urile către aplicarea inovațiilor și utilizarea cercetărilor științifice întru crearea unor produse/servicii ce să răspundă unor noi standarde de calitate? Există, desigur, diverse soluții. În cadrul prezentei lucrări fiind analizat și prezentat conceptul de cluster, ca soluție posibilă. Avantajele argumentate ale clusterului sunt dovadă că acest instrument este o soluție viabilă pentru IMM-uri. Pe de altă parte, pornind de la conceptul „Triple Helix”, care are la bază cooperarea intensivă dintre industrie, mediul academic și sectorul public, constatăm că clusterul aduce avantaje tuturor actorilor implicați. Însă, este imperios de a considera interesele tuturor actorilor și a le prezenta avantajele cooperării.

După cum am menționat, autoritățile au realizat anumiți pași în stabilirea premiselor pentru crearea clusterelor, descrise în capitolul „Evoluția conceptului de cluster în Republica Moldova”.

Totuși, există două riscuri majore ce pot afecta succesul aplicării conceptului, și anume lipsa încrederii în autorități și reticența antreprenorilor în ceea ce privește cooperarea. Clusterul creat după abordarea „de sus în jos”, adică autoritățile fiind cele care decid ce fel de cluster și în ce regiuni trebuie creat, va trebui foarte bine adaptat la necesitățile reale ale antreprenorilor. Totodată, propunem ca actorii implicați să fie informați și documentați cu privire la ce reprezintă clusterul, care sunt avantajele acestuia și care vor fi responsabilitățile fiecărei părți implicate în proces. Crearea culturii și accepțiunii generale că acest concept este benefic și aduce rezultate pozitive pe termen lung.

Pentru asigurarea diminuării disparităților regionale și stimularea dezvoltării regionale, clusterul se recomandă a fi combinat cu specializarea inteligentă. Identificarea acelor ramuri, produse, servicii, care pot fi produse cu maximă eficiență, ceea ce va asigura un avantaj competitiv regiunii și va permite internaționalizarea IMM-urilor.

BIBLIOGRAFIE:

1. Aculai E., Vinogradova N., Novac A., Percinschi N., Clipa V., Țurcan L., Maier L., Analiza formelor existente de organizare a dialogului dintre IMM și organele administrației publice, identificarea mecanismelor de consolidare a acestui dialog la diferite nivele de administrare. Chișinău: IEFS, 2011, 167 p.
2. Aculai E., Novac A., “Politica de stat în dezvoltarea clusterelor în Republica Moldova: oportunități și obstacole”. În „Clusterizarea IMM-urilor: identificarea partenerilor de afacere și îmbunătățirea mediului de afaceri pentru IMM”, realizat de *Organizația Cooperării Economice la Marea Neagră*. ISBN: 978-605-4679-15-7, Konrad-Adenauer-Stiftung, Ankara, 2016, pp.146-168
3. Bisso R., Clusters and development strategies: reflections for developing country’s SME policy, 2003, 30 p. Available at: https://www.biblioteca.fundacionicbc.edu.ar/images/0/04/Clusters_5-00.pdf. Accesat: 07.08.2018
4. Dezvoltarea clusterelor și a rețelelor de IMM-uri, Programului UNIDO, Viena, 2001, 36 p. Disponibil: https://www.unido.org/sites/default/files/200904/Development_of_clusters_and_networks_of_SMEs_01_0.pdf. Accesat: 29.08.2018
5. Glaeser E.L., et al., Growth in Cities, *Journal of Political Economy* 100(6), 1992, 1126-1152
6. HG cu privire la aprobarea Concepției dezvoltării clusteriale a sectorului industrial al Republicii Moldova, Nr. 614 din 20 august 2013. Publicat: 30.08.2013. În Monitorul Oficial Nr. 187-190, art. Nr.: 726
7. Karaev A., Koh S.C.L., Szamosi L.T., The cluster approach and SME competitiveness: a review, *Journal of Manufacturing Technology Management*, vol. 18(7), 2007, pp. 818-835
8. Niu K., Organizational trust and knowledge obtaining in industrial clusters, *Journal of Knowledge Management*, vol. 14(1), 2010, pp. 141- 155
9. Porter M., *On Competition*, Boston: Harvard Business Press, 1998, 542 p.
10. Simmie J., Sennet J., Innovation in the London metropolitan region. In D. Hart, J. Simmie, P. Wood, & J. Sennet, *Innovative clusters and competitive cities in the UK and Europe*. Oxford: Brookes School of Planning, 1999, pp. 76-89
11. Support to Cluster Development in Croatia: Cluster Development Handbook, January 2012
12. Swann G., Prevezer M., A comparison of the dynamics of industrial clustering in computing and biotechnology. *Research Policy*, 25, 1139-1157, 1998, 639 p.
13. Schmitz, H., Nadvi, K. Clustering and industrialization: introduction, *World Development*, Vol. 27, No. 9, 1999, pp.1503–1514
14. Tornea I., Politici pentru dezvoltarea clusterelor în Moldova. IDIS Viitorul, Nr. 1, mai 2016, 23 p.
15. Vogler B., Seria de documente de politici [PP/03/2016]. Efectul de pârghie al clusterelor pentru dezvoltarea industrială din Moldova. Berlin/Chișinău, 2016, 23 p. Disponibil: https://www.get-moldau.de/wordpress/wpcontent/uploads/2016/07/PP_03_2016_rom.pdf. Accesat: 30.08.2018

SPECIFICUL GESTIUNII RESURSELOR UMANE ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ

ANGELA BOGUȘ¹

Although for a long time human resources management in the public sector has been treated with a higher dose of skepticism, in the last two decades this science is recognized as a key to ensuring the success and good functioning of organizations including public, in particular to increase their efficiency and effectiveness.

Recognizing the multiple similarities between public sector and private sector human resource management, however these differences between them highlight the specificity of human resource management in the public sector and its main problems. Some differences are readily predictable and explainable, starting from the differences between the system of public sector objectives derived from the social mission and the objectives of the private sector that are economic, but also those of the political sector, which have a mission for a period determined by time.

Human resources management in public administration is one of the most criticized issues in the administration's functioning due to inefficiency, irresponsibility, lack of personal initiative, etc. One of the main arguments in relation to human resources management derives from the fact that, if in the private sector organizations can develop and implement any personnel policies that are not in contradiction with the legislation in force, then in the field of public administration the freedom is more restricted, being conditional on the existence of numerous laws, rules and regulations that rather emphasize uniformity rather than flexibility.

Keywords: *public sector, human resources, human resource management.*

JEL CLASSIFICATION: L32 Public Enterprises, O15 Human Resources.

După o lungă perioadă de timp, în care managementul resurselor umane, în sectorul public, era tratat cu o doză sporită de scepticism, iată că în ultimile două decenii această știință este recunoscută a fi una din științele cheie capabilă să asigure succesul și buna funcționare a organizațiilor în general, dar și a celor publice în particular, în special pentru a spori eficiența și eficacitatea acestora. Neglijarea acesteia, în principal, pornea de la diferențele majore ce se conțineau între *sectorul public* și *cel privat*. Se considera că dezvoltarea managementului resurselor umane se poate înfăptui doar în sectorul privat întrucât acesta este cel care va aduce profituri imediate. Concomitent, s-a trecut cu vederea sectorul public, a cărui reformă nu putea să aducă un câștig rapid, afirmându-se că există o inerție a acestui sector care stopează implementarea soluțiilor oferite de managementul resurselor umane.

Evident că existența diferențelor majore dintre cele două sectoare au la bază sistemul de obiective, derivate din misiunea socială în cadrul sectorului public. În acest context, diferențe clare se conțin și între cele două tipuri de management. Cercetătorul american John Tomas Dunlop evidențiază câteva dintre acestea:

1. *Perspectiva timpului:* guvernele au un timp relativ scurt, fiind determinat de calendarul și necesitățile politice, în timp ce managerii din sectorul privat au o perspectivă de timp mult mai mare orientată spre dezvoltarea pieței, inovații tehnologice, investiții, creșterea performanței organizației.

2. *Durata:* demnitarii sunt aleși pentru o durată determinată de timp, iar managerii desemnați de către aceștia sunt la „cheremul” liderilor politici nereușind să se mențină un timp mai îndelungat în poziție. Domeniul privat optează pentru o strategie de formare a succesurilor, în timp ce pentru domeniul public aceasta este inadmisibil.

3. *Expunerea la vedere:* datorită modului în care au fost create, organizațiile publice sunt în permanență expuse privirii publicului, în timp ce activitatea organizațiilor private este internalizată și mai puțin expusă vederii.

4. *Influența mass-mediei:* deciziile publice sunt de cele mai multe ori sub incidența presei. Mass-media face prognoze asupra acțiunilor ulterioare ale guvernului, reușind să exercite constrângeri pentru ai impune o anumită decizie. Managementul privat și deciziile sale, de regulă, fiind ascunse vederii într-o mare măsură, posibilitatea presei în a impune sau controla decizii fiind extrem de redusă.

¹ Doctor, conferențiar universitar, Academia de studii Economice a Moldovei, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni 61, mun. Chișinău, MD-2005 Republica Moldova, tel: (+373 22) 40 27 34, web site www.ase.md, e-mail: bgsangela@yahoo.com

Cu toate că sunt recunoscute multiplele similarități între managementul resurselor umane din sectorul public și cel din sectorul privat, izvorâte din faptul că ambele se ocupă de aceleași activități: *recrutarea, selecția, pregătirea, motivarea, evaluarea și recompensarea angajaților publici*, totuși, **diferențele** dintre acestea furnizează o viziune asupra mediului unic existent în domeniul public și principalele sale probleme. Unele diferențe sunt ușor prognozate și explicabile, pornind de la **diferențele** dintre sistemul de obiective ale **sectorului public**, derivate din misiunea socială și obiectivele ale **sectorului privat**, care sunt de ordin economic, dar și cele ale sectorului politic, care au o misiune pentru o perioadă determinată de timp.

Cea mai nuanțată diferență dintre cele două tipuri de management pornește de la diferența ce se conține în scopul fiecărui sector. Dacă **sectorul privat**, are drept scop - *obținerea și maximizarea profitului*, atunci, **sectorul public** are drept scop și finalitate - *servirea intereselor generale și satisfacerea cerințelor cetățenilor*. Prin urmare, sectorul public este pus la dispoziția cetățeanului, scopul lui este de a satisface nevoile acestuia. În această ordine de idei, cetățeanul are control asupra administrației publice, întrucât el și-a oferit votul său pentru ca această administrație să fie investită, respectiv el are așteptări mari privitor la comportamentul angajaților publici. Legislația stabilește, cu exactitate, pentru angajații din sectorul public modele de comportament. La acestea se mai adaugă și regulamentele interne de funcționare care impun și alte cerințe, modele de compartament.

O altă diferență dintre cele două tipuri de management este lipsa motivației prin profit în organizațiile publice. Întrucât profitul reprezintă indicatorul de bază al activității economice, managementul organizațiilor private optează pentru un număr tot mai redus de angajați care să micșoreze cheltuielile organizației și în consecință costurile. Totodată, acestea promovează o politică *de recrutare* a personalului performant și *de disponibilizare* a celui neperformant. De cealaltă parte, organizațiile publice sunt apreciate din perspectiva furnizării optime de servicii sau a soluționării de probleme. Ținând cont de nivelul tot mai ridicat al nevoilor publice, precum și de dificultățile frecvente de acoperire ale acestora, organizațiile publice au fost nevoite să atragă un număr mai mare de angajați pentru a reuși să furnizeze servicii mai calitative și mai rapide. Mai mult ca atât, managerul public nu este alarmat de faptul că excesul de personal va crește prețul serviciilor, cauzând scăderea cererii. Dimpotrivă, se așteaptă ca în aceste condiții calitatea serviciilor să sporească, respectiv și cererea să crească.

Cunoașterea diferențelor între sectorul privat și cel public sunt extrem de importante. Acestea au stat la baza necesității de a revizui unele metode folosite de managementul resurselor umane din domeniul privat, necesitate ce derivă din ideea că managementul resurselor umane din domeniul public este caracterizat de un alt gen de structură, diferit de cel orientat spre profit.

Totuși, gestiunea resurselor umane în administrația publică constituie unul din aspectele cele mai criticate în funcționarea administrației datorită ineficienței, iresponsabilității, lipsei inițiativei personale, etc., condiționate de:

- posibilitatea redusă de atragere și selectare a angajaților profesioniști. Aceștia sunt atrași de sectorul privat unde remunerarea este mai înaltă. Mai mult, disponibilizarea personalului ineficient în organizațiile publice este greu de îndeplinit, valori precum loialitatea politică, vechimea în muncă, deseori având o importanță mai mare în procesul de selecție.
- interesul scăzut în definirea și măsurarea performanței și a productivității angajaților. Deși în sectorul privat există o mulțime de metode pentru a măsura performanța, în sectorul public măsurarea performanței este o sarcină dificilă, întrucât nu putem măsura profitul adus de fiecare angajat. Existența diferențelor mari între activități realizate de diverși angajați, servicii publice face ca acestea să fie greu comparabile. Unele activități necesită un timp relativ scurt (verificarea unei documentații de construcție) în timp ce altele - durează foarte mult (un studiu urbanistic general). Drept urmare, cea mai răspândită metodă de evaluare a performanței se bazează pe măsurarea cantității, situație ce făcea posibilă utilizarea metodei doar în cadrul anumitor servicii. Totuși, deseori goana după cantitate are efecte negative asupra calității. Întrucât, pe de o parte, unele servicii au de îndeplinit un volum mare de muncă, iar pe de altă parte, cetățenii solicită într-un timp cât mai redus satisfacerea cererii, este posibilă scăderea calității prestației.

- imposibilitatea de efectuare a recompensării angajaților pe baza măsurării performanței și a productivității. Deși se cunosc unele metode prin care pot fi evaluate diferențele dintre performanțele angajaților, totuși în cadrul organizațiilor publice nu se manifestă dorința de a utiliza aceste metode.

Unul din argumentele principale în raport cu gestiunea resurselor umane derivă din faptul că, dacă în domeniul privat organizațiile pot să elaboreze și să pună în aplicare orice politici de personal, ce nu contravin legislației în vigoare, atunci în domeniul administrației publice libertatea respectivă este mai restrânsă, fiind condiționată de existența numeroaselor legi, reguli și regulamente care, mai degrabă, pun accentul pe uniformizare decât pe flexibilitate. Ceea ce conta cel mai mult pentru administrația birocratică era respectarea regulilor și nu inovarea activității de management al resurselor umane. Ca urmare, se consolida un sistem rigid care nu putea îndeplini principalele obiectivele ale managementului resurselor umane și care, de altfel, nici nu își propunea să le îndeplinească. Această problemă, timp îndelungat a fost caracteristică nu doar sistemului administrativ autohton, dar practic tuturor sistemelor administrative ale lumii. Din aceste considerente, guvernele din țările cele mai dezvoltate au optat pentru reconsiderarea sau revizuirea ipotezelor fundamentale în raport cu sectorul public/privat, dar și valorizarea resurselor umane din administrația publică, care trebuie să asigure sporirea eficacității organizațiilor publice. Astfel, se pune în discuție necesitatea revizuirii modului de gestiune a personalului din sectorul public, abordat prin prisma noțiunilor de drept și folosirea unor metode actualizate de gestiune a personalului. Întrucât, modul de gestiune a personalului din sectorul public este opus celui din sectorul privat, și statutul personalului diferă. Acesta trebuie să aibă în vedere:

- asigurarea securității locului de muncă, care să confere personalului, independența față de interesele patricularilor, recrutarea prin concurs, accesul egal al cetățenilor la funcțiile administrative.
- nivelul de salarizare a personalului care să nu fie direct legat de productivitate, ci de interesul general de satisfacere a cerințelor cetățenilor.
- caracterul public al organizației administrative care să le ofere cetățenilor mijloacele de control în vederea garantării utilizării în bune condiții a banului public.

Pentru realizarea sarcinilor de bază, în organizațiile publice se constituie diferite funcții publice. Deși, noțiunea de funcție publică a fost formulată și explicată pentru prima dată de doctrina dreptului public, în principal de către cea a dreptului administrativ, totuși schimbările din țările dezvoltate în ultimele decenii ale secolului al XX-lea ne determină să semnalăm și să susținem dezvoltarea unui nou mod de abordare a funcției publice în teoria și practica din organizațiile publice, în general. Drept urmare, dincolo de abordarea generală exprimată de dreptul administrativ, abordare pregnant reflectată în cadrul legislativ, *funcția publică poate fi abordată și din perspectiva managerială, adică practică.*

Potrivit abordării juridice, funcția publică este percepută prin prisma „situației juridice a persoanei fizice investită legal cu atribuții și responsabilități în scopul realizării prerogativelor de putere publică de către o autoritate publică, ce constă în ansamblul drepturilor și obligațiilor care formează conținutul juridic complex al raportului dintre persoana fizică respectivă și organul care a investit-o”, însă *abordarea managerială*, potrivit cercetătorului A. Androniceanu, determină coordonatele necesare unei bune funcționări a instituției publice în care își desfășoară activitatea funcționari publici cu funcții publice de conducere și de execuție și reprezentanți ai politicului. În acest sens, *funcția publică* reprezintă un *factor de generalizare al unor posturi* asemănătoare din punctul de vedere al ariei de cuprindere a autorității și responsabilității într-o instituție din sectorul public. **Postul** este alcatuit din ansamblul obiectivelor, al sarcinilor, competențelor și responsabilităților pe care îl are fiecare funcționar public în parte în cadrul unei instituții sau autorități publice. Posturile trebuie să fie înființate pentru a urmări realizarea anumitor obiective pe care și le-au stabilit fiecare autoritate sau instituție publică.

Funcțiile publice trebuie să fie ocupate doar de funcționari publici, care, potrivit cadrului legislativ specific respectă cerințele obligatorii pentru a exercita astfel de funcții. În sectorul public

se identifică două categorii de funcții publice: **de conducere** și **de execuție**, în special în subdiviziunile organizatorice implicate în mod direct în procesele de realizare și furnizare de servicii publice, respectiv în sfera de execuție.

În Republica Moldova, (la fel ca și în România) o parte din funcțiile publice de conducere din organizațiile publice sunt ocupate de politicieni, o parte din ei fiind numiți în funcții publice potrivit procedurii legale, alții fiind aleși de electorat și titularizați în funcții publice de conducere, devenind manageri publici, cu competențe și responsabilități corespunzătoare funcției publice pentru care au candidat sau în care au fost numiți. Deși provin din sfera politică, acești titulari de funcții publice de conducere exercită funcțiile managementului public și, prin urmare, trebuie să aibă un profil al pregătirii corespunzător unui manager public, respectiv pregătire de bază în domeniul în care se încadrează funcția publică de conducere, dar și o pregătire specială în domeniul managementului public.

Managementul resurselor umane specific sectorului public determină statutul și structura funcției publice și a funcționarului public ca și angajat al instituției publice. Performanța unei instituții publice este direct determinată de angajații acesteia, care devin responsabili, ca manageri publici și executanți, de rezultatele obținute. Implicarea altor categorii de reprezentanți de funcții, din sfera politică, limitează exercitarea funcțiilor publice și poate determina instabilitate, discontinuitate și dificultate în stabilirea sarcinilor, competențelor și responsabilităților pentru modul în care instituțiile publice își îndeplinesc în condiții de eficiență misiunea social-administrativă pentru care au fost constituite și funcționează.

Funcția publică, fiind o generalizare a mai multor posturi din instituția publică, integrează următoarele elemente: **sarcini, competențe și responsabilități** ale titularilor. De cele mai multe ori este asociată cu structura sistemului administrativ, or, din perspectiva managementului public, toți titularii de funcții publice de conducere din toate domeniile sectorului public se supun principiilor managementului public și exercită funcțiile managementului public, fiind responsabili pentru rezultatele instituțiilor publice pe care le conduc.

În practica administrativă din sectorul public se întâmplă adesea ca managerii publici să își perceapă rolul și statutul doar prin prisma „situației lor juridice”, ceea ce nu face altceva decât să-l transforme pe managerul public în „executant docil” al unor decizii administrative elaborate de alții, ignorându-se aproape total dimensiunea managerială, economică a activității acestui manager public. Or, realitatea demonstrează că o astfel de orientare nu este și nu va fi niciodată benefică într-un sector care se dezvoltă pentru a servi interesul public general, pentru a satisface nevoile generale și specifice și nu în principal pentru a pune în aplicare normele de drept.

Din punct de vedere al managementului public, funcționarul public este persoana care desfășoară activitatea în instituții, autorități publice, într-o funcție publică, în structura căreia s-au determinat obiective individuale, sarcini, competențe și responsabilități clare, concise și necontradictorii, prin care titularul contribuie la realizarea misiunii instituției publice în care a fost numit potrivit cadrului legislativ specific.

Deși, reprezentanții politici ocupă diferite posturi și funcții publice în sectorul public, ei nu sunt funcționari publici. Ei urmăresc în principal realizarea unor obiective politice și intervin în sistemele de management public prin deciziile politice pe care le fundamentează sau inițiază, având o misiune politică care adesea nu coincide cu misiunea socială pe care o au organizațiile publice. Mai mult, deși structura formală determină foarte bine poziția reprezentanților politici în sistemul organizatoric al instituției/ autorității publice, titularii funcțiilor publice proveniți din sfera politicului tind să intervină în conținutul acestor funcții publice și să le redefească obiectivele, sarcinile, competențele și responsabilitățile posturilor publice recunoscute prin structura formală, antrenând unele disfuncționalități, efectele cărora continuă și după încheierea mandatului pe care l-a avut reprezentantul politic care a obținut majoritatea în alegeri. Se întâmplă întrucât adesea există diferențe între sistemul de obiective ale instituție publice derivate din misiunea socială și obiectivele politice ale partidelor care obțin majoritatea în alegeri într-o perioadă determinată. În asemenea condiții, eficiența activității administrației publice este foarte scăzută. Potrivit autorului român M. Costea, eficiența activității administrației publice este determinată de:

1. calitatea actului administrativ;
2. competențele, capacitatea de lucru și de execuție adecvate a sarcinilor,
3. capacitatea autorităților de a executa sarcinile în timp util.

Noul concept în gestiunea personalului din administrația publică, trebuie să asigure creșterea performanței în sectorul public, ceea ce presupune stabilirea unei relații între rezultate, mijloace și obiectivele necesare de atins, sau altfel spus, este necesară o abordare din punct de vedere al eficacității și eficienței, iar factorul uman constituie elementul cheie în asigurarea performanței în sectorul public. De folosirea eficientă a personalului, de eficiența muncii lui depinde însăși calitatea și eficacitatea din sectorul public.

Totodată, se recunoaște că pentru sectorul public măsurarea performanțelor reprezintă o sarcină extrem de dificilă. În acest context, specialistul american în domeniul managementului, Peter Drucker afirma: „*stim că trebuie să măsurăm rezultatele. De asemenea, stim că exceptând afacerile, nu stim să măsurăm rezultatele în cele mai multe organizații*”.

Potrivit noului concept al managementului public, în organizațiile publice eficiența și eficacitatea au început să fie „măsurate” prin gradul de servire a cetățeanului, prin considerarea acestuia drept client către care trebuie să se îndrepte toate acțiunile organizației, prin gradul de satisfacere a necesităților cetățenilor. În această ordine de idei, George Moldoveanu, specifică că, în general, se acorda o atenție mai mare obținerii unei **eficiențe** ridicate în detrimentul **eficacității** întrucât ineficiența poate afecta grav performanțele organizației dar și datorită faptului că aprecierea managerilor este corelată cu nivelul eficienței realizate. Totuși, potrivit lui Peter Drucker nu se poate vorbi de eficiență fără eficacitate pentru că „este mult mai important să realizezi bine ceea ce ți-ai propus - eficacitatea - decât să realizezi bine altceva – eficiența”. Mai mult, se consideră că eficacitatea este un atribut al omului și are sursa în personalitatea, cunoștințele, rațiunea funcționarilor publici, dar și în relațiile dintre ei. Atât eficacitatea ca parte esențială a eficienței personalului, cât și eficiența au o mare importanță pentru performanța de ansamblu a sectorului public, întrucât, nu e posibilă organizarea rațională și funcționarea eficientă a sectorului public fără personal deosebit de eficient și eficace totodată. Altfel spus, *eficiența și elementul ei esențial – eficacitatea - sunt caracteristici esențiale și indispensabile ale muncii funcționarului public.*

Gestiunea resurselor umane din sectorul public reprezintă multiple aspecte de ordin social-uman, politic, juridic și tehnic. Astfel, apar o serie de discuții în raport cu pregătirea profesională a personalului din sectorul public, discuții în raport cu recrutarea și repartizarea acestuia, cu aprecierea și promovarea în diferite funcții. Mai mult ca atât, foarte multe critici aduse sectorului public se referă la comportamentul funcționarilor publici în raporturile lor cu cetățenii, probleme care se referă la raporturile interumane în cadrul instituțiilor publice sau care privesc raporturile dintre personalul sectorului public și societate.

Prin urmare, *valoarea organizațiilor din sectorul public într-o societate nu constă atât în mijloacele materiale sau financiare de care dispune, cât mai ales în potențialul său uman.* Ca urmare, în procesul de reformă al administrației publice ar trebui să se acorde o mai mare atenție factorului uman, singurul care poate face un sistem mai eficient și mai viabil din punctul de vedere economic și managerial. Deaceia, managementul resurselor umane, întreaga atenție a managerilor publici trebuie să fie orientată asupra creșterii performanțelor angajaților din sectorul public, creștere care va influența în mod evident eficiența de ansamblu din cadrul administrației publice.

BIBLIOGRAFIE:

1. Androniceanu A. Noutăți în managementul public, cursuri în format digital, www.biblioteca-digitala.ase.ro/biblioteca/carte2.asp?id=6&idb
2. Androniceanu A., Sandor A., Impactul „Noului Management Public” asupra administrației publice din România, în *Administrație și Management Public*, nr.6, București, 2006;
3. Blajinu A., ș.a., Managementul resurselor umane, Ghidul autorităților publice locale, Editura Bons Offices, Chișinău, 2015;
4. Costea M., *Introducere în administrația publică*, Editura Economică, București, 2000;
5. Drucker P., *Eficiența factorului decizional*, București, Editura Destin, 2001;
6. Moldoveanu G., *Analiza și comportament organizațional*, Editura Economică București, 2005;
7. Walsh K., *Public Services and Market Mechanisms. Competition, Contracting and the New Public Management*, Basingstoke and London, 1995.

BUSINESS – COACHING. DELIMITARI, BENEFICII ȘI APLICARE

CEZARA ABRAMIHIN¹
DIANA CIOBANU²

Abstract

In countries with good economic development, business coaching is one of the basic elements for increasing the performance and profit of companies. Almost every company with a mature and well-structured organizational culture calls for a coach, which facilitates the improvement of the results of some employees and the company in general.

Keywords: *coaching, organizational coaching, business coaching, team coaching, executive coaching, coach, coaching process.*

JEL Classification: J5, J50, M5, M50, M59.

Apărut sub influența psihologiei umaniste și a constructivismului, coachingul se bazează pe prezumția că fiecare om este menit să evolueze, că are o semnificativă nevoie de autoafirmare și că este plin de resurse – vizibile sau potențiale – pe care dorește sau i se cere să le pună în valoare.

Mai mult, fiecare om își construiește viața și propria realitate într-un mod personal, propriu și este, în consecință, singurul capabil să decidă ce dorește să facă în prezent sau cum dorește să evolueze în viitor.

Coaching-ul are ca scop susținerea și ghidarea clientului pentru ca acesta să își poată stabili și atinge obiectivele în modul cel mai elegant și mai convenabil cu putință, scopul final fiind:

- menținerea sau creșterea **performanței**,
- atingerea **excelenței**, într-un anumit domeniu sau context,
- dezvoltarea **potențialului** personal.

Pe scurt, coachingul presupune:

- a. **Un client** – care dorește să facă progrese într-un anumit domeniu, bazându-se pe forțe proprii și dispus să se “antreneze” pentru asta, asemenea unui sportiv care știe că poate deveni din ce în ce mai bun
- b. **Un coach** – o persoană care are o formare de coach și abilitățile necesare
- c. **Procesul de coaching**, efectiv - care cuprinde:
 1. identificarea **situației prezente**, așa cum este ea percepută de către client (“unde sunt”)
 2. alegerea și definirea **stării dorite** – a obiectivului (“unde vreau să ajung”)
 3. găsirea / construirea unei **strategii** de atingere a stării dorite
 4. alegerea unor tehnici de activare a **resurselor** necesare
 5. **susținerea** clientului pe tot parcursul drumului de la starea actuală la starea dorită, prin metode specifice coachingului.

Atitudinea esențială în coaching este crearea unei mentalități de învingător și dezvoltarea abilității de a învăța din toate experiențele de viață, astfel încât să devenim tot mai performanți, echilibrați, puternici.

În acest sens, business coaching-ul este ajutor în a:

- stabili cele mai bune strategii de creștere sau de consolidare a afacerii;
- lua cele mai rapide, adecvate și garantate decizii în legătură cu oamenii și afacerile;
- identifica și stabili cele mai bune mecanisme de maximizare a afacerilor și de identificare a oportunităților de creștere a acestora;
- reformata echipa și să obțină cele mai bune performanțe cu membrii echipei;
- să se dezvolte din punct de vedere profesional și personal;

¹ *Abramihin Cezara, doctor în economie, conferențiar universitar, Academia de Studii Economice din Moldova, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni, nr. 61, mun. Chișinău, Republica Moldova; (+373) 402 734, e-mail: czr777@gmail.com*

² *Ciobanu Diana, doctorandă, Academia de Studii Economice din Moldova, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni, nr. 61, mun. Chișinău, Republica Moldova; (+373) 402 734, e-mail: ciobanu_di@yahoo.com*

- să își reechilibreze viața prin menținerea echilibrului dintre job și familie;
- să se dezvolte încontinuu și să poată transfera toate competențele către membrii echipei. Termenul „business coaching” cuprinde și presupune mai multe direcții, inclusiv:
- business coaching și start-up business coaching (pentru antreprenori)
- executive coaching (pentru top management)
- coaching-ul de management (pentru liderii de echipă)
- coaching-ul personal (pentru echipe)
- coaching-ul interviu (pentru potențialii angajați). [5]

Business coaching-ul – este privit ca sprijin pentru organizații, antreprenori, angajați, în special vulnerabili, care doresc să inițieze, să extindă, dezvolte afacerile curente.

Beneficiile business coaching-ului pentru individ și organizație:

- Individul intrat într-un proces de coaching va conștientiza, în primul rând, nivelul la care se află, aceasta fiind linia de start în dezvoltarea lui personală și profesională. Aceasta presupune, în mod necesar, asumare și angajament.
- Își va stabili obiective clare și realiste, știind în mod precis de unde pleacă, precum și etapele necesare pe care le va avea de parcurs.
- Va învăța să fie proactiv, deschis și flexibil, constructiv și organizat. Fiind acompaniat, pe parcursul procesului, de un coach profesionist, urmând un program propriu de dezvoltare și bifând pe parcurs etapele stabilite inițial, va căpăta încredere în forțele proprii, va dobândi cunoștințe și abilități noi, își va exersa calități și abilități mai puțin dezvoltate. Toate aceste lucruri îi vor întări încrederea în propria persoană și îi vor construi motivația.
- Procesul de coaching îl va ghida în sondarea potențialului personal de dezvoltare și va activa acele calități, abilități și resurse latente de care are nevoie pentru a deveni din ce în ce mai bun.
- Capitalul cel mai de preț al unei organizații este potențialul uman – tocmai datorită posibilităților infinite pe care le oferă. Analizând diverse organizații, statistici, studii de caz făcute de specialiști, oricine este interesat va constata: cele mai performante companii, cele mai dinamice și de succes sau deschizătoare de drumuri, din diverse domenii, sunt cele care au un capital uman de top. Asta înseamnă angajați implicați, dinamici, creativi, flexibili, încrezători în ei și performanți.
- Motivația oamenilor de top transcende dimensiunea financiară. Organizația însăși, prin imaginea pe care o are și o menține și prin posibilitățile de evoluție pe care le oferă individului, devine un obiectiv de atins pentru oamenii dornici de performanță. [4]
- Beneficiile finale sunt creșterea performanței, productivității și profitului.

Candidatul ideal pentru business coaching este acel leader, antreprenor sau manager general care:

- Are o afacere care stagnează sau care se afla în situația de regres și nu mai știe ce să facă pentru a ieși din impas.
- Simte că nu se mai poate dezvolta sau înregistrează un regres.
- A dezvoltat o afacere, până la un anumit nivel, și nu o mai poate controla.
- Are relații contraproductive cu angajații, familia și cei din jur.
- Vrea să aibă control asupra afacerii, prin trecerea de la o abordare empirică la una sistemică și profesională.
- Este pe cale să includă o afacere și să înceapă o altă de la zero.

În acest sens putem vorbi despre:

- a) coaching de **remediere**: când ajungem în fața unei nevoi sau a unei probleme pe care dorim să o soluționăm rapid, elegant sau performant.
- b) coaching de **mentenanță**: atunci când este necesar să păstrăm un anumit standard sau nivel deja obținut anterior.

c) coaching de **dezvoltare**: atunci când dorim atingerea unui nou nivel, superior, în oricare din domeniile vieții noastre private sau profesionale.

Care sunt asemănările și diferențele dintre **business coaching și executive coaching**:

Asemănări:

În ciuda faptului că, prin natura lor, ambele practici de coaching: business coaching-ul și coaching-ul executivului sunt diferite, există unele asemănări între ele. Indiferent de abordările folosite, coachii din ambele direcții urmăresc același obiectiv: ajuta clienții să-și îmbunătățească afacerea sau să rezolve problemele asociate cu acestea. În cele din urmă, ambele tipuri de coaching ajută clienții să crească profitabilitatea afacerii.

Dacă sunteți un proprietar de întreprindere sau un leader într-o organizație mare și doriți să știți ce tip de coaching este cel mai potrivit pentru nevoile dvs. actuale, întrebați-vă ce aveți nevoie (sau angajații dvs.) - dezvoltare strategică sau personală? Răspunsul la această întrebare vă va duce în cele din urmă la o soluție.

Diferențe:

Business coaching-ul are ca scop de a ajuta proprietarii businessului de a:

- Renova strategia de business
- Îmbunătăți activitatea organizației
- Determina și evalua necesitățile pieței
- Majora eficacitatea generală a businessului.

Business coachii sunt antrenați și pregătiți pentru a identifica și a ajuta în rezolvarea problemelor apărute în business și pentru a găsi soluții de depășire a situațiilor complicate în cazul diverselor domenii de business. Deasemeni ei pot ajuta clienții săi în rezolvarea oricăror viitoarelor probleme apărute.

Business coach lucrează în parteneriat cu clientul (proprietarul businessului) cu scopul de a dezvolta compania și de a rezolva problemele de business.

Executive coaching. Coach-ul pentru conducători poate lucra atât de sinestătător (coach-ul e invitat pentru efectuarea coachin-ului pentru echipe și manageri pentru o perioadă anumită de timp), cât să fie angajat al companiei în cauză. Diferența de bază constă în faptul că coach-ul lucrează în direcția dezvoltării personale a managerilor. Iar dezvoltarea personală a managerilor poate aduce la majorarea profitabilității companiei. Activitatea coach-ului duce la o schimbare a comportamentului managerului, ceea ce contribuie în final la realizarea indicatorilor de performanță financiară a companiei. Însă, e clar că acest tip de coaching totuși este o metodă indirectă de obținere a rezultatelor generale benefice pentru companie.

Toate tipurile de **business coaching** au în **comun câteva trăsături**:

- Business coach-ul nu dă sfaturi;
- Business coach-ul nu trebuie să fie un expert în problema clientului;
- Business coach-ul adresează, în mod special, **întrebari** care îl ajută pe client să privească altfel un subiect abordat, să aibă o nouă perspectivă, noi înțelegeri;
- Business coach-ul are rolul de a susține, motiva, încuraja clientul;
- Scopul business coach-ului este de a-l pune pe client în contact deplin cu tot ceea ce înseamnă resurse interioare și calități personale;
- Business coach-ul știe, în fiecare clipă, ce și de ce face și încotro îl conduce pe client, în cadrul fiecărei sesiuni de lucru (se bazează pe / folosește strategii de coaching exacte).

În timpul sesiunii de business coaching **rolul coachului** este:

1. Susține clientul pentru ca acesta să hotărască ce anume își dorește, să facă distincția între dorințe și obiective și să decidă care sunt obiectivele sale.
2. Folosește seturi specifice de întrebări, al căror scop este de a se genera noi perspective asupra unei situații, noi înțelegeri sau noi abordări.
3. Folosește diferite tehnici care îi vor permite clientului să își acceseze resursele interioare - să se înțeleagă pe el însuși, să se motiveze, să ia decizii, să se “pună în formă”, să

elaboreze noi strategii de acțiune, să își rafineze comportamentele, atitudinile sau strategiile personale de lucru.

4. Oferă un anume fel de feed-back: constructiv și generativ (care generează noi înțelegeri asupra temei abordate)
5. Susține clientul pentru a parcurge tot drumul de la problemă la cea mai convenabilă soluție.
6. Acționează ca un partener de drum: de încredere, respectuos și care asigură confidențialitatea.

Cel mai frecvent, în afară de problemele generale de ameliorare a businessului, clienții care investesc în business coaching, abordează următoarele teme:

- managementul timpului
- comunicare
- leadership
- lucrul în echipă
- organizare și planificare
- schimbări în carieră
- adaptare
- managementul stresului
- luarea de decizii
- evaluarea riscurilor
- motivare
- creativitate și inovație
- inteligența emoțională
- echilibru între viața profesională și cea personală
- autocunoaștere și autocontrol

După **finalizarea business coaching-ului** clienții vor ameliora următoarele aspecte și vor spori considerabil următoarele capacități:

1. Echilibrul dintre activitatea de business și cea personală

- Capacitatea de a realiza un sistem de ghidare pozitiv constructiv în ceea ce privește echilibrul dintre viața personală și cea profesională.

2. Gestionarea și controlul afacerii

- Capacitatea de a gestiona afacerea folosind mecanisme profesionale de control strategic al afacerii.

3. Mecanisme accelerate de analiza, reflecție și decizie

- Capacitatea de a folosi instrumentele și metodele profesionale de analiza, reflecție și decizie managerială;
- Folosirea unor mecanisme de luare a deciziilor.

4. Abordarea profesională, sistemică și strategică a afacerii

- Capacitatea de a folosi instrumentele și metodele aprofundate în dezvoltarea și consolidarea strategică a afacerii;
- Realizarea și implementarea strategiilor de afaceri, la nivel de companie.

5. Formarea echipelor eficiente de management

- Capacitatea de a reforma, dezvolta și consolida echipele de manageri din companie.

6. Influențare pozitivă și negociere

- Capacitatea de a influența pozitiv deciziile celorlalți, folosind tehnici și metode de argumentare;
- Folosirea unor mecanisme de luare a deciziilor.

7. Comunicare eficientă cu cei din jur

- Capacitatea de a gestiona personalitățile dificile ale angajaților;
- Capacitatea de a implementa o cultură de feedback organizațional.

8. Mentoring și coaching

- Capacitatea de a realiza și implementa mecanisme de self-coaching;
- Folosirea de tehnici și metode profesionale de coaching;
- Implementarea unei culturi de coaching în organizație.

9. Reformatarea climatului organizațional

- Competența Capacitatea de a reformata climatul organizațional al companiei;
- Dezvoltarea controlată a relațiilor de colaborare și comunicare dintre angajați.

În țările cu o bună dezvoltare economică, coachingul de business este unul din elementele de bază pentru creșterea performanței și a profitului companiilor. Aproape fiecare companie cu o cultură organizațională matură și bine structurată apelează la un coach, care facilitează îmbunătățirea rezultatelor unora dintre angajați și a companiei, în general.

Coachingul de business este, deja, o industrie care a trecut de pragul miliardelor; 75% din companii folosesc coachingul, la nivel mondial și aproximativ 88% din firmele vest-europene îl folosesc în mod constant.

Anumite studii au sugerat că trainingul de calitate combinat cu coachingul ridică productivitatea cu până la 86%, în timp ce trainingul, singur, ar genera creșteri, în medie, de 23%. [6]

Care este ROI-ul (intoarcerea investiției) în coaching ?

Indiferent de tipul de business coaching aplicat, la sfârșitul fiecărei serii de sesiuni de coaching se face o atentă evaluare și calculare a rentabilității investiției. Coach-ul are instrumente specifice în acest sens.

Exemple de R.O.I :

- Metropolitan Life Insurance Company: productivitatea agenților de vânzare a crescut în medie cu 35%.

- AT&T: Creșterea cifrei de afaceri cu 16% (dublu față de creșterea anului precedent)

Price Waterhouse Coopers: rentabilitatea a fost de 6 la 1. MetLife au investit aproximativ \$620,000 și au realizat un câștig măsurabil de \$3.2 milioane.

- O companie de telecomunicații din Fortune 500: creștere de 529% cu ajutorul Executive Coaching, la care s-a adăugat 788% gradul de retenție al angajaților.
- Xerox Corporation a descoperit că productivitatea a crescut cu 88% atunci când coaching-ul a fost folosit în combinație cu training-ul (față de doar 22% atunci când a fost aplicat doar training). [7]

Foarte mulți dintre managerii vestici apelează la serviciile unui coach profesionist cu care dezvoltă, în timp, o relație de parteneriat stabilă, în condițiile în care trăim într-o societate în care trebuie să ne adaptăm la schimbări care se petrec extrem de rapid, venim în contact cu o cantitate tot mai mare de informație și se pare că și timpul alocat pentru a lua decizii a devenit tot mai restrâns.

În acest context, singura soluție dezirabilă este, desigur, dezvoltarea potențialului propriu și în aceasta stă forța și valoarea coachingului.

BIBLIOGRAFIE:

1. Bianco-Mathis Virginia E., [Lisa K. Nabors](#), [Cynthia H. Roman](#). Organizational Coaching: Building Relationships and Programs that Drive Results Book. Virginia, Alexandria: ASTD, 2008.
2. *Dictionnaire des coachings. Concepts, pratiques, outils, perspectives* (sous la direction de Pierre Angel, Patrick Amar, Emilie Devienne, Jacques Tence). Paris: Dunod, 2007.
3. Whitmore, John, Coaching pentru performanță: formare personal, performanță și scop. București: Publica, 2011.
4. link: <https://coachfederation.org/blog/index.php/205/>. Ways that coaching helps organizations.
5. link: <http://coachforlife.ro/despre-coaching-2/tipuri-de-coaching/>. Tipuri de Coaching.
6. link: <https://www.life-and-executive-coach.com/business-executive-coaching-ro>.
7. link: www.peer.ca.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В СИСТЕМЕ ТУРИЗМА

¹ЭЛЬМИРА МАГОМЕД ГОДЖАЕВА, к.

Доцент кафедры: «Экономика»
Азербайджанского Университета

Туризма и Менеджмента

Bakı şəh., K.Rəhimov 822/23

gocaveva-e@rambler.ru

tel.: +994 507401698

²ИЛАХА ШАХИН АЛИЕВА, к.

докторант Азербайджанского Университета

Туризма и Менеджмента

Bakı şəh., K.Rəhimov 822/23

i.aliveva@atmu.edu.az

tel.: +994 502080546

Abstract

In the article the authors note that the system of tourism is constantly adapting to continuous changes in tourist preferences, forcing to improve the quality of services provided, while creating new types of tourism and services. In order to refract the situation, state support measures are being developed and implemented in the conditions of the crisis: a series of TV programs promoting recreation in Azerbaijan is being created, and exhibition areas are allocated at no charge to the regions. In this case, an important role is played by economic growth in production.

Thus, research on reproductive processes has made it possible to identify certain features of these processes in the tourism system, which include expanded reproduction of fixed assets, tourist infrastructure, tourists and attractors, since it is necessary to note the importance of maximizing the life cycles of tourism, through their integration into reproductive processes, extension of the life cycle. In addition, the life cycles and reproduction processes of each enterprise should be coordinated with the development of infrastructure.

Key words: attractiveness, economic growth, innovation, reproduction process, travel agent, tour operator, tourist-resource potential, tourist sector.

JEL Classification: Z3, Z32.

АКТУАЛЬНОСТЬ ТЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Переход на партнерскую модель организации туристского производства в фазе экономического спада предопределяет необходимость формирования новой системы эффективности использования туристско – рекреационного комплекса. Надстройкой новой системы должны стать взаимоотношения, понимаемые как организационно- экономическое взаимодействие предприятий туристского сектора, которые базируются на доверительных отношениях и складываются в процессе деятельности или в результате гарантийности.

Таблица 1. Количество прибывших и выбывших туристов

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Количество прибывших и выбывших туристов, чел	69923	83620	101431	91 961	92 305	61 965	53 999
В том числе:							
Прибывшие	17641	18840	23440	10 605	10 657	2 009	8 949
Выбывшие	52282	64780	77991	81 356	81 648	59 956	45 050
Численность тур –дней прибывших и выбывших туристов, чел. - дней	458568	544778	674435	670 367	614 009	428 557	349 496
В том числе:							
Прибывшие	111232	126975	135838	58 173	57 931	8 102	33 054
Выбывшие	347336	417803	538597	612 194	556 078	420 455	316 442

Источник: Госкомстат Азербайджана, с. 323, 2017 г.

Так, в целом 2016 год оказался непростым для участников туристской отрасли. Снижение объемов продаж констатируют все участники рынка. По предварительным оценкам туризма Азербайджанской Республики въездной турпоток уменьшился на 50,7%, выездной - на 13,8% Прогнозы в отношении частичного перераспределения выездного турпотока в пользу въездного туризма подтвердились: въездной турпоток AP, что на 45,4%

больше, чем в предыдущем году. Вместе с тем ТРК большинства регионов существенно снизился сразу по двум причинам: сокращение въездного турпотока и введение новых туристских мощностей при снижении потребительского спроса (табл.1).

В целях преломления ситуации разрабатываются и реализуются меры государственной поддержки отрасли в условиях кризиса: создается цикл телепередач, рекламирующих отдых в Азербайджан, выделяются на безвозмездной основе выставочные площади регионам. При этом большую роль играет экономический рост производства.

Существуют два типа экономического роста производства, в том числе туристского, - экстенсивный и интенсивный. Экстенсивный тип роста подразумевает вовлечение в туристское производство дополнительных факторов - труда, капитала, земли. При этом все новые факторы функционируют на прежнем качественном уровне. Другими словами, насколько количественно выросли факторы туристского производства, настолько возросли ВВП и национальный доход. Интенсивный тип роста имеет место в том случае, когда источником роста является качественное совершенствование факторов туристского производства. В чистом виде ни один из этих типов роста быть не может. Они всегда переплетены [Гуляев, В.Г., 2003]. Идентифицированных субъектов объединяет общая цель: получение максимальной прибыли на основе обеспечения туристам качественного и безопасного отдыха. Цель определяет конкретные задачи и роли субъектов.

Поэтому, поставщики туристских услуг (гостиницы, авиакомпании и др.), как правило, являются владельцами имущественных комплексов, транспортных средств и других внеоборотных активов. Владение недвижимым имуществом, обеспечивающие оптимальный уровень капитализации поставщиков туристских услуг, определяет значимость их положения на рынке. Это единственная категория участников организационно-экономических взаимоотношений (из обозначенных выше), управляющая загрузкой собственных туристских мощностей. По сути, поставщики услуг — это классические производители услуг, отвечающие за соблюдение стандартов и качество обслуживания туристов. На первый взгляд, именно инвесторы управляют рыночной ситуацией, однако, здесь множество нюансов.

Как правило, в путешествии туриста обслуживает не один поставщик, а несколько (гостиница, авиакомпания и др.). Каждый поставщик работает автономно и отвечает за качество собственных услуг. Современный турист обращается в турфирму именно для того, чтобы получить комплекс услуг в виде готового качественного турпродукта и освободить себя от многочисленных контактов, стыковок и других сложностей, которые необходимо учитывать при организации отдыха. Комплектацию туристских услуг в турпродукты обеспечивают туроператоры. Именно они являются главным звеном, объединяющим в единое целое усилия представителей туристской отрасли. Туроператоры управляют загрузкой мощностей на основе договоров с поставщиками услуг, регулируют качество обслуживания на маршрутах и в офисах продаж [Новиков В.С., 2010].

Надлежащий уровень капитализации туроператоров, подтверждающий их состоятельность и дееспособность, на договорной основе обеспечивают гаранты (страховые компании и банки). Гаранты обладают высоким уровнем капитализации (преимущественно за счет собственных финансовых активов) и при возникновении непредвиденных обстоятельств возмещают туристам ущерб, нанесенный последним по вине туроператоров. Гаранты оценивают фактический уровень загрузки туристских мощностей: реализация проблемных туров и возмещение ущерба туристам означает снижение эффективности использования туристских мощностей, как в настоящее время, так и в будущие периоды. В данном случае необходимо провести аудит.

Турагенты обеспечивают реализацию, сформированных туроператорами турпродуктов туристам. Уровень капитализации турагентов, как правило, крайне низкий, однако роль в обеспечении загрузки туристских мощностей существенная. Активность турагентов определяет уровень объемов продаж, который прямо пропорционален загрузке туристских мощностей.

Используя заявленную категоризацию, а также системный подход, отражающий цепочку взаимосвязей в турбизнесе, и получим три системы партнерских отношений, влияющих на уровень ТРК:

- системность «туроператор – гарант» – совокупность организационно- экономических отношений (взаимосвязей) по поводу финансового обеспечения процессов формирования, которые продвигают турпродукт;
- система «туроператор – поставщик туристских услуг» – совокупность организационно-экономических отношений (взаимосвязей) по поводу формирования турпродуктов и обслуживания туристов в путешествиях;
- система «туроператор – турагент» – совокупность организационно- экономических отношений (взаимосвязей) по поводу продвижения и реализации турпродуктов [Овчаров А.О., 2011].

В основу этой группировки положены процессы, составляющие основу механизма туроперейтинга. Каждый процесс имеет специфику, определяемую составом хозяйственных операций, коммерческих сделок, взаимосвязей и участников. В то же время все процессы имеют договорную основу, оформляются в соответствии с устоявшимися традициями хозяйственной практики и реализуются при непосредственном участии туроператоров.

Именно туроператоры проявляют инициативу и устанавливают взаимосвязи, которые приводят к коммерческим результатам и определяют уровень удовлетворенности туристов путешествиями.

Традиционно под механизмом понимается некая совокупность процессов (действий, методов, приемов), отражающих смысловую нагрузку и взаимодействие компонентов этого механизма.

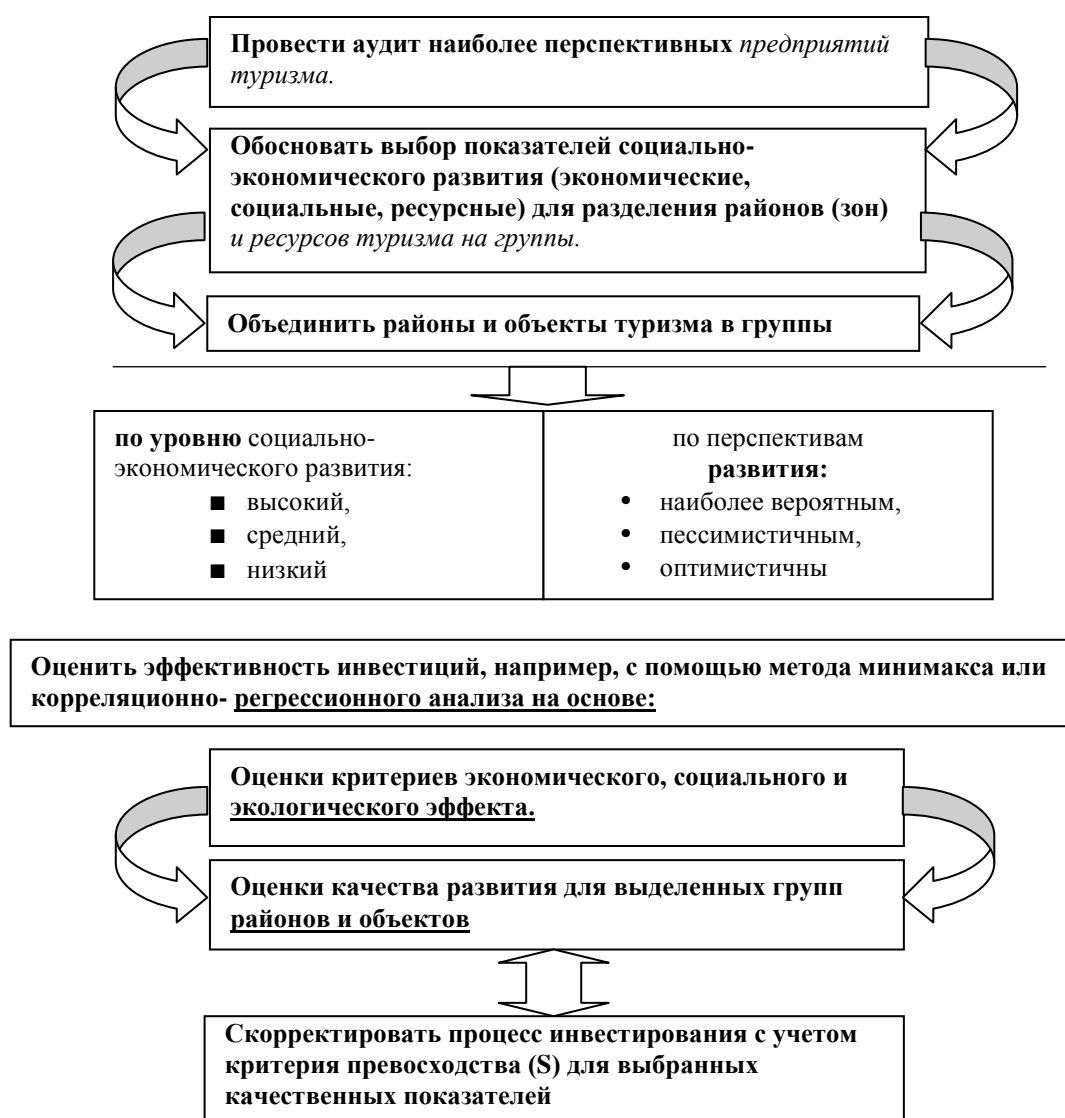

Рис. 1. Модель оценки эффективности инвестирования в индустрию туризма

Развитие бизнес-взаимосвязей в предложенных системных группировках может быть обеспечено при помощи: а) механизмов развития партнерских отношений в системе «туроператор - поставщик туристских услуг» при формировании и реализации турпродуктов; б) механизмов развития партнерских отношений в системе «туроператор-турагент» при продаже тур- продуктов; в) механизмов развития партнерских отношений в системе «туроператор-гарант» при финансовой помощи процессов формирования, продвижения и реализации турпродуктов.

Основываясь на регионально-отраслевом подходе, предлагается рассматривать как динамичную систему состояний взаимосвязей в туристской отрасли, характеризуемых количеством совершенных бизнес-сделок в установленном периоде, достигаемых при помощи использования в туристской практике методик оценки и инструментов обеспечения позитивной динамики параметров надежности партнеров по турбизнесу, и влияющих на эффективное регулирование ТРК в региональном туристском производстве.

В этом случае, создаваемые механизмы будут иметь единую цепочку обуславливать друг друга, образуя единый методологический комплекс. Вместе с тем каждый механизм будет иметь специфику, определяемую составом коммерческих сделок, взаимосвязей и участников-партнеров совершенствуемых отношений. Для понимания предлагаемого механизма уточним понятия в его составе. Сначала идентифицируем субъектов рассматриваемых отношений. Под идентификацией в бизнесе традиционно понимается установление личности физического или юридического лица. Субъектами турбизнеса, участвующими в формировании туристских продуктов являются туроператоры и поставщики туристских услуг.

Таким образом, единого понимания туризма в современной литературе не существует, однако, установлено, что туристский сектор есть совокупность предприятий, структурно связанных между собой, обслуживающих туристов, и обладает чертами большой открытой системы, взаимодействующей в конкретной сфере, которая представлена политическими, экономико - социальными, технолого - природными (экологическими) факторами.

Такой средой, в зависимости от масштабов исследования становятся: регион, страна, мир и т.п., а взаимодействие происходит посредством прямой и обратной связей, выражающихся, с одной стороны, - в наличии прямого воздействия, которое проявляется на предприятиях, занятых непосредственно в туристской индустрии. С другой, - косвенного воздействия на отрасли непосредственно не связанные с туристской деятельностью, как например: транспорт, связь, торговлю, строительство, сельское хозяйство, традиционные промыслы и т.д.

Следует отметить, что под свойством адаптивности подразумевается способность большой системы туризма приспосабливаться к изменениям внутренних и внешних условий.

Таким образом, чтобы эффективность и стабильность функционирования системы не ухудшалась. Так, система туризма постоянно приспосабливается под непрерывные изменения туристских предпочтений, вынуждая повышать качество предоставляемых услуг, создавая при этом новые виды туризма и обслуживания. Поэтому данная связь не односторонняя. Данная система имеет возможность сама формировать туристские предпочтения, используя новые технологии, разработки, предлагая то, о чем потенциальный турист еще не задумывался. Данный факт отражает еще одно свойство большой системы туризма - свойство обратной связи.

В научных трудах есть исследования о том, что туристский сектор есть интегрированная система в хозяйственной системе региона, в которой система туризма представлена элементами как: туристы, индустрия туризма, инфраструктура туризма и туристские ресурсы. Все элементы взаимосвязаны и взаимозависимы между собой, в то же время система туризма интегрирована в систему региона.

ВЫВОДЫ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ:

Многие ученые такие как М.В. Козырев, Г.А. Карпова, И.В. Воронцова, увязывают стоимость туристских ресурсов с величиной рентных платежей и предпринимают

попытки создания интеграционных оценочных показателей, учитывающих ряд факторов и определяющих туристский потенциал территории в стоимостном выражении. Интеграционные показатели, как правило, имеют количественную оценку и позволяют сделать существенный прорыв в понимании и повышении управляемости туристского потенциала территории. Однако их апробация на практике сегодня невозможна из-за отсутствия кадастровой оценки туристских ресурсов [Темный Ю. В., Темная Л. Р., 2003].

Оценка туристского потенциала территории на основе статистики при ресурсном подходе традиционно базируется на данных статистики, характеризующих масштабность территорий. Статистическими показателями считаются: площадь территории, численность населения; число водоемов, представителей флоры и фауны, объектов показа и др. Использование статистической оценки имеет ограниченный характер и предоставляет пользователю лишь количественные показатели туристского потенциала территории.

В результате интегрирования всех параметров и опроса экспертов были получены усредненные показатели пригодности ТРК для разнообразности видов туризма.

Таким образом, изложенные методики ресурсных оценок туристских потенциалов территорий имеют единую основу и отличаются преимущественно числом критериев и показателей, а также весовыми коэффициентами и приемами расчета интегрированных показателей оценки. Применение методов оценок туристских потенциалов территорий в рамках ресурсного подхода снижает долю субъективизма путем применения количественных характеристик и позволяет ранжировать регионы по степени привлекательности и пригодности для развития видов туризма.

Основываясь на концепции устойчивого развития и воспроизводственных процессов в интегрированной системе туризма, а также развивая методологические основы оценки туристско – ресурсного потенциала развития туризма, предложенные принципы должны быть дополнены. Мы считаем целесообразным использование следующих принципов, которые, в совокупности, будут более полно отражать современные тенденции в исследовании системы туризма:

- Принцип инновации - являющийся методом преобразования ресурсов и потребностей туристов для достижения целей устойчивого развития туризма и обеспечивающий непрерывность воспроизводственных процессов. Здесь следует учесть, что использование инноваций должно соответствовать уровню развития общества, т.к. некоторые разработки могут применяться без полной отдачи, и польза от их использования на определенном этапе развития общества будет ниже ожидаемой, что отрицательно скажется на экономической окупаемости.

- Принцип интеграции подразумевает объединение, расширение и углубление с целью удовлетворения динамически меняющихся потребностей туристов и

Таким образом, исследования воспроизводственных процессов позволили выделить некоторые особенности данных процессов в системе туризма, которые включают расширенное воспроизводство основных фондов, туристской инфраструктуры, туриста и аттракторов, так как необходимо отметить важность максимизации жизненных циклов туризма, за счет их интеграции в воспроизводственные процессы, что способствует продлению жизненного цикла. Кроме того, жизненные циклы и воспроизводственные процессы каждого предприятия должны быть согласованы с развитием инфраструктуры.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Госкомстат Азербайджанской Республики, 2017 год, с. 814.
2. Гуляев, В.Г. Туризм: экономика и социальное развитие / В.Г. Гуляев. - М.: Финансы и статистика, 2003, с. 215.
3. Новиков В.С. Инновации в туризме. 3 - е издание. Изд – во «Академия», М, 2010 г., с. 207.
4. Овчаров А.О. Туристический комплекс России. Тенденции, риски, перспективы. М: Инфра-М, 2011. с.106.
5. Темный Ю. В., Темная Л. Р. Экономика туризма: Учебник. М., 2003, с.317.

INDUSTRIA PETROLULUI ÎN FEDERAȚIA RUSĂ ȘI ROMÂNIA: TRADIȚIE ȘI OPORTUNITATE STRATEGICĂ

FLORINA MOHANU, conf. univ. dr.

LIVIA CEBOTARI, masterand

Academia de Studii Economice din București, România

Romania and the Russian Federation have a rich history of crude oil extraction, being among the countries that have opened new energy pathways. Although on the territory of these two countries oil was produced for commercial purposes for the first time in the mid-nineteenth century, it began to be used long time before. For more than 150 years, the “black gold” has become more and more valuable. The petroleum industry is now an essential pillar of the economy of Romania and Russia. This sector generates wellness, creates well-paid jobs, invests in infrastructure modernization, imports technology and know-how.

Key words: industry, oil, Romania, Russian Federation.

JEL CLASIFICATION: Q4.

1. INDUSTRIA PETROLULUI ÎN FEDERAȚIA RUSĂ

Pe teritoriul Federației Ruse se găsesc în cantități enorme resurse naturale extrem de variate. Fier, cupru, nichel, aur, diamante sunt doar câteva dintre bogățiile țării ce se întinde pe două continente. Dintre toate aceste zăcămintele naturale o importanță majoră o au resursele energetice. Țările care dețin controlul acestor resurse se impun pe scena internațională, beneficiind de un atu în relațiile cu celelalte state. Datorită teritoriului imens, poziției geografice și existenței unei infrastructuri petroliere, Rusia deține un avantaj care îi permite să controleze transportul și tranzitarea țițeiului ce provine din Asia Centrală. Astfel, petrolul constituie un aspect determinant în cadrul negocierilor dintre Federația Rusă și alte țări, Rusia folosind instrumentul presiunii energetice ca principală armă de politică internațională. De asemenea, extragerea țițeiului și exportul acestuia au un impact semnificativ asupra dezvoltării socio-economice a țării, industria petrolieră fiind strâns legată de multe ramuri ale economiei naționale. „Aurul negru” poate fi considerat coloana vertebrală a economiei Rusiei. Veniturile obținute în urma comercializării petrolului și produselor petroliere influențează modernizarea și progresul statului. Companiile din domeniul energetic contribuie semnificativ la formarea bugetului țării.

Deși petrolul a fost produs în scopuri comerciale pentru prima dată abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în zonele unde ajungea la suprafață, acesta a început să fie folosit cu mult timp înainte. Prima atestare din Rusia, în conținutul căreia este descris cum triburile din regiunea Timan-Pechora, colectau țițeiul apărut la suprafața râului Ukhta, datează din secolul al XVI-lea [Kuzmichev A., 2003]. Însă abia în 1745, comerciantul din Arhangelsk, Feodor Priadunov, a primit permisiunea de a extrage petrol în regiune și de a-l rafina pentru a obține kerosen. Documentele istorice demonstrează că, odată cu trecerea timpului, resursele energetice au început să fie tot mai valorificate. În anul 1702, țarul Petru cel Mare a emis un decret prin care a fost înființat primul ziar rus, „Vedomosti”. Unul dintre articolele ce a apărut în prima ediție a publicației periodice conținea informații despre zăcămintele de petrol existente în bazinul fluviului Sok din regiunea Volga.

În secolul al XIX-lea, principala zonă din Rusia specializată în producția petrolului era Caucazul. În anul 1846, pe teritoriul peninsulei Apseron (parte a Imperiului Rus în acea perioadă), în apropierea orașului Baku, a fost forată prima sondă de explorare a petrolului. Pe teritoriul Rusiei de astăzi, prima sondă petrolieră comercială a fost construită în anul 1864 în regiunea Kuban.

În prezent, pe teritoriul Federației Ruse, aproximativ 320 de companii au ca principală sferă de activitate producția petrolului. Cei mai importanți actori economici din domeniul energetic sunt „Rosneft”, „Surgutneftegaz”, Grupul Gazprom, „TNK-BP” (Tiumen Oil Company), „Lukoil”, „Tatneft”, „Rusneft” și „Bashneft”. Celor opt companii, enumerate mai sus, le revine 90% din totalul cantității de materii prime extrase din mai multe zone ale țării.

Siberia de Vest care, de-a lungul timpului, a servit drept loc de exil pentru cei ce nu se supuneau conducerii sovietice, astăzi este inima petrolieră a Rusiei. În prezent, pe teritoriul acestei regiuni foarte întinse și extrem de bogate în resurse naturale se află cel mai mare bazin petrolier din țară. Acesta cuprinde în întregime regiunile Tiumen, Omsk, Kurgan, Tomsk, parțial regiunile Sverdlovsk, Chelyabinsk, Novosibirsk, ținuturile Krasnoiarsk și Altai. Câmpurile petrolifere din mlaștinile Siberiei Occidentale produc aproximativ 70% din volumul total de țiței. Regiunea Tiumen se situează pe primul loc în ceea ce privește prelucrarea țițeiului și volumul exporturilor de petrol, iar principalul centru administrativ din zonă – orașul cu aceeași denumire – este considerat capitala petrolieră a Federației Ruse. Altă regiune, situată în estul părții europene a țării și formată din republicile Tatarstan, Bashkortostan, Udmurtia și regiunile Samara, Perm, Saratov, Volgograd este bazinul Volga-Ural. Pe locul III în topul celor mai importante zone petroliere din Rusia se află bazinul Timan-Pechora, amplasat pe teritoriul republicii Komi și al regiunii Arhanghelsk. În afara celor trei zone principale, extracția țițeiului se realizează și în Orientul Îndepărtat, pe insula Sakhalin. În Caucazul de Nord, se evidențiază republicile autonome: Daghestan, Cecenia, ținutul Krasnodar și regiunea Stavropol.

Platforma continentală rusă a atras atenția geologilor încă din anii 50-60 ai secolului al XX-lea, când au avut loc primele cercetări în Marea Caspică. Datorită explorării platoului continental s-a descoperit existența unor imense bogății naturale în Arctica și au apărut noi câmpuri de extracție a petrolului în mările Kara și Barents. Fiind o regiune foarte greu accesibilă, gradul de explorare al zonei arctice rămâne destul de scăzut. Deși majoritatea câmpurile petrolifere au fost descoperite cu mai bine de 30 de ani în urmă, costurile mari și factorii climaterici au împiedicat producția petrolului pe teritoriul unora dintre acestea. Din cauza iernilor aspre cu temperaturi foarte scăzute, prezenței ghețurilor pe tot parcursul anului și infrastructurii insuficient dezvoltate, extracția și transportul petrolului se efectuează în condiții extreme.

Ultimii ani au fost destul de dificili pentru sectorul petrolier din Rusia. Introducerea sancțiunilor de către statele vestice, instabilitatea prețului țițeiului și lupta pentru consumatori și-au lăsat amprenta asupra acestui domeniu. Pe lângă sancțiunile financiare care restricționează accesul companiilor petroliere rusești la finanțare externă, câteva țări au interzis furnizarea în Rusia a echipamentelor și tehnologiilor pentru dezvoltarea a trei categorii de câmpuri petroliere: cele din Arctica, cele de mare adâncime și a sondelor de unde se extrage țiței de șist. Toate proiectele ce se încadrează în categoriile de mai sus sunt dependente de tehnologia străină. Pentru explorarea șelfurilor arctice, ciclul de investiții este suficient de lung, iar efectul negativ al sancțiunilor se va accentua în viitor. În condițiile prețului scăzut al petrolului, desfășurarea unor astfel de proiecte este amânată din cauza ineficienței economice a acestora. În urma aplicării sancțiunilor, companiilor din Uniunea Europeană și din Statele Unite ale Americii li s-a interzis să furnizeze echipamente necesare valorificării resurselor *platformei continentale și să* investească în proiectele din industria petrolieră de pe teritoriul Federației Ruse. Companiile americane nu au mai putut să furnizeze servicii menite să contribuie la modernizarea câmpurilor petroliere și la extragerea țițeiului de șist din zona *arctică* a Rusiei. Conform datelor publicate de către Ministerul Energiei din Federația Rusă, companiile petroliere rusești sunt dependente în mare măsură de software-uri, catalizatori și echipamentele de pompă.

Printre marile companii petroliere care au fost *incluse* în *lista neagră de către Vest se numără*: „Rosneft”, „Gazprom Neft”, „Transneft”, „Chornomornaftogaz”, „Surgutneftegaz” și „Lukoil”. Cel mai mult din cauza sancțiunilor au avut de suferit proiectele existente și colaborările planificate dintre companiile rusești și cele americane sau europene. Cea mai mare companie petrolieră din lume, „ExxonMobil”, s-a retras dintr-un proiect desfășurat împreună cu „Rosneft”, care presupunea explorarea resurselor petroliere în Marea Kara, din nordul Siberiei. Compania anglo-olandeză „Shell” și-a schimbat planurile de dezvoltare a parteneriatului cu „Gazprom Neft” privind extragerea de petrol de șist.

În ciuda apariției acestor obstacole, dezvoltarea industriei petroliere continuă să aibă loc datorită investițiilor mari din partea entităților economice și atragerii de capitaluri străine. Totodată,

marii furnizorii de echipament petrolier pot participa la proiectele inițiate de ruși în Arctica, prin intermediul filialelor ce le dețin în țări, altele decât cele care au introdus sancțiuni împotriva Rusiei.

Întotdeauna, Kremlinul a acordat o atenție deosebită industriei petroliere, dezvoltând relații diplomatice și economice cu alte state. În ultimii ani, din cauza sancțiunilor impuse de către Uniunea Europeană, care au afectat inclusiv industria petrolieră, Federația Rusă este nevoită să își consolideze relațiile cu țări asiatice, precum China și Japonia. Acest lucru permite întărirea poziției Rusiei în această direcție.

Potrivit datelor oferite de Ministerul Energiei din Federația Rusă, în anul 2017, pe teritoriul țării, au fost extrase 546,7 milioane de tone, cu 0,6 milioane tone mai puțin decât în anul 2016 [Grigoriev L., 2018]. O ușoară scădere de (0,1%) a avut loc din cauza îndeplinirii condițiilor stabilite de către OPEC+.

Scăderea prețului petrolului, care a început la mijlocul anului 2014, a determinat Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol (OPEC) și alte 11 state producătoare din afara cartelului, sub conducerea Arabiei Saudite și a Rusiei, să semneze la sfârșitul anului 2016, la Viena, „Declarația de cooperare” sau Acordul OPEC+. Inițial, acordul încheiat presupunea reducerea producției de petrol pe plan global cu 2% în primul trimestru al lui 2017, după care perioada de aplicare a fost prelungită până la finele lui 2018. În anul 2017, oferta excesivă de petrol de pe piața mondială a fost parțial eliminată, în mare parte, datorită eforturilor colective ale țările participante la acordul OPEC+.

Pe termen mediu, cererea mondială de petrol va crește, permițând Federației Ruse să mențină și chiar să mărească cantitatea exportată de țiței. Majorarea cererii de petrol în Est va influența creșterea cantității de țiței exportate din Rusia și dezvoltarea infrastructurii necesare transportului petrolului către această regiune. În același timp, posibilitatea de dezvoltare a sectorului de petrol rusesc depinde în mare măsură de volatilitatea prețului petrolului. Există câțiva factori care pot influența menținerea unui preț relativ scăzut, printre care se numără existența unor rezerve semnificative de țiței de șist în SUA și *încetinirea creșterii economice* din China. În aceste condiții, *desfășurarea* lucrărilor de explorare care necesită investiții mari, precum cele din zona arctică, pot deveni ineficiente din punct de vedere economic. Astfel, principalele regiuni petrolifere din Rusia vor continua să reprezinte baza dezvoltării sectorului petrolier din țară.

Folosirea unor echipamente și utilaje performante ce permit extragerea țițeiului la o adâncime mai mare este absolut indispensabilă pentru menținerea și sporirea competitivității Federației Ruse la nivel mondial. De asemenea, dezvoltarea ulterioară a sectorului petrolier implică finalizarea reformei sistemului de impozitare în acest domeniu, care include o reducere treptată a taxelor pentru exportul petrolului și a produselor petroliere până la anularea totală a acestora. Această reformă va reduce subvențiile acordate sectorului de rafinare a țițeiului și va crea stimulente reale pentru modernizarea acestuia. În ceea ce privește câmpurile petroliere noi, se discută introducerea unei taxe speciale asupra veniturilor suplimentare, cu ajutorul căreia se vor crea condiții necesare pentru investiții. Totodată, este necesară dezvoltarea companiilor producătoare de petrol mici și mijlocii, care pot fi eficiente în zonele cu un randament scăzut de extracție a țițeiului. În Federația Rusă, entităților cu o capacitate de extracție de până la 2,5 milioane de tone de petrol pe an sau mai puțin de 50 000 de barili pe zi le revine 3% din cantitatea totală produsă pe teritoriul țării, în timp ce în Statele Unite ale Americii companiilor petroliere mici și mijlocii, care de-a lungul vremii și-au demonstrat eficacitatea, le revine 46% din cantitatea totală.

Excesul ofertei de țiței față de cererea existentă pe piața mondială a influențat reducerea semnificativă a prețului petrolului la nivel mondial. Factorul principal care a provocat scăderea prețului a fost creșterea producției de petrol de șist în SUA. Pentru țările ale căror venituri depind în mare măsură de exportul de petrol, scăderea prețului țițeiului crește motivația de a mări cota de piață: majorarea cantității exportate poate compensa, cel puțin parțial, reducerea veniturilor ca urmare a scăderii prețurilor.

În ciuda micșorării prețului petrolului și a sancțiunilor economice introduse de către SUA și UE, în Federația Rusă producția de țiței și-a menținut o evoluție pozitivă. De asemenea, schimbările în sistemul fiscal au stimulat dezvoltarea unor noi zone de extracție. Aceste noi câmpuri petroliere

se află în regiuni cu o infrastructură slab dezvoltată, fapt ce implică creșterea costurilor operaționale și a celor de transport. Rezultatele obținute în anul 2016 au accentuat efectele pozitive ale reformei fiscale din sectorul petrolier. În conformitate cu aceasta, taxa pentru exportul petrolului și al produselor petroliere a scăzut de la 59% în anul 2014, ajungând la 30% în 2017.

În contextul volatilității prețului petrolului și sancțiunilor tehnologice, extragerea țițeiului la adâncimi mari capătă o importanță deosebită, oferind un avantaj competitiv. Coeficientul de extracție a petrolului (oil recovery factor) reprezintă raportul dintre rezervele recuperabile și rezervele geologice totale. În Federația Rusă, acest indicator este de doar 28%, mult mai scăzut decât media mondială. De exemplu, în SUA acest coeficient se încadrează în intervalul 35-43%, iar în Norvegia este de 46%.

Analiza dinamicii exportului de petrol rusesc atestă faptul că în urma aplicării reformei fiscale în domeniul petrolier a crescut cantitatea de țiței vândută și transportată către alte țări. Ponderea exporturilor de petrol și produse petroliere în cantitatea totală produsă de țiței a ajuns de la 47,7% în anul 1990, la 74,7% în anul 2016. Această creștere are legătură nu numai cu majorarea volumului absolut al exporturilor, dar și cu reducerea semnificativă a consumului intern de petrol, ca urmare a trecerii *Rusiei la economia de piață*, a utilizării mai eficiente a resurselor și înlocuirii produselor petroliere cu gaz natural.

Analiza SWOT a sectorului petrolier din Federația Rusă

Puncte tari: Teritoriul imens al Federației Ruse este extrem de bogat în zăcăminte naturale, fapt ce îi permite țării să dețină rezerve de țiței și să se afle printre marii producători de petrol ai lumii. Experiența acumulată, în special în perioada sovietică, în domeniul explorării și rafinării petrolului a permis Rusiei să se mențină de-a lungul vremii în topul statelor exportatoare de țiței la nivel mondial. Rusia, fiind amplasată pe două continente, exportă petrol atât în Europa, cât și în Asia. Dependenta unor state față de țițeiul rusesc este folosită de Federația Rusă drept armă *politică*, influențând procesul de luare a deciziilor. În prezent, principala sursă de valută străină a marii puteri o reprezintă exporturile de petrol și gaze naturale. Sectorul energetic a fost și continuă să fie pilonul de bază al economiei țării, scopul principal al acestuia fiind deservirea funcționării altor ramuri industriale.

Oportunități: Explorarea și exploatarea zăcămintelor de petrol pe platforma continentală a Rusiei, dar și dezvoltarea în adâncime a sondelor petroliere deja existente vor permite extragerea unei cantități mai mari de țiței. Utilizarea tehnologiilor moderne poate contribui la creșterea eficienței și la micșorarea costurilor de producție. Posibilitatea de rafinare și stocare a unei capacități mai mari de țiței va întări poziția țării în lume.

Puncte slabe: Condițiile climaterice aspre din Arctica și Orientul Îndepărtat Rus implică costuri mari de extracție a țițeiului. Pentru a fi comercializat, petrolul trebuie transportat către centrele urbane. Lipsa ori existența unei infrastructuri slab dezvoltate împiedică buna desfășurare a activităților logistice. Volatilitatea prețului petrolului descurajează companiile să facă investiții masive în această zonă. **De asemenea, tranzitarea teritoriului Ucrainei și Republicii Belarus creează obstacole în distribuția țițeiului pe piețele din Europa.**

Riscuri: Competiția globală ce se află în continuă creștere și existența conflictelor politice dintre Federația Rusă și Occident pot avea drept consecință reorientarea țărilor membre UE către alți furnizori de petrol.

2. INDUSTRIA PETROLULUI ÎN ROMÂNIA

Deși industria petrolieră din România are o tradiție de peste un secol și jumătate, calitățile „aurului negru” au început să fie valorificate în spațiul românesc cu mult timp înainte. Vreme îndelungată, acesta a fost utilizat în scopuri terapeutice sau pentru iluminatul curților boierești și încălzirea caselor. În Evul Mediu, era intens folosit lichidul vâcos, negru sau brun-închis care se obținea în urma expunerii țițeiului la soare. Tocmai de aceea, în documentele medievale românești, este întâlnit termenul de „păcură” și nu cel de „petrol”. Denumirea de „păcură” provine de la cuvântul latinesc „picula” [Avram L., Felecan N., 2015, p. 673] și demonstrează că în spațiul

românesc petrolul a început să fie folosit încă din perioada geto-dacică. Primul astfel de document, în care este menționat satul „Lăcăcești pe Tazlăul Sărat, în dreptul păcurei”, datează din anul 1440 [Buzatu Gh., 2009, p. 25]. Acesta a fost întocmit în timpul domniei asociate dintre Iliăș I și Ștefan al-II-lea ai Moldovei. Prezența zăcămintelor de petrol în zona Moldovei a mai fost semnalată în anul 1646 de către călugărul Bandini [Buzatu Gh., 2009, p. 25]. Mai târziu, Dimitrie Cantemir în cartea „Descrierea Moldovei” a subliniat următoarele: „În Tazlăul Sărat, aproape de satul Moinești, în ținutul Bacăului, țâșnește dintr-un izvor păcură amestecată cu apă, pe care țaranii noștri au obicei de o folosesc la unsul osiilor de la căruțe; ei zic că este mult mai bună pentru nevoile casei decât rășina pe care o scot din copaci, dar numai dacă este deosebită de apă” [Cantemir D., 2016]. De asemenea, într-un document scris din Țara Românească întocmit în anul 1517, se amintește locul numit „la Păcuri” [Ivănuș Gh., Ștefănescu I., Mocuța Șt.-Tr., Stirimin Șt. N., Coloja M. P., 2004, p. 49]. Acesta era unul dintre punctele care delimita localitatea Secăreni (azi Țința, județul Prahova).

Pe lângă petrolul utilizat pe teritoriul țării, la mijlocul secolului al XIX-lea, din spațiul românesc, erau exportate cantități semnificative de petrol și în alte state. Printre acestea se evidențiau Imperiul Austriac și Imperiul Rus. În aceeași perioadă, a început să se răspândească la scară largă utilizarea petrolului lampant. În anul 1857 a început să funcționeze, lângă Ploiești, prima rafinărie din lume [Buzatu Gh., 2009, p. 27]. Datorită faptului că această rafinărie a avut capacitatea de a substitui în totalitate uleiul de rapiță, Bucureștiul a devenit, în același an, primul oraș din lume iluminat public cu țitei distilat. Tot în 1857, pe teritoriul Țărilor Române s-au produs 275 tone de țitei, cifră datorită căreia România a devenit prima țară din lume oficial înregistrată în statisticile internaționale a producției de petrol [Năstase G., 2015, p. 275]. De aceea, se poate afirma cu certitudine că premierele petroliere enumerate mai sus includ *România* în rândul statelor care au deschis drumuri noi în domeniul energetic. Aceste inovații au contribuit considerabil la evoluția și dezvoltarea societății umane.

Cu toate acestea, în spațiul românesc mijloacele și metodele folosite pentru extragerea petrolului au rămas aceleași încă mult timp. Țiteiul a continuat să fie extras într-un mod rudimentar, fapt ce a împiedicat producerea unei cantități de petrol mai mari și modernizarea industriei petroliere. Lipsa de investiții în domeniu și numărul insuficient de angajați înalt calificați au influențat negativ progresul. Astfel, țiteiul românesc a început să își piardă din popularitate pe piețele din Europa. Din cauza lipsei de capitaluri autohtone, industria petrolieră din România a ajuns să se confrunte cu grave probleme. Ca să rezolve dificultățile apărute, în anul 1895 conducerea țării a decis să permită străinilor efectuarea de investiții în domeniul petrolier [Năstase G., 2015, p. 276]. Odată cu aprobarea „Legii minelor”, a început o nouă fază de evoluție pentru domeniul energetic din România. Ca urmare a acestei decizii au apărut mari societăți petroliere cu finanțare străină. Pionier în această direcție a fost societatea „Steaua Română”, care mai târziu a ajuns printre cele mai mari întreprinderi capitaliste din țară. Inițial „Steaua Română” a aparținut Băncii ungare pentru comerț și industrie, după care întreprinderea a fost preluată de Deutsche Bank [Buzatu Gh., 2011, p. 88].

Exemplul nemților a fost urmat în scurt timp de către alte grupuri străine. După „Steaua Română”, în industria petrolieră au început să apară și alte întreprinderi de succes. Trusturile transnaționale sau băncile americane, britanice, olandeze și franceze și-au înființat, de asemenea, filiale pe teritoriul României. Printre acestea s-au evidențiat societățile „Româno-Americană”, deținută de „Standard Oil Co.”, „Astra Română”, subsidiara companiei anglo-olandeze „Royal Dutch Shell” și „Aquila Franco-Română”, ce aparținea grupul bancar francez *Rothschild* [Năstase G., 2015, p. 276]. Într-un timp foarte scurt, investitorii străini au ajuns să dețină majoritatea câmpurilor petroliere private din România. Schimbările din domeniul petrolier au impulsivat creșterea producției „aurului negru” pe teritoriul românesc; astfel, de la 80.000 tone extrase în anul 1895 s-a ajuns la aproximativ 1,9 milioane tone în 1913. În același an, toată cantitatea extrasă de țitei a fost prelucrată pe teritoriul țării în 68 de rafinării. Cele mai multe rafinării mari aparțineau societăților petroliere cu capital străin.

Datorită producției și exportului de țiței, în perioada 1857-1900, România s-a situat pe locul trei în rândul țărilor producătoare de petrol din Europa, iar în anii 1935-1936 a ocupat locul patru în topul mondial al statelor producătoare de petrol, fiind depășită doar de SUA, Rusia și Venezuela [Eichholtz D., 2006, p. 26]. În anul 1936 s-au extras aproximativ 8,7 milioane tone de țiței. Această cantitate a reprezentat cea mai mare producție de petrol din perioada interbelică. Însă recordul a fost atins peste câteva decenii, în perioada 1975-1977. Pe parcursul fiecăruia dintre cei trei ani cantitatea de țiței extrasă și rafinată a depășit 15 milioane tone [Avram L., Calcan Gh., 2013, p. 981].

În timpul celor două războaie mondiale, câmpurile petroliere din România au reprezentat unul dintre principalele obiective strategice ale Germaniei. În anul 1916, pentru a nu permite nemților să utilizeze petrolul românesc, inginerii britanici cu acordul autorităților române au distrus, aruncând în aer, aproximativ 800.000 tone de țiței și 70 de rafinării [Yergin D., 1991, p. 181] din județul Prahova. De asemenea, în cadrul operațiunii militare „Tidal Wave” din anul 1943, au fost bombardate rafinăriile din Ploiești, dar de această dată de către forțele aeriene americane. În urma acțiunilor militare desfășurate în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, *industria petrolieră din România a fost distrusă în proporție de 50%. În perioada anilor 1945-1956, au funcționat întreprinderi mixte sovieto-române, numite sovromuri. Acestea au fost înființate pentru ca România să poată restitui datoriile pe care le avea față de Uniunea Sovietică. Sovromurile au vizat cele mai importante domenii ale economiei românești, Sovrompetrol preluând în mare parte industria petrolieră din țară. După naționalizarea din 1948, companiile românești din acest domeniu nu au mai avut acces la tehnologia și capitalul din Vest timp de 20 de ani. Din cauza faptului că nici în perioada următoare nu a fost posibil importul de tehnologie performantă, România nu a reușit să țină pasul cu alte țări producătoare de petrol. Odată cu trecerea timpului, decalajul față de lumea industrializată a continuat să se evidențieze tot mai mult. După ce producția de țiței a atins un vârf neegalat în perioada 1975-1977, aceasta a intrat într-un declin continuu.*

Odată cu dezvoltarea industriei petroliere, au început să apară diverse dificultăți legate de transportul și depozitarea „aurului negru”. Pornind de la recipientele de lemn în care era păstrat țițeiul, s-a ajuns la rezervoare din metal și zone special amenajate în porturile din Constanța, Brăila și Giurgiu. Până în anul 1914, au fost găsite soluții pentru majoritatea problemelor legate de activitățile logistice. Însă nu toate ideile au reușit să fie puse în practică, deoarece a început Primul Război Mondial. Unele schimbări au avut loc abia în perioada interbelică. S-a luat în calcul construirea unor conducte care să faciliteze transportul petrolului din Prahova, până la Dunăre și Marea Neagră. Înainte de anul 1914, au început să se facă cercetările și analizele necesare. Inginerul Anghel Saligny a adus argumente în sprijinul folosirii conductelor ca modalitate de transport a țițeiului. El a proiectat prima conductă, care a fost dată în folosință în anul 1919. Aceasta lega rafinăria de lângă localitatea Băicoi de portul Constanța.

Dintre regiunile în care se producea petrol s-a evidențiat zona Prahovei. Ploieștiul, fiind localitatea unde existau numeroase zăcăminte și de unde se extrăgea cea mai mare cantitate de țiței din România, a fost supranumit „Capitala aurului negru”. În anul 1936, pe teritoriul României, funcționau 55 de rafinării [Avram L., Calcan Gh., 2013, p. 981]. Majoritatea acestora erau localizate în Ploiești sau în apropierea orașului. Chiar dacă după cel de al Doilea Război Mondial, industria petrolieră s-a dezvoltat și în alte regiuni ale țării, și în prezent Ploieștiul/județul Prahova continuă să aibă un statut aparte și să atragă cele mai multe investiții străine în acest domeniu.

România, țara cu o strălucită istorie în domeniul petrolier, în prezent nu se mai află printre liderii mondiali, precum a fost în perioada interbelică. La nivel european însă, a reușit să se mențină în top, fiind unul dintre principalele state producătoare de petrol de pe bătrânul continent. Ca urmare a declinului natural al zăcămintelor, producția de petrol s-a diminuat constant în ultima perioadă, influențând creșterea importurilor. Chiar dacă pe teritoriul țării există peste 400 de câmpuri petroliere și aproximativ 13.000 de sonde active [O imagine de ansamblu asupra redevențelor și impozitelor similare. Sectorul upstream de petrol și gaze natural în Europa, 2017], ratele de producție per sondă sunt mai mici comparativ cu alte state europene [Dudău R., 2014, p. 8]. Descoperirile rezervelor noi de țiței din ultimele trei decenii pot fi catalogate drept modeste,

exceptând unele studii ce se efectuează în regiunea Mării Negre. Cu toate acestea, România are potențialul indispensabil pentru a beneficia de progresul tehnologic și a dezvolta sustenabil noi surse de zăcăminte naturale. Condițiile existente și posibilitatea de a-și desfășura activitatea pe teritoriul României, au atras investiții din partea unor mari companii petroliere ale lumii, precum OMW (Austrian Mineral Oil Administration), „KazMunayGas”, „Lukoil” etc. Pe termen lung majorarea cantității de petrol extrase se poate efectua explorându-se intens zonele de adâncime, cele onshore cu geologie complicată și a zăcămintelor offshore din zona Mării Negre.

Industria petrolului reprezintă *un pilon esențial* al economiei românești. Acest sector generează bunăstare pentru întreaga societate, contribuind semnificativ la creșterea produsului intern brut. Industria națională de extracție a petrolului angajează forță de muncă bine plătită, investește în modernizarea infrastructurii, importă tehnologie, know-how tehnic și managerial. Salariile încasate de angajații din toate subsectoarele energetice sunt mai mari decât media pe economie. În conformitate cu datele oferite de Institutul Național de Statistică (INS) pentru luna martie 2018, salariul mediu net în industria extractivă a petrolului brut și gazelor naturale este de 5083 lei românești, în timp ce salariul mediu pe economie este de 2704 lei [Câștigurile salariale pe diviziuni CAEN]. Conform celor expuse mai sus, se poate afirma cu certitudine că industria petrolieră crește nivelul de trai și sporește competitivitatea economică a țării, iar taxele și impozitele plătite la bugetul de stat contribuie la dezvoltarea mai multor sectoare economice din țară.

Sectorul petrolier generează un număr substanțial de locuri de muncă, pe lângă ingineri fiind nevoie și de oameni de știință, juriști, contabili, șoferi, casieri etc. La sfârșitul anului 2016, INS a raportat un număr de 8.449.000 de persoane încadrate pe piața forței de muncă din România, dintre care 17.220 de angajați activează în industria națională de extracție a petrolului și gazelor, iar 3.658 de angajați în industria de prelucrare a țițeiului [Anuarul statistic al României 2017 - Serii de timp]. Însă numărul celor ce lucrează în domeniul petrolier este mult mai mare. Analiza făcută de INS nu cuprinde diverse tipuri de servicii conexe, precum construcția infrastructurii necesare pentru extracția și transportul țițeiului. Conform datelor publicate de *compania de audit și consultanță* „Deloitte”, în comparație cu alte țări membre ale UE, România are cel mai mare număr de angajați în sectorul upstream de petrol și gaze naturale. Dintr-un total de 77.900 de angajați din toate țările europene, în România își desfășoară activitatea 25.600 de persoane [O imagine de ansamblu asupra redevențelor și impozitelor similare. Sectorul upstream de petrol și gaze natural în Europa, 2017].

Analiza SWOT a sectorul petrolier din România

Avantaje competitive: Cu o istorie de peste 15 decenii în extracția și prelucrarea industrială a țițeiului, sectorul petrolier din România deține personal calificat în domeniu, patru rafinării funcționale cu o capacitate mare de producție, un sistem național complex de transport al petrolului, expertiză tehnică și experiență. Cele enumerate mai sus, împreună cu piața liberă a produselor petroliere din țară au atras companii de prestigiu internațional. Folosind utilaje și echipamente de ultimă generație în activitățile de explorare, exploatare și producție pe care le desfășoară, acestea contribuie la modernizarea industriei petroliere din România.

Oportunități: Investițiile străine, importul de tehnologie și acordarea unor facilități fiscale pentru resursele naturale aflate în fază finală de exploatare pot contribui la majorarea capacității de prelucrare a rafinăriilor din țară. De asemenea, în urma amplificării activităților de explorare a zăcămintelor naturale în domeniul offshore și onshore, se poate majora cantitatea de petrol brut extras. Ansamblul de conducte magistrale din România permite dezvoltarea unui coridor, folosit pentru transportul produselor petroliere din est spre vest. Este posibilă și interconexiunea sistemului de transport a țițeiului din România la nivel regional. Interconectarea cu țările vecine va facilita transportul petrolului brut de la Marea Neagră spre unitățile de rafinare din UE.

Deficiențe: Chiar dacă România deține rezerve de țiței, majoritatea zăcămintelor sunt mature, ratele de producție per sondă fiind mai mici în comparație cu alte state competitori [O imagine de ansamblu asupra redevențelor și impozitelor similare. Sectorul upstream de petrol și gaze natural în Europa, 2017]. Câmpurile petroliere din țară au un puternic grad de fragmentare, pentru identificarea unor noi rezerve fiind necesare foraje la adâncimi mari. Reducerea activității de

cercetare este afectată de lipsa unui institut național în sectorul petrolier și existența pe glob a unor state bogate în resurse naturale, pe teritoriul cărora este mai rentabil să se efectueze astfel de studii. Deși mai multe companii străine fac investiții în domeniul petrolier din România, acestea nu acoperă necesitățile de finanțare existente pentru modernizarea în totalitate a acestui sector. Din cauza gradului de utilizare a Sistemului Național de Transport al petrolului (S.N.T.), care se află în constantă scădere și dependenței companiei „Conpet” de un număr redus de utilizatori, numărul conductelor ce trebuie introduse în conservare este în continuă creștere. Astfel, acest fapt conduce în timp la deteriorarea și la scăderea eficienței întregului sistem.

Riscuri: Efectuarea unui număr redus de cercetări afectează descoperirea unor noi zăcăminte de țiței. Reglementările neclare, volatilitatea și lipsa de predictibilitate pe termen lung a cadrului fiscal și legislativ pot reduce interesul de a investi în domeniu. Deciziile strategice ale partenerilor de afaceri ai „Conpet” de a reduce cantitatea de materie primă importată folosind infrastructura companiei sau restrângerea activității rafinării din România pot influența și în viitor micșorarea volumului de țiței transportat prin S.N.T.

BIBLIOGRAFIE:

Cărți:

1. *Anuarul statistic al României - Serii de timp 2017*. Institutul Național de Statistică, 2018
2. Buzatu Gh., *A History of Romanian Oil Vol I.*, Editura Mica Valahie, București, 2011.
3. Buzatu Gh., *O istorie a petrolului românesc*. Casa Editorială Demiurg, Iași, 2009.
4. Cantemir D., *Descrierea Moldovei*, Editura My Ebook, București, 2016.
5. Eichholtz D., *Krieg um Öl: Ein Erdölimperium als deutsches Kriegsziel (1938-1943)*, Leipziger Universitätsverlag, 2006.
6. Ivănuș Gh., Ștefănescu I., Mocuța Șt.-Tr., Stirimin Șt. N., Coloja M. P., *Industria petrolului în România*, Editura AGIR, București, 2004.
7. Yergin D., *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money and Power*, Editura Simon & Schuster, Free Press, New York, 1991.

Articole:

1. Avram, L., Calcan Gh., *Industria petrolieră și reprezentanții acesteia în spațiul public ploieștean. Numele și numirea: instituții și străzi în „Numele și numirea. Actele Conferinței Internaționale de Onomastică. Ediția a II-a: Onomastica din spațiul public actual”*, Baia Mare, 9-11 mai 2013, Editura Mega, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2013.
2. Avram L., Felecan N., *Termeni din domeniul petrolului și reflexele lor în onomastică*, Editura Mega, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2015.
3. Dudău R., Raport pentru Federația Patronală Petrol și Gaze. *Industria petrolului și gazului în România: tradiție și oportunitate strategică*, 2014.
4. Grigoriev L., *Industria petrolieră: rezultatele anului 2017 și perspective* în Buletinul energetic ianuarie 2018. Centrul Analitic din cadrul Guvernului Federației Ruse, 2018. (rus. Григорьев Л., *Нефтяная отрасль: итоги 2017 года и краткосрочные перспективы*. Энергетический бюллетень январь 2018. Аналитический центр при Правительстве Российской Федерации).
5. Kuzmichev A., *Istoria industriei petroliere a Rusiei* în „Energia și industria Rusiei”, nr. 7, 2003. (rus. Кузьмичев А., *История нефти в России*. Газета „Энергетика и промышленность России”).
6. Năstase G., *Creativitate și progres în industria petrolieră din România* în „Conferința științifică internațională «Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii»”, Culegere de articole selectivă, volumul I, Editura ASEM, Chișinău, 2015.

CONCEPTUL DE CALITATE TOTALĂ ÎN MANAGEMENTUL ECOLOGIC ȘI ECO-EFICIENȚA

MIHAELA DIANA OANCEA NEGESCU¹
ȘTEFAN-GABRIEL BURCEA²
RALUCA GEORGESCU³
CONSTANTIN CONSTANTINESCU⁴

Abstract

The application of total quality management systems, whatever their nature, must take into account the requirements of compliance with environmental quality. And in ecology management there are several methods that can be successfully applied. Through this paper we aim to address the concept of total quality through the perspective of ecological efficiency. The research method involved identifying the bibliographic resources that address this field, from a theoretical point of view, but also the identification of practical situations that allowed the implementation of such strategies. The importance of the approaches has led us to narrow our research area and limit it to the field of tourism units. Finally, we identified four key steps that enable effective integration of eco-management.

Key words: *eco-efficiency, ecological management, total quality.*

JEL CLASIFICATION: Q01, L15.

INTRODUCERE

În concepția unor recunoscuți manageri - calitatea reprezintă cea mai buna poliță de asigurare a fidelității clienților și de câștigare a altora noi, cea mai eficace apărare contra concurenței străine, și singura cale de dezvoltare și de permanentizare a câștigurilor [8].

Aplicarea managementului calității totale în ecoturism trebuie să țină cont și de cerințele de respectare a calității mediului [2]. Și în acest domeniu există mai multe metode care pot fi aplicate cu succes [1].

Managementul calității Eco turistice presupune mai multe direcții de acțiune, și anume:

- Cunoașterea detaliată a preferințelor și motivațiilor clienților;
- Aplicarea calității pornește de la calitatea resurselor turistice, a materiilor prime, amenajărilor turistice, a pregătirii profesionale;
- Calitatea nu se referă la un anumit serviciu sau produs turistic, ci include toate serviciile oferite de o firmă;
- Realizarea calității totale în ecoturism se sprijină foarte mult pe factorul uman, care trebuie să aibă și o cultură și informare pe probleme de mediu;
- Existența unei funcțiuni turistice pentru orice localitate turistică sau a oricăror produse turistice de înalt nivel impune existența unor servicii publice de calitate;
- Promovarea performanțelor realizate de anumite societăți de turism care s-au făcut cunoscute prin calitatea serviciilor pentru a influența aplicarea unui management similar și în alte societăți similare;
- Permanentizarea acțiunilor realizate performant din prima etapă, fără reveniri ulterioare, și etapizarea procesului de modernizare pentru a realiza un progres evident.

Realizarea cadrului de impulsione a aplicării managementului Eco turistic a început în deceniul opt al secolului nostru în țările puternic industrializate - grupul G7, prin instituirea

¹ Conf. univ. dr., Academia de Studii Economice din București, Piața Romană nr. 6, Sector 1, București, Tel./fax +40213191900, www.ase.ro, e-mail: mnegescu@yahoo.com

² Lect. univ. dr., Academia de Studii Economice din București, Piața Romană nr. 6, Sector 1, București, Tel./fax +40213191900, www.ase.ro, e-mail: stafanel_burcea@yahoo.com

³ Drd., Academia de Studii Economice din București, Piața Romană nr. 6, Sector 1, București, Tel./fax +40213191900, www.ase.ro, e-mail: mnegescu@yahoo.com

⁴ Drd., Academia de Studii Economice din București, Piața Romană nr. 6, Sector 1, București, Tel./fax +40213191900, www.ase.ro, e-mail: constant.constantinescu@gmail.com

premiului național Baldrige cu aplicabilitate în sfera producției de bunuri, a serviciilor și în industria mică. Acest premiu are la bază șapte criterii de performanță și s-a aplicat prima oară în S.U.A [4].

O mare importanță se acordă orientării bunurilor și a serviciilor către client și nivelul de satisfacere a acestuia, productivității muncii, elemente pentru care se poate acorda un maxim de 1300 de puncte. Pe măsura diversificării serviciilor turistice, aceste criterii au început să fie aplicate și domeniului turistic, începutul fiind făcut de o unitate hotelieră americană.

- Scopul instituirii acestui premiu este acela de a asigura satisfacerea clientului în raport cu concurența, păstrarea pe termen lung a clientului, ridicarea cotei pe piață [5];
- Progresul firmei care va fi asigurat prin calitatea serviciilor oferite, îmbunătățirea productivității, reducerea/eliminarea pierderilor, modernizarea serviciilor.

Pe baza unor analize economice efectuate de diferiți cercetători în probleme de management au rezultat câteva etape necesare în vederea punerii în practică a managementului Eco turistic [7][9][10].

Acceptarea rapidă a schimbării. Sub acest aspect este necesară mai întâi înțelegerea celor trei componente ale dezvoltării durabile: creșterea economică, protecția mediului și bunăstarea socială. Integrarea acestora într-o strategie necesită o schimbare în modul de gândire. Este necesară trecerea de la conceptul vechi de independentă la un nou concept al interdependenței. Dacă până acum fiecare sector al societății a avut propriile pârghii în scopul protecției mediului, interdependența semnifică în plus dialogul, consensul și cooperarea. De exemplu, guvernul poate să emită legi și regulamente mai eficiente atunci când consultă comunitatea de mediu și cea a industriei ospitalității în legătură cu obstacolele și stimulentele pentru progres.

Realizarea unei noi culturi de firmă. În afară de trecerea la noul concept de interdependență este necesară schimbarea culturală chiar în interiorul fiecărei organizații. Imperativă pentru proces este integrarea deciziilor în ceea ce privește afacerile și mediul. Este necesară astfel luarea în considerare atât a impactului de mediu și social al deciziilor, precum și impactul economic al investiției legate de mediu.

Susținerea acțiunilor voluntare. Din acest punct de vedere, este larg acceptată ideea conform căreia stilul curent al reglementărilor și legislației țării noastre nu poate să conducă spre durabilitate. Este necesar să se urmărească abordări alternative în vederea fixării de obiective și atingerea unor niveluri mai mari. Aceasta se traduce prin stimulente economice puternice pentru afaceri pentru a preveni în mod voluntar poluarea. Vor fi necesare întotdeauna legi și regulamente pentru a atinge performanțe bazate pe obiective și ținte. Totuși, „Stimulentele de piață și economice vorbesc mai bine limbajul afacerilor”.

Strategie de eco-eficiență. Se poate proiecta nu numai pentru mediu, dar și pentru avantaje economice și echitate socială, pentru „Eco-eficiență”. Este necesară o reevaluare a ciclului de viață al produselor, de la faza de materie primă și până la produsul final și deșeurile care se aruncă după utilizare. Este necesară evaluarea procesului de „cum” să se producă, precum și a celui de „ce” să se producă. Eco-eficiența ține cont de conținutul total de intrări: energie, combustibil sau utilități consumate în timpul ciclului de viață al produsului.

Obiectivul este să se identifice părțile de proces ce au cea mai mare intensitate a resurselor și apoi să se reproiecteze produsul pentru a obține economii importante de energie. Este necesar totodată să se ia în considerare mai degrabă funcțiunea produsului decât produsul în sine. Eco-eficiența, în locul „atenționării cumpărătorului”, solicită împărțirea responsabilităților pentru valoarea și funcționalitatea produsului între producători și consumatori. Totodată, este examinată valoarea pe care produsul o oferă consumatorilor și societății.

Realizarea oportunităților pentru creștere. Pe măsură ce se urmărește să se ajungă la durabilitate, managerii trebuie să fie atenți la schimbările nevoilor indivizilor și ale societății pentru calitatea mediului înconjurător.

Investiții directe în creativitate. Tehnologia este cea mai mare contribuție pe care industria o poate face pentru dezvoltarea durabilă. Fundamentul cu cel mai mare succes este deci inovarea. Este

necesar, deci, să se creeze tehnologii mai curate, procese mai eficiente, produse alternative, eco-eficiente. Responsabilitățile fiecărei firme vor fi de a căuta tehnologii alternative, bazate pe resurse mai puține, de a maximiza eficiența, de a conduce la rezidiri mai puține etc.

Recompensarea competitivă a angajaților. O etică puternică a mediului înconjurător își are rădăcina, în primul rând, printre angajați, apoi se extinde în strategia afacerii și în cultura firmei. Afacerile trebuie să încurajeze și recompenseze angajații, iar când o asemenea acțiune este valorizată, tot mai mulți vor încerca să procedeze la fel. Facilitățile de producție atrag adesea localnicii, care sunt interesați în bunăstarea economică, socială și de mediu a regiunii. Schimbări substanțiale au loc atunci când acești angajați acționează asupra valorilor lor și își asumă rolul de campioni. Dacă li se acordă sprijin și recunoaștere ei pot influența mult schimbările din cultura firmei.

Afacerile, mediul economic, cel social și mediul existențial al omenirii intră, sub o formă sau alta în ecuația eco-business-ului.

Conceptul de eco-business reprezintă o noțiune complexă ce acoperă o sferă largă de acțiuni. Este vorba, pe de o parte, de ansamblul bunurilor și serviciilor ecologice, mai mult sau mai puțin performante, iar pe de altă parte, de întreaga activitate care se desfășoară la nivelul producției, comercializării consumului în toate sectoarele activității economice, în cadrul cărora aspectele privind protecția mediului fac parte integrantă din deciziile privind dezvoltarea economică în ansamblu.

Conceptul de eco-business implică ansamblul bunurilor și serviciilor ecologice și eco-eficiente în contextul promovării unor mecanisme și instrumente de implementare cum sunt: ecologia industrială, sisteme de gestiune a mediului, stimulente economice, acțiuni de finanțare, acorduri bi- și multilaterale privind protecția mediului etc [3].

Materializarea eco-business-ului este reprezentată de rezultate coeficienți, respectiv piața bunurilor și serviciilor de protecția mediului.

Pentru asigurarea protecției mediului și a viețuitoarelor, societatea utilizează diferite instrumente de intervenție, cunoscute în limbajul tehnic de specialitate drept bunuri și servicii ecologice. În decursul timpului, acestea au circulat și sub alte denumiri cum ar fi: tehnici și tehnologii antipoluante sau de combatere a poluării, enotehnici sau Eco tehnologii, tehnici și echipamente de protecție a mediului, tehnici și tehnologii „raționale” de protecție a mediului, tehnici și tehnologii „curate”, de protecție, „producție curată”, produse „verzi”, coproduse etc. Alături de alte mijloace de implementare cum sunt ecologia industrială, sistemele de gestiune a mediului, finanțarea acțiunilor de protecție a mediului etc., bunurile și serviciile ecologice constituie aspecte ale business-ului ecologic.

Dacă în trecut existau tehnici cu caracter curativ, cunoscute sub denumirea de tehnici de supraveghere și control al poluării („enede-of-pipe”), în prezent s-a ajuns la cele mai evaluate tehnici care acționează asupra sursei de poluare, ducând la eliminarea sa din start. Acestea sunt cele mai performante mijloace de protecție denumite enotehnici sau Eco tehnologii „raționale” sau „curate” de producție sau producție nepoluantă. Aceste performante privesc atât protecția cât și eco-eficiența producției.

Conform organizațiilor specializate din cadrul O.N.U., noțiunea de “ bunuri și servicii ecologice” însumează ansamblul tehnologiilor și serviciilor ce permit protecția mediului. Protecția este împărțită în patru domenii distincte, protecția apei, gestiunea deșeurilor, controlul calității aerului și alte aspecte (îmbunătățirea solului, eliminarea zgomotului și o categorie de servicii de protecție a mediului) . Conform studiilor din cadrul Uniunii Europene se disting trei categorii, și anume : servicii cu caracter ecologic, echipamente și tehnici de combatere a poluării, alte bunuri denumite “ produse verzi”.

Utilizarea acestor tehnici chiar asupra sursei de poluare, încă din prima fază a ciclului de producție, permite obținerea unor producții și produse mai “curate”, împiedicând producerea poluării și sporind eficiența resurselor materiale.

În prezent bunurile și serviciile ecologice se împart în două categorii.

a) bunuri si servicii cu caracter antipoluant ce intervin în contracararea si reducerea deșeurilor, emisiilor poluante, a degradării apelor, aerului. Se materializează în echipamente si tehnologii de supraveghere si control „enede-of-pipe”;

b) bunuri si servicii de protecție a mediului, ce acționează asupra sursei de poluare începând de la materii prime si până la depozitare si eliminarea deșeurilor. Sunt cunoscute ca enotehnici sau Eco tehnologii „curate” de producție.

Identificarea etotehnicilor si Eco tehnologiilor performante care susțin „producția curată” trebuie să tina cont de următoarele criteriile:

- eficiența sporită în utilizarea energiei si materiilor prime;
- reducerea si eliminarea deșeurilor periculoase si a altor poluanți ai mediului;
- reducerea si eliminarea substanțelor chimice toxice;
- reducerea expunerii la pericole ocupaționale (loc de muncă);
- obținerea de produse eficiente si compatibile cu mediul.

Conform conferinței de la Varșovia, din octombrie 1994, „producția curată” reprimat „aplicarea continuă a unei strategii preventive de protecție a mediului, integrată procesului de producție si la nivelul produselor, în vederea reducerii riscurilor umane si ecologice”.

Astfel, procesul de producție este orientat spre conservarea resurselor, eliminarea substanțelor toxice, reducerea deșeurilor etc., iar la nivelul produselor strategia se axează pe reducerea impactului ecologic de-a lungul ciclului de viață.

O necesitate a implementării dezvoltării durabile impune în prezent punerea accentului pe sporirea cunoștințelor în ansamblu asupra conceptului de producție curată, precum si răspândirea lor în întreaga lume.

Totodată, promovarea acestor concepte implică o însemnătate ridicată, acordată atât activităților de cercetare-dezvoltare, cât si aspectelor calitative, respective o sporire a eficienței producției.

Sporirea eco-eficienței este materializarea unui demers global de calitate [6]. Astfel, din managementul global al produsului si analiza sa funcțională trebuie să facă parte atât o monitorizare si un control care să determine contracararea efectelor perturbatoare echilibrului ecologic, cât si o strategie preventivă si protectivă.

Principiul coeficienței reprezintă „o rată performanta de ghidare a întreprinzătorului în rolul său din societate, măsoară simultan, efortul de minimizare a sarcinii ecologice si cel de maximizare a valorii economice pe care întreprinderea își permite să o producă, iar salariații săi își permit să o plătească” [4].

Eco-eficiența nu are o limită, ci acționează în funcție de inovație de valorificarea superioară a producției, de instrumente de politică economică etc.

Caracterizarea eco-eficienței presupune însă si calități manageriale cum ar fi clarviziunea si ingeniozitatea, resurse tehnologice, stimulente financiare etc.

În 1993, eficiența a fost definită ca: „realizarea bunurilor si serviciilor la un preț care să răspundă nevoilor indivizilor, procurându-le o calitate corespunzătoare a vieții, cu un impact ecologic si consum de produse redus pe întreg ciclul de viață, la nivel care să nu vină în contradicție cu capacitatea de suportabilitate a Terrei”.

Un beneficiu colectiv mai mare decât suma beneficiilor individuale ale fiecărei entități este mai valoros, chiar dacă performanțele sunt individual optimizate. Dintre tipurile de acțiune managerială au fost selecționate doar cele care pot include si aspecte ale conservării si protecției mediului înconjurător.

Sub acest aspect sunt prezentate, spre exemplu, problema premiului Baldrige, schema de analiză cunoscută sub numele de Roata lui Deming, diagrama cauză-efect etc.

O primă metodă presupune analizei [7], cunoscută sub numele de „Roata lui Deming” (Figura 1) care se sprijină pe patru elemente de bază:

- P – asigurarea planificării ();
- D – realizarea obiectivelor;

- C – asigurarea verificării;
- A – trecerea la acțiune.

Figura 1. Roata lui Deming
Sursa: Dobrin, C. (2004)

Aceasta metoda are o mai larga aplicabilitate, dar se potrivește cel mai bine problemelor de ecoturism, unde mediul înconjurător devine un factor active de susținere a tuturor activităților turistice.

Un alt sistem pe care se poate sprijini ecoturismul este acela al “Benchmarking”, care presupune o analiza comparativa a serviciilor oferite de o firma fata de altele similar produse de alte firme. Acest concept a fost pus la punct de firma Rank Xerox la începutul anilor '80 în S.U.A. din dorința de a evalua în permanentă calitatea serviciilor oferite. Acest procedeu managerial se deosebește de alte analize concurențiale prin faptul ca asigura pe baza utilizării acelorași resurse a unor servicii comparabile puse la dispoziție de diferite firme. Astfel, marile lanțuri hoteliere beneficiază de valorificarea unor resurse turistice apropiate de multe ori ca structura si calitate, de care, prin sistemul de punere in valoare a acestora, determina existent unor servicii de calitate.

CONCLUZII:

Integrarea eficace a managementului ecologic într-o companie/hotel/restaurant, presupune parcurgerea a patru etape cheie :

1. Motivația – etapa în care se începe integrarea inițiativei în companie, numind un „susținător” care să o coordoneze și să comunice personalului obiectivele.
2. Planificarea – în cadrul căreia se analizează domeniile prioritare, pentru identificarea măsurilor ce trebuie luate și se pregătește un plan de acțiune și un grafic de realizare a obiectivelor.
3. Acțiunea propriu-zisă – în cadrul căreia se obține angajamentul personalului față de planul de acțiune, se stabilesc responsabilitățile și se implementează planul.
4. Analizarea progresului înregistrat – în cadrul căreia se analizează progresul înregistrat, în comparație cu obiectivele stabilite și se face o analiză anuală a progresului făcut, pentru a se evalua succesele și insuccesele și se stabilesc prioritățile pentru anul următor.

Aceste măsuri formează un ciclu anual al managementului ecologic. Acest ciclu se va parcurge în fiecare an, începând cu etapa analizei, pentru a învăța din succesele și insuccesele anului precedent.

BIBLIOGRAFIE:

1. BRAN, F. (2014) - Entropy based strategies for the valuation of natural resources, Quality – Access to Success, 15 (S1), pp. 25-31
2. BRAN, F., IOAN, I., & RĂDULESCU, C. V. (2013) - Green becomes the Colour of the Successful Business. Quality-Access to Success, 14(134).

3. BRAN, F., MANEA, G., RADULESCU, C.V., IOAN, I. (2011) - Supraviețuirea – paradigma unui viitor durabil (Survival – the paradigm of a sustainable future), *Economica*, București.
4. BRAN, F., MANEA, G., RADULESCU, C.V., IOAN, I. (2013) - Abordarea entropică a valorificării resurselor naturale. De la principia la strategie (Entropy approach in the valuation of natural resources. From principles to strategy), *Economica*, Bucharest.
5. BURLACU, S. (2011). Characteristics of knowledge-based economy and new technologies in education. *Administratie si Management Public*, (16), 114.
6. BURLACU, S., Gutu, C., & Matei, F. O. (2018). Globalization—pros and cons. *Calitatea*, 19(S1), 122-125.
7. DOBRIN, C. (2004) – Managementul total al calității, îmbunătățire continuă, *Economia*, nr.2
8. KOTLER, Philip (1997) - Managementul marketingului, Editura Teora, București
9. ROJANSCHI, V., BRAN, F., GRIGORE, F., IOAN, I. (2006) - Cuantificarea dezvoltării durabile, Editura Economică, București,
10. VOICU, R., RADULESCU, C.V. (2015) - Improving agricultural productivity and possible implications in the relations of this branch with the natural environment, *Quality – Access to Success*, 16 (S1), pp. 17-22.

PROCESUL DE GLOBALIZARE ȘI POLITICILE ECOLOGICE

CRISTINA ALPOPI¹,
SORIN BURLACU²,
MARIANA IOVIȚU³

Abstract

The Guideline of Developing Countries of this millennium requires that each economic sector play a well-defined role in planning and development policy and concentrated efforts of all economic sectors are integrated into this policy to support the development of the tourism industry. Globally, both developed and developing countries are facing more serious or evolving pollution problems. Through this paper we propose to bring into discussion the existence of global pollution phenomena, greenhouse effect, ozone layer destruction, surface water pollution, biodiversity reduction, radioactive particles, etc., which are manifested more aggressively, negatively influencing the world's population.

The research methods used were mainly documentary analysis and literature research, methods that allowed us to conclude on the relationship between the phenomenon of globalization and environmental policies. The importance of the approaches in the field has imposed the limitation of our research area on ecotourism management policies. The main conclusion was that the new ecotourism management policy should combine the forms of tourism management with the environmental ones in order to lay the foundations for a sustainable development and promotion of tourism.

Key words: environmental policies, globalization.

JEL CLASIFICATION: Q01, Z13, F64.

1. INTRODUCERE

În concepția organismelor economice internaționale creșterea economică va trebui să pornească de la principiul localizării prin care se urmărește dezvoltarea și ascensiunea economică a provinciilor, orașelor, comunelor rurale. Astfel, în procesul de globalizare accelerate a economiei mondiale se va pune accent pe îmbunătățirea comunicațiilor, a transporturilor și desființarea barierelor comerciale prin care lumea devine mai mică la nivel [2]. Acest fenomen are două fațete :

1. O mai largă participare a populațiilor locale în domeniul politicii și a deciziilor economice;
2. Un process mai amplu de descentralizare și de creștere a autonomiei locale prin care se recunoaște o anume identitate socioeconomică , culturală.

Globalizarea oferă atât riscuri cât și beneficii [6] :

- Lărgirea piețelor, dezvoltarea tehnicii;
- Creșterea productivității, îmbunătățirea standardului de viață;
- Produce și teama de reducere a locurilor de muncă, prin importarea de produse;
- Instabilitate financiară determinată de pătrunderea fluxurilor inconstante ale capitalului străin;
- Amenințările legate de problemele de poluare a mediului ambiant.

2. STADIUL CUNOAȘTERII

Fenomenul globalizării are forme proprii de manifestare care influențează în mod direct mai ales țările în curs de dezvoltare economică. Felul în care țările vor reuși să optimizeze cele douăelemente menționate anterior va determina ascensiunea lor economică. Lumea devine mai mică, dar mai complicată. Trei elemente dețin ponderea în procesul globalizării – comerțul, fluxurile financiare, problemele mediului [9]. Un aspect foarte important este legat de trecerea de la problemele economice tradiționale la acordarea unei atenții maxime aspectelor legate de sănătate, bunăstare, educație, șansele de realizare socială și profesională [3].

¹ Prof. univ. dr., Academia de Studii Economice din București, Piața Romană nr. 6, Sector 1, București, Romania, www.ase.ro, tel./fax +40213191900, e-mail: calpopi07@yahoo.com

² Lect. univ. dr., Academia de Studii Economice din București, Piața Romană nr. 6, Sector 1, București, Romania, www.ase.ro, tel./fax +40213191900, e-mail: sburlacu@man.ase.ro

³ Prof. univ. dr., Academia de Studii Economice din București, Piața Romană nr. 6, Sector 1, București, Romania, www.ase.ro, tel./fax +40213191900

Elementele globalizării ecoturismului [4] sunt marcate prin :

- Identificarea tuturor resurselor naturale și antropice cu valențe turistice;
- Exploatarea durabilă a resurselor turistice;
- Limitarea supraconsumului și a pierderilor;
- Păstrarea biodiversității și a identității culturale;
- Integrarea industriei turistice în procesul de planificare economică;
- Susținerea economiilor locale;
- Implicarea populațiilor locale;
- Consultarea specialiștilor și populației pentru investițiile de interes major;
- Pregătirea și perfecționarea personalului angajat în turism;
- Marketing turistic adecvat cerințelor de protecție a mediului înconjurător;
- Utilizarea cercetării în domeniu pentru realizarea unor studii de piață, fezabilitate, audit financiar, de mediu sau turistic, monitorizare a activitatilor și circulației turistice.

Multe forme de poluare – aer, apă – au depășit frontierele statelor, acționând deja la nivel continental și mondial [5]. Ca urmare, a început să fie utilizat tot mai des termenul de globalizare a ecologiei datorită faptului că procesele de formare și circulație a unor substanțe vitale – apă, oxigen, azot – se derulează la nivelul întregii planete .

Procesul de ecoglobalizare a fenomenelor de poluare conduce la evaluarea activităților umane din cadrul fiecărui stat. Monitorizarea și acțiunile de reducere a poluării se sprijină în primul rând pe determinarea tuturor resurselor mai mari sau mai mici care produc poluare. Aceste preocupări au fost dezbătute într-o multitudine de manifestări cu caracter internațional, care s-au materializat ulterior printr-o serie de tratate, acorduri, unde punctele forte au fost date de stabilirea unor norme și reglementări respectate de părțile contractante [3][7].

Ulterior, fiecare stat, în funcție de propriile probleme de poluare, și-a realizat propria politică de protecție și conservarea mediului înconjurător, în concordanță cu tratatele și cerințele internaționale. La baza mecanismelor de constrângere în respectarea calității mediului vor sta taxele de exploatare a unor resurse naturale și cele de poluare și facilitățile pentru cei care se înscriu în normele de exploatare și valorificare a resurselor și de utilizare a unor tehnologii ecologice [7][8].

Un rol esențial îl va avea aplicarea managementului ecologic, în modul de exploatare a resurselor, de realizare a produselor și serviciilor. Această politică de aplicare a unui management ecologic are la bază câteva aspecte esențiale [9]:

- Aplicarea strategiilor de planificare a dezvoltării economice pe termen mediu și lung;
- Prelungirea ciclului economic al produselor și serviciilor prin sistemul second hand;
- Reutilizarea deșeurilor și reciclarea acestora în noi produse și servicii;
- Schimbarea modelelor de consum ale clienților către produse ecologice;
- Dezvoltarea unei atitudini ecologice, atât pentru producători, dar și pentru consumatori ;
- Aplicarea managementului calității totale – ISO 9000 – și cel de protecție a mediului – ISO 14000 – cu generalizarea acestor standarde la nivel mondial.

Procesul de ecoglobalizare a serviciilor și produselor presupune adaptarea unui anumit tip de politică ecologică, aceasta putând prezenta mici diferențe în funcție de specificul și structura serviciilor și produselor realizate [10]. În esență, politica ecologică se axează pe anumite componente care se referă la:

- Tipurile de resurse utilizate și posibilitățile de valorificare optimă a acestora ;
- Comportamentul uman prin care oamenii trebuie să accepte ideea că au o mare responsabilitate față de mediu, față de consumatori;
- Plan de obiective și sarcini concrete prin care orice firmă să aibă în vedere și rezolvarea problemelor de mediu;
- Informarea la zi privind legislația de mediu și normele de poluare admise;
- Aplicarea standardelor ecologice referitoare la calitatea produselor și serviciilor și etichetarea acestora;

- Stabilirea nivelului de conservare a resurselor naturale și antropice utilizate, cu reducerea la minimum a consumului pentru cele epuizabile sau cu un fragil echilibru ecologic;
- Realizarea unor servicii și produse căutate pe piața și reciclarea subproduselor și a deșeurilor;
- Aplicarea unor procedee tehnologice care să evite pierderile, să permită o eficiență maximă cu procese de poluare foarte reduse;
- Utilizarea resurselor din cercetare și dezvoltare, pentru creșterea calității produselor și serviciilor oferite pentru a fi compatibile cu cerințele mediului înconjurător;
- Asigurarea unor locuri de muncă atractive, sigure, sănătoase, care să favorizeze productivitatea și eficiența muncii;
- Dezvoltarea unor sisteme de transport cât mai puțin poluante cu echipamente care pot folosi surse alternative;
- Realizarea unei comunicări deschise privind problemele firmei față de angajați și informații asupra serviciilor oferite față de client cu asigurarea respectării siguranței, calității și protecția mediului;
- Colaborarea cu comunitățile locale pentru a putea dezvolta acțiuni comune și pentru a asigura de comun acord protecția și conservarea mediului;
- Asigurarea unor bune relații cu mass-media și societatea în ansamblu pentru a face cunoscute performanțele obținute în domeniul aplicării unor procedee și soluții de diminuare a fenomenelor de poluare;
- Pregătirea personalului, indiferent de funcția deținută pentru a fi responsabil și conștient de problemele mediului ambient.

Aspecte ale acestei politici pot avea elemente diferențiate de la o țară la alta prin faptul că apar și se aplică legislații ușor diferite sau standarde diferite. Majoritatea întrunirilor internaționale pe probleme de mediu au pus accent pe aplicarea relativ uniformă a unor reglementări și măsuri de reducere a fenomenelor de poluare.

Realizarea unei economii a serviciilor în echilibru cu problemele mediului ambient poate contribui la obținerea unor reale beneficii:

- Asigurarea unor vânzări crescute;
- O mai bună distribuție pe piață;
- Fluctuație redusă a forței de muncă;
- Acces facil la obținerea de credite;
- Reducerea factorilor de risc, a costurilor de depoluare;
- Relații mai bune cu comunitățile locale;
- Obținerea de dovezi pentru apărarea în urma unor eventuale reclamații;
- Modernizarea echipamentelor și a tehnologiilor prin care firmele devin mai puternice și deschise schimbărilor;
- Realizarea propriei imagini mult mai bune și obținerea unei mai mari competitivități internaționale.

Având în vedere aceste aspecte, orice firmă din orice punct al globului își poate stabili niste priorități [12]:

- Determinarea aspectelor din legislația de mediu care afectează buna desfășurare a activității economice;
- Realizarea unei evaluări privind avantajele ce pot fi obținute prin aplicarea unor măsuri ecologice;
- Cunoașterea obiecțiilor formulate de angajații firmei cu privire la noua politică ecologică și analiza propunerilor pe care aceștia le fac.

3. CONSTATĂRI

Experiența multor țări ale lumii a demonstrat că, pe termen lung, o abordare planificată a dezvoltării turistice poate aduce beneficii și poate satisface diferitele categorii de turiști. Acele țări care nu și-au dezvoltat o activitate turistică pe baza planificării sunt afectate adesea de problemele sociale și ecologice și nu pot, practic, să concureze cu destinațiile turistice planificate ale lumii. Acestea însă se pot “reamenaja” în timp, pe baza unei abordări planificate și a unor investiții financiare. Pentru acele țări care sunt deja dezvoltate din punct de vedere turistic, planificarea este adesea necesară pentru revitalizarea acestui sector și menținerea viabilității sale în viitor.

Prin planificare se dorește rezolvarea unor probleme cu care se confruntă aproape toate țările globului, și anume:

- Stabilirea populației;
- Reducerea dependenței de petrol;
- Dezvoltarea resurselor de energii regenerabile;
- Conservarea solului;
- Protejarea sistemelor biologice ale pământului;
- Reciclarea materialelor.

Aceste aspecte vizează și turismul prin faptul că influențează în mod direct resursele naturale și culturale, pe multiple planuri de acțiuni.

La nivel național

Turismul trebuie planificat la nivel național. La acest nivel planificarea are în vedere: politicile de amenajare turistică, structura planurilor, nivelurile serviciilor, factorii instituționali și toate celelalte elemente necesare dezvoltării și gestionării activității turistice.

În cadrul programului de dezvoltare la nivel național trebuie realizate planuri mai detaliate pentru dezvoltarea atracțiilor turistice ale stațiunilor, pentru dezvoltarea turismului rural și al celorlalte forme de turism. În etapa de tranziție a României la economia de piață, turismul trebuie regândit din perspectiva planificării.

Coordonatele unei planificări la nivel național se referă la :

- Stabilirea tuturor politicilor și obiectivelor de amenajare turistică : determinarea obiectivului turistic principal care trebuie îndeplinit precum și modul în care pot fi realizate toate celelalte obiective;
- Dezvoltarea durabilă a turismului, astfel încât resursele sale naturale și culturale să fie protejate și conservate în timp;
- Integrarea turistică în modelele generale de dezvoltare ale țărilor și regiunilor, precum și stabilirea unui circuit închis între turiști și alte sectoare economice;
- Crearea unei baze “ raționale “ pentru luarea deciziilor de dezvoltare turistică, atât din partea sectorului public, cât și a celui privat ;
- Realizarea unei dezvoltări coordonate a tuturor elementelor sectorului turistic : atracții turistice, echipamente și servicii aferente activității turistice;
- Optimizarea și echilibrarea avantajelor economice, ecologice și sociale ale turismului, cu o distribuție egală a acestor avantaje pentru societate;
- Stabilirea liniilor directoare și a standardelor pentru pregătirea minuțioasă a planurilor de dezvoltare turistică specifică fiecărui areal în parte;
- Crearea proiectului pentru o coordonare efectivă a activităților sectoarelor publice și private, precum și a unui proiect de investiții pentru o dezvoltare durabilă a turismului.

Statistic, numărul unităților de cazare pe Regiunile de dezvoltare ale României este prezentat în tabelul 1.

Tabel 1. Capacitate de cazare turistica existenta

ANI		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
	TOTAL	278503	301109	305707	311288	328313	328888	343720
1	Regiunea NORD-VEST	28439	30687	30029	28991	32210	33848	37792
2	Regiunea CENTRU	45388	53787	57536	60597	68899	67496	71038
3	Regiunea NORD-EST	21927	24200	25492	26055	28184	28763	31170
4	Regiunea SUD-EST	95587	98533	98802	100888	100921	98769	98070
5	Regiunea SUD-MUNTENIA	24131	26336	27906	28348	29881	30347	31529
6	Regiunea BUCURESTI - ILFOV	21086	21539	20547	20983	21576	22242	22956
7	Regiunea SUD-VEST OLTENIA	18274	19947	18446	18815	18821	19190	21000
8	Regiunea VEST	23671	26080	26949	26611	27821	28233	30165

Sursa: Institutul Național de Statistică al României, 2018

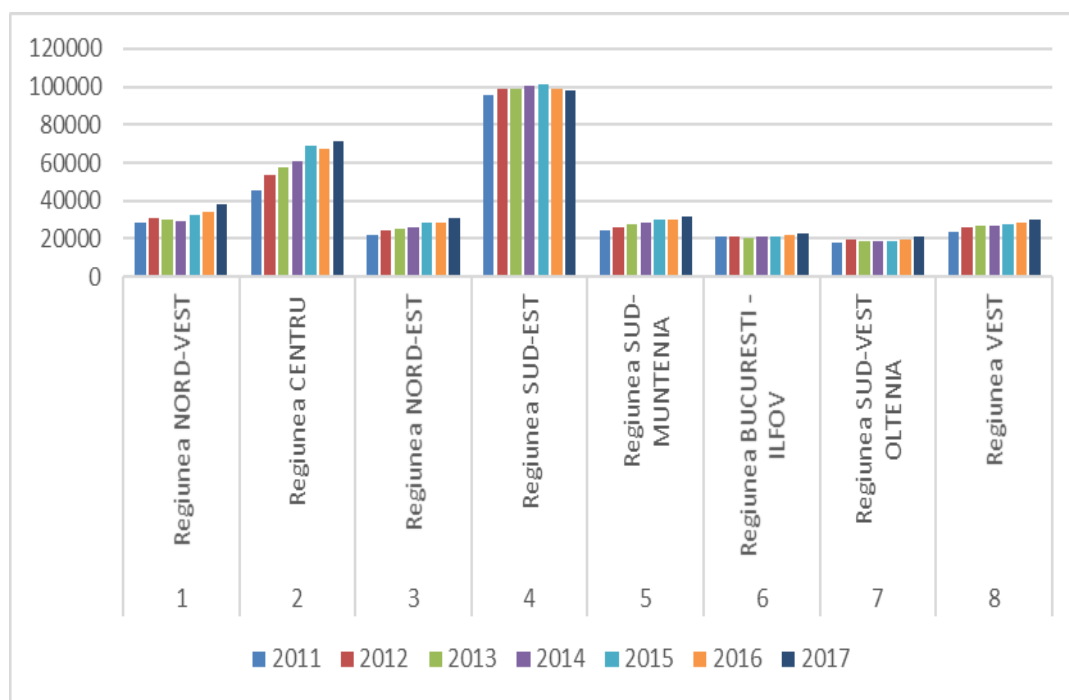

Figura 1. Capacitățile de cazare turistica ale României

Sursa: Prelucrări proprii după datele INS din tabel 1

4. PLANIFICAREA PENTRU O DEZVOLTARE DURABILĂ

Conceptul dezvoltării durabile a căpătat o importanță internațională încă de la începutul anilor '80, deși planificarea turistică dinaintea acestei perioade lua în calcul problema protejării resurselor turistice. Cele trei domenii asupra cărora se manifestă procesul planificării dezvoltării durabile sunt:

- *Economic*, prin care creșterea gradului de exploatare și valorificare a resurselor;
- *Ecologic*, prin evitarea degradării mediului;

- *Social*, prin: creșterea numărului locurilor de muncă, practicarea unor meserii tradiționale, atragerea populației în practicarea turismului – ca măsură de regenerare fizică și psihică a acestei

Procesul reformei turistice din România va trebui să creeze cadrul necesar pentru o dezvoltare durabilă în acest domeniu. În prezent, acceptarea conceptului dezvoltării durabile a turismului românesc nu întâmpină obstacole de fond. Dificultatea constă în precizarea elementelor operaționale, adaptate actualei perioade de tranziție. Strategia planificării unui turism durabil presupune:

- Conservarea resurselor turistice naturale și antropice, în scopul unei utilizări continue în viitor;
- Creșterea nivelului de trai al comunităților locale;
- Mai buna cunoaștere și conștientizare de către populația locală și vizitatori a ideii de conservare etc.

Turiștii sunt atrași din ce în ce mai mult de areale care oferă un înalt nivel al calității mediului, locuri pitorești, curate și nepoluat. De aceea trebuie urmărită realizarea unei dezvoltări durabile prin metoda planificării mediului. Planificarea ecologică presupune ca toate elementele de mediu să fie supravegheate și analizate pentru determinarea celor mai adecvate modele de dezvoltare și amenajare teritorială. De exemplu, pe baza acestei metode nu se va permite o dezvoltare intensivă în câmpiile inundabile și în zonele deluroase abrupt.

În contextul aplicării sistemelor de planificare a mediului trebuie să se țină cont de următoarele principii:

- a) principiul precauției în luarea deciziei;
- b) principiul prevenirii riscurilor ecologice (producerea unor efecte negative asupra mediului) și a producerii daunelor;
- c) principiul conservării biodiversității (diversității din interiorul speciilor, dintre specii și între ecosisteme) și a ecosistemelor specifice cadrului biogeografic natural (ecosistem în accepția legii = complex dinamic de comunități de plante, animale și microorganisme și mediul lipsit de viață, care interacționează într-o unitate funcțională);
- d) principiul „poluatorul plătește“;
- e) înlăturarea cu prioritate a poluanților (orice substanță sau formă de energie care, introdusă în mediu, modifică echilibrul constituenților acestuia și al organismelor vii și aduce daune bunurilor materiale) care periclitizează nemijlocit și grav sănătatea oamenilor;
- f) crearea sistemului național de monitorizare integrată a mediului (supraveghere, prognoză, avertizare și intervenție care are în vedere evaluarea sistematică a dinamicii caracteristicilor calitative ale factorilor de mediu, urmate de măsurile care se impun);
- g) utilizarea durabilă a tuturor resurselor existente;
- h) crearea unui cadru de participare a organizațiilor nonguvernamentale și a populației la elaborarea și aplicarea lor;
- i) dezvoltarea colaborării internaționale pentru asigurarea protecției mediului.

Planificarea durabilă presupune și o abordare de la nivel local a activității turistice. Aceasta se referă la implicarea comunității în procesul de planificare și dezvoltare, precum și la crearea și dezvoltarea formelor de turism care generează beneficii pentru localnici.

Prin maximizarea avantajelor pentru rezidenți, aceștia vor fi tot mai interesați în susținerea unei dezvoltări turistice a arealului respectiv, urmărind totodată și conservarea resurselor turistice locale. Aceste avantaje, care se reflectă și la nivel național, se traduc prin:

- venituri suplimentare în valută convertibilă;
- realizarea de noi locuri de muncă;
- protecție și conservare a mediului mai eficiente.

Planificarea durabilă determină realizarea unui turism de calitate. Turismul de calitate nu înseamnă neapărat un turism costisitor. El are în vedere anumite obiective, și anume:

- atracții și servicii turistice a căror valoare să corespundă unei calități înalte;
- protejarea resurselor turistice;

- atragerea acelor turiști care vor proteja mediul înconjurător.

Responsabilitatea realizării unui turism de calitate trebuie să revină atât sectorului public, cât și celui privat, conceptul necesitând a fi introdus în cadrul planului general de dezvoltare și organizare turistică. În țările dezvoltate planificarea turismului se face de către autoritățile locale, cu implicarea publicului. Rezidenții au rolul de a sprijini procesul planificării turistice, de a veni cu idei noi referitoare la dezvoltarea turistică locală. Metoda planificării turistice se realizează, de regulă, „de jos în sus” și presupune întrunirea reprezentanților comunității locale în scopul stabilirii modelului de dezvoltare turistică durabilă pe care l-ar aprecia cel mai mult, iar obiectivele locale sunt incluse ulterior în planul regional sau național. Această metodă realizează o mai mare implicare a localnicilor în procesul de planificare, dar presupune o perioadă mai mare de timp. Ea poate duce la obiective, politici și recomandări contradictorii, care trebuie rezolvate la nivel național.

5. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

În condițiile unei stări de normalitate, rezultate și din cele două caracteristici ale vieții economice – descentralizarea și economia de piață – noua asociere ecologică și turism vine să accentueze asupra unuia dintre cele mai importante deziderate ale generațiilor aflate la tranziția secolelor și mileniilor: protecția mediului înconjurător în cadrul arealelor incluse în circuitul turistic național și mondial.

La nivel planetar, din ce în ce mai multe organisme guvernamentale și neguvernamentale, firme - mari sau mici - abordează prin prismă ecologică activitatea ce o desfășoară. Mai mult, în cadrul activității de turism, conducătorii recurg la instrumente și metode de management ecologic în desfășurarea activității lor de zi cu zi. Aceasta, întrucât ecoturismul reprezintă o experiență a călătoriei care pune în lumină natura și care contribuie la conservarea ecosistemelor, respectând integritatea comunităților-gazdă.

Ecosistemul este considerat de o bună parte dintre practicieni (în special pe continentul nord-american) drept o formă a turismului durabil ce poate asigura valorificarea adecvată a resurselor turistice și dezvoltarea unor zone turistice, concomitent cu păstrarea integrității ecologice a acestora.

Ținând cont de cele prezentate, ca și de tot mai accentuată tendință de întoarcere la natură, încercăm conștientizarea și direcționarea viitoare a oamenilor – mai mult sau mai puțin tineri - spre: o posibilă sursă de venit durabilă – reciclabilă-regenerabilă; o existență decentă și, nu în ultimă instanță, spre o afacere civilizată.

BIBLIOGRAFIE:

1. BRAN, F. (2014) - Entropy based strategies for the valuation of natural resources, *Quality – Access to Success*, 15 (S1), pp. 25-31
2. BRAN, F., MANEA, G., IOAN, I., & RADULESCU, C. V. (2012). Globalizarea. Manifestari si reactii. *Calitatea*, 13(131), 70.
3. BRAN, F., RĂDULESCU, C. V., IOAN, I., & POPA, C. (2011). Sinergii globale în direcția protecției mediului. *Editura Economică, București*.
4. BRAN, F.; ROJANSCHI, V.; DIACONU, G., (1997) - *Politici Ecologice*, Editura ASE, București
5. BRAN, F.; IOAN, I.; DINU, M.; MOCKESCH C. (1999) - *Mic Lexicon de Protecție a Mediului*, Editura Economică, București
6. BURLACU, S., GUTU, C., & MATEI, F. O. (2018). Globalization–pros and cons. *Calitatea*, 19(S1), 122-125.
7. IOAN, I., BRAN, F., & RĂDULESCU, C. V. (2010). Dimensiunea managerială a conservării naturii. *Editura Universitară, București*, 149-152.
8. IOAN, I., & RĂDULESCU, C. V. (2013) - Green becomes the Colour of the Successful Business. *Quality-Access to Success*, 14 (134).
9. RĂDULESCU, C. V., PETRESCU, I. E., & PÂRGARU, I. (2018). Globalization and Regional Development from a Durable Perspective. *Calitatea*, 19(S1), 264-267.
10. ROJANSCHI, V., BRAN, F., GRIGORE, F., IOAN, I. (2006) - *Cuantificarea dezvoltării durabile*, Editura Economică, București,
11. ROJANSCHI, V.; BRAN, F., GRIGORE, F.; Ioan, I. (2006) - *Cuantificarea dezvoltării durabile*, Editura Economică
12. ROJANSCHI, V.; BRAN, F.; DIACONU, G. (1997) - *Protecția și Ingineria Mediului*, Editura Economică, București

ANALIZA INDUSTRIEI DE CAZARE A ZONELOR RURALE MOLDOVENEȘTI CU POTENȚIAL TOURISTIC

MARIANA IOVIȚU¹, OVIDIU BUZOIANU²,
PETRONELA EVELINA BĂLU³, AMELIA DIACONU⁴

Abstract

Rural tourism has experienced a spectacular evolution in the last decade, both in terms of supply and demand, under the influence of many factors. The Republic of Moldova, rightly considered to be a corner of the river, has a great opportunity to develop rural tourism, being the host of the tourists who come here to spend a few days of peace and relaxation away from the noisy cities. The geographic position of Moldova has a positive connotation in the development of the country, not only on the economic, commercial and political level, but also for the development of transit tourism ensuring the connection between the countries of Central, Nordic and Eastern Europe with the South of the Continent and the Near East This facilitates the sustainable development of domestic tourism.

Key words: accommodation units, rural tourism, tourist development, tourist potential.

JEL CLASIFICATION: Z31, Z32.

1. INTRODUCERE

Prezentul studiu a fost susținut de numeroase metode și procedee de analiză și evaluare care să permită o vizualizare concretă și corectă asupra evoluției și perspectivelor de dezvoltare turistică rurale a Republicii Moldova. Necesitatea elaborării unei lucrări privind analiza industriei de cazare în zonele rurale moldovenesti cu bogat potențial turistic a derivat din faptul că, pe aceste meleaguri întâlnim numeroase forme native, valori fundamentale ale existenței umane și elemente specifice de atracție turistică care, în contextul unei optime exploatare, ar putea genera un plus în ceea ce privește dezvoltarea așezărilor umane din zonă.

Prin dezvoltarea acestui tip de activitate durabilă în localitățile rurale se urmărește modernizarea sistemului de locuire și a infrastructurii în corelație cu păstrarea specificului arhitectural și valorificarea eficientă a resurselor existente pe teritoriu, asigură o dezvoltare economică echilibrată a teritoriului prin antrenarea disparităților existente între regiuni și valorificarea eficientă a tuturor categoriilor de resurse.

Scopul prezentei lucrări este de a studia și expune potențialul turistic al Republicii Moldova de primire și deservire a turiștilor în spațiile rurale, dar și punerea în discuție a problemelor cu care se confruntă azi turismul rural al țării și obstacolele care stau în calea dezvoltării mai eficiente a turismului Moldovei, cât și studierea posibilităților și metodelor de înființare și dezvoltare a unei afaceri în mediul rural. Apare necesitatea de a analiza și cercetarea potențialului turistic din mediul rural deoarece numărul de turiști interni și externi în Republica Moldova este în creștere continuă.

2. STRATEGIILE DE DEZVOLTARE A TURISMULUI RURAL ÎN CONTEXTUL UNITĂȚILOR DE CAZARE ȘI PRIMIRE TURISTICĂ CU SPECIFIC RURAL

Potențialul turistic natural alături de baza tehnico-materială și infrastructura generală constituie oferta turistică efectivă a fiecărei țări, care poate fi promovată pe piața turistică sub formă de produse turistice. Turismul moldovenesc deține un mare potențial încă neexplorat, cota acestuia în PIB poate fiind ridicată până la 3-5% în următorii ani. Potențialul natural este văzut în calitate de factor determinat în condițiile Republicii Moldova.

¹ Prof. univ. dr., ASE București, iovitu_mariana@yahoo.com

² Drd. ASE București, eveline.balu@yahoo.com

³ Drd. ASE București, buzoianuovidu@yahoo.com

⁴ Lector Univ. Dr, Universitatea Artifex, diaconu.amelia@gmail.com

Factorul natural constituie factorul cheie în procesul de elaborare a modelului turistico-recreativ de utilizare și organizare a activităților turistico-recreative. De-asemena evaluarea condițiile climaterice pentru scopuri turistico-recreative constă în determinarea duratei timpului favorabil pentru agrement.

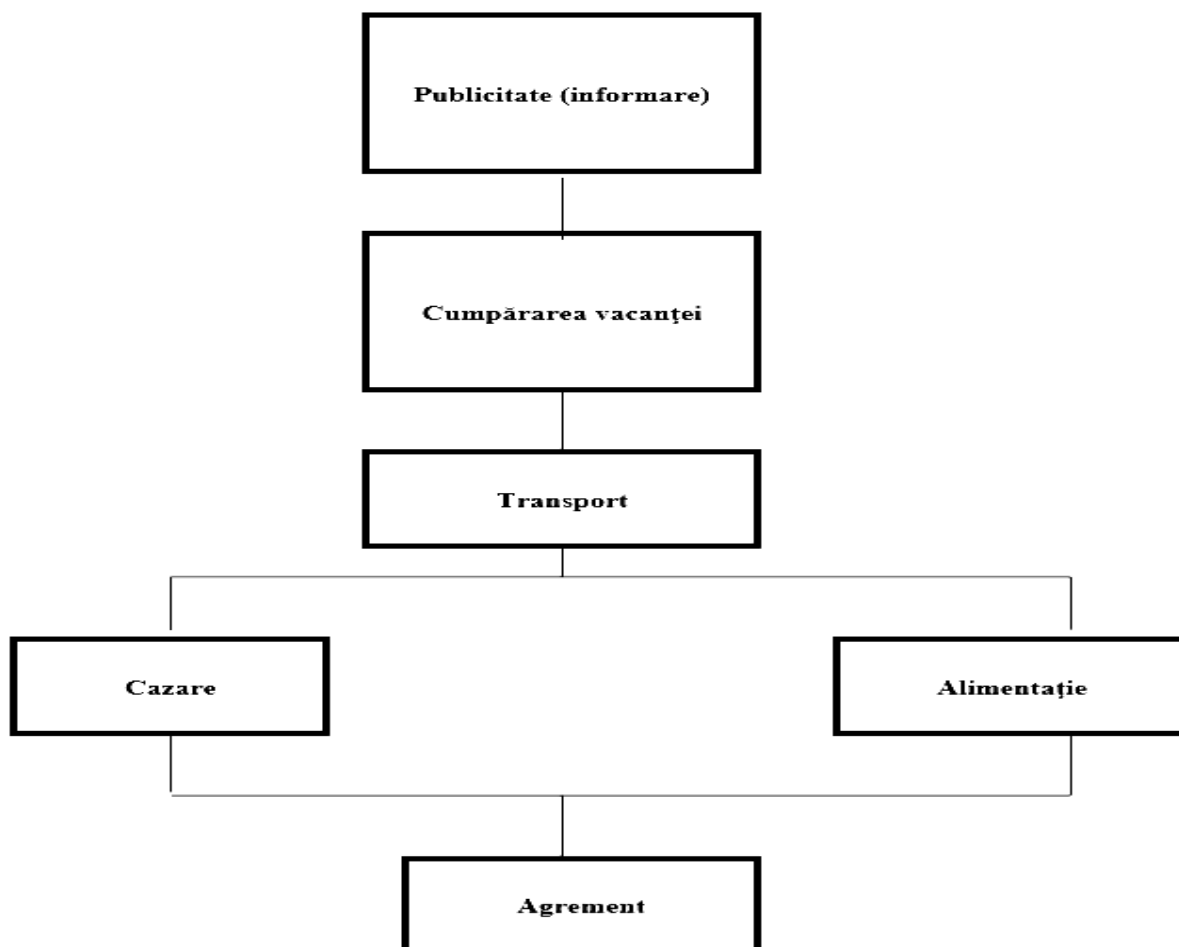

Figura 1. Principalele categorii de servicii turistice și ordinea desfășurării lor
Sursa: după Balaure V., (1998)

Strategia de dezvoltare a agrementului, trebuie să se țină cont, pe de o parte, de motivațiile și aspirațiile turiștilor, iar pe de altă parte, de profilul, structura și specificul zonei rurale. Desfășurarea activității de agrement presupune existența unor echipamente adecvate tipului de agrement, a personalului cu pregătire specială.

Strategia de relansare a turismului rural în Republica Moldova are ca scopuri principale promovarea prin turism a comunităților locale, dezvoltarea economică, ridicarea nivelului de trai prin dezvoltarea sectorului turistic, ce va crea noi locuri de muncă, va putea contribui la îmbunătățirea condițiilor de viață.

Obiectivele strategiei de relansare a turismului au în vedere încheierea unui parteneriat amplu și corelarea tuturor inițiativelor cu privire la prezentul și viitorul turismului rural, cu participarea efectivă a autorităților publice, a societății civile și a sectorului privat în vederea atragerii resurselor și investitorilor autohtoni, publici și privați, pentru diversificarea și creșterea serviciilor turistice și în final, pentru creșterea numărului de turiști precum și a veniturilor directe și indirecte din turism. Direcțiile strategiei de dezvoltare comunitară și a comunităților locale vizează îmbunătățirea infrastructurii și a căilor de acces, conștientizarea în rândul populației a importanței păstrării și promovării tradițiilor locale, importanța investiției în dezvoltarea unor unități și servicii turistice, atragerea unor fonduri în ceea ce privește dezvoltarea pe plan turistic a comunităților gazdă.

3. CARACTERISTICA CALITĂȚII SERVICIILOR PRESTATE ÎN CADRUL INDUSTRIEI DE CAZARE DIN MEDIUL RURAL

Aplicarea anchetei pe bază de sondaj oferă importante informații privind particularitățile cererii, ofertei și calității serviciilor turistice rurale a localității Lalova și pensiunii Hanul lui Hangan. Ancheta utilizată pentru realizarea sondajului în această zonă turistică rurală reprezintă o investigație întreprinsă pe o fracțiune reprezentativă a populației statistice, desemnată prin numărul turiștilor, fiind concentrată asupra comportamentului și prezentării preferințelor turistului pentru o mai bună promovare și oferire de servicii mai profesionale

Culegerea și centralizarea datelor privind răspunsurile turiștilor intervievați în ceea ce privește practicarea turismului rural în zona turistică Lalova, au condus la formarea unor distribuții prezentate în anexe. Pe baza respectivelor informații s-au aplicat metode statistice adecvate studierii opiniei turiștilor privind serviciile turistice rurale din zona rurală

Studierea opiniei turiștilor privind vizitele turistice în Moldova și în zona turistică rurală are ca punct de pornire analiza răspunsurilor acestora privind țara de reședință din care provin.

Tabel 1. Principalii turiști străini pe țară de reședință

Tara de proveniență	Procent
Rusia	14%
România	13%
SUA	12%
China	6%
Ungaria	5%
Ucraina	9%
Alte țări	7%

Sursa: rezultatele studiului

Informațiile înregistrate ca răspunsuri la prima întrebare a chestionarului, au evidențiat că 40% dintre cei 100 turiști intervievați sunt moldoveni. Ceilalți 60 turiști străini provin din țările vecine și "alte țări" în proporție de 60%, din SUA 12% și restul de 29% din țări ale Uniunii Europene și 19% din spațiul CSI.

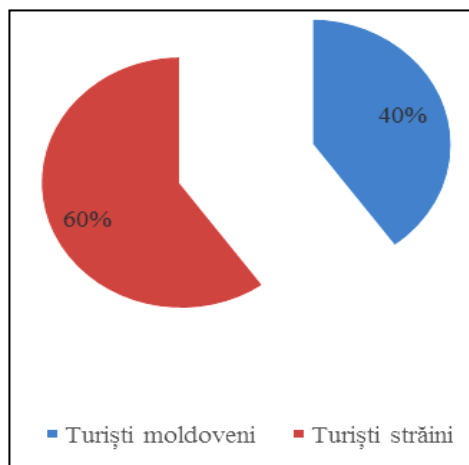

Figura 2. Structura turiștilor naționali și internaționali

Sursa: rezultatele studiului

În analiza structurii stabilite pentru toți turiștii intervievați, în ceea ce privește efectuarea vizitelor cu scopul practicării turismului rural, se remarcă grupa celor care nu au fost niciodată până acum în vizită pentru practicarea acestui tip de turism, lor revenindu-le 45,81%. Este un procentaj care ne indică importanța în creștere acordată de turiști acestei forme de turism, curiozitatea îndemnându-i s-o practice și sări încerce tentațiile.

Comparativ cu diferența înregistrată în cazul răspunsurilor turiștilor care au efectuat vizite cu scopul practicării turismului rural, oscilația procentuală a răspunsurilor care vizează turiștii veniți din străinătate este de 60%. Asta înseamnă că, deși foarte puțini revin de mai multe ori, totuși situația creată este compensată de dorința multor turiști de a se confrunta cu ineditul ofertei zonei turistice rurale.

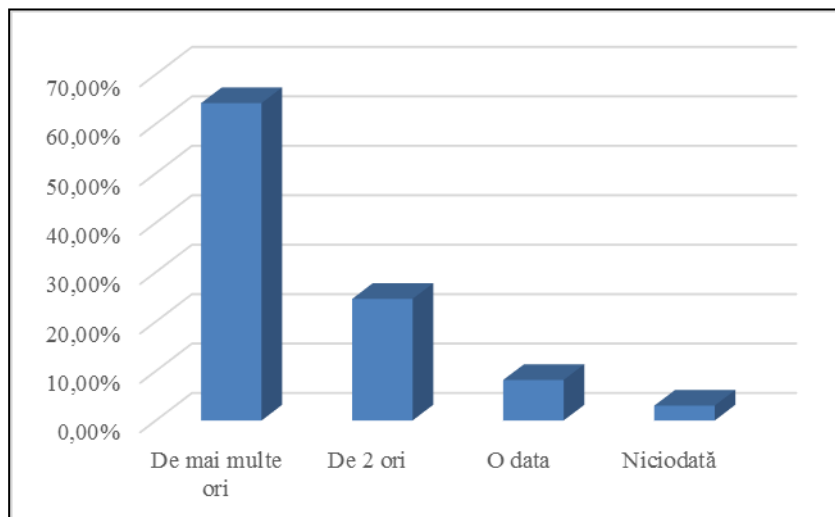

Figura 3. Structura turiștilor după efectuarea vizitelor în mediul rural moldovenesc

Sursa: rezultatele studiului

În ceea ce privește structura turiștilor după durata medie a unei vizite în zona turistică rurală, stabilită pe fiecare țară de reședință, se menționează că pentru toate țările, cele mai mici procente aparțin grupei de turiști, care au avut ca durată medie a unei vizite mai mult de o săptămână, moldovenilor revenindu-le numai 5,59%. Fiindcă tot au parcurs o distanță foarte mare până în Moldova, iar atracțiile au fost atât de inedite, interesante și plăcute, majoritatea suedezilor au preferat să stea o săptămână în zona turistică rurală.

Totuși, în clasamentul pe țări, aceștia au fost reprezentați de doar 0,97% pentru o durată medie de ședere de trei zile, în timp ce, dintre turiștii care și-au petrecut în medie o singură zi în zonă, moldovenii au reprezentat 77,76%. Explicația maximului procentual înregistrat este, în primul rând, tot de ordin financiar, moldovenii preferând în timpul liber să viziteze mai multe locuri, pentru ca eficiența bugetului alocat turismului în raport cu nivelul culturii și cunoașterii să fie cât mai ridicată. Urmare a datelor culese s-a putut stabili și durata medie a sejurului pe fiecare țară.

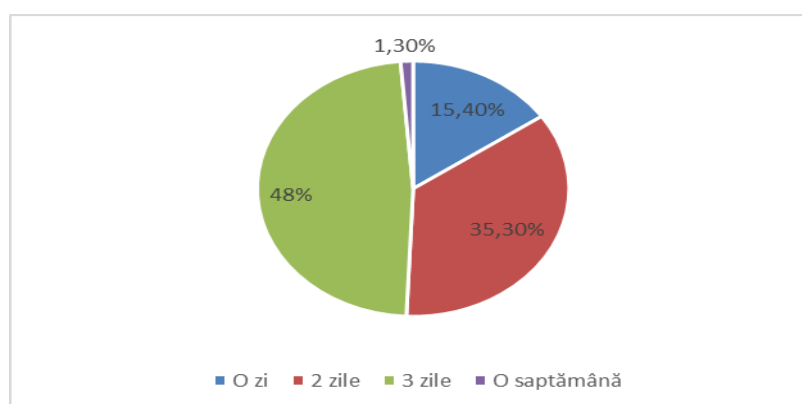

Figura 4. Structura turiștilor după durata medie a vizitelor

Sursa: rezultatele studiului

Distribuția turiștilor după durata medie a sejurului pe țări de reședință. Această distribuție evidențiază că germanii și ungurii își petrec, în medie cele mai mari sejururi (de patru zile).

Majoritatea au preferat sejururile în medie de trei zile, francezilor revenindu-le cea mai mică durată medie, doar de două zile.

4. CONCLUZII

Întocmind lucrarea dată, am ajuns la concluzia că pentru multe țări din lume turismul a devenit una din cele mai importante, profitabile și prospere ramuri ale economiei. Deși este o ramură mai tânără decât cele tradiționale, din punct de vedere al dotării infrastructurale, al modernizării, turismul o ia înaintea celorlalte industrii. Turismul în spațiul rural este o noțiune mai vastă și totodată mai nouă pentru Moldova, care include toate activitățile de turism din mediul rural, inclusiv cazare în mici hoteluri, vile, castele, conace. În schimb turismul rural în parte are o noțiune puțin mai restrânsă, care include un șir de activități și servicii oferite turiștilor de către fermieri, țărani-mici proprietari de pământ, și de alte categorii de locuitori de la sate, în scopul obținerii unor venituri.

Acest turism se bazează pe valorificarea spațiilor rurale: a resurselor naturale, patrimoniului arhitectural, etnocultural, a produselor agricole și cele meșteșugărești de aici cu cazarea oaspeților în pensiuni, sate de vacanțdar și în locuințele țăranilor. Ramura turismului rural din Republica Moldova are perspective bune de dezvoltare. Însă aceste perspective nu pot fi materializate atâta timp cât nu vor fi susținute real cu un buget financiar corespunzător aplicării în practică a planurilor existente de dezvoltare, și în această direcție ar fi foarte oportună susținerea mai competentă a organelor de stat.

Marele avantaj al țării sunt resursele naturale și culturale de o mare diversitate și armonios repartizate în teritoriu, dând posibilitatea practicării unor forme de turism diferite. Însă fără o dezvoltare cantitativă și calitativă optimă a structurilor de primire, de restaurație și de agrement, aceste resurse turistice nu pot fi valorificate, nu se poate realiza o creștere a numărului de turiști, a duratei de ședere, a gradului de ocupare, a profitului în turism.

BIBLIOGRAFIE:

1. Balaure V., (1998), *Marketingul în alimentație publică și turism*, București: Editura ASE.
2. Barbu Gh., (2000), *Turismul și calitatea serviciilor*, București, Editura ASE
3. Baron P., (2001), *Statistica pentru comerț și turism*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.
4. Berbecaru I., (2008), *Strategia promoțională în turism*, București: Editura. Sport-Turism
5. Cosmescu I., (1998), *Turismul- fenomen complex contemporan*, București: Editura Economică
6. Minciu R., Baron P., Neacșu N., (2003), *Economia turismului*, București: Editura Universității Independente “D. Cantemir”
7. Minciu, R., Zadig, R., (1994), *Economia și tehnica serviciilor de alimentație publică și turism*, București: Editura ASE
8. Miron V., (2006), *Managementul resurselor turistice în mediul rural din Republica Moldova* Chișinău: Editura Știința.
9. Miron V., (2007), *Relațiile comerciale dintre Republica Moldova și țările Uniunii Europene în domeniul turismului*. Chișinău: Editura Bons offices
10. Porter M., (2010), *The Competitive Advantage of Nations*, A Division of MacMillan Inc., New York: The Free Press
11. Snak O., (1994), *Managementul serviciilor in turism* București: Editura Academiei,

PROTECȚIA MEDIULUI ȘI DEȘEURILE

PETRICĂ SORIN ANGHELUȚĂ¹, MARCELA MITRIȚĂ²,
CARMEN GEORGIANA BADEA³, ȘTEFAN-GABRIEL BURCEA⁴

Abstract

It can be considered that the way in which the final products are produced and used, respectively the way in which services are provided, influenced both by the degree of pollution and the global warming. Increasing population and consumption leads to increased waste quantities. Thus, both measures for better waste management and actions to identify new natural resources are needed to support the current lifestyle. The paper presents an analysis of municipal waste generated and treated. The effects on the environment are felt mainly due to economic development, but also due to increased consumption and increased use of natural resources.

Key words: waste, Romania, European Union, environmental protection.

JEL CLASSIFICATION: Q53, Q50.

Mediul înconjurător este afectat de activitățile economice desfășurate de oameni. Creșterea cantităților de deșeuri poate fi pusă și pe seama creșterii industriale, precum și a creșterii populației din zonele urbane. Au apărut, astfel, atât probleme socio-economice, cât și probleme de mediu.

În cazul în care, în procesul de fabricație al produselor, materiile prime nu sunt utilizate într-o pondere cât mai ridicată se poate ajunge în situația în care resursele naturale se epuizează. Totodată, neutilizarea la maxim a materiilor prime conduce la generarea unor cantități mai mari de deșeuri.

Atât mediul înconjurător, cât și sănătatea oamenilor, este afectată de anumite deșeuri care au efect nociv. Gestionarea deșeurilor periculoase reprezintă una din principalele probleme de mediu. Scăderea impactului asupra mediului poate fi realizată prin micșorarea cantității de deșeuri generate, precum și prin reciclarea și reutilizarea deșeurilor.

Aplicarea unor sisteme de gestionare a deșeurilor în zonele urbane ar putea conduce la o gestionare generală mai bună a deșeurilor. Totuși, atât sursele de energie utilizate, cât și cultura și evoluția economică, influențează compoziția deșeurilor urbane solide.

Atât gestionarea eficientă a deșeurilor, cât și monitorizarea, reprezintă măsuri care contribuie la asigurarea unei dezvoltări durabile.

Astfel, o importanță ridicată este acordată generării deșeurilor. În figura nr. 1 este prezentată situația țărilor membre ale Uniunii Europene care în anul 2016 au generat cele mai mari cantități de deșeuri municipale generate.

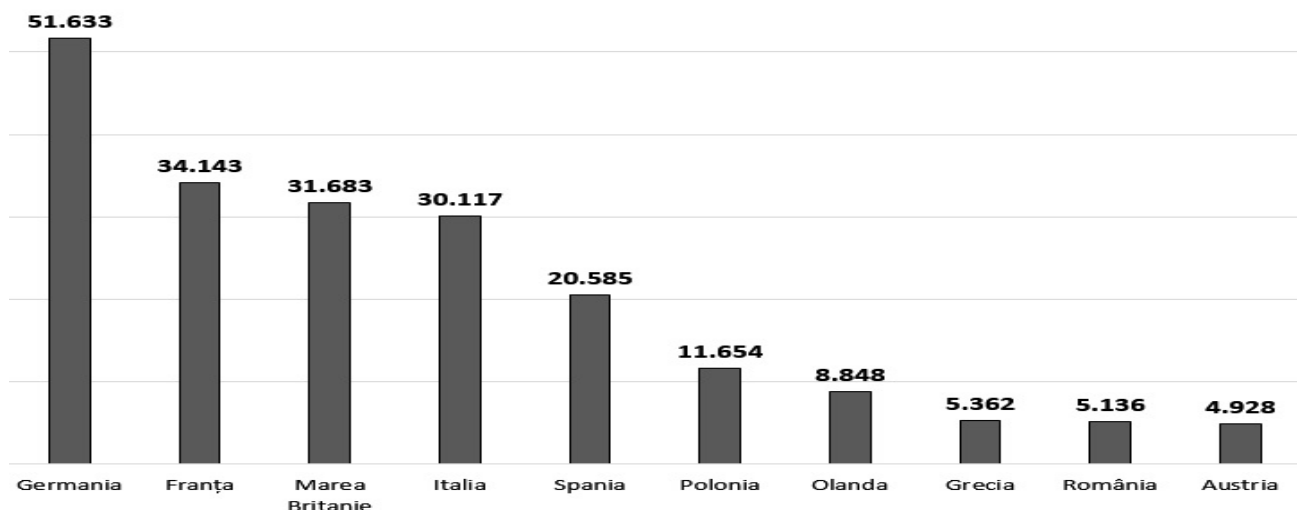

Figura 1. Deșeuri municipale generate – Europa (mii tone)

Sursa: realizat de autori pe baza datelor existente pe site-ul EUROSTAT

¹ Dr., Autoritatea Națională pentru Calificări, România, București, Piața Valter Mărăcineanu, 1-3, Tel.: +40213130050; www.anc.edu.ro

² Drd., Academia de Studii Economice din București, România, București, Piața Romană, 6, Tel.: +40213191900; www.ase.ro

³ Drd., Academia de Studii Economice din București, România, București, Piața Romană, 6, Tel.: +40213191900; www.ase.ro

⁴ Lect. univ. dr., Academia de Studii Economice din București, România, București, Piața Romană, 6, Tel.: +40213191900; www.ase.ro

Din figura anterioară se poate observa că, în anul 2016, Germania a generat cele mai ridicate cantități de deșeuri municipale, peste 50 milioane tone deșeuri municipale generate. Aceasta este urmată de Franța, Marea Britanie și Italia, toate trei cu peste 30 milioane tone deșeuri municipale generate.

Pentru România, situația este prezentată în Figura 2.

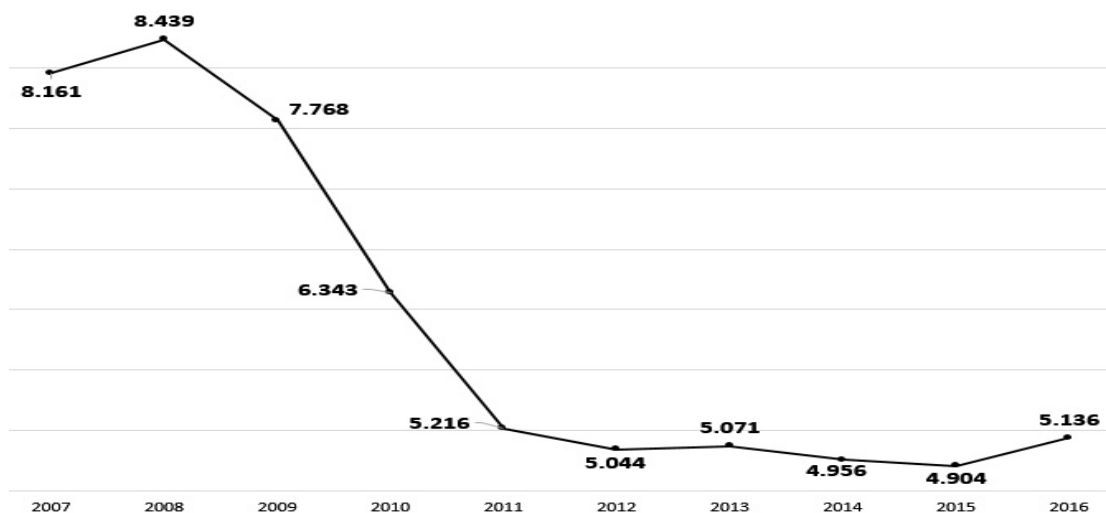

Figura 2. Evoluția cantității de deșeuri municipale generate – România (mii tone)

Sursa: realizat de autori pe baza datelor existente pe site-ul EUROSTAT

Din datele prezentate se observă că în perioada 2007-2008 cantitatea de deșeuri municipale generate au fost de peste 8 milioane tone. De asemenea, în perioada 2008-2015 cantitatea de deșeuri municipale generată a avut o tendință de scădere, de la 8,439 mii tone la 4,904 mii tone. În anul 2016 s-a constatat o ușoară creștere a valorilor, până la 5,136 mii tone.

În figura nr. 3 este prezentată situația țărilor membre ale Uniunii Europene care în anul 2016 au generat cele mai mari cantități de deșeuri municipale (kilograme pe cap de locuitor).

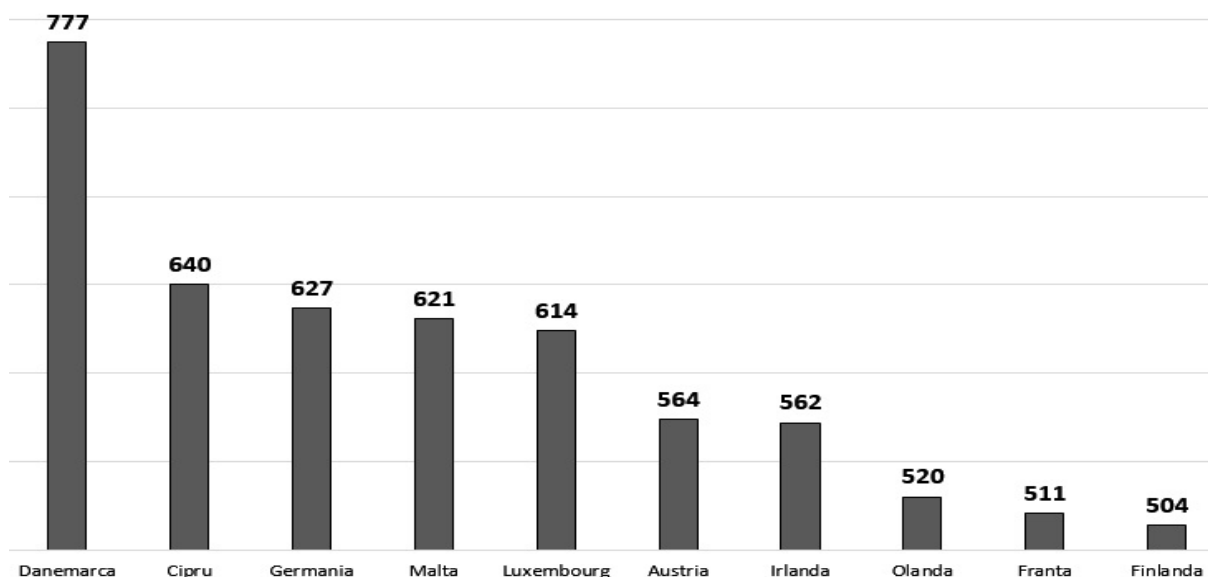

Figura 3. Deșeuri municipale generate – Europa (kilograme pe cap de locuitor)

Sursa: realizat de autori pe baza datelor existente pe site-ul EUROSTAT

Situația prezentată pentru deșeuri municipale generate pe cap de locuitor prezintă țările care, în anul 2016, au generat peste 500 kilograme pe cap de locuitor. Astfel, cu peste 600 kilograme pe cap de locuitor avem: Danemarca, Cipru, Germania, Malta și Luxembourg. Celelalte țări prezentate au generat între 504 și 564 kilograme pe cap de locuitor.

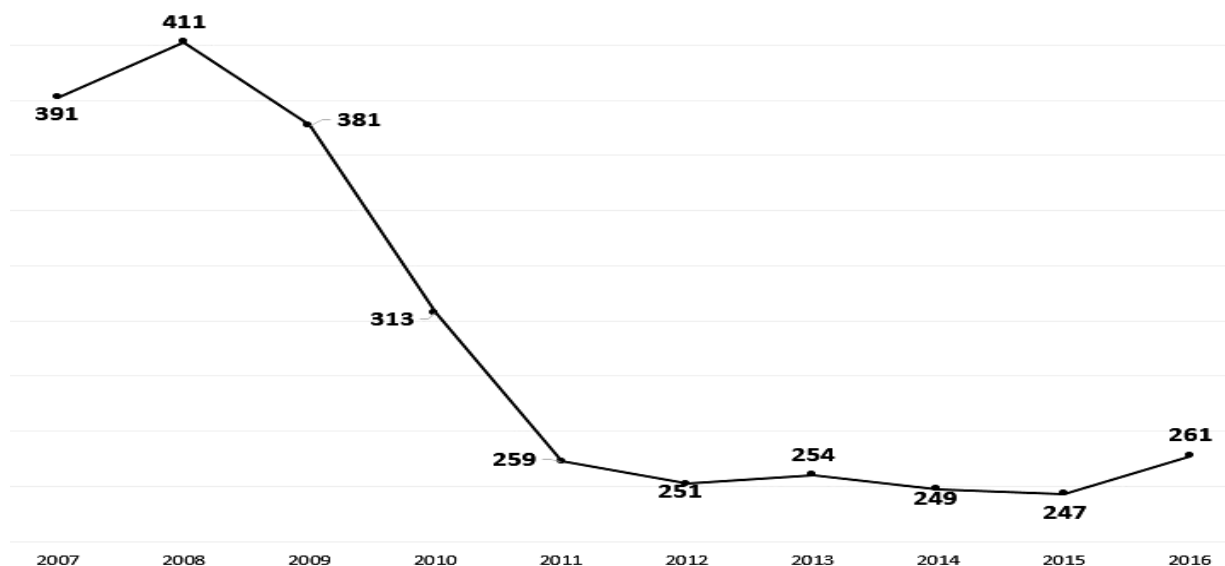

Figura 4. Evoluția cantității de deșeuri municipale generate – România (kilograme pe cap de locuitor)

Sursa: realizat de autori pe baza datelor existente pe site-ul EUROSTAT

În Figura 4 este prezentată evoluția cantității de deșeuri municipale pe cap de locuitor generată în România, în perioada 2007-2016. Astfel, perioade de creștere s-au consemnat pentru 2007-2008 și 2015-2016. În restul perioadei analizate, cantitatea de deșeuri municipale generată a fost în descreștere de la 411 kilograme pe cap de locuitor (în anul 2008) la 247 kilograme pe cap de locuitor (în anul 2015).

Pe lângă importanța care se acordă generării deșeurilor, un aspect la fel de important, dacă nu mai important, este oferit de tratarea deșeurilor. Astfel, în Figura 5 sunt prezentate țările care în anul 2016 au tratat cele mai ridicate cantități de deșeuri pe cap de locuitor.

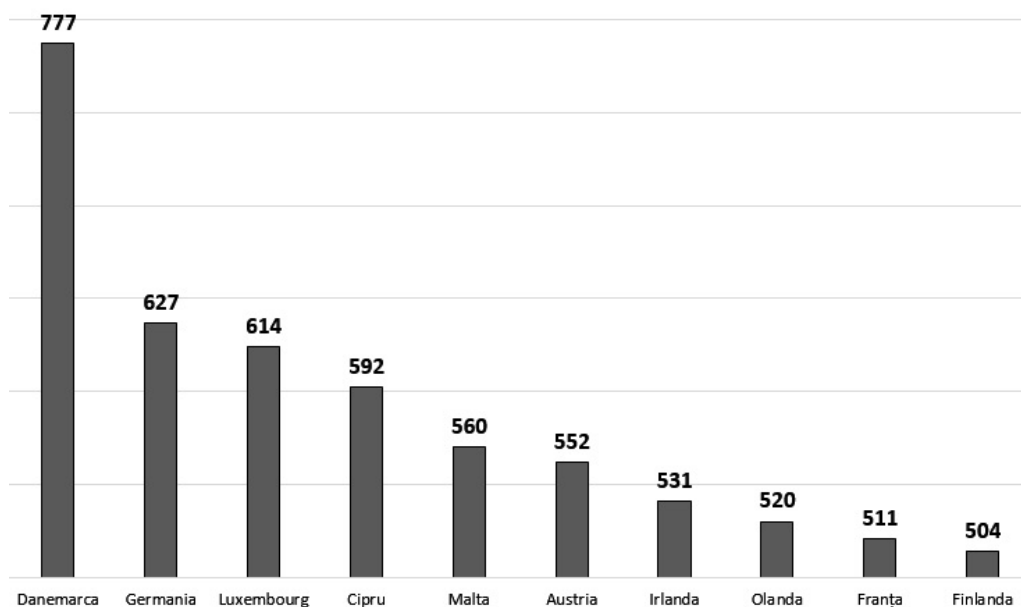

Figura 5. Deșeuri municipale tratate – Europa (kilograme pe cap de locuitor)

Sursa: realizat de autori pe baza datelor existente pe site-ul EUROSTAT

Se observă că pe primul loc este Danemarca cu 777 kilograme de deșeuri tratate pe cap de locuitor. Cu peste 600 kilograme de deșeuri tratate pe cap de locuitor sunt Germania și Luxembourg.

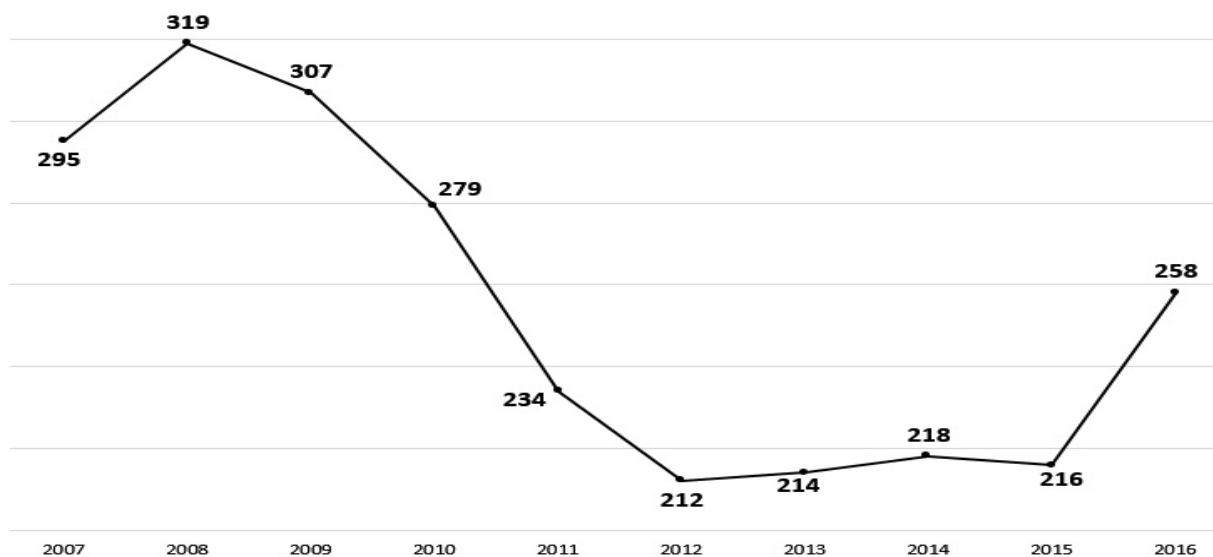

Figura 6. Evoluția cantității de deșuri municipale tratate – România (kilograme pe cap de locuitor)

Sursa: realizat de autori pe baza datelor existente pe site-ul EUROSTAT

Pentru România, evoluția cantității de deșuri municipale tratate pe cap de locuitor arată o scădere a pentru perioada 2008-2012. După această perioadă, pentru perioada 2012-2016, se observă o creștere a cantității de deșuri municipale tratate pe cap de locuitor, de la 212 la 258 kilograme de deșuri tratate pe cap de locuitor.

Figura 7 prezintă țările care au tratat în anul 2016 cele mai ridicate cantități de deșuri municipale. Pe primele locuri se regăsesc Germania (51,633 milioane tone), Franța (34,143 milioane tone), Marea Britanie (31,694 milioane tone), Italia (26,888 milioane tone), Spania (20,585 milioane tone), Polonia (11,654 milioane tone), Olanda (8,848 milioane tone), Grecia (5,362 milioane tone), România (5,079 milioane tone), Austria (4,825 milioane tone).

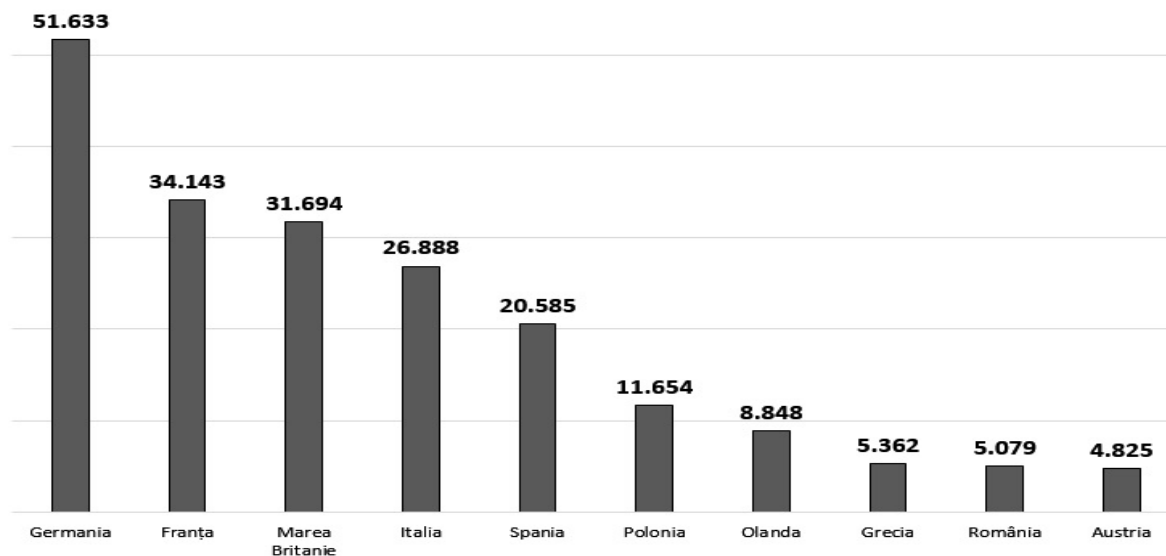

Figura 7. Deșuri municipale tratate – Europa (mii tone)

Sursa: realizat de autori pe baza datelor existente pe site-ul EUROSTAT

În România, în anul 2016, au fost tratate 5,079 milioane tone de deșuri municipale. Evoluția cantității de deșuri municipale tratate, pentru perioada 2007-2016, este prezentată în Figura 8.

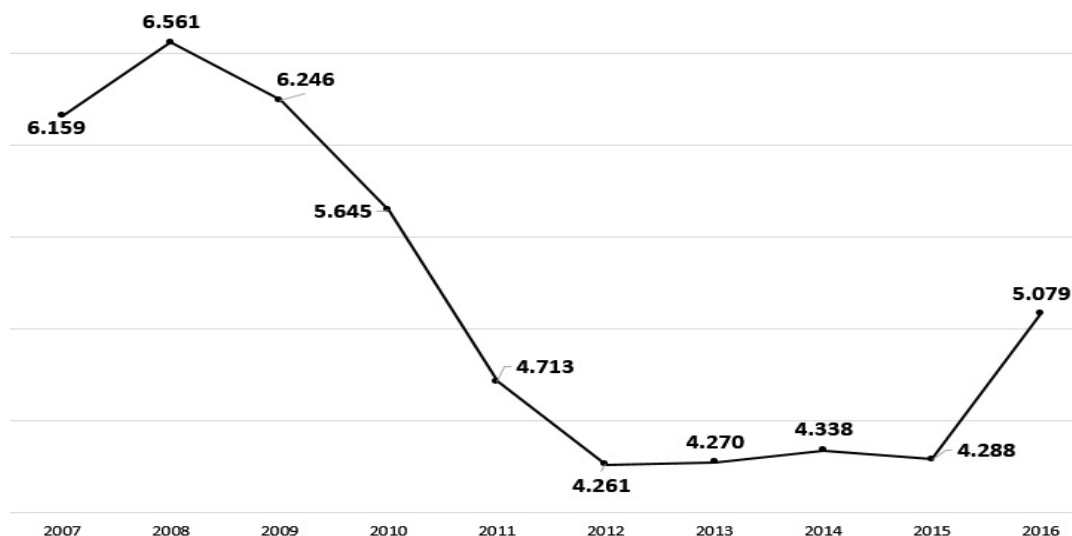

Figura 8. Evoluția cantității de deșuri municipale tratate – România (mii tone)

Sursa: realizat de autori pe baza datelor existente pe site-ul EUROSTAT

Se observă o creștere pentru perioada 2007-2008, de la 6,159 la 6,561 milioane tone de deșuri municipale tratate, urmată de o perioadă mai lungă de scădere a valorilor (2008-2012). De asemenea, în perioada 2012-2016 se constată o relativă creștere a cantității de deșuri municipale tratate, de la 4,261 la 5,079 milioane tone de deșuri municipale tratate.

CONCLUZII

O dată cu creșterea prețurilor la energie se observă și o diminuare a resurselor. Astfel, aceste aspecte devin din ce în ce mai importante. Totodată, a crescut cantitatea de deșuri, ca o consecință a mai multor factori referitori la creșterea populației, la creșterea consumului de bunuri și de energie. Se consideră, astfel, că o cheie a unei economii circulare se poate baza pe producerea de energie pe bază de deșuri.

În mod conștient sau în mod inconștient, oamenii acționează asupra mediului. Se produc, astfel, echilibre și dezechilibre. Intensitatea presiunii umane conduce la apariția de noi elemente care modifică atât mediul, cât și procesul de percepere de către om a acestui ansamblu.

BIBLIOGRAFIE:

1. Bran, F., Manea, G., Rădulescu, C.V., Ioan, I. (2011). *Supraviețuirea – paradigma unui viitor durabil*, Editura Economică, București.
2. Bran, F., Manea, G., Rădulescu, C.V., Ioan, I. (2013). *Abordări entropice în gestionarea resurselor naturale. De la principii la strategie*, Editura Economică, București.
3. Bran, F., Bodislav, D.A., Radulescu, C.V., Ioan, I. (2014). *Corporate Governance Intervention for a Sustainable Socio-Economic Model*. Revista de Cercetare si Interventie Sociala, 46.
4. Bran, F., Ioan, I., Radulescu, C.V., (2014). *Low entropy: creating physical basis for economic value by environmental policy tools*. ECOFORUM, vol. 3, issue 2 (5).
5. EUROSTAT, <http://ec.europa.eu/eurostat>
6. Klavenieks, K., Dzene, K.P., Blumberga, D., (2017), *Optimal strategies for municipal solid waste treatment – environmental and socio-economic criteria assessment*, Energy Procedia 128
7. Kreitlein, S., Hofmann, B., Meyer, A., Spreng, S., Kuehl, A., Franke, J., (2016), *Strategies and Methods for the Energy Efficient Production of Electric Drives*, Procedia CIRP 48.
8. Malinauskaite, J., Jouhara, H., Czajczyńska, D., Stanchev, P., Katsou, E., Rostkowski, P., Thorne, R.J., Colón, J., Ponsá, S., Al-Mansour, F., Anguilano, L., Krzyżyńska, R., López, I.C., Vlasopoulos, A., Spencer, N., (2017), *Municipal solid waste management and waste-to-energy in the context of a circular economy and energy recycling in Europe*, Energy 141
9. Moya, D., Aldás, C., López, G., Kaparaju, P., (2017), *Municipal solid waste as a valuable renewable energy resource: a worldwide opportunity of energy recovery by using Waste-To-Energy Technologies*, Energy Procedia 134
10. Öncel, M.S., Bektas, N., Bayar, S., Engin, G., Çalışkan, Y., Salar, L., Yetiş, Ü., (2017), *Hazardous wastes and waste generation factors for plastic products manufacturing industries in Turkey*, Sustainable Environment Research 27
11. Sooš, L., Ferencz, V., (2015), *Waste - international collaboration in the waste treatment education*, Procedia - Social and Behavioral Sciences 174

RESURSELE REGENERABILE ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII URBANE DURABILE

CORNELIU GUȚU¹, PETRICĂ SORIN ANGHELUȚĂ², CARMEN GEORGIANA BADEA³

Abstract

The urban area is of increasing importance for the sustainable economy. Due to urban growth, cities have an increased role in combating climate change. Recycling and waste reduction actions can contribute to sustainable urban development. In this context, the article presents an analysis of information on renewable energy. Both the global population growth and the increase in world economic output influence the Earth's resources. From this point of view, meeting people's needs should be done by maintaining natural systems. Human resources participate in the sustainable development of society. Lack of human resources can lead to imbalances in the labour market. The article presents the evolution of the urban population in Romania.

Key words: European Union, Romania, renewable resources, sustainable development.

JEL CLASSIFICATION: Q01, Q20.

Creșterea eficienței resurselor energetice poate fi realizată și prin măsuri de economisire a energiei. Protecția mediului poate fi realizată prin măsuri de prevenire și de combatere a poluării. Politicile Uniunii Europene au în vedere reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră, respectiv a emisiilor de dioxid de carbon. Acestea se pot realiza prin utilizarea surselor regenerabile de energie.

Atât nivelul mărilor și al oceanelor, cât și suprafața uscată de pământ, sunt influențate de schimbările climatice. Datorită impactului redus asupra mediului al resurselor regenerabile de energie, extracția resurselor naturale ar trebui să aibă un efect redus asupra producerii de deșeuri și de emisii poluante.

Tehnologiile digitale au influențat modul în care sunt fabricate produsele. Astfel, creșterea preciziei de execuție a pieselor și produselor, precum și reducerea cantității de deșeuri industriale, au fost permise datorită noilor tehnologii.

Combustibilii fosili, energia nucleară și resursele de energie regenerabile reprezintă principalele tipuri de resurse energetice. Din categoria resurselor de energie regenerabile fac parte: energia eoliană, energia solară, energia geotermală, centralele hidroelectrice, biomasa. Din categoria surselor naturale neregenerabile de energie fac parte: petrolul, cărbunele și gazele naturale. Pentru mediul înconjurător, resursele de energie regenerabile nu creează așa multe probleme cum creează celelalte surse de energie. În acest sens, la nivel european, se urmărește reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră, dar și îmbunătățirea eficienței energetice și stimularea utilizării surselor de energie regenerabile.

Resursele energetice își pot mări eficiența prin aplicarea unor măsuri ce permit economisirea de energie. Producerea energiei electrice bazată pe costuri de mediu reduse poate influența această eficiență. Activitățile de protecția mediului au în vedere prevenirea poluării, dar și combaterea poluării. Un obiectiv al politicilor Uniunii Europene se referă la creșterea utilizării surselor de energie regenerabile.

Resursele umane participă la dezvoltarea durabilă a societății. Lipsa resurselor umane poate conduce la dezechilibre pe piața muncii. Performanța energetică a clădirilor influențează procesul de dezvoltare durabilă. De asemenea, activitățile de transport ecologic au influență pozitivă asupra dezvoltării durabile urbane. Existența într-o regiune a unor zone urbane dezvoltate este benefică pentru dezvoltarea economică și socială a regiunii respective. Astfel, dezvoltarea durabilă urbană se bazează pe existența spațiilor verzi, pe utilizarea energiei regenerabile la iluminatul public, pe emisii reduse de gaze cu efect de seră produse de activitățile de transport urban.

Prin noua Agendă Urbană Europeană se dorește crearea de noi locuri de muncă prin valorificarea potențialului de urbanizare rapidă. Astfel, creșterea calității vieții tuturor celor care trăiesc în spațiul european va putea fi realizată prin parteneriate, prin guvernarea distribuită pe mai multe niveluri, precum și printr-o abordare integrată și dezvoltare urbană durabilă. Agendă Urbană

¹ Dr., conf. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei, Republica Moldova, Chișinău, Bănulescu Bodoni, 61, Tel.: +37322224128; www.ase.md

² Drd., Academia de Studii Economice din București, România, București, Piața Romană, 6, Tel.: +40213191900; www.ase.ro

³ Dr., Autoritatea Națională pentru Calificări, România, București, Piața Walter Mărăcineanu, 1-3, Tel.: +40213130050; www.anc.edu.ro

Europeană abordează teme critice, precum calitatea aerului, adaptarea la schimbările climatice, tranziția energetică.

Creșterea producției de energie regenerabilă poate fi influențată de anumiți factori. Din această categorie de factori face parte schimbarea preferințelor consumatorilor pentru energia regenerabilă, dar și apariția de noi tehnologii în domeniu, care să permită reducerea costului atât a energiei solare, cât și a energiei eoliene. Astfel, se poate aprecia că una dintre cele mai competitive tipuri de energie regenerabilă este reprezentată de energia eoliană. Acest fapt se datorează creșterii numărului de dezvoltatori de proiecte de producere a energiei din surse regenerabile, dar și a evoluțiilor tehnologice. Pe de altă parte, în anumite țări, în ultimi zece ani, energia solară a devansat energia nucleară, devenind mai ieftină.

În categoria producțiilor de energii regenerabile fac parte producțiile primare de energie geotermală, energie eoliană, energie solară, biomasă și hidroenergie. Astfel, în tabelul următor este prezentată situația comparativă a producției primare de energie regenerabilă (1000 tone echivalent petrol), pentru țările membre ale Uniunii Europene, în anul 2005, respectiv anul 2016.

Tabelul 1. Situația comparativă a producției primare de energie regenerabilă
(1000 tone echivalent petrol)

Țara	2005	2016
Uniunea Europeană	120264,1	210708
Austria	7000,5	9769,4
Belgia	874,8	3065,6
Bulgaria	1123,8	1921,2
Cehia	2274,1	4278,9
Cipru	47,7	124,1
Croația	1855,4	2281,6
Danemarca	2513,8	3492,3
Estonia	692,2	1460,6
Finlanda	8163,8	10516,5
Franța	15790,2	23895,7
Germania	16850,5	39481,4
Grecia	1643,4	2501,5
Irlanda	366,1	972,8
Italia	13328,5	23820,5
Letonia	1853,8	2437,4
Lituania	899,8	1498,4
Luxembourg	71,6	125
Malta	0,5	17,7
Marea Britanie	3486,4	12428,6
Olanda	1970,1	4710,5
Polonia	4549,4	9026,5
Portugalia	3474,7	5823,3
România	4984,2	6095,6
Slovacia	861	1603,3
Slovenia	773,9	1105,1
Spania	8397,7	17685,1
Suedia	14726,8	17375,5
Ungaria	1689,5	3194,1

Sursa: realizat de autori pe baza datelor existente pe site-ul EUROSTAT

În anul 2016, față de anul 2005, se observă creșteri pentru toate țările membre ale Uniunii Europene. Cele mai mari creșteri se înregistrează pentru: Malta, Marea Britanie, Belgia, Irlanda, Cipru, Olanda și Germania. Cele mai mici creșteri s-au înregistrat pentru: Suedia, România, Croația, Finlanda. De asemenea, la nivelul Uniunii Europene, producția primară de energie regenerabilă a crescut de la 120264,1 la 210708 (1000 tone echivalent petrol). Pentru anul 2016, țările în care se înregistrează cele mai ridicate valori sunt: Germania, Franța, Italia, Spania, Suedia, Marea Britanie, Finlanda.

Pentru România, evoluția producției primare de energie regenerabilă în România (1000 tone echivalent petrol), pentru perioada 2005-2016, este redată în figura următoare.

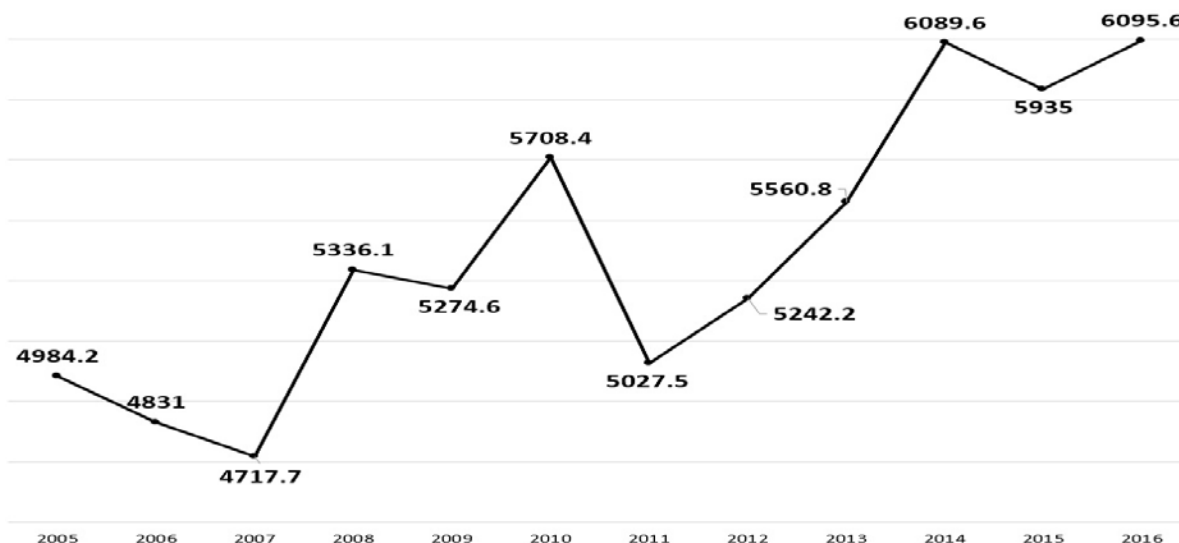

Figura 1. Evoluția producției primare de energie regenerabilă în România (1000 tone echivalent petrol)

Sursa: realizat de autori pe baza datelor existente pe site-ul EUROSTAT

Din datele prezentate, se observă perioade în care producția primară de energie regenerabilă a avut tendințe crescătoare (2007-2008, 2009-2010, 2011-2014, 2015-2016), dar și perioade cu tendințe descrescătoare (2005-2007, 2008-2009, 2010-2011, 2014-2015). Pentru întreaga perioadă analizată (2005-2016), în România, se observă o tendință crescătoare a valorilor producției primare de energie regenerabilă.

În perspectiva anului 2020, sunt prevăzute reduceri cu 20% a emisiilor de gaze cu efect de seră, precum și o pondere în consumul final brut de energie de 20% provenită din sursele regenerabile de energie.

Un alt indicator important este dat de ponderea energiei regenerabile în consumul final brut de energie. Astfel, pentru anul 2007, respectiv anul 2016, situația comparativă este prezentată în tabelul următor.

Tabelul 2. Situația comparativă a ponderii energiei regenerabile în consumul final brut de energie (%)

Țara	2007	2016
Uniunea Europeană	10,5	17,0
Austria	27,0	33,5
Belgia	3,1	8,7
Bulgaria	9,2	18,8
Cehia	8,0	14,9
Cipru	4,0	9,3
Croația	22,2	28,3
Danemarca	17,8	32,2
Estonia	17,1	28,8
Finlanda	29,6	38,7
Franța	10,3	16,0
Germania	9,1	14,8
Grecia	8,2	15,2
Irlanda	3,7	9,5
Italia	9,8	17,4
Letonia	29,6	37,2
Lituania	16,5	25,6
Luxembourg	2,7	5,4
Malta	0,2	6,0

Țara	2007	2016
Marea Britanie	1,8	9,3
Olanda	3,3	6,0
Polonia	6,9	11,3
Portugalia	21,9	28,5
România	18,3	25,0
Slovacia	7,8	12,0
Slovenia	15,6	21,3
Spania	9,7	17,3
Suedia	44,2	53,8
Ungaria	8,6	14,2

Sursa: realizat de autori pe baza datelor existente pe site-ul EUROSTAT

În anul 2016, față de anul 2007, se observă creșteri pentru toate țările membre ale Uniunii Europene. Cele mai mari creșteri se înregistrează pentru: Malta, Marea Britanie, Belgia, Irlanda, Cipru, Bulgaria și Luxembourg. Cele mai mici creșteri s-au înregistrat pentru: Suedia, Austria, Letonia, Croația, Portugalia, Finlanda. De asemenea, la nivelul Uniunii Europene, ponderea energiei regenerabile în consumul final brut de energie a crescut cu aproximativ 62%.

În România, pentru perioada 2007-2016, evoluția ponderii energiei regenerabile în consumul final brut de energie este prezentată în Figura 2.

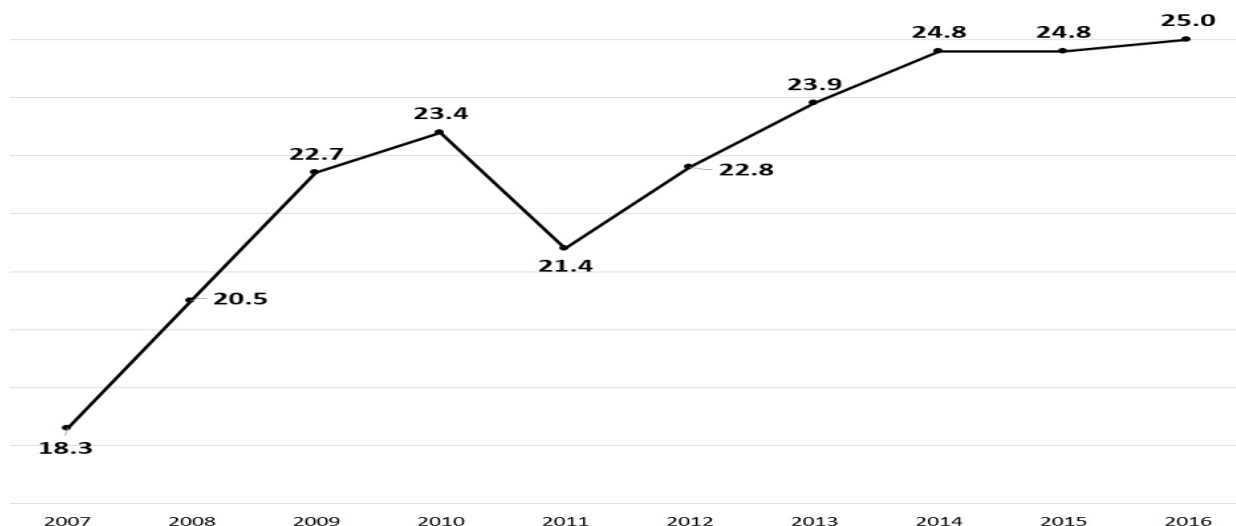

Figura 2. Evoluția ponderii energiei regenerabile în consumul final brut de energie – România (%)

Sursa: realizat de autori pe baza datelor existente pe site-ul EUROSTAT

Pentru întreaga perioadă analizată (2007-2016), cu excepția perioadei 2010-2011, în România, se observă o tendință crescătoare a valorilor ponderii energiei regenerabile în consumul final brut de energie. Astfel, față de anul 2007, în anul 2016 ponderea energiei regenerabile în consumul final brut de energie a crescut cu aproximativ 36,6%, de la 18,3% la 25%.

Cu toate acestea dezvoltarea urbană poate fi influențată de dinamica piețelor forței de muncă și de îmbătrânirea populației. Gradul de mobilitatea și asigurarea sistemelor de transport, a infrastructurii, sunt, de asemenea, alți factori care influențează dezvoltarea urbană. Noi provocări pot apărea și în domeniile referitoare la educație și la competențe, precum și în ceea ce privește mediul înconjurător

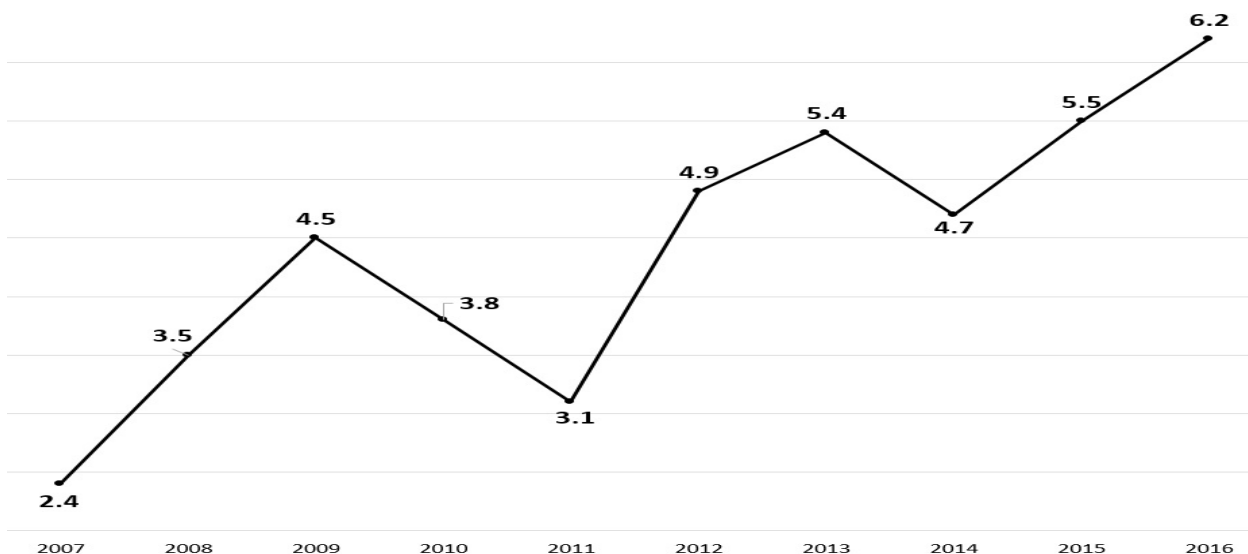

Figura 3. Ponderea energiei regenerabile în transport - România (%)

Sursa: realizat de autori pe baza datelor existente pe site-ul EUROSTAT

Pe lângă ponderea energiei regenerabile în consumul final brut de energie, datorită impactului avut, se urmărește și ponderea energiei regenerabile în transport. Pentru România, evoluția acestui indicator este prezentată în Figura 3.

Din datele prezentate, se observă perioade în care producția primară de energie regenerabilă a avut tendințe crescătoare (2007-2008, 2009-2010, 2011-2014, 2015-2016), dar și perioade cu tendințe descrescătoare (2005-2007, 2008-2009, 2010-2011, 2014-2015). Pentru întreaga perioadă analizată (2005-2016), în România, se observă o tendință crescătoare a valorilor producției primare de energie regenerabilă.

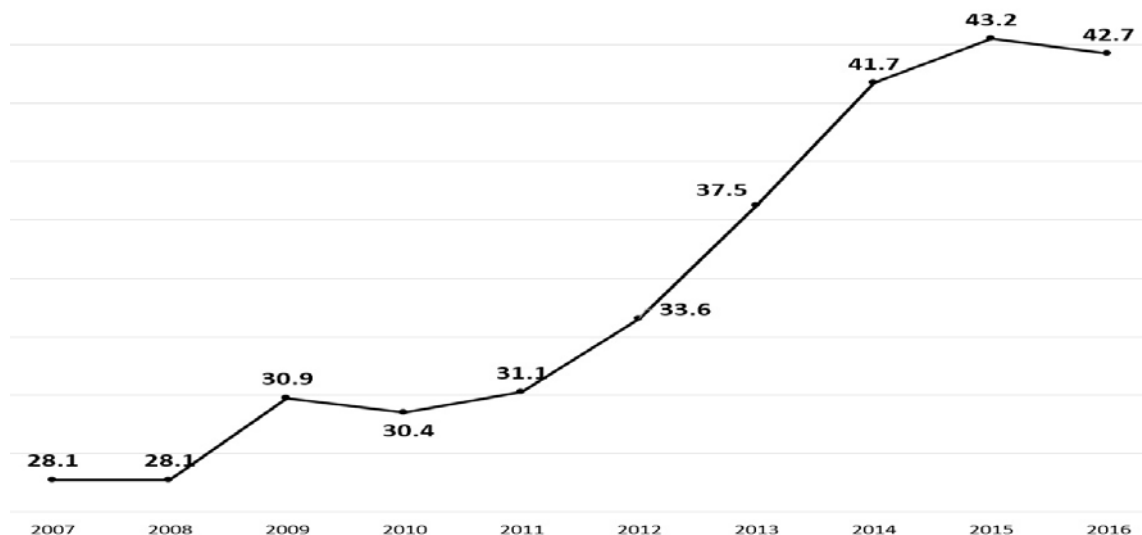

Figura 4. Ponderea energiei regenerabile în energia electrică - România (%)

Sursa: realizat de autori pe baza datelor existente pe site-ul EUROSTAT

De asemenea, este interesant de urmărit și ponderea energiei regenerabile în energia electrică. Astfel, din datele prezentate, pentru perioada 2007-2016, se observă o tendință crescătoare a ponderii energiei regenerabile în energia electrică. Astfel, în anul 2007 ponderea energiei regenerabile în energia electrică a fost de 28,1%, iar în anul 2016 aceasta crescuse la 42,7%.

Gestionarea capitalului uman este din ce în ce mai importantă datorită influenței dezvoltării economice. Diminuarea resurselor, precum și diferitele restricții manifestate, pot avea influențe

asupra unor zone urbane. Astfel, declinul economic, prin reducerea forței de muncă și pierderea locurilor de muncă, împreună cu reducerea investițiilor, poate fi influențat de declinul populației.

Referitor la resursele umane, în România, se observă un proces de scădere numerică a populației. Aceasta este asociată cu un proces de îmbătrânire. Diferențele dintre zonele urbane și cele rurale se vor mări odată cu migrația tinerilor în zonele urbane dezvoltate, precum și datorită îmbătrânirii populației rurale.

În contextul dezvoltării durabile, având în vedere situația energiei regenerabile prezentată anterior, în tabelul următor este prezentată proiecția populației în România pentru următorii 60 de ani.

Tabelul 3. Proiecția populației în România (milioane persoane)

Țara/Anul	2015	2020	2030	2040	2050	2060	2070	2080
România	19,87	19,26	18,02	17,07	16,33	15,70	15,02	14,53

Sursa: realizat de autori pe baza datelor existente pe site-ul EUROSTAT

Datorită modificărilor în structura demografică a populației României, proiecția populației pentru următorii 60 ani demonstrează o scădere a populației cu aproximativ 27% pentru anul 2080 față de anul 2015, de la 19,87 la 14,53 milioane persoane.

Regiunile urbane au potențial pentru a crea noi locuri de muncă și pentru creștere economică. Creșterea competitivității se poate baza pe creativitate și inovație. Pe lângă oportunități, zonele urbane se confruntă și cu provocări. Astfel, datorită densității ridicate, se manifestă anumite presiuni asupra unor servicii urbane. În această categorie intră asigurarea cu energie electrică, asigurarea apei potabile și a stării de sănătate, transportul urban, construirea de locuințe.

De asemenea, evoluția populației din mediul urban, pentru România, pentru perioada 2000-2018, este prezentată în Figura 5.

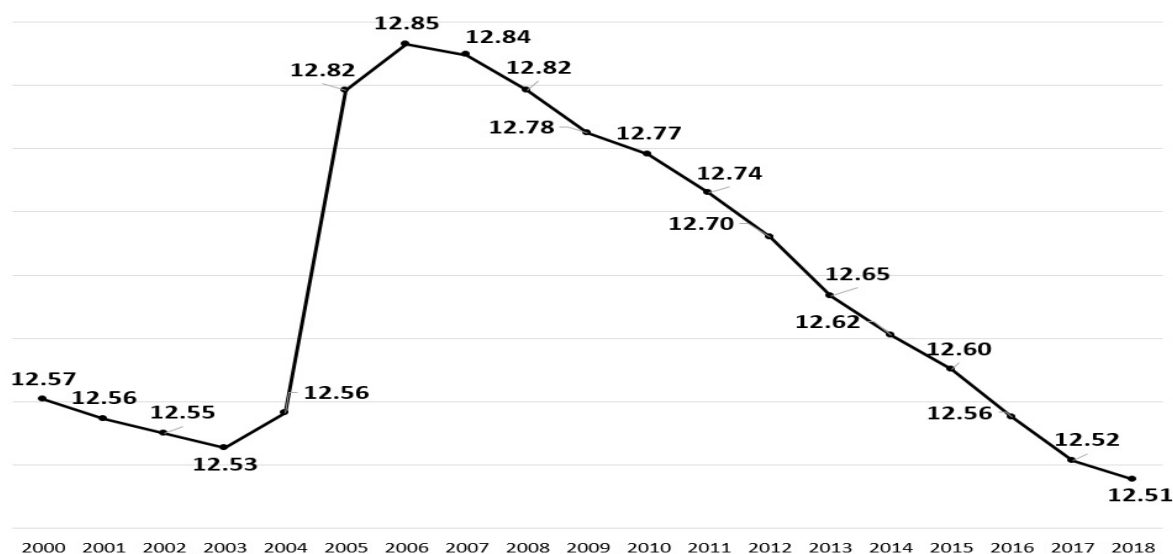

Figura 5. Evoluția populației în mediul urban – România (milioane persoane)

Sursa: realizat de autori pe baza datelor existente pe site-ul INS

Din datele prezentate în Figura 5, se observă că în perioada 2003-2006 populația din mediul urban a crescut, de la 12,53 la 12,85 milioane persoane. În restul perioadelor (2000-2003, respectiv 2006-2018), populația din mediul urban are o tendință descrescătoare. Astfel, în anul 2018, valoarea înregistrată este mai redusă decât cea înregistrată cu 15 ani în urmă, în anul 2003.

Pe piața muncii, dezechilibrele pot apărea datorită pierderilor de resurse umane. Zonele urbane pot avea o contribuție majoră în măsurile de atenuare a schimbărilor climatice. Acestea au un rol deosebit în creșterea economică durabilă. Totodată, existența într-o regiune a unor zone urbane dezvoltate conduce la dezvoltarea economică și socială a regiunii respective. În aceste

condiții, se poate considera că orașele sunt în același timp surse și soluții atât pentru provocările economice, cât și pentru provocările de mediu și cele sociale.

CONCLUZII

În procesul de urbanizare, un avantaj poate fi dat de creșterea investițiilor și de oportunitățile economice din zonele urbane. În același timp, există o migrațiune a populației din zonele rurale spre zonele urbane. Se manifestă, astfel, legătură puternică între creșterea economică și urbanizare prin concentrările din orașele cu cea mai mare creștere.

Utilizarea eficientă a resurselor, dar și o economie fără emisii de gaze cu efect de seră, pot fi soluții pentru degradarea mediului în zonele urbane.

Aspectele referitoare la economie, climă și mediu sunt abordate în toată lumea. Regiunile industrializate, urbane, sunt cele care se confruntă cel mai des cu provocări pentru aceste domenii. Indiferent că este vorba despre populația din mediul rural sau urban, pe lângă nevoile economice și cele sociale, este necesară asigurarea nevoilor de mediu. Deoarece în zonele urbane se desfășoară majoritatea activităților economice, măsurile referitoare la reducerea emisiilor de dioxid de carbon și a consumului de energie ar trebui aplicate în primul rând aici. În acest sens, o soluție pentru îmbunătățirea performanței energetice poate fi oferită de folosirea energiei produsă de resursele regenerabile.

Dezvoltarea zonelor urbane va avea un rol important și în ceea ce privește schimbările climatice. Adaptarea la acestea și reducerea emisiilor de dioxid de carbon necesită adoptarea unor măsuri pentru utilizarea eficientă a resurselor.

Îmbunătățirea politicilor de regenerare urbană poate contribui la reducerea efectelor produse de schimbările climatice și la combaterea emisiilor de dioxid de carbon. De asemenea, utilizarea energiei produsă de surse regenerabile conduce la îmbunătățirea performanței energetice. Îmbunătățirea calității vieții oamenilor și protecția mediului fac parte din măsurile politicilor urbane referitoare la coeziune socială, biodiversitate și eficiență energetică.

BIBLIOGRAFIE:

1. Bran, F., Manea, G., Rădulescu, C.V., Ioan, I. (2011). *Supraviețuirea – paradigma unui viitor durabil*, Editura Economică, București.
2. Bran, F., Rădulescu, C.V., Ioan, I. (2015). *Globalization, economic growth and happiness: the perspectives of an economy based on non-material values*, Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology, V (6).
3. Bran, F., Manea, G., Ioan, I., Rădulescu, C.V. (2015). *Economia în clepsidra entropică*, Editura Economică, București.
4. European Economic and Social Committee, (2009). *Opinion on „Towards balanced development of the urban environment: challenges and opportunities”*.
5. European Economic and Social Committee, (2011). *Opinion on „The need to apply an integrated approach to urban regeneration”*.
6. European Environment Agency, 2017a, *Tracking Europe’s progress on meeting 2020 climate and energy targets*, <https://www.eea.europa.eu/articles/tracking-europe2019s-progress-on-meeting>.
7. European Environment Agency, 2017b, *Trends and projections in Europe 2017*, <https://www.eea.europa.eu/themes/climate/trends-and-projections-in-europe/trends-and-projections-in-europe-2017/index>.
8. European Union (2016a), „*Urban Agenda for the EU – Pact of Amsterdam*”, retrieved October 01 2016 from http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/themes/urban-development/agenda/pact-of-amsterdam.pdf.
9. European Union (2016b), „*Urban Europe - statistics on cities, towns and suburbs*”, retrieved September 08 2016 from <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7596823/KS-01-16-691-EN-N.pdf/0abf140c-ccc7-4a7f-b236-682effcde10f>.
10. Eurostat, 2017, *Energy Resources, 2017*, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/environmental-data-centre-on-natural-resources/natural-resources/energy-resources>.
11. Eurostat, 2018, <http://ec.europa.eu/eurostat>
12. Institutul Național de Statistică, 2018, <http://statistici.insse.ro/>
13. Romero Lankao, P. (2007). *Are we missing the point? Particularities of urbanization, sustainability and carbon emissions in Latin American cities*. Environment and Urbanization, 19(1).

NEXUSUL GLOBALIZĂRII = OUTPUTUL COOPERĂRII ECONOMICE ȘI COMERCIALE LA NIVEL GLOBAL

FLORINA BRAN¹, CORNELIU GUȚU², DUMITRU ALEXANDRU BODISLAV³,
CARMEN VALENTINA RĂDULESCU⁴,

Abstract

This article debates globalization and creating its sweetspot or nexus for most suitable solution for economic and commercial global cooperation. This process is highlighted through international affairs as key element and accelerated to its sustainable and maximum potential peak through infrastructure, the end goal of the paper is creating a small encounter between economic policy, economic cooperation, globalization and fine tuning the global economy.

Key words: nexus, globalization, economic cooperation

JEL CLASIFICATION: F18, F63, O24.

1. INTRODUCERE

Relațiile comerciale internaționale dintre cele mai importante state ale lumii au suferit restructurări pe scară largă în ultimii ani, în cazul în care tendințele cheie ale dezvoltării geopolitice au avut un impact semnificativ asupra diviziunii globale a muncii. Globalizarea intensivă a economiei mondiale a dus la apariția unor noi uniuni economice și comerciale internaționale, schimbări în sfera științei și tehnologiei și, în unele cazuri, la pierderea identității economice naționale a anumitor state. Cele mai noi provocări globale și ale crizei structurale în economia mondială au dus la necesitatea de a crea noi modele de creștere economică și socială.

2. AFACERILE INTERNAȚIONALE – CHEIA DEZVOLTĂRII

În prezent mai multă atenție este acordată dezvoltării comerțului internațional și a cooperării economice din partea entităților de afaceri internaționale, în cazul în care obiectivul principal este punerea în aplicare a proiectelor de integrare internațională, prin intensificarea proceselor sinergice în comerț, producție și sfera economică, tehnologiile informaționale și de comunicare, logistica, activitatea de investiții oferă formarea de uniuni interstatale, în cazul în care relațiile internaționale sunt prezentate ca forma unui set de activități strategice și inițiative.

Provocările globale de natură geo-economică obligă sindicatele să facă schimbări de integrare strategică în cadrul politicii comerciale naționale și internaționale, în special: de a restructura politica de export și de import, de a impune măsuri comerciale restrictive împotriva unor țări terțe, pentru a activa acordurile comerciale preferențiale ca urmare rezultând reorganizarea lanțurilor de aprovizionare la nivel mondial, însoțite de re-formarea pieței interne a serviciilor logistice și schimbarea centrelor logistice regionale de activitate de afaceri.

2.1. Cooperare economică și comercială, cheia evoluției

Cuvântul latin “*integratio*” a revenit pe buzele creatorilor de politici economice, teorii economice și oameni de afaceri de aproximativ un secol. Integrarea ca termen științific general înseamnă o stare de conectare multidimensională a anumitor părți și funcții ale sistemului în ansamblu diferențiate, precum și procesul care duce la o astfel de stare.

În conformitate cu „teoria spațiilor mari” legată de integrare economică și slăbirea rolului statelor naționale tradiționale, în ceea ce privește dezvoltarea lor economică Schmidt a propus teoria conform căruia noi geo-spații ca noi subiecte de relații internaționale sunt formate în cadrul integrării economice.

Integrarea economică internațională este un complex de relații economice de cooperare între țările din diferite domenii de activitate, care se caracterizează printr-o întrepătrundere profundă a economiilor și conduce la interdependența tehnică, tehnologică și economică pe termen lung.

¹ Prof. univ. dr., Academia de Studii Economice din București, florinabran@yahoo.com

² Conf. cercet. dr., ASEM, cgotu@mail.com

³ Conf. univ. dr., Academia de Studii Economice din București, alexbodislav@gmail.com

⁴ Conf. univ. dr., Academia de Studii Economice din București, cv.radulescu@yahoo.com

Un efect pozitiv al integrării economice internaționale este cauzat de producția rațională în cadrul comunității de integrare, constând din economiile naționale care interacționează, în cazul în care schimbul de rezultate și a factorilor de producție se realizează. Integrarea economică internațională este identificată prin stabilirea de mai strânse legături care au la bază comerțului internațional și cooperarea economică, în cazul în care liberalizarea comerțului reciproc capătă o importanță deosebită. Conceptul liant între comerț internațional și integrare economică are cea mai recentă apariție în economia mondială prin formarea Comunității Economice Europene (CEE). Comerțul internațional și cooperarea economică acoperă întreaga sferă de comerț, producție și economie administrativă, funcțională, inclusiv financiară și are alte legături și relații în fluxul de circulație a bunurilor, serviciilor și a forței de muncă în afara granițelor naționale, formând un complex la nivel mondial complicat.

Cele mai semnificative teorii și abordări pentru evaluarea proceselor de integrare sunt:

1. „funcționalismul“, în cadrul funcțiilor care furnizează procesele de integrare, acestea sunt testate și evaluate;
2. Evaluarea proceselor de integrare ca o interacțiune interstatală (opusul abordării „funcționalismului“).

În ultimii ani regionalizarea cooperării internaționale a fost dezvoltat în mod activ, care este reprezentat ca soluția optimă și unică de către țările care vizează creșterea nivelului de securitate, stabilitate și durabilitatea sistemului internațional multi-stat.

3. INFRASTRUCTURA REALĂ REPREZINTĂ ACCELERATORUL DE COOPERARE

Globalizarea economică asigură integrarea economiilor naționale în sistemul mondial prin comerțul exterior, investițiile străine directe, fluxurile de capital pe termen scurt, circulația forței de muncă și schimbul internațional de tehnologie.

Globalizarea predeterminată calea pentru dezvoltarea afacerilor internaționale, bazată pe mișcarea intercontinentală a materialelor, informației și fluxurile financiare. În același timp logistica devine element cheie la nivel mondial pentru că provine din formarea lanțurilor de aprovizionare la nivel mondial.

Logistică globală acoperă zone funcționale precum: personalizarea, transportul, logistica de investiții, logistica de proiecte internaționale și globale, etc. În același timp, logistica la nivel mondial este un factor important în punerea în aplicare a intereselor naționale și internaționale în domeniile economice și geopolitice.

Odată cu creșterea numărului de uniuni economice de comerț și integrare, logistica la nivel mondial se confruntă cu noi provocări, care sunt cauzate de alungirea ciclului funcțional al logisticii (ca urmare a creșterii transportului la distanță), creșterea cererii de sisteme de informații de logistică, o natură mai complexă a operațiunilor logistice (ca urmare a creșterii numărului de unități de stocare și de inventar), etc. O cerință esențială a economiei globale este formarea de uniuni logistice la nivel mondial, crearea căreia se bazează pe dezvoltarea rețelelor de distribuție și de transport integrate global.

Integrarea economică regională predetermină formarea unui comerț regional bazat pe o piață globală comună și zona economică intra-comunitară, în cazul în care principalul instrument de susținere pentru funcționarea eficientă a acesteia este logistica. Ca proces, logistica oferă procese comerciale și economice care au loc atât în cadrul uniunii integrate, precum și în cadrul cooperării sale cu țările terțe. Dezvoltarea sinergică a economiei teritoriale ca ramură a uniunii integrate necesită o dispoziție logistică extrem de eficientă de circulație a comerțului exterior, informațional, financiar, serviciilor și altor fluxuri.

3.1. Economie Mondială și integrarea angajaților

Printre principalele avantaje ale globalizării economice ar trebui subliniați următorii factori: consolidarea economiilor de scară și a eficienței producției de stat, asigurarea condițiilor favorabile pentru investițiile străine pe termen lung în industriile naționale de top.

Realizarea unui beneficiu maxim rezultat din globalizarea economică este posibilă în cazul în care au fost îndeplinite următoarele condiții. În primul rând, economia statului ar trebui să fie suficient de stabilă în ceea ce privește indicatorii macroeconomici (de exemplu: inflație scăzută). Având în vedere faptul că economia mondială suferă o criză semnificativă în ultimul deceniu din care nu s-a redresat complet, deținerea indicatorilor macroeconomici stabili nu este întotdeauna posibilă - în special pentru țările în curs de dezvoltare, un exemplu clar fiind tabelul 1.

Tabel 1. Modificarea indicelui prețurilor de consum (în puncte procentuale) 2017

Intervalul de fluctuație în Indicele Prețurilor de Consum (în puncte procentuale)	Țara	Evoluția în Indicele Prețurilor de Consum (%)
0% – 3%	Canada	2.1
	SUA	2.3
	Australia	2.7
	Arabia Saudită	2.9
	Germania	1.9
	Franța	1.7
	Finlanda	2
	Zimbabwe	1
3% -10%	Rusia	4
	Brazilia	4.5
	China	3
	India	5.1
	Iran	5
	Ucraina	5
	Kazakhstan	6
10%-25%	Belarus	11.4
	Argentina	20.2
	Uzbekistan	10
Mai mult de 25%	Venezuela	155

Sursa: World Economic Outlook 2018

Acești indici arată că există o creștere a indicelui prețurilor de consum în multe țări, ceea ce provoacă accelerarea inflației prețurilor de consum, în cazul în care statele sunt obligate să facă schimbări în politica comercială națională și internațională într-o situație geopolitică instabilă.

O trăsătură distinctivă a comerțului modern și a uniunilor economice este de natură să favorizeze integrarea complexă pentru implementarea cooperării internaționale, care se bazează pe forme de integrare regională. Ca termen geopolitic *polis*-ul se distinge ca parte a uniunii respective formate care este prezentată nu ca un stat separat, ci ca o regiune constituantă. În acest caz, un centru geopolitic regional este format, în cazul în care sunt concentrate statele cu interese similare în aspecte economice și ideologice.

Trebuie remarcat faptul că acesta reprezintă identitatea intereselor naționale ale participanților, care conturează o caracteristică cheie a proiectelor de integrare moderne, în cazul în care unele dintre uniunile comerciale și zonele economice de influență reprezintă forma care se bazează pe coincidența principiilor instituționale cu posibila prezență anumitor contradicții.

Globalizarea și regionalizarea ar trebui să fie privite ca fenomene complementare deoarece globalizarea vizează implicarea entităților economiei mondiale într-un singur sistem de comerț internațional și relații economice congruente. Cu toate acestea, în ceea ce privește creșterea comerțului exterior, mărfuri și amenințările financiare, consecința logică a globalizării este structurarea și ordonarea actuale relațiilor economice interstatale prin regionalizare.

Intenția de a îmbunătăți procesele de integrare din partea asociației statelor în unitățile integrate la nivel de regiune, din cauza mai multor factori care ar trebui să includă următoarele:

1. *Factorii geopolitici.* Datorită impactului negativ al factorilor geopolitici ai securității naționale a statelor, dezvoltarea de noi strategii de dezvoltare regională într-un spațiu

multipolar este o condiție necesară pentru păstrarea integrității economice naționale a țărilor și întărirea poziției geopolitice.

2. *Factori teritorial și geografici.* Factorul teritorial și geografic implică în primul rând potențialul de materii prime a statului (în funcție de localizarea spațială), în cazul în care prezența unor resurse naturale poate fi un stimulent fundamental pentru integrare în scopul distribuirii și vânzării. De asemenea, este important să se sublinieze că factorul teritorial și geografic în anumite condiții, poate avea o influență pozitivă asupra formării unui singur spațiu logistic la nivel regional (de exemplu, crearea de grupuri logistice regionale).
3. *Factorii socio-economici.* Se regăsește la nivelul de dezvoltare socio-economică a statelor membre ale uniunii integrate care determină durata de activitate de susținere a vieții unității integrate, în special caracterul pe termen lung și puterea relațiilor economice ale membrilor săi.

4. CONCLUZII

Compromisul liberalismului corporativ s-a bazat pe estomparea dezastrului lăsat în urmă de dezastrul recurent reprezentat de către arhitectura sistemului Bretton Woods. În același timp contra mișcarea împotriva piețelor libere s-a conturat, dar au acceptat excepții, extinderile și cazuri speciale care în cadrul general au construit bazele pentru comerțul multilateral liber. Rezultatul a fost cea mai lungă perioadă de expansiune economică din istorie.

Toate economiile sunt bazate pe corporații, iar aranjamentele politice și juridice au dus mai mult la conflict politic în statele moderne și care se transformă în aranjamentele efectuate pentru beneficiul întregii economii globale. Deoarece piețele disociate nu mai există, cum ar fi conturată o piață al cărei unic scop este de maximiza eficiența și crea un echilibrul special pe piață și de modificare a pieței în orice societate care depinde de drepturile pe care angajatorii și lucrătorii le obțin și relația cu statul reglementată.

BIBLIOGRAFIE:

1. Callon, M. (2007). *What does it mean to say that economics is performative?* în MacKenzie, D., Muniesa, F., Siu, L., *Do economists make markets? On the performativity of economics*, Princeton, NJ: Princeton University Press, pp. 311-357.
2. Callon, M., Law, J. (2005). *On qualification, agency, and otherness, Environment and Planning: Society and Space*, nr. 23, pp. 717-733.
3. Campbell, J., Fisher, J. (2004). *Idiosyncratic Risk and Aggregate Employment*
4. Cavaye, A. (1998). *An Exploratory Study Investigating Transnational Information Systems. Journal of Strategic Information Systems*. Nr. 7, pp. 17-35.
5. Cerny, P. (1990). *The Changing Architecture of Politics: Structure, Agency and the Future of the State*. London.
6. Choi, C. J., Lee, S. H. (1997). *A knowledge-based view of cooperative interorganizational relationships*. în Beamish, P. Killings, J. *Cooperative Strategies, European Perspectives*, San Francisco, CA: New Lexington Press, pp. 33-58.
7. Christensen, S., Molin, J. (1995) *Origin and Transformation of Organizations: Institutional Analysis of the Danish Red Cross* în Scott, W. Christensen, S. eds. *The Institutional Construction of Organizations: International and Longitudinal Studies*, pp. 67-90. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
8. Christensen, T., Laegreid, P. (1999). *New Public Management: Design, Resistance or Transformation. Public Productivity and Management Review*. Nr. 23 (2), pp. 169-193.
9. CIO Council, (2001). *Managing Knowledge @ Work, An Overview of Knowledge Management*, Knowledge Management Working Group of the Federal Chief Information Officers Council, August.
10. Cohen, W.M., Levinthal, D.A. (1990). *Absorptive capacity, a new perspective on learning and innovation, Administrative Science Quarterly*, nr.35, pp. 128-152.
11. Cohendet, P., Kern, F., Mehmanpazir, B., Munier, F. (1999). *Knowledge coordination, competence creation and integrated networks in globalised firms. Cambridge Journal of Economics*, nr. 23, pp. 225-241.
12. Committee of Inquiry. (1999). *A New Vision for Business*, Summary Report. Forum for the Future, Cheltenham, UK.
13. World development report (2018). *The state in a changing world*. Washington, DC: Oxford University Press for the World Bank.

CONSERVAREA TURISMULUI ÎN CULOARUL RUCĂR-BRAN

OVIDIU BUZOIANU¹, CONSTANTIN CONSTANTINESCU²,
MARCELA MITRIȚĂ³, AMELIA DIACONU⁴

Abstract

The tourism sector constitutes one of the most important sources of wealth of nations regardless of their level of development. For many developing countries, in particular the least developed countries, small economies and island states, tourism is probably the only economic sector, which provides concrete and quantified growing trading opportunities, and therefore, it is for them one of the fundamental pillars of their economic development. Since, tourism plays an important role in the improvement standards of living and rising people above the poverty threshold, it has become a platform to transform the vicious circles of misery, into virtuous circles towards productive transformation, welfare and improvement of human capital.

Key words: conservation, Rucar-Bran Corridor, tourism, strategies

JEL CLASIFICATION: O2, Z32.

1. INTRODUCERE

Îmbrăcând diferite forme de manifestare și dezvoltare de la o zonă la alta de la o țară la alta, turismul se înscrie ca un fenomen al secolului nostru, care a devenit unul dintre cele mai vaste fenomene sociale ale anilor noștri cu implicații importante asupra economiei.

Industrializarea și urbanizarea pronunțată sunt procesele sociale care îl îndepărtează pe om de natură, pe când rolul turismului este de a-l readuce în mijlocul ei.

Culoarul Rucăr – Bran este una dintre cele mai importante atracții turistice ale munților Carpați și oferă vizitatorilor o experiență bogată: de la obiective culturale, istorice și religioase, la distracție și adrenalină. Satele întâlnite pe drum sunt locuite de oameni primitivi, iar munții care păzesc valea te cheamă la drumeții de neuitat pe nenumăratele trasee.

Farmecul aparte al arealului Rucăr-Bran este dat de peisajul armonios în care relieful blând, variat împrumută din măreția și monumentalitatea munților vecini. Dacă pe lângă aceste spectaculoase obiective naturale le amintim și pe cele create de om, valoroasele construcții tradiționale din cadrul vechilor așezări ale arealului, avem tabloul aproape complet al motivelor pentru care este căutat și vizitat de numeroși turiști.

2. BAZA TEHNICĂ MATERIALĂ

Bazele de cazare reprezintă elementul esențial al bazei materiale turistice de care este dependentă însăși dezvoltarea turistică. [Vișan, 2012, p.94] Formele de cazare au evoluat de la componentele „clasice” - casă de odihnă - specifice stațiunilor, continuând cu apariția cabanelor la începutul secolului nostru. În perioada postbelică au fost reconsiderate ca formă de cazare: hanul turistic, motelul, popasul turistic, adaptate unui turism de masă cu o mobilitate accentuată.

În arealul Rucăr-Bran se găsesc în număr mare popasuri turistice, care au apărut ca urmare a necesității de a asigura locuri de cazare în perioada de vârf a sezonului turistic. [Ardelean 2012, p. 179]. Analizând numărul de structuri de primire turistică cu funcțiuni de cazare în perioada aleasă se constată o creștere a acestora pe total regiune luată în studiu, de la 191 unități în 2013 la 325 unități în 2017.

Dinamica fluxurilor turistice a dus și la diversificarea tipurilor de structuri de cazare din arealul studiat, predominând pensiunile agroturistice, în Bran-Moieciu. Pe tipuri de structuri de cazare, ponderea cea mai mare o reprezintă pensiunile agroturistice, urmate la distanță mare de hoteluri (16,9%), celelalte unități de cazare având o reprezentare redusă. Un aport important la

¹ Drd. ASE București, buzoianuovidu@yahoo.com

² Drd. ASE București, constant.constantinescu@yahoo.com

³ Drd. ASE București, marcela_mitrita@yahoo.com

⁴ Lector univ. Dr. Artifx., diaconu.amelia@yahoo.com

creșterea capacității de cazare îl aduc și pensiunile turistice din zonă, cele de la Rucăr, acolo însă capacitățile de cazare sunt încă modeste.

Agroturismul a cunoscut o intensă dezvoltare în cadrul arealului Rucăr-Bran, în ultimii ani, o serie de pensiuni au fost amenajate de locuitorii din zonă. Pensiunile oferă: spații de cazare, o gamă variată de produse culinare din producțiile proprii, liniște și prețuri mai scăzute.

La aceste baze de cazare nota specifică este dată de intimitatea și autenticitatea serviciilor, dar numărul locurilor de cazare în cadrul pensiunilor este mai redus și se rezumă la ospitalitatea familială. Alături de celelalte componente ale bazei materiale, căile de comunicație aduc o contribuție importantă orientând și canalizând fluxurile turistice.

Tabel 1. Structuri de primire turistică cu funcțiuni de cazare turistică pe tipuri de structuri, județe și localități

Tipuri de structuri de primire turistică	Județe	Localitati	Ani				
			Anul 2013	Anul 2014	Anul 2015	Anul 2016	Anul 2017
			Număr				
			Număr	Număr	Număr	Număr	Număr
Total	Argeș	Rucar	16	15	20	22	28
		Dâmbovicioara	9	8	10	15	17
	Brașov	Fundata	9	15	15	21	22
		Moieciu	77	87	128	137	140
		Bran	80	70	108	116	118
Total			191	195	281	311	325

Sursa: INSSE

Tabel 2. Structuri de primire turistică cu funcțiuni de cazare

Tipuri de structuri de primire turistică	Județe	Localități	Ani				
			Anul 2013	Anul 2014	Anul 2015	Anul 2016	Anul 2017
			UM: Număr				
			Număr	Număr	Număr	Număr	Număr
Hoteluri	Argeș	RUCAR	1	1	1	1	1
		BRAN		1	2	2	2
	Brașov	FUNDATA			1	3	3
		MOIECIU	2	3	6	5	7
Moteluri	Brașov	BRAN	1	1	1	1	1
Vile turistice	Argeș	RUCAR		4	4	4	6
		BRAN	2	2	10	10	11
	Brașov	FUNDATA	2	2	5	6	6
		MOIECIU	3	2	4	4	3
Sate de vacanta	Brașov	BRAN	1	1	1	1	1
Cabane turistice	Argeș	RUCAR	1	1	2	2	3
		DIMBOVICIOARA			1	3	2
Pensiuni turistice	Brașov	BRAN				1	
Pensiuni agroturistice	Argeș	RUCAR	14	9	13	15	18
		DAMBOVICIOARA	5	8	9	12	15
	Brașov	BRAN	75	64	93	100	102
		FUNDATA	7	10	9	12	13
		MOIECIU	72	81	116	126	128
Campinguri	Brașov	BRAN	1	1	1	1	1
FUNDATA			3				
MOIECIU				1	1	1	

Sursa: INSSE

3. STRATEGIA PRIVIND DEZVOLTAREA ȘI CONSERVAREA TURISMULUI ÎN CULOARUL RUCĂR-BRAN

O serie de parametri au influențe profunde asupra turismului: repartizarea timpului liber de pe parcursul unui an, vacanțele școlare, climatul și vremea, fluctuațiile economice și puterea de cumpărare a populației, efectele modei, dezastrele naturale sau geopolitice.

3.1. Atractivitatea turistică a arealului

În urma încercării de cuantificare a acestor aspecte calitative, rezultatele confirmă cererea și circulația turistică, situându-se majoritar pe teritoriul Bran-Moieciu, atât ca urmare a accesibilității și patrimoniului antropic și natural, cât și ca urmare serviciilor turistice oferite prin intermediul structurilor de cazare, alimentație și agrement. Ceea ce este extrem de important se referă la faptul că arealele care cuprind Măgura, Peștera, și comuna Fundata, pe de o parte și Comunele Rucăr și Dâmbovicioara, pe de altă parte, se au punctaje egale și, mai ales, foarte apropiate de arealul Bran-Moieciu, confirmând astfel că această regiune poate să primească un volum considerabil de turiști, posibil redirecționat dinspre Bran-Moieciu, însă acest demers trebuie atent manageriat în sensul sustenabilității.

Atractivitatea turistică, văzută nuanțat în contextul turismului durabil, poate avea însă într-un viitor apropiat o scară valorică inversă celei prezentate, în condițiile intensificării traficului în zonele de accesibilitate ridicată ale arealului și totodată ca urmare a unui impact turistic prost manageriat în localitățile care astăzi prezintă o densitate mai mare a structurilor de primire turistică și înregistrează implicit un nivel mai ridicat al circulației turistice.

3.2. Accesibilitatea arealului – generator al aglomerării sezoniere versus factor favorizant al turismului

Legând Transilvania de Sudul Țării, arealul cuprins între Bran și Rucăr și extins către Vest cu arealul Parcului Național Piatra Craiului datorează o mare parte a circulației turistice accesibilității sale.

Cu toate acestea transportul cu mijloacele de transport în comun nu este extrem de bine dezvoltat, iar orarele sunt deficitare, fără a mai aminti și faptul că sate ca Șirnea sunt aproape complet uitate, autocarele lăsând, de regulă turiștii la bifurcația drumului principal cu drumul comunal.

Considerăm că o mai bună coordonare și a accesibilizare a întregului areal ar putea conduce al o distribuție mai uniformă a sosirilor și înnoptărilor turistice, favorizând și arealele centrale ale culoarului. De asemenea, introducerea unui mijloc de transport în comun pentru accesul la Plaiu Foi ar crește numărul de turiști care sosesc în areal pentru drumeție și alpinism, dar și al celor care s-ar deplasa doar pentru a admira peisajul și pentru a consuma diverse produse.

3.3. Necesitatea demarketing-ului

Considerăm că se necesită demarketing în arealul de studiu – Branul cu al său Castel al lui Dracula. Astfel, în arealul brănean, se conturează clar ideea că Branul este punctul forte și principal al atracției turistice.

Dacă ne raportăm la arealul de interes, sunt necesare măsuri de demarketing pentru o gestionare și conservare durabilă, principiile funcționale, de promovare și vânzare constând în:

- gestionarea nivelului total de vizitare a parcului prin încurajarea sau descurajarea cererii;
- încurajarea sau descurajarea tipurilor specifice de vizitatori care sosesc în parc și care nu favorizează dezvoltarea unui turism sustenabil;
- înțelegerea nevoii de gestionare a vizitatorilor prin măsuri care întăresc protecția sau exclud vizitatorii din anumite areale sensibile.

În concluzie, utilizarea instrumentelor de demarketing este necesară într-un moment cheie al reorientării turismului de masă din areal în spiritul durabilității, al păstrării spiritului locului.

3.4. Programe și categorii de acțiuni menite să sprijine dezvoltarea turismului

1. Menținerea valorilor naturale și a curățeniei în zonă. Realizarea acestor deziderate este esențială pentru sporirea atractivității parcului. Din acest motiv se colectează anual mai mult de 10-20 de tone de gunoaie concentrate mai ales în zonele de campare și în jurul satelor. Această problemă va fi rezolvată în următorii 2-3 ani prin activitatea rangerilor și perfecționarea sistemelor de colectare a gunoaielor în comunitățile locale.
2. Programul de finanțări mici. Programul de finanțări mici al proiectului conservării biodiversității finanțează proiecte scrise în comunitățile locale, proiecte dintre care o parte importantă sunt legate de turism. Vor fi astfel finanțate proiecte legate de instalarea unor campinguri, puncte de informare, pensiuni, acomodări la ferme individuale. Rolul principal al programului este de a stimula populația locală să dezvolte activități turistice în sate.
3. Promovarea ideii de ecoturism ca o alternativă la dezvoltarea economico-socială a comunităților și organizarea direcțiilor principale de acțiune legate de acest țel.
4. Ajutorarea pe toate căile a autorităților locale în vederea reparării și înnoirii infrastructurii de bază din comunități: drumuri, facilități publice, comunicații și facilități de transport.

Componenta importantă ar trebui să o constituie ridicarea nivelului de trai al comunităților locale implicate în activitățile turistice .

Factor determinant în păstrarea mediului natural nealterat și în realizarea unei dezvoltări durabile capacitatea de suport a ecosistemelor capătă în cazul arealului o importanță deosebită, scopul principal al existenței acestora fiind conservarea biodiversității. Zonarea poate fi folosită atât pozitiv cât și negativ. Astfel vizitatorii pot fi încurajați să meargă în zone care sunt fizic sănătoase, robuste și unde pot contribui la economia locală și la fondurile de conservare ale parcului. Vizitatorii pot fi de asemenea descurajați în vizitarea unor zone fragile și a unor zone unde nu contribuie la fondurile de conservare și nici la economia locală.

4. CONCLUZII

Aspectele turismului în ariile rurale se încadrează cel mai bine turismului cultural, cu accent pe înțelegerea stilurilor de viață contrastante și a interschimbului de cunoștințe și idei. De aceea, turismul rural îi atrage pe cei în căutare de contact personal și interacțiune cu diverse culturi, medii și grupuri de oameni.

Printre aceste manifestații se numără: turismul recreațional cu accent pe solicitare fizică și pe activități legate de mediu, turism ecologic cu accent pe natură și vizitarea peisajelor contrastante, turismul moștenirii istorice care se concentrează pe locuri sau evenimente istorice, adesea cu scop educațional. Turismul rural poate, de asemenea, să includă călătoriile de o zi dintr-un loc în altul, într-o manieră secvențială, în contrast cu turismul urban unde accentul cade pe destinația urbană ca focus pentru activități turistice urbane.

În planificarea turismului rural este necesară o cooperare între toate organizațiile, comisiile și organismele implicate în această activitate. În Marea Britanie, Countryside Commission considera în 1998 că turismul rural capabil să se autosustină vine ca o soluție pentru a minimiza impactele negative asupra mediului, culturii și vieții sociale.

În țările Europei Occidentale, destinațiile rurale ocupă o pondere tot mai mare din totalul destinațiilor de vacanță. Stresul cotidian al vieții citadinești îndeamnă pe locuitorii marilor metropole să caute liniștea mediului încă netransformat radical de civilizație. Și dacă în țările superdezvoltate din vest acest mediu rural a început să se modernizeze din ce în ce mai mult, la noi în țară, tradiția și obiceiurile sunt încă foarte bine conservate. În încercarea de a cunoaște o altă țară și oamenii săi, alte tradiții, numeroși turiști străini aleg ca destinație România, mai ales ca urmare a promovării ofertei turistice rurale efectuate de ANTREC la târgurile și expozițiile organizate peste hotare.

Condițiile socio-economice actuale au dus la degradarea bazelor de cazare ale stațiunilor de tradiție de pe litoral sau din zona montană. Dar în timp ce hotelurile altădată moderne sunt lăsate să se paraginească, au apărut alte baze de cazare, în mediul rural, de dimensiuni mai mici dar mai ușor de întreținut și adaptat la nevoile actuale ale turismului. Casele țărănești au luat locul complexelor

hoteliere în topul preferințelor turiștilor. Dintre motivele cele mai importante avute în vedere în alegerea ca destinație a pensiunilor turistice, enumerăm:

- confortul din ce în ce mai ridicat pe care îl oferă fermele și pensiunile agroturistice pe fondul preocupării constante și permanente a gazdelor pentru satisfacerea cerințelor clientului;
- în stațiunile tradiționale, de tip citadin, turistul se simțea doar o parte a unei mase de turiști în timp ce în sate el este privit individual și tratat aparte; de dorințele lui se ține cont în alcătuirea meniului, spre exemplu;
- intimitatea sporită conferită de faptul că pensiunile sunt de dimensiuni incomparabil mai reduse decât hotelurile;
- crearea unor relații de prietenie cu familia gazdă și menținerea legăturilor ani de zile, cu revenirea în aceeași pensiune mai mulți ani la rând;
- oferta de produse proaspete din gospodăria țărănească, preparate de turiști sau de gazdă la cererea turiștilor; un mediu mai puțin poluat.

BIBLIOGRAFIE:

1. Ardelean A., (2012), *Geografia mediului*, "Vasile Goldiș" University Press
2. Bran F., (2002), *Componenta ecologică a deciziilor de dezvoltare economică*, Editura ASE, București
3. Bran F. (2003), *Economia turismului și mediul înconjurător*, Editura Economică, București
4. Ciurea I.V., (2011), *Strategii de dezvoltare rurală durabilă prin agroturism*, Terra Nostra
5. Glăvan V., (2010), *Geografia turismului*, București, Editura Fundației „România de Mâine”
6. Manolache C., (2010), *Managementul în agroturism, turism rural, ecologic și cultural*, EuroAcademia
7. Simion T., (1990), *Culoarul Rucăr-Bran o poartă în Carpați*, Editura Sport-Turism, București
8. Stoica G., Moraru O., (1981), *Zona etnografică Bran*, Editura Sport-Turism, București

THE TOURISM POTENTIAL OF THE ROMANIAN SEASIDE

ALEXANDRU GABRIEL POSTOLACHE¹, VICTOR ADRIAN TROACĂ², IULIAN GOLE³, CIPRIAN ROTARU⁴

Abstract

This article focuses on the main aspects of the tourist potential of the Romanian seaside. Tourism refers to all means that favor the development of societies and their formation, developing economic, social and cultural factors. These factors are interconnected which allows a thorough assessment of the Romanian seaside that we analyse in this paper. The tourist potential of the Romanian seaside can produce a competitive advantage, thus influencing its economic progress. The development of the Romanian seaside tourism product is based on three fundamental ideas, such as the development of a new tourism product based on cultural tourism values, the modernization of the tourist product of the seaside resorts and the development of the domestic tourist offer in accordance with local and regional specificities. As coastal tourism becomes one of the main engines of economic growth, the emphasis is on exploiting the tourist potential of the sea, contributing to the modernization of seaside resorts, environmental protection and conservation in the fisheries, blue biotechnology and ocean energy. The tourist potential is especially related to the Black Sea. The main point of interest of the Romanian seaside is supported by the Black Sea and the resorts that surround it. This paper emphasizes the degree of involvement of the main elements which concern on the most attractive tourism activities in the Romanian coast of the Black Sea that may bring benefits through an important development of services and resources.

Key words: development, economy, environment, Romanian seaside, tourism.

JEL Classification: Z3, Z32.

1. INTRODUCTION

The contribution of tourism to economic and social life is differentiated according to the policies of each country and the activities it carries out. Within the economy, tourism related to the Romanian seaside is mainly aimed at diversifying the structure by creating specific features activities [Vellas & Becherel, 1999].

Black Sea is one of the most attractive touristic areas in Romania, recognized through specific elements of tourism potential. The resources which became the most important regarding on the nature and human environmental are defined through elements such as the beach, sea water and bioclimate. Also, some aspects like mineralized water, therapeutic mud and nature reserves could contribute to the improvement of the romanian seaside. In the Black Sea a lot of natural and human resources have been created which could grow the tourism potential.

If these are permanently upgraded, the tourists will be motivated to try new places and to practice several forms of tourism which can refer to health, culture, relaxation, leisure, ecology and more. The Romanian seaside allows for a complex tourism due to the natural conditions that are extremely favorable. In this context, remarkable accommodation infrastructure has been built over the years. At present they provide the comfort, entertainment, treatments and all the needs of the tourists. The existence of the 12th resorts marked the peak of the tourism of our country, the coast being considered the most favored tourist point because of its characteristics. An example of this may be its seasonality. Also, the seaside resorts which contain Năvodari, Mamaia, Eforie Nord, Eforie Sud, Techirghiol, Costinești, Olimp, Neptun, Jupiter, Aurora, Venus, Saturn and Mangalia

¹ Drd., Academia de Studii Economice din București, (România, București, Piața Romană , numărul 6, număr de contact 0213191900, www.ase.ro), alexandru.postolache04@gmail.com

² Drd., Academia de Studii Economice din București, (România, București, Piața Romană , numărul 6, număr de contact 0213191900, www.ase.ro), adrian.troaca@gmail.com

³ Drd., Academia de Studii Economice din București, (România, București, Piața Romană , numărul 6, număr de contact 0213191900, www.ase.ro)

⁴ Drd., Academia de Studii Economice din București, (România, București, Piața Romană , numărul 6, număr de contact 0213191900, www.ase.ro)

are well known at international level. All modern accommodation, treatment centres and various entertainment opportunities favors the tourism potential and represents it at a high level.

The whole tourism potential has led to the improvement of tourist activities based on certain sorts of tourism. In few years, the following types of tourism have appeared:

- Tourism for recreation and relaxation;
- Balneary tourism for physical recovery, body and facial cosmetics;
- Social tourism for children and young people;
- Business tourism and congresse.

The oldest type of tourism which is practiced by the tourists is the tourism for recreation in this region. It has evolved with the variation of tourist facilities, one of them it clearly the entertainment. The most popular form of tourism is the balneary tourism where modern techniques and equipment are used. The most attractive place for children and young people is undoubtedly located in Costinești resort. Also, Năvodari resort is known as an environmental place because of the existence of the most important camp for students. The cities of Constanța and Mangalia have become important hosts for numerous economic meetings and conferences on different aspects such as social, medical and scientific issues [Simon et. all, 2011].

2. GENERAL FEATURES OF THE ROMANIAN SEASIDE

The strong point of the Romanian seaside is given by the position of the beaches which are located in the East and South-East. The day includes almost 10 hours of sunlight, and the shore is surrounded by waters that have a low salinity degree. The absence of strong currents gives comfort and safety to tourists. As far as bioclimate is concerned, it is temperate-continental. It is highlighted that rainfall is reduced during the summer season. Also, the uniform level of atmospheric humidity and thermal stability represent other important aspects of the Romanian seaside. If we relate to the Black Sea coast, it stretches over a length about 240 km, from the fascinating nature of the intact Danube Delta in the many modern holiday centers and, also, between Ukraine and Bulgaria, on the Danube Delta north of the coastal town of Vama Veche, located at the border with Bulgaria.

The seaside stretches over a distance of 82 km and tourist resorts are specially arranged for tourists from all over the country who want to exploit them. While the Delta area is strictly protected, the southern area has been transformed into a chain of seaside and balneoclimate resorts to satisfy the most demanding tastes, from children to those of the elderly. Lakes and, at the same time, marine and fluvial lagoons have a remarkable appearance in the coastal area, as the clean water along the seashore is predominant along with the areas where the mud of therapeutic value is [Bran F, 1995].

These are known as Siutghiol, Tatlageac, Techirghiol. Apart from all aspects of the environment, the Romanian seaside is being exploited through the presence of various museums and cultural artistic activities. Among the best known are the National Archeology Museum, the annual anniversary of the Day of the Navy (August 15th) in Constanța, the Callatis Festival from Mangalia, Paul's Orthodox Cathedral, and many more exceptional events and places.

3. THE HUMAN ENVIRONMENT

The Romanian seaside offers many accommodation options. Approximately 250,000 accommodation places in agritourism, villas and hostels are available for tourists who want to spend their time in one of the 12 seaside resorts: Navodari, Mamaia, Eforie Nord, Eforie Sud, Techirghiol, Costinesti, Olimp, Neptun, Jupiter, Aurora, Saturn. Tourists have the opportunity to enjoy entertainment and leisure opportunities that cover the needs and preferences of everyone. Many restaurants and terraces have been developed along the beach or in the immediate vicinity of the place they live. People can relax in a holiday dessert atmosphere. Also, the Romanian seaside offers possibilities to practice all the nautical sports, each complex having modern leisure facilities, such as tennis courts, football and golf, fun parks and entertainment center. All of them are located in resorts. The most attractive places are located in Mamaia resort because the recent tourism has

developed a lot of entertainment opportunities. The most important are Aqua Magic and Gondola [Bădescu A., 2012].

If we refer specifically to the technical and material tourist base of the Romanian seaside, we can discuss about a complex structure made up of 10 categories, grouped in basic units, such as hotels, hostels, villas, apartments for rent, tourist and agrotourist pensions and units auxiliary accommodation such as bungalows, school camps, camping sites and tourist cabins. The difference between these units is the degree of comfort [Tofan & Niță, 2014].

Besides the places of accommodation, one can also highlight the tourist food services, which constitute a major component, forming the basic tourist services component. The specially arranged places are located both in the statues and in the accommodation units. According to the National Tourism Authority, there are five types of structures that include various folklore-specific restaurants, restaurants specializing in areas such as fishing, family or hostels. Also, the specific restaurants make their presence felt throughout the Romanian seaside, and confectioneries and patisseries are indescribable.

The most visited resort of the Romanian seaside is Mamaia. It is situated on the Romanian Black Sea coast, on the western shore of the Black Sea. This resort is a summer tourist destination which has very few permanent inhabitants, being overcrowded in the warm season. Mamaia represents a good destination for entertainment and, also, has many places

of interest to tourists. The main attractions are the Holiday Village, Lake Siutghiol, the Gondola, Mamaia Cliff and more. The resort is surrounded by numerous beaches which offer the possibility of practicing various water sports such as kitesurfing, jet skiing, windsurfing and water skiing [Bădescu A., 2012].

One of the important thing is that the intense summer activity creates many jobs in hotels, restaurants, transportation services and other related activities. The Romanian economy has a lot to gain during this period due to the large number of tourists who are frequenting the area during the whole summer period. Seaside resorts are considered the main tourist destinations from the country [Roth & Fishbin, 2015].

4. NATURAL CONDITIONS

The natural factors of the Romanian seaside show the most favorable conditions due to the extensive beaches and the global climatic sources through the existence of the therapeutic muds. The main factor of the natural environment is the curative action of water in the Black Sea because it contains a variety of mineral salts and is accompanied by a specific regime also having an important role in balneotherapy sessions.

If we refer to the water temperature, it is much higher compared to other large oceans and in relation to the atmosphere it achieves a thermal constant.

The Romanian seaside has stretched beaches with fine sand and eastward orientation, ensuring a daily rotation of about 13-14 hours in the summer months. These beaches have varied forms such as an open beach type where some bays are located and where the currents can bring a greater amount of sand, and the other type of beach is the closed type, and these are specific to the southern coastline.

In recent years, due to climate change, shores have eroded due to inadequate management, such as illegal sand exploitation, or in some sectors the beaches were occupied with concrete platforms for the sale of certain supermarkets or terraces. The beach of Mamaia has an erosion of 65% of its entire length and the shoreline values are between 4 and 42 meters [Ionescu & Iorga, 2001].

Viewed as a whole, the Romanian seaside is a region with a strong urban character. In this area, the rural environment is underdeveloped and is generally economically and socially dependent on other nearby cities. The main urban centers of the Romanian seaside are Constanta, which is one of the largest cities in our country, Mangalia, which has complex tourist and industrial functions and, last but not least, the city of Năvodari which develops around various complexes industrial sectors under petrochemical and chemical industries.

The tourist and balneal tourism potential of the seashore has led to a strong development of tourism and of the entire hotel industry. The Romanian seas started tourism development at the end of the 19th century when the first spa resorts appeared. The main form of practicing tourism in this area is the summer one, yet it also includes other specific tourism components, especially for children and youth, such as scientific, cultural, or even sports tourism.

At the moment, the tourist offer of all the seaside resorts is varied, and here we find the following: water sports, fishing, amusement parks and gastronomy. Many tourists come to the seaside for heliomarine belts, which are an important factor in increasing the body's existence, preventing various diseases and, in particular, creating a general state of well-being [Rădulescu C.V., et al., 1980]. All this is done by bathing in the sea, sun exposure, beach walks and air that is loaded with aerosols. Through all this, the body synthesizes a significant amount of vitamin D, and it contributes to the body's health by fortifying the bones by providing bone strength, also preventing joint disease, and improving the immune system.

5. THE VISION OF DEVELOPING TOURISM POTENTIAL

Looking at the whole, the vision of tourism development on the Romanian seashore implies imposing the metropolitan area as a main factor and tourism landmark for the entire country through the conduct of its natural and cultural heritage.

The area is appreciated by tourists with high quality that most of the time corresponded and corresponds to the standards in Europe regarding the provision of all the services in the area. Apart from the cultural heritage and the natural environment, on the Romanian seaside we find an impressive human resource in the field of tourism. Every year more than 36,000 people work in this field, and in the future, the potential already existing in this area must be an important desideratum both for business and for public authorities.

Regarding the multiplier effect generated by tourism in line with the local economy level, it is necessary to stimulate it by supporting investments and promoting entrepreneurship in similar fields of tourism such as transport, food industry, mobile industry and construction. Growth Pole Vision Constanta is considering development strategies for encouraging holiday tourism, as well as promoting certain destinations at international level, as the number of foreign tourists who visited this area has been on the rise for the last time. At the same time, a diversified tourist offer and the combination of certain natural, anthropic and cultural factors will be a target for the next period [Lungu M., 2009].

The vision of tourism development in this pursues certain objectives, such as:

- ❖ Promoting a tricky image at national and international level;
- ❖ Presenting tourism through sustainable development in its own way where the richness of the natural heritage is appreciated by tourists and kept in optimal conditions for future generations;
- ❖ The recognition of tourism as a key factor for the local economy and the creation of new jobs is desirable;
- ❖ To annually develop and implement marketing plans for this tourist destination in collaboration with the private and public sectors, targeting all main outlets;
- ❖ Local authorities encourage the development of strategies and integrated plans where a list of all infrastructure elements should be included to avoid uncoordinated development;
- ❖ The development of spa tourism;
- ❖ The development of business tourism;
- ❖ The development of cruise and nautical tourism;
- ❖ The development of ecotourism.

Referring to the goals we have targeted, we have resumed the swot analysis to highlight all the issues we are currently facing.

Table 1. Swot Analysis

<p>Strengths</p> <ul style="list-style-type: none"> - easy accessibility of tourist areas through modern access ways that are connected to the main European transport points; - having a favorable geographical position for the development of tourism products such as cruise, eco- logical, business or cultural tourism; - due to temperate continental climate it is possible to conduct tourism on the seashore from spring till autumn; - the accommodation capacity in full extent at national level; - organizing various goods and services fairs; 	<p>Weaknesses</p> <ul style="list-style-type: none"> - a rather poor marking of cultural points; - Lack of funds for heritage objectives and their maintenance; - insufficient human resources and a low salary of tourism staff; - overcrowding in the peak season of the summer season, but also in the weekends of the resort of Mamaia
<p>Opportunities</p> <ul style="list-style-type: none"> - business tourism generates economic development; - the interest of authorities and citizens in the development of this tourism sector; - access to various European funds that offers the possibility to finance various tourism development and promotion projects in the area; - European funds receive different funding for training and qualification programs for all staff in tourism; 	<p>Threats</p> <ul style="list-style-type: none"> - the phenomenon leading to the erosion of beaches and beaches may affect the long-term development of tourism in the area; - the lack of interest of Romanian tourists for domestic tourism products; - the competition that exerts for the entire regional tourism market and the low ability of different economic agents to adapt to this competitive market;

Source: Own processing

6. CONCLUSIONS

Globally, tourism is an important economic component on which we are most dependent. Nowadays, tourism has become an essential and decisive factor that has succeeded in mobilizing most countries for economic development. Although there are still states where the situation is not favorable due to economic, cultural, social or geopolitical instability, tourism potential is seen as a motor of the economy and social life.

As far as the Romanian seaside is concerned, it is well exploited due to the general welfare of the society. Therefore, this area is based on a very well developed tourism potential, because both tourists and people living here are able to spend more time on tourist activities, travel, frequent visits to new destinations, participate in cultural and sports events taking place in the resorts mentioned throughout this article.

The tourist potential resulting from the combination of the environment and the technical and material base is a significant aspect, which, if given maximum importance, the Romanian seaside will have to be won, consequently the tourist offer will be an appropriate one.

Due to its location, positioning and sights, this area is populated throughout the summer season. Climate signifies one of the key factors for the development of tourism potential due to the thermal comfort it generates. Therefore, most tourists are oriented to the Romanian seaside and choose this option due to the optimal climate. They allocate time for recreation during the summer. An important feature is the fact that the atmosphere is a curative-recreational one during this period. At the same time, heliomarine practice is known in resorts, which encourages even more trips in the seaside.

According to the information, Mamaia resort significantly contributes to the development of tourist potential, being an important landmark for tourists visiting the Romanian seaside, especially the Black Sea. Due to this destination, the tourist importance is high, and the Mamaia resort has become a remarkable pillar of tourism in the Romanian seaside area over time. Tourist potential

is determined by the sum of all resources allocated to the coastal area. Natural, human, cultural and historical are considered the main elements that make up the whole destination for tourists [Heath & Wall, 1992].

When taking into account all of the aspects considered above, tourism can be seen as one of the most exploited areas at national and international level, involving in its field

activity, the whole society. However, the tourism potential in the area under consideration may influence the whole society as a whole due to the peculiarities discussed during this work [Ionescu I., 2000].

Therefore, this paper aims to analyze the basic links of tourism in the economic field as well as the main indicators that determine the level at which tourism potential contributes to the development of the Romanian seaside.

REFERENCES:

1. Bran, F., Dinu, M. & Simion, T. (1995), *Economia turismului și mediul înconjurător*, București: Editura Economică.
2. Bădescu, A. (2012), *Expunerea rețelei hoteliere din stațiunea Mamaia în spațiul virtual - studiu exploratoriu*. Etnosfera.
3. Cianga, N. & Dezsi, S. (2007), *Amenajare turistică [Tourism Planning]*, Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană.
4. Heath, E., & Wall, G. (1992), *Marketing Tourism Destinations: A Strategic Planning Approach*. Wiley, New York.
5. Ionescu, I. (2000). *Turismul fenomen social-economic și cultural*, București: Oscar Print.
6. Ionescu, S. & Iorga, F. (2001), *The Black Sea seaside and the Danube Delta Guide*, Bucharest: Sc.Publirom SRL.
7. Lungu, M. (2009). *Resursele climatice din Dobruja*, București: Editura Universitară.
8. Rădulescu, A., Scorpan, C. & colab. (1980), *The tourist guide of Constanța County*, Bucharest: "Sport-Turism" Publishing House.
9. Roth, H., & Fishbin, M. (2015), *Global Hospitality Insights - Top thoughts for 2015*, EY, New York.
10. Simon, T., Mazilu, M.E., Andrei, M.T., Severineanu, R.C., & Dumitrascu, C. (2011), *Aspects of the Tourist Development on the Romanian Black Sea Coastline*, Recent Researches in Geography, Geology, Energy, Environment and Biomedicine.
11. Tofan, G. B. & Nita, A. (2014), *Some Actual Aspects about the Tourism Accomodation in Harghita County*, GeoJournal of Tourism and Geosites, 7 (2), Vol. 14, pp. 158-167.
12. Vellas F. & Becherel L. (1999), *The international marketing of travel and tourism*, Macmillan Press, Great Britain.

MANAGEMENTUL TIMPULUI PROIECTULUI PRIN PRISMA PMBOK

GHENADIE ȘAVGA ¹

Abstract

The article highlights the importance of time management for the success of projects and organizations, respectively. Through the comparative approach it is demonstrated that time is one of the key elements of several modern project management methodologies. We consider that time management represents the set of processes that ensure delivery of the project deliverables in the planned terms. Respecting of time values is also determined by the content of processes in the time management projects, which evolved according to the evolution of managerial thinking and experience, but also in accordance with the requirements of companies and the business environment. The analysis of the evolution of the content of the project management time is presented by the comparative-evolutionary analysis of this topic in more advanced editions of Project Management Body of Knowledge. The paper presents the processes that make up the time management proposed in PMBOK's last edition and the author support the opinion that they contribute systematically to the programming of the project activities, their monitoring and updating.

The analysis of processes in project time management has allowed the generalization of some ways of project schedule improvement.

Finally, there are exposed some software products for project management which are known and used internationally.

Key words: *approach, project management, PMBOK, project time management, schedule, methodology.*

JEL CLASIFICATION: M10, O21, O22.

INTRODUCERE

Organizațiile de succes își stabilesc strategia având la bază misiunea, viziunea, politicile și evoluția mediului de activitate, iar proiectele reprezintă mijloace eficiente de realizare a obiectivelor strategice și soluționare a problemelor organizaționale. Astăzi, aproape fiecare companie aplică managementul de proiect sau elemente ale acestuia, iar diferențierea dintre reușita afacerilor este determinată de nivelul de implementare și de succesul proiectelor.

Proiectele în cadrul companiilor au ca scop să formeze și să dezvolte competențe organizaționale, ca acestea să corespundă la noi solicitări și exigențe determinate de ritmul sporit al schimbărilor din mediul de afaceri și necesitatea valorificării rapide și eficiente a noilor oportunități. Utilizarea în mod profesionist a managementului de proiect face diferența între companiile care se dezvoltă rapid și cu succes și cele care nu reușesc, iar aceasta diferență devine tot mai profundă datorită atitudinii și suportului managementului pentru utilizarea eficientă și eficace a metodologiei în dezvoltare a managementului de proiect. Astfel, actualmente managementul de proiect nu mai este abordat ca o activitate part-time sau un set de procese distincte în activitatea firmei, dar se prezintă ca una din competențele strategice necesare pentru supraviețuirea și dezvoltarea afacerii.

La fel, valorificarea oportunităților externe și interne de dezvoltare a afacerii

Managementul de proiect a ajuns să fie factorul decisiv, principala forță motrice a organizațiilor de succes, avansate în competiție.

I. IMPORTANȚA TIMPULUI ÎN DEFINIREA PROIECTELOR

Știința și experiența managerială modernă oferă un instrumentar amplu pentru managementul eficient al proiectelor, sintetizând în dependență de metodologia propusă abordările sistemică, procesuală și contextuală.

Un loc important în aceste viziuni revine conceptului de timp și planificării și utilizării raționale ale acestuia.

Astfel, conceptul de timp este determinant în ceea ce privește planificarea, dar și execuția proiectelor. În general, timpul este unul din criteriile de succes al proiectelor și un element indispensabil în sistemul acestora. Relațiile elementului de timp în sistemul proiectului le putem prezenta în următoarea figură.

¹ Conferențiar universitar, doctor. Academia de Studii Economice a Moldovei, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni 61, mun. Chișinău, MD-2005, Republica Moldova, tel. (+373 22) 224128, fax (+373 22) 221968, www.ase.md, e-mail shauda1@gmail.com

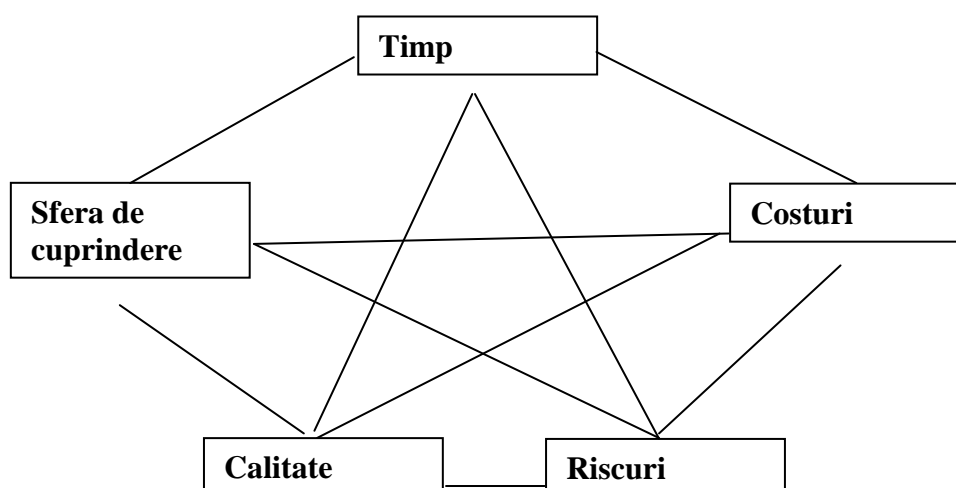

Figura 1. Relațiile elementului Timp cu alte elemente ale managementului proiectului

Sursa: elaborat de autor, adaptat după PMBoK 6th edition

Importanța timpului este evidentă și din diferitele formulări ale noțiunilor de bază, propuse de mai multe metodologii de management al proiectelor.

Astfel:

- “Proiectul este un efort temporar întreprins pentru a crea un produs, serviciu sau rezultat unic”.¹
- “Un proiect este o serie de activități care vizează realizarea unor obiective clar definite într-o perioadă de timp definită și cu un buget definit.”²
- ”Proiectul este o organizație temporară creată în scopul livrării unuia sau mai multor produse de afaceri în conformitate cu o situație de afaceri specificată”³
- “Un proiect este o operațiune de timp și costuri restrânse pentru a realiza un set de livrabile definite (cu scopul de a îndeplini obiective stabilite) la nivelul standardelor și cerințelor privind calitatea”.⁴
- ”Un proiect constă într-un set unic de procese constând dintr-un ansamblu de activități coordonate și controlate, cu date de început și de finalizare, întreprins pentru realizarea obiectivelor proiectului”.⁵

În opinia noastră proiectul poate fi definit ca o succesiune de procese și activități realizate în scopul obținerii unor livrabile noi, în cadrul unei entități special formate în acest scop, în limita unor constrângeri de timp, cost și calitate.

II. DEZVOLTAREA MANAGEMENTULUI TIMPULUI PRIN PRISMA EVOLUȚIEI PMBOK

Managementul timpului este după importanță, în opinia noastră, a doua arie de cunoștințe (după managementul sferei de cuprindere), conform metodologiei PMBOK. Fiind prezent în toate edițiile PMBOK, pe parcurs, conținutul ariei de management al timpului a fost supusă unor completări. În continuare expunem evoluția conținutului managementului timpului în diferite ediții ale PMBOK.

Tabelul 1. Evoluția proceselor de management al timpului în cadrul dezvoltării PMBOK

PMBOK, până la ediția a 4-ea (1987-2008)	PMBOK, ediția a 5-ea (2014)
--	-----------------------------

¹ Project Management Body of Knowledge (PMBOK), ediția a 6-ea

² Project Cycle Management Guideline

³ PRojects IN Controlled Environment (PRINCE 2)

⁴ International Competence Baseline of the International Project Management Association

⁵ ISO 21500:2012. Guidance on project management

<p>6.1 Definirea activităților - procesul de identificare a acțiunilor specifice care trebuie efectuate pentru a produce rezultatele proiectului.</p> <p>6.2 Secvențierea activităților - procesul de identificare și documentare a relațiilor dintre activitățile proiectului.</p> <p>6.3 Estimarea resurselor activităților - procesul de estimare a tipului și cantităților de materiale, oameni, echipamente sau consumabile necesare pentru efectuarea fiecărei activități.</p> <p>6.4 Estimarea duratelor activităților - procesul de aproximare a numărului de perioade de lucru necesare pentru finalizarea activităților individuale cu resurse estimate.</p> <p>6.5 Elaborarea planului - procesul de analiză a secvențelor de activitate, durate, cerințe de resurse și constrângeri pentru a crea planul proiectului.</p> <p>6.6 Controlul planului - procesul de monitorizare a stadiului de execuție a proiectului pentru a actualiza progresul proiectului și pentru a gestiona modificările la planul de bază.</p>	<p>6.1 Planificarea managementului programului de execuție – procesul de stabilire a politicilor, procedurilor și documentațiilor pentru planificarea, dezvoltarea, managementul, execuția și controlul programului de execuție a proiectului;</p> <p>6.2 Definirea activităților – procesul de identificare și documentare a acțiunilor specifice care trebuie efectuate pentru a produce livrabilele proiectului;</p> <p>6.3 Secvențierea activităților – procesul de identificare și documentare a relațiilor dintre activitățile proiectului;</p> <p>6.4 Estimarea resurselor activităților – procesul de estimare a tipului și cantităților de resurse materiale, umane, echipamente sau resurse necesare pentru a efectua fiecare activitate;</p> <p>6.5 Estimarea duratelor activităților – procesul de estimare a numărului de perioade de lucru necesare pentru finalizarea activităților individuale utilizând resursele estimate;</p> <p>6.6 Elaborarea programului de execuție a proiectului – procesul de analiză a secvențierii activităților, duratelor, cerințelor de resurse și constrângerilor de programare pentru crearea modelului pentru programul de execuție a proiectului;</p> <p>6.7 Controlul programului de execuție a proiectului – procesul de monitorizare a situației activităților proiectului pentru a actualiza progresul proiectului și pentru a gestiona schimbările aduse versiunii de referință a programului de execuție a proiectului.</p>
--	--

Notă. Formularea conținutului proceselor de management al timpului variază în diferite ediții a PMBoK

Ediția a 6-ea a Project Management Body of Knowledge (2017) propune o modificare a proceselor de management al timpului prin excluderea procesului de estimare a resurselor activităților, acesta fiind transferat completamente în Managementul costurilor proiectului.

Astfel, conținutul proceselor de management al timpului, în viziunea autorilor PMBOK ed. a 6-ea este prezentat în tabelul 2.

Tabelul 2. Conținutul Managementului timpului proiectului conform PMBOK ediția a 6-ea (abordare procesuală)

Proces	Intrări	Metode și tehnici	Ieșiri
Planificarea managementului programului de execuție	Carta proiectului Planul de management al proiectului Factorii de mediu ai organizației Patrimoniul de procese organizaționale	Expertizare Tehnici analitice Ședințe	Planul de management al programului de execuție
Definirea activităților	Planul de management al proiectului Factorii de mediu ai organizației Patrimoniul de procese organizaționale	Expertizarea Descompunerea Planificarea iterativă Ședințe	Lista de activități Atributele activităților Lista reperelor Cerințe de modificare Actualizarea planului de management al proiectului
Secvențierea activităților	Planul de management al programului de execuție Documentele proiectului Factorii de mediu ai organizației Patrimoniul de procese organizaționale	Metoda diagramei de precedență (PDM) Determinări și integrări ale dependențelor Perioade de devansare și de întârziere Sistemul informațional de management al proiectului	Diagrame de rețea Actualizarea documentelor de proiect
Estimarea duratelor activităților	Planul de management a programului de execuție Documentele proiectului	Expertizarea Estimare prin analogie Estimarea parametrică	Estimarea duratelor activităților Baza estimărilor

Proces	Intrări	Metode și tehnici	Ieșiri
	Factori de mediu ai organizației Patrimoniul de procese organizaționale	Estimarea cu trei valori Estimarea de jos în sus Tehnici decizionale de grup / Ședințe	Actualizări ale documentelor de proiect
Elaborarea programului de execuție a proiectului	Planul de management al programului de execuție Documentele proiectului Acorduri Factori de mediu ai organizației Patrimoniul de procese organizaționale	Analiza rețelei programului de execuție Metoda drumului critic Tehnici de optimizare a resurselor Tehnici de modelare Perioade de devansare și întârziere Scurtarea programului de execuție Planificarea agilă	Referința programului de execuție Programul de execuție al proiectului Datele programului de execuție Calendarele proiectului Cerințe de modificări Actualizări ale planului de management al proiectului Actualizări ale documentelor de proiect
Controlul programului de execuție a proiectului	Planul de management al proiectului Documentele proiectului Date privind execuția lucrărilor Patrimoniul de procese organizaționale	Analiza datelor Metoda drumului critic Sistemul informațional de management al proiectului Tehnici de optimizare a resurselor Perioade de devansare și de întârziere Scurtarea programului de execuție	Informații privind execuția lucrărilor Proгноze ale programului de execuție Cereri de schimbare Actualizări ale planului de management al proiectului Actualizări ale documentelor de proiect

Sursa: Project Management Body of Knowledge 6th edition (2017)

Putem menționa că în edițiile precedente ale PMBOK documentele de proiect ca intrări în procesele distincte ale managementul timpului proiectelor au fost mai detaliate și mai concrete, iar în ultima versiune instrumentarul metodologic propus este cel mai dezvoltat.

III. ÎMBUNĂTĂȚIREA PROGRAMULUI DE EXECUȚIE A PROIECTULUI

Urmărirea încadrării în timp a elementelor proiectului se face prin monitorizarea progresului înregistrat al acestuia – compararea realizărilor efective (în termeni de timp) cu cele programate. Este rațional să se stabilească încă la demararea proiectului procedurile de modificare a programului (planul de management al timpului), incluzând documentele justificative și aprobările formale necesare.

În realitate, puține proiecte derulează cu exactitate conform planului (după unele opinii numai 10-15%). Schimbările care apar pot determina reevaluarea duratelor anumitor activități, modificări în secvențierea activităților sau analiza și aplicarea unor programe alternative. Actualizarea programului de execuție se face în cazul în care se impune realizarea de modificări ale proiectului solicitate de client, dar și de alte părți interesate sau au avut loc întârzieri. De fapt, nu toate întârzierile impun decizia adoptării unor acțiuni corective. Spre exemplu, o întârziere pentru o activitate necritică poate să nu genereze impact asupra duratei totale de execuție a proiectului, în timp ce o întârziere mult mai mică pentru o activitate critică impune acțiuni imediate pentru readucerea derulării proiectului în termenii programați.

Pentru actualizarea programului proiectului în vederea încadrării în valorile de referință a timpului poate fi necesară comprimarea duratei de execuție. În acest scop se recomandă tehnici de compresie a duratelor precum sunt:

- Accelerarea executării activităților prin desfășurarea în paralel a unor activități (prin îmbinările început-început, sfârșit-sfârșit sau paralelizare parțială) care, în mod normal, se pot realiza succesiv (de exemplu, începerea procesului de executare a prototipului în paralel cu finalizarea procesului de proiectare a acestuia). Această metodă poate prezenta riscuri mai mari și poate determina refacerea unor activități.

- Analizarea opțiunilor de reducere cu costuri minime a duratelor activităților. De regulă, reducerea duratei unei activități implică majorarea costurilor și impune decizii în baza comparării pierderilor care se pot înregistra ca urmare a depășirii duratei de execuție în raport cu majorările de costuri generate de urgentarea activităților (de exemplu: suplimentarea cu resurse, cu personal a echipei, activitatea overtime sau în mai multe schimburi, achiziționarea unor tehnologii mai eficiente etc.).

După criteriul costuri, paralelizarea activităților este, în mai multe cazuri, preferabilă alocării resurselor suplimentare.

În general, programul elaborat poate solicita, uneori, resurse mai majorate în anumite perioade, numite ”vârfuri în consum”, care le pot depăși pe cele disponibile. În asemenea situații se aplică alocarea resurselor suplimentare sau nivelarea acestora. În urma nivelării resurselor se pot înregistra depășirea duratelor de execuție planificate inițial. Soluție posibilă ar fi nivelarea resurselor în limitele constrângerilor determinate de valorile de referință a timpului, astfel activitățile se vor reevalua în limitele rezervelor disponibile de timp.

IV. SUPORTUL IT ÎN MANAGEMENTUL TIMPULUI

În general, managementul eficient al proiectelor solicita ca informațiile relevante să fie obținute și analizate rapid, oportun și continuu.

Actualmente, specialiștii în managementul proiectelor și echipele de proiect pot profita de o ofertă largă de produse software pentru planificarea, controlul și actualizarea proiectelor, un element important al acestora fiind gestionarea adecvată a timpului.

Produsele software moderne de management al proiectelor oferă, în afara de programarea duratelor și termenelor de realizare a activităților cu ajutorul diagramelor-rețea, și posibilitatea programării costurilor și resurselor (personal, echipament, materiale etc.). Suplimentar, în afara programării activităților, se poate proiecta și realiza și un proiect de control al derulării acestora, prin care se pot compara programările (inclusiv și valorile de timp) inițiale cu cele actualizate și se pot elabora rapoarte și analize comparative.

Un avantaj evident al planificării proiectului prin intermediul softurilor consta și în faptul că, datorită rapidității calculului, pot fi elaborate mai multe variante de simulare a desfășurării activităților proiectului, în vederea alegerii variantei optime, cu cele mai eficiente rapoarte timp-costuri-calitate. Astfel, pot fi examinate diverse situații privind disponibilitățile de resurse, costurile și programarea secvențierii și a termenelor de realizare a activităților și se poate stabili derularea optimă a activităților.

Printre softurile mai cunoscute și utilizate pe plan internațional putem menționa:

1. Microsoft PROJECT. Softul permite modelarea interactivă și gestionarea evoluției proiectelor prin diverse reprezentări (Gantt, PERT, calendare de proiect și de resurse etc.). Softul este prietenos cu utilizatorul și permite intervenții grafice pentru înscrierea sau eliminarea unei activități și observarea efectelor temporale și financiare ale deciziei respective. La fel, este posibilă evidențierea informațiilor în funcție de criteriile de eficiența maximă prestabilite de utilizator. Softul poate genera rapoarte standardizate și adaptate, inclusiv alocări și nivelări ale folosirii resurselor, rapoarte financiare și privind consumul de resurse.
2. HARVARD TOTAL PROJECT MANAGER permite realizarea și urmărirea proiectelor sub aspecte de timp, realizare plan și buget. Acest soft furnizează planul de lucru, permite asignarea resurselor și determinarea costurilor. El furnizează graficele PERT și Gantt precum și costurile, afișând nivelul resurselor, nivelul solicitării și graficele de repartizare a acestora. Softul permite condiționarea multiplă a activităților, afișarea rezultatelor financiare și programarea personalului implicat. Utilizatorii pot exporta fișiere direct în alte softuri.
3. TIME LINE permite planificarea și urmărirea proiectelor, calcularea duratei de execuție și a consumului de resurse necesare. Vizualizarea resurselor sub forma de histograme duce la

anularea conflictelor de resurse prin decalarea rațională a activităților în timp. O funcție de simulare permite testarea mai multor scenarii, dar și modificarea acestora. Utilizatorul poate compara planul inițial cu progresul real a activităților și poate exporta fișierele în alte baze de date și aplicații.

Softurile prezentate sunt concurente altor soluții IT pentru managementul proiectelor precum PRIMAVERA Professional Project Management, PROJECT SCHEDULAR și altele.

Cu cea mai mare popularitate, Microsoft PROJECT, perfectându-se continuu (ultima versiune apărută în 2016), nu este nici pe departe frecvent folosit deoarece utilizarea unui astfel de soft solicită managerului de proiect cunoștințe și abilități mai speciale.

CONCLUZII

O încadrare riguroasă, o planificare precisă a utilizării resurselor la timpul potrivit vor conduce la rezultate așteptate ale implementării proiectului.

Elementul Timp este relaționat cu sfera de cuprindere, costurile, calitatea, riscurile și alte elemente ale managementului proiectului.

Conținutul Managementului timpului proiectului conform PMBoK include planificarea managementului programului de execuție, definirea și secvențierea activităților, estimarea duratelor activităților, elaborarea și controlul programului de execuție a proiectului.

Pentru încadrarea programului proiectului în valorile de referință a timpului poate fi necesară comprimarea duratei de execuție realizată prin accelerarea executării activităților prin desfășurarea în paralel a unor activități sau reducerea cu costuri minime a duratelor activităților.

Pentru a se alinia cu tendințele moderne managerii de proiect trebuie să-și dezvolte cunoștințele, abilitățile și calificarea în aplicarea soluțiilor IT pentru proiecte.

BIBLIOGRAFIE:

1. Project Management Body of Knowledge (PMBoK) 6th edition
2. Project Cycle Management Guideline
3. International Competence Baseline of the International Project Management Association
4. PRojects IN Controlled Environment (PRINCE 2)
5. ISO 21500:2012. Guidance on project management

ANALIZA CONCEPTULUI DEZVOLTĂRII DURABILE ÎN CONDIȚII DE INSTABILITATE ECONOMICĂ

ELVIRA NICA¹, CORNELIU GUȚU²,
LINA GEORGIANA PROFIROIU³, ROXANA SÂRBU⁴

Abstract

The world is faced with challenges in all three dimensions of sustainable development—economic, social and environmental. More than 1 billion people are still living in extreme poverty and income inequality within and among many countries has been rising; at the same time, unsustainable consumption and production patterns have resulted in huge economic and social costs and may endanger life on the planet. Achieving sustainable development will require global actions to deliver on the legitimate aspiration towards further economic and social progress, requiring growth and employment, and at the same time strengthening environmental protection. Sustainable development will need to be inclusive and take special care of the needs of the poorest and most vulnerable. Strategies need to be ambitious, action-oriented and collaborative, and to adapt to different levels of development.

Key words: *deindustrialisation, instability, strategies, sustainable development.*

JEL CLASIFICATION: O1, Q5.

1. INTRODUCERE

Conceptul de „dezvoltare durabilă” desemnează totalitatea formelor și metodelor de dezvoltare socio-economică, al caror fundament îl reprezintă în primul rând asigurarea unui echilibru între sistemele socio-economice și elementele capitalului natural.

Dezvoltarea durabilă urmărește și încearcă să găsească un cadru teoretic stabil pentru luarea deciziilor în orice situație în care se regăsește un raport de tipul om/mediu, fie ca e vorba de mediu inconjurator, economic sau social.

Dezvoltarea durabilă a devenit un obiectiv și al Uniunii europene, începând cu 1997, când a fost inclus în Tratatul de la Maastricht, iar în 2001 la summit-ul de la Goetheborg a fost adoptată Strategia de Dezvoltare Durabilă a UE, careia i-a fost adăugată o dimensiune externă la Barcelona în 2002.

Criza financiară din 2008 a stabilit neajunsurile în regulile de care avem nevoie pentru o economie globală stabilă și prosperă. În anul 2017, creșterea economică globală s-a apropiat de pragul de 3%, cea mai mare rată din anul 2011. După cum demonstrează situația economică și perspectivele mondiale 2018, condițiile macroeconomice actuale oferă factorilor de decizie posibilitatea de a aborda unele dintre problemele sistemice adânc înrădăcinate și gândirea pe termen scurt care continuă să împiedică progresul către obiectivele de dezvoltare durabilă.

Reorientarea politicii de abordare a acestor motoare mai fundamentale ale creșterii și sustenabilității poate susține un cerc virtuos. Investițiile în domenii precum educația, sănătatea, rezistența la schimbările climatice și construirea incluziunii financiare și digitale, susțin creșterea economică și crearea de locuri de muncă pe termen scurt și promovează dezvoltarea durabilă pe termen lung.

2. CARACTERISTICILE DEZVOLTĂRII DURABILE

Strategiile de dezvoltare durabilă evidențiază interdependența între local și global, între țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare, accentuând necesitatea cooperării în cadrul și între sectoarele economic, social și de mediu. Dezvoltarea durabilă a comunităților are ca obiective majore protejarea mediului, eradicarea sărăciei, îmbunătățirea calității vieții, dezvoltarea și menținerea unei economii locale viabile și eficiente. O comunitate durabilă apreciază și promovează ecosistemele sănătoase, utilizează eficient resursele, dezvoltă și asigură o economie locală viabilă.

¹ Prof.univ. dr., ASE București, elvira.nica@ase.ro

² Conf. Cercetător, ASEM, Chișinău, cgotu@mail.com

³ Prof.univ.dr, ASE București, alina_profiroiu@yahoo.com

⁴ Prof.univ.dr., ASE Bucurșt, sarbu.roxana@ase.ro

Comunitatea durabilă are o viziune asupra dezvoltării susținută și promovată de toate sectoarele comunității, asociațiile civice, autoritățile locale, organizațiile religioase, tineri etc.

Politica actuală a Uniunii europene se concentrează pe dezvoltarea durabilă a societății din toate punctele de vedere. Sustenabilitatea reprezintă un obiectiv central al politicii Uniunii Europene, așadar prin integrarea în Uniunea Europeană, România adoptă automat acest obiectiv. Aceasta nu înseamnă că Uniunea Europeană ne furnizează și un pilot automat pentru dezvoltarea durabilă. Guvernul României, prin resursele uriașe pe care le gestionează, este singurul centru național credibil al managementului dezvoltării durabile a României.

2.1. Dezvoltarea durabilă în România

Pentru România, ca stat membru al Uniunii Europene, dezvoltarea durabilă nu este una dintre opțiunile posibile, ci singura perspectivă rațională a devenirii naționale, având ca rezultat statornicirea unei noi paradigme de dezvoltare prin confluența factorilor economici, sociali și de mediu.

Pentru realizarea unei dezvoltări durabile a economiei românești se impune realizarea unui comerț economic durabil, unei agriculturi durabile, consum și utilizare de energie regenerabilă durabile și turism durabil și sustenabil.

Se pornește de la premisa că realizarea unei dezvoltări accelerate pe termen mediu și lung în toate cele trei componente esențiale (economică, socială și de mediu) nu este doar una dintre opțiunile posibile, ci reprezintă condiția esențială pentru reducerea treptată, într-un orizont de timp cât mai scurt posibil, a decalajelor care separă încă România de nivelul mediu al UE în privința calității vieții și pentru asigurarea unei coeziuni reale, atât la nivel național, cât și în cadrul mai larg al Uniunii europene.

Evoluția economică a României din ultimii ani, cu o rată medie anuală de creștere medie a produsului intern brut de peste 6%, față de un ritm de sub 2% în UE-25, demonstrează că realizarea acestui obiectiv este posibilă. Intrarea pe Piața Unică a Uniunii Europene, îmbunătățirea mediului de afaceri și a cadrului concurențial, consolidarea sectorului privat, creșterea ratei și calității investițiilor sunt factori încurajatori, care favorizează continuarea acestui proces.

În condițiile extinderii liberei circulații de bunuri și servicii și a efectelor globalizării, competitivitatea și eco-eficiența vor reprezenta factori determinanți ai sustenabilității creșterii economice. Asigurarea performanței pe termen mediu și lung a economiei românești impune, prin urmare, adoptarea de instrumente eficiente de politică economică, care să permită gestionarea și valorificarea substanțial îmbunătățită a potențialului existent în anumite domenii-cheie, care determină dezvoltarea durabilă într-un cadru concurențial.

Principalele obiective pe termen mediu, stabilite în domeniul economic prin documentele programatice naționale, în conformitate cu țintele prevăzute în Strategia Lisabona revizuită, în Liniile Directoare Generale de Politică economică și în Pactul de Stabilitate și Creștere al Uniunii europene, sunt:

- Menținerea stabilității macroeconomice, continuarea procesului de dezinflație și limitarea deficitului de cont curent;
- Îmbunătățirea predictibilității și performanțelor politicii fiscale, inclusiv atragerea și utilizarea eficientă a fondurilor europene nerambursabile;
- Continuarea și adâncirea reformelor structurale și furnizarea de servicii îmbunătățite de sănătate, educație, formare profesională, cercetare și dezvoltare, precum și continuarea reformelor necesare pentru a spori nivelul de responsabilizare și de eficiență;
- Asigurarea sustenabilității finanțelor publice pe termen lung;
- Îmbunătățirea mediului de afaceri, promovarea culturii antreprenoriale, creșterea flexibilității și participării pe piața muncii și o dezvoltare regională armonioasă;
- Reforma administrației publice.

O condiție esențială pentru îndeplinirea obiectivelor dezvoltării durabile este implementarea unei combinații adecvate de politici macroeconomice coerente, prin care să se asigure sustenabilitatea resurselor materiale și energetice folosite pentru creșterea economică, finanțarea inves-

țițiilor strict necesare pentru modernizarea și creșterea competitivității sectoarelor productive și de servicii, precum și a infrastructurilor, calificarea și perfecționarea continuă a forței de muncă în acord cu cerințele progresului tehnic și tehnologic

Din analiza evoluției din ultimii ani a industriei prelucrătoare din România a rezultat, de exemplu, că în sectoarele energo și material-intensive (metalurgie, prelucrarea țițeiului, substanțe și produse chimice, materiale de construcție), care, în plus, sunt poluante și reprezintă 25% din totalul producției, se constată tendința de reducere a productivității resurselor ca urmare a creșterii consumului intermediar. Comparativ cu anii 2008-2015, în 2016 consumul total de resurse în industria metalurgică a crescut cu peste 48%, în timp ce valoarea adăugată s-a redus cu 2,6%. În industria de prelucrare a țițeiului, la o creștere cu 12,4% a valorii adăugate, consumul de resurse s-a majorat cu peste 50%.

3. DEZINDUSTRIALIZAREA ȘI IMPACTUL ASUPRA DEZVOLTĂRII DURABILE

Creșterea investițiilor se datorează, în principal, extinderii în două categorii financiare: finanțarea activelor și a capacității reduse distribuite. Europa rămâne cel mai mare investitor (102 miliarde dolari), urmat de China (52,5 miliarde dolari) și Statele Unite (50,9 miliarde de dolari). Creșterea investițiilor a fost deosebit de puternică în Statele Unite, unde s-au încheiat la sfârșitul anului 2016 sau începutul anului 2017 mai multe programe de stimulare (programul Federal de garantare a împrumuturilor, programul de finanțare a trezoreriei americane, Creditul fiscal pentru producție).

Țări din Uniunea Europeană au pregătit strategii sau planuri oficiale; dintre acestea, Franța, Luxemburg, Olanda, Suedia și Regatul Unit au formulat strategii relativ devreme, iar unele (de exemplu, Regatul Unit) și-au revizuit strategiile. Austria, Republica Cehă, Danemarca, Germania, Grecia, Islanda, Irlanda, Italia, Coreea, Noua Zeelandă, Norvegia, Polonia, Portugalia și Republica Slovacă au pregătit mai recent primele lor strategii naționale.

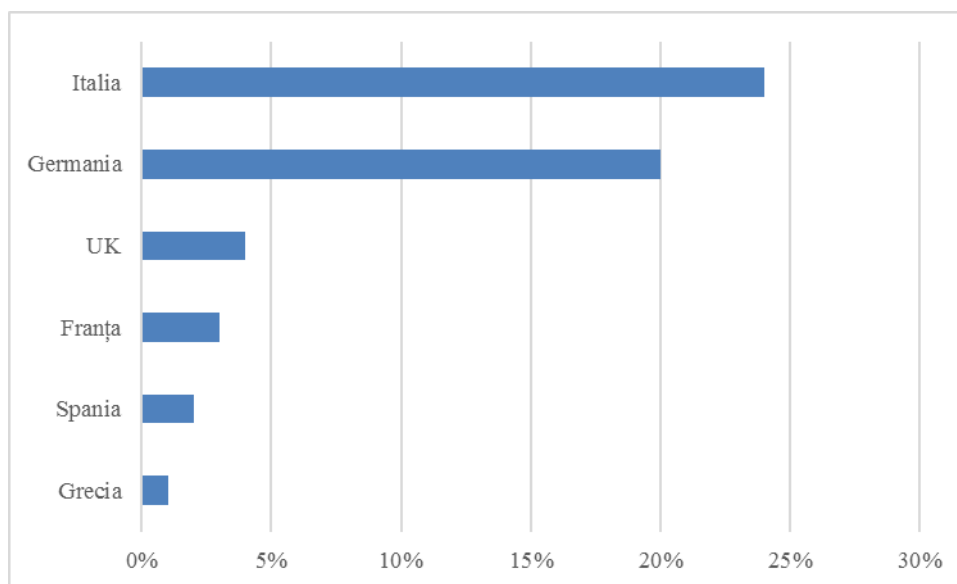

Figura 1. Investiții mici ale unor țări din Uniunea Europeană, care utilizează o industrie verde
Sursa: OECD

În 2001, Uniunea europeană a elaborat o strategie de dezvoltare durabilă pentru țările sale membre (revizuită în 2010), în timp ce în 2009 a fost revizuită Strategia Nordică pentru Dezvoltare Durabilă (Danemarca, Finlanda, Islanda, Norvegia și Suedia).

În țările federale, cum ar fi Belgia și Canada, este mai dificil să se dezvolte o strategie națională cuprinzătoare. În Belgia, guvernul federal a adoptat o strategie de dezvoltare durabilă și se află în prezent în curs de elaborare a unei strategii naționale împreună cu guvernele regiunilor și

comunităților. Canada a adoptat o abordare descentralizată, în care 28 de departamente și agenții federale au enumerat strategii de dezvoltare durabilă și acum formulează un plan național general.

Elementul social este dimensiunea cea mai puțin integrată în strategiile naționale. Întrucât acestea includ adesea obiective sociale, uneori cu indicatori, obiectivele sociale sunt în general enumerate alături de alte obiective și rareori se integrează într-o strategie cuprinzătoare. există, de asemenea, diferențe mari între țări în ceea ce privește interpretarea acestei noțiuni- de la accentul pe consecințele asupra sănătății ale politicilor de mediu, la preocupările privind minoritățile etnice și la echilibrul între femei și bărbați, la considerente mai ample privind calitatea vieții, consumul durabil și relațiile sociale.

Unele țări au extins considerațiile sociale de la sfera internă la cea internațională, astfel că Norvegia numără printre obiectivele sale de sustenabilitate socială necesitatea de a spori asistența pentru dezvoltare și importurile din țările în curs de dezvoltare. Strategia națională a Portugaliei include orientări pentru consolidarea cooperării pentru dezvoltare, în special cu țările vorbitoare de limbă portugheză, și deplasarea spre obiectivul de a aloca 0,7% din PIB ajutorului oficial pentru dezvoltare. Uniunea europeană- Strategia Uniunii europene pentru Dezvoltare Durabilă a stabilit că toate propunerile legislative majore ar trebui să facă obiectul evaluărilor privind durabilitatea, ceea ce înseamnă o evaluare a beneficiilor potențiale din punct de vedere economic, de mediu și social și a costurilor de acțiune sau de lipsă de acțiune atât în interiorul cât și în afara UE.

3.1. Strategii pentru a face față fenomenului de dezindustrializare

Reducerea ponderii industriei în întreaga economie națională, generată de cauzele menționate mai sus, se înscrie într-un proces logic de dezvoltare economică, în care ponderea centrală se deplasează rapid sau lent din sectorul primar sau secundar în sectorul terțiar. Reducerea impozitelor și a subvențiilor pentru stimularea acțiunilor de modernizare și inovare, fixarea ratei dobânzii și a ratei de schimb în favoarea sectorului industrial, controlul importurilor etc. sunt printre măsurile recomandate de susținătorii primului răspuns.

Crearea unui mediu de afaceri favorabil, stimulând ajustările structurale la nivelul întreprinderilor și al sectoarelor industriale este, în viziunea unei importante categorii de susținători, singura măsură capabilă să ușureze procesele naturale de schimbare și adaptare, respectiv procese capabile să asigure un echilibru organic în economie, indispensabilă pentru încurajarea dezvoltării sale și sporirea competitivității acesteia. Într-un astfel de mediu, întreprinderile care au o strategie competitivă și un potențial de adaptare ridicat se pot dezvolta chiar și în industriile aflate în declin, contribuind la încetarea restricțiilor industriilor respective și redimensionându-le pentru a deveni competitive.

Aplicarea unui amestec al strategiilor prezentate este justificată de faptul că, pe parcursul procesului de reformă, anumite sectoare industriale au menținut sau au obținut avantaje competitive semnificative care au prefigurat perspectivele de dezvoltare promițătoare și, prin urmare, pot fi lăsate pe seama domeniului forțelor de pe piață.

Pe de altă parte, însă, există sectoare industriale care prezintă un interes deosebit pentru economia națională (sectoare strategice sau sensibile), care, în ciuda situației precare actuale, au într-adevăr avantaje competitive potențiale, făcând necesară aplicarea unei reindustrializări.

4. CONCLUZII

Având în vedere aceste considerente, datorită unei strategii de dezvoltare economică și socială îndreptată în mod judicios și printr-o politică industrială adecvată, România are șansa de a orienta procesul de reindustrializare în conformitate cu cerințele economiei bazate pe cunoaștere, transformând dificultățile generate de criza economică în oportunități care pot fi valorificate, astfel încât acestea să împărtășească cu atributele activității industriale modernitatea, eficiența superioară și competitivitatea ridicată.

Următoarele coordonate pe care trebuie să le urmeze procesul de reindustrializare românească sunt sancționate de experiența mondială, în primul rând de cea a țărilor dezvoltate, care oferă numeroase exemple de succes, asigurate prin aplicarea strategiilor și politicilor în conformitate cu

imperativele societății bazate pe cunoaștere și creșterea competitivității activităților economice, în contextul globalizării:

- să se decidă pe o bază consensuală largă asupra unei strategii de dezvoltare economică și socială pe termen lung, care ar trebui aplicată și urmată în mod consecvent, indiferent de ciclurile electorale;
- să se decidă o politică industrială cu participarea largă a specialiștilor, de fapt un amestec de politici active și neutre, capabile să stimuleze sectoarele industriale specifice societății bazate pe cunoaștere;
- să reinstituească potențialul național de cercetare, dezvoltare și inovare;
- să restabilească funcția de cercetare-dezvoltare în cadrul marilor întreprinderi industriale;
- să destabilizeze și să reducă birocrăția, în conformitate cu tendințele europene;

Realizarea cu succes a obiectivului de re-industrializare a României, în conformitate cu un model de economie competitivă, capabilă să producă o valoare adăugată substanțială, specifică economiei bazate pe cunoaștere, este condiționată atât de potențialul firmelor de a se restructura, de a-și flexibiliza și de a-și desfășura activitatea mai eficient și de capacitatea guvernului de a înființa și de a asigura funcționalitatea generală a cadrului, indispensabilă pentru atingerea unui astfel de obiectiv ambițios, complex și dificil.

BIBLIOGRAFIE:

1. Băltărețu A., (2007), *Ecoturism și dezvoltare durabilă*, Editura Prouniversitaria, București
2. Bran F., (2002), *Componenta ecologică a deciziilor de dezvoltare economică : studiu de caz (silvicultura și turism)*, Editura ASE, București
3. Bran F., (2000), *Probleme ecologice și riscuri economice*, Editura ASE, București
4. Bran F., Rojanschi V., (2004), *Elemente de economie și managementul mediului*, Editura Economică, București
5. Bran, F., Căndea, M., Cîmpoieru, I., (2006), *Organizarea, amenajarea și dezvoltarea durabilă a spațiului geografic*, Editura Universitară, București
6. Caracota, D., (2004), *Dimensiunile contemporane ale dezvoltării durabile și competitive*, Editura ASE, București
7. Constantinescu M., Dragan, I., (1974), *Urban Growth Processes in Romania*, Editura Meridiana, București
8. Goodland, R., Ledec, G., (1987), *Environmental management in Sustainable Economic Development*, International Association of Impact Assessment
9. Munasinghe, M., (1993), *Environmental Economics and Sustainable Development*, World Bank environment Paper 3, The World Bank Washington DC

SECȚIUNEA VIII: RELAȚII ECONOMICE INTERNAȚIONALE ȘI INTERGRARE EUROPEANĂ

GREEN ENTREPRENEURSHIP MANAGEMENT IN PORTUGAL: THE CASE OF AZORES ISLANDS

MARINA KAIM^{*1}

Abstract

The World Ecologic Crisis puts a pressure on International Business to revise its approaches to business management. The Article refers to such a challenging object of study as Greening Economy and Business. Leaning upon the study of the respective EU regulations, the author takes as a goal the exploration of the specifics of Green Entrepreneurship Management in Portugal, with the focus on the Azores Islands green business management experience in sense of problems appeared and solutions found. A Case Study is used as a research method.

Keywords: *green economy, green entrepreneurship, renewable energy, sustainable energy system, sustainability, green products and services, economic growth, startup projects, synergies, public and private sectors, European Union, Azores Islands, Portugal.*

JEL CLASSIFICATION: Q01, Q5.

INTRODUCTION

With more opportunities arising for green/eco- entrepreneurs to invest in, green businesses are getting more popular. Therefore, more “greened” products and services are being offered worldwide, while the demand of those consumers who are interested in them and ready to buy/use them, is growing. The options for investing in green businesses vary from green consultancy to recycling, the businesses being tailored to saving energy, water and other resources. *Purpose of the article is to explore the trends and approaches of green entrepreneurship management in Portugal, with the emphasis on the Azores Islands.*

Outline of Key Concepts

GREEN ECONOMY

One of the main economic megatrends, ecologization, has served the base and the context for the Green Economy concept. The latter dates back to 1992 when the Declaration of Rio de Janeiro on Environment and Development was adopted which in turn included a program and an action plan for sustainable development in the 21st century as well as envisioned achieving two main objectives: high-quality environment and a healthy economy for all the peoples of the world. According to the definition of Green Economy developed by the United Nations Environment Programme (UNEP), it represents “a system of economic activities related to the production, distribution and consumption of goods and services that result in improved human well-being over the long term, while not exposing future generations to significant environmental risks and ecological scarcities” (Demuth, 2014). The Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) views green economy as the economic development model based on sustainable deve-

¹ Marina Kaim, Ph.D. Candidate, Academy of Economic Studies of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova, e-mail: mvkaim@yahoo.com

lopment and knowledge economy environment. The notion of green economy is, in turn, the part of the concept of sustainability, emphasizing the importance of taking into account the interactions between the economy, society and the environment. The European Environment Agency defines “green economy” as the one in which policies and innovations enable society to use resources efficiently, enhancing human well-being in an inclusive manner, while maintaining the natural systems that sustain the humanity, people all over the world (EEA, 2013).

The definitions of Green Economy formulated by different international organizations generally highlight such objectives as improving resource-use efficiency (e.g. use of energy, water and other material inputs); ensuring ecosystem resilience (protecting the natural environment, its ecosystems' structures and flows of ecosystem services), and enhancing social equity (promoting human well-being). Under the condition of global world market development, green entrepreneurship represents an essential component of green economy both as a concept and as a reality.

GREEN ENTREPRENEURSHIP

The term “green entrepreneurship” stems from Berle's 1991's work (Berle, 1991) and derives from the combination of the main characteristics of the entrepreneurship itself – innovation, risk, a brand new business idea, and the ecological and social engagement of those who do business (Gevrenova, 2015). Definitions of “green entrepreneurship” vary, being generally associated with “green” (Berle, 1991), “eco entrepreneurship” (Schaper, 2002) and “sustainopreneurship” (Dean & McMullen, 2007). According to the GREENT project implementors, “green entrepreneurship is the activity of consciously addressing an environmental/social problem/need through the realization of entrepreneurial ideas with a high level of risk, which has a net positive effect on the natural environment and, at the same time, is financially sustainable” (GREENT Project, 2012).

GREEN ENTREPRENEURSHIP IN PORTUGAL

After the completion of the EU Economic and Financial Assistance Programme (PAEF), Portugal needed a further vision of the long-term development of the country. The momentum followed the launch of a new set of structural reforms, as well as the targeted investments in such strategic areas as knowledge, industrial policy and the green economy. The Government has been undertaking structural reforms in the areas of the environment, energy, spatial planning, transport, housing, science, innovation, agriculture and tourism, going in line with the plans and actions reflected in the national strategies (key public policy instruments), among them being The National Research and Innovation Strategy for Smart Specialisation (ENEI), The Industrial Development Strategy for Growth and Employment (EFICE) etc., as well as a number of sectoral plans aimed at and based on public- private partnership (PPP). Portugal takes an advantage of the opportunity to promote an integrated and comprehensive vision of the sectors with green growth potential. The “red line” approach lies on nurturing the ability to link research, development and innovation to production, products, services and processes, and to proper funding mechanisms.

The Green Growth Coalition (GGC), founded in 2014, combines the efforts of about 100 associations, representatives of the business, science and financial sectors, public bodies, foundations and NGOs. The Green Growth Commitment (GGC), published by the Ministry of Environment, Spatial Planning and Energy sets out 14 quantified goals for 2020 and 2030, reflecting on the paradoxical situation faced by Portugal (i.e. possessing talents, resources and infrastructures with high potential, encountering however considerable structural problems) and the ways of overcoming it. The strategic paper highlights the importance of using the existing economic opportunities and the chances to create green growth related jobs (given Portugal has the talent, resources, infrastructures required to win on a global scale in the short-term, and considering the growing demand for green goods and services). The goals of green growth are consistent with the main challenges faced by the society in Portugal, and therefore contribute to meeting them: growth, employment, lower dependency on imports, more intelligent taxation etc

Backed up by the government support and investment coming from private sector, the country has witnessed the startup revolution, an “entrepreneurial discovery trend”. Portugal's novo

entrepreneurs applied their creativity, took a chance to start their own businesses, and thereby contributed to the transition of the economy from its traditional manufacturing roots to the one based on innovation. As a result, a number of business incubators have been created (Startup Lisboa), accelerator activity improved (Lisbon Challenge, acknowledged one of the top five most active programs in Europe), startups like TechStars, Y Combinator, Seedcamp etc., as well as Portugal and Azores Ventures were launched. Backed up by The Strategic Plan for Waste Management (for Portugal, and for the Azores in particular), recycling practices have increased and have become one of the Government priorities.

THE AUTONOMOUS REGION OF THE AZORES

Situated in the middle of the Atlantic Ocean, midway between Europe and North America, in the founding documents of the EU, the Azores region has a particular state of affairs, where the social and economic situation is compounded by the remoteness, insularity, small size, changeable climate, economic dependence on a few products etc., which in turn requires the specific measures. The Azores has significant renewable potential and contribute their renewable energy sources (RES) to the region's needs. Each of 9 islands is specific in its own way, their potential/resources being used most effectively based on the potential and use it represents. Thus, e.g. Flores has 54 per cent of its electricity produced by renewable energy (hydro & wind), while San Miguel has 44 of electricity production by renewable energy due to geothermal. Besides, San Miguel generates about half of its electricity from 2 geothermal plants and Flores has significant hydroelectric resources. As a result, the latter two were chosen as the first participants in one of the world's largest experiments in feasible energy systems powered by renewable sources (The Green Islands Project: the brainchild of engineers at INESC Porto, a non-profit body affiliated with Portugal's University of Porto, and the Massachusetts Institute of Technology (MIT).

For the course of years, EU- allocated funds and support have been the essential element in the economic and social development of the region. The main strategic guidelines for 2014- 2020 have been outlined in the Autonomous Region of the Azores: Assumptions and context for the Action Plan 2014-2020, in the context of the Communication from the European Commission “The outermost regions of the EU: towards a partnership for smart, sustainable and inclusive growth” document. The Plan calls for increase in the regional economy's level of competitiveness, covering the core and specialized areas, promoting the diversification of new sectors and areas of economic production. Active promotion of private sector employment is highlighted and became a priority, thereby linking the qualification of human resources to the needs of companies, while at the same time protecting underprivileged sectors of society. The tools used go in line with environmental sustainability, efficiency and the preservation of resources principles.

Given the specificity of each island, the main potential and advantages of each one should be properly used following the sustainability principles. Among the islands' main advantages to focus on are the following: renewable energy (geothermal & wind); the main industries working basically with their own resources (agriculture, dairy farming, livestock ranching, fishing, tourism); sustainable outdoor/wildlife activities as tourism attraction (whales watching etc.); tourism etc. Tourism, being an emerging sector, is at the same time one of the sectors of the regional economy which has the greatest potential for growth (green economy growth inclusive). Besides its impact on income generation and employment, it also has a positive effect on the trade balance as an ‘export’ activity. National Geographic Traveller ranked the Azores in the 2nd place among the leading destinations worldwide for sustainable tourism and was later ranked as the best “Green” destination in Europe. Being a sector which has become an important priority relatively recently in the region economy, it plays a growing role in the Azores region strategy for economic development. Mention should be made that the related growth is linked to the sustainability of the Azores as a destination and a suitable balance between tourism activities, associated with infrastructure and the protection of the landscape, eco-systems and biodiversity.

The islands are not viewed and promoted as a “sun, sea and sand” mass tourism destination. The new consumers are targeted, motivated towards special interest holidays, including the “green” component.

A number of innovative research projects (synergies) are worth highlighting. Among the most significant ones are: **The Green Islands Project** (a multidisciplinary MIT Portugal Program, its main objective being to design and implement a sustainable energy system that minimizes the dependence from fossil fuels and contributes to the economic and social development of the region); **Green Islands Field Monitoring** (the main project goals including the creation of a network for the real-time remote monitoring of energy consumption and examining the effect of real-time energy information on consumer behavior); **Net Zero Farms** (promoting the use of micro-generation facilities as one of the approaches to build a sustainable energy system; design and monitoring clean energy solutions using an optimal system design approach, applying a set of related devices that can be applied within the farming and dairy sectors); **Net Zero Schools** (the Net-Zero energy buildings (NZEB) concept based; aims to explore the subject deeper by designing and implementing 3 Net-Zero energy schools (NZES) in the Azores and to couple it with active education strategy, thereby contributing to improving sustainable behavior of Azoreans) etc.

Waste prevention and management constitutes one of the pillars of the sustainable development strategy of the Azores ensuring the environment protection and the health of both local population and tourists. To that end, recycling practices have increased and present a Government priority in Portugal and the Azores Islands region in particular (backed up by the Strategic Plan for Waste Management in the Azores and other national level regulations in question), As a result, a number of the launched initiatives yielded positive feedback. Mention should be made of at least some of them as follows. More than 5,000 tons of used tyres have been fragmented, containerized and removed from the Azores for recycling in mainland Portugal. Recycling and its advantages have been actively promoted among Azoreans by the Sociedade Ponto Verde and the regional network of Environmental Awareness Raising Centers (ecotecas), coupled with environmental education at schools (reflecting on waste reduction, reuse, recycling etc.). “Catchy” Ecopontos recycling bins have become widespread throughout the town and countryside and impact the population’s (“eco/green”) behavior/habits.

CONCLUSION

EU support has been the indispensable element in the economic and social development of Portugal, the Azores region inclusive. Public investment subsidized by the EU has been structured along two main guidelines: (i) providing necessary investment for basic infrastructure in diverse areas and in the nine islands of the archipelago, and (ii) Economic and social structures which consider promoting private investment and enhancing human capital. At the same time, after the completion of the EU Economic and Financial Assistance Programme (PAEF), more approaches and tools have been explored and implemented. Structural reforms at the national level in the areas of the environment, energy, spatial planning, transport, housing, science, innovation, agriculture and tourism were launched, with the investments targeting such strategic areas as knowledge, industrial policy and the green economy. Portugal has been promoting an integrated vision of the sectors with green growth potential. The main approach applied stems from the ability/necessity to link *research, development and innovation* to production, products, processes and services, as well as to related funding mechanisms.

The Action Plan provides the guidelines to increase the regional economy’s competitiveness level, covering the core and specialized areas, promoting the diversification of new sectors and areas of economic production. Supported by the government, as well as by the investments made by private sector, Portugal’s *novo entrepreneurs*’ efforts contributed to the startup revolution, an “entrepreneurial discovery trend”, and thereby to the transition of the economy from its traditional manufacturing roots to the one based on innovation. Promotion of private sector employment became a priority and tailors the qualification of human resources to the needs of companies, while

protecting underprivileged sectors of society. The applied means and tools go in line with environmental sustainability, efficiency and the preservation of resources principles. Synergies (research projects) between economic growth and sustainability and strategic choices in which the green component is an actual reality in economic growth priorities, have become a reality.

REFERENCES:

1. Berle, G. (1991). The green entrepreneur: Business opportunities that can save the earth and make you money. Blue Ridge Summit, PA: Liberty Hall Press, 1991.
2. Dean, T. J.; McMullen, J.S. (2007). Toward a theory of sustainable entrepreneurship: Reducing environmental degradation through entrepreneurial action. *Journal of Business Venturing*. 22, 50 – 76.
3. Demuth, A. (2014). *Green entrepreneurship*, TS Krea Tunis. Retrieved from
4. http://www.greengrowthknowledge.org/sites/default/files/downloads/resource/GIZ_%20Green%20Entrepreneurship%20in%20Tunisia.pdf
5. EEA (2013). Towards a Green Economy in Europe: EU Environmental Policy Targets and Objectives 2010–2050, European Environment Agency, No.8,2013, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Available at:
6. <https://www.kowi.de/Portaldata/2/Resources/fp/Report-Towards-a-green-economy-in-Europe.pdf>
7. Gevrenova, T. (2015). Nature and Characteristics of Green Entrepreneurship. *Trakia Journal of Sciences*, Vol. 13, Suppl. 2, pp. 321-323, 2015, Trakia University. <http://www.uni-sz.bg>
8. Sehgal, A. (2016), Presentations on Understanding Green Entrepreneurship and Challenges and Opportunities of Green Entrepreneurship, in the framework of VIA & WTC: Workshop on “Green Entrepreneurship: Challenges & Opportunities”.
9. <http://www.via-india.com/event/via-wtc-workshop-on-green-entrepreneurship-challenges-opportunities>
10. Schaper, M., (2002). The Essence of Ecopreneurship. *Greener Management International*, 38 – Summer, 2002.
11. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.467.1638&rep=rep1&type=pdf>
12. The Green Growth Commitment (GGC), by the Ministry of Environment, Spatial Planning and Energy, 2014.
13. http://www.greengrowthknowledge.org/sites/default/files/CrescimentoVerde_EN_Portugal.pdf
14. The Autonomous Region of the Azores: Assumptions and context for the Action Plan 2014-2020, in the context of the Communication from the European Commission “The outermost regions of the EU: towards a partnership for smart, sustainable and inclusive growth”, 2013
15. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/themes/outermost-regions/pdf/azores_en.pdf

În redacția autorilor
Machetare: Natalia Ivanova